ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 1
JEUDI
1er AVRIL
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20.915 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20.915

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏԸ ԿԸ ՄՆԱՅ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԸ ԱԹՈՌ ԿԸ ՓՈԽԵՆ

Ըստ երեւոյթին, Շիրաք կամ բան չէ հասկցած, կամ չէ ուզած հասկնալ: Արդարեւ, ոչ ոք կրնայ ըմբռնել թէ ինչո՞ւ Շիրաք կը յամառի պահել Ռաֆարէն մը, որու վարած քաղաքականութեան դէմ էր Մարտ 28ի բողոքի քուէարկութիւնը: Այլ խօսքով կառավարութեան գլուխը ձգել տկարացած, մերժուած, անբաղձալի անձ մը, գոնէ դեռ 100 օրուան համար:

Եւ Չորեքշաբթի առտու, Մարտ 31-ին, երբ դեռ վերջնական չէր «Ռաֆարէն Գ.» կառավարութեան նոր կազմը (կը հաստատուէր աւելի ուշ) շշուկներ կային արդէն: Ի՞նչ կը նախատեսուէր: Աթոռներու փոփոխութիւն մը միայն եւ քանի մը հոգի ալ ճամբու կը դրուէին: Հաւանական կը նկատուէր, որ Ներքին Նախարար՝ Նիքոլա Սարքոզի Պոմփիտու Հրապարակէն Պէրսի երթար, այսինքն Ներքին Նախարարութիւնը կը ձգէր եւ կը ստանձնէր Ելմտական, Տնտեսական, Առեւտուրի, Ճարտարարուեստի մեծ նախարարութիւն մը, իր տեղը տալով Արտաքին Նախարար՝ Տոմինիք տը Վիլփէնի: Այս վերջինին աթոռն ալ, զոր Միշէլ Ալիօ-Մարի մերժած կ'ըլլայ, կը յանձնուի Միշէլ Պարնիէի: Ժան-Լուի Պորլօ տէր կը դառնար Ընկերային Համերաշխութեան նախարարութեան մը, մինչ Տուսթ-Պլազի Աշխատանքի Նախարար կը դառնայ: Կրթական նախարարութիւնը կրնար շնորհուիլ Ֆրանսուա Ֆիյոնի, որ ցարդ Ընկերային Հարցերու Նախարար էր, Առողջապահութիւնն ալ կրնայ յանձնուիլ Ժան-Ֆրանսուա Գոփէի (Իլ-տը-Ֆրանսի պատեալը): Ճամբու կը դրուին Լիւք Ֆէրի, Ֆրանսիս Մէռ, Ժան-Ֆրանսուա Մաթէի:

Նախարարական այս աթոռներու փոփոխութիւնը այն տպաւորութիւնը կը թողու որ բոլոր նախարարները մասնագէտ են բոլոր հարցերու կամ՝ ոչ մէկ հարցի, քանի որ Արտաքին Նախարար մը կրնայ Ներքին Նախարար դառնալ, մինչ ցարդ միակ նախարարութիւնը որ բոլորին (երբեմն նոյնիսկ ձախին) հաւանութիւնը կը վայելէր Սարքոզիի վարած քաղաքականութիւնն էր Ներքին Նախարարութեան մէջ: Եւ պարզ է որ նման կարգադրութիւններ բուռն բանավէճի դուռ կը բանան ոչ միայն ձախին մօտ, այլեւ աջի կարգ մը շրջանակներու: Օրինակ Իւ. Տի. Էֆ.ը (Ֆր. Պայրու) իր պայմանները դրած էր մասնակցելու համար, այսինքն հիմնական փոփոխութիւն մը պահանջած էր քաղաքականութեան ուղղութեան մէջ: Գալով ձախին, բոլորն ալ խորապէս կը քննադատեն: Հոլանտի համար վրիպում մը չէ, այլ սխալ մը, մինչ Մարի-Ժորժ Պիւֆէ կը գտնէ որ Շիրաք ուզած է որ Ռաֆարէն շարունակէ եւ վերջացնէ «աղտոտ գործը» (le sale boulot), ինչ որ քուէարկողները մերժեցին: Շիրաքի այս ընթացքը կարծել կու տայ նաեւ թէ համոզուած է որ 2002ին ձայներու 82%ով ընտրուած է, մինչ իր ձայները հազիւ հասած էին 20%ի (Ա. շրջանին) եւ Բ. շրջանի իր ստացած քուէները կապ չունէին իրեն հետ: Անհաւանական չէր նը կատուէր նաեւ որ Շիրաք ամէն գնով չէ ուզած նախարարապետի աթոռը տալ Սարքոզիի եւ իր մտերիմ խորհրդականն ալ՝ Ժերոմ Մոնօ նախընտրած է որ Ռաֆարէն մնայ, քանի ո՛վ որ գայ երեք ամիսէն նոյնքան անժողովրդական պիտի դառնայ, ուրեմն թող այս մէկը զոհուի: Միւս բոլոր խորհրդականները, Ներառեալ աղջիկը, Սարքոզիի կողմնակից եղած են, բայց ապարդիւն:

Ամէն պարագայի մէջ, ի մօտոյ իշխանութիւնը ապտակ մը եւս կրնայ ստանալ եւրոպական ընտրութեան առթիւ եւ դեռ կայ «փողոցը» (ցոյցերու սպառնալի՛ք կայ) հակառակ անոր, որ ըստ Ռաֆարէնի՝ «փողոցը չէ որ կը կառավարէ»:

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

ՄՈՆԹԱՆԱՅԻ ՆԱՀԱՆԳԸ ՃԱՆՉՑԱԾ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մոնթանան ԱՄՆ-ու 32րդ նահանգը եղած է հայկական ցեղասպանութիւնը ճանչցող: Նահանգապետ Ժ. Մարց Հայ Դատի Յանձնախումբին ուղղուած նամակի մը մէջ տեղեկացուցած է ճանաչումի որոշումը, գրելով. «Ուրախ եմ որ ձեր ալ ջանքով ճանաչում գտաւ մէկուկէս միլիոն քրիստոնեայ Հայերու ցեղասպանութիւնը, գործուած օսմանեան Թուրք կառավարութեան կողմէ, 1915 - 1923»: Ան աւելցուցած է թէ 89րդ տարելիցին նախօրեակին կատարուած ճանաչումը կենսական իմաստ կը ներկայացնէ յետագայ ցեղասպանութիւններ արգիլելու տեսակէտէն:

ԱՄՆ-ու մինչեւ այսօր ցեղասպանութիւնը ճանչցած նահանգներն են Ալասքա, Արիզոնա, Արքանսաս, Գալիֆորնիա, Գոլորատօ, Գոնէքթիքըթ, Տէլվար, Ֆլորիտա, Ճէորճիա, Իլինոյզ, Մէյն, Մէրիլէնտ, Մասաչուսէց, Միշիկըն, Մինէսոթա, Միսուրի, Նեւատա, Նիւ-Հէմշայր, Նիւ-Ճըրզի, Նիւ-Մեքսիքօ, Նիւ-Եորք, Նորթ Գարոլայնա, Օքլահոմա, Օրէկըն, Փէնսիլվանիա, Ռոտ Այլընտ, Սաութ Գարոլայնա, Ութահ, Վիրճինիա, Ուաշինկթըն, Ուիսքոնսին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 30/31)

ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ

Ընդդիմութեան «Արդարութիւն» դաշինքի եւ «Ազգային միաբանութիւն» կուսակցութեան խմբակցութիւնները որոնք վերջ տուած էին Խորհրդարանի նիստերուն իրենց մասնակցութեան, Մարտ 30ին վերադարձած են դահլիճ: Նախագահ Ա. Պաղտասարեան գոհունակութիւն յայտնած է անոնց վերադարձին:

***

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ

Վրաստանի նոր Խորհրդարանը հինգ հայ երեսփոխան կ'ունենայ. թիւը մէկ պակաս է նախորդ շրջանէն: Երկուքը ընտրուած են յաղթական կողմին ցանկով. Մելիք Ռախեան եւ Վան Բայբուրդեան: Երեք միւսները ընտրուած են մեծամասնութեան կարգով. Հենդէլ Մկոյեան, Համլէթ Մովսիսեան եւ Հայկ Միլտոնեան:

Նոյն Խորհրդարանը ազերի երեք երեսփոխան կ'ունենայ, ի տարբերութիւն նախորդ շրջանի հինգին:

***

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻՆ ԹԵՐԹԸ

Ազգային գրադարանը հրատարակած է իր ամսաթերթին անդրանիկ թիւը. ան կը կոչուի «Հոգեւոր Հայրենիք»: Առայժմ լոյս կը տեսնէ 99 տպաքանակով եւ չի վաճառուիր, բայց յառաջիկային նպատակ կայ զայն շաբաթաթերթի վերածելու եւ տպաքանակը մեծցնելու: Թերթը պիտի ներկայացնէ գիտական, մշակութային իրադարձութիւնները եւ գրադարաններուն առնչուած խնդիրները:

***

ԱՆԳՈՐԾԱԾԵԼԻ ԹՂԹԱԴՐԱՄՆԵՐ

Հայաստանի Կեդրոնական Դրամատունը յայտարարած է թէ Ապրիլ 1էն սկսեալ 10 - 200 դրամնոց թղթադրամները շրջանառութենէն կը վերցուին: Անոնք կը փոխանակուին միայն դրամատուներուն մէջ: Մնացեալ բոլոր թղթադրամները կը մնան շրջանառութեան մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՊԷՐ ՄԵՌԼ, պատմական վէպերու հեղինակը մեռաւ 95 տարեկանին, Մոնֆոր լ'Ամօրիի իր բնակարանը: Բոլորովին նորոգած էր պատմական վէպի բնոյթը, ձեռնարկելով մեծ շարքի մը 1976ին, «Ֆորթիւն տը Ֆրանս» խորագրին տակ, 13 հատոր, աւելի քան 5000 էջ որ պատմութիւնն էր ֆրանսացի ընտանիքի մը կրօնական պատերազմներու շրջանին: Կոնքուռ մրցանակը ստացած էր 1949ին, իր առաջին վէպին համար՝ «Ուիք-էնտ ա Զույտքոթ», զոր Անրի Վէռնէօյ (Աշոտ Մալաքեան) ֆիլմի վերածեց:

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ իշխանութիւնները ծանր հարուած մը բերին ահաբեկիչներուն, Մարտ 28-29ի ռմբափորձերու վաղորդայնին, սպաննելով 20 «ահաբեկիչներ» կամ կարծեցեալ ահաբեկիչներ, ըստ նախագահ Քարիմովի, որ ԱՄՆ-ու զօրակցութիւնը կը վայելէ: Ամէն ինչ սկսած էր Մարտ 28ի իրիկունը պայթումով մը Բուխարա եւ շարունակուած յաջորդ օրը: Ուզբեկիստան խալամապաշտ ահաբեկչութեան մղձաւանջով կ'ապրի:

ՊԱՂՏԱՏԻ մէջ շիիները բողոքի ձայն բարձրացուցած են, երբեւ հետեւանք ամերիկացի վարիչին՝ Փոլ Պրէմէրի որոշումին՝ 60 օրուան համար փակելու շիի պարագլուխ՝ Մոքթատա ալ-Սատրի շաբաթաթերթը՝ «Ալ-Հաւզա - Ալ-Նաթիքա»: Ամերիկացիին հրահանգը կ'ամբաստանէ թերթը որ «ապահովութիւնը խռովելու միտում ունեցող յօդուածներ հրատարակած է, որոնք կրնային բիրտ ուժի հրաւիրել համախմբումին դէմ»: Բազմաթիւ ցոյցեր տեղի ունեցած են Ամերիկացիներուն դէմ:

ՄԱՏՐԻՏԻ մէջ, Սուրիացի մը եւ Մարոքցի մը եւս ձերբակալուած են Մարտ 11ի ռմբափորձերու կապակցութեամբ: Ձերբակալուած 22 հոգիի վրայ 14 կասկածելիներ բանտն են: Լոնտոնի մէջ ալ ութ ձերբակալութիւն կատարուած է եւ 500 քիլօ քիմիական պարարտացուցիչ գտնուած է:

ՍԻՊԻՐԻՈՅ մէջ, ռումբեր պայթած են քարիւղի չորս հանքերու մէջ, հրդեհներու ծնունդ տալով: Վնասները կրնան 500 միլիոն ռուբլիի հասնիլ (շուրջ 14,76 միլիոն Եւրօ):

ՕԹԱՆ-ը (Ատլանտեան Ուխտ) եւրոպական եօթը նոր երկիրներ առաւ իր ծոցը: Անոնք են.- Ռումանիա, Պուլկարիա, Սլովաքիա, Սլովենիա եւ Պալթեան երեք պետութիւնները: Արարողութիւնը տեղի ունեցած է Ուաշինկթըն, Սպիտակ Տան մէջ: ՕԹԱՆ այլեւս 26 անդամ ունի:

ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ հանրային վայրերու մէջ ծխելու արգելքը յեղափոխութիւն ստեղծած է փապերուն մէջ, հակառակ անոր որ բնակչութեան 80%ը համամիտ էր որոշումին: Առողջապահութեան նախարարութեան համաձայն 3,9 միլիոն բնակիչներու 27%ը կը ծխէ եւ անոնցմէ ամէն տարի 7000 հոգի կը մեռնի թոքի խլիրդէ կամ սրտի տագնապէ: Օրէնքը ի զօրու կը դառնայ Ապրիլ 5ին եւ Իրլանտացիները այլեւս չեն կրնար ծխել հոն ուր կ'աշխատին, նաեւ 10 հազար փապերուն մէջ: Տուգանքը 3000 Եւրօ է:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ Արտաքին իր նախարարին բերնով դատապարտած է այն «ծանր միջադէպերը» որոնք բազմաթիւ զոհեր պատճառած են Այիթի (Փոթ տ'Օ-Փրընս) եւ կոչ ըրած բոլոր կողմերուն որ ստանձնեն իրենց պատասխանատուութիւնները, յարգելով Մարքուսիսի համաձայնագրերը: Ընդդիմութեան եօթը շարժումներու ղեկավարութեան նախագահը կոչ ըրած է ցոյցի մը, պահանջելով նախագահ Կպակպոյէ որ յարգէ այդ համաձայնագրերը: Իշխանութեան ծայրայեղ տարրերը կ'ամբաստանեն Ֆրանսան, որ զօրավիգ է ապստամբութեան եւ կ'ուզէ նախագահը զրկել իր իրաւասութիւններէն, Մարքուսիսի համաձայնագրերը պարտադրելով: Ֆրանսա վախ ունի որ կայունացման իր ջանքերը ապարդիւն ըլլան: Ֆրանսացի 4000 զինուորներն ալ, որոնք ապստամբութեան սկիզբը (2002 Սեպտեմբեր) դետեղուած են, կը հսկեն ապազինուած գօտիին, որ կը բաժնէ նախկին պատերազմիկներու շրջանները:

ՇԱՐՈՆ որոշած է իր կուսակցութեան (Լիքուտ) քուէարկութեան ենթարկել Գազայի գօտիէն քաշուելու իր ծրագիրը, երբ Ուաշինկթընէն վերադառնայ (Ապրիլի կիսուն), խուսափելու համար աջ հոսանքին քննադատութիւններէն: Հակառակ պարագային, եթէ ի հարկէ, Ուաշինկթոն երթալ Ապրիլ 14ին: Իր մէկ առաջ, Ապրիլ 12ին, Եգիպտոսի նախագահը հիւրն է Պուշի, Ապրիլ 21ին ալ կարգը կու գայ Յորդանանի թագաւորին:

ՄԱԼԹԱՅԻ նախկին վարչապետը՝ Էտտի Ֆէնէշ Ադամի Հանրապետութեան նախագահ ընտրուած է Մարտ 29ին: Ներկայացուցչական Ժողովը զինք ընտրած է 29ի դէմ 33 ձայնով:

ՄՏԵՐՄՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԱՐՈՒԵՍՏԻ ԱԽՈՅԵԱՆԸ

(ԱՐՓԻՆԷ ՓԷՀԼԻՎԱՆԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԻԹՈՎ)

«…էլ աշխարհ չեմ գալու, հօ՛, նոր,
Իր տուածն եմ տալիս իրեն»:
«Իմ երգը»
(Յ. Թումանեան / Գ. Ալէմշահ)

Շաբաթ օր, Մարտ 20ին, հողին յանձնեցինք ոգեղէն հողածին մը. մեզմէ անդարձ հեռացաւ մշակոյթի վսեմ մշակ եւ հերոսուհի, իր անգիւտ երգարուեստով եւ զուլալ հոգիով ազգին պարծանքին արժանացած, արուեստի նախանձելի բեւեռները նուաճած Արփինէ Փէհլիվանեանը: Այնքա՜ն պայծառ էր անոր հոգին եւ անանձնական էր իր սէ՛րը հաբազատներուն հանդէպ, որ անողոք հիւանդութեան ճիրաններուն մէջ իսկ կը ժպտար եւ ի՛նք կը հարցնէր մեր որպիսութիւնը փոխանակ գանգատելու իր վիճակէն կամ արցունքոտ աչքերով կարեկցութիւն հայցելու մեզմէ:

Արուեստի մէջ, աւելի քան այլուր, յաւիտենապէս ի զօրու է ճշմարտութեան աղբիւրէն մեզի ժառանգ մնացած սա խօսքը – «կանչուածները բազում են, ընտրեալները՝ սակաւ»: Արփինէն պարզ երգչուհի մը չէր: Պարզ երգչուհիները՝ լաւ ձայնով եւ պատշաճ ճաշակով երգողները հսկայ բանակն է: Արուեստի մէջ ասոնք կը պատկանին հետեւողներու փաղանգին. սակայն առաջնորդները, Արփինէին նման, իրենց արուեստի եւ իմացականութեան լոյսով եւ հուրով, ա՛յն հիմնաքարերն են որոնք կը յղկեն ու կը դաստիարակեն երգի սիրահարները, բընութենէն իրենց ստացած «ճոխ պարգեւ»ները կը զարգնուին, կը հիմնաւորուին, կը լուսաւորուին եւ, ըսենք, կ'երգանան, հպելով մայր ադամանդին, որուն օրինակն էր Արփինէն: Ան գիտակից էր ի վերուստ իր ունեցած շնորհներուն, «անտակ, անծիր» գանձերուն, եւ երբ կ'երգէր Թումանեան (խօսք) – Ալէմշահ (երաժշտութիւն)ի «Իմ Երգը», այնպէ՛ս ստեղծագործարար էր, կարծես ի՛նք ըլլար այդ բառերուն եւ երաժշտութեան միացեալ հեղինակը, այնքա՜ն հարազատօրէն կը համապատասխանէին իրեն հոգիին, բնութեան, ձայնին եւ բեմանէրկայացման՝ «Իմ Երգը»ին զմայլելի սա տողերը.

«Ես հարուստ եմ՝ ես բախտաւոր, …
Ծով բարութիւն, շնորհ ու սէր
Ճոխ պարգեւ եմ առել վերուստ»:

Երբ կը պատրաստէինք «Հայկական Ռոմանս Երգեր» խտասալիկներուն Ա. հատորը, որուն 22 երգերը պիտի կատարէին Արփինէն եւ իր աղջիկը՝ Էլսին, ինչպիսի յուզումով եւ ոգեւորութեամբ կը հետեւէր իւրաքանչիւր քայլափոխին: Իր փայլուն աչքերը ժպիտէ աւելի երգ կը ծորէին, իսկ երբ կը խօսէր եւ բացատրութիւններ կու տար՝ կը վերածուէր երգի, կ'ըլլար ա՛յն երգը որ պիտի երգէր քիչ ետք: Այո՛, Արփինէին խօսքն ալ, ժպիտն ալ երգ էին, իսկ իր երգը կը հոսէր իբրեւ ի՛ր խօսքը, իր մաքուր ներաշխարհի մոգական պարտէզները կը ծաղկէին մեր առջեւ: Իր արուեստը վարակիչ էր քանի որ իրմէ դուրս կառոյց մը չէր ան, հարազատութեան օրինակ էր, ակունքային էր, միջուկային:

Արփինէին իւրաքանչիւր երեւումը՝ երեւոյթ էր, ամէն երգուած երգ երկնում էր, ոչ՝ կրկնում, արարում էր, ոչ՝ արտադրութիւն: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ ան պարզ երգչուհի մը չէր, որքան որ ալ պարզաղբիւր հոգիի տէր էր. անոր արուեստը կը համապատասխանէր եռամիասնութեան համակարգին, տրուած ըլլալով որ երգելու ներշնչանքէն իր համակ էութիւնը կը ոգեղինանար եւ կը ձուլուէր երգին երկնակամարին, երգին իմաստին (բնագիր), երգին զգացական կշռոյթ-կառոյցին (երաժշտութիւն), երգին բեմականտարողական իմաստաւորեալ ներկայացումին (մեկնաբանութիւն), մանաւանդ երգարուեստի դժուարագոյն՝ լիտ-ռոմանս բնագաւառէն ներս: Ստեղծագործ երկնումի այս երկնային փունջը չթառամեցաւ երբեք իր մէջ: Դեռ քանի մը ամիսներ առաջ, երբ «Համազգային»ի Կեդրոնական Վարչութիւնը կը մեծարէր զինք, ան իր անկար եւ հիւանդ վիճակով այնպիսի պայծառութեամբ երգեց իր կարապի երգը, որ կարծես, հոգին նոր թեւեր առած, վերադարձեր էր հին, երանելի օրերը… թեթեւ, հիւթեղ, քնքոյշ, լուսաւոր, քըսուող…ոչ մէկ հետք հիւծումի կամ տառապանքի. վերջին կենդանի երգը իբրեւ ընծայ եւ խունկ բաշխուեցաւ բոլորիս:

1999 Յունիս 6ին, Արփինէին բազմավաստակ գործունէութեան 40ամեակի նըւիրուած յոբելենական հանդիսութեան, հրաւիրուած էի իբրեւ օրուան բանախօսը: Այդ օր առիթը ունեցայ համապատասխանօրէն քննութեան ենթարկելու իր բեմերգային արուեստը: Ահա քանի մը բնորոշումներ այդ օրուան խօսքերէս առնուած: «Եթէ ձայնը հրաշալի գործիքն է արտայայտութեան, կա՛յ մանաւանդ հրաշալի աշխարհ մը արտայայտուելի. Արփինէն ա՛յդ աշխարհը կը բացայայտէ մեր առջեւ»: Կ'ըսէի նաեւ, «Փէհլիվանեան, ճշմարիտ արուեստագէտ, կը կենդանացնէ թուղթին վրայ փռուած անկենդան խազերը եւ անոնց տակ պառկած քերթողները. զանոնք մարմնաւորել եւ շնչաւորել գիտէ, շարժուն երգաշխարհը կը քանդակէ մեր մէջ, յարութիւն առնել կու տայ հեղինակային որեւէ գործի՝ յուզումի հրաշալի ալիքներու ընդմէջէն, անոր տալով լրիւ իմաստաւորում: Երանութեան անկրկնելի պահեր ստեղծելու մոգական կարողութիւնը Արփինէինն էր, բայց նախօրօք՝ պեղելէ ետք բնագրի միտքն ու ոգին, երաժշտութեան բնորոշ կարողականութիւնը:

Արփինէն պահանջատէր էր նախ ինքն իր հանդէպ. կը հակէր գրութեան առջեւ եւ վերին բծախնդրութեամբ կ'ուսումնասիրէր բնագրին նիւթն ու մթնոլորտը, ինչպէս նաեւ շնչաբանական, շեշտադրութեան, առոգանութեան ու արտաբերման նրբին հարցերը: Ոճ ու կերպար, խորք ու թռիչք, կառոյց ու թրթռացում, այսինքն արտաբերման բոլոր բանալիները կը գործէին իր մօտ եւ յարատեւ վերանորոգումի կ'ենթարկէին զինք: Եւ այսպէս, հիմնաւորապէս վերակենդանացնելով, մենք երբեք չէինք զգար իր մօտ աշխատանքի ծանր հանգրուանները, ինչպէս չենք մտահոգուիր ծառին «ծանր աշխատանք»ով երբ համեղ պտուղը կը քաղենք և զայն կը վայելենք»:

1965ին եւ 1968ին Արփինէն եղած է Երեւանի օրուան հերոսուհին՝ «Անոյշ»ի դերերգով: Ան յաջողած է տիրականօրէն մարմնաւորել այդ դերը՝ միայն քանի մը փորձերէ ետք Գոհար Գասպարեանի հետ: 1965ին Ցիցիլիա Բրուտեան այսպէս կը վկայէ. «Անոյշը Երեւանի Օփերայի Թատրոնում ներկայացուել է 800 անգամից աւելի: Այս բեմը տեսել է լաւագոյն «Անոյշ»ներ: Դրանց մէջ Արփինէն, իր միակ երեւումով, արձանագրեց իր ուրոյն տեղը»: Լաւագոյն «Անոյշ»ներու ցանկին վրայ իր ուրոյն տեղը ապահովելէ ետք Արփինէն, Երեւան գտնուած միջոցին, հրաւիրուած է իր մնայուն արձանագրութիւնը ունենալու մայրաքաղաքի «ձայնային պանթէոն»ին մէջ («ոսկէ ֆոնտ»), ուր սփիւռքահայութեան ներկայացուցիչ իր տաք շունչով եւ նրբակերտ արուեստով, առաջին անգամ ըլլալով Հայաստան մուտք կը գործէին արեւմտահայ ստեղծագործողներու երգերը, գրեթէ ամբողջութեամբ անծանօթ այդ օրերու Հայաստան աշխարհին՝ Բ. Կանաչեան, Գ. Ալէմշահ, Ալեւոխս Մեսումենց, Համբարձում Պէրպէրեան, Պօղոս Ճելալեան,…

Դեռ շատ կարելի է գրել Արփինէին անսպառ արուեստին մասին: Ըսենք կարեւոր սա հաստատումը. ան կա՛մովին մընաց հայ աշխարհին մէջ եւ ծառայեց համեստօրէն իր ազգին. չէ՞ որ ծնած է Ապրիլ 24ի օր մը…: Եթէ դուրս ելլէր իր չարչարակոծ հայ աշխարհէն եւ ուզէր մեկնիլ Արեւմուտք, Արփինէին անունը պիտի շողշողար Արեւելքէն Արեւմուտք: Ան նախընտրեց մնալ մե՛ր փարախին նըւիրեալ հերոսուհին:

Յարգանք իր աճիւններուն:

ՊԵՏՐՈՍ ԱԼԱՀԱՅՏՕՅԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՐԿՈՒ ԴԱՍԵՐ

ՀԱՅԿ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

ԴԱՍ ԱՌԱՋԻՆ.–

Կիրակի, Մարտ 14ին Սպանիոյ մէջ ընտրութիւններ տեղի ունեցան եւ հակառակ համաշխարհային կատարուած ճիգերուն եւ կարծիքին՝ իշխանութեան վրայ եղող վարչապետ Խոսէ Մարիա Ազնարի գլխաւորած պահպանողական կուսակցութիւնը պարտուեցաւ, իր տեղը զիջելով սոցիալիստ կուսակցութեան, որ բնաւ յաւակնութիւնը չունէր կառավարութիւնը ձեռք առնելու: Այս անակընկալ կացութիւնը, ի հարկէ, պատահաբար չէ որ յառաջացաւ. քաղաքական ինչ-ինչ նախընթաց դէպքեր տեղի ունեցան, որոնք պատճառ եղան այս անակնկալին:

Վարչապետ Ազնար, հակառակ ժողովուրդին ընդդիմութեան, իրաքեան արկածախնդրութեան մասնակից դարձաւ՝ երկիրն ու ժողովուրդը վտանգի ենթարկելով: Կարճատես վարչապետը նկատի չառաւ որ Սպանիա որեւէ պատճառի կամ ստիպողականութեան առջեւ չէր գտնուեր՝ ամերիկեան այս արկածախնդրութեան մասնակցելու: Արաբական – իսլամական աշխարհին կողմէ որեւէ ըսպառնալիքի ենթակայ չէր: Սպանիա նըկատի չառաւ նաեւ իսլամ-արաբական աշխարհին հաւանական զայրոյթը, որ կրնար յառաջանալ իր թշնամական կեցուածքին հետեւանքով: Եւ ինչպէս կ'ակընկալուէր, իսլամ-արաբական աշխարհին փոխադարձութիւնը արագ ու բուռն եղաւ: Կիրակի օրուան ընտրութիւններէն քանի մը օր առաջ Սպանիա ենթարկուեցաւ ահաւոր խափանարարութեան մը, որուն զոհ գացին շուրջ 200 անմեղ Սպանացիներ եւ 1400 վիրաւորներ:

Մինչ այդ, իշխող կառավարութեան ենթարկուած ժողովուրդը, յանկարծ, հիմնական հոգեփոխութեամբ մը եւ զըլապուած իր դժգոհութիւններուն ընթացք տալով, հրապարակ իջաւ դատապարտելու համար կառավարութեան աղէտաբեր քաղաքականութիւնը եւ իր քուէն տալով սոցիալիստ կուսակցութեան: Երկիր մը, որ ֆաշիզմի բնօրրանը եղած է, ուր համաշխարհային աջն ու դրամատիրութիւնը երկարամեայ պատերազմի մը ընթացքին ձախին, ընկերվարութեան ու ժողովրդավարութեան դէմ արիւնոտ հաշուեյարդար կատարած է, յանկարծ չի կրնար ընկերվարութիւն կամ ժողովրդավարութիւն ընդունիլ. պարզապէս վախի եւ վարժութեան բերումով սպանացի ժողովուրդը գուցէ տակաւին տասնամեակներու պէտք ունէր իր վրայէն թօթափելու համար զրահապատ բռնատիրութիւնը, որդեգրելու համար ընկերվարական վարչակարգ մը: Այս հիմնական փոփոխութիւնը ընկերվարական կուսակցութեան քարոզչութենէն ու զտած ժողովրդականութենէն աւելի, արդիւնքն էր ծանծաղամիտ վարչապետի մը փառասիրութեան, որ Միացեալ-Նահանգներու բարոյական ու նիւթական վարձատրութենէն շլացած՝ միացաւ անոր իրաքեան արկածախնդրութեան:

Իր անակնկալ յաղթանակը տօնող ընկերվարական կուսակցութեան ղեկավար Ռոտրիկէզ Զափաթերօ ազգային այս աղէտին պատասխանատու նկատեց Խոսէ Մարիա Ազնարի կառավարութիւնը և հիմնական փոփոխութեան ենթարկելով նոր կառավարութեան հետեւելիք քաղաքականութիւնը՝ դատապարտեց իրաքեան պատերազմը եւ յայտարարեց որ իրաքեան արկածախնդրութեան մէջ մխրճըւած 1500 սպանացի զինուորականները մինչեւ Յունիս տուն պիտի վերադառնան:

Սպանիոյ այս իրադարձութիւնները քաղաքական երկրաշարժ մըն է որ յառաջացուցին աշխարհի վրայ: Եւ անոր ամէնէն զօրաւոր ցնցումները զգացուեցան Միացեալ-Նահանգներու մէջ: Արդարեւ, նախագահ Պուշ, հակառակ իր յարձակողական մեծխօսիկութեան, օրերով շշմած մնաց՝ Անգլիայէն յետոյ իր գլխաւոր զինակիցին կորուստին առթիւ եւ հազիւ երեք օր յետոյ կրցաւ արտայայտուիլ այդ մասին՝ իրեն համար աննախընթաց զուսպ ու համեստ ոճով մը կոչ ուղղելով Ամերիկայի բարեկամներուն, միասնաբար շարունակելու համար պայքարը ահաբեկչութեան դէմ: Ճ. Պուշ, դժբախտաբար տակէ անդին չի տեսներ. չի տեսներ իր անարդար ու ռազմաշունչ քաղաքականութեան սխալները, չի քններ ու վերատեսութեան չենթարկեր զանոնք, որոնք իրենց կարգին, պատճառն են ահաբեկչութեան:

Յուսանք որ Սպանիոյ «երկրաշարժը» հիմնական ցնցումի ենթարկէ նաեւ նախագահ Պուշն ու իր «բազէ»ներու խումբը՝ աւելի արդար ու խաղաղ աշխարհ մը ստեղծելու համար:

ԴԱՍ ԵՐԿՐՈՐԴ.–

Անդրադառնանք նաեւ Վրաստանի վերջին ընտրութիւններուն և նորընտիր նախագահ Սահակաշվիլիի անդրանիկ ելոյթին: Վրաստանի հետեւելիք քաղաքականութիւնը ուրուագծող այդ ելոյթը քննարկելով՝ պատմական, աշխարհա-քաղաքական թէ մարդկային-բարոյական տեսանկիւններէ դիտելով՝ սխալ ու դատապարտելի գտած էինք զայն, իր հզօր ռուս դրացին անտեսելով Վրաստանը ամերիկեան կառքին լծել ուզելուն համար: Եւ պատմութիւնը այս անգամ եւս չուշացաւ ապերախտ եւ անհեռատես նախագահին դաս մը տալու համար: Արդարեւ, խակ փառասիրութենէ տարուած, ցոյց տալու համար որ ինք ամբողջ Վրաստանի նախագահն է, ան ձեռնարկեց դէպի Աճարիա պաշտօնական այցելութեան մը, գիտնալով հանդերձ որ Աճարիա ինքզինք ինքնավար հանրապետութիւն մը կը նկատէր: Եւ հետեւանքը եղաւ այն, ինչ որ ակնկալելի էր. – Աճարիոյ ղեկավարները սահմանէն ներս չըթողուցին զինք, եւ յուսախաբ ու զայրացած Սահակաշվիլին Թիֆլիս վերադարձաւ, սպառնալով որ զօրքով պիտի արշաւէ Աճարիա զայն իր իշխանութեան ենթարկելու համար: Բայց նոյն օրը ժողովրդական ջերմ ընդունելութեամբ վերընտրուած նախագահ Պուտին անմիջապէս ազդարարեց որ նման արկածախնդրութեան չդիմէ:

Պատեհ առիթն է յիշեցնելու որ Աճարիոյ մէջ մեծ թիւով հայկական համայնք մը կ'ապրի դարերէ ի վեր: Սեւ Ծովի Պաթում նաւահանգիստէն մինչեւ Գագրա տարածուող այս շրջանը, որ ծանօթ է Նոր Նախիջեւան անուան տակ, կը վայելէ Աճարիոյ կառավարութեան մասնաւոր հոգածութիւնը՝ հայ համայնքին տալով ամէն ազատութիւն՝ ունենալու համար եկեղեցի, դպրոց, մամուլ եւ Մայր Հայրենիքի հետ անկաշկանդ կապ:

Վրաստանի պէս միատարր բնակչութիւն չունեցող երկիր մը, որ իր ներկայ սահմաններու գոյութիւնը կը պարտի Խորհ. Միութեան, վրացի նախկին բռնատէրեր՝ Ստալինի եւ Բերիայի կարգադրութեանց, քաղաքական մեծ սխալ գործած կ'ըլլայ իր հզօր դրացին արհամարհելով ու զայրացնելով եթէ փորձէ իր երկրին ճակատագիրը կապել ամերիկեան «հեռաւոր Սուրբ»ին: Այդ քաղաքականութիւնը ուշ կամ կանուխ իր ժխտական հետեւանքները կ'ունենայ: Եւ արդէն իսկ Աճարիա կատարուած այցելութեան խայտառակութիւնը այդ կը փաստէ: Աճարիոյ անջատման կատարուած իրողութենէն յետոյ, Աբխազիա եւ Օսէթիա նոյն ընթացքին մէջ են: Իսկ Հայաբնակ Ջաւախքը (Ախալքալաք) անարդարօրէն Վրաստանի սահմանին մէջ կը մնայ, եւ այլ անջատողական շարժումներ տակաւին շատ անախորժ կացութիւններու առջեւ կրնան դնել Վրաստանը:

Սահակաշվիլիի ընթացքը կասկածներ յարուցող բնոյթ մը ունի հայութեան համար ալ: Դիւանագիտութեան ու պատշաճութեան պարտադրանքի տակ այցելութիւն մըն ալ Հայաստան կատարելով, Սահակաշվիլիի ԱՄՆ-ու հետ ծրագրուած ու համակարգուած այցելութիւն մը ըր... նաեւ Ազրպէյճանին, ուր երկօրեայ խորհրդակցութիւններէ յետոյ, նախա…

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԻՍԱՔ ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ԿՐԸՆՈՊԼԸ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔԸ

Կրընոպլի Ֆրանսահայ Նախկին մարտիկներու եւ դիմադրականներու միութիւնը գլխաւորութեամբ նախագահին՝ Ժան Արապեանի և մասնակցութեամբ Հայ Մշակոյթի Տան, զանազան ձեռնարկներով ոգեկոչեց Ֆրանսական դիմադրական շարժումի ծանօթ դէմքին եւ իր 23 ընկերներուն գնդակահարման 60ամեակը։

Փետր. 18, ժամը 18.30ին Կրընոպլի Օ զ'Արշիւ Տէփարթըմանթալ տը լ'Իզէռ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ շահեկան դասախօսութիւն, կազմակերպութեամբ՝ Իզէռի Դիմադրութեան եւ Տեղահանութեան Թանգարանին, Իզէռի հայկական միութիւններու դաշնակցութեան, Հայ մարտիկներու եւ Հայ Մշակոյթի Տան։ Ժ. Արապեան խօսք կու տար օրուան երկու պատմաբան դասախօսներուն։ Առաջինը՝ Էմիլ Թէմիմ (Փրովանսի համալսարանի ժամանակակից պատմութեան փրոֆ.), որ ներկայացուց Մանուշեանի կենսագրութիւնը, իսկ երկրորդը՝ Իզէռ նահանգին մէջ հայութեան հաստատումը 1926էն սկսեալ։ Ընդմիջումին, արտիստագիտուհի Գրիս Տէյս կ'արտասանէր Մ. Մանուշեանի ֆրանսերէնի թարգմանուած քերթուածներէն։ Երեկոյթը կը փակուէր հարցումներու բաժինով մը։

Փետր. 21, առաւօտեան ժամը 11.30ին, արարողութիւն մը տեղի կ'ունենար Վիլառ-Պոնոյի Մեռեալներու յուշարձանին առջեւ, ուր հաւաքուած էին ֆրանսացի եւ հայ դրօշակիրներ, համակիրներ, որոնք յարգանքով կ'ոգեկոչէին օրուան խորհուրդը։ Նախկին մարտիկներու միութեան նախագահը՝ Ժ. Արապեան շնորհակալութեան իր խօսքը կ'ըսէր բոլոր ներկաներուն եւ շեշտած Հայերու հաւատարմութիւնը Ֆրանսայի։ Յուշարձանին վրայ արձանագրուած է տեղացի հայ երիտասարդի մը՝ Ց. Գոչեանի անունը, գնդակահարուած՝ Մ. Մանուշեանի հետ։

Կիրակի, Փետր. 22, ժամը 11ին, Էշիրոլի ազատութեան հրապարակին վրայ, տեղւոյն քաղաքապետը՝ Ռենզօ Սիւլի, Ժ. Պիէսի եւ Ժ. Արապեանի ու հայ եւ այլ դիմադրականներու ներկայութեան նըշած է օրուան իմաստը եւ ծաղկեպսակ զետեղած Մանուշեանի յուշատախտակին ու Մեռեալներու յուշարձանին։ Քաղաքապետը շեշտած է որ պարտինք յաւերժացնել անոնց յիշատակը։ Ժերար Արապեան ներկայացուցած է Մանուշեանի կենսագրութիւնը եւ անդրադարձած Նախկին մարտիկներու միութեան հիմնադրութեան (1946) եւ ներկային։ Էջօ փողերախումբին կողմէ հնչած են հայկական եւ ֆրանսական փառերգները։

Վերջին ոգեկոչումը տեղի ունեցած է Սէն Մարթէն տ'Էռի Ապրիլ 24 հրապարակը, ուր զետեղուած են Մ. Մանուշեանի եւ Ապրիլ 24ի յուշաքարերը։

Ներկայ եղած են բազմաթիւ քաղաքական դէմքեր եւ հոծ բազմութիւն մը։ Հոս ալ, Ժ. Արապեան շնորհակալութեան իր խօսքը արտասանած է ներկայ անձնաւորութիւններուն, Անի Տաւիտի եւ ուրիշներուն։ Քաղաքապետը՝ Ռընէ Փրոպին խօսած է օրուան խորհուրդին մասին եւ խոստացած է ամէն տարի կրկնել Ֆրանսայի եւ Հայաստանի համար այս կարեւոր յիշատակութիւնը։ Աշակերտուհի մը կարդացած է Առակոնի «Կարմիր Որմնազդը», ապա հնչած են Ֆրանսայի եւ Հայաստանի փառերգները։

ՇԱՔԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

դահ Իլհամ Ալիեւի հետ իրենց տեսակցութեան բնոյթը չեշտելով, հետեւեալ մըտահոգիչ յայտարարութիւնը կատարեցին. _ «Մեր հայեացքները երկկողմ ու տարածաշրջանային բնոյթի հարցերուն մէջ լրիւ համաձայն էին»։

Տարածաշրջանային հիմնական հարցը Ղարաբաղն ըլլալով, ուրեմն, Սահակաշվիլի կեցուածքը կը նոյնանայ Ալիեւի հետ։

Նախագահ Սահակաշվիլի Միացեալ Նահանգներու մէջ դաստիարակուած երիտասարդ մըն է, սակայն կեանքի փորձառութիւնը աւելի սուղ ու դժուար ձեռք ձգուող ուսում է, որ մարդը կը դարձնէ աւելի իմաստուն եւ հեռատես։ Բնականաբար, Սահակաշվիլին ալ կրնայ օգտուիլ կեանքի ընձեռած այս նպաստէն, եթէ մինչ այդ նախագահի պաշտօնին վրայ մնայ ան։

Հ. Ն.

Մարտ 20

ՄՐՑԱՆԱԿԱԿԻՐ ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Պէյրութի «Փոմընատ» պանդոկի հանդիսասրահին մէջ տեղի ունեցած է «Վահրիճ եւ Վերժին Ճերեճեան Թատերգութեան մրցանակաբաշխութեան» արդիւնքի երեկոյթ մը, ուր յայտարարուած է գլխաւոր մրցանակակիրը՝ փարիզաբնակ վտարանդի գրող Կարէն Սիմոնեան, որ մասնակցած էր իր «Երշալայիմ...» եւ «Կաւ եւ Կեանք» երկու թատերգութիւններով։

Երեկոյթին ներկայ եղած են Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսի ներկայացուցիչ Գրիգոր Ծ. Վրդ. Չիֆթճեան, Լիբանանի Հայոց Թեմի առաջնորդ Գեղամ եպիսկ. Խաչերեան, հոգեւոր հայրեր, երեսփոխաններ, Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան Պ. Արեգ Յովհաննիսեան, մտաւորականներ, արուեստագէտներ եւ մշակութասէր հոծ բազմութիւն մը։

Մրցանքի դատակազմի անդամ Ժիրայր Դանիէլեան իր բացման խօսքին մէջ ներկայացուցած է գրական-մշակութային օրինակելի այս նախաձեռնութեան նպատակն ու արձանագրած արդիւնքը, որ խթան հանդիսացաւ խրախուսելու հայ թատերագիրները եւ վերաշխուժացնելու մեր թատերական գրականութիւնը։ Ան շնորհակալութիւն յայտնած է տիկին Վերժին Ճերեճեանի ազնիւ նախաձեռնութեան համար

Կարէն Սիմոնեանի «Կաւ եւ Կեանք» թատերգութիւնը, որ լոյս տեսած է «Վահրիճ եւ Վերժին Ճերեճեան Մրցանք»ի մատենաշարով (նոյն հատորին մէջ զետեղուած է նաեւ Հրանդ Մարգարեանի խրախուսանքին արժանացած «Ուղեւորը» թատերախաղը), երեկոյթի աւարտէն ետք՝ ճոխ ընդունելութեան ատեն բաժնուած է մասնակիցներուն։

Կարէն Սիմոնեան բեմադրուած թատերագիր է։ Երեւանի մէջ բեմադրուած են «Մենանուագ Վալթհորնի համար» եւ «Թող Կատարուի Քո Երազանքը» թատերախաղերը, իսկ «Երշալայիմ...» թատերախաղը ներկայացուած է Փարիզի «Թէաթր Նոտ Ուէսթ»ի մէջ (թարգմանութեամբ Հրաչ Պետրոսեանի)։ Անոր բեմադրութեամբ նկարահանուած է «Յոյսի Խրճիթներ» շարժապատկերը ըստ Երուխանի պատմուածքներուն։

Հայաստանի ընթերցողներու շրջանակին Կարէն Սիմոնեան արդէն իսկ ծանօթ էր գիտա-երեւակայական իր վէպերով, երբ 1965ին «Սիցիլիական Պաշտպանութիւն» վէպով, հայրենիքի թէ Սփիւռքի մէջ ճանչցուեցաւ արձակագիր-վիպագրի տաղանդով։ Խանդավառ ընդունելութեան արժանացաւ անոր վէպը։ Յարայայտ են անոր «Ցտեսութիւն, Նաթանայէլ», «Ներսէս Մաժան Դեղագործը» վէպերը, որ թարգմանուած են բազմաթիւ լեզուներով, իսկ վերջինս ներկայացուած է նաեւ ԻՒՆԷՍՔՕ-ի յանձնարարական գրացուցակով։ «Ազատութեան Առաքեալ ու Նահատակը կամ Միքայէլ Նալբանդեան» վէպով Կարէն Սիմոնեանը հայ գրականութեան մէջ կը հանդիսանայ հիմնադիրը գիտա-գեղարուեստական կենսագրութեան, զոր գրողը անուանած է վարքագրութիւն։

Վտարանդիութեան շուրջ տասը տարիներու ընթացքին անոր հեղինակութեամբ հրատարակուած են «Homo Dei կամ Բիբլիական Պատմութիւն» եւ «Վարք Աբովեան Խաչատուրի» վէպերը, «Քարանձաւային Պատմութիւններ կամ 1993» ընդհանուր խորագրի տակ ժողվուած վիպակները, «Մենք՝ Անհայրենիք եւ Դատապարտուած», «Երեք Նուիրեալներ», «Պատմութեան Դասեր, որ Օգտակար Չեղան» խոհագրութիւններու գիրքերը, «Լեզու եւ Ուղղագրութիւն» եւ «Կրեմլի Յոյժ Գաղտնի Փաստաթղթերից Մի Քանիսը» հրապարակախօսութիւնները։

Հանրային գործունէութեամբ եւս Կարէն Սիմոնեան բերած է իր ծառայութիւնը հանրային կեանքին՝ որպէս Բնապահութեան հանրային կազմակերպութեան ղեկավար։ Ընտրուած է պատգամաւոր Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին եւ անկախութեան առաջին տարիներուն վարած է Մամլոյ եւ տեղեկատուութեան նախարարի պաշտօնը։

Երեկոյթին բեմ հրաւիրուած է Հայաստանի Թատերական գործիչներու միութեան նախագահ վաստակաւոր բեմադիր Երուանդ Ղազանչեան, որ շնորհաւորական եւ գնահատանքի իր խօսքին մէջ նշած է, թէ մեր հարուստ գրականութեան մէջ թատերգութիւնը կը մնայ ամէնէն աղքատը եւ Ճերեճեաններու մրցանքի նախաձեռնութիւնը կու գայ քաջալերելու այս մարզը։ Ապա բեմ ելած է լիբանանցի հանրածանօթ հեղինակ եւ բեմադիր Պ. Ժալալ Խուրի, որ վեր առած է հայ ժողովուրդին արժանիքները եւ յատկապէս գրական յատկանիշները։ Տիկին Վերժին Ճերեճեան իր խօսքին մէջ խոստացած է շարունակական դարձնել միջոցառումը եւ ամէն տարի կազմակերպել այս մրցանքը։ Հանդիսութեան աւարտին իր պատգամը տուած է Առաջնորդը, կարեւորելով այս նախաձեռնութեան իմաստը, նպատակը եւ արժէքները ու հանդիսութիւնը փակած է Պահպանիչով։

ԼՐԱՏՈՒ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

4

Ֆրանչէսքա սակայն ուրիշ վստահութիւն մը կ'ուզէր ունենալ։ Կ'ուզէր վստահ ըլլալ Անտոնի գաղտնապահութեան։ Ֆրանչէսքա օր մը երբ իր զարդասենեակն էր՝ լսեց Անտոնի ոտնաձայնը որ երրորդ յարկէն կ'իջնէր։ Վար ճամբեց իր քով ծառայող կինը եւ դուռը բանալով Անտոնը ներս կանչեց, ցած ձայնով։ Անտոն ներս մտաւ անհամարձակ ու չիկնեցաւ այնքան՝ որովհետեւ կիսամերկ էր տիրուհին։

Գետին նայեցաւ։ Իր աչքերը տեսած ու ճաշակած էին սակայն Ֆրանչէսքայի ուսերուն, կոնակին ու ծիծերուն խելացնոր գեղեցկութիւնները։ Ֆրանչէսքա անփոյթ շարժումով մը իր աջ ձեռքով վեր հրեց Անտոնի ծնօտը։ Երիտասարդին գլուխը շտկուեցաւ։ Անտոն աչքերը գոցեց։ Ֆրանչէսքա երկու ձեռքերով բացաւ Անտոնի կոպերը եւ հրամայեց.

– Ինծի նայէ, աչքերուս մէջ, շիտակ, շիտակ...

Անտոն հրամանի կը սպասէր, շուտով դուրս ելլելու համար։ Իրեն հրամայուեցաւ.

– Սա կոնակի կոճակներս դիր...

Հնազանդեցաւ Անտոն։ Ջանք ի գործ դրաւ, կարելի եղածին չափ իր մատները չդպցնելու համար տիրուհիին միսին։ Ֆրանչէսքա կը շարժէր, կ'եփէր ուղղակի։ Եւ երիտասարդը ակամայ դըպաւ միսին, քանի քանի անգամ։

Ֆրանչէսքա հայելիին առջեւ անցաւ։ Ո՛չ մէկ խօսք։ Անտոն կը սպասէր դրան մօտ։ Երբեմն կինը կը նայէր երիտասարդին։ Կորսուած էր խեղճը։ Շուարած, շուարած էր։ Լուութիւնը կը շարունակուէր։ Տիկին անփոյթ՝ իր դէմքը կը յարդարէր, իր մազերը, իր յօնքերը, թարթիչները, ու նայուածքներ հայելիին մէջ։ Ու ժպիտ։ Ու մատներու հարիւր հպումներ իր դէմքին։ Կը գեղեցկանար, հմայի՛չ, կախարդական, դիւթական։ Վերջուց հովահարը, դարձաւ ու ըսաւ Անտոնին.

– Մեր քով գո՞հ ես, Անտոն։

– Շնորհակալ եմ, փաշա տիկին, հարկաւ, շատ երջանիկ եմ, մայրս ալ, շնորհակալ ենք...

– Առած դրամդ բաւակա՞ն է...

– Այո՛, տիկին, շնորհակալ եմ, փաշա տիկին, այո՛, շատ շնորհակալ եմ...

– Քու ամսականդ պիտի աւելցնեմ։

– Ի՞նչ կ'ըսէք, փաշա տիկին, շատ շնորհակալ եմ, շատ շնորհակալ։ Որքան պիտի ուրախանայ մայրիկս... Ա՜խ, որքան շնորհակալ ենք։

– Մեծ եղբայրդ ալ գործի պիտի դնեմ։ Կարծեմ ան ալ մօրդ պէս քու վրադ դեռ է։

– Ինչպէս ձեզի շնորհակալ ըլլամ, փաշա տիկին, դուք որքան ազնիւ էք, որքան ազնուասիրտ, ազնուական...

– Այո՛, որոշած եմ ամսականդ աւելցընել։ Կը փափաքիմ որ ոչ միայն լաւ հագուիս, այլ միշտ հագուստ փոխես։

– Հրամայեցէք, փաշա տիկին...

– Ինծի նայէ, Անտոն, ինծի նայէ...

– Շնորհակալ եմ...

– Մարդու բան պիտի չըսես, ոչ ոքի։ Նոյնիսկ մայրիկիդ։ Կը հասկնա՞ս, ոչ ոքի, ոչ ոքի...

– Հրամայեցէք, տիկին...

– Հիմակ, գնա՛...

– Փաշա տիկին...

Անտոն ինքզինքը դիւթական հէքեաթի մը մէջ կարծեց։ Ու չկրցաւ բացատրել։ Մտածում մը կու գար, կը թառէր իր ուղեղին վրայ եւ սակայն չէր հաւատար։ Կարելի բան չէ։ Ի՞նչ պէտք ունի։ Ինչո՞ւ։ Ո՛չ, կարելի բան չէ։ Շուարած վիճակ մը ունէր։ Սկսած էր արագ աշխատիլ։ Ջղայնացած էր։ Իր արագ շարժումները կրնար ուշադրութիւն գրաւել։ Դանդաղութիւն փորձեց։ Չկրցաւ։ Պարապ, ազատ ժամանակները կը քալէր, բացօթեայ վայրեր, ու կ'ուզէր ցրուել իր յուզումը։ Կը դժուարանար իր նախկին վիճակը գտնելու իր փորձերուն մէջ։

Հազիւ շաբաթ մը վերջ՝ կրկին հրաւիրուեցաւ Ֆրանչէսքայի զարդախուցը։ Այս անգամ իրեն լուր տուողը սենեկապետուհին էր։ Անտոն դուռը զարկաւ ու մտաւ։ Ֆրանչէսքա գրեթէ մերկ էր։ Դողալ սկսաւ Անտոն։

Անտոն դեռ էգը չէր ճանչցած։ Հակառակ զգայուն ու կրքոտ ըլլալուն, դեռ էգը չէր ճանչցած, որովհետեւ ամչկոտ էր։ Իր պատանեկութեան շրջանին իրմէ քանի մը տարեկան մեծ աղջիկներ, օր մը, տան մը մէջ, երեկոյթի մը պահուն, զինք տարած էին սենեակ մը ու համբուրած զինքը, կատաղի, անգութ, անհասկնալի ձեւով։ Ինք ապուշցած էր։ Չէր փոխադարձած. ընդհակառակը դիմադրած էր այդ խենթ աղջիկներուն, որոնք ի վերջոյ խոշտանգած էին իր մարմինը։ Անտոն նոյնիսկ թշնամական խաղ մը կարծած էր այդ բոլորը։ Ու սկսած էր պոռալ։ Աղջիկները վար փախած էին։ Երբ ինք շտկուեցաւ ու դուրս ելաւ սենեակէն՝ տեսաւ որ աղջիկներէն մին նախասենեակին առջեւ պահուըտած էր։ Անոյշ նայուածքով ու քնքոյշ ձեւով մը մօտեցաւ իրեն։ Ու գրկեց։ Ըսաւ թէ տարիէ մը ի վեր կը սիրէ զինքը։ Ու համբուրեց մեղմօրէն։ Անտոն ընտանեցած էր։ Ինք ալ ուժգին համբոյրով մը փոխադարձեց։ Երակները մեղրով լեցուեցան։ Իր արիւնը անուշի փոխուեցաւ։ Սրտին քաղցրութիւնները շրթունքներէն պարպեց։ Ու գիրար գրկած մտան սենեակ ու դուռը կղպեցին։ Վարը ամէն ոք գինով էր, կը խմէր, կը պարէր, կը խօսէր։ Աղմուկը հեռացաւ։ Բազմոցին վրայ ինկան շրթունք շրթունքի։

Անտոն կը հալէր։ Իր մեղրամոմի նման մարմինը կը հալէր աղջկան թեւերուն ջերմութեան մէջ։ Աղջիկը անոյշ բաներ կը հծծէր։ Թռչուններ, պզտիկ անոյշ թռչուններ, կը թռչտէին սենեակին մէջ։ Ի՜նչ անոյշ երազ էր։ Աղջիկը կը գգուէր իր նորաբոյս պեխերը ու կը համբուրէր անդադար, անդադար, խելացնոր։ Յետոյ ձայն առին սանդուխին վրայ։ Վախը եկաւ։ Ոտքի ցատքեցին, աղջիկը պահուըտեցաւ, Անտոն դուռը բացաւ։ Աղջկան մայրն էր։ Բռնուեցան։ Անտոն գլխիկոր փախաւ։

(Շար. 16)

Տիկին Քնարիկ Օհանեան-Աղպատեան,
Այրի Տիկին Վարդուհի Օհանեան,
եղբօր, քրոջ, տագրոջ զաւակները, զարմիկները, ազգականներն ու բարեկամները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԼԻՒՍԻ ՕՀԱՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մարտ 30ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 15·30ին Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին
6, rue Père Komitas, 92370 Chaville
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Շաւիլի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները իր զաւակներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ծննդեան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է իւղագինի հետեւեալ նուէրները.–

Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թիրեաքեան 200 Եւրօ, Տիկին Զարման Խաչատուրեան 50, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Արէլեան 50, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Վարդանեան 30, Տէր եւ Տիկին Ժերար Փափազեան 20, Տիկին Մարգրիտ Ալթունեան 15, Տիկին Լուիզ Միքայէլեան 30, Տէր եւ Տիկին Ն. Յովհաննեան 15, Տէր եւ Տիկին Ժան Փարալըօղլու 10, Օր. Լինտա Տէմիր 10, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Բարսեղեան 150, Տէր եւ Տիկին Փիէր Զաթալեան 20, Տէր եւ Տիկին Ժագ Տամլամեան 100, Տիկին Յարութիւն Թէքնէճեան 200, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Շահվէգիլեան 80, Տիկին Էմիլի Նարկիզեան 50, Տիկին Անահիտ Տէր Մինասեան 20, Պ. Ստեփան Տամլամեան 100, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Պօյաճեան 10, Պ. Փօլ Տէր Յակոբեան 35, Պ. Կարօ Փաստըրմաճեան 70, Տիկին Ալիս Իսրայէլեան 100, Տիկին Էօժէնի Շաղուկեան 16, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Մէլէմէճեան 40, Պ. Շառլ Եզէկեան 100, Օր. Գոհարիկ Գէորգեան 40, Օր. Միշէլ Պալճեան 30, Տիկին Ժօսլին Զաքմաքճեան 75, Պ. Խաչատուր Ծըճրեան 15:

(Շար.)

18e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS
Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 18ՐԴ ՇԱՐՔ
կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

■ HAGOP OCHAGAN
SANS TITRE
ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ
ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ* (1920)
* Անտիպ տարբերակ մը՝ յետ մահու, թիւրիմացաբար ԱՔԼՈՐԱՄԱՐՏԸ անուանուած խաղէն:
Երեք Արար եւ Երկու պատկեր
Կիրակի, Ապրիլ 4, ժամը 16–ին
Dimanche 4 avril à 16 heures
ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտք՝ 5 Եւրօ:

Տէր եւ Տիկին Ալէն եւ Լիլիան Գուսթօն եւ զաւակները՝ Սելին եւ Ժիւլի,
Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ եւ Սիլվի Ֆօքոնիէ եւ զաւակները՝ Ռոմէն եւ Ռընօ,
Օր. Գաթրին Ճանիկեան,
Տէր եւ Տիկին Նշան եւ Շուշան Միքայէլեան
եւ ընտանեկան համայն պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, զոքանչին, տալոջ եւ քրոջ՝

ԱՍՏՂԻԿ ՃԱՆԻԿԵԱՆԻ

(ծնեալ՝ Միքայէլեան)

մահը, որ պատահեցաւ Մարտ 29-ին, 83 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Ապրիլ 5, ժամը 10·30ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին
6, avenue Bourgain, 92130 Issy-les-Mlnx
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Իսիի գերեզմանատունը, ուր տը լ'էկալիթէ, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին ընտանեկան պարագաներուն:

CDCA - PROVENCE
et la MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
DE MARSEILLE
organisent

"DESTINATION EUROPE"

Journée animée par
Frédéric BOURGADE
journaliste à France Info-Inter

Allocutions d'ouverture à 14h.

— 14h30
Les frontières de l'Europe (conférence)
Alexandre DEL VALLE, géopolitologue
La Turquie dans l'Europe, un cheval de Troie islamiste ?
Jean-Pierre BERBERIAN, conseiller municipal de Marseille
Qu'est-ce que l'Europe?
Hilda TCHOBOIAN, consultante au Haut Commissariat au Droits de l'Homme de l'ONU et présidente de la Fédération Euro-Arménienne pour la Justice et la Démocratie
Adhésion de la Turquie en Europe : guerre ou paix au Caucase?

— 16h30
Turquie, une candidature explosive? (conférence)
Kamuran JI KIKAN, directeur du service juridique de l'Institut Kurde à Paris
La situation des Kurdes en Turquie
Sonia LEFORT, chercheur pour l'Observatoire des mines
Mines antipersonnelles, état des lieux en Turquie
Joël DUTTO, conseiller général des Bouches-du-Rhône
Situation des droits de l'Homme et de la justice en Turquie: témoignage
Laurent LEYLEKIAN, directeur exécutif de la Fédération Euro-Arménienne pour la Justice et la Démocratie
L'adhésion turque ou la fin du projet européen.

— 20h30
Adhésion de la Turquie à l'Europe (débat)
Jean-Luc BENNAHMIAS, ancien secrétaire national des Verts
Marie-Arlette CARLOTTI, députée européenne - PSE
Françoise GROSSETETE, vice-présidente du Parlement Européen - PPE
Harout MARDIROSSIAN, président du CDCA France.

SAMEDI 3 AVRIL à la MAJC,
12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille
Entrée libre
dans la limite des places disponibles.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այս Կիրակի, Ծաղկազարդին՝ Ապրիլ 4, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝ Լոս-Անճըլըսի մէջ նորոգ հանգուցեալ՝

ԱՐՓԻՆԷ ՓԷՀԼԻՎԱՆԵԱՆԻ

յիշատակին:

Կը հրաւիրուին բոլորը՝ իր հարազատները, բարեկամներն ու գեղարուեստասէր հասարակութիւնը, երախտագէտ աղօթքներով աղօթել՝

«զի ճշմարտապէս յաւիտենական – Յիշատակն Արդարոյն–՝ Արփինէի օրհնութեամբ եղիցի»:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ
ԱՒԱԳ ՇԱԲԹՈՒ
ԵՒ
ԶԱՏԿԻ ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐՈՒԱՆ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

Շաբաթ, Ապրիլ 3: ԽԱ. օր Մեծի Պահոց: Յիշատակ յարութեանն Ղազարու:

ժամը 16·30ին Կիրակմուտքի ժամերգութիւն կը կատարուի, որուն ընթացքին Խորանը կը բացուի:

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

Կիրակի, Ապրիլ 4

ՅԻՇԱՏԱԿ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԵՐՈՅ յԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·30ին:
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին:
Կը պատարագէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Դռնբացէք՝ ժամը 16ին:

ՇԱՒԻԼ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Կիրակի, Ապրիլ 4
Պատարագ՝ ժամը 10ին:
Դռնբացէք՝ ժամը 12ին:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Ապրիլ 4
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9ին:
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին:
Դռնբացէք՝ ժամը 17ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի, Ապրիլ 4
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին:
Դռնբացէք՝ ժամը 12·30ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Կիրակի, Ապրիլ 4
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9·30ին:
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին:
Դռնբացէք՝ ժամը 16·30ին:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, Ապրիլ 4
Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·45ին:
Պատարագ՝ ժամը 10ին:
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն-Ալփի Հայոց
Երեկոյեան Դռնբացէք՝ ժամը 16ին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Ապրիլ 4
Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8·30ին:
Պատարագ՝ ժամը 10ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Դռնբացէք՝ ժամը 17ին:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Կիրակի, Ապրիլ 4, Ծաղկազարդ:
Պատարագ՝ ժամը 11ին:
Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Ոստերու օրհնութիւն եւ Անդաստան:
ժամը 13ին ճաշ ժողովրդապետութեան սրահին մէջ:
Դռնբացէք՝ ժամը 16ին:

A l'entrée de la Semaine Sainte,
L'Eglise arménienne de Chaville
présente
L'ENSEMBLE VOCAL
ET LES SOLISTES
D'«ASTRES MELODIES»
dans un

Concert de musique sacrée et profane

avec
violon, violoncelle et piano
à l'Eglise Ste Bernadette de Chaville
3, rue Pavé de Meudon
Dimanche 4 avril à 17 heures

Au programme :
Bach, Mozart, Pergolèse, Rossini, Verdi, Mendelsohn, Fauré, Franck, Gounod
Chants populaires
et Liturgie arménienne
Directrice artistique :
Astrig DEDEYAN
Renseignements et réservations :
— 01 47 50 46 93
— Eglise arménienne de Chaville
01 47 09 23 18
—Participation aux frais 15 et 10 euros—

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M.C.A. a le plaisir
de vous inviter au

CONCERT
DES ELEVES DE GUITARE
sous la direction de leur prof.
Ohannès DEMIRDJIAN
Dimanche 3 avril
à 20 heures 30 précises
au programme :
Populaire,
Classique,
Flamenco
à l'Espace Culturel «LE 148» Studio
148, rue Paul-Vaillant Couturier
94140 Alfortville

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

LE CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

PRESENTATION ET DEDICACE
DU LIVRE
« Traverse Mère de Dieu... »
le Samedi 3 avril à 20h30
au Centre Culturel
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
de l'auteur
Marie-Antoinette-Varténie BEDANIAN
Préface de **Jean-Pierre WINTER**
(Editions l'Harmattan)
— Entrée libre —

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՑ ԽԱՉԻ Փարիզի «Արշալոյս Թըլէօսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը կը հրաւիրէ մասնաճիւղին ընկերուհիները ներկայ գտնուելու շատ կարեւոր ժողովի մը, Շաբաթ, Ապրիլ 3, ժամը 14·30ին, սովորական հաւաքատեղին:

Անհրաժեշտ է բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը պատգամաւորական ժողովի գացող ընկերուհիները ընտրելու համար:

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 2
VENDREDI
2 AVRIL
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.916 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20.916

ՕՐՈՒԱՆ ԴԻՏՔԵՐԸ

ՌԱՖԱՐԷՆ Գ. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՔԱՆԱԿԸ ԿԸ ԲԱՐՁՐԱՆԱՅ ՈՐԱԿԸ ՉԻ ՓՈԽՈՒԻՐ

43 նախարարներ, 14 նորեր, բայց ընդհանուր ձեւով Ռաֆարէնի երրորդ կառավարութիւնը յար եւ նման է նախորդներուն, փոփոխութիւնները կատարուած են աթոռէ աթոռ, հիմնական ոչ մէկ փոփոխութիւն կայ: Բացի մէկ հոգիէ՝ Ժիլ տը Ռոպիէն, որ կը պահէ իր նախարարութիւնը (Փոխադրութիւն, Զբօսաշրջութիւն, Ծով) եւ Իւ. Տէ. Էֆ. է, մնացեալը ամբողջովին Իւ. ԷՄ. Փէ. դիմագիծ ունի:

Գլխաւոր դեր մը կը տրուի Նիքոլա Սարքոզիի, որ կը դառնայ Պետական նախարար եւ կը ստանձնէ Տնտեսութիւնը, Ֆինանսը եւ Ճարտարարուեստը: Այս վերջին մարզին մէջ, պատուիրակ նախարար նշանակուած է Փաթրիք Տեվէճեան: Միւս նախարարներն են. –

Ֆրանսուա Ֆիյոն՝ Կրթութիւն եւ Հետազօտութիւն,

Տոմինիք տը Վիլըփէն՝ Ներքին, Ներքին ապահովութիւն եւ Տեղական ազատութիւններ,

Ժան-Լուի Պորլօ՝ Աշխատանք եւ Ընկերային համերաշխութիւն,

Տոմինիք Փերպէն՝ Արդարութիւն,

Միշէլ-Ալիօ Մարի՝ Պաշտպանութիւն,

Միշէլ Պարնիէ՝ Արտաքին նախարարութիւն,

Ֆիլիփ Տուսթ-Պլազի՝ Առողջապահութիւն,

Ժիլ տը Ռոպիէն՝ Փոխադրութիւն,

Ռընօ Տիւթրէյ՝ Հանրային պաշտօնատարութիւն եւ Պետութեան բարենորոգում,

Հերվէ Կէմար՝ Հողագործութիւն, Սնունդ, Ձկնորսութիւն,

Սերժ Լըփելթիէ՝ Բնապահութիւն,

Ռընօ Տոնըտիէօ տը Վապր՝ Մշակոյթ եւ Հաղորդակցութիւն,

Մարի-Ժոզէ Ռուակ՝ Ընտանիք եւ Մանկութիւն,

Պրիժիթ Ժիրարտէն՝ Անդրծով,

Ժան-Ֆրանսուա Լամուր՝ Երիտասարդութիւն, Մարմնամարզ,

Նիքոլ Ամըլին՝ Հաւասարութիւն:

Այս նախարարներու կողքին կան 13 պատուիրակ նախարարներ, որոնց կարգին են Փաթրիք Տեվէճեան (Ճարտարարուեստ), Ժան-Ֆրանսուա Գոփէ (Իլ-տը-Ֆրանսի պարտէզը), Ներքին նախարարին մօտ եւ կը մնայ կառավարութեան բանբերը, Կլաւտ Տարքոս (Համագործակցութիւն, Ֆրանսախօսութիւն): Կան նաեւ 13 ենթանախարարներ, որոնց մէջ նոյնպէս ջախջախիչ պարտութիւն կրած Ռընօ Միւզըլիէ (Արտաքին նախարարութիւն) եւ ուրիշներ:

Ի դէպ, հետաքրքրական է նկատել օրինակ, որ Մշակոյթի նախարարը՝ Ռընօ Տոնըտիէօ տը Վապր, հազիւ վեց շաբաթ առաջ դատապարտուած էր 15 հազար եւրօ տուգանքի, Հանրապետական կուսակցութեան ապօրինի ֆինանսաւորման դատին մէջ եւ այդ պատճառաւ, նշանակում չէր ունեցած Ռաֆարէնի Բ. կառավարութեան մէջ:

Ընդհանուր ձեւով, նման կառավարութիւն մը ոչ մէկ ձեւով կրնայ դրական դեր մը խաղալ, քանի անոր կազմը ցոյց կու տայ որ ընդհանուր արհամարհանք մը կայ ժողովուրդին քուէին նկատմամբ, եթէ նոյնիսկ ան սկզբունքով քաղաքական բնոյթ չունէր, բայց այդ դերը ստացաւ արտայայտութեան իր ժխտական արդիւնքով: Սարքոզի, Պալատիւրի օրով Պիւտճէի նախարար եղած է, ուշեմն կրնայ թերեւս հարկ եղած աշխատանքը տանիլ դժուար պայմաններու մէջ, գործազրկութեան, պիւտճէի բացին, աճին նահանջին մէջ: Դրական կարելի է նկատել նաեւ Ժան-Լուի Պորլօն (փաստաբան, նախկին պաշտպան Պէրնար Թափիի) որ լաւ աշխատանք տարած է Վալանսիէն եւ յոյս կը ներշնչէ ընկերային գետնի վրայ: Քանի մը նախարարներ միայն ճամբու դրուած են (Մաթէի, Ֆէրի, Պաշըլօ, Այակոն, Վերսինի), բայց յստակ է որ քանակը անընդունելի կերպով աւելցած է (երբ բացը արդէն մեծ է) եւ որակն ալ գրեթէ անփոփոխ է, շրջանային ընտրութեան պարտեալներն ալ լաւ դիրքեր կը գրաւեն, ինչ որ կը նշանակէ թէ Շիրաքի համար՝ «չի փոխուիր խումբ մը որ կը կորսնցնէ»..., Քննադատողները չեն պակսիր: Ֆր. Պայրուի համար, Ֆրանսացիներուն ակնկալած փոփոխութիւնը չկայ, նոյն կարծիքն ունի Ֆիլիփ տը Վիլիէ, որու համար «կրկին տեղաւորուած են Իւ. ԷՄ. Փէ.ի մեծերը», ընկերվարական բանբեր՝ Ժիւլիէն Տրէ չեշտը կը դնէ կառավարութեան «առժամեայ բնոյթին վրայ», Մարի-Ժորժ Պիւֆէ արհամարհանքը կը շեշտէ, իսկ Լը Փէնի համար «Ռաֆարէն կառավարութիւն մը չէ, այլ պրիւսէլական կառավարութիւն մը ֆրանսական հրաժարումով»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻՊՐՈՍԻ երկու բաժանմունքներու բնակչութեան հանրաքուէ մը պիտի առաջարկուի Ապրիլ 24ին, Զուիցերիոյ մէկ շաբթուան բանակցութեան աւարտին, յայտարարած է Քոֆի Անան, աւելցնելով՝ «Որոշումի եւ գործի օրը հասած է»: Որոշ փոփոխութիւններէ ետք, Քոֆի Անանի վերամիացման ամբողջական ծրագիրը (220 էջ գլխաւոր բաժնին մէջ եւ 9000 յաւելուած բաժիններուն) աւելի գոհ ձգած է Թուրքերը քան Յոյները: Համադաշնակցային դրութեամբ, Կիպրոսի միացեալ Հանրապետութիւնը ծնունդ պիտի առնէ երկու, բաւական ինքնավար Պետութիւններով. ծրագիրը կ'ապահովէ երկու համայնքներու քաղաքական հաւասարութիւնը եւ երկուքին միջեւ կը բաժնէ իշխանութիւնը: Թոյլ կու տայ մէկ ձայնով արտայայտուիլ եւրոպական եւ միջազգային բեմին վրայ: Անան, զատ զատ տեսնուած է չորս պատասխանատուներուն հետ (Կիպրոսի երկու պարագլուխները եւ Յունաստանի եւ Թուրքիոյ վարչապետները): ԱՄՆ կը հովանաւորեն Թուրքիոյ թեկնածութիւնը Եւրոպական Միութեան, Մեծն-Բրիտանիա, Կիպրոսի նախկին գաղթատէրը եւ Եւրոպական Միութիւնը ջանք չեն խնայած համաձայնութեան մը յանգելու համար: ԱՄՆ Արտաքին նախարարը յայտարարած է՝ «պատմական առիթ մըն է, զոր պէտք չէ կորսնցնել»: Յոյները համոզուած չեն եւ կառավարութեան բանբերը ըսած է՝ «ուր որ հասած ենք, համաձայնութեան հեռանկարները շատ փոքր են»: Յոյներու տեսակէտով, ծրագիրը կը նպաստէ Թուրքերուն:

ՖԱԼՈՒՃԱՅԻ մէջ (Իրաք, Պաղտատէն 50 քմ.) չորս Ամերիկացիներ բարբարոս կերպով սպաննուած են, Մարտ 31ին եւ խոշտանգումի արարքը այնքան վայրագ եղած է, որ սխոում չէ եղած Ամերիկացիներուն համար: Ամբոխը յարձակած է զիրենք փոխադրող երկու կառքերուն վրայ, կրակի տուած, քարկոծած, նախքան կատաղօրէն յարձակիլը չորս Ամերիկացիներուն վրայ, հարուածած ու անդամահատած, ապա քաշքշած փողոցէ փողոց եւ կախած կամուրջէ մը: Անցորդ մը ըսած է՝ «Այս է ճակատագիրը բոլոր Ամերիկացիներուն որոնք Ֆալուճա կու գան»: Բազմութիւնը բացագանչած է արդէն՝ «Կեցցէ' Իսլամը, Ալլահ Աքպար, Ֆալուճա Ամերիկացիներուն գերեզմանը պիտի ըլլայ»: Ջոհերը աշխատաւորներն էին Համախմբումի ուժերուն: Պաղտատի մէջ, ամերիկացի հինգ զինուորներ սպաննուած են, երբ իրենց կառքը բախած է ռումբի մը: Ընդհանուր ձեւով, կացութիւնը օրէ օր կը վատթարանայ: Պաքուպայի մէջ ալ, Պաղտատէն 40 քմ. հիւսիս, քամիքազ մը պայթեցուցած է իր կրած ռումբը աւելի քան 12 հոգի վիրաւորելով: Երեք Անգլիացիներ ալ վիրաւորուած են:

ՏԱՇՔԵՆՏԻ մէջ (Ուզպեքիստան) ահաբեկիչ մը, որ Մարտ 31ին պայթում մը գործած էր, ինքզինք օդը հանած է, երբ ոստիկանութիւնը ձերբակալած է: Մարտ 28էն ի վեր, մօտ 40 հոգի մեռած է (30ը կարծեցեալ ահաբեկիչներ) անճանաչանական զանազան ոճրափորձերու ընթացքին:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ զանազան երկիրներու մէջ հակահրէական ցոյցերը կը բազմանան եւ աւելի յաճախակի են ըստ Եւրոպական Միութեան Դիտարանի տեղեկագրին: Մատնանշուած երկիրներն են Պելժիա, Գերմանիա, Ֆրանսա, Հոլանտա, Մեծն-Բրիտանիա:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ընդդիմացաւ Ամերիկա գացող ճամբորդներու ցանկագրումին, բանաձեւով մը որ 202ի դէմ քուէարկուեցաւ 229 ձայնով: Նման կարգադրութիւն մը ապօրինի է ազգային եւ եւրոպական իրաւունքի տեսակէտներուն համաձայն, կը շեշտէ բանաձեւը: Դէմ քուէարկած էր Խորհրդարանին աջը, որ կը վայելէր անգլիացի աշխատաւորականներու զօրակցութիւնը: Ահաբեկչութեան դէմ պայքարը հարդարացըներ հանրային ապատութեանց բռնաբարումը:

ՔԵՐՔԻՒՔԸ՝ ՔԻՒՐՏԵՐՈՒՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԸ

Գահիրէի «Ալ-Ահրամ» թերթին տրուած հարցազրոյցի մը ընթացքին քիւրտ պարագլուխ Ճ. Թալապանի քաղաքական բացայայտ նկրտումներ արտայայտած է քարիւղով հարուստ Քերքիւք քաղաքին նկատմամբ: «Քերքիւքը Քիւրտերուն սրբազան քաղաքն է, ինչպէս Երուսաղէմը մահմետականներուն, ու մենք անոր տիրանալու համար աւելի քան 40 տարիէ ի վեր պայքար կը մղենք» ըսած է ան: Ապա շեշտած է թէ քաղաքը պատմականօրէն ու ժողովրդագրականօրէն երբեք իրաքեան չէ եղած, միշտ Քիւրտիստանի մաս կազմած է:

Նոյն հարցազրոյցին մէջ Թալապանի կրկնած է թէ Քիւրտերուն նպատակը անջատուիլ չէ Իրաքէն, այլ որպէս ինքնավար գօտի ճանաչում գտնել դաշնակցային կազմի մը մէջ:

Իրաքի քաղաքական խմբաւորումները յետսատտամեան շրջանին համար դաշնակցային կազմի մը համաձայն են. երկրին 18 գաւառները որոշ ինքնավարութիւն պիտի ունենան այդ կազմին մէջ որուն մայրաքաղաքը պիտի մնայ Պաղտատը: Հարց է սակայն թէ ինչ բնոյթով պիտի հաստատուի, կազմակերպուի այդ դաշնակցութիւնը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 1)

ՀԵԼՍԻՆՔԻԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԽՈՇՏԱՆԳՈՒԱԾ

Մարտ 30ին, Երեւանի մէջ, փողոցը, անծանօթներու կողմէ խոշտանգուած է Հելսինքեան ընկերակցութեան նախագահ Միքայէլ Դանիէլեան: Ան մարմնին եւ գլխուն վրայ գոյացած վէրքերով հիւանդանոց փոխադրուած է: Նախագահ Ռ. Քոչարեան հրահանգած է դատախազին որ պատասխանատուները գտնուին ու կատարուածին պատճառները պարզուին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԵՐՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄՏԱՀՈԳԻՉ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ

Ընդդիմադիր կուսակցութիւններու, դաշինքներու անցեալ շաբաթավերջի Գիւմրիի հանրահաւաքէն ի վեր Հայաստանի քաղաքական կացութիւնը բաւական լարուած ու մտահոգիչ վիճակ կը պարզէ: Այդ հանրահաւաքին բախումներ պատահած էին կազմակերպիչներու եւ իշխանութիւններու կողմնակիցներուն միջեւ, կային վիրաւորներ, ձերբակալուածներ: Դատախազութիւնը յայտարարած էր թէ հաւաքը չէր արտօնուած:

Ծանօթ է որ ընդդիմադիր ուժերը վճռած են անպայման իշխանափոխութիւն իրականացնել երկրին մէջ, այնպէս կը թուի թէ ամէն գնով, իսկ իշխանութիւնը բնական է որ ձեռնածալ չի մնար կատարուածին դէմ:

Գիւմրիի դէպքերուն վաղորդայնին ընդդիմութիւնը տեղեկացուցած է թէ թըւական ալ որոշած է իր նպատակին համար ու մինչեւ Ապրիլ 13 իշխանութիւնը պիտի փոխէ: Ծրագրուած են նոր հանրահաւաքներ Ապրիլ 5ին Ազգ. Միաբանութեան կողմէ որուն ղեկավարն է նախագահութեան ընտրութեան թեկնածուներէն Արտաշէս Գեղամեան, Ապրիլ 10ին ալ Արդարութիւն դաշինքին կողմէ: Ըսուած է թէ Ապրիլ 13ի նախորդող երկու օրերուն ցոյցեր պիտի ըլլան նախագահին աշխատատեղիին մօտ, վճռական փուլը իրականացնելու նպատակով:

Այսքանին պատճառած մտահոգութիւնը աւելի կը շեշտուի գլխաւոր դատախազութեան հաղորդագրութեան լուրով: Ան ուղղուած է Արդարութիւն դաշինքին ու հրապարակուած Մարտ 31ին, ըսելու համար թէ իշխանութիւնը պիտի չխուսափի լայնածաւալ ձերբակալութիւններու ձեռնարկելէ: Դաշինքին ներկայացուցիչներն ու անոնց կողմնակիցները կ'ամբաստանուին Փետրուարէն ի վեր տարբեր մարզերու եւ Երեւանի համայնքներուն մէջ չարտօնուած հանրահաւաքներ կազմակերպելով, իշխանութեան ներկայացուցիչները հրապարակաւ վիրաւորելով եւ իշխանութիւնը բռնութեամբ գրաւելու, սահմանադրական կարգերը փոխելու կոչերով:

Դժուար չէ եզրակացնել թէ եթէ արկածախնդրական կիրքերը չհանդարտին ու ողջմտութիւնը չյաղթանակէ, Հայաստանի ներքաղաքական կեանքը վտանգաւոր զարգացումներու նոր հանգրուան մը պիտի մտնէ. եւ առիկա շրջանի մը երբ աւելի' ու աւելի կը շեշտուին Ղարաբաղի խնդիրը զէնքով, զօրքով «լուծել»ու ադրբէջանական տրամադրութիւնները...

Ո՞Վ ԷՐ ՄԵՂԱՒՈՐԸ

Նուիրում եմ պապիս՝ Ալեքսանդր ՎԱՆՆԱՆԻՆ

1941 թուականի վաղ աշունն էր: Գերմանացիները չարունակում էին առաջ գալ: Մեծ ու անծայրածիր Հայրենիքը վտանգի եզրին էր:

«Որտե՞ղ է փառաբանուած բանակը, ի՞նչ է մտածում Ստալինը, ինչո՞ւ ֆաշիստները Հասել են մինչեւ Վոլգա» այս Հարցերը ծագում էին ե՛ւ ռազմաճակատում, ե՛ւ թիկունքում: Սակայն վայ նրան, ով թէկուզ շշուկով խօսեց այդ մասին. էնկէվէդէն իսկոյն կ'իմանայ, ամէնուր անգամ «ընկերդ» էլ անանուն նամակ կը գրի, կը կանչի դէմդ ու ցուցմունք կը տայ, որ դու չես Հաւատում մեր յաղթանակին, դու Ստալինի Հզօրութեան վրայ կասկածում ես, ուրեմն դու ժողովրդի թշնամին ես... եւ ուշքի կը գաս այնտեղ, որտեղից քչերն են վերադառնում:

Աշնանային զով երեկոյ էր: Ալեքսանը դուրս եկաւ տնից, վերցրեց օրուայ թերթը, ուսերին գցեց թեթեւ բաճկոնն ու քայլերն ուղղեց դէպի գիւղամէջ: Յանկարծ, դէմքին ցաւակցական արտայայտութիւն տուած, նրան մօտեցաւ գիւղի փոստատարը.

– Կանցիլեարում էնկէվէդէի պետը քեզ է սպասում, գնա, ետեւիցդ էի գալիս:

Ալեքսանը զարմացաւ.

– Ի՞նձ, ինչո՞ւ...

– Չգիտեմ:

Արագ քայլերով գնաց կոլտնտեսութեան գրասենեակ: Մտաւ, բարեւեց ու նստեց: Ոչ ոք ոչինչ չէր խօսում: Ալեքսանը Հայեացքը սահեցրեց թերթի վրայով: Յանկարծ զինուորականներից մէկը կոպտօրէն ձեռքից խլեց թերթը.

– Դու իրաւունք չունես թերթ կարդալու:

– Ինչո՞ւ, – սարսափը պատել էր նրան:

Զինուորականը արՀամարՀական Հայեացք ձգեց.

– Ասա, ինչո՞ւ ես թռուցիկներ գրել:

– Ի՞նչ թռուցիկներ:

– Միամիտ չձեւանաս, պատասխանիր, ինչո՞ւ ես Ստալինի, Լենինի դէմ թռուցիկներ գրել, – կոպտօրէն նետեց պետը, - ձերբակալե՛լ սրան:

Ու Հէնց գիւղամիջից առանց որեւէ բացատրութեան տարան...

Գործ սարքեցին ու իր իսկ մեղքից անտեղեակ, երիտասարդին ժողովրդի թշնամի Հանեցին: «Երրեակը» դատապարտեց նրան տաս տարուայ բանտարկութեան, պատիժը կրելուց յետոյ էլ Հինգ տարուայ ձայնազրկութեան: Զթողեցին անգամ Հրաժեշտ տալ ծնողներին, Սիրանոյշին...

Նոյն գիշերն էլ մտան նրա Հայրական օճախը, բռնագրաւեցին եղած-չեղածը, Հետո էլ նրա ամենաթանկ բանը՝ աղքատիկ գրադարանը՝ տղայի միակ Հարստութիւնը:

Ու սկսուեց քսանամեայ Ալեքսանի ոդիսականը Ուրալի եւ Արեւելեան Սիպիրի Համակենտրոնացման ճամբարներում:

Այդ տարիների ընթացքում Ալեքսանը շատ անգամ էր ինքն իրեն Հարցրել. ինչո՞ւ: Ու չէր կարողացել գտնել պատճառը: Ո՞վ էր, որ չէր ուզում տեսնել երիտասարդ, կենսախինդ ու զուարթ, մանկավարժական տեխնիկումը նոր աւարտած, բազում երազանքներ ունեցող Ալեքսանին... կամ ... գուցէ՞ Սիրանոյշի Հետ մեծ սէրն էր պատճառը, գուցէ՞ գիւղամիջի աղջիկների նախանձն էր չարժուել... ո՞վ գիտի... տեսնես ի՞նչ էր գրուած թռուցիկներում... Գիշերները երազում յաճախ էր զառանցում, յետոյ քրտնած վեր էր թռնում ու կարօտի ցասման ուժից աղիողորմ արտասւում. աՀա գիւղն իր փոքրի՛կ, աշխարՀի ծայրին կանգնած, աշխարՀից մոռացուած իր գիւղը... Հիմա երեւի ձիւնը պատել էլ է իրենց Հանդն ու չոլը... տեսնես անեցիները կարողացա՞ն փայտ Հայթայթել... Իսկ Սեւո՞ւկը, Սեւուկը, երեւի արդէն գառներ ունեցաւ ... Հա, դէ ի Հարկէ... Ստամոքսը սովից մալանչըլում էր...

...Ուրալեան Հանքավայրեր. անծայր, անսաՀման ու մռայլ, տաժանակիր աշխատանք... «Ժողովրդի թշնամիներ»ի մէջ կային մեծեր ու երիտասարդներ, գիտնականներ ու գրողներ, բարձրաստիճան զինուորականներ ու քաղաքագէտներ: Դա մի կեանք էր դաժան ու արՀամարՀուած, կեանք էր ոտնատակ տուած ու անդունդի եզրին:

Ճամբարներից ամէն օր տասնեակներով դիակներ էին Հանում, կենդանի մնացածներն էլ՝ Հիւծուած էին, Հիւանդ, ուրուական դարձած... եւ ոչ մի Հաւատ՝ վաղուայ օրուան Հանդէպ:

Յետոյ մի օր էլ Ալեքսանին էտապով տեղափոխեցին Ենիսէյի Հոսանքով վեր, աւելի սարսափելի Հանքավայրեր: Ծանր աշխատանք էր ցուրտ Հանքախորշերում, մի կտոր սեւ Հաց ու մի ափսէ Հոտած բալանդա:

Ժամերով, օրերով քանդում էին սառած Հողի շերտերը, Հանքաքար Հանում՝ մոռացած օր, տարի, սեփական կեանքի տնօրինութեան իրաւունք:

...Սարսափելի կեանք էր: Դիմանում էր նա, ում, երեւի թէ, Աստուած բարի աչքով էր նայում: Այստեղ էր, որ մի օր քիչ մնաց, թէ սպաննուէր, երբ մի քանի օրուան սովածութիւնից Հիւծուած, որոշեց ինչ որ ձեւով ուտելիք Հայթայթել: Որոշեց եւ անքուն անցկացրած գիշերից յետոյ, իրենց խմբապետից շուտ արթնացաւ ու գնաց խմբի բաժին սեւ Հացը բերելու: Գլխարկը քաշել էր աչքերին որ պաՀեստապետը չճանաչէր իրեն: Վերցրեց ողջ Հացը, անցաւ մի ծածուկ տեղ, ագաՀօրէն կերաւ, կշտացաւ, մնացած պատառներն էլ լցրեց գրպանները, Հագի կրկնակօշիկների մէջ, վերադարձաւ եւ վախը սրտում, բայց կշտացած պառկեց անկողնում: Յետոյ մեծ ու տանջալից Հարցաքննութիւն եղաւ, սակայն այս անգամ բախտը բերեց. ՊաՀեստապետը նայեց երեսին ու չճանաչեց: Մի քանի ամիս յետոյ էր, որ խմբապետը նրան մի կողմ քաշեց ու ժպտալով ասաց.

– Այդ բանը միայն դո՛ւ կարող էիր անել, է՛խ, խիտրի (խորամանկ) արմեանին, ասա դո՞ւ էիր, ոչ ոքի չեմ ասի, մի՛ վախենայ...

...Տառապանքի, ինքնատելութեան մէջ անցան տարիները, միակ լուսաւոր կէտը Սիրանոյշի իրեն մէկմէկ այցելող պատկերն էր. Նստում էր կողքին, զրուցում Հետը, ամօթխած Համբուրում...

Ալեքսանը Հրաշքով մնաց կենդանի: Տասը տարի անց ազատուեց, վերադարձաւ գիւղ, որտեղ սպասում էին նրան տանջըւած, ծերացած ծնողները: Դպրոցում աշխատելու մասին խօսք անգամ լինել չէր կարող, ուստի գնաց... կոլտնտեսութիւն:

Յետոյ փնտռեց իր Սիրանոյշին՝ չգտաւ: Ասում էին աղջիկը չի դիմացել ընկեր-բարեկամների նախատինքներին, մի օր էլ ամուսնացել է Հարեւան գիւղի մի տղայի Հետ ու յաւիտեան լքել իր գիւղը: Որեւէ բան փոխելու Համար՝ ամէն ինչ արդէն ուշ էր, շա՛տ էր ուշ:

Խունջիկ-մունջիկ աղջիկ էր ԱրեւՀատը, իր Հեռաւոր բարեկամներից մէկի աղջիկը: Մի օր գնաց, տեսաւ նրան ու վերադառնալուց մօրն ասաց.

– Հարազատ բան կայ նրա Հայեացքներում:

– Հա, տղաս, ճիշդ ես ասում, մեր ԱրեւՀատից լաւը չկայ, – Համաձայնուեց մայրը:

Ու կարծես կեանքը մտաւ Հունի մէջ. տուն, բանջարանոց, կոլտնտեսութիւն, ԱրեւՀատի ուշադիր, սիրառատ Հայեացքը, արդէն մեծացող փոքրիկները... սակայն վիրաւորանքը, որպէս բաց մի վէրք անվերջ մխում էր նրա սրտում՝ անվե՛րջ, անվե՛րջ:...

***

– Ծխամորճդ վաղուց Հանգչել է, Ալեքսան... որտե՞ղ ես մտքերով:

Ալեքսան պապը սթափուեց.

– Հէչ, ԱրեւՀատ, բան չկայ:

– Այ մարդ, ամաչում էլ եմ այս տարիքում այսպիսի թեմաների մասին խօսել, բայց ախր...

– Ախր, ի՞նչ, այ կնիկ:

– Կարէնի Հարսնացուի մասին եմ ասում՝ Սիրուշիկի, դու ինչո՞ւ ես այդպէս ուզում նրան տեսնել:

– Ուզում եմ, – խորը Հառաչեց, դանդաղ վառեց ձեռքի ծխամորճը, նստեց վառարանին մօտիկ, – նիգեարան(*) եմ, Հասկանո՞ւմ ես, բան ունեմ պարզելու, իմանալու:

– Ի՞նչ է՝ Հարցաքննելո՞ւ ես, ամօթ է այ մարդ:

– Չէ, պարզապէս նայելու եմ... է՜Հ... նայելու եմ ու վերջ, – ու խորը ներս քաշեց իր կեանքի պէս դառնաՀամ ծուխը:

– Իսկ եթէ, իրօք նա է...

Շեմին յանկարծ յայտնուեցին երկու երիտասարդներ: Ծերունիների Հայեացքները մի պաՀ քարացան բարձրաՀասակ, գեղեցկադէմ Սիրուշիկի վրայ, աղջիկը ժպտաց.

Ալեքսան պապը դանդաղ, իրականութիւնից վերացած, զարմացած ու շփոթուած դուրս եկաւ պատշգամբ, մօտեցաւ բաց պատուՀանին ու երկու ձեռքերով փակեց դէմքը. Նա արտասւում էր, արտասւում էր տառապած, կեանքում շատ բան կորցրած, Հազար ու մի վիրաւորանք կրած ազնիւ ծերունու արցունքներով: Արտասւում էր ու մտքում օրՀնում ջաՀելների սէրը. իր սէրը խլեցին, թող նրանցը յաւերժ մնայ:

Կանացի մի ձեռք դանդաղ իջաւ ուսին, շրջուեց ու գլուխը սեղմեց այդ ծանօթ ու Հարազատ բուրմունք արձակող կրծքին:

ԱՐՓԻ ՎԱՆԵԱՆ

(*) Ղարաբաղի բարբառ.- անհամբեր եմ գիտնալու մարմաջով:

Արցախ – Հադրութ

ԳԱՐՈՒՆ Ա ՁԻՒՆ Ա ԱՐԵՂ

ԱՀա գարնան շրջանին յոյսեր կը ծաղին Դպրոցասէրի պատասխանատուներուն առջեւ, դրական փոխյարաբերութիւններու շարք մը ստեղծելով կառավարական ներկայացուցիչներու Հետ ապագայ «լիսէ»ի, երկրորդական Հաստատութեան մը ստեղծման:

Դպրոցասէր վարժարանը կը մտածէ ապագայի մասին. Հաստատութեան բազկերակը առողջ ուժականութեամբ կը տրոփէ եւ յոյսի ու լոյսի ջաՀը կը շողայ:

Իբր նախկին մելգոնեանցի կը ցաւիմ սակայն, քանի որ այլեւս մելգոնեանցի շրջանաւարտները լոյսի ջաՀերը իրենց ձեռքին, տողանցք պիտի չընեն անմաՀ բարերարներու դամբանին առջեւ, պիտի չշողան ջաՀերը եւ իրենց Հայեացքը պիտի չյառեն դէպի Հեռաւոր, լուսաւոր ապագան...պիտի չկատարուին տողանցքները, որոնցմով Հաստատուն քայլերով տասնեակ սերունդներ դէպի ապագայ դիմած են:

Գարուն ա ձիւն ա արեղ...

Հայեցի կրթութեան կենդանութիւնը, ընկերամշակութային Հաստատութիւն մը գոցելը, ծախելը ոչ միայն նախկին շրջանաւարտի մը ցաւ կը պատճառէ, այլեւ ոեւէ անՀատի որ կը Հաւատայ Հայ կրթութեան եւ Հայ մշակոյթի կենսական ուժին որ անՀատի մը արժանապատուութիւնը Հպարտ կը պաՀէ:

Իբր նախկին գաՀիրէցարենակ, Հպարտ էի որ Մելգոնեան բարերարները եւ Բարեգործականի Հիմնադիրը ԵգիպտաՀայեր էին, եւ Հարկաւ կը մնամ Հպարտ, բայց արդեօք իրենք Հիմա ուրա՞խ են, Հպա՞րտ են իրենց շիրիմին մէջ...

Գարուն ա ձիւն ա արեղ

Վայ լէ, լէ, լէ...

Պատմութիւնը ցոյց տուած է որ ձախողութեան եւ պարտութեան ժամանակ Հայ ժողովուրդը միշտ կրցած է Համախմբուիլ յոյսի եւ լոյսի մը շուրջ, չէչտելով Հայ Հոգիին առաքինութիւնը:

ԱՀա, Դպրոցասէր վարժարանը վերջին տասը տարիներուն նախկին տնօրէններու ջանքերուն շնորՀիւ, նուիրեալ ուսուցիչներու աջակցութեամբ եւ խնամակալ մարմնին Հետեւողականութեամբ յաղթաՀարեց դժուարութիւնները եւ բարձրացուց իր կրթական որակը:

Վայ լէ, լէ, լէ, լէ...

Կը յիշեմ այն օրը, երբ ջաՀը մեր ձեռքը, բարերարներու դամբանին առջեւ մելգոնեանցի դասընկերներով որոշեցինք շարունակել մեր մասնագիտական ուսումը Հայրենիքին մէջ, նպատակ դնելով որ ապագային դառնանք օգտակար, Հայրենանուէր անձեր, սփիւռքաՀայ գաղթօճախներուն մէջ:

Ի՞նչպէս կրնամ ուրանալ, Մելգոնեանի երգչախումբին դերը Հոգեկան ներաշխարՀիս Հարստացման եւ մինչեւ այսօր իմ կեանքի գոյատեւման կենսական նշանակութեան մէջ: Չէ՞ որ իր շնորՀիւ ըմբոշխնեցի խմբերգային արուեստը Հայկական բազմաձայնութիւնը, խմբավարութիւնը եւ Հայ գեղջկական երգերու կոմիտասեան բիւրեղ մշակումները:

Գարուն ա ձիւն ա արեղ

Վայ լէ, լէ, վայ լէ, լէ, լէ, լէ...

Իմ եարն ինձնից ա սառել

Ա՛խ չորնայ, վախ, այ եար

Չար մարդու լեզուն:

Զօրնալիք չար լեզուներու պատճառով սառեցուած սրտի կանչն է, մինչ գարնան եղանակին ձիւն կը տեղայ անօրէն:

Իսկ Հիմա (իբր պատասխանատու տնօրէն Դպրոցասէր վարժարանի), կ'ուզեմ կանչ մը չար լեզուներու ընդմէջէն, գարնան օրով, կրթական եւ ընկերամշակութային բոլոր Հաստատութիւններուն– այլեւս ժամանակն է որ ստեղծուի Հայ վարժարաններու Համակարգային կառոյց մը, որով ընդՀանրական նպատակին ուղղութիւնը ա՛լ աւելի ամրապնդուի:

Ցարդանք ու պատիւ Հայեցի կրթութեան ու դաստիարակութեան:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Մարտ 26, Փարիզ

ՊԱՏՄԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՇԻՐԱԿԱՑԻՆ՝ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՀԱՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ

Անանիա Շիրակացին հայ մատենագրութեան այն ականաւոր դէմքերէն է որ առաւելապէս հանդիսացած է մաթեմաթիկի, տոմարագիտութեան, տիեզերագիտական եւ օդերեւութաբանական գիտելիքներու մարզերուն մէջ։

Շիրակացիի կենսագրութեան եւ իր գործին անցնելէ առաջ հարկ է կանգ առնել իր ապրած ժամանակաշրջանին վրայ, լաւագոյնս կարենալ գնահատելու համար իր ժառանգ թողած աշխատութեան կարեւորութիւնը։

Ինչպէս ծանօթ է, 387 թուականին Հայաստանի երկու մասի բաժանումէն յետոյ, պայքար մը սկսաւ Հայաստանին ամբողջութեամբ տիրելու համար։ Սոյն պայքարը շարունակուեցաւ մինչեւ Արաբներուն պատմութեան ասպարէզ իջնելը։ Խալիֆայութիւնը 637 թուականին յաջողեցաւ նուաճել Պարսկաստանը եւ վերջ դնել Սասանեան տիրապետութեան։ Այս կերպով դէմ դիմաց մնացին երկու նոր ախոյեաններ. Բիւզանդական կայսրութիւնը եւ Արաբական խալիֆայութիւնը։ Հայաստանի նուաճման պայքարը բորբոքեցաւ նոր ուժով, մինչեւ որ Է. դարու յիսունական թուականներուն Արաբները յաջողեցան նուաճել Արեւելեան Հայաստանը, 652 թուականին։

Խալիֆայութեան հետ կնքուած պայմանագրէն յետոյ, յատկապէս Գ. Մամիկոնեանի կառավարութեան տարիներուն (653էն 685) Հայաստանը կը բոլորէ խաղաղ շրջան մը։ Է. դարուն կը դառնայ ապրանքի փոխանակութեան միջազգային կարեւոր կեդրոն։ Հոս է որ կու գան իրենց ապրանքները փոխանակելու ոչ միայն Բիւզանդացիները եւ Պարսիկները, այլ նաեւ Իպերիացիները, Ղրիմցիները եւ հեռաւոր Հնդկաստանը։ Շիրակացին իր «Մղոնաչափք»ին մէջ կը յիշէ Հայաստանէն անցնող առեւտրական եօթը ուղիներ։ Է. դարուն Հայաստանի մէջ արդէն գործի լծուած են շարք մը դպրոցներ որոնցմէ առանձնապէս աչքի կը զարնեն Սիւնեաց դպրոցը որ ըստ Ստեփան Օրբելեանի կը կոչուէր «Գլուխ եւ հրամանատար» դպրոց, Շիրակի «Դպրեվանքի դպրոց»ը, Երասխաձորի «Արշակունեաց դպրոց»ը, Բջնիի «Մայրավանքի դպրոց»ը եւ Տարօնի «Գլակի դպրոց»ը։ Նշուած այս դպրոցներուն մէջ իրենց կրթութիւնը ստացած են ականաւոր դէմքեր, ինչպէս՝ Կոմիտաս Կաթողիկոսը, Մաթուսաղան, Յովհաննէս Մայրագոմեցին՝ Մայրագոմի դպրոցի հիմնադիր եւլն.։

Այս դարուն ստեղծուած նպաստաւոր պայմաններու շնորհիւ ճարտարապետական շինարարութիւնը մեծ թափ ստացաւ։ Այս դարուն կառուցուեցան ճարտարապետական կոթողներ, ինչպէս՝ Արուճի Գրիգոր Մամիկոնեանի պալատը, Մրենը, Ս. Հռիփսիմէն, Զուարթնոցը, Թալինը եւլն.։

Գալով Է. դարու մատենագրութեան, պէտք է նկատել որ ան միատարր չէ եղած, ունեցած է երկու թեւ, երկու տարբեր ուղղութիւն. անոնցմէ մին պաշտօնական՝ վարդապետութիւնները իւրացընող պահպանողական ուղղութիւնն է, իսկ միւսը՝ իր ժամանակի յառաջադէմ խաւերու տեսակէտ եւ հայեացքը արտայայտող, հելլէնիստական գիտութեան եւ գրականութեան աւանդոյթին հետեւող ազատամիտ ուղղութիւնը։ Երկրորդ ուղղութեան ականաւոր ներկայացուցիչներէն է Անանիա Շիրակացին։

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Անանիա Շիրակացիի կեանքի եւ գործունէութեան մասին գլխաւոր աղբիւրը իր «Ինքնակենսագրութիւն»ն է։ Այս վերջինին համաձայն, ան ծնած է պատմական Շիրակի Անի աւանը, Է. դարու ըսկիզբը։ Դժբախտաբար իր ծննդեան յստակ թուականը չէ ճշդուած։ Նախնական կրթութիւնը տեղւոյն վանական դպրոցին մէջ ստացած է։ Շատ սիրած է մաթեմաթիկը զոր ինք կը համարէ իբրեւ գիտութեանց մայր։ Մաթեմաթիկի լաւագոյն ուսուցիչ գտնելու նպատակաւ Արեւմտեան Հայաստան կատարած իր երկար թափառումները ապարդիւն մնալով, չէ կրցած իր փափաքած մասնագէտը գտնել։ Ուզած է Կոստանդնուպոլիս մեկնիլ, սակայն կէս ճամբուն Սինոփ քաղաքին մէջ, ան հանդիպած է ծանօթներու որոնք իրեն խորհուրդ տուած են երթալ ոչ թէ Կ. Պոլիս այլ Տրապիզոն ուր այդ շրջանի երեւելի յոյն գիտնական Տուքիկոսի դպրոցը գործունէութեան մէջ էր։

Շիրակացի հետեւելով իր բարեկամներուն թելադրութեան, կ'ուղեւորուի Տրապիզոն։ Ըստ Շիրակացիի, Տուքիկոսի դպրոցը մեծ հռչակ կը վայելէր. այնտեղ Բիւզանդիոնի տարբեր վայրերէն արքունի ազնուականներու երախաները ուսումնասիրութեան կու գային։ Տուքիկոս սիրով կ'ընդունի զայն եւ կը սիրէ զաւկին պէս, կ'ըսէ Շիրակացի։ Այն աստիճան որ ուսուցչին իրեն նկատմամբ բացառիկ հետաքրքրութիւնը արքունի երախաներու մօտ նախանձ կ'առթէ։ Տուքիկոս ունէր մեծ գրադարան եւ հրաշալիօրէն կը տիրապետէր հայերէնին, յունարէն գիրքերը ուղղակի հայերէն կարդալու աստիճան։

Շիրակացի Տուքիկոսի մօտ կը մնայ ութ տարի, հիմնաւորապէս տիրապետելով մաթեմաթիկի, տիեզերականութեան եւ տոմարագիտութեան։ 661 թուականին ան կը վերադառնայ Շիրակ։ Հոն կը բանայ իր անձնական դպրոցը, իր կարգին փոխանցելով գիտելիքները ուսման ծարաւ երիտասարդներուն։ Մանկավարժական իր գործունէութեան զուգընթաց, գիտական ոլորտի մէջ ստեղծագործական կարեւոր աշխատանքի կը ձեռնարկէ։ Իր իսկ հիմնած բարձրագոյն մակարդակի բնագիտութեան-մաթեմաթիկի դպրոցին մէջ ան յատուկ ուշադրութիւն կեդրոնացուցած է «քառեակ» գիտութիւններու (թուաբանութիւն, երաժշտութիւն, երկրաչափութիւն եւ աստղաբաշխութիւն) ինչպէս նաեւ աշխարհագրութեան, տոմարագիտութեան, փիլիսոփայութեան եւ Հայոց լեզուի դասաւանդութեան։

Գրած է բազմաթիւ գիրքեր որոնք կ'ընդգրկեն բնական գիտութիւններէն տիեզերագիտութիւնը, մաթեմաթիկը, տոմարը, չափագիտութիւնը, պատմութիւնը եւլն.։

Հոս հարկ է յիշեցնել թէ Շիրակացի գիտնականը իր լուսաւոր մտքին եւ գաղափարներուն համար իրեն ժամանակակից հոգեւորականներու կողմէ հալածանքի ենթարկուած է։ Իր ինքնակենսագրութեան մէջ ան այս ուղղութեամբ դառնացած կը դանդատի, շեշտելով որ չարամիտ մարդիկ իր մասին «պարսաւական խօսքեր» կ'արտասանեն։ Խաւարամիտ հոգեւորականները Շիրակացիի փիլիսոփայական եւ տիեզերագիտական հայեացքը եկեղեցական վարդապետութեանց հետ անհամատեղելի համարած են եւ ջանք չեն խնայած իր շրջապատը թունաւորելու։ Շիրակացիի մատենագրութեան նկատմամբ յետագայ դարերուն եւս անբարեացակամ վերաբերում հաստատուած է։ ԺԱ. դարու գիտնական Գ. Մագիստրոս ժամանակակից կաթողիկոսին ուղարկած նամակին մէջ բողոքած է գիտական ստեղծագործութիւններուն նկատմամբ գոյութիւն ունեցող այս վերաբերումին դէմ եւ ամօթալի համարած է զանոնք «արգելանքի տակ պահելը»։ Շիրակացիի դէմ գոյացած այս անբարեացակամութիւնը ժողովուրդին առիթ տուած է ստեղծելու աւանդութիւն մը ըստ որու Շիրակացի ենթարկուելով հալածանքի, իբրեւ թէ լքած է իր հայրենի երկիրը եւ ապաստանած Վենետիկ։ Այստեղ ան Վենետիկի թագաւորին մօտ ծառայութեան մտած է եւ կատարած շարք մը գիւտեր, կարողանալով նոյնիսկ գտնել ջուրէն ոսկի պատրաստելու գաղտնիքը։ Վենետիկի թագաւորը ուզելով գաղտնի պահել գիւտը, ծրագրած է սպաննել Շիրակացին։ Այս վերջինը տեղեկանալով չարամիտ արարքի մասին, խոստացած է իր գիւտին գաղտնիքը պահել, իր կեանքը փրկելու համար. միայն փափաքած է որ թագաւորը կաղապարուած ոսկի դրամին մէկ երեսին վրայ իր դիմանկարը դրոշմէ։ Եւ կ'ըսուի թէ թագաւորը ընդառաջած է Շիրակացիի ցանկութեան եւ այդպիսի դրամ կաղապարել տուած։ Իբր ապացոյց իբրեւ թէ գտնուած է ոսկեդրամ մը որուն մէկ երեսին վրայ Վենետիկի թագաւորին, իսկ միւսին վրայ Շիրակացիի դիմանկարը դրոշմուած են։

Անանիա Շիրակացիի մահուան ճշգրիտ թուականը անծանօթ է։ Իր հեղինակած եւ մեզի հասած «Պատմութեան» մէջ Հայաստանի վրայ «խազարներ»ու յարձակման մասին կը խօսուի որ տեղի ունեցած ըլլալով 685 թուականին, իր մահուան թուականը հաւանական է որ այս թուականէն մինչեւ Է. դարու աւարտման միջեւ պատահած ըլլայ։

Հայագիտութեան մէջ քննարկման խնդիր եղած է այն հարցը թէ Շիրակացին հոգեւորակա՞ն եղած է թէ աշխարհիկ անձնաւորութիւն։ Մեզի հասած բոլոր փաստերը կ'ապացուցանեն յօգուտ իր աշխարհիկ անձնաւորութեան։ Իր ինքնակենսագրութեան մէջ ան ինքզինք կը յիշէ առանց հոգեւոր կոչումի. «Ես Անանիա Շիրակացի, որդի՝ Յովհաննէս Շիրակունիի»։ Թուաբանական աշխատանքը վերնագրուած է «Անանիա Շիրակացիի խոստումն աշակերտաց» եւլն.։ Միջնադարեան իրականութեան մէջ անընդունելի կը նկատուէր այն պարագան որ հոգեւոր անձնաւորութիւն մը, ըլլայ ան մեծ թէ փոքր աստիճանի տէր, զանց առնէր կամ չյիշէր իր հոգեւոր կոչումը։ Աւելի ուշ շրջանի ընդօրինակութեանց մէջ Շիրակացի կը յիշուի վարդապետ տիտղոսով սակայն այս վերջինը պէտք է մեկնաբանել ուսուցիչի իմաստով, ածական մը որ սովորաբար գործածուած է այս ուղղութեամբ։

Քաղեց՝ Ս. ՇԷՐԻՖ

(Շար. 1)

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Համազգայինի «Լ. Շանթ» կեդրոնի Գէորգ եւ Հերմինէ Արմէնեան սրահին մէջ, Մարտ 4ին, տեղի ունեցած է Համազգայինի Լիբանանի Շրջանային Վարչութեան գրական յանձնախումբին կազմակերպած «Լիբանանահայ գրողներ» գրական դասախօսական ձեռնարկներու շարքին երկրորդը՝ նուիրուած բանաստեղծ Յակոբ Մանուկեանի գրականութեան ներկայացման։ Յանձնախումբին կողմէ խօսք առած է Սագօ Գասապեան, որ նշած է թէ Յակոբ Մանուկեան յայտնի անուն է լիբանահայ գրական կեանքին մէջ։ Իր բանաստեղծութիւնները լոյս տեսած են «Բագին»ի մէջ եւ ունի նաեւ երկու ժողովածու։ Բանաստեղծին գործը ներկայացուցած է Լեւոն Արտադեանը, անդրադառնալով բանաստեղծին գրական գործունէութեան, ապա ներկայացուցած է Յ. Մանուկեանի երկու հատորները՝ «Լուսնային ճանապարհով»ը եւ «Անրջական վաղորդայն»ը։ Բանախօսութեան աւարտին, նշած է որ հեղինակին համար բանաստեղծութիւնը առօրեայ կեանքն է։ Յետոյ բեմ հրաւիրուած է Յակոբ Մանուկեանը, որ շնորհակալութիւն յայտնած է կազմակերպիչ միութեան։

***

ՊՈՒՐՃ-ՀԱՄՈՒՏԻ ՀՄԸՄ-եան մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ, Մարտ 7ին, Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ մէջ յատուկ հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է «Հայ Սկաուտի Օր»ուան առիթով։ Ձեռնարկին բացման խօսքը արտասանած է Հրաչ Պօղնաքեան, որ անդրադառնալով ՀՄԸՄ-ի էութեան եւ ուղիին, ըսած է թէ ներկայի անհարազատ սովորութիւններով եւ մշակոյթներով շրջապատուած եւ անոնց ազդեցութեան սպառնալիքին դէմ կեցողը եւ հայութեան հարազատ դիմագիծին պաշտպանը ՀՄԸՄ-ական սկաուտն է։ Ան շեշտած է որ Հայ Սկաուտի Օրը առիթ է միասնաբար անգամ մը եւս վերանորոգելու հայ մնալու Աւարայրի հերոսներուն ուխտը։ Օրուան բանախօսը եղած է Փառէն Վրդ. Վարդանեան։ Ան դիտել տուած է որ սկաուտութիւնը իր երդումով ու խոստումով կը նոյնանայ Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ հետ, երդուելով միշտ հաւատարիմ մնալ Աստուծոյ, ծառայել ազգին ու հայրենիքին, օգնել ուրիշին եւ հնազանդիլ իր պատասխանատուներուն։ Ան նաեւ զուգահեռ մը գծած է Հայ Սկաուտի Օրուան եւ Վարդանանց հերոսամարտին միջեւ, քանի որ երկուքին մօտ տիրապետողն է պայքարելու եւ նուաճելու ոգին։ Իր խօսքին յաջորդած է սահիկներու ցուցադրութիւն մը, ուր կը ներկայացուէր սկաուտութեան եւ ՀՄԸՄ-ի սկաուտութեան ստեղծումը։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

4

Աղջիկը ամիս մը վերջ նշանեցին։ Ամուսնացաւ Անժէլը։ Վերջը երբեմն իրար կը հանդիպէին։ Անժէլ բարակ մը կը ժպտէր։ Անտոն տխուր էր։ Ժամանակը փարատեց այդ տրտմութիւնը։ Անտոն ուրիշ սիրարկած չէր ունեցած։ Ըսինք թէ՝ ամչկոտ էր։ Ան սպասեց որ աղջիկները առաջարկ ընեն իրեն։ Անժէլին պէս ընեն։ Երկրորդ Անժէլ մը չպատահեցաւ իր կեանքի ճամբուն վրայ։ Դիպուածը իր դէմը հանեց Ֆրանչէսքան։

Անիկա կանգնած էր գրեթէ մերկ Ֆրանչէսքային առջեւ։ Տիրուհին ըսաւ իրեն.

– Անտոն, Մարիան այսօր հիւանդ է, տկար է քիչ մը ու ինծի չկրցաւ մարձել։ Սա կոնակս, ծոծրակս ու թեւերս լաւ մը մարձէ։

– Բայց, փաշա տիկին, ես...

– Անտո՛ն, ատ ի՞նչ է, խե՞նթ ես, կը հրամայեմ քեզի... խենթեցա՞ր...

– Ո՛չ, տիկին, այսինքն...

– Շո՛ւտ, շո՛ւտ... Ոչինչ մտիկ կ'ընեմ...

Ու Ֆրանչէսքա հայելիին առջեւ կեցաւ, սպասելով Անտոնին։ Քանի մը երկվայրկեան վերջ Անտոն ստիպուեցաւ մօտենալ։ Կինը ըսաւ չոր.

– Սկսէ։ Նախ ծոծրակէս, յետոյ կոնակէս, վերջը թեւերս...

Եւ Անտոն սկսաւ։

Ֆրանչէսքա հայելիին մէջէն կը քններ Անտոնը։ Անոր ամչկոտութիւնը, յուզումը, տառապանքը, կրքին ծագկիլը։ Ու զայն քաջալերելու համար կ'ըսէր.

– Ապրիս, Անտոն, շատ ապրիս... Օ՛... ի՛նչ աղուոր է, ի՛նչ աղուոր... Այդպէս, այդպէս, այո՛... Ի՛նչ լաւ մարձել գիտես եղեր... Ուրիշ անգամ ուրիշի ըրա՞ծ ես...

– Ո՛չ, տիկին...

– Անկարելի է... Անպատճառ ըրած ես...

– Ո՛չ, տիկին...

– Բայց ինչպէ՞ս կարելի է... Օ՛, այո՛, այդպէս, այդպէս, քիչ մը աւելի վար, աւելի ուժով, աւելի ուժով... Իրա՞ւ է որ ոեւէ մէկուն չես ըրած...

– Բնաւ, տիկին, կ'երդնում...

– Յոգնեցա՞ր...

– Ո՛չ, տիկին...

– Իրաւ ըսէ...

– Ո՛չ, տիկին...

– Եթէ կ'ուզես քիչ մը յոգնութիւն առ։

– Ո՛չ տիկին, եթէ կ'ուզէք ընեմ...

– Դուն ալ հաճոյք կը զգա՞ս, Անտոն, այսպէս մարմինս մարձելով...

– ...

– Ինչո՞ւ չես խօսիր, Անտոն...

– ...

– Անտո՛ն...

Ու Ֆրանչէսքա հայելիին մէջ կը դիտէր, արծուի նման, հէք Անտոնի վիճակը։

– Ըսէ՛, Անտոն, հաճոյք կը զգա՞ս...

– Այսինքն, տիկին, ձեզի ծառայելը հաճոյք մըն է ինծի համար...

Ու լռութիւն։ Անտոն չափազանց յոգնած էր սակայն, կը քաշուէր ցոյց տալ։ Տիկինը հասկցած էր եւ սակայն դիտմամբ չէր դադրեցներ։

– Ա՛հ, Անտոն, շարունակէ, թեւերս ալ, թեւերս ալ... այդպէս... վերէն վար, վերէն վար, ուժով, աւելի ուժով, բայց աւելի ուժով կ'ըսեմ քեզ։ Այո՛. լաւ է, լաւ է, Անտոնս, աղուորս...

Ու մարձումը կը շարունակուէր։

– Անտո՛ն...

– Ի՞նչ է տիկին...

– Կեցի՛ր, աղուորս, կեցի՛ր, յոգնեցար. Դուն ալ պէտք է հաճոյանաս։ Յոգնութիւնդ առնես։ Վարձատրուիս։ Համբուրէ ուսս։

Եւ Անտոն նահատակի մը նման ծռեցաւ ու թեթեւ մը համբուրեց Ֆրանչէսքայի ուսը։

(Շար. 17)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այս Կիրակի, Ծաղկազարդին՝ Ապրիլ 4, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝ Լոս-Անճըլըսի մէջ նորոգ հանգուցեալ՝

ԱՐՓԻՆԷ ՓԷՀԼԻՎԱՆԵԱՆԻ

յիշատակին:

Կը հրաւիրուին բոլորը՝ իր հարազատները, բարեկամներն ու գեղարուեստասէր հասարակութիւնը, երախտագէտ աղօթքներով աղօթել՝

«զի ճշմարտապէս յաւիտենական – Յիշատակն Արդարոյն–՝ Արփինէի օրհնութեամբ եղից»:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Օր. Ռոզա Տականեան, Տէր եւ Տիկին Ժագ Մուրատեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Հարրութիւնեան եւ զաւակը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց քրոջ, մօր եւ մեծ-մօր՝

ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՇԻՐԻՆԵԱՆԻ

(ծնեալ՝ Տականեան)

ինչպէս նաեւ իրենց եղբօր, մօրեղբօր եւ մեծ-մօրեղբօր՝

ՆԵՐՍԷՍ ՏԱԿԱՌԵԱՆԻ

մահերուն քառասունքին առթիւ, Կիրակի, Ապրիլ 4ին, Փարիզի Սուրբ Յովհ.-Մկրտիչ եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

A l'entrée de la Semaine Sainte,

L'Eglise arménienne de Chaville

présente

L'ENSEMBLE VOCAL ET LES SOLISTES D'« ASTRES MELODIES»

dans un

Concert de musique sacrée et profane

avec **violon, violoncelle et piano**

à l'Eglise Ste Bernadette de Chaville

3, rue Pavé de Meudon

Dimanche 4 avril à 17 heures

Au programme :

Bach, Mozart, Pergolèse, Rossini, Verdi, Mendelsohn, Fauré, Franck, Gounod

Chants populaires et Liturgie arménienne

Directrice artistique :

Astrig DEDEYAN

Renseignements et réservations :

— 01 47 50 46 93

— Eglise arménienne de Chaville

01 47 09 23 18

—Participation aux frais 15 et 10 euros—

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ
ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹՈՒ
ԵՒ
ԶԱՏԿԻ ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐՈՒԱՆ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Ապրիլ 4

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9ին:

Պատարագ՝ ժամը 10·30ին:

Դռնբացէք՝ ժամը 17ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի, Ապրիլ 4

Պատարագ՝ ժամը 10·30ին:

Դռնբացէք՝ ժամը 12·30ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Կիրակի, Ապրիլ 4

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9·30ին:

Պատարագ՝ ժամը 10·30ին:

Դռնբացէք՝ ժամը 16·30ին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 6

ԱՒԱԳ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ

Յիշատակ Տասը Կուսանաց

Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 16·30ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 6

Յիշատակ Տասը Կուսանաց

Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 17ին:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 6

Յիշատակ Տասը Կուսանաց

Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 16ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԴԱՏԱՐԱՆ, ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՐԹԻՆ ՄԱՐՈՒԹԵԱՆ, եւ այլք, իրենց եւ բոլոր նման կարգավիճակի մէջ գտնուողներուն կողմէ,
Հայցուորներ,

ընդդէմ,

ՆԻՒ ԵՈՐՔ ԼԱՅՖ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
Պաշտպանեալ:

ԱՄՓՈՓ ՅԱՅՏԱՐԱՐԱԳԻՐ ԽՄԲԱՅԻՆ ԴԱՏԻ ՄԸ ԱՌԿԱԽ ՎԻՃԱԿԻ ԵՒ ԼՈՒԾՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԱԾ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻ ՄԱՍԻՆ

ԲՈԼՈՐ ՆՊԱՍՏԸՆԿԱԼՆԵՐՈՒՆ, ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴՆԵՐՈՒՆ, (ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ) ՍԵՓԱԿԱՆԱՏԷՐԵՐՈՒՆ, ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԲՈԼՈՐ ԱՅՆ ԱՆՀԱՏՆԵՐՈՒՆ, ՈՐՈՆՔ Կ'ԱՄԲՈՂՋԱՑՆԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱԼ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ, 1· (ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐՆԵՐԸ) Կ'ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԵՆ ԾԱԳՈՒՄՈՎ ՀԱՅ ԱՆՀԱՏՆԵՐ, 2· (ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ) ՎԱՃԱՌՈՒԱԾ ԵՆ ՆԻՒ ԵՈՐՔ ԼԱՅՖ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ (NYLIC) ԿՈՂՄԷ, ԹՐՔԱԿԱՆ ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ, 1875ԻՆ ԵՒ ԱՆԿԷ ԵՏՔ, 3· (ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐՆԵՐԸ) ՈՒԺԻ ՄԷՋ ԷԻՆ ՄԻՆՉԵՒ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1, 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԸ, 4· ՆԱԽԱՊԷՍ ՈՐԵՒԷ ՎՃԱՐՈՒՄ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՉԷ ՄԱՀՈՒԱՆ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ, ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՅԱՆՁՆՄԱՆ ԱՐԺԷՔԻ, ԿԱՄ ԱՆՈՐ ԴՐԱՄԱՅԻՆ ԿԱՄ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԱՅԻՆ ԱՐԺԷՔԻ, ԿԱՄ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ՈՐԵՒԷ ՏԵՍԱԿԻ ՁԵՒԻՆ ՏԱԿ:

Այս յայտարարութեան նպատակն է տեղեակ պահել ձեզ խմբային դատի մը գծով առաջարկուած լուծումի մը մասին («Համաձայնագիրը»), ծանօթ՝ Մարթին Մարութեան եւ այլք, իրենց եւ նման կարգավիճակ ունեցողներու կողմէ, Հայցուորներ ընդդէմ Նիւ Եորք Լայֆ Կեանքի Ապահովագրական Ընկերութեան, պաշտպանեալ դատական գործ թիւ C99-12073 CAS (MCx) («Դատը») Միացեալ Նահանգներու Շրջանային Դատարանին մէջ, Գալիֆորնիոյ Կեդրոնական Շրջան, («Դատարանը»): Առաջարկուած Լուծումը արձանագրուած է Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ եւ մանրամասնօրէն բացատրուած՝ Խմբային Դատին Լրացուցիչ Յայտարարագրին, ինչպէս նաեւ Համաձայնութեան պայմանագրին մէջ («Լրացուցիչ Խմբային Դատի Յայտարարագիրը»), զոր կարելի է տեսնել, համակարգիչի վրայ փոխանցել եւ կամ արտատպել www.ArmenianInsurancesettlement.com կայքէջէն («Համաձայնութեան Կայքէջը»): Առաջարկուած լուծման ներկայի կարգավիճակի, ինչպէս նաեւ վաւերացման պարագային, համաձայնութեան մաս կազմելու միջոցներուն եւ պայմաններուն մասին ընդհանուր տեղեկութիւններ նոյնպէս կրնաք գտնել Համաձայնութեան Կայքէջին վրայ: Այս տեղեկութիւնները ժամանակ առ ժամանակ պիտի յաւելցուին:

Այս Դատը կը պնդէ, որ Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնը (ՆՅԼԱԸ) սխալութեամբ ձախողած է հատուցումներ վճարել կեանքի ապահովագրութիւններու դիմաց, որոնք վաճառուած էին ծագումով հայ անհատներու 1875ին եւ անկէ ետք, Թրքական Օսմանեան Կայսրութեան մէջ: Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնը կը մերժէ այս պնդումները եւ կը հաւատայ, որ անոնք անճիշդ եւ ապակողմնորոշիչ են: Հայցուորներու այս պնդումներուն դիմաց, առ ի պաշտպանութիւն, Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնը ներկայացուցած է բազմաթիւ հակաճառութիւններ: Այս առաջարկուած լուծումը պէտք չէ մեկնաբանուի իբրեւ պատասխանատուութեան կամ սխալ գործունէութեան ընդունում եւ, կամ, այս դատին մէջ պնդուած հայցերու տկարութեան կամ զօրութեան ապացոյց:

Այն պարագային երբ Դատարանը վաւերացնէ Համաձայնագիրը, Նիւ Եորք Լայֆ Ընկերութիւնը համաձայնած է վճարելու քսան միլիոն ամերիկեան տոլար ($20,000,000), որ պիտի 1· բաժնուի (հայցուորներու) խումբի անդամներուն, որոնք չեն բացառեր իրենք զիրենք այս Համաձայնագրէն («Համաձայնագրի Խումբի Անդամներ») եւ որոնց անհատական հայցերը յղուած են եւ ընդունուած են Համաձայնագրի Հիմնադրամի Յանձնախումբին կողմէ, ինչպէս պայմանաւորուած է Համաձայնութեան Պայմանագրով, 2· Հայկական բարեգործական կազմակերպութիւններուն պիտի յատկացուի գումար մը, 3· վճարելու համար վարչական գործերու ծախսերը, 4· վճարելու համար հայցուորներու փաստաբաններուն աշխատավարձերը եւ փոխհատուցում տալու անոնց կատարած ծախսերուն: Առաջարկուած Համաձայնագիրը պատասխանատուութենէ զերծ կը կացուցանէ Նիւ Եորք Լայֆ Ընկերութիւնը եւ անոր յարակից բաժանմունքները (որոնք ինչպէս սահմանուած են Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ) հանդէպ որեւէ եւ բոլոր Խնդրոյ Առարկայ (ապահովագրական) Պայմանագիրներուն եւ կամ (Հայցուորներու) Խումբի Հայցերուն (ինչպէս սահմանուած է Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ):

Արեւմտեան Միացեալ Նահանգներու տեղական ժամանակով, դատական ունկնդրութիւն մը տեղի պիտի ունենայ Յուլիս 30, 2004ին առաւօտեան ժամը 9·30ին, Մեծայարգ Դատաւոր Քրիստինա Ա. Շնայտըրի առջեւ, Միացեալ Նահանգներու Շրջանային դատարանին մէջ, Գալիֆորնիոյ Կեդրոնական Շրջան, որոշելու թէ.- 1· առաջարկուած Լուծումը, ինչպէս նախատեսուած է Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ եւ ներկայացուած՝ դատարանին, պէտք է թէ ոչ վաւերացուի իբրեւ արդար, տրամաբանական պատշաճ եւ հայցուորներու խումբի շահերը լաւագոյնս պաշտպանող Համաձայնագիր 2· Հայցուորներու խումբը պէտք է թէ ոչ վաւերացնել Համաձայնագրի գործադրման համար, 3· պէտք է թէ ոչ վերջնական հրաման եւ վճիռ կայացնել, վաւերացնելով Համաձայնութեան Պայմանագիրը, դատը լուծարելով նախապաշարումով եւ արժանիքներու հիմքի վրայ, եւ պատասխանատուութենէ ձերբազատելով Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնն ու յարակից բաժանմունքները հանդէպ խմբային հայցերուն, 4· պէտք է թէ ոչ վաւերացնել հայցուորներու փաստաբաններու դիմումը՝ վճարելու անոնց աշխատավարձը եւ փոխհատուցանելու ծախսերը, 5· պէտք է թէ ոչ վաւերացնել հայցուորներու փաստաբաններուն դիմումը՝ Հայցուորներու Խումբի ներկայացուցիչներուն անհատական հատուցման: Այն պարագային երբ դատարանը կը վաւերացնէ Առաջարկուած Լուծման Համաձայնագիրը, բոլոր Խմբային Հայցերը (ինչպէս որ սահմանուած են Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ) Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութեան եւ անոր յարակից բաժանմունքներուն դէմ, բաւարարուելով պիտի ազատ կացուցուին:

Եթէ Համաձայնութեան Հայցուորներու Խումբին անդամ էք, կրնաք ընտրել, որ բացառուիք այս Համաձայնութենէն, այն ձեւով որ մանրամասն նշուած է Խմբային Դատի Լրացուցիչ Յայտարարագրին մէջ: Համաձայնութեան Հայցուորներու Խումբին այն անդամները, որոնք կ'ընտրեն դուրս գալ, դատարանի Վերջնական Վճիռէն կախեալ պիտի չըլլան: Եթէ կը փափաքիք դուրս գալ այս Առաջարկուած Լուծումէն, պէտք է կանոնաւոր ձեւով, գրաւոր եւ ժամանակին յղէք ձեր բացառուելու խնդրանքը, իւրաքանչիւր Խնդրոյ Առարկայ Ապահովագրական Պայմանագրի կապակցութեամբ, համապատասխանաբար Խմբային Դատի Լրացուցիչ Յայտարարագրին: Դուրս գալու ձեր խնդրագիրը պէտք է կրէ նամակատան թուակիր կնիքը ոչ ուշ քան Յունիս 15, 2004 թուականով եւ առաքուի՝

Marootian v.
New York Life Class Action Settlement,
c/o Settlement Administrator,
Post Office Box 5053,
Portland,Oregon 97208-5053

հասցէին: Խնդրանքին մէջ պէտք է նշէք 1· ձեր լրիւ անունը, ներկայ հասցէն եւ հեռաձայնի թիւը, 2· տեղեկութիւններ, որ մատնացոյց կ'ընեն կեանքի ապահովագրութեան պայմանագիրը (կամ պայմանագիրները) որու կապակցութեամբ կ'ուզէք բացառուիլ Համաձայնութեան Հայցուորներու Խումբէն, ինչպէս, օրինակ, ապահովագրական պայմանագրի թիւը, պայմանագրի թուականը, պայմանագրի սեփականատիրոջ անունը, ապահովագրուածի անունը, պայմանագրի վաճառման վայրի եւ/կամ մահուան հատուցման գումարը՝ նշուած պայմանագրին վրայ, 3· յստակ հաստատում մը որ կը խնդրէք բացառուիլ այս Առաջարկուած Լուծումէն եւ չստանալ՝ որեւէ հատուցում: Առաջարկուած այս Լուծումէն եթէ բացառում չխնդրէք եւ փափաքիք առարկել այս Լուծման Համաձայնագրի տրամադրութիւններուն, պէտք է գրաւոր յղէք ձեր առարկութիւնները մինչեւ Յունիս 15, 2004, հետեւելով Խմբային Դատի Լրացուցիչ Յայտարարագրին մէջ նշուած ձեւակերպումներուն:

Այս յայտարարութիւնը պարզապէս ամփոփում մըն է: Լուծումի մանրամասնութիւնները, ներառեալ Համաձայնութեան մաս կազմելու միջոցները եւ պայմանները մանրակրկիտ ձեւով բացատրուած են Խմբային Դատի Լրացուցիչ Յայտարարագրին մէջ, զոր կարելի է տեսնել, համակարգիչի վրայ փոխանցել եւ կամ արտատպել
www.ArmenianInsurancesettlement.com
կայքէջէն:

Առ ի քննութիւն Առաջարկուած Լուծման Պայմանագրի օրինակ մը կրնաք ըստանալ դատարանի դիւանակալի գրասենեակէն, Միացեալ Նահանգներու Շրջանային Դատարան, Գալիֆորնիոյ Կեդրոնական Շրջան:

ԿԸ ԽՆԴՐԵՆՔ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ՉՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼ ԴԱՏԱՐԱՆ ԿԱՄ ԴԻՒԱՆԱԿԱԼԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ:

Փետրուար 19, 2004

ՀՐԱՄԱՆՈՎ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻՆ, ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՇԱԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 3
SAMEDI
3 AVRIL
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20·917 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20·917

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՇԻՐԱՔԻ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՌԱՖԱՐԷՆ Գ. ՊԻՏԻ ՍՐԲԱԳՐԷ ՌԱՖԱՐԷՆ Բ.-Ի ՍԽԱԼՆԵՐԸ

Հինգշաբթի իրիկուն, Ապրիլ 1, ժամը 20·15էն 21, նախագահ Ժագ Շիրաք պատասխանեց Արլէթ Շապոյի եւ Փաթրիք Փուավր տ'Արվորի հարցումներուն: Ամէն ճիշդ է, թերեւս ըսել, պաշտպանողական մը արտասանեց, վստահեցնելով թէ «լսած է» Ֆրանսացիներուն դժգոհութիւնները, անոնց «մտահոգութիւնները եւ անհամբերութիւնները»: Իր պաշտպանողականը ուղղակի ամբաստանագիր մըն էր Ռաֆարէն Բ. կառավարութեան եւ Ռաֆարէն Գ. պիտի սրբագրէ անոր սխալները, ինչ որ սակայն անտրամաբանական է, նոյն անձին յանձնել այդ աշխատանքը, վեր առնելով մանաւանդ անոր՝ «յարատեւութիւնը եւ փորձառութիւնը»:

Ժագ Շիրաք յայտարարեց թէ հրահանգած է որ առկախուի գործազուրկները չհատուցանելու հարցը, երբ ենթական հասած է իր իրաւունքին վերջաւորութեան: Ընդհատարար աշխատողներու պարագան նոյնքան յստակ չէ: Կ'ըսէ թէ հարկ եղածին չափ անդրադարձում չէ եղած բարենորոգումներուն հետեւանքներուն: Ուրեմն, ըսած է կառավարութեան որ լուծումներ գտնէ: Հետազօտողներու պարագան ալ պէտք է վերաքննուի եւ պիտի կարգադրուի: Որոշած է նաեւ որ հիւանդութեան ապահովագրութեան հարցը հրամանագրով պիտի չլուծուի, այլ՝ երկխօսութեամբ եւ յստակութեամբ, ազգային համերաշխութեան մթնոլորտի մը մէջ: Մէկ խօսքով, Ռաֆարէն կը մնայ որպէսզի ինք իսկ քաւէ իր մեղքերը, ուրանայ իր տուած բոլոր որոշումները: Երբ, որոշ երկչոտութեամբ, լրագրողը դիտել կու տայ որ ինը տարի է ինչո՞ւ բան մը չըրաւ, կը փորձէ առարկել թէ յանցաւորը համակեցութիւնն էր, չէր կրցած ուզածը ընել: Նոր է որ կ'անդրադառնայ թէ փտած բան մը կայ Դանիոյ թագաւորութեան մէջ: Եթէ շրջանային ընտրութիւն տեղի ունեցած չըլլար, Շիրաք պիտի շարունակէր «չլսել» Ֆրանսացիները:

Արձագանգները չեն փոխուիր, թէեւ աջին մէջ, Իւ. Տէ. էՖ.ն իսկ չի վարանիր որոշ հեգնանք մը արտայայտելու: Անրէ Սանթինի կ'ըսէ.– «այս ամբաստանագիրը ոգեւորիչ էր: Կը յայտնուի որ ամէն բանի վրայ սխալ կար»...: Ընկերվարականներու բանբերին համար (Ժիւլիէն Տրէ) նախագահը բան չէ հասկցած, քանի իր խօսքերուն կենսականը կը վերաբերի ներկայ դժուարութիւններուն: Ոչ մէկ ատեն Պետութեան ղեկավարը խնդրոյ առարկայ ըրաւ իր քաղաքականութեան բովանդակութիւնը: Մարի-Ժորժ Պիւֆէ (համայնավար) կ'ընդունի որ Շիրաք յետքայլ կ'ընէ կամաց-կամաց, բայց իրականին մէջ, ոչ մէկ բանի մէջ զիջում կ'ընէ: Կը փորձէ կացութիւնը փրկել եւրոպական ընտրութիւններուն համար:

Աջը գոհ է, մանաւանդ՝ Ժիւփէ, որ կը գնահատէ նախագահին ճիշդ տեսիլքը: Իր խօսքերը, կ'ըսէ, կոչ մըն են բոլորին մեր ժողովրդավարութեան հիմնական արժէքներուն շուրջ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 1/2)

ԻՇԽԱՆԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿՈՉԵՐՈՎ ՑՈՅՑԵՐԸ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ

Երեւանի քաղաքապետը Ե. Զախարեան եւ քաղաքային իշխանութիւնները անընդունելի համարած են ընդդիմութեան վերջին օրերու ցոյցերուն հնչող «յեղափոխական» յայտարարութիւնները: Ե. Զախարեան ըսած է թէ դէպքերու այդ զարգացումը կրնայ յանգիլ ամբողջ քաղաքին տնտեսութեան խաթարման, մինչ քաղաքապետութիւնը պարտաւոր է քաղաքական եւ տնտեսական կայուն վիճակ պահպանելու, որպէսզի երեւանցիները կարենան աշխատիլ: Ան աւելցուցած է թէ կարելի չէ արտօնել յեղափոխական, հակասահմանադրական, բռնի իշխանափոխութեան կոչերով հանրահաւաքներն ու երթերը:

***

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՎՏԱՆԳԸ ՄՇՏԱԿԱՅ Է» ԸՍՏ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ

Ադրբեջանի Պաշտպանութեան նախարար Ս. Աբիեւ մամուլի ներկայացուցիչներու հետ հանդիպումի մը ըսած է թէ Հայաստանի հետ պատերազմը ամէն պահու կրնայ վերսկսիլ: Ան իր երկիրը նկատած է պատերազմական վիճակի մէջ եւ շեշտած թէ ադրբեջանական հողերը գրաւումի տակ են: «Քանի որ հայկական զօրքը մեր հողերուն վրայ է, պատերազմի վերսկսելուն վտանգը մշտակայ է» ըսած է նախարարը:

***

ԳԱԶԻ ԳՈՐԾԱՏԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱԳԷՏԸ ՓԼՈՒԶՈՒՄԻ ԶՈՀ

Ջրվէժի գազի գործատան բաց հանքին մէջ փլուզումի հետեւանքով մահացած է գլխաւոր ճարտարագէտը: Փորիչներով կատարուած աշխատանքին ընթացքին հողը սահած է, թափած են նաեւ խոշոր քարաբեկորներ: Շարժավարը յաջողած է փրկուիլ, բայց ճարտարագէտը մնացած է քարաբեկորներուն տակը:

ԹՈՒՐՔԻԱ ՊԱՏՐԱՍՏ ՉԷ ԵԻՐՈՊԱՑԻ ՀԱՄԱՐՈՒԵԼՈՒ

Այսպէս վճռած է Եւրոպական Խորհրդարանը Ապրիլ 1ի նիստին, քննելէ ետք Թուրքիոյ անդամակցութեան մասին Օսթլանտէրի տեղեկագիրը: Երեսփոխանները թուած են վճիռին առաջնորդող շարք մը խնդիրներ որոնց գլխաւորներէն նկատուած են քաղաքական ոլորտին վրայ բանակին մեծ ազդեցութիւնն ու չարչարանքի կիրարկումը: Այդ թուումին մաս կազմած են նաեւ մարդկային իրաւունքներու յարգանքը, փոքրամասնութիւններու ուղղուած խտրական վերաբերումը, արհեստակցական միութիւններու ազատութեան կաշկանդումը:

Կեդրոնական աջի բազմաթիւ երեսփոխաններ խստօրէն քննադատած են որպէս Միութեան ամբողջական անդամ Թուրքիոյ մասին մշակուած ծրագիրը: Անոնք նաեւ կասկածով վերաբերած են Թուրքիան համարկելու Եւրոպայի կարողութեան, շեշտած՝ այդ երկրին մէջ քաղաքական չափանիշներու յարգանքին պակասը: Դէմ արտայայտուած են յատկապէս Գերմանիոյ քրիստոնեայ-դեմոկրատները:

Հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումին մասին արտայայտուած են գլխաւորաբար տիկին Էնարտի («Եւրոպական միացեալ ձախ», Ֆրանսա), տիկին Ռուր (ընկերվարական, Ֆրանսա), տիկին Շըլայխըր (Գերմանիա): Շեշտած են թէ իրենց համար ընդունելի չէ անդամակցութիւնը երկրի մը որ կ'ուրանայ իր պատմութիւնն ու սխալները: Տիկին Ռուր ըսած է. «կը սպասենք որ Թուրքիա կատարէ յիշողութեան պարտականութիւնը. ամէն անգամ պիտի կրկնենք այս պարագան»: Տիկին Շըլայխըր ալ նիւթ ըրած է Հայաստանի կիրարկուած շրջափակումը, Բաքու-Ճէյհան քարիւղատարէն Հայաստանը դուրս ձգելու ճապկումները, եզրակացնելու համար թէ Հայաստան նման պայմաններու տակ չի կրնար վստահութիւն ունենալ Թուրքիոյ:

Յունաստանի երեսփոխան Պ. Քաթիֆորիս (ընկերվարական) յիշած է գաղրօցականներուն տրուած ժխտողական ոգիով հրահանգը, ցեղասպանութիւնը հերքող շարադրութիւններ գրելու:

41 սրբագրութիւններու վիճարկումին մերժուած է ընապահներու եւ ազատականներու առաջարկը որ Թուրքիոյ անդամակցութեան բանակցութիւնները սկըսին, առանց սպասելու չափանիշներու ամբողջական յարգանքին: Մերժուած է նաեւ Թուրքիան «առանձնաշնորհեալ գործընկեր» նկատելու առաջարկը:

Ցեղասպանութեան եւ Հայաստանի շըրջափակումին առընչութեամբ Խորհրդարանը պահպանած է Արտաքին գործերու յանձնախումբին Մարտ 17ի պարբերութիւնները. հոն կ'ըսուի.

– Խորհրդարանը կը հրաւիրէ Թուրքիան որ բանայ Հայաստանի սահմանը եւ զարկ տայ անոր հետ բարի դրացնութեան յարաբերութիւններու. միաժամանակ աշխատանք տարուի շրջանային հակամարտութիւններուն արդար լուծում բերելու եւ որեւէ ձեւով չխոչընդոտելու պատմականին առընչուած հաշտութիւն մը:

– Խորհրդարանը կը փափաքի որ հայ եւ թուրք համալսարանականներու, ընկերային եւ ոչ կառավարական կազմակերպութիւններու միջեւ երկխօսութեամբ յաղթահարուի անցեալի ողբերգական պատահարներու պատումը, ինչպէս շեշտըւած է նախորդ բանաձեւերուն մէջ (1987 Յունիս 18, 2000 Նոյեմբեր 15, 2002 Փետրուար 28 եւ 2004 Փետրուար 26):

Քրիստոնեայ-դեմոկրատներն ու եւրոպացի ընկերվարականները բացայայտ կերպով դէմ քուէարկած են սրբագրութեան մը որով փորձուած է Թուրքիան հայ ժողովուրդին հետ երկխօսութեան մը մղել: Առաջարկը մերժուած է: Մերժըւած է նաեւ Թուրքիոյ անդամակցութեան մասին հանրաքուէ կատարելու Ֆրանսայէն Պ. Գուլթոյի գաղափարը:

Ընդունուած սրբագրութիւններէն եղած է Թուրքիայէն Միջազգային պատժական ատեանի համաձայնագիրը ստորագրելու պահանջը:

Եւրոպական Խորհրդարանին այս նիստին մասին Հայ Դատի Եւրոպայի Յանձնախումբին Ապրիլ 2ի հաղորդագրութիւնը գոհունակութիւն կը յայտնէ ցեղասպանութեան ճանաչումին ու շրջափակումին ջնջումին առընչուած բանաձեւերուն ներգրաւումին, ցաւ յայտնելով հանդերձ «ցեղասպանութիւն» բառին գործածութենէն խուսափելու ընթացքին. նոյնպէս գոհունակութեամբ կ'անդրադառնայ Թուրքիան համարկելու եւրոպական կարողութիւնը առաջին անգամ խնդրոյ առարկայ ընող մօտեցումին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻՊՐՈՍԻ վերաբերող Քոֆի Անանի ծրագիրը գոհունակութիւն պատճառած է Անգարայի, բայց եղած փոփոխութիւնները դառնութեամբ դիմաւորուած են Յոյներու կողմէ: Ծրագիրը կը նախատեսէ ստեղծել «Կիպրոսի միացեալ Հանրապետութիւն մը»: Երկու սահմանադրական Պետութիւններով (հարաւը՝ յոյն, հիւսիսը՝ թուրք): Թուրք կիպրական հողամասը 29%ի կը նուազի (ներկայիս՝ (36% է), ինչ որ թոյլ կու տայ 120·000 Յոյն Կիպրացիներու վերադառնալ իրենց տունը, յունական վարչութեան տակ: Դաշնակցային կառավարութիւնը կը բաղկանայ 9 անդամներէ (վեց Յոյն, երեք Թուրք, հինգ տարուան համար), նախագահը, փոխն ի փոխ Յոյն (40 ամիս) եւ Թուրք (20 ամիս) Պետութեան ղեկավարն է: Երկու ղեկավարները միասնաբար Կիպրոսը կը ներկայացնեն Եւրոպայի Խորհուրդին մէջ: Առկախ հարցերը կ'ենթարկուին Գերագոյն Ատեանի մը, որ բաղկացած է երեք Յոյնէ, երեք Թուրքէ եւ երեք օտարէ: Յունաստան եւ Թուրքիա կրնան զինուորական ներկայութիւն մը պահել կղզիին մէջ (առաւելագոյն 950 յոյն, 650 թուրք): Յոյներու թիւը սահմանափակուած է 18%ի թրքական բաժնին մէջ: Թուրքիայէն եկած 45·000 Թուրք կրնան մնալ: Հանրաքուէն տեղի կ'ունենայ Ապրիլ 24ին, բայց Յոյները համաձայն չեն:

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ Ներքին նախարարութեան մէկ պատասխանատուն յայտարարած է որ Ալ-Քաիտան կրնայ պատասխանատուն ըլլալ վերջին ոճրափորձերուն:

41 ԹՈՒՐՔԵՐ ձերբակալուած են Թուրքիոյ եւ եւրոպական չորս երկիրներու մէջ, ահաբեկչութեան դէմ ծաւալուն գործողութեան մը ատեն: Ենթակաները կը պատկանին ծայրայեղ-ձախ մարքս-լենինեան հոսանքին եւ պատասխանատու կը նկատուին բազմաթիւ ոճրափորձերու: Անոնցմէ 25ը ձերբակալուած են Թուրքիա, հինգը՝ Իտալիա, մնացեալը Գերմանիա, Պելժիա եւ Հոլանտա:

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ-ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (302) թիւը ամբողջովին նուիրուած Երուանդ Օտեանի, հետեւեալ բովանդակութեամբ. -

Ե. Օտեան, անիծեալ տարիներ

Պատրաստած է ԳՐ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Ոդիսեւս կամ Ղազար ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ

եւ

առաջին յօդուած մըն ալ այսօրուան մեր թիւով՝ Երուանդ Օտեանի վէպը՝ ԳՐ. ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ ստորագրութեամբ:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆԻ ՎԷՊԸ

(ՊԱՏՄԱՏԵՍԱԿԱՆ ՈՒՐՈՒԱԳԻՐ)

Հայոց դասական վիպագրութեան պատմական համապատկերում ամենակենսունակ դրսեւորումներից է թերթօն վէպը, որը ժամանցային գրականութեան տիրապետող արտայայտութիւնն է եղել ինչպէս համաշխարհային, այնպէս էլ հայ գրականութեան մէջ[1]:

Ժանրի այս դրսեւորումը ապահովում էր ընթերցումով ժամանցը: Ընկերային, հոգեբանական ամենատարբեր թնճուկներից ընթերցողին «տարանջատելու» կարողականութիւնը, ընթերցող հանրութեան ցանկութեանը, պահանջարկին յագուրդ տալը, ընթերցողական շուկայի պահանջարկը բաւարարելը պայմանաւորում էր ժամանցային գրականութիւնը: Վիպասանն ընդամէնը հետեւում էր այդ շուկայի օրէնքներին՝ գոյգն-ինչ չշեղուելով դրա պահանջներից ու թելադրանքներից: Վիպասանի գործը միմիայն համապատասխան «կաղապար» ստեղծելն էր: Թերթօն վէպի հեղինակն ուժեղ էր այնքանով, որքանով կարողանում էր չշեղուել ընթերցումի հանրահաճոյ շուկայի թելադրած պահանջարկից, որքանով կարողանում էր «կաղապարը» մաքուր պահել:

Հայոց ժամանցային գրականութեան խտացումն ու հանդրուանն Երուանդ Օտեանի ստեղծագործութիւնն է: Թերթօն վէպը գրողի ստեղծագործելու կերպի գիտակցուած ընտրութիւնն էր, ինչը պայմանաւորուած էր արուեստագէտի խառնուածքով:

Երուանդ Օտեանի հսկայածաւալ թերթօն վէպերը ցարդ կազմում են «...գրական հրապարակին ամէնէն ընթացիկ ապրանքը»[2]: Պարադոքսական են այն բոլոր դնահատականներն ու կարծիքները, որոնք օտեանական թերթօնները փորձում են արժեւորել եւ մեկնաբանել ժամանցային գրականութիւնից դուրս, ժանրի կանոնական չափանիշներով եւ չափորոշիչներով: Նրա վէպը պէտք է արժեւորել եւ մեկնաբանել իր տարերքում՝ ժամանցային վիպագրութեան, ասել է թէ՝ թերթօն վէպի շրջարկում:

Երուանդ Օտեանը, ներառեալ «անցումային ձեւերը», գրել է քանինը թերթօն վէպ: «Անցումային ձեւերի» տակ մէկտեղել ենք այսպէս կոչուած վիպակները, որոնք իրենց ձեւաբանական-բովանդակային յատկանիշներով աւելի մօտ են վէպին, քան փոքր արձակին[3]:

Օտեանի վիպագրութեանն անդրադառնալիս թէ՛ ժամանակակիցները, թէ՛ յետագայի հետազօտողները միաբերան առանձնացնում են «վճիտ ոճը», «բառերուն իրական արժէքը», «պատմելու եւ խօսեցնել տալու ճարտարութիւնը»[4]:

1880ականների վերջերին եւ 1890ականների սկզբներին արեւմտահայ պարբերականներն առլցուն էին ժամանցային գրականութեամբ՝ ինքնուրոյն եւ թարգմանական թերթօն վէպեր, հանրամատչելի պատմական փորձագրութիւններ, կենցաղային զաւեշտական բազմաբնոյթ պատումներ. Սրանք ո՛չ որակով, ո՛չ քանակով չէին զիջում Օտեանի ստեղծմանը, սակայն առկայ էր մէկ տարբերութիւն: Տարբերութիւն, որ Օտեանին զրտաժանում է միւսներից: Բանն այն է, որ միայն Օտեանն էր պատմելու շնորհը, զրաղեցնելու ճկունութիւնը, ընդհանրապէս ընթերցողական ամբողջ դաշտին բաւարարելու պայմանները համայիր եւ եմնելով պահանջից՝ ճշգրիտ չափաբաժիններով ապահովում իր երկերով, որոնք նրան միշտ յաջողեցրնում էին «որսալու ընթերցողի ջիղը»: Ժամանցային վիպագրութեան մէջ նա առանձնանում է իբրեւ անզուգական պատմող, զրաղեցնող:

Գրողի կենսագրութիւնից յայտնի է, որ նա ունեցել է վիպայեղումի երկու փուլ, որոնց ընթացքում ստեղծել է իր թերթօն վէպերի բացարձակ մեծամասնութիւնը: Դրանք են՝ 1909–1914 եւ 1918–1924 թուականները: Ի՞նչով էին պայմանաւորուած այդ փուլերը: Երկու փուլերն էլ մեր ժողովրդի պատմական ճակատագրում հանրայայտ պատճառներով բախտորոշ շրջաններ էին: 1909-1914 թուականները համիտեան աղէտին ու մեղձաւանջին յաջորդող ժամանակաշրջանն էին՝ քաղաքական, հոգեւոր-մշակութային, ազգային կեանքի նորոգութեան, մեր գոյութեան, պատմութեան ողբերգական - դրամատիկական, տրագիկոմիկական յաղթանակների ու նահանջների գերարագ դարձդարձումներով: Մթնոլորտի մէջ թանձրանում էր ազգային գերխնդիրների լուծման տեսլականը, հոգեվարքից յոյսի ջահերի լոյսը, համատարած վտարանդիութիւնից եւ աքսորից յետոյ հայրենի հրաւէրի իրականացումը: Մշակութային դիտանկիւնով յաղթահարելու անհրաժեշտութիւնը կար բռնապետութեան ձախաւերութիւնների՝ համիտեան ռեժիմի սադրական դժոխքի կենսոլորտն արեան յաճախանքով, վարչական մեքենայի փծունութեամբ, անբարոյ բարքերով, մատնութեան, կաշառակերութեան երեւակայութեան բոլոր սահմաններն անցնող քաոսով: Մշակոյթը, ներառեալ զանգուածային մշակոյթը պիտի անդրադառնար այդ դարաշրջանի աղէտին, մարդկային ճակատագրերի ողբերգութեանը, անհատի բարոյական ընտրութեանը, յեղափոխութեամբ պայմանաւորուած շեղումներին, երբ հերոսը հակահերոս է դառնում, երբ իդէալիստ երազողը կորսւում է արագ յարմարուողների բազմութեան մէջ, երբ երէկուայ գաղափարականը դառնում է պատեհապաշտ, յեղափոխականը՝ հակայեղափոխական, լրտեսը՝ ազգային գործիչ, մատնիչը՝ հաւատաքննիչ:

Դեռ երէկ տասներկու տարի վտարանդիութեան մէջ անցկացրած Օտեանը, տարիների ողխականի փորձառութեանը յաւելելով գրողական վարպետութիւնը, բնականաբար վիպայեղումի շրջան պէտք է ապրէր: Դրա հսկայական պահանջարկը կար: Ո՞վ պիտի միաժամանակ իրեն տար տակաւին երէկ եղած ու դեռեւս այսօր չարունակուող իրականութեան թերթօնը, որը միաժամանակ պիտի լինէր վէպ-քրոնիկ, քաղաքական վէպ, արկածային - արկածախնդրական վէպ, բարքերի վէպ, ոստիկանավէպ, մարտավէպ, վէպ - սարսափ, երգիծավէպ: Մ. Պարսամեանի «Ապտիւլ Համիտ եւ Շերլոք Հոլմս» վէպի առիթով գրուած գրախօսականը կարծես հանրագումարի է բերում Օտեանի վիպայեղման առաջին փուլը. «Այս վէպը որ իբրեւ թերթօն հրատարակուիլ սկսած օրէն իսկ անօրինակ յաջողութիւն մը գրտած է եւ թարգմանուած է թուրքերէնի, ֆրանսերէնի եւ յունարէնի...

Ծանօթ տաղանդաւոր հեղինակը, որուն բոլոր գործերն ալ միշտ մեծ ընդունելութեան արժանացած են, իր այս արկածալից մեծ վէպով առաջնակարգ տեղ մը կը գրաւէ մեր գրչի վարպետներուն քով»[5]:

Վիպայեղումի երկրորդ փուլը (1918-1924) նոյնպէս համընկնում է մեր ժողովրդի համար բախտորոշ ժամանակաշրջանին: Եղեռն եւ Առաջին աշխարհամարտ, մնացորդաց սերնդի, Սփիւռքի առկայութիւն: Եւ Օտեանի կողմից այս իրադարձութիւնների օպերատիւ վիպում: Տէր-Զօրից հրաշքով փրկուած գրողը Աղէտը պիտի յաղթահարէր միմիայն ըստեղծագործական վերածնունդով: Իսկ նրա թերթօն-վէպերը պահպանել էին իրենց հսկայական պահանջարկը: Դրանք հիանալի ռէօլաֆս էին:

Արդ համառօտ ուրուագրով հետեւենք վէպերի ստեղծման պատմութեանը: 1895ին Կ. Պոլսի «Հայրենիք» օրաթերթում, որտեղ Օտեանը սկսել է իր գրական գործունէութիւնը, լոյս է տեսնում գրականութեան պատմութեան մէջ աւելի գործածական վերնագրով «Միջնորդ տէր պապան» վէպի առաջին տարբերակը՝ «Գործ եփող մը» թերթօնը: 1920ին վէպը որոշ վերափոխութիւններով (յաւելել է «երգիծական վէպ» խորագիրը, ընդարձակել երկրորդ մասը, հանել գլուխների վերնագրերը) եւ «Միջնորդ տէր պապան» վերնագրով վերահրատարակել է: Առաջին տարագրութեան ժամանակ Փարիզում, Արշակ Չօպանեանի «Անահիտ» հանդէսում, սկսում է տպագրել «Գործի մարդիկ» վէպը, ինչը սակայն անաւարտ է մնում, 1901ին տպագրում է «Պրոպագանդիստը», 1905ին «Ազգային բարերարը», որը վերահրատարակել է 1914ին: 1906ին «Ազատ խօսք»ում լոյս է տեսնում «Միքէլի սիրարկածը», որը հեղինակն այնուհետեւ երեք անգամ վերահրատարակում է (1909ին՝ «Խարազան»ում, 1913ին՝ «Շուշան»ում, 1920ին՝ առանձին գրքով): 1910ին լոյս են տեսնում «Ծողուպրիսթ եւ ընկ.», «Ընտանիք, պատիւ, բարոյական» վէպերը: Տակաւին 1909ին «Բիւզանդիոն»ում լոյս էր տեսել «Փանջունի»ի «Առաքելութիւն ի Ծապլվար»ի մի քանի նամակները, 1911ին, 1914ին եւ 1923ին տպագրուեցին ստեղծագործութեան միւս մասերը: 1911ին «Արեւելք» օրաթերթում սկսում է լոյս տեսնել «Ապտիւլ Համիտ եւ Շերլոք Հոլմս»ը, իսկ 1912ին «Բիւզանդիոն»ում՝ «Սալիհա հանըմ կամ բանակը բանուորին դէմ»ը: Նոյն թուականին «Շանթ»ում տպագրում է «Պատերազմ եւ... Խաղաղութիւն»ը, 1913ին՝ «Ես դրսեցի չեմ առներ»ը, 1914ին՝ «Վաճառականի մը նամակները»: 1915ին լոյս է տեսնում «Թաղականին կնիկը», որը կրճատ տարբերակով վերահրատարակւում է 1921ին: Կ. Պոլսի «Վերջին լուր» օրաթերթում 1919ի Մարտի 24ից սկսւում է լոյս տեսնել «Նոր հարուստները», որի տպագրութիւնն աւարտւում է նոյն տարուայ Հոկտեմբերի 4ին: Նոյն օրաթերթում 1919-1920 թուականներին տպագրւում է «Թիւ 17 խաֆիէն», միաժամանակ 1920ին առաջին անգամ լոյս են տեսնում «Վրէժը», «Լեւոն Շաթրեան. խիղճն ու խորհուրդը», «Ճեպընթաց նորածինը», «Զաքըր Ավրամ» ստեղծագործութիւնները: 1920-1921 թուականներին «Վերջին լուր»ում լոյս է տեսնում «Կանաչ հովանոցով կինը»: 1921ին հրատարակում է «Դատաստանական խորհուրդի առջեւ» թերթօնը, որը 1925ին վերահրատարակւում է «Տօքթոր Վարդան» վերնագրով: 1921-1922ին կրկին «Վերջին լուր» օրաթերթում տպագրում է «Կաւէ հերոսներ կամ մեր ազգայինճիները», որին յաջորդում են «Տաբիթա կամ նոր աղջիկներ», «Վարպետ Պօղիկարպոս» թերթօնները: «Ժամանակ»ում 1922ին տպագրում է «Մարգարտէ մանեակը», նոյն թուականին առանձին գրքով՝ «Մատնիչը», 1924ին «Ճակատ»ում տպագրւում է «Հայ կուլտուրականները» եւ վերջապէս՝ 1924-1925ին «Արեւ»ում վերջին թերթօն վէպը՝ «Հայ տիասբորան»:

Օտեանն անդրադառնալով իր թերթօններին՝ խոստովանում է. «Վէպերս, - ըսաւ, - բամփլիսած են յաճախ: Անոնք գրուած են օրը օրին, շատ անգամ տեղ լեցնելու համար: Անոնք գրուած են որպէսզի կարդացուին ու թերթ քշել տան: Անոնք, ներողութիւն, իմ փիճերս են»[6]:

Փորձենք մեկնաբանել վիպասանի այս գնահատականը, որը, կարծում ենք, կարեւոր է ժանրի ընկալման եւ ըմբռնման օտեանական «կաղապարը» հասկանալու համար: Օտեանն իր վէպերը բամփլիսած, ասել է թէ՝ բառերի լեցունութիւն, բառերի գերյագեցուածութիւն համարելով՝ բնութագրում է առհասարակ թերթօն վէպի ինքնութիւնը: Թերթօն վէպը բառերի լեցունութիւն է, որովհետեւ պիտի ապահովի ընթերցման ժամանցային կերպը եւ ըստ այդմ պարբերականի յաջողութիւնը, - ահա թէ ինչու են կպդացուելու եւ թերթ քշել տալու հրամայականները ինքնադատականի մէջ:

Գրողն իր վէպերն այդ նոյն վկայութեան մէջ անուանում է փիճերս: Այստեղ անշուշտ, նկատի ունի այն հանգամանքը, որ դրանք անխնամ, անփոյթ, երբեւէ հեղինակային խմբագրական միջամտութիւնների չարժանացած ստեղծագործութիւններ են: Այս բնութագրականը նոյնպէս ժանրի ընկալման եւ ըմբռնման ընդհանրացնող շերտ է պարունակում: Բանն այն է, որ իր կազմաւորութեամբ, բնոյթով թերթօն վէպը պատահական, «անփոյթ», «վայրենի ու նախնական» երեւոյթ է: Այդ իւրօրինակ «ընկեցիկային գոյակերպութիւնը» պայմանաւորում է գրականութեան մէջ թերթօն վէպի ծայրայեղ յամառութիւնը, հրապարակում լինելու համար որեւէ միջոցից չխորշելու կարողականութիւնը, զանգուածին ընդառաջ գնալու, յարմարուելու տարերքը:

Օտեանի թերթօն վէպը արկածների, արկածախնդրութեան, անակնկալների, յանցագործութիւնների, անընդհատ նըժդեհականութեան, գաղտնիքի եւ սարսափի, հետապնդումների ու փորձութիւնների հսկայական գեղադիտակ է՝ առլցուն բարոկկոյական, գոթական վիպագրութեան յատկանիշներով՝ ինտրիգի անընդհատ սաստկացումներ, բնականոն կեանքից շեղուած հերոսներ, իրականի եւ տեսլականի փոխներթափանցումներ:

Այս առումով եւս օտեանական թերթօնը ժամանցային վիպագրութեան բիւրեղացումն է մեզանում, քանի որ զուգակշռելով Գօչունեանի, Գրիգոր Սարաֆեանի, Բիւրատի, Շիտանեանի, Եղիազարեանի թերթօն վէպի հետ, նկատում ենք մատնանշած խրողութեան առաւելագոյն որակն Օտեանի ստեղծագործութիւնում:

Գրողի թերթօնային հերոսներն ըստ ամենայնի դրսեւորւում են անընդհատ գործողութեան, իրադարձութեան, փորձութեան եւ ինտրիգի մէջ լինելով: Արձանագրենք, որ օտեանական վէպի բոլոր միջնորդ կանայք եւ քահանաները, պչրուհիները, զանազան տրամաչափի արկածախնդիրները, մատնիչները, խաչագողերը, իդէալիստ ասպետները, հարուստները, առեւտրականներն ու քաղաքական գործիչները, դրամանենգները ու այդպէս էլ գաղտնի մնացող խորհրդաւոր անձնաւորութիւններն ուղղորդուած են թերթօնի մէջ իրադարձութեան, փորձութեան, ինտրիգի անընդհատականութիւնն ապահովելուն: Ցար եւ նման է պատումի կերպը եւ ընթացքը (օրինակ, դիպուածի պատումաստեղծ գերակայութիւնը):

Օտեանը ծիծաղի բազմաթիւ էատարրեր ներդաշնակեց թերթօն վէպի ինքնութեանը: Մեզանում այսպէս կոչուած երգիծավէպի սկզբնաւորումը պարտական է օտեանական ժամանցային վիպագրութեանը[7]:

Գրողի թերթօն վէպի ժանրային կաղապարներից մարտավէպում, վէպ քրոնիկում, ոստիկանական-քաղաքական-արկածային վէպում ելակէտային է վիպական այնպիսի կենսոլորտը, որը գառածում է գոյութեան, իրականութեան բնականոն ընթացքից, սովորական յարաբերութիւններից ու կեանքից: Այդ կենսոլորտն անպայմանօրէն անընդհատ բացառիկութիւն է վկայում: Բացառիկ են թէ՛ հերոսները, թէ՛ դէպքերը, իրադարձութիւնները, թէ՛ կեանքի ու գոյութեան շրջադարձները, յեղաբեկումները: «Ապտիւլ Համիտ եւ Շերլոք Հոլմս», «Կանաչ հովանոցով կինը», «Թիւ 17 խաֆիէն», «Մատնիչը» վէպերն օրինակ, իրենց հերոսներով, իրադարձութիւններով ըստ էութեան զառածում, շեղուած են կեանքի սովորական ընթացքից, սովորական կենսագրութիւնից: Նոյնն է պարագան ներժանրային միւս կաղապարներում: Այս խորքին տեղին է յիշատակել Բախտինին եւ ասել, որ Օտեանի թերթօնները «...սկսւում են այնտեղից, որտեղից սկսւում է կեանքի բնականոն սոցիալական եւ կենսագրական ընթացքից շեղումը, աւարտւում են այնտեղ, որտեղ կեանքը վերստին բնականոն հունի մէջ է մտնում»[8]:

Ահա եւ գոյութեան ու կենսագրութեան այդ զառածումը առարկայօրէն են թադրում է գաղտնիքներ, փնտռտուքներ, խոչընդոտներ, թիւր ուղիներով բազմիցս երթուդարձուելու ընթացք, յընթացս «ներփակ» խնդիրների լուծումներ, որոնք է՛ւ հերոսին, է՛ւ իրադարձութիւններին բնականոն վիճակից անընդհատ հանում են, շեղումների մէջ պահում: Արկածի, արկածախնդրութեան, նժդեհականութեան, խոչընդոտների անկանխատեսելիութիւնը է՛ւ պատումի, է՛ւ կերպարների մակարդակներում օտեանական թերթօնի գերակայ յատկանիշներից են: Իսկ անկանխատեսելին անպայմանօրէն ներառում է իռացիոնալիզմի որոշակի չափաբաժին, ինչը յատկապէս Օտեանի երգիծական թերթօն վէպերում հիմնային գործառութիւն ունի:

Երուանդ Օտեանի թերթօն վէպերը գրեթէ մէկ դար հայերէն գրաբանական դաշտի ամենակարդացուող գործերն են եւ այսօր առնուազն ճշգրիտ կանխատեսութեան պէս է հնչում Յակոբ Օշականի Օտեանի առիթով հետեւեալ նկատումը. «Մէկը նոյն ատեն այն բացառիկ գրական խառնուածքներէն, որոնք քանի մը սերունդի հետ կարենալ ըլլալու ճկունութիւնը մեղքի չեն վերածեր...»[9]:

ԳՐԻԳՈՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

---

(1) Անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ հակուած ենք թերթօն, թերթօնային հոմանիշ եզրերից կիրարկել թերթօնը. Թերթօնայինը կարող է թիւրիմացութիւնների տեղիք տալ՝ նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ բազմաթիւ վէպեր ունեցել են թերթօնային (լրագրային, հանդէսային) հրատարակութիւններ սակայն ինքնութեամբ եւ բնոյթով թերթօն վէպեր չեն:

(2) Յ. Օշական, «Համապատկեր արեւ-

ՊԱՏՄԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՇԻՐԱԿԱՑԻՆ՝ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՀԱՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ

ԳՈՐԾԵՐԸ

Շիրակացիէն մեզի հասած աշխատասիրութեանց ամենաարժէքաւորն ու ինքնատիպը իր Թուաբանութեան դասագիրքն է: Պատահական չէ որ հայ մատենագրութեան մէջ ան ստացած է «համարող» -մաթեմաթիկոս- կոչումը: Մինչեւ վերջին ժամանակները յայտնի էին միայն իր «Խնդրագիրք»ը որ կը պարունակէր 24 թուաբանական խնդիրներ: Յ. Օրբելին է որ սրամտօրէն յայտնեց թէ այս աշխատութիւնը անպայման տեսական բաժին մըն ալ ունենալու է: Արդարեւ նոր ուսումնասիրութիւններ եկան լիովին ապացուցանելու Օրբելիի կռահումը: Մաշտոց Մատենադարանին մէջ յայտնաբերուեցաւ Շիրակացիի Թուաբանութեան դասագիրքը, մեզի ծանօթ 4 գործողութեանց ցուցակներով: Գտնըւեցաւ նաեւ հարցումներու շարունակութիւնը կազմող թուաբանական վեց «խըրախճանականները», «Դար եւ կճատ թիւերը» եւ թուաբանական աղիւսակները:

Շիրակացիի Թուաբանական խնդրագիրքի բովանդակութենէն կարելի է հետեւցնել թէ Է. դարուն հայկական դըպրոցներու թուաբանական դասաւանդութիւնը իր ժամանակին համեմատ բաւական բարձր աստիճանի վրայ էր: Ուշագրաւ է այն կէտը որ Շիրակացի իր խնդիրներու նիւթը հիմնականօրէն ընտրած է հայ իրականութենէն, Հայաստան տեղի ունեցած իրադարձութիւններէն: Խնդրագիրքին մէջ մեծ տեղ յատկացուած է Կամսարականներու իշխանական տան հետ կապուած պատմական իրադարձութեանց: Այս պարագան ուսումնասիրողներուն ենթադրել տուած է որ Թուաբանական դասագիրք գրելու պատւիրատուն հաւանական է որ Կամսարական իշխանները ըլլային: Շիրակացիի Թուաբանական աշխատութիւնը այդ ոլորտին հնագոյն դասագիրքերէն մէկը կը նկատէ յայտնի մաթեմաթիկոս Դեպմանը. «Ըստ մաթեմաթիկական մշակոյթի հնութեան, նախկին Խորհ. Միութեան ժողովուրդներու մէջ Ա. տեղը կը գրաւեն Հայերը: Հայերու մօտ Է. դարուն գտնուած է հրաշալի գիտնական Ա. Շիրակացին, որուն աշխատանքները մեծ քանակով հասած են մինչեւ մեր ժամանակները: Ա. Շիրակացին եղած է մաթեմաթիկոս, աստղագէտ, օդերեւութաբան, պատմաբան եւ աշխարհագրագէտ: Իր աշխատութեանց մէջ բացի զուտ մաթեմաթիկական խնդիրներէ ան արծարծած է նաեւ այլ հարցեր՝ երկրի գնդաձեւութեան, լուսնի եւ արեգակի խաւարումներու, բազմանկիւն թիւերու, օրացուցային հաշիւներու, արեգակնային ժամացոյցներու մասին եւ այդ բոլորը ըրած շրջանի մը երբ եւրոպական ժողովուրդներու մօտ ոչ ոք այդ հարցերու ուսումնասիրութեամբ կը զբաղէր»: Թըւանշանները հին հայկական մատենագրութեան մէջ ներկայացուած են տառանիշերով: Այսպէս Ա.էն Թ. գիրերը յաջորդականութեամբ կը ներկայացնեն միաւորները, Ժ.էն Ղ. տասնաւորները, Ճ.էն Ջ. հարիւրաւորները եւ Ռ.էն Ք. հազարաւորները: Աւելի մեծ թուանշաններ գրելու համար օգտագործուած է Բիւր գծանշանը: Միջին դարերուն թըւաբանական գործողութեանց ժամանակ գոյութիւն չեն ունեցած գումարումի, հանումի, բազմապատկութեան եւ բաժանումի նշաններ ինչպէս նաեւ հաւասարի նշանը:

Շիրակացիի բնագիտական բովանդակութիւն ունեցող բնագրերուն ստուար մասը կը կազմեն իր տոմարագիտական աշխատութիւնները որոնք մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնեն ժամանակաչափութեան համար: Այս աշխատութիւններէն ամենակարեւորը «Քրոնիկոն»ն է որ կը պարունակէ 532 տարիներու զուգացանկը: Այնտեղ տուեալներ բերուած են իւրաքանչիւր տարուան ամանորի, եօթնեակի, վերադիրի, գարնանմուտի, քրիստոնէական կարեւոր տօներու եւ տոմարական կարեւոր այլ հաշիւներու մասին, ըստ որոնց՝ կողք-կողքի բերուած են տուեալներ, ինչպէս հռոմէական անշարժ տոմարով նաեւ հայկական շարժական տոմարով: Շիրակացիին այս զուգացանկը, որ հիմ ծառայած է ուշ դարերու կազմուած նման զուգացանկերու համար, հայ մատենագրութեան մէջ յայտնի է նաեւ «Շէբ-532 աղիւսակ» անունով: Յիշեցնենք նաեւ որ Շիրակացիի «Քրոնիկոն»ը սկիզբ ունի 553 թուականը եւ իբրեւ վերջ 1.084 տարին:

Շիրակացիի տոմարական միւս կարեւոր աշխատութիւնը «Պատճէն տոմարին» գործն է որ արժէքաւոր է ոչ միայն հայկական տոմարի, այլ նաեւ դրացի շարք մը ժողովուրդներու տոմարի պատմութեան համար, որովհետեւ այնտեղ քըննուած են եբրայական, ասորական, յունական, հռոմէական, եգիպտական, վըրացական, եթովպական, պարսկական, մակեդոնական եւ այլ տոմարներ (ընդամէնը 14 տարբեր ժողովուրդներ): Այս ժողովուրդներուն մէջ կան այնպիսիներ որոնք շատոնց անհետացած են եւ իրենց տոմարին մասին որեւէ տեղեկութիւն չէ պահպանուած: Այս ուղղութեամբ միակ պատմական աղբիւրը Շիրակացիի «Պատճէն տոմարի»ն է:

Շիրակացի իր տոմարական աշխատանքները հանրամատչելի դարձնելու նպատակաւ կազմած է շարք մը աղիւսակներ եւ բոլորակներ: Այս բոլորակներէն ուշագրաւ են մասնաւորապէս ստուերաչափերը որոնց մէջ նշուած է թէ Հայաստանի մէջ տարուան ո՛ր ամսուն եւ օրուան ո՛ր ժամուն ստուերը ինչ երկարութիւն ունի: Հայաստանի բազմաթիւ յուշարձաններու վրայ մնացած արեգակի ժամացոյցներուն գործածութիւնը անիմաստ պիտի ըլլար առանց Շիրակացիի կազմած ստուերաչափերուն:

ՇԻՐԱԿԱՑԻԻ «ՏԻԵԶԵՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ»Ը

Բնական գիտութեանց ոլորտին մէջ Շիրակացիէն մեզի հասած «Տիեզերագիտութիւն»ը մեծ արժէք կը ներկայացնէ իր բնական երեւոյթներու հետ առընչըւած բազմաթիւ հարցերու ճոխ բովանդակութեամբ: Այս աշխատութիւններու մասին ընդհանուր պատկերացում մը տալու համար ծանօթանանք անոր բնագիտական տեսակէտներուն հետ.

Շիրակացի հետեւելով անթիք գիտնականներուն, համոզուած է որ երկիրը եւ անոր վրայ գտնուող ամէն ինչ բաղկացած են հիմնական չորս տարրերէն՝ հողէն, ջուրէն, օդէն եւ կրակէն. մարդը, անասունները, բոյսերը, ծառերը, պըտուղները եւն. բոլորը այս չորս տարրերէն կազմուած բաղադրեալ միացութիւններ են:

Ան բնութիւնը կը տեսնէ շարունակական շարժման փոփոխութեան մէջ: Ամէն գոյութիւն ենթակայ է փոփոխութեան. ներկայ գոյութիւնները հետըզհետէ կը քայքայուին իսկ իրենց տեղ նորերը կը ստեղծուին: Իւրաքանչիւր էութիւն կ'ենթադրէ քայքայում եւ ամէն մէկ քայքայման մէջ արդէն սաղմնաւորուած է էութեան սկզբնաւորութիւնը եւ այս հակադրութեան հետեւանքով է որ աշխարհ կրնայ գոյատեւել: Հետեւաբար փոփոխութեան ընթացքին տարրերը չեն ոչնչանար, այլ կը փոխակերպուին:

Շիրակացի կրկին հիմնուելով անթիք գիտնականներու տեսութեան վրայ, կը հաստատէ որ երկիրը գնդաձեւ է. ինչպէս հաւկիթի դեղնուցը, կլոր զանգուածը մէջտեղը կը գտնուի, սպիտակը անոր շուրջը, իսկ կեղեւը կը հրջապատէ այս վերջինը չորս կողմէն այնպէս որ երկիրը մէջտեղը կը գտնուի. օդը անոր շուրջը եւ երկինքը կը հրջապատէ չորս կողմերէն: Երկրի գնդաձեւութեան Շիրակացիի այս տեսակէտը ան յայտնած է առանց վերապահութեան, հակադրուելով երկրի ձեւի մասին մինչ այդ արտայայտուած շարք մը տեսակէտներու, ի մասնաւորի Աստուածաշունչին որու համաձայն երկիրը տափարակ հարթութիւն մըն է: Պէտք է նկատի ունենալ որ միջնադարեան կրօնական միսթիք իրականութեան մէջ այսպիսի տեսակէտներ արտայայտելը մեծ համարձակութիւն էր: Ընդունելով երկրի գնդաձեւութիւնը անհրաժեշտ էր նաեւ բացատրել այն առեղծուածը թէ ի՞նչպէս երկիրը՝ այդ հըսկայական զանգուածը կը կարողանար պահել իր հաւասարակշռութիւնը եւ վար չիյնալ: Ըստ Աստուածաշունչի, երկիրը հաստատուած է ծովու վրայ իսկ ծովերը՝ սիւներու: Շիրակացի զգուշութեամբ հակադրուած է Աստուածաշունչի այս ասոյթին: Ան հարցին կու տայ հետեւեալ ուշագրաւ բացատրութիւնը. երկրի հաւասարակշռութիւնը ստեղծողը երկու հակադիր ուժերն են՝ երկրի ծանրութիւնը եւ անոր մէջ փոթորկող մրրիկը. «Երկիրը իր ծանրութեամբ հակում ունի վար իյնալու, իսկ մրրիկը իր ուժգնութեամբ կ'աշխատի երկիրը վեր բարձրացնել»: Շիրակացիի այս տեսակէտը, ինչպէս գիտենք ճիշդ չէ, սակայն Նիւթընէն առաջ միջին դարերուն եւրոպական շարք մը գիտնականներ եւս կը պաշտպանէին այս վարկածը որ կը կոչուէր «մըրրիկներու տեսութիւն»:

Շիրակացի «Մեր կաթին»ի մասին ժողովուրդներու մէջ տարածուած առասպելները մի առ մի թուելէ յետոյ կարողացած է ըսել, թէ «Մեր կաթին»ը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ՝ մանր, աղօտ լոյս ունեցող աստղերու կուտակումներ: Շիրակացի կտրուկ կերպով կը մերժէ գիտնականներու այն տեսակէտը, նաեւ եկեղեցական հայրերու այն պնդումները թէ լուսինը իր լոյսը կը ստանայ արեգակէն եւ կ'արտացոլէ զայն: Մեր գիտնականը իր «Տիեզերագիտութեան» մէջ հանգամանօրէն կը խօսի արեգակի եւ լուսնի խաւարումներու մասին: Նաեւ անոր ծանօթ է, ինչպէս իր աշխատութեանց մէջ որոշակի կերպով նշած է որ արեգակը շատ աւելի մեծ է քան երկրագունդը բայց փոքր կ'երեւի որովհետեւ կը գտնուի շատ մեծ հեռաւորութեան վրայ: Նոյն աշխատութեան մէջ Շիրակացի անդրադարձած է լոյսի եւ ձայնի արագութեան հարցին, որոտում եւ կայծակի երեւոյթներէն հաստատելով որ մենք նախ լոյսը կը տեսնենք յետոյ միայն որոտումին ձայնը կը լսենք, եւ հետեւցնելով որ լոյսը աւելի արագ կ'ընթանայ քան՝ ձայնը:

Շիրակացիէն տիեզերագիտական բովանդակութեամբ այլ աշխատութիւններ եւս մեզի հասած են. «Արեգակի ընթացքը համաստեղութիւններով», «Կենդանատեսակներու մասին», «Աստղագիտութեան մասին», «Երկնքի շրջապտոյտի մասին» գործերը:

Կազմեց՝ Ս. ՇԷՐԻՖ

(Շար. 2)

մրտահայ գրականութեան», հատոր Ը., Անթիլիաս 1980, էջ 376:

(3) Երուանդ Օտեանի վէպերի ամբողջական ցանկի համար տե՛ս. մեր Թերթօն վէպի տեսութիւնը, Երեւան, 1999:

(4) Տե՛ս. «Արեւ», Գահիրէ, 1926 թ., Նոյեմբեր 20: Բաշալեանի այս բնութագրումները բնորոշ են ինչպէս գրողի ժամանակակիցներին, այնպէս էլ յետագայում Օտեանին բնութագրած բոլոր գրողներին, գրադատներին, գրասէրներին:

(5) Տե՛ս. «Շանթ», Կ. Պոլիս, 1912թ., թիւ 19:

(6) Յ. Ճ. Սիրունի, «Գիծեր Երուանդ Օտեանի կեանքէն», «Հայրենիք», Պոսթըն 1927թ., թիւ 9, էջ 37:

(7) Պարոնեանի «Մեծապատիւ մուրացկաններ»ից յետոյ, թէեւ ունենք բազմաթիւ արձակ երգիծական երկեր, սակայն Օտեանի «Գործ եփող մը»ով եւ Միքայէլ Կիւրճեանի «Մարտիկ աղա»յով մեզանում սկսուեց երգիծավէպի բուռն ընթացքը:

(8) Տե՛ս. Մ. Բախտին, «Խօսքարուեստի գեղագիտութիւնը» (ռուսերէն), Մոսկուա, 1986թ., էջ 204:

(9) Յ. Օշական, «Համապատկեր...», հատոր Ը., էջ 359:

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԱՐՀԱՄԱՐՀՈՒԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Համազգայինի դասախօսութիւններու շարքին Մարտ 26ինը յատկացուած էր հայ թատրոնի անտեսուած, անգիտացուած ու այդ պատճառով արհամարհըւած գրականութեան, նաեւ այդ երեւոյթին: Նիւթին մասին խօսելու հրաւիրուած էր Աբրի Յովհաննիսեան որ թէ՛ անցեալի բեմադրական վաստակով, թէ՛ ներկայի «Թատերական ընթերցումներ»ու ութ տարուան շարքով յարմարագոյն անձն էր ատիկա ընելու: Ինչպէս շեշտեց Տ. Շիրվանեան ողջոյնի խօսքին մէջ, այս մարզերուն զուգահեռ Ա. Յովհաննիսեան շատ կարեւոր գործի մը ձեռնարկած էր, պրպտելով, հաւաքելով ու յաջորդաբար հրատարակելով Ժ. Զոլաքեանի հետ, մէկ արարով թատերակներու ծաղկաքաղներ. անոնց Գ. հատորը լոյս տեսած է արդէն ու շարքը ունի տակաւին 5-6 հատորներ որոնց գրեթէ կէսը պատրաստ է հրատարակութեան:

Ա. Յովհաննիսեան բացատրեց թէ այդ շարքին ձեռնարկած էր գրեթէ պարտադրաբար, հերքելու եւ հակափաստարկելու համար ամէն առիթով ամէն կողմէ յանկերգուած «չունինք, չկայ»ին. մանաւանդ որ պատանութեան տարիներէն անդրադարձած էր որ հակասութեան գերին էր թատերական մարզը ու իր կարդացած թատերգութիւններն ու անոնցմէ դիտածները համապատասխան չէին ըլլար: Սխալ արժեւորումի հարց մը գոյութիւն ունէր որ կը շարունակուէր մինչեւ այսօր: Ինք միշտ ձըգտած էր հեղինակին հետ ուղղակի կապով գտնել գործին դիմագիծը: Թատերգութիւններ հաւաքելու սկսած է այդ օրերէն:

Խօսելով «Թատերական ընթերցումներ»ու մասին որոնց շնորհիւ անգիտացուած ամբողջ գրականութիւն մը թատերասէրներու ուշադրութեան յանձնուեցաւ, դասախօսը բացատրեց թէ ատիկա ձեւ մըն է թատերկը միջոցին մէջ զետեղելու, քանի որ գործ մը ինքզինք կը հաստատէ միայն եթէ մէկէ աւելի աչքի, ականջի դիմէ:

Հայ թատրոնի գրականութենէն կարեւոր տոկոսի մը անտեսումը ան բացատրեց հայութեան տեղաշարժերով, տեղական կամ շրջանային լեզուներու ժամանակի ընթացքին մոռացումով, կարգ մը գործերու ձեռագիր վիճակով մնալով, եւլն.:

Թատրոնի գրականութեան մէջ Ա. Յովհաննիսեան զանազանեց չորս մակարդակ. կապկումը, ընդօրինակումը, օտարէն ներշնչումը, ստեղծագործականը: Հայ թատերական մարզը ուրիշ մարզերէ շատ աւելի հարուստ էր այս չորս մակարդակներուն ալ պատկանող գործերով, սակայն ոչ մէկը գիտակից զարգացումի հոլովոյթ մը բացած, դըպրոց ստեղծած էր:

Խօսելով մէկ արարով գործերու ամփոփուած երեք հատորներուն մասին, Ա. Յովհաննիսեան ըսաւ թէ թատերկներ անտեսումէ, մոռացումէ փրկելու նպատակին հետ Հայաստանի թատերական հիմնարկին օգնելու մտադրութիւնն ալ դեր խաղցած էր այդ նախաձեռնութեան մէջ: Սկիզբի շրջանէն մինչեւ ներկան, բոլոր փուլերէն գործեր կային հոն, արեւելահայերէն թէ արեւմտահայերէն, բոլոր սեռերը ներկայացնող: Ամէն մէկ խաղին կցուած էր բառարան, հեղինակի ծանօթացում, գործի ծանօթացում, գրուած ժամանակին յատկանիշներուն մասին տեղեկութիւն:

Ա. Յովհաննիսեան համեմատական մը ըրաւ խորհրդային օրով Հայաստանի մէջ արգիլուած թատերական գրականութեան ու Սփիւռքի մէջ ալ տգիտութեան պատճառով մէկդի դրուած գործերու: Խորհրդային տնօրինութիւնը հարիւրաւոր թատերգութիւն արգելքի տակ դրած էր, աղքատացած թատերացանկ մը ձգելով որուն մեծարելիները «դասական» նըկատուածներն էին. Սունդուկեան, Շիրվանզադէ, Պարոնեան: Սփիւռքի մէջ 60ական տարիներուն նոր սերունդ մը երեւան եկած էր, նոյնիսկ մնայուն թատերախումբեր կազմուած, շէնքեր կառուցուած, բայց տիրած էր կապկումի, ընդօրինակելու ձեւը:

Հարցումներու լայն բաժին մը առիթ եղաւ նիւթին մասին հետաքրքրական զրոյց մը ծաւալելու ներկաներուն հետ: Այդ բաժինին մէջ դասախօսը դրուագներ հաղորդեց Հայաստանի թատերագէտներէն, թատրոնի արուեստագէտներէն ոմանց հետ ունեցած հիասթափող հանդիպումներէն:

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱԻԱԳ ՇԱԲԹՈՒ
ԵՒ
ԶԱՏԿԻ ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐՈՒԱՆ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 6
ԱՒԱԳ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
Ցիշատակ Տասը Կուսանաց
Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 16·30ին:

Ապրիլ 7, Աւագ Չորեքշաբթի, Տօն Աւետեաց Սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու Աստուածածնի:

Պատարագ՝ ժամը 10ին:
Կը պատարագէ՝
ՄԻԽՈՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԸՎԸԳԵԱՆ

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 6
Ցիշատակ Տասը Կուսանաց
Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 17ին:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ-ԼԻՈՆ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 6
Ցիշատակ Տասը Կուսանաց
Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 16ին:

Ecole de danse Yeraz

L'Ecole de danse YERAZ organise un stage de danse arménienne durant les vacances de Pâques, du 19 au 23 avril, pour les enfants âgés de 7 à 15 ans.
Inscriptions et renseignements au :
01. 43. 75. 06. 96

Attention : nombre de places limité.

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ա. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Ապրիլ 8, Աւագ Հինգշաբթի:

Ոտնլուայի արարողութիւն՝ ժամը 18ին,

Այս՝ Համապատարագ:

Խաւարման գիշեր ժամը 21ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ողբացեալ Վահէ Հէքիմեանի մահուան առիթով Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տէր եւ Տիկին Արամ Հէքիմեան 500 Եւրո, Տէր եւ Տիկին Միհրան Տէմիր 50:

Նոյն առիթով Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանին եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տէր եւ Տիկին Արամ Հէքիմեան 1·000 Եւրո, Տէր եւ Տիկին Ժան Սիրաքեան 100, Պ. Անդրէ Դուրեան 70, Տիկին Անժէլ Մաֆեան 50, Տիկին Ալիս Փոթուքեան 50:

ՀՄԸՄ-ՖՐԱՆՍ-ի կազմակերպութեամբ՝

«ՍՈՒՐԷՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ» ՄՐՑԱՇԱՐՔ

(ՖՈՒԹՊՈԼ – ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ)

Շաբաթ եւ Կիրակի, Մայիս 29 եւ 30
Իսի-լէ-Մուլինոյի Alain Mimoun մարզադաշտին վրայ,
մասնակցութեամբ Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի զանազան մարզական միութիւններու:

Կիրակի, Մայիս 30ի երեկոյեան

ԽՐԱԽՃԱՆՔ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ի պատիւ մրցաշարքին մասնակցող խումբերուն:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

Séjour de jeunes en Arménie

(18-30 ANS)
avec l'**Association MACHTOTZ**
pour la défene de la langue arménienne
DU 15 AU 31 JUILLET

Prix spéciaux pour nos élèves et membres : 600 Euros comprenant la pension complète pour 15 jours (14 nuits) dans des écoles et pensionnats, les excursions, les transferts, le service d'un guide parlant français. (Le billet d'avion, les visas et assurances sont à la charge du participant).

PROGRAMME — 1

Visites des places et monuments de Yérévan, Vernissage, shopping, différents musées, Yérévan by night
Excursions :
Garni, Guéghart, Dzidzernakapert, Sardarapat, Khor Virabe, baignade dans le lac Sévan, Dzaghgatzor, Achtarak, Ardachat, Ochagan, les églises Etchmiadzine, Hripsimé et Gayaneh.

PROGRAMME — 2

Séjour linguistique arménien

(18-30 ANS)
DU 15 AU 31 JUILLET

Cours intensif d'arménien de base pour les débutants francophones, **par la méthode audiovisuelle.**

Mêmes conditions que pour le Programme-1 pour 14 nuits : **750 Euros.** Parallèlement aux cours, **les élèves pourront participer à plusieurs excursions.**

Contacter l'**Association MACHTOTZ : 01. 47. 50. 97. 51**

SOCOFRAM

IMPORT-EXPORT
FRUITS SECS — LEGUMES SECS
OLIVES — PRODUITS ORIENTAUX
FROMAGES

DRIED FRUITS — PULSES — OLIVES
ORIENTAL PRODUCTS — CHEESES

O.P.A DISTRIBUTION

SOCOFRAM SARL
3, Allée des Coquelicots
Z.A. Hautes Varennes
94471 BOISSY ST LEGER CEDEX
Tél : 01 56 73 93 93
Fax : 01 56 73 93 94

17, rue d'Avignon
Bât. C2 — Fruileg 674
94574 RUNGIS CEDEX
Tél : 01 46 87 40 32+
Fax : 01 46 87 12 69
E-Mail : socofram@wanadoo.fr

P. A. DISTRIBUTION
M.I.N. 705 Les Arnavaux
13323 MARSEILLE Cedex 14
Tél : 04 91 21 40 20
Fax : 04 91 21 40 28
E-mail : opadistribution@wanadoo.fr

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAÏNE ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Ապրիլ 11,

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

ժամը 13էն սկսեալ

Restaurant
«Les Diamantaires»
60, rue La Fayette, 75009 Paris
M° Cadet

Համեղ մթնոլորտ, երաժշտութիւն, վիճակահանութիւն, հաւկթախաղ եւ անակնկալներ:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01· 43· 76· 67· 37
01· 45· 93· 00· 25
թիւերուն:

Packing France

Téléphone : 01 49 32 00 33 +
Télécopie : 01 49 32 01 27
N° TVA FR 17 326 637 931
RC Bobigny : B 326 637 931
SIRET : 326 637 931 00014

Zone Industrielle " Les Richardets "
33, allée du Closeau - NOISY LE GRAND 93166 Cedex

ARMÉNIE
3 Vols Directs Hebdomadaires*
Paris → Erevan → Paris
• SÉJOUR À LA CARTE
• VOYAGES ORGANISÉS

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS

SABERATOURS
11, RUE DES PYRAMIDES 75001 PARIS • TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77
SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON • TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26
WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE • TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61
EREVAN
32-38, RUE HANRABEDOUTIAN 375010 EREVAN • TEL 52 55 55 • FAX 56 40 30

* Aux mois de Juillet - Août - Septembre

Studio VICKEN

ԿԻՐԱԿԻ ԱՊՐԻԼ 4
DIMANCHE 4 AVRIL
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ
Թիւ 302

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.918 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.918

ՈԴԻՍԵՒՍ ԿԱՄ ՂԱԶԱՐ

Գրեց՝ ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

«Գրական – երգիծական ակնարկ մը» յօդուածին մէջ, տարեկան «տեսութեան» ձեւին տակ՝ Օտեան կ՚անդրադառնայ ժամանակակից գրականութեան, նշելով որ 1919ը եղաւ «գրչադադարի» տարի մը: բայց որովհետեւ շատ բան գրուեցաւ, հարց կու տայ. «քանի՞ կտորներ պիտի կարենան ապրիլ անցնող տարիէն ետք»: Այս հարցումին ի պատասխան կը շարունակէ. «Զինադադարի տարիին մէջ մասնաւորաբար նոր գրական սեռ մը մշակուեցաւ զոր կրնանք անուանել աքսորադարձի գրականութիւն:/Ուղղագրութիւն գիտցող ամէն հայ որ տարագրութենէ դարձաւ, պարտք համարեց նկարագրել ինչ որ տեսած էր: Ամէն մէկը կը կարծէր թէ նոր ու անլուր բաներ պիտի ըսէր եւ երբ ամէնքը պարպեցին իրենց տոպրակները, տեսնուեցաւ որ ամէնուն ապրանքն ալ միեւնոյնն է: / Եւ որովհետեւ ձանձրոյթը կը ծնի միօրինակութենէն՝ այդ գրականութիւնը եղաւ ամէնէն ձանձրալին...»[1]:

ԸՆԴԱՐՁԱԿ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆ

Օտեան առաջինն է թերեւս մեր մէջ, որ անուն մը կը փակցնէ այս նոր յայտնուած գրականութեան, զոր «նոր գրական սեռ» կը նկատէ: Զարմանալի կը թուի ատոր գնահատումը. այդ գրականութիւնը միօրինակ է եւ ուրեմն՝ ձանձրանալի: Ըստ ամենայնի, հակառակ տարագրութիւնը ապրած մարդոց այլազանութեան՝ արդիւնք – գրութիւնը միեւնոյն «ապրանք»ն է: Յայտնի չէ թէ միօրինակութիւնը ինչէ՞ն կը բխի, ապրուածէ՞ն, գրելակերպէ՞ն, դէպքերու կրկնութենէ՞ն, անհատականութեան պակասէ՞ն: Ասոնցմէ ամէն մէկը ինքնին հարց է, Օտեան ի հարկէ չանդրադառնար ատոր և կը թուի թէ գլխաւորաբար խնդրոյ առարկայ կը դարձնէ «աքսորադարձի գրականութեան» գրակա՛ն եզրը: Այդ գրականութիւնը բաւական մը գրական չէ՞:

Օտեան նկատի ունի պոլսահայ մամուլին մէջ լոյս տեսած Եղեռնի մասին անհամար գրութիւններ: Ասոնցմէ մին է նոյն այդ «Ոստան» կիսամեայի խմբագրին, աքսորէն նոր վերադարձած Միքայէլ Շամտանճեանի Հայ մտքին հարկը Եղեռնին հատորը, որ կը կրէ «Աքսորականի մտածումներ եւ զգացողութիւններ» ենթախորագիրը: Գրութիւնը նախապէս լոյս տեսած է «Ճանթ»ի մէջ, «Իթթիհատի հայաջինջ նոպան» խորագրով (1918ի վերջերէն) եւ դարձած՝ սկիզբը ամբողջ արտադրութեան մը Պարսամեան եղբայրներու նոյն այդ թերթին մէջ:

Երգիծողի քմայք մը կարելի է նկատել այս դաժան վճիռը: Միայն թէ Օտեան, Շամտանճեանի եւ Անտոնեանի հետ տարագրութիւնը լիովին ճանչցած եւ մահէն ճողոպրած գրագէտ մըն է: Երդարեւ՝ «Ոստան»ի յօդուածի հրատարակութենէն քանի մը ամիս առաջ, Շամտանճեանի գրութեան մամլային տարբերակի օրերուն, երբ գրեթէ նոյն ատեն, Փարիզ, Ա. Անտոնեան կը տպէ իր «յիշողութիւնները», Աքսորի ճամբուն վրայ[2], Օտեան կ՚աւարտէ իր Անիծեալ Տարիներ 1914 – 1919 խորագիրը կրող «անձնական յիշատակներ»ը որ իբր թերթօն լոյս կը տեսնէ «Ժամանակ»ի մէջ: Այս գրութեան ակնարկութիւն մը կը գտնենք 1919 Յունուար 23ին գրուած նամակի մը մէջ առ Ա. Զօպանեան. «Ողջ եմ, երեքուկէս տարուան ահռելի, աներեւակայելի ոդիսականէ մը ետքը: Մինչեւ Տէր Զօր, աւելի վար, Միջագետքի անապատը, Էլ-Պուսէյրա քշուեցայ, Եփրատի ու Քապարի մէջտեղը. հո՛ն ուր Եզեկիէլ իր տեսիլքները ունեցաւ: Չեմ գիտեր, թէ պիտի կրնա՞մ պէտք եղածին պէս պատմել տեսածներս, բայց պիտի փորձեմ: Ընդարձակ աշխատութիւն մը պիտի ըլլայ ասիկա, թերեւս մէկ քանի հատոր»[3]: Այդ աշխատութիւնը Թիւ 17 խաֆիէն չէ, ինչպէս կը կարծուի երբեմն[4] քանի յայտնօրէն գրութիւնը կը վերաբերի անձնական փորձառութեան:

Արդ՝ Անիծեալ տարիները մեր գրականութեան պատմութեան մէջ շատ քիչերու ծանօթ է, եթէ անծանօթ չէ: Երկերու ցանկին մէջ, որ Սիրունի պատրաստած է Օտեանի Պուքրէշ ապրած օրերուն (1922-23), «յիշատակներ»ու բաժինը կը բովանդակէ «հինգ սեռի», որոնցմէ երրորդը այս աշխատութիւնն է: Սիրունի կը նշէ որ 12 Տարի Պոլսէն դուրսին եւ Արիւնոտ յիշատակներուն պէս այս մէկն ալ հրատարակուած է առանձին հատորով[5]: Այս տեղեկութիւնը ստո՞յգ է: Մեզի ծանօթ գրադարաններէն ոչ մէկուն նման խորագիրով հատոր հասած է: Նշեմ որ թերթօնի առաջին վեց թիւերուն մէջ, տողատակի ըսուած է թէ «արտատպումի, գրքի ձեւով հրատարակելու եւ կամ թարգմանելու իրաւունքը վաճառուած է փորագրիչ Պ. Գ. Նազարէթեանի»: Այս վերջինը, որուն սանահայրն էր Օտեան, ձեռնարկա՞ծ է թերթօնի հատորի վերածումին: Ժխտական պատասխանին ի նպաստ կը նկատեմ բոլոր թիւր, հարեւանցի կամ չհիմնուած կարծիքները աշխատութեան մասին[6]: Օտեանի առթիւ գրողները իրենց տրամադրութեան տակ չեն ունեցած «Ժամանակ»ի հաւաքածոն եւ դիմած են կողմնակի միջոցներու, գլխաւորաբար Թէոդիկի տարեցոյցներուն, ուր Անիծեալ տարիներէն երկու դրուագներ լոյս տեսած են, բայց վերամշակուած՝ աւելի ուշ:

Թուելէ ետք աղէտէն վերապրող Շամտանճեանի գրքոյկը («աժան գրականութիւն»), Անտոնեանի Այն սեւ օրերուն («գլուխ-գործոց մը») Օշական կ՚անդրադառնայ Օտեանի երկին ու կը բացագանչէ. «Այս երկու եզրերուն միջեւ կ՚իյնայ Անիծեալ տարիներ... «Թերթօ՛նը» եւ կը շարունակէ. Անլուր, ահաւոր, աներեւակայելի բան մըն էր, որ կը կատարուէր: Օտեան չէր կրնար ըմբռնել աղէտին ընդարձակութիւնը ու կը չարունակէ չհասկնալ, թէ ի՛նչ է երբեմն մարդոց կուրծքին տակ բաբախող բանին անունը: Կը բաւականանայ ընթերցողը զրկել տեսարանին, ուր հայ մայրեր իրենց զաւակները կը ծախեն հացի մը գումարով: Ու խորհիլ, որ ամբողջ թերթօնը այս կարգէ դրուագներու յեղում մըն է» (Հ 430): Նախքան այս նկատողութիւնը սակայն, երկին ճակատագիրը վճռուած է, քանի «Օտեան ողբերգականին զգայութիւնը չունէր» (Հ 429): Շա՛տ բարի, կարելի է ըսել քննադատին, որ իր մենագրութիւնը կը գրէ աղէտէն 25 տարի ետք եւ անշուշտ զայն հասկնալու ժամանակը ունի...:

Միայն թէ Օտեան ի՞նչ, ինչպէ՞ս, ինչո՞ւ կը գրէ:

ՈԴԻՍԱԿԱՆ

Նախ՝ որոշ տեղեկութիւններ: Օտեան կը ձերբակալուի ոչ թէ 1915ի Ապրիլ 11ին այլ Օգոստոս 25ի գիշերը, Շիշլիի իրենց տան մէջ եւ կը տարագրուի մինչեւ Զինադադարի կնքումը, քիչ մըն ալ աւելի, այսինքն՝ առաւելագոյնը մինչեւ 1918 Նոյեմբեր 17: Տարագրութեան շրջանէն հասած են երկու լուսանկարներ, մին Տարսոնի մէջ նկարուած (Թէոդիկի 1921ի Տարեցոյցին մէջ՝ անթուակիր, բայց ըստ իս 1915 Հոկտեմբերին, լուսանկարիչ՝ Արամ Շալվարճեան), միւսը՝ Տէր Զօր, 1917 (ըստ Թէոդիկի, որ աւելցուցած է «զինուոր» յատկանշումը, որ ճիշդ չէ. Տէր Զօրի մէջ Օտեան իր վերապրումը կը պարտի «գերման» հարիւրապետի մը մօտ թարգմանի պաշտօնին):

Անիծեալ տարիները կը սկսի երկար յառաջաբանով մը եւ ունի վերջաբան: Ահաւասիկ գլուխներու վերնագիրները. Ընդհանուր պատերազմին ծագումը, Զարբաշուք գիշերը, Թաքստոցիս մէջ, Անձկութեան օրեր, Բանտարկութիւն եւ աքսոր, Տարսոնի մէջ, Հալէպի մէջ, Համայի մէջ, Հալէպէն Տէր Զօր, Էլ-Պուսէյրա, Տէր Զօրի մէջ, Հալէպի մէջ, Սուլթանիէի մէջ, Դէպի Պոլիս, Վերջաբան: Գլուխներուն մէջ յիշուած տեղանունները ի հարկէ միակ տեղերը չեն ուր Օտեան քշուած է կամ ապաստան գտած. զանց առնուած են օրինակ Գոնիա, Էրէյլի, Օսմանիէ, եւ խել մը ուրիշ գեղ ու քաղաք: Գլուխներու յաջորդականութիւնը կը նշէ ինքնին որ գրութիւնը կը հետեւի տարագրումի եւ վերադարձի օղակաձեւ ընթացքին: «Ոդիսական» մըն է ան, որուն հերոսը՝ տարագիր Ոդիսեւս-Օտեան՝ կը մեկնի Պոլսէն ու կը վերադառնայ Պոլիս:

Անիծեալ տարիները հասկնալու համար թերեւս լաւագոյն ձեւերէն մէկն է սկսիլ վերջաբանէն, երբ աքսորականը վերադարձած է «Ժամանակ»ի խմբագրատունը. «Երեք ու կէս տարուան բացակայութենէ ետքը վերստին կը գտնէի դրասեղանս ու աթոռս: / Ես նստայ առաջին յօդուածս գրելու»: Կատարեալին անցումը բաւական յատկանշական երեւոյթ մըն է այստեղ, այն չափով որ ժամանակ մը կը փակէ եւ ուրիշ մը կը բանայ, եւ այդ երկուքին միջեւ կը յայտնուի գրողը:

Կ՚արտագրեմ. «Ահաւասիկ իմ երեք ու կէս տարուան աքսորականի պատմութիւնս: Ընթերցողները նշմարեցին անշուշտ թէ այդ պատմութիւնը գրեցի ամենապարզ կերպով եւ նոյնիսկ գրական անխնամ ոճով մը: Ամէն բանէ առաջ ուզեցի ճշմարտապատում ըլլալ, ո՛չ մէկ իրողութիւն խեղաթիւրել, ոչ մէկ դէպք չափազանցել: / Եւ սակայն իրականութիւնը այնքա՛ն սարսափելի էր որ շատեր կարծեցին թէ չափազանցութիւններ կային գրածիս մէջ: Անոնք որ տարագրութեան տառապանքը կրեցին ու կրցան ապրիլ անո՛նք կրնան վկայել թէ երբեք չեմ այլայլած ճշմարտութիւնը: / Սա եւս ըսեմ որ ես, հակառակ գլխէս անցած զանազան փորձանքներուս, ամէնէն բարեբախտ տարագիրներէն մին եղայ, միւսները, այր թէ կին, ինէ շա՜տ ու շա՜տ աւելի տառապեցան ու չարչարուեցան: / Բազմանդամ ընտանիքներն էին որ դառնութեան ու թշուառութեան ծայրայեղութիւնները տեսան... / Ես, միս մինակ, միմիայն իմ անձս ունէի մտածելիք: Ո՛չ զոյգ, ո՛չ դրամ կար քովս կողոպուտէ վախնալու կամ ոստիկաններու ընչաքաղցութեան նշաւակ ըլլալու համար: Ընդհակառակը, միշտ ու ամէն տեղ, ծանօթ մը կամ անծանօթ համակիր մը որ անունս լսածին պէս, կը փութար զիս հիւրընկալել ու ձեռքէն եկած օժանդակութիւնը ընել: / Երեք տարուան աքսորս փոխարինեց երեսուն տարուան գրական գործունէութիւնս: ՎԵՐՋ»:

Վերջաբանը համեմատաբար կարճ անդրադարձ մըն է, որ մեր առջեւ կը դնէ այն բոլոր հարցերը որոնց կը հանդիպինք վկայութիւններու մէջ: Հիմնական տարբերութեամբ մը. փաստարկումի մոլուցքին պակասը որուն պիտի անդրադառնամ քիչ անդին:

Օտեան երբեք իր «աքսորանքի պատմութիւնը» կամ տարագրութիւնը չի ներկայացներ իբրեւ վկայութիւն եւ, որքան ջանացի ստուգել, չի գործածեր իսկ «ականատես վկայ» եզրը: Այսպէս, օրինակ, ի միջի այլոց, Իսլահիէի ճամբուն վրայ սարսափազդու տեսարանի մը ներկայ կ՚ըլլայ. «Դժոխային ահռելի տեսարան զոր ո՛չ մէկ Տանդէ կրցած է երեւակայել: / Մանուկներ, կորսուած կամ լքուած, որոնք «մայրիկ, մայրիկ» կը պոռան լալահառաչ եւ որոնց ո՛չ ոք պատասխան կու տայ: / Ու այդ աննկարելի աղէտը, այդ ահռելի արհաւիրքը կը տեսնէինք առանց օգնութիւն մը կարենալ ընելու, առանց մխիթարութիւն մը կարենալ տալու...»: Հոն ուր «ականատես վկայ» դարձուածքը կրնար մուտք գործել, այնտեղ գրողը բռնադատուած է տեսնելու: Ասիկա չի նշանակեր որ ականատես վկայ չէ, բայց գրութիւնը չի սահմաներ ինքզինք իբր վկայագրութիւն: Ասով հանդերձ ի գործ կը դնէ վկայագրութեան ամբողջ բանարուեստ մը:

ՆԱՀԱՏԱԿ ՈՒ ՎԿԱՅ

Իսկ ինչպէ՞ս կը բնորոշուի գրողը:

Անհեթեթ հարցում մը պիտի թուի ասիկա. ընթերցողը գիտէ որ Երուանդ Օտեանն է ան (պատմասանի, հերոսի եւ գրողի նոյնութիւն): Օտեանը՝ որ թուրք ոստիկանութիւնը, Ներքին գործոց նախարարութենէն մինչեւ հեռաւոր քաղաքին յետին ոստիկանը, Պոլսէն Էլ-Պուսէյրա, այսինքն ոդիսականի ամբողջ երկայնքին, կը հալածէ իբրեւ «Երուանդ Օտեան, "Ժամանակ"ի լրագրող»: Պիտակը աքսորականին կը կրկնուի բազմաթիւ անգամներ: Անշուշտ լրագրողին մէջ կայ նաեւ Հայը, որուն մեծագոյն յանցանքը «ողջ մնալն է»: Միւս տարագիրներուն աչքին նոյնպէս Օտեան համբաւաւոր լրագրողն է, յարգելի գրողը, այսինքն՝ մէկը՝ որ աւելին կը ներկայացնէ քան ինքզինք: Այս կրկնակ նայուածքը աքսորականը կը զրկէ որոշ անձնականութենէ. պատմութիւնը կը վերածէ անձնական պատմութենէ մը բոլորովին ուրիշ բանի (որով անձնական յիշատակներ ենթախորագիրը քիչ մը մեղմացուցիչ նշմար մըն է): Թէ՛ իմ աքսորանքիս պատմութիւնը, թէ ալ աքսորանքի ի՛մ պատմութիւնս:

Ինքնութեան բացայայտութիւնը կը ծածկէ իրողութիւն մը. ոդիսականի ենթակային կրկնակ հանգամանքը: Օտեան թէ՛ տեսնող, երբեմն արձանագրող աչքն է, թէ ալ աքսորական զոհը, բռնութեան

●►

ենթական, տառապողը, նահատակը, որ առիթ չի փախցներ «վերապրելու» (Օտեան յայտնօրէն այս բառը չի սիրեր)։ Ասոնք երկու տարբեր դիրքեր են որոնք պատմութեան մէջ, կը կենակցին, ի հարկէ առանց զիրար հակասելու։ Տեսնողը ան է որ կը նայի, կը լսէ, կը հսկէ, միտքը կը պահէ անուն ու պատկեր, երեւոյթներուն միջեւ կապեր կը հաստատէ․ այս մակարդակին կը պատկանի Օտեանի գրութեան մէջ տեղերու, դրուագներու, մանաւանդ անուններու արձանագրութիւնը։ Տեսնողը երբեմն կ'ընդարձակէ ընկալումի կարկինը, կը դառնայ լրող մը։ Օտեան կը պատմէ դրուագներ որոնց ականատեսը չէ, ինչպէս օրինակ Օսմանիէի, Սամսոնի Հայոց ջարդերը, առանց որեւէ ակնարկութեան այս արարքի «նպատակին»։ Միւս կողմէ՝ կը բացառէ Տէր Զօրի ջարդերը․ «այդ պատմութիւնները․․ արդէն մանրամասնօրէն գրուած են» (ուրիշներու կողմէ)։

Պատմութեան մէջ անուններու իսկական տողանցք մը կայ, որ ի հարկէ յայտնարար է անունի խնդրէն։ Ամէն տարագիր երբեմն միայն անուն մըն է, դէմք իսկ չէ։ Նոյնն է պարագան ամէն ոստիկանի կամ ոճրագործի։ Անուններու առթիւ բազմաթիւ դիտողութիւններ կ'ընէ Օտեան։ Այսպէս․ «Իրենց (իզմիրցիներու) անունը կը դնեմ այստեղ, որոնք թերեւս կրնան օգտակար ըլլալ իրենց ազգականներուն եւ ծանօթներուն»։ Ուրիշ տեղ կ'ափսոսայ որ երկաթուղիի հայ պաշտօնեաներու «անունը այժմ կը վրիպի յիշողութենէս»։ Հակառակ այս մոռացումին՝ շատ մը անուններ «փրկուած են» եւ մարդ այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ որ աքսորանքի պատմութիւնը անուններու շարան մը ըլլալու սահմանուած է եւ իր մեծ տոմարներուն մէջ կ'արձանագրէ ետեւ ետեւի բոլոր զոհերն ու բոլոր դահիճները, իրենց կարելի լրացումներով։

Տարագրութեան մէջ տեսնողը իսկական լրագրող մըն է։ Ասիկա կը դառնայ բացայայտ երբ Համայի մէջ (1917ի սկիզբները) օգտուելով ապաստանարանի ընձեռած հնարաւորութենէն, կը սկսի կապ հաստատել Անտոնեանի հետ եւ օրագրութիւն բռնել։ «Երեք տետրակ լեցուցած էի, կը պահէի սենեակիս պատուհանին վերեւ գտնուած խոռոչի մը մէջ»։ Այդ տետրակներուն մէջ կ'արձանագրէ «օրը օրին քիչ շատ կարեւորութիւն ունեցող դէպքերը, օրուան լուրերը, Համայէն անցնող բարեկամներու հետ ունեցած տեսակցութիւններս եւ նոյնիսկ զինուորական առաքումները։ Բոլոր ասոնք իրենց ամբողջութեան մէջ շատ վտանգաւոր էին․․․»։ Օր մը խուզարկումէ մը եւ ձերբակալումէ մը ետք Օտեան այդ տետրակները կը պատռէ «բնաջինջ ընել»։ Տարագրութեան մէջ, տեղն ու տեղը գրուած էջեր մեզի գրեթէ չեն հասած եւ կարդալով Օտեանի գրութիւնը՝ կարելի է հասկնալ թէ ինչու։ Ի հարկէ որքան ալ բնաջնջուած ըլլան այս տետրակները, անոնք կը կազմեն առաջին զօրութենական արձանագրութիւն մը, աղէտին մէջ, աքսորանքի պատմութեան տակ պահուած կրկնագիրը։ Լիովին գիտակից կատարուող դէպքերու տարողութեան, լրագրողը Օտեանի մէջ ըմբռնած է սկիզբէն, որ ատոնք պէտք է «նշանակել» (բառը իրն է) եւ արարքը վտանգաւոր է։ Գիտէ նաեւ որ ամբողջական բնաջնջումը տեղի կ'ունենայ միայն երբ հետքերն ու ականատեսները անհետանան։ Լրագրողը ջնջելու մոլուցք մը գոյութիւն ունի[7], նոյնիսկ 1918ին սկիզբը, երբ յատուկ հրաման մը կը հասնի Պոլսէն Հալէպ խանգարիչ տիպարը անպայման Տէր Զօր աքսորելու։

Տեսնողին մէջ կայ նաեւ նահատակը, ան որ հազար ու մէկ միջոցի կը դիմէ վերապրելու համար, կը ծրագրէ փախուստներ, կ'իրագործէ միայն մէկը։ Տարագիր Օտեան, երբ 1917ի Մայիսին կը փորձէ խոյս տալ Էլ-Պուսէյրայէն, կը կողոպտուի, կը կորսնցնէ ճամբան, եւ հագուստ-կապուստէն մերկացած՝ ինքզինք մինակ կը գտնէ Եփրատի մօտիկ անել թուող ցախաստանի մը մէջ․ «Աքսորանքիս մէջ, առաջին անգամ ըլլալով, յուսահատութիւնն ու լքումը կը տիրէր վրաս։ Կը մտածէի թէ ուժասպառ հո՛ն, ցախաստանին մէջ պիտի մնամ ու ջաքալներուն կեր ըլլամ եւ բարձրաձայն "Ա՛լ կ'օգտէ, ա՛լ կ'օգտէ" կը պոռայի, խօսքս ուղղելով չեմ գիտեր ինչ անագորոյն աստուածութեան մը․․․»։ Նման պահեր հազուադէպ են պատմութեան մէջ։ Վերահաս մահուան առջեւ միայն Օտեան կը մղուի անդրադառնալու իր անձին։ Եւ այն ատեն, այդ տարօրինակ ծուղակին մէջ, աստուածութեան դացող մտածումը կը ճշդուի, կը դառնայ Սուրբ Գրքին․ «Ու կը յիշէի Ծննդոց Գրքին պատմութիւնը․․․»։ Ասանկ ընդլայնումներ բացառիկ են ոդիսականին մէջ եւ հետեւանք՝ անձը զգետնող սարսափին։ Պատմութեան աւարտին՝ ասոր նմանող ուրիշ նշում մըն ալ գոյութիւն ունի․ «Յարութիւն առած նահատակի մը երեւոյթը ունէի։ Տէր Զօրէն ողջ վերադառնալ արդարեւ պզտիկ հրաշք մը չէր»։ Հոս, այս յառնող նահատակի դէմքին մէջ կը կազմուի վկան, մահէն դարձող Ղազարոսը, ան որ կրնայ գոչել․ «Ես այն մարդն եմ որ Տառապանքը տեսայ»։

Ընթերցողը դիւրաւ կը նշմարէ սակայն որ Օտեան առհասարակ կը խուսափի հոգեբանական վերլուծումներէն, պատումի մը մէջ, ուր ապրողը քիչ անգամ ժամանակ ունի մտածելու։ Տարագրութեան հալածանքին մէջ, ապրիլը միակ հրամայականն է, ըսել կ'ուզեմ «բուսային» բայց զգաստ վերապրումը։ Օտեան ի գործ կը դնէ իր ամբողջ իմացական կարողութիւնները, դահիճի հոգեբանութեան ու գործելակերպին ծանօթութիւնն ըլլայ թէ ճարպիկութիւնն ու խելամտութիւնը, որպէսզի երեւութապէս «բուսային» վերապրումին մէջ պահպանէ ազատագրումին սեւեռումը։ Կարելի է մտածել որ ներհայեցողական ամէն ցանկութենէ զերծ (կամ զո՞ւրկ)՝ ան կը նախընտրէ միմիայն տեսնել, հասկնալ տեսածները։ Ուստի՝ պատմութեան մէջ վկային նայուածքը կ'երթայ ուրիշներուն, մտերիմներու թէ ծանօթներու շրջանակէն անդին բոլոր անանուններուն, ամբոխին, որուն զանազան խաւերը կ'անցնին յաջորդաբար դրուագէ դրուագ։ Որով անձը, Եսը (յաճախ մենքը) այնտեղ կը կատարէ տեսակ մը շրջուն գամերայի դեր, «քոտաք»ի կ'ըսէ Թէոդիկ, որուն վերապահուած է անանձնական փորձառութիւն մը արձանագրելու գործը։ Ուրիշ հարց՝ Օտեան չի ձգեր որ պատումի ժամանակին միջամտէ գրութեան ժամանակը, ինչ որ որոշ հեռաւորութիւն պիտի դնէր գրողին ու տարագրութեան փորձառութիւնն ընողին միջեւ։ Այդ հեռաւորութեան «պակասը» արդիւնք է պատմողական ընտրութեան մը, այն մէկուն որ կը պարտադրէ տեսակ մը սուզում պատումի ժամանակին մէջ եւ որ կը ստեղծէ ընթերցողական պատրանք, հետեւելու հեւիհեւ գրողի արկածախնդրութեանց։

ՈՃԸ

Վերջաբանին մէջ Օտեան երկու հիմնական ճշդումներ կը կատարէ, որոնք կը վերաբերին արձանագրութեան ընկալումին, պիտի ըսէի փոխանցման հոլովոյթին։ Կը յղուի թերթօնի ընթերցողներու հակազդեցութեանց․ «շատեր կարծեցին թէ չափազանցութիւններ կային գրածիս մէջ»։

Առաջին ճշդումը կը վերաբերի պատմութեան ոճին։ Որքան կարեւոր է պատմելը նոյնքան էական է անոր յարուցած ոճի խնդիրը․ ինչպէ՞ս գրել։ Ըստ ամենայնի ասիկա Օտեանի համար հարց մը եղած է եւ վերը նշած յօդուածս ատոր ակնյայտ արձագանգը կը կրէ։ Օտեան տուած է պատասխանը․ «Ընթերցողները նշմարեցին․․․ պատմութիւնը գրեցի ամենապարզ կերպով եւ նոյնիսկ գրական շատ անխնամ ոճով»։ Հաստատումը կրնայ ինքնարդարացում նկատուիլ․ Օտեան կ'ընդունի որ գրած է գրական անխնամ ոճով մը եւ տպած ալ է թերթօնով։ Բայց այս կէտը հարցին մակերեսն է։ Ոճի խնդիրը կը վերաբերի գրութեան յօրինուածքին, գրութեան գրութիւն ըլլալուն, գրողին, իր նիւթին եւ ասոր կառուցման։ Գրական ոճը պիտի ըլլա՞ր յարդարանքո՞վ ոճ մը։ Ի՞նչ է խնամուած ոճը։ Ա՛ն՝ որ անկասկած կ'ենթարկուի «գրականութեան» օրէնքներուն, ան որ գրական նպատակներ հետապնդելուն՝ կ'ուզէ գեղեցիկ երկ մը դառնալ կառուցումով, տիպարներու եւ հարցերու քննութեամբ, փորձառութեան բազմամակարդակ դրսեւորումով, եւայլն։

Ինչ լուծում ալ տրուի հարցին, անխնամ ոճը, աղէտին առթիւ, խնդրոյ առարկայ կը դարձնէ «գրականութիւն» յղացքը։ Օտեանի յօդուածին մէջ եւ աւելի անդին՝ իր ժամանակակից գրագէտներուն համար, աղէտէն ետք գրականութի՛ւնը կը մնայ միշտ գեղեցիկ արուեստ մը, այսինքն՝ միշտ հնարաւոր։ Իսկ Օտեան, հոս, իր աքսորանքի պատմութեան մէջ, յայտնօրէն ընտրա՛ծ է ըսենք «թերթօնը», լրագրային գրելակերպը։ Այդ՝ այդ գրական «անխնամ» ոճը պարզ արդի՞ւնք է գրագէտի բազմազբաղութեան, այն շրջանին երբ, ինչպէս կը թելադրէ Օշական «իր ստորագրութիւնը անհրաժեշտ է ամէն թերթի մէջ» եւ իրարու ետեւէ կը ծնին ընդարձակ վէպերը (Թիւ 17 խափիէնէն զատ Կանաչ հովանոցով կինը, Կաւէ հերոսներ, Տաքիթա կամ նոր աղջիկներ, Մարգարիտ մանեակ․․)։ Անկարելի չէ։ Միայն թէ թերթօնը ամէնէն պարզ ու անխնամ ոճը չենթադրեր անպայման հակառակը աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել։ Անիկա կառուցողական, խտացման ինչպէս ընդլայնման շատ որոշ բանարուեստ մը կը պարտադրէ, ուր պատկերը, դրուագը, երկխօսութիւնը կը դերակատարեն վերլուծում-մեկնաբանութեան եւ ուր չեշտի, տրամադրութեան տեւական փոփոխութիւններ պատումի թեմփոն կ'արագացնեն կամ կը կը դանդաղեցնեն, խուսափելու համար ճիշդ այն միօրինակութենէն որմէ կը զգուշանար Օտեան եւ որ Օշական վտանգ մը պիտի նկատէ, աւելի ուշ, աղէտի գրականութեան։ Ոդիսականի մը մէջ, դրուագային դրութիւնը դէպքերու (փորձանքներու փորձութեան ու փորձի) շարայարման կանոն մըն է, որուն է՛ն ծայրը Տէր Զօրի ծրագրուած մահն է։ Ոդիսականին կեդրոնը տարագիրն է եւ անոր տարագրումը՝ պատումին առանցքը, պատում՝ որ չունի միուղի ընթացք, այլ կը մնայ ենթակայ անդադար չեղումի կանոնին։ Մնաց որ դրուագներու, տիպարներու, մարդկային խլեակներու այդ խայտաբղէտ եւ իրերանցիկ բազմութիւնը կը նպաստէ ոչ թէ պատկերացնելու այլ երեւակայելի դարձնելու տարագրութեան ու սպանդին տրամը։ Աքսորանքի պատմութեան մէջ, այդ անխնամութիւնը լեզուագար աճապարանքէ մը չի բխիր այլ կը թարգմանէ գերագոյն ոճին, այն մէկուն որ չուզեր դառնալ ընկալեալ կերպ ու ձեւ, կը մերժէ գրականը, քանի որ տարագրութեան փորձառութիւնը խնդրոյ առարկայ կը դարձնէ գրականութիւնն իսկ, ըսի արդէն։ Ոճին անխնամութիւնը աւելի կասկածի մը, տարակոյսի մը արդասիքն է քան ոճաւորումի անկարողութեան մը։

Երկրորդ ճշդումը կը վերաբերի պատմութեան ճշմարտացիութեան․ «Ամէն բանէ առաջ ուզեցի ճշմարտապատում ըլլալ, ո՛չ մէկ իրողութիւն խեղաթիւրել, ոչ մէկ դէպք չափազանցել։ / Եւ սակայն իրականութիւնը այնքա՜ն սարսափելի էր որ շատեր կարծեցին չափազանցութիւններ կային գրածիս մէջ․․․»։ Վերջաբանին այս մասը կը թարգմանէ պատմողին (եւ բոլոր վկաներուն) հիմնական մտատանջութիւնը․ մնալ վաւեր վկայ մը եւ չիյնալ յօրինումի փորձութեան մէջ, չատել, չաւելցնել, գրել տեսնուածը, ապրուածը, առանց խեղաթիւրելու, առանց այլայլելու, չափազանցելու։ Վկային համար՝ ճշմարտութիւնը կայ բացարձակապէս, մերկ, ինքն իր մէջ։ Օտեան շատ լաւ գիտէ որ դէպքերը կը դառնան դէպք կամ իրողութիւնը կը կազմաւորուի, այսինքն՝ պատմողը տուեալներու խուրձէ մը իմաստներ կը հանէ։ Իր պատմութեան ընթացքին դրուագի մը նշանակութեան չանդրադառնար անմիջապէս։ Շատ աւելի ետքը՝ իրարու հետ անմիջական կապ չունեցող տուեալներ յանկարծ կ'առընչէ իրարու, մէկը կը տանի միւսին եւ կը կազմէ նշանակութիւն։ Օտեանի պատմութիւնը նման ետ ու առաջ կը կատարէ գրեթէ ակամայ հոս ու հոն եւ կը վերարտադրէ, իր ձեւով, զոհին դանդաղ մուտքը ոճիրի տրամաբանութեան մէջ։

«Իրականութիւնը այնքան սարսափելի էր որ․․․» ընթերցողները պիտի չհաւատան, որով պիտի մտածեն թէ չափազանցեր եմ։ Որոշ չափով ոճիրի ընդարձակութեան յարակարծիքն է ասիկա․ ոճիրը կը կրէ իր մէջ իր հերքումին հնարաւորութիւնը։ Եւ այդ պարագային՝ կը ծնի փաստին փնտռտուքը։ Վկան մինակ է չափազանցութեան, սուտին ու հերքումին դիմաց։ Օտեանի վկան չի դիմեր փաստին, չի մտածեր ատոր (Օտեան չէ կատարած վկայութենէն փաստարկումի անցքը, Անտոնեանին պէս)[8]։ Կարծէք չէ կարդացած «Ճակատամարտ»ի մէջ լոյս տեսած «Կոչը» (1918 Նոյեմբեր 22), որով Նպաստահաւաքի Յանձնախումբը կը խնդրէ բոլոր ականատես վկաներէն, որ բերեն իրենց փաստերը․ «Պէտք է փաստել հայ մարտիրոսագրութիւնը»։ Օտեանի ոդիսականին մէջ երբեք չենք հանդիպիր բայերու որոնք փաստարկումի մը հոլովոյթը նշեն․․ այսինքն՝ ոչ մէկ տեղ կը տեսնենք ցուցնել, ապացուցել, փաստել, փաստարկել բայերը կամ անոնց բնորոշած գործողութիւնները։ Գրողին համար Հայերու բնաջնջման ծրագիրն ու իրագործումը յայտնի են ինքնին իրենց մէջ․ ոդիսականի սկիզբը, Զօհրապ եւ Ոսկան էֆէն․ Մարտիկեան կը յայտարարեն ասիկա, Օտեան կ'արձանագրէ․ ակնյայտօրէն որեւէ անհրաժեշտութիւն չկայ յաւելեալ բացատրութեան․ ոդիսականը պարզապէս այդ բացայայտին յայտնութիւնն է, ինչ որ չի դադրիր անսպասելի ըլլալէ։ Գուցէ ասոր համար Օտեան վերջաբանի մուտքին կը գրէ․ «Ահաւասիկ իմ երեք ու կէս տարուան աքսորանքի պատմութիւնս»։ Գրուածը կու տայ եղածը, տեսակ մը բացարձակ ժեստով։ Բայց ասիկա ճիշդ է գոնէ մինչեւ վերջաբանը, մինչեւ ոդիսականին ծայրը։ Այլ խօսքով՝ մինչեւ վերջաբանը աքսորականը գիտէ ինչ էր պատահածը, ինչ էր անոր նշանակութիւնը։ Եւ սակայն, ամենապարզ ոճով գրուածն ալ կը գտնուի չափազանցութեան ամբաստանութեան տակ․․․ սկիզբը՝ ժխտումի։

Քանի որ տարագրութեան պատմութեան հաւաստիութիւնն է խնդրոյ առարկայ եւ վկայ մը ինքնին բաւական չէ, հարկ է դիմել ուրիշ վկաներու։ Եւ ահա․ «Անոնք որ տարագրութեան տառապանքը կրեցին ու կրցան ապրիլ, անո՛նք կրնան վկայել թէ երբեք չեմ այլայլած ճշմարտութիւնը»։ Վկան պէտք ունի ուրիշ վկայի մը, որ վկայէ վկան ճշմարտութեան։ Փաստօրէն պատմութեանս ճշմարտութիւնը կը հաւաստեն ուրիշ վկաներ, անոնք, միա՛յն անոնք, որ տառապանքը կրեցին (Գողգոթան հեռու չէ անշուշտ) ու կրցան ապրիլ (այսինքն՝ վերապրիլ)։ Կրնան վկայել մանաւանդ անոնք որոնք ինծմէ շատ աւելի տառապեցան, ես միայն իմ անձս ունէի մտածելիք․․․ Վերջաբանը պատմողը կը ներկայացնէ իբրեւ առանձնաշնորհեալ մը, «ամէնէն բարեբախտ տարագիրներէն մին»։ Եթէ ուրիշներ, որոնք ընտանիքներ էին, պատմէին․․․ գուցէ աւելին ըսէին․ ես պատմեցի ինչ որ տեսայ։ Վկայէ վկայ այս յղումը ակնյայտօրէն կը շրջանցէ փաստարկումի հոլովոյթը եւ տրամաբանական գիծով մը Օտեանը կրնայ առաջնորդել ոչ թէ պատմագրութեան այլ․․․ արդարադատութեան։

Օտեանի երկու ճշդումները կ'առնչուին իրարու սերտօրէն։ Առաջինը կը վերաբերի գեղագիտականի մակարդակին, իսկ երկրորդը ճշմարտութեան։ Ըստ ամենայնի երկրորդը կը հիմնաւորէ առաջինը։ Անայլայլ ճշմարտութեան մը մտահոգութիւնը կը պայմանաւորէ ամենապարզ, գրական շատ անխնամ ոճ մը։ Որոշ չափով անկարելի չէ մտածել որ Օտեան ուզած ըլլայ խուսափիլ «աքսորադարձի գրականութիւն» կոչուածի այն կերպէն որ էր․ «Աքսորական դրուագները աւելի շահեկան դարձնել, անոնց մէջ խառնելով մեծաքանակ աւազ եւ Եփրատի ջուր», ինչպէս կը գրէ սրամիտ հեղինակը։ Ակնարկութիւն՝ երեւակայածինին, որ հակոտնեան է երեւակայել տալու անհրաժեշտ գործողութեան։ Որդեգրել «հասարակ» գրելակերպ մը, թափանցիկ ու պարզ լեզու մը որ հետեւի դրուագներուն եւ եղերականը բարեխառնէ անայլայլ ու զուսպ սառնութեան, առանց կորսնցնելու մարդկայինին իմաստը, կարելի եղածին չափ շատ տեղեկութիւն ու մանրամասնութիւն քաղել, պատկեր սեւեռել ու քիչ վերլուծում կատարել, ատիկա ձգելով ընթերցողին, եւ ասիկա այսպէս՝ յանուն ճշմարտապատումի մը, որուն ճշմարտացիութիւնը կրնայ որեւէ իսկական վկայ վկայել իր կարգին։ Նման գրելակերպ կարծէք Օտեան նկատի ունի «Վաղուան հայ մտաւորականները» էջին մէջ (Դեկտեմբեր 1918) կը գրէ․ «Սիամանթօներ ու Դանիէլ Վարուժաններ Հայ Նահատակութիւնը երեւակայեցին ու գծագրեցին․ վաղուանները Հայ Նահատակութիւնը ապրեցան եւ պիտի լուսանկարեն»[9]։ Չեմ դանդաղիր հոս բաղդատութեան վրայ, ընդգծեմ միայն այն կապը որ Օտեան կը հաստատէ ապրուած նահատակութեան եւ գալիք գրականութեան միջեւ որ յայտնօրէն կը պատկանի լուսանկարի ժամանակին։

Անիծեալ տարիներուն մէջ զանգուած

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 – 1919

(Անձնական յիշատակներ)

Երուանդ Օտեանի յուշագրութեան մէջ («Արիւնոտ յիշատակներ», «Տասներկու տարի Պոլսէն դուրս», «Գրական յիշատակներ», «Վերյիշումներ», «Տասնվեց տարի եաքը») առանձնայատուկ է Եղեռնին նուիրուած «Անիծեալ տարիներ» վաւերագրութիւն – վկայագրութիւնը: Այս ծաւալուն յուշագրութիւնը բացառիկ է եղեռնի փաստավաւերագրական, դեղարուեստական վկայութիւններում ընդգրկունութեամբ, մանրամասների առատութեամբ, ողբերգական տարագրութեան համապատկերային վերաներկայացումով:

Շուրջ հինգ հարիւր էջանոց այս յուշագրութիւն–վկայութիւնն ընդգրկում է Առաջին աշխարհամարտի սկզբից, 1915ի Ապրիլ 11ի չարաշուք գիշերից մինչեւ Հայոց Գողգոթայի գրեթէ բոլոր վայրերի՝ Գոնիա եւ Տարսոն, Համա եւ էլ Գուտէյֆա, արաբական անապատներ եւ Տէր–Զօր, փոքր ու մեծ, քիչ թէ շատ նշանակելի եւ երկրորդական դէպքերի բազում մանրամասներ:

«Անիծեալ տարիներ»ի պարզ շարադրանքը, սրընթաց պատումը, անպաճոյճ ոճը առաւելագոյնս ընդգծում է այս յուշ–վկայագրութեան արժէքը: Յաւելենք, որ Օտեանը միակ դասական վերապրող գրողն էր, որ ստեղծեց աքսորի եւ տարագրութեան պարունակների ամբողջական պատկերը:

Տասնհինգ գլխից ու վերջաբանից բաղկացած այս յուշագրութիւնը Ի. դարի Հայոց պատմամշակութային կեանքի հանգուցային յուշարձաններից է:

Երեքուկէս տարուայ աքսորից յետոյ, 1919ին Պոլիս վերադառնալուն պէս Օտեանը սկսում է գրել «Անիծեալ տարիները», որն իբրեւ թերթօն լոյս է տեսնում Պոլսի «Ժամանակ» օրաթերթում 1919 Փետրուարի 6ից մինչեւ Սեպտեմբեր 25ը:

Ցաւ ի սիրտ Օտեանի այս յոյժ արժէքաւոր եւ կարեւոր վկայագրութիւնը յարդ գրեթէ անմատչելի է եղել ընթերցող հանրութեանը:

Այսօր արդէն «Անիծեալ տարիները» պատրաստ է տպագրութեան, շուտով այն լոյս կը տեսնի առանձին հատորով:

«Յառաջ»ի ընթերցողներին ենք ներկայացնում մի հատուած յուշագրութեան «Բանտարկութիւն եւ աքսոր» գլխից (թերթօնային տպագրութիւն, թիւ 17 – 21):

Պատրաստեց՝ ԳՐԻԳՈՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՔՍՈՐ

Օգոստոս 25 Երեքշաբթի իրիկուն՝ Ալ-Սթէֆանօ՝ մօրեղբօրս այցելութեան գացի ու հետեւեալ առտուն եկայ Մաքրիգիւղ հօրաքրոջս Եփիմէ Օտեանը տեսնելու: Կարծես բնազդական գրգիռ մը կար ներսս որ զիս կը մղէր երթալ ազգականներս տեսնելու:

Յետոյ երբ Սիրքէճի հասայ, խմբագրատուն երթալէ առաջ, ըստ սովորութեան հանդիպեցայ Նշան Պապիկեան գրատունը:

– Արշակ Ալպոյաճեանը ձերբակալեր են այս առտու, – ըսաւ Պետրոս Նշանեան զիս տեսնելուն պէս:

Թէեւ այս տեսակ լուրերու վարժուած՝ այսուհանդերձ ցնցում մը ունեցայ:

– Կարգը ինծի կու գայ կոր կարծեմ, – ըսի խնդալով, – արդէն զարմանալի է որ մինչեւ հիմա զիս չքշեցին:

– Քեզի մոռցած ըլլալու են:

– Բայց օր մը պիտի յիշեն:

Գրատունէն գացի խմբագրատուն ձեռագիրս տալու:

Ամէն օրուան անձկութիւնը կը տիրէր հոն:

Իզմիթի, Պարտիզակի, Ատա–Փազարի տեղահանութեան լուրերը հասած էին իրենց խուժդուժ մանրամասնութիւններով: Խօսք կար թէ Պոլսոյ Հայերն ալ տեղահան պիտի ըլլային:

Բոլոր այս լուրերը իրենց ահաւոր ծանրութեամբը կը ճնշէին մեզի: Հեռացայ խմբագրատունէն ու գացի մինչեւ Պէշիկթաշ, նաւամատոյցի սրճարանը ուր մնացի մինչեւ իրիկուն: Կը նախընտրէի առանձին մնալ քան թէ բարեկամներու հետ տեսակցիլ, որովհետեւ գիտէի որ հաճոյալի խօսք մը չպիտի լսէի իրենցմէ:

Իրիկունը սակայն, Բերայի մէջ մէկ քանի բարեկամներու հետ, սրճարանի մը անկիւնը ժամանակ անցուցի եւ բաւական ուշ էր երբ Շիշլի մեր տունը եկայ:

Հազիւ թէ կերակուրս աւարտած էի՝ ննջասենեակս մտայ ու հանուեցայ անկողին մտնելու համար:

Ծիշդ նոյն րոպէին զանգակը հնչեցուցին:

Սպասուհին բացաւ դուռը:

– Երուանդ էֆէնտի Օտեանը հո՞ս է, – հարցուց անծանօթ ձայն մը:

– Հոս է, – պատասխանեց սպասուհին:

– Վայրկեան մը կ'ուզենք զինքը տեսնել:

Սենեակէս այս խօսքերը կը լսէի. կէս հանուած՝ դուռը բացի եւ ըսի.

– Ի՞նչ կ'ուզէք:

– Երուանդ էֆէնտի Օտեանը դո՞ւք էք:

– Այո՛:

Մարդը որ մինչեւ այդ ատեն դրան մէջ կեցած էր, ներս մտաւ: Ուրիշ անձ մը հետեւեցաւ իրեն:

– Ի՞նչ կ'ուզէք, – հարցուցի:

– Կը ներէք, – ըսաւ առաջին խօսողը, – քօմիսէր էֆէնտին ձեզ տեսնել կ'ուզէ:

Հասկցա՛յ…

– Հիմա՞…

– Այո՛, հիմա անմիջապէս:

– Ո՞ւր պիտի երթանք:

– Հոս, Բանկալթիի քարաքօլը[1], Հարպիէի մօտ, – պատասխանեց մարդը:

– Լա՛ւ, հագուիմ ու երթանք:

– Պէտք չկայ հագուելու, – ըսաւ ծըպտեալ ոստիկանը, – մէկ վայրկեանի համար է, բան մը պիտի հարցնէ պարզապէս:

– Այո՛, բայց ասանկ դուրս չեմ կրնար ելլել:

– Ինչպէս որ կ'ուզէք, միայն թէ շուտ երթանք, կը սպասէ կոր… վայրկեանի մը համար է…

Աճապարանքով հագուեցայ ու մեկնեցանք, մինչ խե՛ղճ մայրս, եղելութիւնը կռահելով կ'ուզէր անպատճառ ընկերանալ ինծի՝ «զաւակս ո՞ւր կը տանիք կոր» գոչելով: Հազիւ կարողացայ զինքը հանդարտեցնել, հաւաստելով որ անմիջապէս պիտի վերադառնայի: Բարեբախտաբար զիս տանելու եկող երկու գաղտնի ոստիկաններն ալ նոյն կը կրկնէին:

– Հանըմ էֆէնտի, հիմա պիտի դայ…

Փողոցին մէջ երկու ոստիկաններէն մին սկսաւ հայերէն խօսիլ հետս:

– Կարեւորութիւն ունեցող բան մը չէ, հոգ մի՛ ըներ, – ըսաւ ինծի:

– Ի՞նչ է խնդիրը, – հարցուցի:

– Կարծեմ տեղեկութիւն մը պիտի հարցնեն քենէ. հինգ վայրկեանէն տուն կը վերադառնաս:

– Ի՞նչ տեղեկութիւն…

– Չեմ գիտեր, բայց կարեւորութիւն տալիք բան մը չէ:

Ինքնաբերաբար ըսուած այդ խօսքերը զիս հանդարտեցուցին եւ ճշմարտապէս պահ մը հաւատացի որ քիչ յետոյ ետ պիտի դառնամ:

Հասանք քարաքօլ ուր զիս առաջնորդեցին քօմիսէրին քով:

Շիք երիտասարդ մըն էր:

Երկու ծպտեալ ոստիկանները զիս ներկայացուցին:

– Երուանդ էֆէնտի Օտեան:

– Հրամմեցէք, – ըսաւ քօմիսէրը, իր մօտ դրուած թիկնաթոռը ցոյց տալով:

Զիս բերողները բարեւեցին ու աներեւոյթ եղան:

– Կը ծխէ՞ք:

Եւ սիկառէթի տուփը երկարեց ինծի: Մեքենաբար հատ մը առի ու վառեցի:

– Երուանդ էֆէնտի Օտեանը դո՞ւք էք, – հարցուց:

– Այո՛, ես եմ, պատասխանեցի:

– «Ժամանակ» լրագրի խմբագիր…

– Այո՛:

– Շատ աղէկ:

Եւ քօմիսէրը սեղանին վրայ դրուած զանգակը հնչեցուց:

Փոլիս մը ներս մտաւ:

– էֆէնտին տարէք, – ըսաւ քօմիսէրը զիս ցոյց տալով:

– Հրամմեցէ՛ք, – ըսաւ փոլիսը:

Ոտքի ելայ:

– Մնաք բարով:

– Երթաք բարով:

Երկմտութեան մէջ էի: Ազա՞տ պիտի թողուն զիս: Շատ յոյս չունէի: Եթէ քօմիսէրը գոնէ պզտիկ հարցաքննութիւն մը ըրած ըլլար, կրնայի ենթադրել որ թող պիտի տան զիս: Բայց անունէս զատ բան չէր հարցուցած: Հաւանական էր որ ուրիշ տեղ մը պիտի հարցուփորձէին զիս:

Երբ փոլիսին հետ փողոց ելանք ըսի.

– Ո՞ւր պիտի երթանք հիմա:

– Պոլիս, – պատասխանեց:

– Պոլի՞ս, բայց ինչպէ՞ս…

– Ինչպէս որ կ'ուզէք, կառքով, թրամվայով կամ ոտքով:

Գրպանս հազիւ երեսուն ղրուշի չափ դրամ ունէի, այնպէս որ կառքի պերճանքը չէի կրնար ընծայել ինծի:

յին ընաջնջում ըսուածը կը գրուի իր եբեւութական այլազանութեան, իր սովորականութեան մէջ, պարզ բաներու բըրտութեամբ, առանց աւելորդ փաթոսի. առանց կիրքի ինչպէս կ'ըլլան երբեմն չոր ու ցամաք ամբաստանութիւնները: Մարդիկ կան հոն, զոհեր, լրտեսներ, բնաջնջման ծրագրի պաշտօնեաներ, ոճիրի ամբողջ օսմանեան վարչարարական մեքենան, որ ոչինչ ձգած է պատահականութեան, բոլորը իրենց անուններով, իրենց պաշտօններով. մարդիկ՝ որոնք աղէտի բեմին վրայ նոյնքան առեղծուածային են որքան խորախորհուրդ վէպերու, այսինքն՝ անմատչելի, անհասկնալի, բայց ահռելիօրէն մեզամօտ: Յետոյ ամենայն ճշգրտութեամբ, առոյգ ըլլալու մտահոգութեամբ՝ տեղերը նորէն իրենց անուններով, հեռաւորութիւնները, պայմանները, դէպքերը իրենց թուականներով, երեւոյթները նորէն իրենց մանրամասնութեամբ, այսինքն՝ աղէտին ստեղծած ոչ միայն յուսալքումը, խորտակումը, պատրանքները, փրկութեան մը սին յոյսը, մեծ ու փոքր հերոսութիւնները, այլեւ երբեմն ապրելու գերագոյն մոլուցքով մը տոգորուած զոհերուն անբարոյականութիւնը, պոռնկութիւնը, խաթարումները, կաշառքը, մանաւանդ դըրամին ահարկու զօրութիւնը: Վերջապէս պանդխտէն դուրս գալու, վերադառնալու մտասեւեռումն ու յաջողութիւնը: Թէեւ վերադարձողները գիտեն որ «իր տեղէն ելլող Հայը այլեւս չի կրնար տեղը վերադառնալ»: Վերադարձին մէջ երբեք վերադարձ չկայ: Ոդիսեւսի Իթաքան մըտադիւթանք մըն է եւ ոդիսականը ինքն իր հերքումը:

Յարութիւն առած նահատակը ի՞նչ կրնայ ընել եթէ ոչ գրել տեսածը: Այն ատեն աքսորանքին պատմութիւնը ուրիշ բան չըլլար եթէ ոչ յարութիւնն իսկ, հրաշալի յարութիւնը գրականութեան մը, որ կը բացուի ոչ մէկ իմաստութեան վրայ:

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

---

(1) «Գրական - երգիծական ակնարկ», «Ոստան», Պոլիս, 1920 Յունուար 14:

(2) Ա. Անտոնեան սկսած է այդ յիշողութիւնները հրատարակել Փարիզի «Վերածնունդ»ին մէջ, 1919 Յուլիսին, բայց ըստ երեւոյթին չէ աւարտած: Յատկանշական է որ գրութիւնը կ'ընդհատուի երբ Անտոնեան կը հրատարակէ *Մեծ Ոճիրը* (1921), այսինքն՝ կը յանձնուի փաստերու եւ վաւերագիրներու որոնումին:

(3) *Նամակներ*, Երեւան, 1999, էջ 244:

(4) Ս. Մուրադեան, *Թիւ 17 խաֆիէն* վէպի մուտքին, Օտեանի նամակին նշած հատուածս մէջբերելէ առաջ կը նշէ որ ընդարձակ աշխատութիւնը «անկասկած» վէպն է (Երեւան, Գիրք Ա., 2000, էջ 9-10): Սակայն Օտեան ինք գրած է «պատմել տեսածներս», ինչ որ այնքան ալ յարիր չէ *Թիւ 17 խաֆիէին* մէջ «վէպի ձեւով պատմել»ուն (նոյն, Օտեանի նախաբան, էջ 24):

(5) «Գիծեր Եր. Օտեանի կեանքէն», Հայրենիք, Պոսթըն, 1927, Յունիս և Յուլիս:

(6) Այսպէս՝ *Հայ նոր գրականութեան պատմութիւնը*, հատոր 5, 1979, էջ 695: *Անիծեալ տարիները* զետեղուած է վէպերու դասին…: Ս. Ա. Մանուկեան, իր աշխատութեան մէջ *Երուանդ Օտեան*, Երեւան, 1997, կը խօսի գործին մասին, բայց յղումները ցոյց կու տան որ գրութիւնը չէ կարդացած (էջ 289-300), քանի որ բոլորն ալ նկատի ունին Թէոդիկի տարեցոյցներուն մէջ տպուած, *Անիծեալ տարիներ*էն առնուած, բայց Օտեանէն վերաշարադրուած էջերը: Իր կենսագրական նօթերուն մէջ Թէոդիկ *Անիծեալ տարիները* կը զետեղէ թերթօններու կարգին (*Ամէնուն տարեցոյցը*, Փարիզ, 1928, էջ 636) եւ որեւէ ակնարկութիւն չըներ հատորով հրատարակութեան մը: Հ. Ճանաշեան շատ ընդհանուր դիտողութիւններ կ'ընէ Օտեանի յուշագրութեան առիթով (*Պատմութիւն արդի հայ գրականութեան*, Վենետիկ, 1953, էջ 516): Ա. Մակարեան, *Երուանդ Օտեանի կեանքը եւ հրապարակախօսական գործունէութիւնը*, Երեւան, 1977, բոլորովին կ'անտեսէ այդ յիշատակները: Ըստ երեւոյթին միակը, որ կը ճանչնայ գրութիւնը եւ կը յղուի անոր, Օշականն է, որ աշխատութեան կը յատկացնէ միայն երկու էջ (*Համապատկեր արեւմտահայ գրականութեան*, հատոր Ը., Անթիլիաս, 1980, էջ 429-430): Օշական գրութիւնը կարդացած պէտք է ըլլայ Պոլիս, թերթօնի ձեւին տակ եւ արդէն նշած երկու էջերուս մէջ աշխատութիւնը նոր ընթերցումի մը չենթարկեր:

(7) Կ'արժէ յիշատակել Թալէաթի թիւ 745 ծածկագիրը «մէկ քանի հայ թերթերու թղթակիցներ»ու մասին, «Այս կարգի վնասակար անձերը ձերբակալելով փըճացնէք» (Անտոնեան, *Մեծ Ոճիրը*, Պոսթըն, էջ 146):

(8) Ընթերցողը կը յղեմ վերջերս լոյս տեսած հատորի մը. *L'histoire trouée*, négation et témoignage, sous la direction de C. Coquio, L'Atalante, 2004.

(9) *Թիւ 17 խաֆիէն*, Գիրք Ա., էջ 23: Այս «լուսանկար»ին մէջ պէ՞տք է տեսնել ակնարկութիւն մը «շարժապատկեր»ին որուն կ'ակնարկէ Թէոդիկ. «Եւրոպ. Տան մը հրաւէրով, Հայ Եղեռնէն շարժապատկերի մը նիւթը որոնալու վրայ էինք միասին երբ ան ու ինքս շատերու պէս հեռացանք ընդմիշտ Պոլսոյ ջուրերէն…» *Ամէնուն տարեցոյցը*, 1928, էջ 638:

●►

— Թրամվայով երթանք, — առաջարկեցի:

— Ինչպէս որ կը հրամայէք, — ըսաւ փօլիսը քաղաքավարութեամբ:

— Թրամվայը սակայն մինչեւ Թիւնէլ կ'երթայ եւ ոչ աւելի հեռուն:

Երբ մտանք կառքին մէջ, փօլիսը ըսաւ.

— Դուք առաջ անցէ՛ք ու առանձին նստեցէք. ես դուրսը կը կենամ, որպէսզի հոս գտնուողները չնշմարեն որ փօլիսի ընկերակցութեամբ կ'երթաք կոր:

— Շատ աղէկ:

Այս փափկանկատութիւնը բաւական տարօրինակ թուեցաւ ինծի:

Թիւնէլէն մինչեւ Ղալաթիա, Եիւքսէք Գալտըրըմի ճամբով հետիոտն իջանք:

Տեսայ որ տակաւին բաւական տեղ ունինք քալելու:

— Կառք մը չե՞ս կրնար վարձել, — ըսի փօլիսին, — մինչեւ 15 ղրուշ կը վճարեմ:

— Տուր դրամը:

— Ահաւասիկ:

Եւ երեք քառորդ մեճիտիէ դրի ձեռքը:

Փօլիսը կառք մը կանչեց, զիս նստեցուց, ինքն ալ քովս բազմեցաւ, ու կառապանին դառնալով հրամայեց.

— Քչէ՛:

— Ո՞ւր:

— Պոլիս, փօլիս միւտիրիյէթի, քըսմը սիասի[2]:

— Արդեօք զիս վա՞ր պիտի դնեն, — հարցուցի փօլիսին երբ կառքը ճամբայ ելաւ:

— Չեմ կարծեր, — պատասխանեց, — թերեւս հարցաքննութիւն մը ընեն ու թող տան:

— Քոմիսէր էֆէնտին բան մը չհարցուց ինծի:

— Կ'երեւայ որ ձեզ ուղղակի միւտիւրիյէթէն[3] ուզած են:

Քսան վայրկեան ետքը հասած էինք տեղերնիս:

Փօլիսը զիս առաջնորդեց քոմիսէրի մը քով, անոր յանձնելով, նաեւ պահարանով թուղթ մը: Յետոյ՝ բարեւեց եւ հեռացաւ:

— Երուանդ էֆէնտի Օտեանը դո՞ւք էք, — հարցուց քոմիսէրը:

— Այո՛:

— «Ժամանակ» թերթի խմբագիր:

— Այո՛:

— Շատ աղէկ:

Ու զանգակիկը հնչեցուց:

Փօլիս մը ներկայացաւ:

— Էֆէնտին նէզարէթ[4] տար, — հրամայեց:

— Հրամմեցէ՛ք, — ըսաւ փօլիսը ինծի դառնալով:

— Մնաք բարով:

— Երթաք բարով:

Հետեւեցայ փօլիսին որ զիս տարաւ դրան մը առջեւ, դուռը բանալով բացաւ, զիս ներս մտցուց եւ դուռը կրկին կղպեց:

Բանտարկուած էի:

Շուրջս նայեցայ:

Մեծկակ սրահ մըն էր ելեկտրական լոյսով լուսաւորուած: Տասներկու մաքուր մահճակալներ կային, վեցը գետինը եւ վեցը վերը, օդին մէջ, ճամբորդի շոգենաւերու զալիններուն մէջ գտնըւած մահճակալներուն ձեւով: Տախտակամածը մոմլաթով ծածկուած էր: Սըրահին ճակատը երկու ծորակներով աւազան մը կար լուացուելու համար: Մէկ քանի աթոռներ հոս ու հոն: Վերջապէս շատ շնորհքով բանտ մըն էր:

Աթոռի մը վրայ նստայ եւ զննութիւնս շարունակեցի: Երկու անկողին պարապ էին, իսկ միւսներուն մէջ բանտարկեալներ կը քնանային:

Կէս գիշերին մօտ էր երբոր զիս ներս մտցուցին ու ամէն ոք խոր քունի մէջ էր:

Սկսայ դիտել քնացողները յուսալով որ թերեւս ծանօթ դէմքի մը կը հանդիպիմ:

Վերի անկողիններէն մէկուն մէջ նըշմարեցի մէկը որ կը նմանէր Արշակ Ալպօյաճեանին:

Լսած էի որ մեր բարեկամը նոյն առաւօտուն ձերբակալուած էր: Կասկած չկար թէ ինքն էր քնացողը:

Ոտքի ելայ, մօտեցայ իրեն ու կամաց մը մշտեցի՝ «Արշա՛կ» գոչելով:

Զարթնցաւ: Աւելի ուժով մշտեցի կրկին անունը տալով:

Այս անգամ ընդոստ տեղէն ցատքեց ու անկողնին մէջ նստաւ.

— Ի՞նչ կայ, — գոչելով թրքերէն լեզուով:

Իսկոյն նշմարեցի թէ սխալած էի, մարդը Արշակ Ալպօյաճեանը չէր:

— Կը ներէք, — կմկմացի, — ձեզ ուրիշի մը նմանցուցի:

— Ալլա՜հ, ալլա՜հ, — գոչեց մարդը, — զիս դող ու սարսափի մատնեցիր:

— Կը ներէ՛ք, — կրկնեցի:

— Չե՞ս գիտեր որ հոս ընդհանրապէս գիշերուան այս ժամերուն կու գան հարցաքննութեան համար Պատերազմական ատեան տանելու...

— Չէի գիտեր, ես դեռ հիմա եկայ հոս, քիչ մը կարճատես եմ, այդ պատճառով տեղի ունեցաւ թիւրիմացութիւնը:

Վերջապէս միջադէպը փակուեցաւ եւ վերադարձայ աթոռիս վրայ նստելու: Թէեւ պարապ անկողին մը կար, բայց ես քուն չունէի:

Վայրկեան մը ետքը գլուխ մը բարձրացաւ գետնի անկողիններէն մէկէն.

— Ծօ՛, Օտեա՛ն, դո՞ւն ես, — ըսաւ ձայն մը:

— Այո՛, դուն ո՞վ ես:

— Չճանչցա՞ր... տոքթոր Քըլըճեան:

Եւ վերմակը մէկ կողմ նետելով, ելաւ անկողնէն, քովս եկաւ ու համբուրուեցանք:

Բանտին մէջ ծանօթ դէմքի մը հանդիպիլը ճշմարիտ երանութիւն մըն է:

— Ինչո՞ւ ձերբակալեցին քեզ:

— Չեմ գիտեր, — պատասխանեցի:

— Տունդ խուզարկութիւն կատարեցի՞ն:

— Բնաւ երբեք:

— Վախնալու բան մը չունիս, — ըսաւ տոքթորը, — դուն ո՛չ հնչակեան ես ո՛չ դաշնակցական, որեւէ կուսակցութեան չես պատկանիր, հոգ մի՛ ըներ:

— Իսկ դո՞ւն, — հարցուցի:

— Իմ կացութիւնս քիչ մը ծանր է, ես իբրեւ դաշնակցական բերուած եմ հոս:

Եւ տոքթոր Քըլըճեան պատմեց թէ՝ պատերազմի սկիզբը, իբրեւ զինուորական բժիշկ եւ հարիւրապետի աստիճանով կը ղրկուի Պանտրմա, հիւանդանոցի բժշկապետի պաշտօնով եւ բաւական երկար ժամանակ հոն մնալէ ետքը օր մըն ալ զինքը կը ձերբակալեն կը բերեն Պոլիս ու կը բանտարկեն իբրեւ դաշնակցական:

— Մէկ երկու անգամ հարցաքննեցին, — շարունակեց, — խոստովանեցայ թէ ժամանակին, Սամաթիոյ դաշնակցական մասնաճիւղին անդամակցած եմ, բայց ըսի որ յետոյ քաշուած եմ, ինչ որ իրականութիւնն է..., — յետոյ, — թէեւ շատ քաղաքավար կերպով կը վարուին կոր, բայց ազատելու շատ յոյս չունիմ...:

— Իսկ Արշակ Ալպօյաճեա՞նը. լսեցինք որ այս առտու ձերբակալուեր է. հոս չըբերի՞ն:

— Այո՛, առտուն հոս բերին, բայց կէսօրէն յետոյ ազատ արձակեցին:

— Կարծեմ Պատրիարքարանէն միջամըտեցին: Գամէր էֆէնտի Շիրինեանը եկաւ ու ազատեց:

Այս տեղեկութիւնը զիս սրտապնդեց:

Ուրեմն, մտածեցի, կարելի է ձերբակալուիլ, բանտարկուիլ ու յետոյ ազատիլ:

Տոքթորին հետ բաւական տեսակցելէ ետքը, որոշեցի քիչ մը քնանալ եւ անգամ մը որ անկողին մտայ, աչքերս գոցուեցան եւ մինչեւ լոյս հանգիստ ննջեցի:

Հետեւեալ օրը ծանօթացայ բանտակից ընկերներուս:

Մէջերնիս կար յոյն վարդապետ մը Աղեքսանդր անուն, որ Պատրիարքարանի դիւանապետն է եղեր: Յետոյ, իր երկու ընկերները, յոյն դեղագործ մը եւ վարժապետ մը: Այս երեքը ամբաստանուած էին իբրեւ միջնորդ Շէրիֆ փաշայի ու անոր Պոլսոյ գաղափարակիցներուն: Իբրեւ թէ Փարիզէն գրուած նամակներ այս անձերուն ձեռքով կը հասնին եղեր իրենց հասցէներուն:

Զորս ամիսէ ի վեր բանտարկուած էին եւ իրենց խնդիրը տակաւին չէր լուսաբանուած, բայց կ'երեւար որ ամբաստանութիւնը բոլորովին անհիմն չէր:

Կար նաեւ պարսիկ երիտասարդ մը, արհեստով լուսանկարիչ, որ Թրքուհիի մը լուսանկարը հանելու ոճիրը գործած էր:

Յետոյ ոչլոտ հօճա մը իբրեւ իթթիլաֆական ամբաստանուած:

Այն անձը զոր Ալպօյաճեանը կարծած էի՝ Թուրք նաւապետ մըն էր որ գինովցած ու գիշեր ատեն աղմուկ յարուցած էր փողոցին մէջ:

Կար նաեւ Թուրք ուսուցիչ մը որ քոմիսէր մը նախատած ու անոր գրասենեակին ապակին կոտրած էր:

Թէեւ յարաբերութենէ զրկուած էինք եւ դուրսէն ո՛չ ոքի հետ կրնայինք տեսնուիլ, այսուհանդերձ մեր կացութիւնը անտանելի չէր:

Առտուն կանուխ սուրճ, կաթ, սալէպ, սիմիթ ինչ որ ուզէինք կը գտնէինք մեր տրամադրութեան տակ: Լրագրավաճառները մինչեւ բանտին դուռը կու գային եւ ուզած թերթերնիս կը գնէինք: Կերակուրի համար ալ ազատ էինք մեր ընտրած ճաշարանէն փափաքածնիս բերել տալ: Ոմանք, ինչպէս վարժապետը եւ դեղագործը, իրենց տունէն կը ստանային կերակուրնին: Կառավարութիւնն ալ օրական 300 տիրէմ հաց կու տար մեզի:

Քովս հազիւ մէկ քանի ղրուշ մնացած էր: Բարեբախտաբար բարեկամս տոքթոր Քըլըճեան իր քսակը տրամադրեց ինծի:

Կը կարծէի որ անմիջապէս զիս հարցաքննութեան պիտի տանէին ու մտովի կը պատրաստէի պաշտպանողականս: Միայն թէ չէի գիտեր թէ ի՛նչ յանցանքով ամբաստանուած եմ: Եթէ իբրեւ կուսակցական զիս բռնած էին՝ շատ դիւրին էր անմեղութիւնս հաստատել: Սակայն ուրիշ վախ մը ունէի, թերեւս զիս ձերբակալած էին իբրեւ Պօղոս Նուպարի կենսագիրը, այդ պարագային կրնայի դժուարութեան հանդիպիլ:

Առաջին օրը, ինչպէս ամէն նոր բանտարկեալ, ախորժակս գոցուած էր բոլորովին եւ մինչեւ իրիկուն բերանս դըրեթէ բան մը չդրի:

— Վաղը կը սկսիս ուտել, — կ'ըսէին բանտակիցներս խնդալով, — մենք ալ առջի օրը քեզի պէս ախորժակնիս կորսընցուցինք:

Մինչեւ իրիկուն զիս հարցնող փնտըռող չեղաւ: Հետեւեալ օրը, Ուրբաթ, ցերեկին մօտ, մայրս, սպասուհիին հետ, եկած էր զիս տեսնելու:

Թոյլ չտուին որ հետը խօսք մը փոխանակեմ, հազիւ սպասուհիին հետ կրցայ թրքերէն քանի մը բառ ըսել, առանց սակայն երեսը տեսնելու, եւ այն ալ անսաստելով ոստիկանին հրամանին որ կը պոռար թէ բացարձակապէս արգիլուած էր ինծի դուրսէն մարդու հետ խօսիլ եւ կը սպառնար սպասուհիին բանտարկելու: Մայրս իր հետ բերած էր քանի մը կտոր ճերմակեղէն ու քիչ մը դրամ, զոր յանձնեցին ինծի:

Իրիկուան դէմ ոստիկան մը տուփ մը սիկառէթ ու խնձոր բերաւ:

— Ի՞նչ են ասոնք, — հարցուցի:

— Քեզի համար է:

— Ո՞վ բերաւ...

— Բարեկամ մը հարկաւ:

— Անունը չըսա՞ւ:

— Ըսաւ, բայց ես չեմ կրնար ըսել քեզի:

Քիչ յետոյ, երբ սիկառէթին տուփը կը բանայի՝ նշմարեցի որ ետին մատիտով արձանագրութիւն մը կար: «Սիրալիր բարեւներ, Գրիգոր Գալֆայեանէն»:

Ինչ որ ոստիկանը չէր ուզած ըսել ինծի՝ սիկառէթի տուփը կ'ըսէր:

Մեր բանտարկուած սենեակը երկրորդ յարկի վրայ էր: Պատուհաններէն կը տեսնուէր վարի բակը որ բաւական ընդարձակութիւն ունէր:

Թէեւ մեզի արգիլուած էր պատուհանէն նայիլ, բայց շատ չէինք յարգեր այդ արգելքը: Միջոց մը երբ պատուհանէն դուրսի բակը կը դիտէի, նշմարեցի ծանօթ դէմք մը: Ստեփան անունով երիտասարդ ճարտարապետ մըն էր բնիկ իզմիթցի, որուն հետ գրեթէ ամէն իրիկուն միասին կ'անցընէինք Բերա, ուրիշ բարեկամներու հետ:

Քանի մը օր առաջ լսած էի որ ձերբակալուած է, իսկ հիմա կը տեսնէի որ ոչ թէ միայն վարի բակը ազատօրէն կը շրջէր, այլ նոյնիսկ գործի վրայ էր ու հրամաններ կու տար հո՛ն աշխատող գործաւորներու որոնք զբաղած էին երկու նստարաններ եւայլն շինելով:

Պատուհանին առջեւ բաւական սպասեցի, յուսալով որ Պ. Ստեփան վեր կը նայի եւ ես կրնամ իրեն նշան մը ընել: Բայց ի զո՜ւր: Բարեկամս իր գործովը զբաղած էր ու վեր նայելու միտք չունէր: Այն ատեն ուրիշ միջոցի մը դիմեցի: Թուղթի մը վրայ գրեցի թէ բանտարկուած եմ եւ եթէ կարելի է գայ զիս տեսնայ կամ գոնէ դուրսը գտնուող բարեկամներուս իմացնէ հոն գտնուիլս: Կամաց մը պատուհանը բացի եւ թուղթը նետեցի բակը: Այս անգամ հնարքս յաջողեցաւ: Պ. Ստեփան պատուհանը բանալու ձայնէն գլուխը վեր առաւ եւ տեսաւ նետած թուղթս զոր իսկոյն առաւ գետնէն եւ գրպանը խօթեց, առանց կարդալու: Կ'երեւայ որ չէր ուզեր բանտի կարդալով որեւէ կերպով կասկած հրաւիրել իր վրայ:

Նոյն իրիկունն իսկ Պ. Ստեփան յաջողեցաւ գալ մօտս ու վայրկեանի մը տեսակցիլ: Ըսաւ թէ բանտին զանազան շինութիւնները իրեն յանձնուած են եւ ատոր համար ազատ ելեւմուտ ունի ու պաշտօնեաներուն ծանօթ է ատոր համար, հակառակ արգելքին, կրցած է զիս տեսնել: Պ. Ստեփան ուրիշ քանի մը անգամներ ալ եկաւ քովս եւ ձեռքէն եկած մանր մունր ծառայութիւնները չխնայեց ինծի:

Գալով տոքթոր Քըլըճեանին՝ բանտարկութենէս երեք օր ետքը, եկան տարին հարցաքննութեան: Այս երրորդ անգամն է որ հարցաքննութեան կը տարուի եղեր:

Քանի մը ժամ ետքը վերադարձաւ զուարթ դէմքով մը:

— Գործս կարծեմ յաջող է, — ըսաւ:

— Ի՞նչ հարցուցին:

— Միշտ միեւնոյն բաները. ե՞րբ դաշնակցական եղած ես, ո՞վ էին ընկերներդ, որչա՞փ զէնք ունէիք, որչա՞փ դրամ հաւաքած էիք եւայլն: Ամէնուն ալ խուսափողական պատասխաններ տուի: Ի վերջոյ հարցաքննիչը ըսաւ թէ իմ անմեղութեան մասին համոզում գոյացած է:

— Ուրեմն աչքդ լոյս:

— Մինչեւ որ ազատ չարձակուիմ, չեմ հաւատար:

Քիչ յետոյ եկան աւետելու թէ ազատ էր եւ կրնար մեկնիլ:

Տոքթոր Քըլըճեան ուրախութեամբ իր դոյքերը ծրարեց, նոր ու հաստ փանէլ մը ինծի նուիրեց ու մեկնեցաւ:

Բարեկամիս ազատումը բնականաբար շատ գոհ թողուց զիս: Բայց միեւնոյն ժամանակ տխրեցայ ու ինքզինքս աւելի առանձին լքուած զգացի:

— Քանի որ տոքթորը ազատեցաւ, դուն ալ կ'ազատիս, — կ'ըսէին բանտակիցներս:

— Եթէ զիս հարցաքննեն վստահ եմ որ պիտի կրնամ անմեղութիւնս ապացուցանել, բայց դժբախտաբար զիս հարցնող փնտռող չկայ:

— Երբեմն առանց հարցաքննելու ալ ազատ կ'արձակեն:

Կը մտածէի որ արդարեւ պէտք չկայ յուսահատելու, քանի որ դաշնակցական կուսակցութեան պատկանած անձ մը ազատ կ'արձակուէր, ես որեւէ կուսակցութեան չէի պատկաներ, աւելի հաւանականութիւն ունէի օձիքս ազատելու:

Ա՜խ մէյ մը զիս հարցաքննելու տանէին...:

---

(1) Ոստիկանատուն:
(2) Քաղաքական բաժին:
(3) Տեսչութիւն, տնօրէնութիւն:
(4) Կալանատուն:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83, rue d'Hauteville - 75010 Paris — Commission Paritaire No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 6
MARDI
6 AVRIL
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

79ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20.919 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.919

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԾԱՆՐ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ

50 ՄԵՌԵԱԼ, 200 ՎԻՐԱՒՈՐ

Ծանր միջադէպեր սկսած են Ապրիլ 4ին Նաճաֆէն, սուրբ քաղաք նկատուած, ուր սպաննուած են 20 Իրաքցիներ, որոնց մէջ ամերիկացի եւ սալվատորցի երկու զինուոր եւ երկու իրաքցի ոստիկան: Իրաքեան կողմը կային նաեւ 200 վիրաւորներ: Բայց, բախումները հոս չեն սահմանափակուած, տարածուած են Պաղտատ, ուր զոհերու թիւը աւելցած է: Ընդհանուր ձեւով 50 մեռեալներուն մէջ ամերիկացի եօթը զինուոր կար:

Ամէն ինչ ծայր տուած է Շաբաթ, Ապրիլ 3ին, երբ ձերբակալուած է Նաճաֆի մէջ, Մոքթարա Սատրի գրասենեակին պետը Մուսթաֆա Եաքուպի, որ ըստ համախմբումին, մեղսակցութիւն ունեցած է 2003 Ապրիլի ազատական շիի ղեկավար Ապտէլ Մաժիտ ալ-Խօյի սպանութեան մէջ: Այդ ձերբակալութեան դէմ է որ շիիները փողոց իջած են եւ բախումները սկսած են Համախմբումի ուժերուն հետ, ցոյցերուն գրաւումներ ալ ընկերացած են եւ ծանր միջադէպերը տարածուած են այլ քաղաքներ՝ ինչպէս Ամարա, ուր դէմ առ դէմ գտնուած են Սատրի կողմնակիցներն ու անգլիական ուժերը: Շիիներու կրօնական բարձրագոյն հեղինակութիւնը՝ մեծն այաթոլա Ալի ալ-Սիսթանի, խաղաղ ընդդիմութեան կողմնակից է եւ հրաւէր կարդացած է «համդարտութեան եւ պաղարիւնութեան», բայց իր մրցակիցը՝ Մոքթարա Սատր, որ ցոյցերը դրդած է, կոչ ըրած է իր կողմնակիցներուն՝ «ահաբեկել թշնամիները»: Թշնամիները գրաւման ուժերն են: 30 տարեկան, Մոքթարա Սատր ինքզինք կը նկատէ «յեղափոխական» քարոզիչ մը:

***

Պրիւսէլէն վերադարձին, ԱՄՆ-ու Արտաքին նախարարը խոստովանութիւններ ըրած է լրագրողներուն, որոնք հաւանաբար հաճելի չեն եղած Պուշի: Ըսած է թէ զանգուածային բնաջնջման զէնքերու ոչ մէկ փաստ կար Իրաքի մէջ, հակառակ այն տեղեկատուութեան, զոր ըրած էր մէկուկէս ժամ Ապահովութեան Խորհուրդին առջեւ 2003 Փետրուար 5ին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՏՐԻՏԻ Լէկանէս արուարձանին մէջ, Ապրիլ 3ին, իրենք զիրենք օդը հանած են չորս կասկածելիներ, որոնք կը հետապնդուէին ոստիկաններու կողմէ որոնք հրջապատած էին շէնքը ուր կը բնակէին: Երբ ոստիկանները մօտեցած են, սկսած են արաբերէն երգել եւ պայթեցնել իրենց կրած ռումբերը: Երեք ահաբեկիչներ եւ մէկ ոստիկան մեռած են, 11 ոստիկաններ ալ վիրաւորուած են: Ցետագային, վիրաւորուած ահաբեկիչ մը եւս մեռած է: Ըստ Սպանիոյ Ներքին նախարարութեան, մեռեալներու մէջ է Մարտ 11ի ոճրափորձերուն «ուղեղը» եւ յայտնաբերուած զէնքերէն, պայթուցիկներէն պարզուած է որ այլ գործողութիւններու կը պատրաստուէին:

ԱՆԳԼԻՈՅ Թագուհին եւ ամուսինը՝ իշխան Ֆիլիփ Փարիզ (Կառ տիւ Նոռ) ժամանեցին Ապրիլ 5, Երկուշաբթի ցերեկէ ետք, եռօրեայ պետական այցելութեան մը համար, «Սիրալիր համաձայնութեան» 100ամեակին առթիւ (1904, Ապրիլ 8): Ապահովութեան արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած են եւ Փարիզի երթեւեկն ալ բաւական խանգարուած: Էլիզապէթ Բ. ուզած էր նաեւ «ժողովրդական» այցելութիւն մը կատարել ու Մոնթօրկէօյլ (Նախկին Հալերու շուկան), ուր իրեն պիտի նուիրուի Զատկուան հսկայ հաւկիթ մը: Ապրիլ 5ին իսկ, երթեւեկը արգիլուած էր Շան զ'Էլիզէ, Գոնգորտ, եւլն.:

ՇԻՐԱՔ շատ արագ երթուդարձ մը ըրաւ Մոսկուա, հազիւ 24 ժամ, բայց եւ այնպէս անժամանցաւ բացառիկ այցելութեան մը Կրասնոզնամէնեսկի արբանեակներու կեդրոնը, ինչ որ առաջին անգամ կը պատահէր արեւմտեան պետական ղեկավարի մը համար: Շիրաք – Պուտին յարաբերութիւնները շատ ջերմ են, նոյնիսկ Չէչէնիոյ մասին, ուր «ահաբեկչութեան կարեւոր հարց մը կայ, որու պէտք է տիրապետել», եթէ նոյնիսկ Շիրաք կողմնակից է քաղաքական լուծումի մը:

ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ԴԵՍՊԱՆՈՒՀԻԻՆ ՈՒՐԱՑՈՒՄԻՆ ԴԷՄ ՓԱՐԻԶԻ ՑՈՅՑԸ

Բողոքելու համար Բրիտանիոյ Երեւանի դեսպանուհիին Թ. Էպրթ-Ուաթի ցեղասպանութեան մասին ուրացող ծանօթ արտայայտութեան դէմ Ֆրանսայի Հայկական Կազմակերպութիւններու Համակարգումի Խորհուրդին հրաւիրած ցոյցը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 3, Շաբաթ կէսօրէ ետք, բրիտանական հիւպատոսարանին մօտակայ փողոցի մը անկիւնը: Շուրջ 100 հոգինոց բազմութեան մը խօսք ուղղեցին Խորհուրդին նախագահը Արա Թորանեան, փոխ նախագահը Ալեքսի Կէօվճեան, ապա նաեւ Ժորժ Սարեան եւ Անթուան Պաղտիկեան որ նախագահն է Նախկին Ռազմիկներու Միութեան:

Բոլորն ալ շեշտեցին ուրացումի նման արարք երբեք անտարբերութեան չմատնելու, հակազդելու էական քայլը, Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան հոլովոյթին լրջութեամբ հետեւելու կարեւորութիւնը: Ընթերցումը կատարուեցաւ բրիտանական հիւպատոսարանին միջոցաւ Բրիտանիոյ վարչապետ Թ. Պլէրի ուղղուած հաղորդագրութեան ուր կը յայտնուէր նոյն ընդվզումն ու դժգոհութիւնը:

Ապրիլ 23ի երեկոյեան Անծանօթ զինուորի յուշարձանին բոցին արծարծումի արարողութեան եւ յաջորդ օրուան ոգեկոչումներուն զանգուածային ներկայութիւն բերելու կոչով աւարտեցաւ քիչ մը շատ ներամփոփ այս ցոյցը:

ՄԱՄՈՒԼ

«NATIONAL GEOGRAPHIC» (France)

(Ապրիլ 2004)

ՄԱՐՍԷՅԼԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Ամսաթերթը Ապրիլի թիւին մէջ ունի 28 էջնոց Հայաստանի բաժին մը: Հոն նախ տրուած է ամերիկեան հրատարակութեան Մարտի թիւին մէջ լոյս տե-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 3/5)

ԼԱ՛Ւ ՈՐ ԾՈՎ ՉՈՒՆԻՆՔ...

ՄԱԿ-ի Զարգացման ծրագրին Երեւանի գրասենեակը եւ Արտակարգ իրավիճակներու վարչութիւնը ներկայացուցած են «Աղէտներու վտանգին նուազումը» խորագրուած զեկուցումը: Հոն շեշտուած է թէ Հայաստան աշխարհի վրայ Բ. տեղը կը գրաւէ երկրաշարժի վտանգի ենթակայութեան տեսակէտէն: Ասկէ զատ, հակառակ երկրին տարածքը ընդարձակ չըլլալուն, ենթակայ է կլիմայական տարբեր գօտիներու, ջրհեղեղներու, հողահոսքի, կարկուտի վտանգներուն: Ըսուած է թէ ծանօթ 110 բնական աղէտներէն Հայաստանի կը պատահին գրեթէ բոլորը, բացառութեամբ ծովերու, ովկէանոսներու առնչուածներուն:

***

ԽՈՒԼԻԿԱՆԱԿԱՆ ԱՐԱՐՔՈՎ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԱԾՆԵՐ

Ապրիլ 1ին Մալաթիա շրջանին մէջ Նարեկ Խաչատրեան ու Վարդան Ցակոբեան վիրաւորուած են Զատիկեան եղբայրներուն կողմէ: Կռիւին պատճառ եղած է կողմերուն միջեւ ծագած վէճ մը: Ցանցաւոր եղբայրները խոյս տուած են. ոստիկանութիւնը հետաքննութիւն բացած է փախստականներն ու վէճին միւս մեղսակիցները գտնելու համար:

***

ՃՈՊԱՆՈՒՂԻԻ ԱՐԿԱԾ ԵՒ ԶՈՀԵՐ

Ապրիլ 2ին Երեւանի ճոպանուղիին վրայ պատահած արկած մը երկու հոգիի մահուան, ինը հոգիի վիրաւորուելուն պատճառ եղած է: Ճոպանուղիին բաժանեակներէն մէկը դահավիժած է 10-12 մեթր բարձրութենէն ու ինկած տան մը բակը: Նախնական վարկածը այն է որ արկածը հետեւանք է սարքաւորման հնութեան:

ԲԱՔՈՒԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԴՈՅԹԸ

Ատրպէյճանի դատախազը Զ. Գարալով անհրաժեշտ նկատած է որ Հայաստանի կողմէ իր քաղաքացիներուն նկատմամբ չարագործութիւններու մասին նիւթեր հաւաքուին, որպէսզի յետագային կարելի ըլլայ դիմել միջազգային դատարան: Դատախազութեան, Ներքին գործերու եւ Ազգ. Ապահովութեան նախարարութիւններու կողմէ քննիչ խումբ մը կազմուած է, այդ ապացոյցները հաւաքելու համար: Ազգ. Ապահովութեան նախարարը յատկապէս կարեւոր համարած է դատի տալ նախագահ Ռ. Քոչարեանը, զինքը մեղսակից նկատելով Ատրպէյճանցիներու կրած վնասներուն, Ղարաբաղի պատերազմին ընթացքին:

Ղարաբաղի Ազատագրման Կազմակերպութեան նախագահ Ա. Նաղը ալ կը պատրաստուի արգիլել Հայաստանի Կրթական նախարար Ս. Երիցեանի Բաքու մուտքը, մասնակցելու (Ապրիլ 15-16) Սեւ ծովեան տնտեսական համագործակցութեան անդամ երկիրներու կրթական նախարարներու ժողովին:

Նաղըն ըսած է թէ Ատրպէյճանի իշխանութիւնները պէտք է խոչընդոտեն անոր Բաքու մուտքը. «Թո՛ղ Հայաստանի նախարարը ազգայնամոլական տրամադրութիւններով հայ երիտասարդութիւնը դաստիարակէ, ան հոս ընելիք չունի» ըսած է ան: Այդ կեցուածքին առնչութեամբ կը յիշեցուի որ նոյն կազմակերպութեան Երեւանի մէկ ժողովին քանի մը տարի առաջ մասնակցած է Ատրպէյճանի Կրթութեան նախարար Մ. Մարդանով. ան միւս ժողովականներուն հետ ոչ միայն Ռ. Քոչարեանի ընդունելութեան արժանացած է, այլեւ կրցած է ծննդավայրը Իջեւան այցելել, հոն ծանօթներու հանդիպիլ: Մարդանովի մայրը հայ է ու ինք հայերէն սորված:

UMP-Ն ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Ապրիլ 1ի կատակ չէր, կը գրէ Լը Մոնտ (Ապրիլ 4/5), երբ Հինգշաբթի Ապրիլ 1ին, Իւ. Էմ. Փէ.ի Եւրոպական Խորհրդարանի երեսփոխանները յայտարարեցին որ բոլորովին դէմ են Թուրքիոյ անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան: Ալէն Լամասուր եւ Ֆրանսուազ Կրոսթէթ շեշտած են նաեւ որ Իւ. Էմ. Փէ.ի քաղաքական առեանները պիտի վաւերացնեն այս որոշումը նախքան եւրոպական ընտրութիւնները (Յունիս 13): Ժիւփէի կուսակցութիւնը, ըստ երեւոյթին չուզեր ձայն կորսնցնել այս փուշոտ հարցին շուրջ ի նպաստ Ազգ. Ճակատին: Եւրոպայի երկու երեսփոխանները դիտել տուած են՝ «Կը հաստատենք որ ֆրանսական հանրային կարծիքը չուզեր այդ անդամակցութիւնը: Առաջին նիւթն է որու մասին կը խօսին հրապարակային հանդիպումի մը ատեն, երբ խօսքը Եւրոպային կը վերաբերի»: Աւելցուցած են. «Բոլորովին համաձայն չեն այն որոշումներուն հետ զորս պետական ղեկավարները եւ վարչապետները տուած են այդ մասին»:

Հելսինքիի Եւրոպական Խորհուրդին ատենն է (1999 Դեկտեմբեր), որ եւրոպացի ղեկավարները, որոնց կարգին Շիրաք եւ Ժոսփէն թեկնածու երկրի կարգավիճակ շնորհեցին Թուրքիոյ: Շրէօտէր խոստացած էր թրքական ծագում ունեցող իր քաղաքացիներուն: Կրկնած է իր փափաքը, մինչ քրիստոնեայ – դեմոկրատ կուսակցութիւնը (Անկելա Մերքել) «առանձնաշնորհեալ գործընկերութեան» կողմնակից է: Շիրաքի կուսակցութիւնն ալ նոյն տեսակէտը ունի: Խնդրոյ առարկայ հարց մըն է եւրոպական աջին մէջ, որու կ՚անդրադառնայ Իւ. Էմ. Փէ.ն, որ կը պատկանի «Եւրոպական Ժողովրդական Կուսակցութեան» (Փէ. Փէ. Է.) եւ այս վերջինը, ցարդ, խուսափած է արտայայտուելէ:

Կան որ կը նախընտրեն անդամակցութիւնը, խորհելով թէ հարկ է չվշտացնել Թուրքիան, որպէսզի ծայրայեղութեան ծոցը չիյնայ: Այս է, օրինակ, Ալի Վաթանէնի կարծիքը: Ուրիշներ, ինչպէս Ժիսքար տ'Էսթէն եւ ֆրանսական կեդրոնի անդամները կը պնդեն որ Թուրքիա Եւրոպայի աշխարհագրութեան տարածքին չի պատկանիր եւ թէ իր անդամակցութիւնը Միութիւնը կ՚այլափոխէ, «ազատ փոխանակութեան» գօտիի մը վերածելով: Լամասուր կ՚ըսէ թէ պէտք է ճշմարտութիւնը ըսել Թուրքերուն որքան կարելի է շուտ եւ մանաւանդ Կիպրոսի վերամիացման հանրաքուէէն առաջ: Հակառակ այս բոլորին, «առանձնաշնորհեալ գործընկերութեան» սրբագրուած յաւելուածը մերժուած է 105ի դէմ 212 ձայնով եւ 18 ձեռնպահութիւն: Լամասուր կ՚առարկէ որ «Խորհրդարանը "քաղաքականօրէն պարկեշտ"ի նոյն ախտանշանը կը ներկայացնէ ինչպէս՝ Եւրոպայի Խորհուրդը»:

ԿՐՆԱ՞Ն ՓԱԿԵԼ ՄԵԼԳՈՆԵԱՆԸ

Անհաւատալին իրականութիւն դարձաւ:

Հակառակ հազարաւոր մելգոնեանցիներու ընդվզումին ու դատապարտութեան, հակառակ աշխարհատարած Մելգոնեան Սանուց Միութիւններու, Հ.Բ.Ը.Միութեան մասնաճիւղերու, Հ.Բ.Ը.Միութեան ղեկավար դէմքերու, վաստակաւոր դաստիարակներու եւ մտաւորականներու բողոքին, Հ.Բ.Ը.Միութեան այժմու ղեկավարութիւնը անտեղիտալի մնաց իր ազգավնաս որոշումին վրայ, նոր հաղորդագրութեամբ մը տեղեկացնելով, թէ 2005էն սկսեալ նոր սաներ պիտի չընդունուին վարժարան:

Այսպէսով հայկական միջնաբերդ մը, գուցէ կարեւորագոյնը կրթական մեր միջնաբերդերուն, աւա՜ղ, կը դադրի սըրբազան իր առաքելութիւնը կատարելէ՝ Հ.Բ.Ը.Միութեան վերեւը թառած խումբ մը անգիտակից ղեկավարներու ազգավնաս վճիռին հետեւանքով:

Բայց արդեօք կրնա՞ն փակել Մելգոնեանը:

Մելգոնեանը իրենց պիզնէ՞սն է, Stock Exchangeի ապրա՞նք է, որ անչահաբեր նկատելով ծախել որոշեն:

Բայց նախ ճանչնանք անպատասխանատու այս պարոնները:

Ես չեմ ճանչնար այդ Մարմինին բոլոր անդամները. ճանչնալու ալ պէտք չունիմ. արդարեւ, իրենց ընթացքը պատիւ չի բերեր զիրենք ճանչնալու համար: Բայց կը ճանչնամ երկու գլխաւորները եւ անոնց ընտանիքները: Մին Նազարեան մականունը կը կրէ՝ բարերար ու դպրոցաշէն Նազարեան գերդաստանի մէկ անդամը, որ ափսո՜ս, անոր աւանդութեան ու առաքելութեան հակառակ ընթացքի մը մէջ է: Արդարեւ, դպրոց բանալը եւ դպրոց փակելը իրարու հակառակ արարքներ են: Իսկ միւսը՝ Սեդրակեան մականունը կը կրէ, իրաւաբան Պերճ Սեդրակեան, որ ազգային, միութենական եւ կուսակցական վաստակաւոր գործիչ Հրաչեայ Սեդրակեանի եղբօրորդին է, եւ զաւակը՝ Հմայեակ ու Արմինէ Սեդրակեանի, որոնք Հ.Բ.Ը.Միութեան հաւատաւոր անդամներ եղած են: Այսքանը, իբրեւ ընտանեկան ենթախորք, մթնոլորտ, որուն մէջ մեծցած է Պերճը: Բայց աւելին կայ. Պերճը պատանութենէն ըսկըսեալ անդամ եղած է Հ.Ե.Ընկերակցութեան արդիական շարժումին, հետըզհետէ ըլլալու համար անոր ղեկավարներէն մէկը:

Վերոյիշեալ երկուքին ներկայ ընթացքին նայելով յուսախաբ են Հ.Բ.Ը.Մ. եւ Հ.Ե.Ը.ի բոլոր հին ու նոր անդամներն ու համակիրները: Յուսախաբ են մանաւանդ անոնք, որոնք հաւատացած էին ընտանեկան դաստիարակութեան որոշիչ դերին՝ պատանիի մը նկարագրի կերտումին մէջ: Այս երկուքին ընթացքը կը հերքէ այդ հաւատքը, եւ ընդհանրապէս հաւատքը՝ ընտանեկան աւանդութեանց շարունակականութեան մասին:

Այս երկուքին ընթացքը ցոյց կու տայ նաեւ որ միջավայրի ազդեցութիւնը աւելի դերակշիռ է, քան դաստիարակութիւնն ու ընտանեկան ժառանգութիւնը: Տոլարի տիրապետութեան իրենց նիւթապաշտ աշխարհին մէջ անոնք մոռցուած են ընտանեկան ժառանգութիւն, միութենական ու գաղափարական դաստիարակութիւն՝ ըլլալու համար տոլարի երկրպագուներ:

Բայց կը բաւէ որքան զբաղեցանք այս երկուքով:

Հիմա տեսնենք թէ ի՛նչ կարելի է ընել Մելգոնեանի վաճառքը խափանելու համար: Ասիկա արդէն մարզն է իրաւաբաններու: Վստահաբար, մեծ թիւով մելգոնեանցի իրաւաբաններ կան, որոնք պէտք է գործի լծուին: Ո՞ր օրուան համար է իրենց իրաւաբանութիւնը: Ասկէ աւելի սրբազան դատ մը չի կրնայ ներկայանալ իրենց:

Կայ նաեւ ուրիշ լուծում մը, որ կը յենու կիպրական կառավարութեան եւ կիպրահայութեան կեցուածքին՝ վարժարանի վաճառքին դէմ: Ես չեմ գիտեր թէ օրէնքի առջեւ ի՛նչ կ'արժէ անոնց հակադրութիւնը: Ահաւասիկ հո՛ս եւս Մելգոնեանցի իրաբաւաբանները ընելիք ունին:

Բայց կը խորհիմ թէ Մելգոնեանցիները կրնան բան մը ընել՝ ֆիզիքապէս արգելք հանդիսանալով վաճառքին: Այո՛, խումբ մը Մելգոնեանցիներ «կը գրաւեն» Մելգոնեանի շէնքերը, բնակութիւն կը հաստատեն այնտեղ եւ կը մերժեն պարպել իրենց բնակավայրը. հաւանական գնորդը պիտի չուզէ իր գնելիք կալուածին գործնապէս տէր ըլլալու համար բախում ունենալ անոր բնակիչներուն հետ, մանաւանդ երբ անոնք կիպրական կառավարութեան ու հայ համայնքին նեցուկը ունին:

Մելգոնեանցիները կենաց - մահու պայքարի պէտք է լծուին գիտակցելով որ իրենք ոչ միայն կիպրահայութեան ու Մելգոնեանցիներու, այլ նաեւ ամբողջ ազգին համակրանքը կը վայելեն՝ ընդդէմ վերին Մարմնի մը, որուն 16 անդամներուն շարքին կը գտնուին Սարգիս Տեմիրճեանի, Արշաւիր Կէօնճեանի, Գառնիկ Եագուպեանի, Լեւոն Քէպապճեանի եւ Պենոն Սեւանի պէս միութենական ու կուսակցական վաստակաւորներ: Դժուար է հաւատալ որ Սարգիս Տեմիրճեանի պէս դպրոցաշէն բարերար մը, որ արժանաւոր ժառանգորդն է բարերար եւ դպրոցաշէն գերդաստանի մը, ուրիշ դպրոց մը փակելու համամիտ ըլլայ: Դժուար է հաւատալ նաեւ միւսներու պարագային: Բայց եթէ սխալած չենք մեր բարեմտութեան մէջ, վերոյիշեալները կըրնային, առնուազն, հրաժարելով իրենց անհամաձայնութիւնը յայտնել ազգավնաս որոշումին դէմ: Եթէ չեն կրնար շարիքին առաջքը առնել, գէթ կրնան հըրապարակաւ դատապարտել այդ որոշումը առնող Մարմինը եւ հրաժարիլ անկէ, չաղարտելու համար իրենց վայելած վարկը:

Վերջացնելու համար շեշտենք թէ Պ. Սեդրակեան չարաչար կը սխալի կարծելով, թէ Մելգոնեանը ձախողած է իր առաքելութեան մէջ: Ճիշդ է որ այսօրուան Մելգոնեանը երէկուանը չէ, սակայն, աշխարհաքաղաքական նոր դասաւորումներու բերումով, Մելգոնեանի փառքի օրերը կրնան վերադառնալ: Ի մտի պէտք է ունենալ որ Կիպրոս Եւրոպական Միութեան մասնակցելով՝ Եւրոպայի ամբողջ հայութեան համար Մելգոնեանը պիտի հանդիսանայ հայկական միակ երկրորդական ու գիշերօթիկ վարժարանը: Այնպէս որ, կը թելադրենք որ Պ. Սեդրակեան վերատեսութեան ենթարկէ իր սխալ կեցուածքը, որպէսզի ի՛նք չձախողի իր առաքելութեան մէջ: Ան պէտք չէ կարծէ, մանաւանդ, որ Մելգոնեանցիները եւ անոնց համակիրները, ի վերջոյ, պիտի ձանձրանան ու յոգնին այս պայքարը մղելէն: Այդ պայքարը պիտի շարունակուի խոր համոզումով եւ յարաճուն թափով, մինչեւ որ ուշքի գան ազգավնաս այս որոշման հեղինակները:

ՀԱՅԿ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Մոնրէալ, Մարտ 24

Յ.Գ.- Նոյն այս նիւթին մասին, նախորդ յօդուածիս մէջ լոյս յայտնած էի, որ պախարակուող յատկապէս երկու անձնաւորութիւնները, իրենց գերդաստանական աւանդութեան հաւատարիմ մնալով, կը հրաժարին ազգավնաս այս որոշումը տալէ: Աւելին՝ նոյնիսկ յոյս կը փայփայէի, որ անոնց ներկայութիւնը ազդակ մը կրնայ ըլլալ նման որոշումի մը դէմ: Բայց, ափսո՛ս, որ դառնօրէն յուսախաբ մնացին իրենց վրայ բոլոր հաւատք ունեցողները:

Հ.Ն.

ՊԱՏՄԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՇԻՐԱԿԱՑԻՆ՝ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՀԱՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ

ՇԻՐԱԿԱՑԻԻ «ԱՇԽԱՐՀԱՑՈՅՑ»Ը

Շիրակացիի այս աշխատութիւնը պատմա-աշխարհագրական բովանդակութեամբ բացառիկ արժէք ներկայացնող բնագիր մըն է որ «համառօտ» եւ «ընդարձակ» երկու խմբագրական տարբերակ ունի: Այս գործը մեզի հասած է ուշ շրջանի ընդօրինակութիւններով որոնց մէջ կատարուած են զգալի աղաւաղումներ եւ աղճատումներ:

Շիրակացիի «Աշխարհացոյց»ը բաղկացած է ներածութիւններէ եւ երեք այլ գլուխներէ: Ներածականին մէջ հեղինակը կանգ կ'առնէ երկրագունտի մեծութեան, անոր գօտիահեռականներու եւ միջօրէականներու եւ քարտէսագրական այլ մանրամասնութիւններու վրայ, նշելով որ տուեալ հարցերու նկատմամբ ինք կը հետեւի Պտղոմէոսին, քանի որ անոր մարդիկը երկիրը չափագրած են Սպանիայէն մինչեւ Անծանօթ երկիր: Աղբիւրագիտական ուսումնասիրութիւնները կը պարզեն թէ Շիրակացի օգտըւած է Պապոս Աղեքսանդրացիէ եւ այլ հեղինակներու աշխատութիւններէն:

«Աշխարհացոյց»ի մէջ ընդարձակ բաժիններ յատկացուած են Եւրոպայի, Ափրիկէի եւ Ասիոյ ցամաքամասերուն: Մէկ առ մէկ նկարագրուած են առանձին երկիրներ՝ հիմ ունենալով ոչ թէ վարչաքաղաքական բաժանումներ. այլ բնակչութեան ցեղային կազմը եւ բնական պայմանները: Առանձին երկիրներու նկարագրութիւնը կատարելով մեր հեղինակը յատուկ ուշադրութեան առարկայ դարձուցած է գետերը եւ լիճերը: Այս ուղղութեամբ առանձնապէս մանրամասն ներկայացուած է Մերձաւոր Արեւելքի գետերու համակարգը որ այնքան կարեւոր դեր խաղացած է արեւելեան ժողովուրդներու տնտեսական կեանքին մէջ: Եւրոպական մայրցամաքի երկիրներէն 12ը «Աշխարհացոյց»ին մէջ նկարագրըւած են. Իտալիան, Բրիտանիան, Գերմանիան, Կալիան, Տալմատիան, Սպանիան, Սարտինիան, Սիկիլիան, Սարմատիան, Թրակիան, Մակեդոնիան եւ Հելլադան: Ափրիկէէն նկարագրուած է ութ երկրի աշխարհագրութիւն, իսկ Ասիայէն՝ քսան:

«Աշխարհացոյց»ի ամէնէն ինքնատիպ բաժինը պատմական Հայաստանի 15 նահանգներու նկարագրութիւնն է որուն իբրեւ հիմ ծառայած է Արշակունեաց Հայաստանի վարչական բաժանումը: Հայաստանի ամէն մէկ նահանգի մասին տրուած է ոչ միայն անոր աշխարհագրական սահմանները այլ նաեւ գետերը, լեռները, հանքային հարստութիւնները, բուսականութիւնը եւլն.: Աշխարհացոյցը արժէքաւոր տեղեկութիւններ կը պարունակէ դրացի երկիրներ՝ Վրաստանի, Աղուանից աշխարհի եւ Պարսկաստանի աշխարհագրութեան մասին:

«Աշխարհացոյց»ի շարունակութիւնն է «Մղոնաչափք»ը որու մէջ տրուած են Հայաստանէն անցնող տարանցիկ ուղիները, անոնց վրայ գտնուող առեւտրական քաղաքները, նաեւ այս վերջիններուն հեռաւորութիւնները մղոնաչափով:

Այս երկու աշխատութեանց կը հետեւի «Աստղաբաշխական երկրաչափութիւն» վերնագրով բնագիր մը, որուն մէջ Շիրակացի փորձեր բրած է որոշելու երկրին հեռաւորութիւնը լուսնէն, արեգակէն եւ մոլորակ կոչուող աստղերէն: Այդ չափերը անշուշտ ներկայիս մեզի ծանօթ ճշգրիտ չափերէն շատ հեռու են, սակայն կարեւորը այն է որ այդ հին ժամանակներուն նման հեռաւորութիւններ արժեւորելու փորձեր կատարուած են:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Շիրակացիի ստեղծագործութիւնները խոր հետքեր ձգած են հայ մատենագրութեան բնագաւառին մէջ: Դժուար է մատնանշել իրմէ յետոյ հանդէս եկած մատենագիրներէն մէկը որ բնական գիտութիւններով զբաղած ըլլայ եւ այս կամ այն չափով օգտուած չըլլայ Շիրակացիի աշխատութիւններէն: Այսպիսիներն են՝ Ներսէս Շնորհալին (ԺԲ. դար), Յովհաննէս Իմաստասէրը (ԺԲ. դար), Սամուէլ Անեցին (ԺԱ. դար), Յովհաննէս Երզնկացին (ԺԴ. դար), Յակոբ Ղրիմեցին (ԺԵ. դար) եւ շատ ուրիշներ:

Իր ստեղծագործութեանց ազդեցութիւնը չէ սահմանափակուած միայն Հայաստանի շրջանակներով, այլ ծաւալած է արտասահմանի հայկական մշակութային կեդրոններուն վրայ եւ նպաստաւոր հող գտած յատկապէս Բիւզանդիոնի մէջ, ուր հայկական մեծ գաղթավայր գոյութիւն ունէր:

Անանիա Շիրակացի հակառակ իր շըր-ջանի պայմաններուն, օգտագործած է գիտարկումի, համեմատութեան, փորձարկութեան նման զուտ գիտական մեթոտներ: Դրած է գիտելիքներու յաջորդափոխման հարցը: Չէ վարանած քննադատելու աստղագուշակութիւնը, ճակատագրապաշտութիւնը եւ կախարդութիւնը, ինչ որ անգամ մը եւս շեշտելով, կարելի է ըսել թէ իր ապրած շրջանի նըկատմամբ մեծ քաջութիւն էր:

Քաղեց՝ Ս. ՇԻՐԻՔ

Այս շարքին իբրեւ գլխաւոր աղբիւրներ ծառայած են. _

1) Անանիա Շիրակացի, «Մատենագրութիւն» - Ա. Գ. Աբրահամեան, Գ. Բ. Պետրոսեան, խմբ. Է. Բ. Աղայեան:

2) Հայկական Համառօտ Հանրագիտարան - Ա. հատոր:

ԱՆԱՆԻԱ ՇԻՐԱԿԱՑԻԻ «ԽՆԴՐԱԳԻՐՔ»ԷՆ

Քսաներորդ խնդիր - Շիրակի եւ Արշակունիքի տէր Ներսէհ Կամսարականի որսատեղին կը գտնուէր Արտին լերան ստորոտը: Գիշեր մը այնտեղ կը մտնեն բազմաթիւ ցիւերու (վայրի էշ) երամակներ: Ծառաները որսալու փորձ չունենալով, կը վազեն Թալին գիւղը եւ կը պատմեն այս մասին: Կամսարականը իր եղբայրներուն եւ ազնուականներուն հետ կը շտապեն որսատեղին: Կը սկսին կոտորել էշերը: Անոնց կէսը կը բռնուի թակարդով, քառորդը նետահար կ'ըլլայ, իսկ մատաղ էշերը որոնք ամբողջին մէկ տասներկուերորդ մասը կը կազմէին, կը բռնուին ողջ-ողջ, իսկ 360 էշեր կը սպաննուին նիզակով:

Արդ՝ գտէք թէ ընդամէնը քանի՞ հատ էին:

Լուծում՝ 2160

ԱՆԱՆԻԱ ՇԻՐԱԿԱՑԻԻ «ՏԻԵԶԵՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ»ԷՆ

... Կ'ըսուի նոյնպէս որ Եւրոպայի աշխարհամասը տեղի կ'ունենան ովկիանոսի այնպիսի շարժումներ որոնք երբեմն ցոյց կու տան ջուրերու լիութեան յաւելում, երբեմն ալ նուազում: Եւ այս պարագան՝ կ'ըսուի որ տեղի կ'ունենայ լուսնի փոփոխութեան հետեւանքով. նորալուսնի ժամանակ, կ'ըսեն թէ ծովը խաղաղ կ'ըլլայ, իսկ լուսնի աճման զուգընթաց հեղհեղէ կը փոխուի եւ կը սկսի ալեկոծիլ: Եւ դարձեալ, այն ծովը որ Երեկորեայ (Արեւմտեան) կը կոչուի նոյնքին նմանութիւն կը ցուցաբերէ. անոր ջուրերն ալ իբր թէ կը քաշուին ու կը ներծծուին ուրիշ խօսքով կ'իջնեն ու կը պակսին լուսնի նուազման հետ եւ յորդաբուխ կը բարձրանան լուսնի լրման ժամանակ: Ահա ասոնք են այդ նշանակները եւ երեւոյթները որոնք տեղի կ'ունենան երկրի եւ ծովու վրայ:

ԼՈՒՍՆԻ «ԱՌԱՆՁՆԱԿ» ԿՈՉՈՒՈՂ ԲՈԼՈՐԱԿ

Լուսնի ձեւերը, որոնք կը կոչուին առանձնականութիւններ, հետեւեալներն են. ուղեկցութիւն, ծնելութիւն, ծագողութիւն, մահկատեսակ, երկրակոտոր, երկակորնթի, լիալուսին եւ բոլանդակալուսին:

Ուղեկցութիւնը այն փուլն է, երբ լուսինն ու արեգակը իրենց շարժման ըն-

ԺԻՐԱՆ ԴԷՊԷՐՃԻՆ ՀԵՏ

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՄԱՐ ՅԱՒԵԼԵԱԼ ՀԱՐՑ ՄԸ՝ ՔՐՏԱԿԱՆԸ

— • —

Մարտ 12ին ֆութպոլի մրցումի մը ընթացքին Գամըշլիի մէջ ծագած խառնակութիւնները դէմ յանդիման բերին Քիւրտերն ու ապահովութեան ուժերը. լարուած վիճակը օրերով տեւեց եւ 25-40 հոգիի մահուան պատճառ եղաւ: Մանաւանդ որ այդ վիճակը տարածուեցաւ մինչեւ Դամասկոսի քրտական թաղերը, նաեւ Հալէպ: Արաբական շրջանակներ պատահարները նկատեցին Սուրիոյ մէջ քրտական հարցը պարտադրելու ձեւ մը. հարց որ երկրին քաղաքական վիճարկումէն բացակայ էր մինչեւ այսօր:

Քրտականը այս ձեւով իշխանութեան համար ընդդիմութեան նոր բեւեռ կը հանդիսանայ, նոր ուժ: Սուրիոյ ընդդիմութեան ամէնէն ծանօթը Իսլամ եղբայրներու կազմակերպութիւնն է որ արտայայտութեան բազմաթիւ միջոցներ ունի: Կայ անկէ զատ մարոնիներու թեւը որուն շուրջ խմբուած է Լիբանանցի քրիստոնեաներուն մեծ մասը: Անոնց քով նկատառելի ուժ կը ներկայանան Քիւրտերը: Այս վերջիններուն մտածելակերպը սակայն ոչ թէ վարչակարգին ուղղուած շարժումի բնոյթն է, այլ երկրին սահմանները հարցադրումի ենթարկող հանդամանքը: Մինչդեռ, եթէ քրտական ուժերը ժողովրդավարացումի ճակատի մը մասնակցութիւն բերէին, շատ աւելի օրինաւոր կը նկատուէր իրենց շարժումը: Այդ պարագային «քրտական դատ» պաշտպանելու հարց պիտի չըլլար, այլ ժողովրդավար կարգերու տակ ապրելու սուրիացի քաղաքացիի իրաւունքի պաշտպանութիւն: Այս յատկանիշով ալ քրտականը հիմնովին կը տարբերի մարոնիներու, այլ քրիստոնեաներու ձեւացուցած ընդդիմութենէն: Այս վերջինները կը պնդեն Լիբանանեան պետութեան անկախ ամբողջականութեան վրայ, ըստ միջազգային օրէնսդրութեան: Ատոր համար ալ մարոնիներու առաջին պահանջը որ Սուրիացիները Լիբանանէն քաշուին, ամբողջովին բնական հիմեր ունի:

Սուրիական զինուորական նոր ներկայութիւն մը Լիբանանի մէջ եթէ պէտք ըլլայ, առիկա պիտի ըլլայ ի վնաս Լիբանանեան խորապէս փափուկ կացութեան: Բայց հակառակ այդ փոքր երկրին քաղաքացիական բազմաթիւ պատերազմներուն, ունեցած դժուարութիւնները օր մը պիտի լուծուին: Համաշխարհային նոր կարգերը ի վերջոյ պիտի պարտադրեն Սուրիոյ որ մեկնի Լիբանանէն: Ատիկա բնականաբար վերջակէտը պիտի նշանակէ Մեծն Սուրիոյ երազին (Սուրիա, Լիբանան, Յորդանան, Պաղեստին): Միւս կողմէն, Սուրիոյ քաշուելու պարագային Լիբանանի մէջ քաղաքացական նոր պատերազմի մը ուրուականը յաւիտեան պիտի չտեւէ, հակառակ երկրին ընկերակրօնական մասնատումին եւ քաղաքական դէմքերու նոր սերունդի մը որ առանց արտաքին հովանաւորութեան երկիր մը ղեկավարելու փորձառութիւնը կորսնցուցած է:

ՔԱՂՀԱՆ

Թացքին կը գտնուին դէմ դիմաց մէկ կենդանակերպ գոյակցութեամբ:

Ծնելութիւնն այն փուլն է, երբ լուսինը մեծ մասաչափով առաջ կ'անցնի արեգակէն:

Ծագողութիւնն այն փուլն է, երբ լուսինը արեգակէն կը հեռանայ վաթսուն մասաչափով, կ'ըլլայ հնգօրական եւ կը գտնուի վեցանկիւն դիրքի մէջ:

Առաջին երկակոտորն այն փուլն է, երբ լուսինը արեգակէն կը հեռանայ իննսուն մասաչափով եւ եօթնօրական կ'ըլլայ: Երկակոտոր կոչուած է այն պատճառով որ ամբողջական լոյսի կէս մասով միայն կ'երեւի եւ կը գտնուի քառանկիւնի դիրքով:

Երկակորնթի կ'ըսուի անոր համար որ իւրաքանչիւր կողմէն կորաձեւ լոյսով կ'երեւի եւ կը գտնուի եռանկիւնի դիրքով:

Լիալուսինը այն փուլն է, երբ լուսինը հարիւրյիսուն մասաչափով հեռու կը գտնուի արեգակէն, տրամաչափօրէն դեռ հակառակ դիրքի մէջ չէ եւ 12 օրական է: Լիալուսին ըսուած է որովհետեւ լուսինը արեգակէն եօթը կենդանակերպերու հեռաւորութեան վրայ կը գտնուի:

Բովանդակալուսինը այն փուլն է, երբ լուսինը արեգակէն հեռու կը գտնուի 180 մաս, տրամաչափօրէն հակառակ դիրքի վրայ է եւ 15 օրական է, քանի որ լուսինը, արեգակի լոյսով լիացած, ըլլալու չափով կ'արտացոլացնէ:

Ջնջումն այն փուլն է, երբ լուսինը արեգակէն առաջ կ'անցնի, տրամագծօրէն հակառակ դիրքի մէջ մտնելով, այս վերջինը կոչուելով մաշում՝ մինչեւ 60 մաս: …

(Շար. 3 եւ վերջ)

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Յակոբ Տէր-Մելքոնեան սրահին մէջ, Մարտ 4ին, ՀԲԸՄ - ՀԵԸ Վահրամ Փափազեան թատերախումբը, գործակցութեամբ Հայաստանցի բեմադիր Երուանդ Ղազանճեանի սկսած է ներկայացումներու շարք մը, որու առաջինն էր Ժոն Փաթրիքի «Խաղաղ մենաստան»ը: Թատերգութիւնը բաղկացած է երկու արարէ, նիւթ ունենալով նիւթապաշտ ընկերութեան յատուկ կերպարներուն եւ անոնց մէջ աննիւթական արժէքներու հաւատ ընծայող կերպարներու տագնապներն ու բախումները՝ հոգեբուժական մենաստանի մը մէջ: Ներկայացման աւարտին, Վահրամ Փափազեան Թատերախումբի անունով շնորհակալութիւն յայտնած է Տրդատ Աւետիքեան: Խօսք առած է նաեւ բեմադիր Երուանդ Ղազանճեան, ապա տեղի ունեցած է յուշանուէրներու փոխանակում:

***

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան մայրավանքին մէջ, Մարտ 6ին վերջ գտած է Վատիկանի ներկայացուցիչներուն եւ Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի բարձրաստիճան ներկայացուցիչներու ժողովը, որու մասնակցած է Վատիկանի եւ Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի միջեւ գործակցութիւն յառաջացնելու կոչուած խառն յանձնաժողովի գործադիր վարչութիւնը, նաեւ բարձրաստիճան պատասխանատուներ երկու կեդրոններէն: Արամ Ա. Կաթողիկոս ողջունած է Վատիկանի եւ ԵՀԽ-ի միջեւ օրէ օր աճող գործակցութիւնը եւ չեշտած. - «Հակառակ գոյութիւն ունեցող հարցերուն եւ զգայնութիւններուն, աստուածաբանական, վարչական թէ գործակցական գետնի վրայ, մեր յարաբերութիւնները պէտք է նոր թափով շարունակուին, միասնաբար դիմագրաւելու ներկայ աշխարհի հրամայականներն ու տագնապները»:

***

ՀԱԼԷՊԻ «Զ. Գաբրիէլեան» սրահին մէջ, Փետրուար 29ին տեղի ունեցած է Համազգայինի յոբելենական հանդիսութիւնը, որու բացումը կատարած է Զուարթնոց երգչախումբը, Սուրիոյ եւ Հայաստանի փառերգներով: Ցանուն Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան, ատենապետ՝ տոքթ. Մ. Մկրտիչեան անդրադարձած է Համազգայինի տուն տուող պատգամներուն, չեշտելով թէ ուժեղ խորհրդանիշ պարունակող թուական մըն է 1928, Մայիս 28ը, որ քաղաքական բնոյթի կողքին, ունէր ոգեղէն հայրենիքի մը ծնունդի թուականը: 1930ին Լ. Շանթի եւ Ն. Աղբալեանի ջանքերով, Պէյրութի մէջ հիմը կը դրուէր տիպար վարժարանի մը՝ Նշան Փալանճեան ճեմարանը, որ դարձած է Մելանքթոն եւ Հ. Արսլանեան ճեմարան: Յետագային, նոյն ոգիով հաստատուած են Մարսէյլի եւ Սիտնէյի ճեմարանները: Իր խօսքը եզրափակելով, բանախօսը ըսած է թէ Համազգայինը ծնունդն է գաղափարական մարդոց ազգային մտահոգութեանց: Խօսք առած է Երեւանի Խաչատուր Աբովեան մանկավարժական համալսարանի տնօրէն Արտուշ Ղուկասեան, որ Հիմնարկի ուսանողութեան անունով ողջունած է 75ամեայ վաստակով ուռճացած Համազգայինը: Ապա, բեմ բարձրացած է Սօս Սարգսեան, որ փոխանցած է Հայրենի ողջոյնները եւ չեշտած թէ ինքզինք կը զգայ «եօթներորդ երկնքի մէջ» եւ յարգանքի արտայայտութիւնը փոխանցած հիմնադիր նուիրեալներուն, որովհետեւ առանց անոնց գործունէութեան գոյութիւն պիտի չունենար Սփիւռքը, եւ երբ կ'ըսեն՝ ազգ մը ոչնչացնելու համար, հարկաւոր է նախ ջնջել անոր մշակոյթն ու լեզուն, որմէ ետք հեշտ է հասնիլ բանակին: Եզրափակելով հանդիսութիւնը, թեմին առաջնորդը՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան խօսքը արտասանած է եւ անդրադարձած Ե. դարուն Հայոց երկնակամարին վրայ բացուած լուսաւոր կամարումին, երբ Մաշտոց հիմը կը դնէր մշակութային թագաւորութեան մը, որ կը գոյատեւէ ցայսօր:

***

«ՆԱՊԱԱ ԱՅՆՃԱՐ» ճաշարանին մէջ, Փետրուար 21ին, հովանաւորութեամբ Ազգային Ուսումնական Խորհուրդին եւ կազմակերպութեամբ ազգային «Յառաջ-Գ. Կիւլպէնկեան» երկրորդական վարժարանի տնօրէնութեան, խնամակալութեան եւ Ծնողաց Խորհուրդին, տեղի ունեցած է ճաշ-պարահանդէս մը Բարեկենդանի տօնին առթիւ: Բացումը կատարած է Շողեր Գասնէչեան, որ հրաւիրած է վարժարանին տնօրէնը՝ Սահակ Անտէքեանը իր խօսքը ըսելու: Ան անդրադարձած է հայ դպրոցի կարեւորութեան եւ անոր ի նպաստ իրագործուող ձեռնարկներու անհրաժեշտութեան: Խօսք առած է նաեւ Այնճարի քաղաքապետ՝ Սեպուհ Սզալեան: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ԼՕԽ-ի Արաքսի Պուլղուրճեան ընկերաբժշկական կեդրոնի «Թըլճուկեան» սրահին մէջ, Կնոջ Միջազգային Օրուան առթիւ, Մարտ 8ին, կլոր սեղան մը տեղի ունեցած է, որուն թեման եղած է ամուսնական կեանքը եւ անոր մէջ կնոջ իրաւունքի եւ ազատութեան սահմանները: ԼՕԽ-ի Շրջ. Վարչութեան դաստիարակչական յանձնախումբին կողմէ մասնակցած են տոքթ. Ժոզէֆ Կիրանեան, տիկին Սեդա Խտըշեան եւ մէթր Պրիժիթ Ջելեպեան: Բացման խօսքը արտասանած է Լիւսի Թիւթիւնճեան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

4

– Հիմակ միւս ուսս: Եւ սակայն ուժով, շատ ուժով: Գրեթէ խածնելու պէս…

Անտոն հնազանդեցաւ:

– Ո՛չ, չեղաւ: Ուժով ըսի քեզի: Համարձակ, համարձակ, շատ ուժով: Ա՜ս ի՞նչ ամչկոտ երիտասարդ ես… Աղջիկները քենէ աւելի համարձակ են…

Անտոնի արժանապատուութիւնը վիրաւորուած էր: Ամէն բան մթնեց իրեն համար: Ինչ որ կ'ուզէ ըլլայ: Վախի մէջ էր դեռ ու վախէն քաջութեան գնաց: Եւ ուժգին կերպով համբուրեց Ֆրանչէսքայի աջ ուսը:

Ֆրանչէսքա յանկարծ դարձաւ եւ իր թեւերուն մէջ առաւ Անտոնը: Գլուխը կռթնցուցի իր աջ ուսին վրայ, նայեցաւ եւ շրթունքները դրաւ անոր շրթունքներուն վրայ երկար, երկար:

***

– Լիքէօր մը խմէ, Անտոն, ու ինծի բանաստեղծութիւն մը ըսէ: Մկրտիչէն: Կ'ըսեն թէ դուն լաւ կ'արտասանես: Սիրային: Թէեւ ես հայերէն բոլորը չեմ սիրեր, սակայն քու բերնէդ լսել կ'ուզեմ:

(Անոնք թրքերէն կը խօսէին: Ու Ֆրանչէսքա ֆրանսերէն կը կարդար):

– Տիկին, ես ալ առաջ…

– Տիկին չկայ, երբ մինակ ենք ինծի Ֆրանչէսքա ըսէ, Անտոն, ա՛լ տիկին չկայ… Եւ դուն դուն, ես ես… Հասկցա՞ր: Ըսէ՛, հիմակ ինծի բոլորը մը…

– Բայց մէկը չգայ…

– Ամէն բան կարգադրուած է, անհոգ եղիր:

Եւ Անտոն խմեց լիքէօրը: Ֆրանչէսքա բազմեցաւ ու սկսաւ ծխել:

Անտոն բարձրաձայն ու քաղցրութեամբ սկսաւ արտասանել.

Ներխա՛ ինձ կոյս, մի զտարփելի
գեղեցիկ յինէն դարձուցաներ.
Գիտե՞ս, ըզդէմսդ եթէ ծածկես
գիշեր լինի ինձ, ո՛ կոյս,
Ըզշող բըբացդ թէ ամփոփես՝
աչկունքն իմ լոյս ո՛չ տեսանեն
Եւ դանդաչեմ յաղջամուղջ կոյս,
եւ կարկառեմ բազուկ դողդոջ,
խնդրեմ ըզքեզ, խնդրեմ զերկինս,
խնդրեմ զարեւ եւ զաստեղս:

Ա՜հ, դու ո՛չ գոս, եւ մոլորեալ
պանդուխտ որդին իմ ես բնութեան.
Ձայնիկ մի ինձ լըսեցո՛, եւ այն լիցի
ինձ առաջնորդ.
Որպէս ոգիք զերեզմանաց երկնահնչակ
նուագաց ի թեւս
Լըքեալ շիրմաց ըզմութ մըռայլ ի վեր,
ի վեր ճախրեն ժեղմով,
Ձայնիկ մի ինձ լըսեցո՛, զորպիս
դուն միայն ունիս
Եւ վերըստին գըտանեմ ըզլոյս,
զաստեղս, զամենայն ինչ…

Երբ քերթուածը վերջացաւ, լռութիւն տիրեց: Անտոն նայեցաւ Ֆրանչէսքայի, հասկնալու համար թէ ի՛նչ տպաւորութիւն ըրած էր բանաստեղծութիւնը անոր վրայ: Եւ իր արտասանութիւնը: Ֆրանչէսքայի աչքերը նուաղած էին: Մտախոհ էր: Երազի մը մէջ մտած քաղցր ու չքեղ իշխանուհիի մը նման էր ան: Քաղցրութեան քօղ մը եկած ինկած էր անոր դէմքին վրայ ու տուած էր իրեն նրբութիւն: Այդ թափանցիկ քօղին մէջէն Անտոն տեսաւ Ֆրանչէսքայի ներքին կորսուած հարստութիւնները, որոնք մէջտեղ կ'ելլէին: Ողբերգութիւն է, երբ հոգիներու վիհերուն մէջ կ'իյնան նուիրականութիւններ: Երբ ճիգ կամ պատճառ չըլլար այդ գանձերը խաւարէն ազատելու: Երբ տիրոջը կողմէ կը լքուի, կը մոռցուի գանձը:

(Շար. 18)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃՈԽՏ

— • —

Երկրաշարժ Թուրքիայում: Զոհւում է 5000 Թուրք: ԱՄՆ-ը յատկացնում է 5 միլոն տոլարի մարդասիրական օգնութիւն, Ռուսաստանը՝ առաքում մթերքով բեռնուած 5 ինքնաթիռ, Գերմանիան ուղարկում է 5000 Թուրք…

***

Հային հարցնում են.

– Ո՞րն է քո ամենասիրելի թռչունը:

– Արծիւը:

– Որովհետեւ սաւառնում է սարերո՞ւմ…

– Ոչ, որովհետեւ գեղեցիկ քիթ ունի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Արշալոյս Թադէոսեան» մասնաճիւղին հոգեհանգստեան եւ հոգեճաշին առթիւ եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները. — Ընկ. Սիլվա Սերոբեան 1970-72 ուսուցչուհի մօրը՝ Հռիփսիմէ Չիլինկիրեանի յիշատակին 100 Եւրօ, Ոմն իր հանգուցեալ կնոջ յիշատակին 160 Եւրօ։

(Շար. Ա. էջէն)

սած «Հայաստանի վերածնունդը» յօդուածը ֆրանսերէն թարգմանութեամբ (տե՛ս. «Յառաջ», Մարտ 3)։ Ցետոյ Ալէն Տիկրան ստորագրած է «Մարսէյլեան Հայաստանը» խորագրուած ուրիշ գրութիւն մը։ Հոն նախ կը խօսուի Հայաստանէն զանգուածային արտագաղթին, հիւրընկալ կեդրոններէն ըլլալու Մարսէյլի յատկանիշին, ապա Ֆրանսայի ծանօթ «եան»երուն մասին. Ազնաւուր, Մանուշեան, Ճորքայէֆ եւ Պօղոսեան։ Ժ. Քէհեայեանի հետ հանդիպումը առիթ կու տայ ցեղասպանութիւնը, վերապրողներու Մարսէյլ հասքը յիշելու։ Աշխատանքի ու յետպատերազմեան (1914-18) Ֆրանսային վերակառուցումին նուիրուած առաջին սերունդի զաւակները համարկումի յաջող օրինակը հանդիսացած են իրենց հրաշալի ֆրանսերէնով ու գրուած գիրքերով։ Հոս ալ կը յիշուին «եան»եր. Զիւրիւքեան, Բարակեան, Մալաքեան, Աթոյեան (Ֆրանսայի ամէնէն նշանաւոր վարսայարդարի դպրոցին հիմնադիրը), Ջիուլաճեան, Սարգսեան, Արզումանեան։

Հեղինակը կը յիշէ ներգաղթն ալ, անկէ վերադարձողները։ Մարսէյլ նոր հասնողներուն մէկ մասը քաղաքական ապաստան կը խնդրէ, դիզուելով նաւահանգիստի աժանոց պանդոկներուն մէջ։ Անոնց համար նախախնամական դեր կատարողներէն է բժ. Տըլանեան որուն դարմանատունը հանդիպումի ու ցաւերու դարման փնտռելու վայրի մը վերածուած է։

Հայաստանէն ու Մարսէյլի հայկական կեանքէն գեղեցիկ գունաւոր լուսանկարներով, քարտէսով ճոխացած է թաժինը։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Աստղիկ Ճանիկեանի մահուան առթիւ, Պ. Գըլակ Ղազարեան 100 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
Ս. ԽԱՉ
ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Ապրիլ 8, Աւագ Հինգշաբթի։

Ոտնլուայի արարողութիւն՝ ժամը 18ին,

Ապա՝ Համապատարագ։

Խաւարման գիշեր ժամը 21ին։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE

Փ Ա Ր Ի Զ

Կիրակի, Ապրիլ 11,

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

ժամը 13էն սկսեալ

Restaurant
«Les Diamantaires»
60, rue La Fayette, 75009 Paris
M° Cadet

Հաճելի մթնոլորտ, երաժշտութիւն, վիճակահանութիւն, հաւկթախաղ եւ անակնկալներ։

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝

01 · 43 · 76 · 67 · 37
01 · 45 · 93 · 00 · 25

թիւերուն։

ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

ԱՒԱԳ ՇԱԲԹՈՒ
ԵՒ
ԶԱՏԿԻ ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐՈՒԱՆ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ԱՊՐԻԼ 8, ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ

ՅԻՇԱՏԱԿ ԸՆԹՐԵԱՑ ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ
ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ
ՓԱՐԻԶ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8ին,
Ընթրեաց պատարագ՝ ժամը 10ին։
Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ Ա. ՔՀՆՑ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ
Ոտնլուայ՝ ժամը 16ին։
Խաւարում՝ ժամը 19·30ին։

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ
ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9·30ին,
Ընթրեաց պատարագ՝ ժամը 10ին։
Ոտնլուայ՝ ժամը 16·30ին,
Խաւարում՝ ժամը 20ին։

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ
ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Ընթրեաց պատարագ,
Ոտնլուայ՝ ժամը 17ին,
Խաւարում՝ ժամը 20ին։

ՇԱՒԻԼ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Ընթրեաց պատարագ՝ ժամը 10ին։
Ոտնլուայ՝ ժամը 16ին։
Խաւարում՝ ժամը 19ին։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ
ԻՍԻ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9·30ին,
Ընթրեաց պատարագ՝ ժամը 10ին,
Ոտնլուայ՝ ժամը 17ին,
Խաւարում՝ ժամը 19·30ին։

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9ին,
Ընթրեաց պատարագ՝ ժամը 10ին։
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Ոտնլուայ՝ ժամը 16ին։
Կարգ չարչարանաց՝ ժամը 19·30ին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Վերջին ընթերցեաց պատարագ՝ ժամը 10ին,
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Ոտնլուայ՝ ժամը 17ին,
Խաւարում՝ ժամը 19·30ին։

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Lourdes 2004

du mercredi 19 au samedi 22 mai

PELERINAGE ARMENIEN DE FRANCE

Départs de PARIS — ARNOUVILLE (TGV)
LYON — MARSEILLE — VALENCE — SAINT-CHAMOND

Les formulaires d'inscription
sont disponibles auprès du Secrétariat de l'Eparchie,
au 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris et auprès de nos paroisses

Renseignements :

Eparchie : 01 40 51 11 90 — **Paris et Arnouville** : 01 44 59 23 50
Marseille : 04 91 48 19 60 — **Saint-Chamond** : 04 77 22 09 86

Pour Lyon et Valence, contacter l'Eparchie (01 40 51 11 90).

Prix, comprenant l'aller-retour en TGV de Paris et la Pension complète en Hôtel *** (chambre double) : **300 euros** par personne (**45 euros** suppl. pour chambre individuelle).

—— **Les inscriptions seront closes le 15 avril** ——

DEUX VOYAGES EN ARMÉNIE

(OECUMENIQUES, CULTURELS, HUMANITAIRES)

12 AU 26 AOUT : VOYAGE POUR JEUNES (18 à 30 ans)
prix : 840 euros
25 OCTOBRE AU 1er NOVEMBRE : (Tous âges)
prix : 1100 euros

Accompagnateur : Pasteur SAMUEL SAHAGIAN
organisés par **Solidarité Protestante France-Arménie**
Pour s'inscrire, envoyer acompte de 200 euros à :
SPFA : 1, rue Cabanis, 75014 Paris (Tél. : 01 47 35 30 23)
(Extension possible au Karabagh du 1er au 3 novembre)
(Programme détaillé sur demande)

ՀՄԸՄ-ՖՐԱՆՍ-ի կազմակերպութեամբ՝

«ՍՈՒՐԷՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ» ՄՐՑԱՇԱՐՔ

(ՖՈՒԹՊՈԼ – ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ)

Շաբաթ եւ Կիրակի, Մայիս 29 եւ 30
Իսի-լէ-Մուլինոյի Alain Mimoun մարզադաշտին վրայ,
մասնակցութեամբ Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի զանազան մարզական միութիւններու։

Կիրակի, Մայիս 30ի երեկոյեան

ԽՐԱԽՃԱՆՔ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ի պատիւ մրցաշարքին մասնակցող խումբերուն։

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à
la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris
Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 7
MERCREDI
7 AVRIL
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20.920 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.920

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑ, ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ընդդիմութեան գլխաւոր ղեկավարներէն Ա. Գեղամեան Ապրիլ 5ին հանդիպումի հրաւիրած է երեւանցիները Նաիրի շարժանկարի սրահին դիմացի հրապարակին վրայ: Հաւաքուած է 3-4 հազար հոգի: Անոր ելոյթը խանգարած են իրեն ու նաեւ ցուցարարներուն վրայ հաւկիթներ նետելով. ասոր յաջորդած են երիտասարդներու խումբի մը պոռչտուքները, հայհոյալից արտայայտութիւնները. անոնք պահանջած են նաեւ ներկայ լրագրողներէն որ անցուդարձը չլուսանկարեն. անհնազանդները պատժուած են իրենց լուսանկարչական գործիքներուն, տեսագրիչներուն խորտակումով: Խուժանդումներ ալ եղած են, Թիրախ առնող յատկապէս լրագրողները:

Այդ ցոյցէն առաջ Ա. Գեղամեան եւ Ս. Դեմիրճեան մամուլիասուլիսի մը նիւթ րրած են իշխանութիւնը փոխելու անհրաժեշտութիւնը. ըսած են թէ երկիրը ճգնաժամային կացութեան մատնուած է, մեկուսացած: Հրաւիրած են Ապրիլ 9ին ծրագրուած ցոյցին, Ազատութեան հրապարակին վրայ:

Նոյն ասուլիսին անոնք տեղեկացուցած են թէ շարք մը ձերբակալութիւններ տեղի ունեցած են. ձերբակալուած են գլխաւորաբար «Հանրապետութիւն» կուսակցութեան, «Նոր Ժամանակներ»ու, «Ազգ. Ժողովրդական կուսակցութեան» ղեկավարներ, քաղաքային խորհուրդի անդամներ: Անոնք ամբաստանուած են երկրին սահմանադրական կարգերը բռնութեամբ փոխելու հրապարակային կոչերով, իշխանութեան դէմքերու ուղղուած հրապարակային անարգանքներով: Քրէական հետապնդում ձեռնարկուած է մօտ հինգ տասնեակ հոգիի դէմ:

***

ԸՆԴԻՄՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

«Արդարութիւն» դաշինքի եւ «Ազգ. Միաբանութիւն» կուսակցութեան ղեկավարները Ստեփան Դեմիրճեան ու Արտաշէս Գեղամեան յայտարարած են որ Ապրիլ 9ին կը սկսին զանգուածային բողոքի ցոյցերը: Անոնք մերժած են ՀՅԴ Գերդ. Մարմնի ներկայացուցիչներուն համաձայնութեան առաջարկը. այս վերջինները հրաւիրած են որ ընդդիմադիրները հրաժարին «հակասահմանադրական ու մաքսիմալիստական պահանջներէ եւ անհանդուրժողական կեցուածքներէ»: Ս. Դեմիրճեան ապահովութիւն տուած է որ ամէն բան կ'ընեն որպէսզի հանրահաւաքներու հոլովոյթը առանց ցնցումի ըլլայ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 4/6)

«ՋԱԽԱԽՔ»Ի Բ. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Ապրիլ 2ին Ախալքալաքի Շրջ. մշակոյթի տան մէջ տեղի ունեցած է «Ջավախք» կազմակերպութեան Բ. համագումարը. հաստատուած է կանոնագրութիւնը, ընդունուած է յառաջիկայ գործունէութեան ծրագիր: Նախագահ վերընտրուած է Ստեփան Ցակոբեան:

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Երկու Չարեաց Մեծագո՞յնը

Վրաստանի իշխանափոխութենէն ի վեր ակներեւօրէն աշխուժացած է Հայաստանի ընդդիմութիւնը: Այլ պարագաներով ատիկա դրական երեւոյթ պիտի նկատուէր որպէս քաղաքական կեանքի բնականոնացման փաստ: Չէ՞ որ ամէն անգամ իշխանութեան ուղղուած դժգոհութեան, քննադատութեան կ'ընկերանայ բացակայ ընդդիմութեան մատնանշումը. որպէս հակակշռող անհրաժեշտ ուժ որ իր տեղն ու դերը ունի իսկական ժողովրդավարութիւններուն մէջ:

Սակայն այն ձեւով որ աշխուժացաւ Հայաստանի ընդդիմութիւնը, դրական երեւոյթի մասին դժուար է խօսիլ: Անոր աշխուժացումը զօրաւոր տրամադրութիւն կը մատնէ Թիֆլիսի ընթացքը օրինակելու եւ ամէն գնով վերջակէտ դնելու նախագահ Ռ. Քոչարեանի ղեկավարութեան: Ու «ամէն գնով»ն է որ յատուկ ուշադրութեան առարկայ կ'ընէ ընդդիմութեան ներկայի ընթացքը: Նոյն ատեն կը մտահոգէ հարցականներու քիչ մը շատ թափանցիկ պատասխաններով, ուրիշ հարցականներ անպատասխան ձգելով:

Ընդդիմութեան գլխաւոր երկու պարագլուխին՝ «Արդարութիւն» դաշինքի նախագահ Ստեփան Դեմիրճեանի ու «Ազգային Միաբանութիւն» կուսակցութեան նախագահ Արտաշէս Գեղամեանի ղեկավարած հոլովոյթին մասնակից կը թուի նախկին վարչապետ Արամ Սարգսեան, իսկ ՀՀՇ-ն՝ ոչ անտարբեր: Այս կորիզը որպէս քաղաքական ծրագիր յաջորդական հանրահաւաքներ որոշած է. նպատակն է անոնցմով զանգուածը զօրակցութեան հրաւիրել, գործնապէս բաժնեկից ընել դժգոհութեան ու յաջողիլ վերջապէս պաշտօնանկ ընել նախագահը:

Անոնք այս հոլովոյթը հիմնած են նախագահական ընտրութեան օրինազանցումներուն, իշխանութեան կողմէ անոնց անտեսումի պնդումներուն եւ ընդհանուր ընդվզումի մը վարկածին վրայ: Այս նոյն հիմերով նախագահին պաշտօնանկութեան նպատակով հանրաքուէ կազմակերպելու անոնց պահանջը գործնականի չվերածուեցաւ: Սահմանադրական ատեանը վճռական դիրք չարտայայտեց այդ պահանջով դիմումին դէմ. թելադրեց միայն, վերջին խօսքը ձգելով նախագահին որ անշուշտ իր հեղինակութիւնը կասկածի պիտի չենթարկէր:

Ապօրինութեան, խարդախութեան պնդումները ոչ ոք անկեղծօրէն կրնայ հերքել, հաւատացած թէ նախագահի ընտրութիւնը զերծ եղած է ամէն ստուերէ: Բայց չուրջ տարի մը ետք ներկայի գրոհը կրնա՞յ այդքանով բացատրուիլ: Մանաւանդ երբ երկիրը խոցելի դարձնող ծանօթ ազդակները աւելի քան երբեք աչխոյժ են ու սպառնական:

Ղարաբաղի խնդիրը կը շարունակէ բռնուած մնալ միջնորդներու ճգճգումին, անզօրութեան քաղաքականութեան ցանցին մէջ: Ու չես գիտեր ի՛նչ յենակէտով Բաքուէն կը բազմանան պատերազմի կոչերը: Քայլ մը անդին Թուրքիոյ հետ սահմանի, յարաբերութիւններու ականուած գետինն է, ցեղասպանութեան հաշիւ քօղարկուած ենթախորքին վրայ: Աւելի մեծ չափերով տասը մտածելիք ու մէկ կորելիք մարդ է Կովկասի մէջ ռուսական ազդեցութեան գօտիին զարգացումներուն, հեռանկարներուն առընչուած. կայ տակաւին նոյն շրջանին մէջ ռուսական եւ ամերիկեան նկրտումներուն մրցակցութիւնը:

Նման համապատկերի մէջ ընդդիմութեան ձեռնարկած քաղաքականութիւնը ամէն բանէ առաջ կը մղէ հարց տալու. Գեղամեան – Դեմիրճեան կորիզը իր արբանեակներով ունի՞ Հայաստանի նաւը անփորձանք տեղ հասցնելու կարողութիւնը: Կարելի՞ է անվարան դրական պատասխանել: Իսկ վարանումը բաւարար չէ՞ անտեղի, անհիմն ու արկածախնդրական համարելու նախագահին իշխանութեան ուղղուած ներկայի աշխուժացումը:

Աւելորդ չէ կրկնել թէ զգօն, հեռատես, իր չահէն առաջ ու առանց ներքին, մանաւանդ արտաքին ազդակի, երկրին բարիքը նպատակ ըրած, հեղինակաւոր ընդդիմութիւնը անհրաժեշտութիւն ու բախտ է: Այս սահմանումին մէջ կը տեսնէ՞ ինքզինք Հայաստանեանը: Հոս ալ դրական պատասխանի չեն տրամադրեր մինչեւ այսօրուան տուեալները:

Ուրե՞մն: Անգամ մը ե՞ւս ժողովուրդին իմաստութեան ապաւինիլ անհրաժեշտ պիտի ըլլայ խուսափելու համար երկու չարեաց մեծագոյնին սպառնալիքէն:

Ա. Թ.

***

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆՑԻՆԵՐԸ ԱՆԶԱՐՍԱՅԵՆ ԴԺԳՈՀ

Ատրպէյճանի Ղարաբաղի ազատագրումի կազմակերպութիւնը Ապրիլ 2ին նըշած է «Հայաստանի կողմէ Քելպաջարի գրաւման» 11ամեակը ու այդ առիթով յայտարարութիւն մը հրապարակած: Հոն յատկապէս Ատրպէյճանի իշխանութիւններէն պահանջած են պատերազմի պատրաստուիլ, կամ իշխանութենէն հեռանալ: Նոյն կազմակերպութեան ներկայացուցիչները Թուրքիոյ Բաքուի դեսպանատան ալ դժգոհութիւն յայտնելու գացած են Հայաստանի սահմանը բանալու մտադրութեան առընչութեամբ. սակայն Թուրք դեսպանը նոյնիսկ չէ բարեհաճած զանոնք ընդունիլ: Ղարաբաղի ազատագրումի կազմակերպութեան նախագահը ըսած է թէ Անգարա պէտք է լրջօրէն մտածէ իր դեսպանը ետ կանչելու մասին: Ինչ կը վերաբերի յայտարարութեան, դեսպանատունէն ոչ ոք դուրս ելած է զայն առնելու, ուստի հեղինակները հեռապատճէնով ղրկած են զայն:

***

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆԱԿԱՆ ՑՈՅՑ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԴԷՄ

Արտասահմանի Ատրպէյճանցիներուն պետական կոմիտէն յայտարարած է որ Ապրիլ 2էն սկսեալ զանազան երկիրներու Թուրքիոյ դեսպանատուներուն առջեւ բողոքի ցոյցեր տեղի կ'ունենան: Պատճառը մօտ ապագային Հայաստանի սահմանը բանալու Թրքական մտադրութեան մասին տեղեկութիւնն է:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌԱՖԱՐԷՆԻ քաղաքական ելոյթը Ազգ. Ժողովին առջեւ, Ապրիլ 5ին, յուսախաբ ըրաւ աջը եւ բուռն քննադատութեան ենթարկուեցաւ ձախին կողմէ: Նախարարապետը Ազգ. Ժողովի վստահութիւնը ձեռք ձգեց, ինչ որ անակնկալ մը չէր, միայն ԻՒ. Տէ. ԷՖ.ի մէկ անդամը ձեռնպահ մնացած է: Ռաֆարէն խոստովանեցաւ «քանի մը սխալներ», որոնք պիտի սրբագրուին, բայց վճռած է շարունակել բարենորոգումները նոյն ձեւով: Նկատի առած է Շիրաքի դիտողութիւնները գործազրկութեան, հիւանդութեան ապահովագրութեան եւ հետազօտողներու մարզերուն մէջ եւ կը մաղթէ որ այդ հարցերը արագօրէն լուծուին: Հիւանդութեան ապահովագրութեան հարցը Ազգային Ժողովին պիտի ներկայացուի: Համոզուած է որ Ֆրանսա չի կրնար յաջողիլ առանց աշխատելու: Որոշած է նաեւ շարունակել ապազգայնացումները (ելեկտրականութիւն եւ կազ): Ֆր. Հոլանտ, յաջորդելով Ռաֆարէնի, շատ խիստ ամբաստանգիր մը կարդացած է, հաստատելով թէ Ռաֆարէն կը պահպանէ իր վարած քաղաքականութիւնը: Ռաֆարէնի կառավարութիւնը վստահութիւն ստացաւ 178ի դէմ 379 ձայնով. դէմ քուէարկած է Ֆիլիփ տը Վիլիէ այն պատճառաբանութեամբ որ մեծամասնութիւնը կողմնակից է Թուրքիոյ մուտքին՝ Եւրոպական Միութիւն:

ԻՐԱՔԻ մէջ, ճակատումները կը բազմանան եւ Ամերիկացիներու խիստ դիրքն ալ մեղմացման չի ծառայեր: Գրաւման սկիզբէն ի վեր, առաջին անգամ ըլլալով, ամերիկեան ուժերու հրամանատարը՝ զօր. Ճոն Ապիզայտ նոր ուժեր կը պահանջէ, ինչ որ Ուաշինկթըն չուզեր: Հակառակ կացութեան, Պուշ յաստատես կը մնայ եւ կը պնդէ որ Իրաք կը յառաջդիմէ կայունութեան եւ ժողովրդավա-

(Շար.ը Դ. էջ)

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՄՆ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԷՆ

Ուաշինկթընի Թուրքիոյ դեսպանը Ամերիկայի Հայկական Համագումարին ղեկավարները հրաւիրած է վերսկսելու հայեւթուրք յարաբերութիւններու շուրջ ձեռնարկուած ու դադրած երկխօսութիւնը: Համագումարի Տնօրէններու խորհուրդի նախագահ Ա. Պարսամեան պատասխանած է որ իրենք պատրաստ են կարծիքի փոխանակումի վերսկսելու, բայց Ապրիլէն ետք. ան գրած է. «Ապրիլը ինչպէս լաւ գիտէք, Հայերու համար ցեղասպանութեան զոհերու յիշատակի ամիսն է: Ձեր կառավարութիւնը կը շարունակէ հերքումի քաղաքականութիւնը, անկարելի դարձնելով այս ամսուան մէջ երկխօսութեան վերսկսումը»:

Նոյն կազմակերպութիւնը ցեղասպանութեան նիւթով նամակ մըն ալ գրած է ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նախարար Գ. Փաուըլին, դատապարտելով Թուրքիոյ մէջ Մարդու իրաւունքներու մասին իր նախարարութեան վերջին զեկոյցին մէջ «ենթադրեալ ցեղասպանութիւն» յիշատակումը: Կատարուած է յիշեցումը թէ մինչեւ 1982 նոյն նախարարութիւնը ճանչցած է ցեղասպանութիւնը եւ Թուրքիոյ առաջարկած ընդունիլ մարդկութեան դէմ գործուած յանցանքը:

Ն Ո Ր
Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

«ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ»

(ՀԱՏՈՐ ԻԲ. - ՊԷՅՐՈՒԹ, 2002)

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Մեր սեղանին վրայ է «Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս»ի վերջին՝ ԻԲ. հատորը(*):

Արտասահմանի մէջ հրատարակուող հայագիտական հայալեզու պարբերականներուն ամէնէն «երիտասարդ»ը, որ կանոնաւոր հերթականութեամբ լոյս կ'ընծայուի Պէյրութի Հայկազեան Համալսարանի հայագիտական ամպիոնին կողմէ, տարեկան հաստափոր միակ թիւի մը մէջ մեկտեղելով բանասիրական, վերլուծական կամ պատմա-քննական տարատեսակ ուսումնասիրութիւններ:

«Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս»ի պատասխանատու խմբագիրն է Հ. Անդրանիկ Ծ. Վրդ. Կոանեան, 1991էն ի վեր: Իրեն օժանդակող խմբագրական խորհուրդին մաս կը կազմեն Արա Սանճեան (ամպիոնի վարիչը), Արմէն Իւրնէշլեան, Արշալոյս Թօփալեան, Արտա Ճէմէքճի եւ Անդրանիկ Տագէսեան:

Հանդէսին այս վերջին թիւը, որ լոյս ընծայուած է անցնող տարուան առաջին կիսուն, մի՛շտ Լիզպոնի Գ. Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան նիւթական օժանդակութեամբ, կը բաղկանայ 412 էջէ: Հոն տեղ գտած են 12 յօդուածներ ու 5 գրախօսականներ, մահագրական եւ տեղեկատուական փոքր բաժնի մը կողքին: Իւրաքանչիւր յօդուածի կցուած է անգլերէն ամփոփագիր մը: Հատորին մէջ իրենց ստորագրութիւնը դրած են 19 աշխատակիցներ, որոնց 11-ը Սփիւռքէն են, 7-ը՝ Հայաստանէն, միակ աշխատակցուհի մըն ալ կու գայ... Ճափոնէն: Արեւելահայ եւ արեւմտահայ հայագէտներու միջեւ պահպանուած այս հաւասարակշռութիւնը չափազանց ողջունելի է եւ կարելի է յուսալ որ Հանդէսին խմբագրութիւնը հետեւողական կը մնայ իր որդեգրած այս առողջ սկզբունքին մէջ:

«Հայկազեան»ի ներկայ թիւին առաջին յօդուածը կը պատկանի Խաչիկ Տէր Ղուկասեանին (Պուէնոս-Այրէսի «Արմէնիա» շաբաթաթերթի նախկին խմբագիր, այժմ՝ Միացեալ-Նահանգներ): 50 էջնոց հետաքրքրական ուսումնասիրութիւն մըն է ասիկա, որուն մէջ, իբրեւ սփիւռքեան «քաղաքական համարկում»ի իւրայատուկ օրինակ, լուսարձակի տակ կ'առնուի Արժանթինի Հայ Փերոնականներուն գործունէութիւնը, 50-ականներէն մինչեւ 70-ական թուականներ:

Զօր. Խուան Տոմինկօ Փերոն, որ Արժանթինի մօտիկ անցեալի պատմութեան ամէնէն տիրական դէմքն է թերեւս, իշխանութեան գլուխ գտնուած է երկիցս. նախ՝ 1946-1955 (երբ իր դէմ նիւթուած պետական հարուածէն ետք ստիպուած կ'ըլլայ փախչիլ Սպանիա), հուսկ ապա՝ 1973-74, աքսորէն վերադարձին, երբ վերընտրուելէ հազիւ տարի մը յետոյ կը կնքէ իր մահկանացուն: Արդ, եթէ նկատի ունենանք որ տեւալ ժամանակաշրջանին Արժանթինի քաղաքական կեանքը բեւեռուած մնացած է փերոնական ու հակափերոնական հակադրութեանց շուրջ, ըմբռնելի պիտի դառնար թէ խումբ մը Հայեր եւս գտնուած ըլլան սա կամ նա քաղաքական հոսանքին մարտունակ տարրերուն շարքին: Ահա ա՛յդ է պարագան Հայ Փերոնականներուն, որոնք գործօն մասնակցութիւն բերած են Արժանթինի Օտար Փերոնական Շարժումին, որուն երդիքին տակ համախմբուէր են ծագումով ոչ-արժանթինցի տեղարնակ համայնքներու փերոնականութեան հետեւորդները: Ըստ յօդուածագրին, այս Հայերը «յաջողած էին իրենց ազգային պատկանելիութիւնը եւ փերոնականութեան ազգայնութիւնն ու ընկերային դաւանանքը համադրել»: Անոնք փորձած են հայ համայնքը դուրս բերել արժանթինեան քաղաքականութեան հանդէպ իր աւանդական կրաւորականութենէն: Առ ի չգոյէ հարկաւոր փաստաթուղթերու, յօդուածագիրը իր այս ուսումնասիրութիւնը առաւելաբար հիմնած է Հայ Փերոնականներու պարագլուխ Րաֆֆի Միրաքեանի այրիին եւ Շարժման մասնակից կարգ մը Հայերու բանաւոր վկայութիւններուն վրայ: Ուշագրաւ է այն պարագան, որ մինչ Զօր. Փերոն ո՛չ մէկ առթիւ պատեհութիւն ստեղծած է հանդիպելու իր հայազգի գաղափարակիցներուն հետ, հայ համայնքն ալ բնաւ չէ զօրակցած Շարժումին առաքելութեան...:

«Երեք եղբայրների կամ արեւների դիցաբանութիւնը հայ եւ օտար բանաւոր մշակոյթում» խորագրեալ յօդուածը կը պատկանի Գագիկ Սարգսեանին (Հայաստան), որ մասնագէտ մը կը նկատուի դիցաբանական գրականութեան: Մեկնելով միջնադարեան առասպելաբանութեան մէջ առկայ կարգ մը հայկական հէքեաթներէ, ան բաղդատութեան եզրեր կ'որոնէ անոնց ու նմանատիպ շումերաաքքադական, ռուսական կամ վրացական պատումներու միջեւ: Մասնաւորաբար կը պարզաբանուի, թէ յիշեալ պատումները հիւսուած են «Արեւի եւ Լուսնի վերաբերեալ վաղնջական դարերից եկող դիցաբանական հաւատալիքների հիման վրայ»:

Արմէն Քէշիշեան (Հայաստան), որու բանասիրական գիտաշխատանքին մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւեն Մամիկոնեան տոհմին առնչուող հետազօտութիւնները, ձեռք առած է «Հ. Հ. Հանդէս»ի 1999ի թիւին մէջ պատմաբան Ռաֆայէլ Մաթեւոսեանի կողմէ ստորագրուած ուսումնասիրութիւն մը եւ մատնանշած՝ հոն երեւցող սխալագրութիւնները: Պատմական հարցի մը շուրջ՝ գիտական ազատ վիճարկումի օրինակելի դրսեւորում մըն է 34 էջնոց այս հակադրեցութիւնը: Ըստ իրեն, «Մովսէս Խորենացու վկայութիւնները Մամիկոնեան ... Խաղբակեան տոհմի ծագման մասին» խորագրեալ տրւեալ ուսումնասիրութեան մէջ «առկայ են տարբեր հարցերի վերաբերեալ մեծ ու փոքր մի շարք անճշդութիւններ, ինչպէս եւ ոչ խորքային մօտեցումներ, փաստերի հակասական մեկնաբանութիւններ եւայլն՝ արդիւնքում յանգեցնելով սխալ եզրակացութիւնների»: Յօդուածագիրը համոզուած է, որ Մամիկոնեանները ունին տեղական հայկական ծագում եւ ամենեւին ալ ճիշդ չէ անոնց եկուորներ (Չինաստանէն կամ այլ վայրերէ) ըլլալու յաճախ յեղյեղուող վարկածը: Քէշիշեան կ'աշխատի ապացուցել նաեւ՝ թէ Խաղբակեանները ու Մամիկոնեանները չե՛ն սերիր միեւնոյն ազգատոհմէն, այլ իրարմէ բոլորովին տարբեր են:

Լիլիթ Մանուկեան (Հայաստանէն)՝ իր զանազան երեսակներով սեւեռումի ենթարկած է «քանոն ժողովրդական նուագարանը»: Քանոնը Ե. դարու հայ պատմիչներուն կողմէ յիշատակուած է քնար, ջնար կամ տաւիղ անուններով, առաւելաբար գործածուելով արքունիքի իշխանական շրջանակներուն մէջ: Ժամանակակից Խորհ. Հայաստանի երաժշտական պատմութեան մէջ առաջին քանոնահարը եղած է Արշաւիր Ֆերջուլեան (20ական թուականներուն): Յօդուածագրին համաձայն Ի. դարու կէսին քանոնի կատարողական արուեստը թեւակոխած է զարգացման նոր փուլ, շնորհիւ երաժշտագէտ եւ յօրինող Խաչատուր Աւետիսեանին, «որը կարողացաւ արտացոլել ժամանակի քանոնի նուագի մէջ այն գեղեցիկը եւ նուրբը, որի ուժն առաջին հերթին ազգային բնոյթի եւ ոգու մէջ էր»: Աւետիսեանի կողմէ հիմնուած կատարողական այս դպրոցին ամէնէն վարպետ քանոնահարները եղած են Անժելա Աթաբեկեան, Ցասմիկ Լէյլոյեան, Ալվարդ Միրզոյեան, Անոյշ Կիրակոսեան, Ծովինար Յովհաննիսեան ու Մարինէ Ասատրեան:

Նիւ-Ճըրզիէն Վարդան Մատթէոսեան, որ ամէնէն մնայուն ու սիրելի ներկայութիւններէն մին է հայագիտական հայալեզու մամուլին, այս անգամ լուսարձակի տակ առած է «Ուրուկուայի հայ համայնքը (սկիզբէն մինչեւ 1950)»: Շատ քիչ ուսումնասիրուած գաղութ մըն է Ուրուկուայը, որուն մասին յօդուածագիրը իր տուեալները առաւելաբար քաղած է Աչոտ Արծրունիի 1943ին Պուէնոս-Այրէսի մէջ լոյս ընծայած «Տարեցոյց Հարաւ. Ամերիկահայոց»էն եւ 1993ին Մոնթեվիտէոյի մէջ սպաներէնով հրատարակուած «Հայկական գաղթականութիւնը Ուրուկուայի մէջ» գիրքէն (հեղինակներ՝ Ալպէրթօ Տիւրէճեան եւ Տանիէլ Գարամանուկեան): Ասոնց կողքին, ան օգտուած է մամուլի զանազան նիւթերէ եւ անտիպ աղբիւրներէ ալ, որոնք մաս կը կազմեն բանասէրի իր արխիւին:

24 էջնոց այս յօդուածին համաձայն, Ուրուկուայ, որ իր անկախութիւնը հռչակած է 1830ին, միայն անցեալ դարու 20-ական թուականներէն ետք է որ իր ծոցին մէջ սկսեր է կազմաւորել հայ գաղութի մը առաջին կորիզը: Թէեւ, «Մարսէյլի ԱՐՄԷՆԻԱ-ն Մարտ 1889ին կը հաղորդէր, թէ ուրուկուայեան մայրաքաղաքին մէջ 25 Հայեր կային, մեծաւ մասամբ խարբերդցի, որոնք շրջուն մանրավաճառութեամբ կը զբաղէին»: 1923ին, Մոնթէվիտէոյի մէջ կազմուած է առաջին Գաղութային Միութիւնը՝ երբ համայնքին թիւը սկսեր էր մօտենալ երկու հազարի: 1928ին հոն կը ժամանէ Ներսէս Վրդ. Տօլապճեան, որ հովուական պաշտօնի գլուխ կը մնայ շուրջ 40 տարի: Յետագային, կը կազմուի Ուրուկուայի Թեմի Կեդր. Վարչական Խորհուրդը, կը հիմնուին եկեղեցիներ, դպրոցներ, միութիւններ: Առաջին թերթը «Մոնթէվիտէօ» ամսաթերթն է (1937): Ըստ յօդուածագրին, «թերթերուն կարճատեւութիւնը աչքի զարնող հակադրութիւն մը կը ստեղծէ ռատիոկայաններու երկարակեցութեան հետ: Սփիւռքի որեւէ համայնքէ աւելի, Ուրուկուայի մամուլը եղած է գլխաւորաբար բանաւոր»: Արդարեւ, 1935ին հիմնուած երկու ռատիոկայաններ՝ ԱՐՄԷՆԻԱ և ԿՈՄԻՏԱՍ՝ ցարդ կը պահեն իրենց գոյութիւնը, «օրաթերթերու համազօր դեր խաղալով համայնքի կեանքին մէջ»:

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) **Haigazian Armenological Review**
Haigazian University
P.O.Box 11-1748
Beirout — Lebanon
E-mail : review@haigazian.edu.lb

ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԵԱՆ ՄԻԱԿՈՂՄԱՆԻ ՆՈՐ ՓՈՐՁ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՃԱՄԲՈՎ

Պոլսոյ «Ակօս» շաբաթաթերթը (Մարտ 26) Ա. էջի ուշագրաւ խորագիրով ու պատկերազարդ լուրով մը կը հաղորդէ թէ հայ եւ թուրք աշխարհահռչակ երկու երաժիշտի՝ խմբավար Ճորճ Փէհլիվանեանի ու դաշնակահար Ֆազըլ Սայի կողմէ կը ծրագրուի «Ախթամար պալէ»ի մը ներկայացումը, 2006ին: Ասիկա «մեծ քայլ» կ'որակուի հայ եւ թուրք ժողովուրդները երկխօսութեան հրաւիրելու: Թերթին աղբիւրը թուրք դաշնակահարն է որ Ախթամար կղզին ծանօթ առասպելին նիւթով պալէ մը պիտի յօրինէ ու ծանօթ պարագիրներու օժանդակութեամբ պիտի բեմադրէ: Նուագախումբին ղեկավարութեան համար ալ պիտի հրաւիրէ Ճ. Փէհլիվանեանը որ կ'ըսէ թէ իր մտերիմ բարեկամն է:

Ֆ. Սայ հայ խմբավարին մասին կ'ըսէ. «Ան նոր սերունդի լաւագոյններէն է: Միասնաբար մտածեցինք թէ ի՛նչպէս կրնայինք գոնէ արուեստի ճամբով հայ եւ թուրք ժողովուրդները վերստին բարեկամացնելու ճամբայ մը գտնել: Այս երկու ժողովուրդները մեծ նմանութիւններ ունին ու գրեթէ իրենց բոլոր յատկանիշները նոյնն են: Միասնաբար որոշեցինք համաշխարհային ընդգրկումով ծրագիր մը մշակել: Ես մինչեւ 2006 Ախթամարի պալէին երաժշտութիւնը պիտի յօրինեմ, յետոյ ծանօթ պարագիրներու պիտի դիմեմ, որպէսզի պարագրութիւնը պատրաստեն: Իսկ Ճ. Փէհլիվանեան պիտի ղեկավարէ: Գործը պիտի ներկայացնենք Թուրքիոյ, Հայաստանի, Եւրոպայի ու ԱՄՆ-ու մէջ: Թերեւս ոմանց անկարելի ցնորք թուի, սակայն մենք՝ արուեստագէտներս կը հաւատանք թէ այս ճամբով կրնանք երկու ժողովուրդներուն միջեւ վերստին բարեկամութեան գետին մը հարթել»: Ան ըսածին որպէս օրինակ, անդրադարձած է յոյնեւթուրք բարեկամութեան որ 30 տարի առաջուան ժխտական վիճակէն հասած է այսօրուան դրական հոլովոյթին. ուատոր մէջ անուրանալի է յոյն եւ Թուրքիացի արուեստագէտներու դերը: «Ինչո՞ւ նոյն երեւոյթը չպարզուի նաեւ հայ եւ թուրք ժողովուրդներուն միջեւ» հարց կու տայ թուրք արուեստագէտը:

Արուեստի ճամբով քաղաքական նման յանձնառութեան լուրը երբ ուզեցինք ստուգել Ճ. Փէհլիվանեանի դիմելով, ան ըսաւ թէ ճիշդ է պալէի ծրագրի մը գոյութիւնը: Ինք որպէս արուեստագէտ կը գնահատէ Ֆ. Սայը, որուն հետ բազմիցս նուագած են: Սակայն, ինչ կը վերաբերի նախաձեռնութեամբ քաղաքական կողմին, նպատակին, ինք ամբողջովին անտեղեակ էատոր եւ այդ մարզը ոչինչով կը շահագրգռէ զինք: Թուրք դաշնակահարին հետ գործակցելու միակ դրդապատճառը երաժշտականն է ու ատկէ դուրս ոչ մէկ բան պէտք է տեսնել այդ գործակցութեան մէջ:

***

Հայեւթուրք մերձեցումին երաժշտութեան ճամբով մէկ այլ օրինակը պէտք է նկատել փոխահարաբար այն լուրն ալ որ նոյն էջին վրայ տեղ գտած է: Թուրք երգչուհիի մը նոր ալպոմին մէջ առնուած է եղեր «Պատճառս սէրն է» երգը որուն մեղեդին կը պատկանի 1909ի Ատանայի կոտորածին նուիրուած «Ատանայի Ողբը»ին: Ամբողջ ժողովուրդի մը պատմութեան ամէնէն ողբերգական մէկ էջին ներշնչումով յօրինուած մեղեդիին թրքերէն սիրոյ երգի մը բառերը հագցնելու արարքը «մխիթարական» կողմ մըն ալ ունի... ալպոմին վրայ նշուած է եղեր որ տուեալ երգին մեղեդին հայկական Ատանայի ողբինն է...

Թերթին նամականիի բաժնին մէջ առաջին անդրադարձ մը կայ եղածին. Մարտիրոս Սէրճան ստորագրութեամբ նամակագիրը կ'ըսէ թէ հայկական մեղեդիներ թրքացնելու սովորութեան ոչ առաջինն է օրինակը, ոչ ալ վերջինը: Կը յիշէ Սայաթ Նովայէն կատարուած խրացումը որուն «հեղինակ» իսկ ճարուած է: Ապա կարօտով կը փնտռէ պատանեկան երգչախումբի ղեկավար Մելիք Կավրիլոֆը որ մեկնած է Թուրքիայէն բայց օր մը հոն գտնուած շրջանին տեսնելով Ատանայի ողբին անտարբեր երգասացներու ինքնամոռաց շատախօսութիւնը, սաստած է զիրենք, ըսելով «Ասիկա սուգի երգ մըն է ու կը յուզէ զիս, յարգանք ունեցէք զգացումներուս»:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ ՊԱՅՔԱՐԻՆ ՄԷՋ ՊՈՒՇԻ ՏԿԱՐ ԿԷՏԸ

Այլեւս նոյնիսկ ամերիկեան մամուլին մէջ տարածուն է համոզումը թէ Նիւ-Եորքի երկնաքերերուն դէմ կատարուած 2001 Սեպտ. 11ի ոճրափորձը եւ Իրաքի պատերազմը ոչ մէկ կապ ունէին: Նոյն ձեւով, մարդիկ օրէ օր աւելի վստահ կ'ըլլան որ նախագահ Պուշ առանց որեւէ խղճահարութեան օգտագործեց այդ արարքը, տապալելու համար կոպիտ բայց աշխարհական վարչակարգ մը:

Այսօր նոյն նախագահը լծուած է վերընտրուելու արշաւին: Ու ընտրական քարոզչութիւնը հիմնուած է ահաբեկչութեան դէմ անզիջում պայքարի վճռականութեան վրայ. բայց օրէ օր կ'աւելնայ նշմարել տուողներու թիւը որոնք կ'ըսեն թէ այդ համբաւը միայն տպաւորութեան մը վրայ հիմնուած է եւ ոչ թէ իրականութեան: Ինչպէս կը շեշտէ «Նիւ Եորք Թայմզ»ի մէկ յօդուածագիրը, Ճ. Պուշ միշտ ալ դժկամած է ահաբեկիչներով զբաղելու. անոնց որոնք ԱՄՆ-ու դէմ յարձակում գործած են, կամ նաեւ անոնց որոնք Սաուտի Արաբիոյ եւ Փաքիստանի հովանաւորութիւնը կը վայելեն: Ճ. Պուշ նաեւ նկատի չէ առած Գլինթընի խումբին ազդարարութիւնները թէ պէտք է լուրջի առնել Ալ-Քաիտայի սպառնալիքները:

Սեպտեմբեր 11էն ետք ահաբեկչութիւնը անգիտանալ կարելի չէր ու բանակը թէեւ Թալիպաններու դէմ պայքարի ձեռնարկեց, բայց բաւարար թիւով խումբ ընդգրկուած չըլլալով այդ պայքարին մէջ, Պէն Լատէն խուսափեցաւ: 2002ի ամառէն սկսեալ ալ անոր անունը անհետացաւ Պուշի ճառերէն: Միայն կար Ս. Հիւսէյնի հարցը: Այլեւս բոլոր միջոցները յատկացուած էին զայն ձեռք ձգելու:

Այդ քաղաքականութեամբ Պուշ անգըտանելի ծառայութիւն մը մատուցանեց Ալ-Քաիտային: Մինչ ինք լծուած էր Իրաքի նախագահին հալածանքին, իսլամական ահաբեկիչներն ու անոնց դաշնակից Թալիպանները ժամանակ գտան իրենց ուժերը վերագտնելու: Այս վերջինները կրկին յաջողեցան իրենց ենթարկել Աֆղանիստանի չուրջ մէկ երրորդը ու ի վիճակի եղան կարեւոր վայրագութիւններ գործելու:

Ատկէ զատ, Պուշի ահաբեկչութեան մարզի քաղաքականութիւնը անհասկնալի կարգադրութիւններ ալ ունեցաւ, երբ օրինակ, իր կառավարութիւնը ի նպաստ դիրք ունեցաւ Սաուտի Արաբիոյ եւ Փաքիստանի պարագային. մինչ առաջինը Սեպտեմբեր 11ի օդահէններուն կարեւոր մէկ մասին մեկնումի երկիրն էր, իսկ Փաքիստանը ինք ծնունդ տուած էր Թալիպաններուն եւ գործօն մասնակցութիւն բերած հիւլէական զէնքերու տարածումին: Ըսուածին աւելի փաստն է որ մինչ սեփական Թռիչքները արգիլուած էին Սեպտ. 11էն ետք, պաշտօնապէս արտօնուեցան օդանաւեր որոնք սաուտցիներով լեցուն էին, մինչեւ իսկ անոնց մէջ կային Պէն Լատէնի ընտանեկան պարագաները:

Այսօր երբ նախագահ Պուշ որպէս իր յաջորդութեան թեկնածու կը հպարտանայ հակահաբեկչական պայքարով ու իր մրցակիցը Ճ. Քէրին տկարութեամբ կ'ամբաստանէ, շատեր կը թելադրեն մէկ բան յիշել. ներկայի իշխանութեան իսկական հաշուեփակին մէջ կայ ահաբեկչութեան հետ մօտէն առնչուած վարչակարգերու հանդէպ լայնախոհ կեցուածքը եւ ահաբեկչական իսկական սպառնալիքները միայն պատահածին ճնշումին տակ հետաքրքրութեան առարկայ դարձնելու յապաղումը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՔԻՒՐՏԵՐԸ ԿԸ ՀԱԿԱԶԴԵՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ «ԶՈՒԼՄԱՆ» ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Հայաստանի փոքրամասնութիւններու համակարգումի, լեզուի ու ազգութիւններու կոմիտէին նախագահուհին Հրանոյշ Խառատեան Քիւրտերուն զայրոյթը գրգռած է «Հայաստանի մէջ Քիւրտ չկայ, Եզդիներն ալ Քիւրտ չեն» յայտարարելով: Քրտական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ պահանջած են որ ան այդ խօսքերուն համար ներողութիւն խնդրէ Քիւրտերէն: Այդ ներկայացուցիչները Եւրոպական Միութեան ու Մարդկային իրաւունքներու կազմակերպութեան ուշադրութիւնը հրաւիրած են այն իրողութեան վրայ որ ինչպէս կը պնդեն, Հայաստանի մէջ 1990ական տարիներէն քիւրտ բնակչութիւնը պառակտելու քաղաքականութիւն կը տարուի, Եզդիները անջատ ազգութիւն համարելով:

Մօտ 70 տարիէ ի վեր Հայաստանի մէջ լոյս տեսնող քրտական «Ռյա Թազա» թերթին խմբագիրն ալ քննադատած է քիւրտ-եզդի զանազանութիւնը ու Խորհրդարանին կողմէ որպէս պաշտօնական լեզու եզդիերէնի ճանաչումը: Ան օրինակ բերած է Վրաստանի նախագահը որ երդման արարողութեան Քիւրտերուն մասին ալ խօսած է, առանց այլեւայլի:

Քրտական օրաթերթ «Էօզկիւր Փոլիթիքա» եւս լայն տեղ տուած է նիւթին (Ապրիլ 1) տալով նաեւ Եւրոպական Խորհրդարանի եզդի երեսփոխան Ֆ. Ունճայի արտայայտութիւնները. ան Հայաստանը ամբաստանած է տարիներէ ի վեր Քիւրտերուն ուղղուած ճուլման քաղաքականութիւն մը կիրարկելով ու կոչ ըրած է որ Քիւրտերը այդ խաղին գործիք չըլլան:

Թերթը Հայաստանի «հակաքիւրտ» քաղաքականութեան որպէս ապացոյց կը թուէ Երեւանի ձայնասփիւռին քրտերէն հաղորդումներուն մէկուկէսէն կէս ժամի կրճատումը, «Ռյա Թազա» օրաթերթին նիւթական նեցուկին ջնջումը, 1990-էն ի վեր քրտերէն գիրք հրատարակելու արգելքը:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Պոլսահայ Միութեան «Արամ Խաչատուրեան» սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ «ՄԷԿ»ի, Մարտ 3ին տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը աւագ սարկաւագ Օննիկ Գալուստեանի կողմէ, նուիրուած «Հայ Եկեղեցիին եւ մշակոյթին»: Ան, Եկեղեցին եւ մշակոյթը նկատած է մեր ինքնութեան դիմագիծին երկու աչքերը: Եկեղեցասիրութիւնը եւ լեզուն, շեշտած է ան, վահաններ եղան վայրենիներու սուրին եւ Թուրքին դէմ:

***

ՊՈԼՍՈՅ Երէպաթան պալատին մէջ, Մարտ 12ին, Սահակեան Դպրաց Դաս երգչախումբի քսան անդամներ, ղեկավարութեամբ Սեւան Ակօշեանի եւ ընկերակցութեամբ երգեհոնահար Սեւան Արապեանի ելոյթ ունեցած են, կազմակերպութեամբ Ֆրանսական զբօսաշրջական կազմակերպիչ հաստատութեան մը: Յայտագրին մաս կազմած են հայկական եկեղեցական երաժշտութեան նմոյշներ:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, Մարտ 10ին, կազմակերպութեամբ Գանատայի Հայոց Ազգային Առաջնորդութեան եւ Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ, տրուած է դասախօսութիւններու շարքին երկրորդը, յետ հսկումի արարողութեան: Դասախօսն էր Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ հովիւ՝ Հրայր Քհնյ. Նիկոլեան, նիւթ ունենալով՝ «Յովհան Մանդակունի եւ իր ճառերը»: Մանդակունիի հետ սկսած է Հայց. Եկեղեցւոյ Ս. Աթոռին տեղափոխութիւնը՝ Էջմիածինէն Դուին: Մինչեւ Կիլիկեան Հայոց Թագաւորութեան ժամանակը Հայրապետական Աթոռը զանազան տեղեր շրջելէ ետք հասած եւ հաստատուած է Սիս: Անկէ, աքսորական՝ անցած է Անթիլիաս (Լիբանան): Մանդակունի գահակալած է 12 տարի: Այդ միջոցին, որ Վահանեան շարժումի ժամանակն էր, ան եղած է ժողովուրդին հայրը: Իր ճառերը պարզ լեզուով եւ յստակ օրինակներով խրատած են ժողովուրդը:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ «Օրքեսթր Սէնֆոնիք տը Թռուա Ռիվիէռ» տարեկան մրցումին մասնակցած է (Մարտ 15ին) երիտասարդ դաշնակահարուհի Փաթիլ Հարպոյեան, բարձրագոյն դասակարգի (Ա. դասարան) խումբին մէջ եւ տիրացած է առաջին մրցանակին, իսկ ընդհանուր դասաւորումին մէջ, տիրացած է Ռատիօ Գանատայի մրցանակին: Այս մրցանակները առիթ ստեղծած են որ ան հրաւիրուի զանազան նուագահանդէսներու որպէս մենակատար: Փ. Հարպոյեան ծնած է Պէյրութ եւ սկսած է նուագել փոքր տարիքէն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

4

Անտոն մտածեց. «Կաթոլիկներու հոգիներուն մէջ անդունդ բացուած է: Այդ անդունդը հին հարստութիւններ կլանած է: Ու տեղը դրուած են թեթեւ, գոյնըզգոյն, անշահ ու անսուրբ հարստութիւններ: Հրաշք մը պէտք էր որ անդունդները լեցուին: Գանձերը յարութիւն առնեն: Հրաշք մը: Բանաստեղծութիւնով, թատրոնով, արուեստով, դպրոցով, մեծ մարդու մը ձեռքով պէտք է կատարուի այդ հրաշքը: Ու մտքին մէջ մեծցաւ Մըկրտիչ Պէշիկթաշլեանի դէմքը: Առաքեալի նման հսկայացաւ ան իր աչքերուն առաջ: Յիշեց որ ան հայատեաց օրիորդներու հայերէն դաս էր տուած: Սիրցուցած էր լեզուն: Եւ նոյնիսկ պատճառ էր եղած որ օրիորդ մը սկսի հայերէն գրել փորձել: Մինչդեռ Պէշիկթաշլեանէն դաս առնելէ առաջ կ'արհամարհէր օրիորդը հայերէն լեզուն ու կ'ըսէր. «Միթէ կարելի՞ է հայերէնով գրականութիւնը ընել»:

Ահաւասիկ հրաշքը: Բայց այդ հրաշքը պէտք է կատարուի, լայն, ընդարձակ հողերու վրայ, ամբողջ Բիւզանդիոնի մէջ ու նաեւ ամբողջ Փոքր Ասիոյ մէջ, ամբողջ, ամբողջ Հայաստանի մէջ: «Ո՛վ իմ Հայոց չքնաղ երկիր դրախտավայր»: Պէշիկթաշլեան մինակ չի կրնար ըլլալ: Շատ առաքեալներ պէտք են: Բայց ահա Գրիգոր Օտեանը, Հիսարեանը, Էքըշեանը, Հէքիմեանը, Ջամչեանը, Լիւթֆեանը,: Եւ ահա նորեր որ կը հասնին.- Թէրզեան, Աճէմեան, Մաղաքեան, Պալեան: Ու կէս դար վերջը Հայուհին պիտի չըսէ այլեւս. «Միթէ կարելի՞ է հայերէնով գրականութիւն ընել, թատրոն ընել»: Ա՛լ Սրբուհիներ պիտի չըլլան: Սրբուհին...

Ֆրանչէսքա հարցուց.

– Անտոն, ո՞րու ուղղած է Մկրտիչ իր այս գեղեցիկ բոէզին...

– Սրբուհիին...

– Սրբուհիի՞ն... Ճի՞շդ է...

– Այո՛, տիկին... Ֆրանչէսքա...

– Անտոն, ի՛նչ անոյշ արտասանեցիր: Ասկից վերջ պիտի կարդամ հայերէն բոէզիներ: Շատ չեմ հասկնար: Բայց կը հասկնամ, պիտի հասկնամ:

– Ֆրանչէսքա, աս հրաշքն է...

– Ի՞նչ հրաշքը...

– Կարդա՛ հայերէն: Անիկա մեր լեզուն է, մե՛րը: Մե՛ր մայրենի լեզուն: Ես դժբախտ եմ, որ չեմ գիտեր մեր լեզուն: Ես դժբախտ եմ... Ես ժամանակ չունեցայ, ժամանակ չունիմ սորվելու: Բայց կը պաշտեմ մեր լեզուն: Մենք՝ կաթոլիկներս, Ֆրանչէսքա, այլասերուած ենք: Մենք ազգ չենք: Մեզի նման ժողովուրդ ոչ մէկ ազգի մէջ կայ: Մենք կը խօսինք Թրքերէն: Անիկա Թուրքերուն լեզուն է: Կը խօսինք Ֆրանսերէն: Անիկա Ֆրանսացիներուն մայրենի լեզուն է: Կը խօսինք Իտալերէն: Մերը չէ: Մեր լեզուն հայերէնն է, մեր մայրենի լեզուն: Անիկա մեծ հին, հարուստ լեզու է: Մկրտիչը մեծ աշխատանք մը կը թափէ: Հայերը մեր եղբայրներն են, մենք անոնց եղբայրն ենք...

– Անտո՛ն, Անտո՛ն, ազուորս, ի՞նչ եղար... Ես քեզի ասանկ չէի ճանչնար... Ի՛նչ աղուոր ես, երբ կ'արտասանես, երբ ասանկ կը խօսիս... Խօսէ՛, ըսէ՛, գեղեցիկս... Այո՛, գրեթէ իրաւունք ունիս: Մեր լեզուն հայերէնն է... Անոնք մեր եղբայրներն են... Պէշիկթաշլեանը... Այո՛, այո՛... Կը հասկնամ... Կը հասկընամ... Ա՛լ անտարբեր պիտի չըլլամ... Ինծի բոէզի մըն ալ արտասանէ: Սրբուհիին նուիրուած բոէզիներէն...

Եւ Անտոն խանդով ու քաղցրութեամբ արտասանեց «Թոյլ տուր»էն կտոր մը:

Ֆրանչէսքա համբուրեց Անտոնը: Այս վերջինը մեկնեցաւ: Անտոն երջանկացած էր: Ու շատ գտաւ իրեն այդ երջանկութիւնը: Ինք ո՞վ էր որ արժանի ըլլար այդքան երանութեան: Ու զգաց Պէշիկթաշլեանի եղերական ճակատագիրը: Ան սիրահար էր, դժբախտ սիրահար, նիւթական նեղութեան մէջ, ու հիւանդ էր: Բայց անկարելի էր այդ ազնիւին դրամ առաջարկել: Ու այդ բանը մանաւանդ ինք չէր կրնար ընել:

Անտոնի ամսականը հինգ ոսկի յաւելուած կրած էր: Այդ հինգ ոսկին Ֆրանչէսքան իր ձեռքովը կու տար, ամէն ամսագլուխ: Անտոն հրաշալի կը հագուէր: Ու դրամ կը պահէր: Տանը մէջ սիրուած դէմքն էր: Շատ անգամ երբ տունէն ներս կը մտնէր՝ քիչ վերջը կը լսուէր երկրորդ յարկէն Ֆրանչէսքայի դաշնակահարումը: Անիկա «եղբայր ենք մենք»ը կը նուագէր: Ու վերջերս սկսած էր երգել նուագած ժամանակ: Ի՜նչ քաղցր էին հայերէն բառերը, անոր երգեցողութեան մէջ: Բառերը նոր երանգ, նոր բոյր, նոր կենդանութիւն մը կը ստանային: Նոր հագուստ կը հագնէին հայերէն բառերը... Անտոնին պէս:

Ի բիւր ձայնից բնութեան շքեղ
Թէ երգք թռչնոց սիրողաբար,
Մատուցք կուսին ամենագեղ
Թէ որ զարնեն փափուկ քնար.
Զուգին ձայն մի այնքան սիրուն
Քան զանձկալի Եղբայր անուն:

Տո՛ւր ինձ քու ձեռքդ, եղբայր ենք մենք
Որ մրրկաւ էինք զատուած,
Բախտին ամէն ոխ չարանենք
Ի մի համբոյր ցրուենք ի բաց.
Ընդ աստեղօք ի՞նչ կայ սիրուն
Քան զանձկալի Եղբայր անուն:

Երբ ալեւոր Մայրն Հայաստան՝
Տեսնէ զորդիս իւր քովէ քով,
Սրտին խորունկ վէրքըն դաժան
Քաղցր արտասուաց բուժին ցօղով.
Ընդ աստեղօք ի՞նչ կայ սիրուն
Քան զանձկալի Եղբայր անուն:

Մէկտեղ լացինք մենք ի հընում...
Եկէք դարձեալ յար անբաժան
Խառնենք զարտօսր եւ ըզխնդում
Որ բազմածնունդ ըլլայ մեր ջան.
Ընդ աստեղօք ի՞նչ կայ սիրուն
Քան զանձկալի Եղբայր անուն:

Մէկտեղ յոգնինք, մէկտեղ ցանենք,
Մէկտեղ թափին մեր քրտինքներ,
Ըզհունձ քարեաց յերկինս հանենք
Որ կեանք առնուն Հայոց դաշտեր.
Ընդ աստեղօք ի՞նչ կայ սիրուն
Քան զանձկալի Եղբայր անուն:

(Շար. 19)

(Շար· Ա· էջէն)

ութեան ճամբուն վրայ: Ամէնէն հակասական պատկերն այն է որ Ամերիկացիներու դէմ են շիիները, այսինքն Իրաքցիներու այն տարրը, զոր «ազատագրեցին»: Ասոնք ունին կրօնական երկու պետեր, մէկը ծայրայեղական, միւսը աւելի հաւասարակշիռ: Առաջինը՝ Մոքթատա ալ-Սատր՝ ամբոխ կրնայ խանդավառել կրակոտ ճառերով, ուր կան կրօնք և քաղաքականութիւն: Զաւակն է Մոհամէտ Սատէքի, սպաննուած 1999ին, Ս· Հիւսէյնի օրով: Առժամեայ կառավարութեան մաս չի կազմեր եւ բուռն կերպով կը հակառակի Ամերիկացիներուն, պաշտպանելով շիի նահատակութիւնը: Ապրիլ 5ին, Ամերիկացիք զինք օրէնքէ դուրս հռչակած են եւ ձերբակալութեան հրամանագիր հանած: Միւսը՝ Ալի Սիսթանի, 73 տարեկան, դէմ ըլլալով հանդերձ Ամերիկացիներուն, խաղաղ լուծումներու կողմնակից է եւ կ'ուզէ որ ժամ առաջ Իրաքը ղեկավարուի Իրաքցիներու կողմէ: Շաբաթավերջին, Ամերիկացիք 11 զինուոր կորսնցուցած են եւ ընդհանուր ձեւով 290 զինուոր 2003 Մայիս 1էն ի վեր, երբ վերջ գտած էր պատերազմը: Շիիները Իրաքի ժողովուրդին (24 միլիոն) 60%ը կը կազմեն եւ հալածուած էին Հիւսէյնի օրով: Ներկայիս Ամերիկացիք ապստամբութեան վախով կ'ապրին, նախքան իշխանութեան փոխանցումը Յունիս 30ին:

ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նախարարը Գ· Փաուըլ Թուրքիոյ հակադդեցութեան թիրախ եղած է, այդ երկիրը դասելով իսլամական հանրապետութիւններու կարգին: Գերմանական հեռատեսիլի կայանի մը հարցազրոյցին ընթացքին, պատասխանելով Իրաքի մէջ իր երկրին պարտութեան ու ազատ ընտրութիւններէ ետք իսլամական վարչակարգի մը հաստատումին մասին հարցումին, ան ըսած է· «Ո՛չ, ԱՄՆ չպարտուեցան: Իրաքի մէջ իսլամական հանրապետութիւն մը պիտի հիմնուի, իսլամական այլ հանրապետութիւններու օրինակով ·Թուրքիոյ եւ Փաքիստանի նման»: Այս չարունակած է· «Իրաքի մէջ եւս պատճառ չկայ որ իսլամականութիւնն ու ժողովրդավարութիւնը միասին չընթանան: Ինչո՞ւ Թուրքիոյ նման իսլամական երկիր մը եւ նոյն ատեն Թրքականին պէս ժողովրդավարութիւն մը կարելի չըլլայ»:

ՌՈՒԱՆՏԱՅԻ ցեղասպանութեան տասնամեակը կ'ոգեկոչուի Քիկալիի մէջ, Ապրիլ 7ին, բայց արեւմտեան պետութիւններու եւ ՄԱԿ-ի ներկայացուցիչներու մեծ մասը կը բացակայի: 1994ին ալ, միջազգային հասարակութիւնը ընդհանուր անտարբերութեամբ դիտեց ջարդեր, որոնք «ափրիկեան առաջին ցեղասպանութիւնը» կը նկատուին: 1994, Ապրիլ 6ին էր, որ Քիկալիի օդակայանին վրայ Նախագահ Հապիարիմանայի օդանաւը վար կ'առնուէր սոլ-էռ հրթիռով մը եւ կը ջախջախուէր նախագահին բնակարանին պարտէզին մէջ: Այսպէսով ծայր կու տար Թութսիներու եւ Հութուներու վայրագ ջարդը: Զոհերու թիւը մէկ միլիոն կը նկատուի: Ապրիլ 7ին, կը սկսի Թութսիներու ջարդը, կը սպաննուի վարչապետը, Յունիս 23ին կը սկսի ֆրանսական Թիւրքուազ գործողութիւնը: Օգոստոս 24ին, մեռեալներու թիւը արդէն 500 հազարէն մէկ միլիոն է, գլխաւորաբար Թութսի: Այս ցեղասպանութենէն տասը տարի ետք ալ, Ֆրանսայի դերը միշտ պղտոր կը մնայ եւ հարցականներու դուռ կը բանայ: Ֆր· Միթերան եւ ձախ կառավարութիւնը զօրավիգ եղան վարչակարգի մը, անտեսելով ջարդերը: 1993ին հութու իշխանութիւն մը կը ստեղծուի եւ Թութսիները կը ջարդուին: Տասը տարի ետք հաշտութեան շրջան է, բայց փոխադարձ վստահութիւն չկայ:

ԱՆՍԱՐ ԱԼ-ՔԱՍՏԱ ԵՒՐՈՊԱ խումբը, Ապրիլ 3ին, հեռապատճէն մը ղրկած է Ա· Պէ· Սէ· թերթին, ուր կը պահանջէ սպանական զօրքին անմիջական քաշուիլը Իրաքէն եւ Աֆղանիստանէն, հակառակ պարագային սպառնալով Սպանիան վերածել «դժոխքի մը ուր արիւնը պիտի հոս առատօրէն»: Ներկայիս, Ներքին նախարարութիւնը կը հաստատէ որ Մարտ 11ի ոճրափորձերուն ամբողջ ցանցը գլխատուած է:

ԷԼԻԶԱՊԷԹ Բ· ջերմ ընդունելութեան մը արժանացաւ Ապրիլ 5ին, Կառ տիւ Նորէն սկսեալ, ուր իրեն կ'ընկերանային 200 մանուկներ, որոնք կը դիմաւորուէին 200 ֆրանսացի մանուկներու կողմէ: Թագուհին ծաղկեպսակ մը դրաւ Անծանօթ զինուորի շիրիմին, ապա իրիկունը իրեն ի պատիւ կոչունք մը տրուեցաւ Էլիզէ, 240 հրաւիրեալներով, ինչ որ աննախընթաց է: Թագուհին իր բաժակաճառին մէջ շեշտած է թէ վերջ պէտք է տալ երկու երկիրներու տարակարծութիւններուն: «Սիրալիր համաձայնութիւնը» քաղաքական ամէնէն հին զինակցութիւններէն մէկն է: Նախաձեռնութիւնը եկած է Խոտւար Է· Թագաւորէն եւ Ֆրանսայի Արտաքին նախարար՝ Թէոֆիլ Տէլքասէէն: Ապրիլ 6ին, Էլիզապէթ կ'այցելէր Մոնթօրկէօյլ փողոցը քաղաքապետին հետ եւ Սէն Թ'էօսթաշ եկեղեցին, կը ճաշէր վարչապետին հետ, Մաթինեոն: Ապրիլ 7ին, Թագուհին Թուլուզ կ'երթար:

«ՇԱՌԼԻ ՀԷՊՏՈ»Յի խմբագրութեան տնօրէնը՝ գծագրիչ Ժեպէ մեռած է 74 տարեկանին, խլիրդէ: Բուն անունով Ժորժ Պլոնտօ, շաբաթաթերթը կը վարէր 1992էն ի վեր:

ՓՈՒԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Աստղիկ Ճանիկեանի յիշատակին Օր· Անահիտ Դարբինեան 50-ական Եւրօ կը նուիրէ Հայաստան Հիմնադրամին (տանիլ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ա. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ, Ապրիլ 9

Երեկոյեան ժամերգութիւն,
Թաղումն Քրիստոսի՝ ժամը 18ին:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ապրիլ 10
Մարգարէական ընթերցումներ՝ ժամը 17ին,
Ճրագալոյցի պատարագ՝ ժամը 18ին:
Կը պատարագէ՝
Հ· ՅՈՎՍԷՓ ՎՐԴ· ՔԷԼԷԿԵԱՆ

Զ Ա Տ Ի Կ - ՏՕՆ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ, Ապրիլ 11
Հայրապետական պատարագ՝ ժամը 11ին:
Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ· ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ՝ ՕՐ ՄԵՌԵԼՈՑ, Ապրիլ 12
Ննջեցելոց պատարագ՝ ժամը 11ին:

ՀՄԸՄ-ՖՐԱՆՍ-ի կազմակերպութեամբ՝

«ՍՈՒՐԷՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ» ՄՐՑԱՇԱՐՔ

(ՖՈՒԹՊՈԼ – ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ)

Շաբաթ եւ Կիրակի, Մայիս 29 եւ 30
Իսի-լէ-Մուլինոյի Alain Mimoun մարզադաշտին վրայ,
մասնակցութեամբ Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի
զանազան մարզական միութիւններու:

Կիրակի, Մայիս 30ի երեկոյեան

ԽՐԱԽՃԱՆՔ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ի պատիւ մրցաշարքին մասնակցող խումբերուն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Յունանեան Խաչիկ Սիմոնի, ծնած 1920 Մայիս 15ին Հրազդան (Աղզա) որ Ֆրանսա եկած է 1945ին եւ հաստատուած Մարսէյլ· ողջ էր 2000ին: Զինք փնտռողն է աղջիկը (Հայաստանէն):
Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի հեռաձայնել՝
- Արուէնին՝ 01 · 45 · 28 · 62 · 71
- կամ՝ 06 · 67 · 19 · 67 · 06,

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Ապրիլ 11,

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

ժամը 13էն սկսեալ
Restaurant
«Les Diamantaires»
60, rue La Fayette, 75009 Paris
M° Cadet

Հաճելի մթնոլորտ, երաժշտութիւն, վիճակահանութիւն, հաւկթախաղ եւ անակնկալներ:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01 · 43 · 76 · 67 · 37
01 · 45 · 93 · 00 · 25
Թիւերուն:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՒԱԳ ՇԱԲԹՈՒ
ԵՒ
ԶԱՏԿԻ ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐՈՒԱՆ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ԱՊՐԻԼ 8, ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ
ՅԻՇԱՏԱԿ ՉԱՐՉԱՐԱՆԱՑ,
ԽԱՉԵԼՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԹԱՂՄԱՆ
ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 17ին:

Ս· ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Թափօր Թաղման՝ ժամը 18ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս· ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Կարգ Թաղման՝ ժամը 17ին

ՇԱՒԻԼ Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Թաղում՝ ժամը 17ին:

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ
Թափօր Թաղման՝ ժամը 17ին:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Թափօր Թաղման՝ ժամը 17ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Թաղման կարգ եւ Թափօր՝ ժամը 17ին:

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Թաղման կարգ եւ Թափօր՝ ժամը 17ին:

ՍԷՆ ԼՈՒ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

Թաղման կարգ եւ Թափօր՝ ժամը 18ին:

Séjour de jeunes en Arménie

(18-30 ANS)
avec l'**Association MACHTOTZ**
pour la défene de la langue arménienne
DU 15 AU 31 JUILLET

Prix spéciaux pour nos élèves et membres : 600 Euros comprenant la pension complète pour 15 jours (14 nuits) dans des écoles et pensionnats, les excursions, les transferts, le service d'un guide parlant français. (Le billet d'avion, les visas et assurances sont à la charge du participant).

PROGRAMME — 1

Visites des places et monuments de Yérévan, Vernissage, shopping, différents musées, Yérévan by night
Excursions :
Garni, Guéghart, Dzidzernakapert, Sardarapat, Khor Virabe, baignade dans le lac Sévan, Dzaghgatzor, Achtarak, Ardachat, Ochagan, les églises Etchmiadzine, Hripsimé et Gayaneh.

PROGRAMME — 2

Séjour linguistique arménien

(18-30 ANS)
DU 15 AU 31 JUILLET

Cours intensif d'arménien de base pour les débutants francophones, **par la méthode audiovisuelle.**

Mêmes conditions que pour le Programme-1 pour 14 nuits : **750 Euros.** Parallèlement aux cours, **les élèves pourront participer à plusieurs excursions.**

Contacter l'**Association MACHTOTZ : 01. 47. 50. 97. 51**

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 8
JEUDI
8 AVRIL
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·921 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20·921

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԲՈՒՌՆ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ

ԱՄԵՐԿԱՑԻ 12 ԶԻՆՈՒՈՐ ԵՒ 26 ԻՐԱՔՑԻՆԵՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԵՆ ՄԷԿ ՕՐՈՒԱՆ ՄԷՋ

Պուշի ներածած «կայունութիւնն ու ժողովրդավարութիւնը», ինչպէս յայտարարեց Ապրիլ 5ին, վերածուած են քաոսի մը, որմէ կը տուժեն ոչ միայն իր եւ համախմբումի զինուորները, այլեւ Իրաքի տարաբախտ բնակչութիւնը:

Միայն Ապրիլ 6ին, ամերիկացի 12 զինուոր սպաննուած է Ռամատի, Պաղտատի արեւմտեան շրջանը, երբ յարձակողները ամերիկեան մարինզներու կայանի մը վրայ խուժած են: Սի· Էն· Էն·ի համաձայն յարձակողները կրնան Ս· Հիւսէյնի կողմնակիցներն ըլլալ եւ ոչ թէ Մոքթատա ալ-Սատրի: Ամերիկացիք ալ, նոյն օրը յարձակում մը գործած են Ֆալուճա, գտնելու համար չորս Ամերիկացիներուն (ոչ զինուորական) անցեալ շաբթուան սպանութեան պատասխանատուները: Ըստ Ամերիկացիներուն, բազմաթիւ զոհեր կան: Նոյն օրը, 26 Իրաքցիներ ալ սպաննուած են եւ ընդհանուր ձեւով, երեք օրուան մէջ (Ապրիլ 4-5-6) Իրաքցի 106 մեռեալ կայ եւ աւելի քան 30 ամերիկեան ու համախմբումի կողմը, որոնց բոլորն ալ զինուորական չեն: Ամէնէն արիւնալի բախումները պատահած են Սատր-Սիթի, Պաղտատի հիւսիս-արեւելեան թշուառ արուարձան մը, շիի զինուորեալներու եւ ամերիկեան զօրքերու միջեւ: Մեռեալներէն զատ 236 վիրաւորներ կան եւ հիւանդանոցները խըճողուած են: Նասիրիայի մէջ, Պաղտատի հարաւ-արեւելքը (375 քմ·), շուրջ 15 Իրաքցիներ սպաննուած են եւ 12 Իտալացի հրացանակիրներ ալ վիրաւորուած են: Պասրայի մէջ, կարելի եղած է համաձայնութեան գալ եւ շիի այս մեծ քաղաքը իրաքեան ոստիկանութեան իշխանութեան տակ է այլեւս: Ամերիկացի վարչական ղեկավարը՝ Պրէմէր, բոլորովին անպատեհ պահած է զուգահեռ մը հաստատել Վիէթնամի հետ, ակնարկելով Թէթ Քենըտիի յայտարարութեան: Ան ըսած էր, Ապրիլ 5ին, «Իրաքը Ճ· Պուշի Վիէթնամն է»: Պուշ ալ ջանք չի խնայեր նսեմացնելու համար Իրաքի դէպքերը: Ցստակ է սակայն, թէ նոյնիսկ շիիները չեն հանդուրժեր այլեւս ամերիկեան գրաւումին: Պուշէն եւ իր անմիջական շրջանակէն դուրս, բազմաթիւ պատասխանատու Ամերիկացիներ շատ յոռետես են եւ ճար ալ չեն գտներ: Կարելի չէ ետ բերել 134 հազար զինուորները եւ երեսի վրայ ձգել Իրաքը, թէեւ հանրապետական ծերակուտական Զըք Հաժըլ վախ ունի որ ԱՄՆ շատ վտանգաւոր դիրքի վրայ ըլլան եւ հակակշիռ կորսնցնելու սպառնալիքի տակ: Մամուլն ալ աւելի բարեացակամ չէ: «Ուաշինկթըն Փոսթ» կը գրէ· – «Ոչինչ վստահութիւն կը ներշնչէ ի տես այն մատակարարութեան զոր կիրարկեցին գրաւման ուժերը վերջին խռովութիւններու ընթացքին»:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՀԵՏ

Ֆրանսայի Հայկական Կազմակերպութիւններու Խորհուրդէն պատուիրակութիւն մը Մարտ 24ին հանդիպում մը ունեցած է Գերմանիոյ Փարիզի դեսպանին հետ, Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան նիւթին շուրջ: ՖՀԿԽ-ի պատուիրակութիւնը զոր գլխաւորած էր նախագահ Արա Թորանեան, Եւրոպա ապրող Հայերու մտահոգութիւնը յայտնած է այդ անդամակցութեան մասին, նկատի առած որ Թուրքիա չի յարգեր պահանջուած չափանիշները, յատկապէս 1915ի ցեղասպանութեան ճանաչումի մասին:

Դեսպանը վստահեցնելով որ տեսակցութեան մասին տեղեակ կը պահէ իր կառավարութիւնը, շեշտած է թէ իր երկիրը մեծ բծախնդրութեամբ կը հետեւի ժխտողական կեցուածքներու, ինք եւս գտնուած ըլլալով նոյն ձեւի կացութեան մէջ: Ան երաշխիք տուած է որ Գերմանիա մասնաւորապէս խստապահանջ պիտի ըլլայ Մարդկային իրաւունքներու յարգանքի մարզին մէջ ուր ընդգրկուած է 1915ի Հայերու ցեղասպանութեան Անգարայի կողմէ ճանաչումը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՒ· ԷՄ· ՓԷ·ի Ազգ· Խորհուրդը Մայիս 9ին պիտի վաւերացնէ իր ընդդիմութիւնը Թուրքիոյ անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան: Շարքերէն ներկայացուած բանաձեւերուն մէջ ամէնէն բուռնը կը վերաբերի այդ հարցին և ամէնէն թշնամական բնոյթ ունեցողը կը ներկայացնէ խանի երեսփոխան՝ Նիքոլա Տիւփոն-Էյնան, խորագրուած՝ «Ուրիշ Եւրոպայի մը համար»: Կուսակցութիւնը ոչ միայն կ'ընդդիմանայ Շիրաքի եւ Ժոսփէնի 1999ի որոշումին, այլեւ հանդիսաւորապէս կը դիմէ նախագահին որ վերաքննէ իր դիրքը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Ազգ· Ժողովի Ապրիլ 6ի նիստը բաւական աղմկալից եղած է եւ Ռաֆարէն մինչեւ իսկ իր պաղարիւնը կորսնցուցած է, խիստ կերպով յանդիմանելով ընկերվարականները, որոնց կը վերագրէ երկրին ծախորդ մատակարարութիւնը, շեշտելով·– «Աճին մեքենան դուք կոտրեցիք այս երկրին մէջ, անմեղ չէք Ֆրանսայի պարտքերուն եւ հաշուեցոյցերուն մէջ»: Սարքոզի ալ ճշդեց տնտեսական իր քաղաքականութիւնը: Ելեկտրականութիւն եւ կազ պիտի չսեփականացուին, բայց կարգավիճակ պիտի փոխեն:

ԼԻԹՈՒԱՆԻՈՅ նախագահը՝ Պակսաս պաշտօնազրկուած է Ապրիլ 6ին, Խորհրդարանի քուէարկութեամբ, եօթը ամիսներու բանավէճերէ ետք: Ամբաստանուած էր որ մաֆիային ազդեցութեան տակ կը գործէ եւ Մարտ 31էն արդէն, Սահմանադրական Ատեանը յայտարարած էր որ «ծանրակշիռ կերպով բռնաբարած է Սահմանադրութիւնը»: Ռուս գործարար մըն է՝ Եուրի Բորիսով որ գայթակղութեան հրապարակման պատճառ եղած է, երբ Հոկտեմբերին, իշխանութիւնները յայտնաբերած են որ իր ազդեցութեան տակ էր Պակսաս, ընտրապայքարին համար իր նիւթական աջակցու-

(Շար· Ա· էջէն)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ 43%Ը ԴԷՄ Է ԻՇԽԱՆԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ

Ընդդիմութեան աշխուժացումով Հայաստանի մատնուած ներքաղաքական վտանգաւոր կացութեան դէմ ժողովուրդին կեցուածքը պարզելու համար հարցախոյզի դիմած է Հայկական Ընկերաբանական Հետազօտութիւններու Կեդրոնը: Քննարկումի նիւթի մը որուն ընդդիմութեան ոչ մէկ ներկայացուցիչ մասնակցած է, Կեդրոնին տնօրէնը Գ· Պօղոսեան բացայայտած է արդիւնքները եւ որոշ եզրակացութիւններ ըրած:

Առաջին հաստատումը այն եղած է որ Հայաստանի հանրութիւնը անհրաժեշտ չի նկատեր նոր ընտրութիւն կատարել (Նախագահական եւ Խորհրդարանի), այդ փուլը աւարտած համարելով: Հետաքրքրական երկրորդ հաստատումը այն է որ ժողովուրդին կարեւոր մէկ տոկոսը (60-65%) ամէն տեսակի քաղաքական միտքերու ու շահարկումներու ամբողջովին անտարբեր է: Ինչ կը վերաբերի իշխանութեան փոփոխութեան որուն կը ձգտին ընդդիմութեան ցոյցերը, պատասխանողներու 43%ը դէմ է, 17%ը կարծիք չունի, 39%ը փոփոխութիւնը կենսական պահանջ կը նկատէ:

Գ· Պօղոսեան այս արդիւնքները տալէ ետք եզրակացուցած է որ երկրին մէջ ներքաղաքական ճգնաժամ կը տիրէ ու թէեւ իշխանութեան համախոհական կաղմէն միասնական պատկեր տալու ջանք կը տարուի, գաղտնիք չէ որ նոյն այդ կաղմին մէջ իշխանութեան կամ ազդեցութեան գօտիները մեծցնելու պայքար կայ: Նոյնն է պարագան ընդդիմութեան որ այսօր միաւորուած կը թուի, սակայն յաջողելու պարագային յառաջիկայ հընգամեակին միասնական աշխատանքի երաշխիք չի կրնար տալ:

***

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱԶԳ· ԱԿՈՒՄԲԻՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄԸ

Ապրիլ 5ին ընդդիմութեան պարագլուխներէն Արտաշէս Գեղամեանի (Ազգ· Միաբանութիւն) հանրահաւաքին լրագրողները թիրախ առած բռնութեան արարքները քննութեան առնուած են Մամուլի Ազգ· Ակումբին կողմէ· այդ մասին յաջորդ օրը Յայտարարութիւն մըն ալ հրապարակուած է: Հոն «աննախադէպ» կ'որակուի լրագրողներուն նկատմամբ կատարուածը եւ ուղղուած՝ խօսքի ազատութեան: Կ'ըսուի թէ նպատակը անաչառ լրատուութեան արգելք ըլլալ էր, թոյլ չտալ որ հանրութիւնը տեղեկանայ անցքերու իրականութեան:

Դատապարտելով բռնութիւնը, Ակումբը կը պահանջէ իշխանութիւններէն, իրաւապահ մարմիններէն որ անյապաղ միջոցներու ձեռնարկեն նախ պատժելու խռովարարները, ապա յետագային նման պատահարներ բացառելու համար:

***

ԵՐԵՒԱՆԻ ՊԱՏԱՀԱՐՆԵՐԸ ՔՐՏԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Հայաստանի ներկայի ծանօթ իրավիճակին մասին հետաքրքրական վերլուծում մը ըրած է քրտական «Էօզկիւր Փոլիթիքա»ն (Ապրիլ 7)· Երեւանէն կատարուած թղթակցութեամբ մը ընդդիմութեան կոչերուն, ցոյցերուն արձագանգելէ ետք, կ'ըսուի թէ ուշագրաւ է այն զուգադիպութիւնը որ կայ Հայաստանի քաղաքա-

ՄԱՄՈՒԼ

ԱԶՆԱՒՈՒՐ

«ԴԵՌ ԵՐԷԿ ՔՍԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ԷՐ»

Ֆիկառօ-Մատամէն ետք (Ապրիլ 4), Զորեքշաբթի, Ապրիլ 7ին Ֆիկառօսքոփն է որ կողքի նկարէն զատ, հարցազրոյց մը հրատարակած է Շ· Ազնաւուրի հետ, որ քանի մը օրէն պիտի գրաւէ Փալէ տէ Գոնկրէի բեմը: Ֆիկառօսքոփն է որ ընտրած է վերոնշեալ խորագիրը («Դեռ երէկ քսան տարեկան էր»: Կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ ընտրած է Փալէ տէ Գոնկրէն, որ ջերմ սրահ մը չէ եւ կը սիրէ որ հոն ստեղծուի իր մթնոլորտը: Երգացանկին մէջ վեց նորեր կան եւ որովհետեւ չի սիրեր կրկնութիւնները, Բ· բաժնին մէջ զետեղած է այն երգերը զոր հանդիսականները ժամանակ չեն ունեցած պահանջելու: Ի՞նչպէս կրնայ հրապուրել բոլոր սերունդները: Պարզապէս անոր համար որ չէ ուզած երեւալ ինչ որ չէ: Միշտ ստանձնած է իր տարիքը: Հարցազրոյցի վերջաւորութեան, լրագրողուհին կ'անդրադառնայ կենսագրական հատորին եւ Փիաֆի: Կ'ընդունի որ խոր բարեկամութիւն մը կար, բայց ոչ՝ սեռային: Մեղսակիցն էր:

կան զարգացումներուն եւ Կովկասի մէջ ռուսական զինուորական ազդեցութիւնը ՕԹԱՆ-ի շրջանակին գործակցութեամբ նուազեցնելու ջանքին միջեւ: Ռուսաստան որ Խորհ· Միութեան փլուզումէն ետք լուրջ ջանք կիրարկած էր Կովկասի մէջ իր ազդեցութեան գօտին պահպանելու, ներկայիս դէմ յանդիման կը գտնուի ՕԹԱՆ-ի եւ Թուրքիոյ միջոցով ԱՄՆ-ու մղած մրցակցութեան:

Թերթին եզրակացութիւնը այն է որ եթէ Հայաստանի ռուսամէտ կառավարութիւնը հրաժարի, երկրին մէջ գործող ռուսական զինուորական խարիսխներուն վիճակն ալ անորոշութեան կը մատնուի: Արձագանգը կը տրուի տարածուն վախի մըն ալ· եթէ Մոսկուա կորսնցնէ Վրաստան – Հայաստան առանցքով ունեցած զինուորական եւ պաշտպանական գիծը, կրնայ գործի մղել Հայաստան պահած զինուորական ուժերը, ինչ որ կը նշանակէ կովկասեան պատերազմի բռնկում:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 7)

ԼՂՀ

ՈՐԲԵՐՈՒՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Ընկերային ապահովութեան նախարարութեան ու «Ղարաբաղ – Թէլէքոմ» ընկերութեան գործակցութեամբ երկու ծրագիր մշակուած է երկու ծնողէ ալ զուրկ մինչեւ 18 տարեկան որբերուն եւ Ստեփանակերտի բնակիչ չորս եւ աւելի զաւկի տէր կարօտեալ ընտանիքներուն օժանդակելու համար: Պատրաստուելիք ցուցակներու հիման «Ղարաբաղ – Թէլէքոմ»ը ամէն մէկ երախայի ծախսեայի համար պիտի տրամադրէ 10 հազար դըրամ: Իսկ բազմազաւակ կարօտեալ ընտանիքներու ամէն մէկ զաւկին ամէն ամիս պիտի տրուի հինգ հազար դրամ: Ներկայիս նման ընտանիքներու թիւը 220 է Ստեփանակերտի մէջ: Ծրագիրը կիրարկելի է մինչեւ տարեվերջ:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ»

(ՀԱՏՈՐ ԻԲ. - ՊԷՅՐՈՒԹ, 2002)

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՑԵԱՆ

(Բ. եւ Վերջին Մաս)

Հանդէսին ամէնէն ծաւալուն գրութիւնը կը պատկանի տոքթ. Եղիկ Ճէրէճեանին (Լիբանանեան խորհրդարանի հայ երեսփոխան)։ 70 էջնոց այս հետաքրքրական ուսումնասիրութիւնը կը շօշափէ «Ս.Դ.Հ.Կ. – Կոմինտերն յարաբերութիւնները»։ Կոմինտերնը Գ. Միջազգայնականն է, այլ խօսքով՝ Կոմունիստական Ինտերնացիոնալը, որ ծնունդ առած է 1919ին, իր երդիքին տակ համախմբելով ձախակողմեան ու բանուորական կուսակցութիւններ՝ Ռուսական Կոմունիստական Կուսակցութեան գլխաւորութեամբ։ Գոյատեւած է մինչեւ 1943։ Արդ, Ե. Ճէրէճեանի գրութիւնը, արխիւային բազմաթիւ փաստաթուղթերու օգտագործումով՝ լուսարձակի տակ կը բերէ Հնչակեան կուսակցութեան մշակած յարաբերութիւնները Կոմինտերնի ղեկավարութեան ու նաեւ տարբեր գաղութներու համայնավար կազմակերպութեանց հետ, ի խնդիր գաղափարական միասնութեան եւ համատեղ աշխատանքի։ Կը պարզուի, որ Կոմինտերնի կողմէ բազմաթիւ փորձեր եղած են՝ ձուլելու համար Հնչակեան կուսակցութիւնը համայնավար քուրային մէջ, թէեւ զանազան երկիրներու Հնչակեան մասնաճիւղերը չարունակ դիմադրած են այդ նկրտումներուն, նախընտրելով պահել իրենց ազգային դիմագիծն ու ինքնուրոյնութիւնը։

Ճէրէճեանի տուեալներուն համաձայն, Ս.Դ.Հ.Կ. առաջին մէկ օրէն հակում ցուցաբերած է դէպի կոմունիստական գաղափարախօսութիւնը, եւ առ այդ՝ 1920ին մասնակցած է Երեւանի մէջ բոլշեւիկներու կողմէ առաջնորդուած հակապետական ցոյցերուն, նոյն տարին իսկ ողջունած է խորհրդային կարգերու հաստատումը Հայաստանի մէջ։ Պաշտօնապէս Կոմինտերնի միանալու Ս.Դ.Հ.Կ.ի փափաքը սակայն չէ՛ քաջալերուած Համայնավար կուսակցութեան կողմէ։ Կոմինտերնի լուծարքէն ետք, «Տարբեր երկիրների կոմունիստական կուսակցութիւններում եւ անոնց հայկական հատուածներում մօտ դարձեալ կը յայտնուի Հնչակեան կուսակցութիւնը իրենց մէջ լուծուած տեսնելու կամ անոր դերը հայ կեանքին մէջ նսեմացնելու բացայայտ փափաք մը, որ յառաջ կը բերէ տարակարծութիւններ, փոխադարձ անհանդուրժողութիւն» երկու կողմերուն միջեւ։

«Պատմական դէմքերը Կոստան Զարեանի "Նաւը լերան վրայ" վէպում» խորագրեալ յօդուածին հեղինակն է Ակլիկօ Հիկի։ Ան ճափոնուհի մըն է, որ Հայաստանի մէջ հայերէն սորված է ու կը զբաղի գրականագիտութեամբ։ 14 էջնոց իր այս գրութեամբ՝ հեղինակը արագ պտոյտ մը կը կատարէ Զարեանի գլխագործոց վէպին շուրջ ու կը մատնանշէ հոն երեւցող ա՛յն հերոսները, որոնք իրական (ոչ երեւակայական) դէմքեր եղած են մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ։

Արծուի Բախչինեան, որ Հանդէսի խմբագրակազմին ներկայացուցիչն է Հայաստանի մէջ, վերբերած է քանդակագործ եւ նկարիչ Երուանդ Քոչարի (1899-1978) արուեստագէտի հանգամանքին գրեթէ անծանօթ մէկ երեսակը, – երգիծանկարիչը։ Ան կը նշէ, որ «Քոչարի երգիծանկարչական գործունէութիւնը կապւում է նրա կեանքի փարիզեան շրջանի (1923-1935) հետ, երբ նա Ֆրանսիայի մայրաքաղաքի հայ մամուլում գրեթէ մէկ տասնամեակ շարունակ՝ ժամանակ առ ժամանակ հանդէս է եկել երգիծանկարներով»։ Նշեալ երգիծանկարները, որոնց թիւը յօդուածագրին հաշւումներով չանցնիր 40ը, առաւելաբար երեւցած են Երուանդ Թոլայեանի «Կավռօշ»ին մէջ։ Մանրամասն խօսելէ ետք այդ երգիծանկարներուն մասին, յօդուածագիրը կատարած է սա՛ արժեւորումը.– «Այնուամենայնիւ, Քոչարը երգիծաբան չէր։ Նրա երգիծանկարները առանց խօսքի՝ զուրկ են հումորից և երգիծանքից։ Մինչդեռ երգիծաբան գծանկարիչների մօտ կարեւորը պատկերի երգիծական տպաւորութեանը հասնելն է»։

Պէյրութաբնակ պատմագիր Զաւէն Մսըրլեանի անգլերէն յօդուածը, որ կը բաղկանայ 35 էջերէ, կը սեւեռի 1947ին եւ 1951ին Լիբանանի խորհրդարանական ընտրութիւններուն Հայերու մասնակցութեան վրայ։ Առաւելաբար հիմնըւելով տուեալ ժամանակաշրջանի հայատառ, ֆրանսատառ եւ արաբատառ տեղական մամուլի հաղորդումներուն վըրայ՝ հեղինակը յստակ պատկերացում մը կու տայ երեսփոխանական թեկնածուներուն շուրջ ծաւալած ընտրապայքարին, հայ քաղաքական կազմակերպութեանց որդեգրած հակոտնեայ դիրքորոշումներուն եւ պետական միջամտութեանց մասին։ Այս ուսումնասիրութիւնը մեր մօտաւոր անցեալի պատմութեան հետաքրքրական մէկ էջն է որ կը պարզէ։ Կը նշուի, թէ առաջին ընտրութիւններուն Հայ Առաք. համայնքին կողմէ յաղթական հռչակուած են տոքթ. Մելքոն Հայրապետեան եւ Մովսէս Տէր Գալուստեան, իսկ երկրորդին՝ Հայրապետեան, Տէր Գալուստեան եւ Տիգրան Թոսպաթ։ Այս վերջին ընտրութեան, Հայ կաթողիկէ համայնքին վերապահուած երեսփոխանական նորաստեղծ աթոռը գրաւած է Ժոզէֆ Զաւէր։

«Հայկազեան»ի ներկայ հատորը տեղ տուած է նաեւ անտիպ նամականիներու։ Այդ նամակներուն հրապարակումը կատարուած է խղճամիտ վերծանումով, այլեւ՝ ծանօթագրութիւններով ճոխացեալ չահեկան նշումներով։

Այսպէս, Միհրան Մինասեան (Հալէպէն) հրապարակած է բժ. Նազարէթ Տաղաւարեանի կողմէ Մկրտիչ Անդրանիկեանին յղուած եօթը նամակներ, գրուած՝ 1908-1909 շրջանին։ Երկու անուններն ալ եղած են ՀԲԸՄ-ի հիմնադիրներէն, եւ իրենց այս նամակագրութիւնը ազգային տարաբնոյթ հարցերու կողքին՝ կը շօշափէ նաեւ նորակազմ Միութեան սկըզբնական շրջանի գործունէութեան մասին որոշ տուեալներ։

Սոյն նամակներէն մէկուն մէջ (1908 Դեկտ. 13 Թուակիր), բժ. Տաղաւարեան կը խօսի դէպի Ս. Էջմիածին, Երեւան ու ռուսական կարգ մը քաղաքներ իր կատարած քառամսօրեայ ուղեւորութեան մասին, նշելով որ «յաջողեցայ Տփղիսի, Բաքուի եւ Նոր Նախիջեւանի մէջ մասնաճիւղեր (խմ՝ ՀԲԸՄ-ի) կազմել»։ Նամականին հրատարակութեան պատրաստող բանասէրը՝ Մ. Մինասեան, մէջբերեալ նախադասութեան առթիւ գրուած իր ծանօթագրութեան մէջ զարմանքով նըկատել կու տայ, թէ «նչեալ երեք քաղաքներու մասնաճիւղերուն կազմութեան կամ գոյութեան մասին ո՛չ մէկ ակնարկութիւն կարելի եղաւ գտնել» ՀԲԸՄ-ի ամէնէն ծաւալուն պատմագիրքերուն մէջ անգամ։ Ան նոյնիսկ կը վկայակոչէ Վարդգէս Համազասպեանի «ՀԲԸՄ-ը և Հայաստանը» նորատիպ աշխատութիւնը (Երեւան, 2001), ուր եւս նշուեր է՝ թէ Ռուսաստանի եւ Արեւելեան Հայաստանի մէջ Միութիւնը մասնաճիւղեր չէ ունեցած։

Արդ, եթէ իրականութիւնն այդպէս է, հապա ի՞նչպէս մեկնաբանել Տաղաւարեանի նամակէն մէջբերուած վերոնշեալ հաստատումը։

Մեր կարծիքով, հակասութիւնը հիմնովին կը չէզոքանայ ու խնդիրը կը գտնէ իր լիակատար մեկնաբանութիւնը՝ եթէ աւելի ուշադիր հակինք յաջորդ նամակներէն մէկուն վրայ։ Արդարեւ, 1909 Մայիս 11 Թուակիր նամակով (խմ՝ խնդրոյ առարկայ վերի նամակէն չորս ամիս յետոյ) Տաղաւարեան կ'իմացնէ որ թէեւ Կովկասի եւ Ռուսիոյ կողմերը Բարեգործականի նոր մասնաճիւղեր հիմնելու «նախապատրաստութիւններ» եղան, սակայն «այդ աշխատութիւնները գործնական հետեւանք ունեցած չեն...»։ Պարզ կը դառնայ ուրեմն, որ մասնաճիւղեր յառաջացնելու շուրջ փորձեր եղած են թէեւ, բայց անոնք ապարդիւն մնացեր են, ո՛վ գիտէ ինչ անիմանալի պատճառներով...։

Անտիպ նամակներու երկրորդ փունջ մըն ալ հրապարակուած է Հայաստանէն Մարինէ Հարոյեանի կողմէ։ Հոն ներկայացուած են Հայաստանի Ա. Հանրապետութեան անդրանիկ վարչապետ Յովհ. Քաջազնունիի կողմէ իր կնոջ կամ զաւակներուն յղուած 12 նամակներ։ Ասոնք մէկ մասն են միայն Քաջազնունիի գրչին պատկանող աւելի քան 200 նամակներուն, որոնք պահ դրուած են Երեւանի Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարանը։

Հանդէսի այս թիւին մէջ գրախօսականներ ունին Յովան Սիմոնեան եւ Օհաննէս Կէօքճեան (անգլերէն), Ազա[...] Բոզոյեան, Արմէն Իւրնէշլեան։

Մահագրականներ կան Մարգօ Մի[...] Թարեանի, Խոսրով Աթայեանի, Գէո[...] Սարաֆեանի եւ Ռաֆայէլ Մաթեւոսեա[...]նի մասին։

Հատորը կը փակուի Հայկազեան Հա[...]մալսարանի Հայագիտական ամպիոնի 2002 Թուականի հրապարակային գործունէութեան վրայ նետուած ընդհանուր ակնարկով մը, ուր առանձինն անդրադարձումներ կան սարքուած դասախօսական ձեռնարկներու մասին։

Բծախնդրօրէն խմբագրուած բովանդակալից հատոր մըն է «Հայկազեան»ի այ[ս] թիւը, որմէ տպուած է 400 օրինակ, զա[յն] հաւասարապէս տրամադրելու համար Հայաստանի թէ Սփիւռքի մասնագիտական ու հայագիտական շրջանակներուն։ Ա[յդ] շրջանակները, հիմա կը սպասեն արդէն Հանդէսի յաջորդ թիւին։

Հ ա լ է պ

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆԻ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆԱԽԿԻՆ ՍԱՆԵՐՈՒ ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԸ ԱՄԲՈՂՋ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Մելգոնեանի նախկին սաներու միութիւններու համաշխարհային դաշնակցութիւնը Բաց նամակով մը կոչ ուղղած է ամբողջ հայութեան, որ օժանդակութիւն տրուի արգելք ըլլալու ՀԲԸՄ-ի ծրագրին իրագործումին։

Նամակին մէջ վարժարանը փակելու արարքը համազօր կը նկատուի ձուլումի «սպիտակ ցեղասպանութեան» ու կը դատապարտուի փակ դռներու ետին, առանց որեւէ խորհրդակցութեան տրուած որոշումը։ Կը շեշտուի հաստատութեան ամբողջ հայութիւնը ընդգրկող ուսուցումի վաստակը, կը տրուի կտակակատար եղբայրներուն նուիրատուութեան, հետեւաբար ծրագրին պատմականը։ Կ'ըսուի թէ ՀԲԸՄ-ը դպրոցին 78 տարուան գոյութեան ընթացքին երբեք հաշուետուութիւն չէ ըրած, ըսելու համար թէ դպրոցին հիմնադրամը ինչ ձեւով ծախսուած է։

Ակնարկելով Մելգոնեան եղբայրներու կտակին, շրջանաւարտները կ'ըսեն թէ հոն կտակակատար ու կրթարանին մատակարար կարգուած է ՀԲԸՄ-ը, բայց դըպրոցը փակելու, կամ կալուածը ծախելու որեւէ լիազօրութիւն չունի։

Կրկին շեշտելով որ Մելգոնեանը ամբողջ Սփիւռքին ամէնէն կարեւոր եւ անմրցակից հաստատութիւնն է, ունի ինքնարեւ ըլլալու յատկանիշ, Կիպրոսի կառավարութիւնը տրամադիր է կրկնապատկելու իր յատկացումը, կցիին Եւրոպայի անդամակցութեամբ (2004 Մայիս 1) հաստատութիւնը յաւելեալ առաւելութիւններու կը տիրանայ, կոչ կ'ուղղուի նիւթական եւ գործնական օժանդակութեան, որպէսզի միութիւններու դաշնակցութիւնը յաջողի ՀԲԸՄ Կեդր. Վարչութեան «Մշակութային ցեղասպանութեան» դէմ ձեռնարկած պայքարը։

Կոչ կ'ըլլայ նաեւ կարելի ամէն միջոցով -անհատական, մամուլի, կայքէջեր, լրասփիւռներ- տարածել Մելգոնեանի ըսպառնացող աղէտը, գործարար շրջանակներու, քաղաքական դէմքերու կողմէ գործնական օժանդակութեան եւ հիմնադրամի մը գոյացումին համար նիւթական օժանդակութեան։

Ամէն տեսակ դիմումներու համար տըրուած հասցէներն են. –
www.SaveMelkonian.org
կայքէջը եւ
admin@SaveMelkonian.org
իմակի հասցէն։

***

ՌԱԿ-Ի ԽՕՍՔԸ՝ «ՄԵԼԳՈՆԵԱՆԸ ԱՆՑԱԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ»

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Մամուլի կեդր. դիւանը հրապարակած է Կեդր. Վարչութեան անթուակիր հաղորդագրութիւնը, վերոնշեալ խորագրով։ Ինչպէս խորագիրն իսկ կ'ըսէ, վարչութիւնը «լիովին հասկնալի» կը գտնէ Մելգոնեանի ապագային սահմանուած որոշումին շուրջ տրուած բացատրութիւններն ու արդարացումները։ Հասկնալով նաեւ այդ որոշումին առթած հակազդեցութիւններն ու «արդարացի սանկտոները», ոգեւորիչ չի նկատեր «արտայայտութեան ծայրայեղ կերպերը»...։

Մելգոնեանի էջը արդէն դարձուցած վարչութիւնը այսուհանդերձ ներելի կը գտնէ հարց տալ թէ «փոփոխուող արագընթաց աշխարհին հետ քայլ պահելու աւագ պարտականութիւնը ո՞ր խիղճմտութեան վերապահուած պէտք է նկատուի։ Ապա կոչ կ'ուղղէ ՀԲԸՄ-ին որ առաջնորդուի «այն յետագայ անկումներուն որոնց կրնան ենթարկուիլ Միութեան մըշ սեփական վարժարանները»։

ՌԱԿ Կեդր. Վարչութիւնը անսասան վստահութիւն արտայայտելով ՀԲԸՄ-ի անցեալի ու ապագայի կտակներուն հաւատարմութեամբ տարած ու տանելիք գործունէութեան կը փակէ հաղորդագրութիւնը։ Անոր ընթերցումէն կը մնայ հաւատարմութեան ու անհամաձայնութեան բախումէն ծնած հակասութիւններու տպաւորութիւնը, որուն խտացումն է հետեւեալ պարբերութիւնը. «Մեզի համար լիովին ըմբռնելի են Մելգոնեանի նախկին սաներուն եւ ընտանիքին յուզումները տեսնել այն վարագոյրին որ կ'իջնէ սիրելեալ հաստատութեան պատմութեան վրայ, միեւնոյն ատեն ընծայելով երախիքը հայեցի կրթութեան եւ երիտասարդական նոր զարթօնքի մը»։

***

«ՄԱՇՏՈՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄԸ «ԱՆՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ, ԱԶԳԱՎՆԱՍ ԵՒ ԱՆՀԵՌԱՏԵՍ» ՈՐՈՇՈՒՄԻՆ

«Մաշտոց» Հայ Լեզուի Պաշտպանութեան Միութեան վարչութիւնը ընդվզումով կը հակազդէ ՀԲԸՄ-ի որոշումին, դատապարտելով զայն։ Կը մերժէ հաստատութեան հիմնական առաքելութիւնը չկատարելուն պատճառաբանութեան փակումի հիմնաւորումը. կը շեշտէ թէ Միութեան պարտականութիւնը հարկաւոր փոփոխութիւններով կրթական մակարդակը բարձրացնել էր, ոչ թէ փակումի մասին մտածել։ Ցայտնի սփոփանք կը յայտնուի այն աջակցութեան որ բացակայած է Մելգոնեանի Նիւ-Եորքի հաւաքին մօտ, սակայն տրուած կեդրոնի կառավարութենէն։ Ցայտարարութիւնը կ'աւարտի յոյսի արտայայտութեամբ մը. յոյս որ Միութիւնը անյապաղ վերաքննէ տուած որոշումը ու յայտարարէ թէ Մելգոնեանը նոր թափով կը շարունակէ պատմական իր առաքելութիւնը։ Ասիկա Մելգոնեանի հետ ՀԲԸՄ-ի վարկն ալ կը փրկէ, քանի որ կ'ազատի «իրեն վստահուած կտակ մը քմահաճօրէն օգտագործելու մեղադրանքէն»։

Ա. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

ՀՌՈՄ («Յառաջ») .–

Հայաստանի Ազգ. Ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեան եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութեան բարձրաստիճան անձնաւորութիւնները պաշտօնական այցելութեամբ Իտալիա կը գտնուէին:

Այս առթիւ հայրենի Ազգ. Ժողովի նախագահը այցելեց Իտալիոյ Խորհրդարանը եւ ընդունուեցաւ «Միջխորհրդարանական Միութեան Իտալիա – Հայաստան բարեկամութեան խումբի» անդամներու կողմէ Իտալիոյ Խորհրդարանին մէջ. այս առթիւ քննարկուած է երկու երկիրներու միջխորհրդարանական կապերու աշխուժացումը եւ համագործակցութիւնը՝ տնտեսութեան, գիտութեան, կրթութեան, մշակոյթի եւ տարածքաշրջանային կապերու հաստատման գործը, յայտնած է Միութեան խումբի նախագահը՝ Սալվաթորէ Տանիէլէ:

Հայրենի հիւրը՝ Արթիւր Պաղտասարեան այս առթիւ հրաւիրեց միջխորհրդարանական Միութեան նախագահը՝ Սալվաթորէ Տանիէլէն այցելելու Հայաստան, մասնակցելու՝ յառաջիկայ Յունիսին կայանալիք պատգամաւորական «Բարեկամութեան հայկական խորհրդաժողով»ին. անոր հրաւէրը սիրով ընդունուեցաւ:

Իտալիոյ Տարածքային կառավարման նախարար Էնրիքօ Լա Լոճճայի հետ հանդիպումին ընթացքին քննարկուած են երկու երկիրներու լեռնային բնակատեղերու զարգացման ծրագիրները, ինչպէս նաեւ Իտալիոյ շրջաններու ու Հայաստանի մարզերու միջեւ համաձայնագրեր կնքելու կարելիութիւնները: Հայաստանի մէջ բացուած է Իտալիոյ մշակութային կեդրոն որուն աշխատանքներու աշխուժացումը խոստացած է նախարար Էնրիքօ Լա Լոճճան: Անոր երեւանեան այցին բնթացքին պիտի կազմակերպուի իտալացի եւ հայ գործարարներու եւ ձեռնարկատէրերու խորհրդաժողով. նշուած է այս առթիւ որ երկու երկիրները կարող են արդիւնաւէտ կապեր հաստատել: Այս հանդիպումին մասնակցեցան նաեւ Հայաստանի մօտ Իտալիոյ նախկին դեսպանը՝ Փաօլօ Անտրէա Դրաբալցա եւ Իտալիոյ կառավարութեան մօտ Հայաստանի դեսպան տոքթ. Գագիկ Պաղտասարեան:

Արթիւր Պաղտասարեան Ապրիլ 3ին հանդիպում ունեցաւ Հռոմի քաղաքային խորհուրդի նախագահ Ճուզեփփէ Մանինոյի հետ: Տեսակցութեան ընթացքին քննարկուեցան Երեւանի հետ համագործակցութեան հեռանկարները ու նախագահին հրաւէրով Մանինոյի Երեւան կատարելիք այցելութեան ընթացքին պիտի իրագործուին զբօսաշրջութեան, գիտութեան ու մշակոյթի ծիրէն ներս համագործակցութեան հեռանկարները:

Արթիւր Պաղտասարեան ապա հանդիպում ունեցաւ նաեւ Իտալիոյ Խորհրդարանի նախագահ Փիէր Ֆէտէրիքօ Գազինիի հետ. անոնք երկուստեք կարեւոր նկատեցին միջխորհրդարանական կապերու ամրապնդումը եւ զարգացումը Եւրոպայի համարկումի ճանապարհին:

Արթիւր Պաղտասարեան հրաւիրեց Ֆ. Գազինին այցելելու Հայաստան. հրաւէրը սիրով ընդունուեցաւ հաստատելով միջխորհրդարանական կապերու զարգացման կարելիութիւնները ու նաեւ կազմակերպելու՝ երկու երկիրներու գործարարներու «Պիզնէս Ֆորում»ներ:

Ազգ. Ժողովի նախագահը եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութիւնը հանդիպումներ ունեցան նաեւ Հռոմի հայութեան հետ, մին Հռոմի Գազա Պէլլավիսթօրէի մէջ, որու ընթացքին ներկայացուեցաւ իտալահայ գրող՝ Մանուէլլա Աւագեանի «Ունա թէրրա փէր Սիրան» գիրքը, նուիրուած Հայոց ցեղասպանութենէն վերապրած Հայերու պատմութեան. հատորը ներկայացուցին ու իրենց տպաւորութիւնները արտայայտեցին գրքին հրատարակիչը տոքթ. Ճիաննազի եւ Պոլոնիայի համալսարանի դասախօս տոքթ. Աննա Շիրինեան:

Հայրենի հիւրերուն երկրորդ հանդիպումը Հռոմի հայութեան հետ տեղի ունեցաւ Հինգշաբթի, Ապրիլ 1, երեկոյեան ժամը 7ին: Հայրենի հիւրերը եւ բարձրաստիճան շարք մը անձնաւորութիւններ, ի շարս որոնց Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու ընդհ. մեծաւորուհին մայր Արմինէ եւ միաբանակից քոյրերը, Հայաստանի դեսպան Գագիկ Պաղտասարեան եւ կողակիցը՝ տիկին Լիլիթ, Արէն Վրդ. Շահէնեան, Վատիկանի ձայնասփիւռի հայերէն հաղորդումներու տնօրէնը Միքայէլ Սրկ. Ժանժէյ պաշտօնապէս ընդունուեցան Հռոմի Լեւոնեան Հայ Դըպրեվանքի մեծաւոր Յովսէփ Ծ. Վարդապետ Պէզէզեանի, փոխ-մեծաւոր Ղեւոնդ Վրդ. Քէնտիրճեանի ու վարժարանի նորընծաներուն կողմէ:

Հիւրերը նախ այցելեցին Ս. Նիկողայոսի շքեղ եկեղեցին ապա անցան Լեւոնեան Հայ վարժարանի շքեղ դահլիճը, հանդիպում ունենալու Հռոմի Հայերուն հետ:

Խօսք առնելով վարժարանին մեծաւորը՝ Յովսէփ Ծ. Վրդ. Պէզէզեան ողջունեց հիւրերը յիշելով պատուարժան անձնաւորութիւնները որոնք այցելած են վարժարանը: Ապա խօսք առաւ Արթիւր Պաղտասարեան, որ իր տպաւորութիւնները արտայայտեց եւ զանոնք արձանագրեց վարժարանին ոսկեմատեանին մէջ:

Ցիշատակի նուէրներու փոխանակումէն ետք սկսաւ ընդունելութիւնը, առիթ տալով ներկաներուն խօսակցելու հայրենի հիւրերուն հետ:

Այս յիշարժան այցելութիւնը վերջ գտաւ սիրոյ սեղանով որուն մասնակցեցան եկեղեցական եւ ազգային անձնաւորութիւններ ու նաեւ Հռոմահայ Ընկերակցութեան ու Խորհուրդին անդամները:

Հայկական ջերմ մթնոլորտին մէջ լսելի եղան հայրենասիրական երգեր ու բաժակաճառեր:

Ուրախութեամբ տոգորուած հայրենի հիւրերը հրաժեշտ առին ներկաներէն հրաւիրելով բոլորը այցելելու Հայաստան «ոչ միայն մէկ անգամ, այլ յաճախ», ինչպէս ըսաւ Ազգ. Ժողովի նախագահը:

Ա. Պաղտասարեան, Ապրիլ 2ին, Ֆիրէնցէի մարզի խորհուրդի նախագահին հետ ստորագրեց համաձայնութեան յուշագիր մը որով սկիզբ կ'առնեն երկկողմանի կայուն յարաբերութիւններ վարչական ու մշակութային գետնի վրայ:

ՍՈՆԱ Ժ. Ն.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՐԱՔՑԻ ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ ԲԱՆՏԱՐԿԵԱԼՆԵՐԸ

Ս. Հիւսէյնի ժամանակին եղածին պէս ոսկրակոյտեր չկան Իրաքի մէջ, բայց դժուար չէ հանդիպիլ մարդոց որոնք զաւակ մը, ամուսին մը, եղբայր մը կը փնտռեն: Անոնք Ամերիկացիներուն կողմէ տարուած են, բանտարկուած անկիւն մը, ընտանիքը ձգելով խոր մտահոգութեան մէջ: Գրեթէ առօրեայ են ամերիկացի զինեալներու խուզարկութիւնները եւ կ'ըսուի թէ տասը հազարէն աւելի է բանտարկուածներու թիւը: Ամերիկեան բանակին իսկ կողմէ տրուած տեղեկութեամբ, անոնց ամէնէն երիտասարդը 11 տարեկան է, ամէնէն տարեցը 75: Քանի մը հարիւր կիներ ալ կան, անոնց պէս արգելափակուած: Ըստ Ամերիկացիներուն, ոմանք ծանր ոճիրով ամբաստանուած են, ինչպէս ճամբու մը վրայ ռումբ զետեղել, կամ ուղղաթիռ մը վար առնել: Ատոր հետ, իրենք իսկ կ'ըսեն թէ բանտարկուածներուն մեծ մասը չատ հաւանօրէն վտանգաւոր տիպարներ չեն: Վերջերս զինուորական դատաւորներ 1166 արգելափակուածներու թղթածրարը վերաքննած են եւ անոնցմէ 963ը ազատ արձակած: Տրուած բացատրութիւններէն մէկը այն է որ զինուորականները ոստիկանի գործ չեն կատարեր. յաճախ կը վարուին ձկնորսներուն պէս: Հսկայական ցանց մը կը լարեն, մարդիկը կը հաւաքեն, ետքը կը ճշդեն յանցաւորները: Հարցաքննութիւնը ձերբակալութենէն ետք կը կատարուի եւ ոչ առաջ:

Ամերիկացիները իրենց ազգելափակածներուն ընտանիքներուն օգնելու համար բանտարկեալներու ցանկ մը զետեղած են համացանցի վրայ. սակայն իրաքցի ընտանիքներուն համար անմերձելի պերճանք մըն է ատիկա: Կը մնան առանց գիտնալու թէ ո՛ւր տարուած է իրենց հարազատը:

Ամերիկացիները յաճախ գիշեր ատեն կը ձերբակալեն, առանց որեւէ բացատրութեան: Երբ ընտանիքները հարցում կ'ուղղեն, անոնց կը հրահանգուի լռել:

Ազատ արձակուածներէն շատեր ըսած են թէ իրենց գլխուն կիցեր տրուած է, ցուրտին ու խոնաւութեան մէջ ձգուած են օրերով: Իսկ Ամերիկացիները կը մերժեն որեւէ մեկնաբանութիւն, ըսելով թէ հետաքննութեան մը արդիւնքին կը սպասեն: Փետրուարին ամերիկացի 17 զինուոր եւ սպայ պաշտօնազրկուած են, իրաքցի բանտարկեալներուն կիրարկուած վայրագութիւններու պատճառով: Այդ նոյն բանտին դրան առջեւ ամէն օր լաչակաւոր կիներու բազմութիւն մը կը խռնուի, աղաչելու համար պահակներուն որ արտօնուի իրենց հարազատը տեսնելու:

Անոնց մէջ կան կիներ որոնք արդէն ամուսին, զաւակ, երբեմն զաւակներ կորսնցուցած են Իրանի, Քուէյթի հետ պատերազմին, ամերիկեան ցամաքահանումին: Այսօր այդքան ցաւով, դառնութեամբ տակաւին պայքարի կը մղեն իրենց մնացած վերջին սիրելի մը անհետ կորսուելէ փրկելու համար:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

4

Ու երգը սրտագին, խորունկ ու մեծ աղաղակի մը նման կը լեցնէր տունը: Որքա՜ն կ'ուզէր Անտոն որ տան առջեւի պատը փլչի, որ փողոցին մէջ լենան բոլոր հայ լուսաւորչականներն ու հայ կաթոլիկները եւ լսեն, լսե՜ն Ֆրանչէսքայի նըւագելն ու երգելը: Եւ համբուրուին գըրկելով զիրար եւ անկեղծ ու սրտագին գոչելով. «Եղբայր ենք մենք որ միրկաւ էինք զատուած. բախտին ամէն ոխ, չար ու նենգ ի մի համբոյր ցրուեն ի բաց»: Ի՜նչ հրաշալի հանդէս ու հարսանիք: Ցեղին տօնը: «Տուր ինձ քու ձեռքդ, եղբայր ենք մենք»: Ու Պէշիկթաշլեանը պսակէն զափնիով, մրտենիով, ձիթենիով: Եւ ծափահարէին Ֆրանչէսքան որ կրկնէր իր երգը: Ե՛ւ նուագէր, ե՛ւ երգէր, խաղաղութեան ու սիրոյ հրեշտակի նման:

– Կեցցէ՜ Ֆրանչէսքա...

Ու ծափահարութիւններ:

Ժամանակ մը վերջ ճոխացուցած էր Ֆրանչէսքա իր հայկական երաժշտական խաղացանկը: Ան կը նուագէր ու կ'երգէր նաեւ «Գարուն»ը: Անտոն լուր տուաւ Պէշիկթաշլեանի: Մկրտիչ ժպտեցաւ: Տըրուած լուրը միայն իր քերթուածներուն եւ երգերուն մասին էր: Անտոն ոգեւորուած խօսեցաւ Մկրտիչին եւ ըսաւ, որ ինք անուղղակի աշակերտ մըն է: Մկրտիչ ժպտեցաւ: Խօսեցաւ հայ ոգիին մասին: Ըսաւ թէ միշտ կը խօսի ու կը քարոզէ: Մկրտիչ համբուրեց Անտոնի ճակատը:

Ֆրանչէսքա ալ կը համբուրէր Անտոնի շրթները: Փաշան շատ քիչ անգամ տունն էր: Ան մեղմ ու բարի մարդ էր: Օսմանեան կառավարութենէն ու իր փաշայութենէն զատ ուրիշ բաներու շատ կարեւորութիւն չէր տար: Ֆրանչէսքա զայն կնիկի վերածած էր: Շատ մը խնդիրներ իրենց լուծումը կը գտնէին Ֆրանչէսքայի միջոցով: Փաշան չիփացուցած էր Ֆըրանչէսքան: Ֆրանչէսքան շատ դիւրաւ սանձած էր փաշան: Իբր կնիկ, ամէնէն արտաքոյ քմայքներուն գոհացում տալ ստիպուած էր փաշան: Սակայն խոր համոզում ունէր իր կնոջ հաւատարմութեան: Օր մը, երբ իրենց մէջ խօսք էր եղած անհաւատարմութեան մասին՝ փաշան ըսած էր միամիտ յաւակնոտութեամբ.

– Ֆրանչէսքա, եթէ հարիւր մարդու մէջ ձգեմ քեզի, ամբողջ շաբաթ մը, ցերեկով ու գիշերով, վստահ եմ չես դաւաճաներ ինծի...

– Այդքան առասպելական վստահութեամբ չարաչար կը սղալիս: Այդքան հաւատարիմ ըլլալու համար բաւական տխմար չեմ: Եթէ ես հաւատարիմ եմ, ո՛չ թէ քեզի պատկանելուս համար է, այլ իմ բնաւորութիւնս է: Կրնայ օր մը փոխուիլ բնաւորութիւնս: Բարեբախտաբար նախանձոտ կամ կասկածամիտ չես, ապա թէ ոչ անպայման կը խաբէի քեզ:

– Իրաւունք ունիս, Ֆրանչէսքա...

– Ուրեմն, եթէ օր մը գիս գլուխ գըլխի տեսնես մարդու մը հետ, չըլլես կասկածիս... Ատիկա քմայք մը համարէ կամ էնթրիկի մը փորձը:

– Որո՞ւ է ուղղուած այդ էնթրիկը...

– Քեզի չէ: Քեզի կ'ուղղեմ այն ժամանակ միայն, երբ տեսնեմ որ քենէ խաբուած եմ:

– Դուն ալ իմ վրաս կրնաս վստահ ըլլալ, Ֆրանչէսքա:

– Ես վստահ չեմ կրնար ըլլալ: Կիրքը անպատասխանատու զգացում է: Անոր վրայ կարելի չէ հաշուել: Այդ զգացումը երկու մարդոց մէջ տարբեր բան է:

– Ինչէ՞ն գիտես:

– Ա՜... Ահաւասիկ: Ինչէ՞ն... Հետաքըրքի՞ր ես:

– Այո՛, շատ...

– Ինքզինքէս գիտեմ: Ինքզինքէս: Եւ ճիշդ ատոր համար ըսի որ մի վստահիր ինծի: Այո՛, մի՛ վստահիր, բայց մանաւանդ մի՛ կասկածիր: Անտարբեր ալ մի ըլլար: Դժուար է, չէ՞... Այսպէս է սակայն:

– Եկուր համբուրեմ քեզ, Ֆրանչէսքա, ու այս յիմար խօսակցութիւնը թող վերջ գտնէ:

– Այո՛, թող վերջ գտնէ, որովհետեւ գիտեմ որ երկու մարդիկ չեն ախորժիր, երբ կինը կը խորհրդածէ: Անոնք կ'ուզեն որ կինը ուղեղ չունենայ, այլ միայն միս:

Այս խօսակցութիւնը երբ տեղի կ'ունենար, Ֆրանչէսքա արդէն մտադրած էր Անտոնը սիրահար ունենալ:

Ֆրանչէսքա եօթը տարեկան մեծ էր: Տարիքներու աններդաշնակութեան վարժուած էր Բիւզանդացին: Խալիֆաները, ամիրաները եւ բոլոր հարուստները նուիրագործած էին այդ սովորութիւնը: Հակառակն ալ ընթացիկ իրողութիւն էր: Մեծ կին ու տարիքով պզտիկ այր: Գեղեցիկ ու երիտասարդ եւ հարուստ էր Ֆրանչէսքա: Տարիքի տարբերութիւնը նկատելի չէր: Այդ մասին խորհած չէր: Իրեն աննպաստ բաներու վրայ խորհելու վիճակին մէջ չէր: Իր ուղղանին մէջ առաւ Անտոնը: Երբ օդափոխութեան համար Մեծ Կղզի մեկնեցան՝ փաշան կը պատահէր որ երբեմն բացակայի գիշերները: Կինը իր առագաստին մէջ կը քաշէր Անտոնը: Եւ հեշտանաւը մինչեւ լոյս գրեթէ կը յառաջանար: Նայատի պէս կ'ըլլար Ֆրանչէսքա եւ Անտոն հրաշալի ձկնորս մը:

Ֆրանչէսքա կը դաշնակահարէր Անտոնին համար ու կ'երգէ՛ր, կ'երգէ՛ր: Գիշեր մը նոյնիսկ հայ կին մը առին իրենց խուցին մէջ ու մտիկ ըրին թրքական զազէլներ: Այդ կինը ուտ կը նուագէր նէհավինտ, հիճազի, ֆիւրտի ու սապահի: Գիշեր մըն ալ յոյն կին մը ընկերացաւ հայ երգչուհիին: Յոյնը պարուհի էր: Պորտախաղով եւ զանազան լպիրշ երգերով անցաւ երեկոյթը: Հայկականը զարձեալ անդունդ էր գլորած:

Անտոն զգաց որ կ'իջնէ՜ն, կ'իջնէ՜ն, մինչդեռ կրնային ելլել, կրնար բարձրանալ: Զգաց նաեւ որ պզտիկ է իր հեղինակութիւնը: Զգաց որ Ֆրանչէսքային վրայ մեծ տպաւորութիւն մը հազիւ թէ բաւէ: Ան կազմուած, այլասերած կին է: Թէեւ տարփելի: Հրաշք մը պէտք է: Այդ հրաշքը իրմէ չի կրնար գալ: Զգաց նոյնպէս որ դեռ ինքն ալ հրաշքին պէտք ունի:

(Շար. 20)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Քնարիկ Օհաննեան–Աղպատեան, Այրի Տիկին Վարդուհի Օհաննեան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ, գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԼԻՒՍԻ ՕՀԱՆԵԱՆԻ

(ծնեալ՝ Տէր-Գալուստեան)

մահուան առթիւ:

(Շար. ը Դ. էջ)

թեան փոխարէն: Ընտրուելէն ետք ալ, Պակսաս լիթուանական քաղաքացիութիւն շնորհած էր Ռուսին, ինչ որ «վրճարում» մը նկատուած էր:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ բայը, Ռիու կղզին մօտ, 80 մեթր խորութեան մէջ, Ապրիլ 6ին յայտնաբերուած է գրագէտ եւ օդաչու Անթուան տը Սէն Թ՛էկզիւփէրիի օդանաւը, որու հետքը չէր գտնուած 1944 Յուլիս 31էն ի վեր, երբ «Պզտիկ Իշխան»ին հեղինակը իր վերջին ճանաչողական պաշտօններէն մէկը կ'ընէր: Հարկ եղած ստուգումները եղած են հաստատելու համար, սխալ չկայ:

ԱՄՆ ազդարարութիւն մը ըրած են Պաղեստինեան իշխանութեան, որ իր քաղաքական կառոյցին մէջ չառնէ Համասի ծայրայեղ շարժումը: Պաղեստինի Ազատագրութեան Կազմակերպութիւնը (ՊԱԿ) առաջարկած էր Համասին, որ միասին մատակարարեն Գազայի գօտին, երբ Իսրայէլ քաշուի: Ամերիկացիք եւ Իսրայէլացիք համաձայնութեան եկած են Իսրայէլի քաշուելուն կապակցութեամբ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Արտաքին նախարարը՝ Սերգէյ Լաւրով յայտարարած է որ աւելի յառաջդիմութիւն կ'ակնկալէ Կասպից ծովու բաժանումի վիճարանութիւններէն: Մոսկուայի մէջ, սկսած են խօսակցութիւնները չորս դրացի երկիրներու պաշտօնակիցներուն հետ: Իրան և Թիւրքմէնիստան հաւասար բաժին կը պահանջեն Կասպից ծովու հարստութենէն, մինչ Ռուսաստան, Ատրբեյճան եւ Ղազախստան համաձայնած են ըստ ծովափներուն երկարութեան, համեմատական բաժանման մը շուրջ:

ԱՆԳԼԻՈՅ Թագուհին, Ապրիլ 6ին այցելէ ետք Սօմիւրի հռչակաւոր վարժարանը, Փարիզի քաղաքապետին ընկերակցութեամբ պտըտած է ու Մոնթօրկէօյ եւ գնումներ ըրած ջերմ ընդունելութեան մը արժանանալով խանութպաններուն եւ բնակիչներուն կողմէ: Էլիզապէթ Բ. ընդունուած է Ծերակոյտ, ուր ելոյթ ալ ունեցած է ջատագովելով Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ Սիրալիր Համաձայնութիւնը եւ իրիկունն ալ ճաշի հիւրը եղած է Անգլիոյ դեսպանատան:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
Ս. ԽԱՉ
ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche, 75003 Paris

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ապրիլ 10
Մարգարէական ընթերցումներ՝ ժամը 17ին,
Ճրագալոյցի պատարագ՝ ժամը 18ին:
Կը պատարագէ՝
Հ. ՅՈՎՍԷՓ ՎՐԴ. ՔԷԼԷԿԵԱՆ

ԶԱՏԻԿ - ՏՕՆ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ, Ապրիլ 11
Հայրապետական պատարագ՝ ժամը 11ին:
Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ՝ ՕՐ ՄԵՌԵԼՈՑ, Ապրիլ 12
Ննջեցելոց պատարագ՝ ժամը 11ին:

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 15, ժամը 20.30ին

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ
ԵՐԵԿՈՅԹ

ԼՈՒՍԻՆԷ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

«ՀՈԳԵԻՈՐ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻ
ԵՐԳԶՈՒՀԻՆ»

Կը մասնակցին՝
Երգչուհի ՄԱՐԻ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

եւ դերասանուհիներ՝
ԱՆԱՀԻՏ ՍԻՄՈՆԵԱՆ,
ՍԻԼՎԱ ՀԱՊԷՇԵԱՆ - ԱՐԱՔՍ

10 bis, rue Thouin, Paris 5°
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
Մուտքը ազատ է:

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Lourdes 2004

du mercredi 19 au samedi 22 mai

PELERINAGE ARMENIEN DE FRANCE

Départs de PARIS — ARNOUVILLE (TGV)
LYON — MARSEILLE — VALENCE — SAINT-CHAMOND

Les formulaires d'inscription
sont disponibles auprès du Secrétariat de l'Eparchie,
au 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris et auprès de nos paroisses

Renseignements :

Eparchie : 01 40 51 11 90 — **Paris et Arnouville** : 01 44 59 23 50
Marseille : 04 91 48 19 60 — **Saint-Chamond** : 04 77 22 09 86
Pour Lyon et Valence, contacter l'Eparchie (01 40 51 11 90).

Prix, comprenant l'aller-retour en TGV de Paris et la Pension complète en Hôtel *** (chambre double) : **300 euros par personne (45 euros suppl. pour chambre individuelle).**

—— Les inscriptions seront closes le 15 avril ——

DEUX VOYAGES EN ARMÉNIE

(OECUMENIQUES, CULTURELS, HUMANITAIRES)

12 AU 26 AOUT : VOYAGE POUR JEUNES (18 à 30 ans)
prix : 840 euros

25 OCTOBRE AU 1er NOVEMBRE : (Tous âges)
prix : 1100 euros

Accompagnateur : Pasteur SAMUEL SAHAGIAN
organisés par **Solidarité Protestante France-Arménie**
Pour s'inscrire, envoyer acompte de 200 euros à :
SPFA : 1, rue Cabanis, 75014 Paris (Tél. : 01 47 35 30 23)
(Extension possible au Karabagh du 1er au 3 novembre)
(Programme détaillé sur demande)

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՒԱԳ ՇԱԲԹՈՒ
ԵՒ
ԶԱՏԿԻ ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐՈՒԱՆ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ԱՊՐԻԼ 10, ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ
ՃՐԱԳԱԼՈՅՑ ԶԱՏԿԻ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 15ին,
Խթման պատարագ՝ ժամը 17ին:
Կը պատարագէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 16.30ին,
Պատարագ՝ ժամը 17.30ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Պատարագ՝ ժամը 18ին:

ՇԱՒԻԼ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Ընթերցուածք՝ ժամը 16ին,
Պատարագ՝ ժամը 17ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 16.30ին,
Պատարագ՝ ժամը 17.15ին:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 16ին,
Ընթերցուածք՝ ժամը 16.30ին,
Պատարագ՝ ժամը 17ին:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ընթերցուածք Մարգարէից՝ ժամը 16.30ին
Պատարագ՝ ժամը 17.15ին:
Կը պատարագէ՝
ԶԱՏԻԿ Ա. ՔՀՆՅ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՍԷՆ ԼՈՒ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

Ընթերցուածք՝ ժամը 17ին,
Պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

***

Packing France

Téléphone : 01 49 32 00 33 +
Télécopie : 01 49 32 01 27
N° TVA FR 17 326 637 931
RC Bobigny : B 326 637 931
SIRET : 326 637 931 00014

Zone Industrielle " Les Richardets "
33, allée du Closeau - NOISY LE GRAND 93166 Cedex

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Ապրիլ 11,

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

ժամը 13էն սկսեալ

Restaurant
«Les Diamantaires»
60, rue La Fayette, 75009 Paris
M° Cadet

Հաճելի մթնոլորտ, երաժշտութիւն, վիճակահանութիւն, հաւկթախաղ եւ անակնկալներ:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝

01. 43. 76. 67. 37
01. 45. 93. 00. 25

թիւերուն:

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան:

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 9
VENDREDI
9 AVRIL
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20·922 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20·922

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՔ ՄԶԿԻԹ ՄԸ ՌՄԲԱԿՈԾԵՑԻՆ

ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄԻՆ ՁԵՌՔԸ ՉԷՆ ԱՅԼԵՒՍ ՔՈՒԹ ԵՒ ՆԱՃԱՖ

Ապրիլ 7ին, Ամերիկացիք ռմբակոծած են սիւննի Ֆալուճա քաղաքին մէկ մըզկիթը, այն գրգապատճառով որ հոն ապաստանած են ապստամբներ եւ յայտարարած են թէ 40 մեռեալ կայ, բայց աւելի ուշ ոչ մէկ դիակ գտնուած է: Մեծ դըժուարութեամբ է որ նոյն Ամերիկացիները կրցած են տէր դառնալ քաղաքին, կատաղի կռիւներէ ետք, որոնց ընթացքին 46 Իրաքցիներ մեռած են: Մոքթատա ալ-Սատր կը շարունակէ իր կոչը Համախմբման զօրքերուն դէմ, մինչ աւելի չափաւոր չիի բարձրագոյն հեղինակութիւնը՝ Ալի Սիսթանի տարբեր կոչ մը ըրած է, վերջ տալու համար զինեալ բախումներուն:

Ամերիկացիք պարտին կռուիլ բոլոր ճակատներուն վրայ, այսինքն սիւննի, բայց նաեւ չիի: Արդէն երկու քաղաքներ ձեռքէ ելած են, մէկը Քութն է, ուր ուկրանական զօրագունդը պարպած է, միւսն ալ Նաճաֆ, ուր ապաստանած է Մոքթատա եւ որ այլեւս Համախմբման հակակշռին տակ չէր Ապրիլ 7ին: Կացութիւնը այնքան վատթարացած է ամէն կողմ, որ Իրաքցիներու մեծամասնութիւնը Ս. Հիւսէյնի շրջանին կարօտն ունի եւ Իրաքն ալ կրնայ Վիէթնամէն աւելի գէշ ըլլալ Ամերիկացիներուն համար: Ռըմսֆելտ յայտարարած է որ «Ուաշինթըն թոյլ պիտի չտայ որ Մոքթատա ալ-Սատր հաշիւ չկայ»: Պուշ ալ նոյնքան վճռակամ է եւ 12 ամերիկացի զինուորներու մահէն ետք չէ փարած չեշտելու՝ «իրար պիտի չանցնինք կոշտ կոպիտ անձերու եւ ահաբեկիչներու պատճառաւ»: Բայց եւ այնպէս, չիիներու ապստամբութիւնը կը սոխլէ Ամերիկացիներուն, որ վերաքըննեն իրենց ռազմավարութիւնը, քանի որ ցարդ չիիները իրենց բարեկամներն էին: Թեքսասի իր ռանչէն, ուր Զատկուան արձակուրդը կ'անցընէ, Պուշ հեռատեսիլէն աասուլիս մը տուած է Ապահովութեան Ազգ. Խորհուրդի անդամներուն հետ: Մընաց որ, ԱՄՆ ոչ միայն չեն կրնար քաշել իրենց զօրքերուն մէկ մասը (135·000) այլեւ պարտին աւելցնել անոնց թիւը: Պուշ ոչինչ նախատեսած էր, ոչ ալ իր գործակիցները, սկսելով Գ. Ռայսէն, Ռըմսֆելտէն եւ Գ. Փաուըլէն եւ արհամարհեց տեսակէտը անոնց որոնք համաձայն չէին իրեն հետ: Այսօր ճահիճի մը խորն են եւ յայտնի չէ թէ պիտի կարենա՞ն դուրս ելլել եւ ի՞նչպէս: Իրաքեան իշխանութիւնը անկարող է եւ Ճի.-Այ.ներն ալ տուն կը վերադառնան պոտի պակցերու, այսինքն դագաղներու մէջ: Քաղաքացիական պատերազմ մըն ալ անհաւանական չի նկատուիր եւ ան կրնայ ծաւալ ալ առնել: Լիպերասիոնի խմբագրականին (Ապրիլ 8) եզրակացութիւնը յստակ էր՝ «Վատթարագոյնը թերեւս կասկածելի է: Բայց, ինչ որ կասկածելի չէ, այն է որ Պուշ լուծում չունի հարցին: Հարցը՝ ի՞նք է»:

***

Հանս Պլիքս որ 2000էն 2003 ՄԱԿ-ի քըննիչներու պետը եղած էր, գիրք մը հրատարակած է, ուր կը պարզէ Իրաքի պատերազմին իր տարբերակը: Իրեն համար կրկնակ ձախողութիւն մըն է, թէ տեղեկատուութեան սպասարկութեանց եւ թէ քաղաքական որոշում տուողներուն: Կը խորհի որ Պուշ եւ Պլէր գիտակցաբար չէ որ խաբած են մարդիկ, այլ իրենք ալ սըխալած են: Այսօր, իրեն համար հիւլէական տարածումի ամէնէն վտանգաւոր երկու երկիրներն են Իրանը եւ Հիւսիսային Գորէան:

ՑՈՅՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԻՆ ԴԷՄ

Ազրպէյճանցի լրագրողներու խումբ մը Ապրիլ 6ին Նախիջեւանէն Թուրքիա անցած է, ցոյց մը կատարելու համար Հայաստանի սահմանը բանալու թրքական տրամադրութեան դէմ: Անոնք ազրպէյճանական դրօշներով ու «Թուրքը Թուրքին նեցուկ» արձանագրութեամբ շապիկներով պատնէշ կազմած են Հայաստան տանող ճամբուն վրայ: Ազրպէյճանցիներու խումբը նախապէս ընդունուած է Իգդիրի նահանգապետին կողմէ որ իրենց ապահովութիւն տուած է որ Թուրքիա չի բանար Հայաստանի սահմանը: Ցուցարարները պահանջած են որ մինչեւ Ղարաբաղի հարցին լուծում գտնելը այդ սահմանը փակ մնայ: Ըսած են որ վերջին շրջանին արտաքին ճնշումներով Հայաստանի հետ սահմանային առեւտուրը արտօնելու Թուրքիոյ տրամադրութիւնները մտահոգած են ազրպէյճանցի ժողովուրդը: Լրագրողներու խումբը այցելելէ ետք «Հայերու խժդժութեան զոհերու յուշարձան»ը, անցած է Կարս, ցոյց կատարած նաեւ Անիի աւերակներուն մէջ:

UMP-Ն «ԵՒՐՈՊԱՑԻ» ԹՈՒՐՔԻԱ ՉՈՒԶԵՐ

Մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին (Ապրիլ 7), Իւ. Էմ. Փէ.ի նախագահը՝ Ալէն Ժիւփէ, անգամ մը եւս ճշդած է իր կուսակցութեան դիրքը Թուրքիոյ անդամակցութեան դէմ: Ան յստակ կերպով յայտարարած է «Իւ. Էմ. Փէ.ն կը փափաքի որ որեւէ խօսակցութիւն չըլլայ Թուրքիոյ հետ տարուայս վերջը»: Ըստ իրեն, հարկ է «առանձնաշնորհեալ գործընկերութիւն» մը առաջարկել Թուրքիոյ, Մաղրէպի երկիրներուն եւ խորհրդային նախկին պլոքին հարաւի երկիրներուն: Եւրոպական Միութեան մօտ երկիրները կուչում չունին Եւրոպա մտնելու, այլապէս գայն կ'այլասերեն: Ֆիկարօ (Ապրիլ 8) կը շեշտէ այս առթիւ, որ Ֆրանսայի Արտաքին քաղաքականութիւնն իսկ խընդրոյ առարկայ կը դառնայ, ինչ որ նախընթաց չունի Ե. Հանրապետութեան օրով: Դեռ, Մարտ 26ին, Պրիւսէլի մէջ Շիրաք յայտարարած էր՝ «Թուրքիոյ ճիգերը՝ կիրարկելու համար ժողովրդավարութիւն, Մարդկային իրաւանց յարգանք եւ շուկայի տնտեսութեան բոլոր չափանիշները, անվիճելի են», աւելցընելով սակայն՝ «հարցը հոն է որ իսկապէս ներմուծուա՞ծ են բարքերուն մէջ»: Եւրոպական Յանձնախումբը, Հոկտեմբերին տեղեկագիր մը պիտի յանձնէ Թուրքիոյ կողմէ այդ չափանիշներու գործադրութեան մասին:

Իւ. Տէ. էՖ.ը (Պայրու) եւ Ֆիլիփ տը Վիլիէ բուռն կերպով կ'ընդդիմանան Թուրքիոյ անդամակցութեան եւ իրենց գլխաւոր նիւթն է եւրոպական ընտրութեան համար, բայց, Ֆ. տը Վիլիէ հաւաստի չի գտներ Իւ. Էմ. Փէ.ի այս ետադարձը: Կ'աւելցնէ թէ միայն մէկ լուծում կայ յստակ դարձնելու համար հարցը՝ դիմել Հանրապետութեան նախագահին որ հանրաքուէ մը կազմակերպէ այդ հարցին շուրջ: Ընկերվարական Սէկոլէն Ռուայալ կողմնակից է եւ յայտարարած է որ ո՛չ պէտք չէ ըսել Թուրքիոյ, սա ինքնատիպ տրամաբանութեամբ՝ «Թուրքերը շատ մօտ են Յոյներուն, ինչո՞ւ Յոյները առնել եւ ոչ Թուրքերը»: Ընկերվարականները, ընդհանրապէս, միաձայնութիւն չունին հարցին շուրջ: Վեարին դէմ է, Մոսքովիչի կողմնակից է: Ընտրողները դէմ են մեծամասնութեամբ «100 միլիոն մահմետականներու մուտքին» եւ այն տարազը ըստ որուն «Թուրքիա՝ մահմետական լայիք երկիր է», ոչ ոք կը համոզէ այլեւս:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒԱՆՏԱՅԻ ցեղասպանութեան տասնամեակի ոգեկոչման ընթացքին, որուն չէին մասնակցեր ՄԱԿ-ի ներկայացուցիչները եւ արեւմտեան բազմաթիւ ղեկավարներ, ծանր միջադէպ մը պատահած է Ֆրանսայի հետ, զոր կը ներկայացնէր Արտաքին Նախարարութեան ենթանախարարը՝ Ռընօ Միւզըլիէ: Նախագահ Փօլ Քակամէ, իր ճառին մէջ, բուռն յարձակում մը գործած է Ֆրանսայի դէմ: «Հոգս չէ յարատեւ սպառնալիքները, ըսած է Քակամէ, կ'ուզեմ խօսիլ Ֆրանսացիներուն մասին: Գիտակցաբար զինեցին եւ մարզեցին զինուորներն ու էնթէրհամը (հութու ծայրայեղ տարրեր) եւ համարձակութիւնն ունին հոս ըլլալու եւ ներողութիւն ալ չխնդրելու»: Այս արտայայտութիւնը պատճառ եղած է որ Ռընօ Միւզըլիէ եւ իր պատուիրակութիւնը անմիջապէս Ֆրանսա վերադառնան, ինչ որ դուռ կը բանայ դիւանագիտական խզումի մը: Քակամէի համար ցեղասպանութեան պատասխանատուներու առաջին դիծին վրայ կու գայ Ֆրանսան: Ֆրանսա կը խորհի որ ներողութիւն խնդրելու պէտք չունի եւ այդ հարցին մէջ ուրիշներէ աւելի չէ թերացած: Ռ. Միւզըլիէ յայտարարած է. «Անհատապէս եւ հաւաքականօրէն, բոլորս ալ պատասխանատուութիւններ ունինք: Ժամանակն է որ թոյլ պիտի տայ Պատմութեան արտայայտուելու առարկայութեամբ»:

ԷՕՐՈԹԻՆՆԷԼԻ ղեկավարութիւնը պաշտօնազրկուեցաւ, Ապրիլ 7ին, 3000 հոգի համախմբող ժողովի մը ընթացքին, բաժնետէրերու կողմէ (63,42% 35%ի դէմ) եւ կը փոխարինուի «Նուվէլ Ֆրոնթիէր»ի հիմնադիր՝ Ժագ Մայոյի գլխաւորած խումբով: Երեւոյթը աննախադէպ է: Նոր խումբը պարտի փրկել ընկերութիւնը որ 9 միլիառ Եւրօ պարտք ունի եւ զոհացում տալ փոքր բաժնետէրերուն, որոնք շատ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 7/8)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՄԻՋՆՈՐԴԻ ԴԵՐՈՎ

Ազգ. Ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեան մամուլի ասուլիսի մը յայտնած է իշխանութեան եւ ընդդիմութեան միջեւ հակամարտութիւնը մեղմելու նախաձեռնութեան մտադրութիւնը: Ըսած է թէ կողմերը պէտք է փոխադարձ զիջումներու դիմեն որպէսզի կարելի ըլլայ լուծում մը գտնել ու երկիրը զերծ պահել ցնցումներէ: Օրինակը տալով իր ղեկավարած կուսակցութենէն, ան ըսած է թէ «Օրինաց երկիր»ը պատրաստ է որեւէ պահու հրաժարելու գործադիր իշխանութեան իր բոլոր պաշտօններէն եթէ ատիկա կը նպաստէ հանրային համերաշխութեան: Ա. Պաղտասարեան դատապարտած է Ա. Գեղամեանի հանրահաւաքին լրագրողներու կիրարկուած բռնութիւնները:

***

ՎԻԷՆՆԱ - ԵՐԵՒԱՆ - ՎԻԷՆՆԱ ԹՌԻՋՔՆԵՐԸ

«Աւսթրիան» ընկերութիւնը ձեռնարկած է Վիէննա - Երեւան - Վիէննա թըռիչքներու որոնք շաբաթական չորս երթուդարձ պիտի կատարեն: Ընկերութեան պատասխանատուն յայտնած է թէ Վիէննա - Երեւան - Վիէննա թռիչքները կ'ապահովեն 60% ուղեւոր, ինչ որ բարձր ցուցանիշ է:

***

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԿԱՌՈՅՑ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒԱԾ

Երեւանի «Այրարատ» շարժանկարի սըրահէն դէպի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ տանող ճամբուն վրայ դատարանի նոր շէնքին կառուցումին աշխատանքներուն ընթացքին ԺԵ. - ԺԷ. դարերու պատկանող շէնքի մը մնացորդները գտնուած են: Առաջին կարծիքներու համաձայն, ան կրնայ թրքական թաղամասէ մը եղած ըլլալ, կամ Գետառ գետին ջուրը տեղափոխելու համար փորուած հուն մը:

***

ԲԻՒՐԱԿԱՆԻ ԱՍՏՂԱԴԻՏԱՐԱՆԸ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՊԷՏՔ ՈՒՆԻ

Գիտութեան Ակադեմիայի քարտուղար Ե. Ղազարեան յայտնած է թէ Բիւրականի աստղադիտարանին շէնքը եւ յատկապէս 2,6 մեթր տրամագիծով դիտակը անհրաժեշտ նորոգութեան պէտք ունին: Պետութիւնը 2004ի համար 60 միլիոն դըրամ յատկացուցած է գիտական հաստատութիւններու նորոգութեան. առով կը նորոգուին կենսատարրաբանութեան, բընագիտութեան, բջջային կենսաբանութեան եւ գրականութեան ու արուեստի հիմնարկներու շէնքերը:

ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ Ա. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Մ. ԵՐԱՄԵԱՆ

Հովանաւորութեամբը Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Արամ Ա.ի, Լիբանանահայ գրողներու համախմբումին կողմէ կազմակերպուած այս համագումարը իր աշխատանքներուն սկսաւ Մարտ 26ի երեկոյեան, Անթիլիասի մայրավանքին «Կիլիկիա» թանգարանի սրահին մէջ, եւ երկարեցաւ երեք օրերու վրայ՝ Մարտ 26-28։

Այս համագումարին հրաւիրուած էին Լիբանանի եւ Սուրիոյ գրողներէն անոնք, որոնք կը զբաղին գեղարուեստական գրականութեամբ, թարգմանութեամբ եւ խմբագրական աշխատանքներով։ Սուրիայէն քսան գրագէտներ հրաւիրուած էին, որոնցմէ միայն տասնըվեցը ներկայ եղան, տասներեքը Հալէպէն՝ Պերճուհի Աւետեան, Մարուշ Երամեան, Նանոր Ինճէճիկեան, Թորոս Թորանեան, Յովսէփ Ղազարեան, Խաչիկ Շահինեան, Միհրան Մինասեան, Խաչիկ Արսլանեան, Կարօ Արսլանեան, Յարութ Վարդանեան, Սարգիս Քէլ-Խաչերեան, Տիգրան Գարոյեան եւ Յակոբ Միքայէլեան, մէկը Լաթաքիայէն՝ պատմուածագիր՝ Յակոբ Ադամեան եւ մէկը Քէսապէն՝ բանաստեղծ Վրէժ Թուրեան։

Պէյրութի գրագէտներէն մեծ բացական էր Աբրահամ Ալիքեանը (բուժեցաւ՝ առողջական պատճառներով). ներկայ էին Շահանդուխտ, Շուշիկ Տասնապետեան, Սոնիա Քիլէճեան, Սեդա Քիլէճեան, Պօղոս Սնապեան, Կարօ Աբրահամեան, Արմէն Յարութիւնեան, Սագօ Արեան, Փանոս Ճէրանեան, Լեւոն Արտաշեան, Յակոբ Կիւլոյեան, Ժորժ Աբէլեան, Արամ Սեփեթճեան, Պէպօ Սիմոնեան եւ Սարգիս Կիրակոսեան (վերջին երեք անունները որպէս Լիբանանահայ գրողներու համախմբումին քարտուղարութիւն)։

Համախմբումի քարտուղարութեան կողմէ բացման խօսքը արտասանեց Արամ Սեփեթճեանը։ Ներկայ էին հոգեւոր հայրեր, մամուլի, մշակութային միութիւններու եւ ուսումնական հաստատութիւններու ներկայացուցիչներ, մտաւորականներ եւ հրաւիրեալ անհատներ։

Իր խօսքին մէջ Ա. Սեփեթճեան ըսաւ՝ «եկած ենք այստեղ իրականացնելու սփիւռքահայ գրողին ցարդ անկատար իղձերէն մէկը, այսինքն սրբազան յարկի մը տակ մէկտեղուիլ, իրար ողջունել, իրար ճանչնալ, եւ միասնաբար կտրել այն ճանապարհը, որ կը կոչուի հայ գրականութիւն»։

Հակառակ անոր, որ Ա. Սեփեթճեան կ՚ընդունէր, որ Միջին Արեւելքը կ՚ընդգրկէ մեծ տարածք մը՝ Թեհրանէն մինչեւ Իսթանպուլ, Կիպրոսէն մինչեւ Գահիրէ եւ Պաղտատ, սակայն այս առաջին համագումարի համեստ եւ սահմանափակ կարելիութիւններուն պատճառով է, որ կը բացակայէին, Պէյրութէն եւ Հալէպէն զատ մնացեալ գաղութներու գրագէտները։

«Մեր կարգախօսն է՝ Սփիւռք-Հայրենիք միացեալ գրականութիւն, քանքանին, այսինքն՝ 2020 թուականին», ըսաւ Սեփեթճեան իր խօսքի աւարտին։

Արամ Ա. Կաթողիկոսը Օրհնութեան իր խօսքին մէջ, ողջունելէ ետք «հոգեթով եւ գեղեցիկ այս երեւոյթը», ըսաւ՝ «Իմ ըմբռնումս է, որ ինքն իր մէջ դէպք մը ըլլալով այս երեւոյթը, միայն մէկ անգամուան համար տեղի ունեցող դէպքի չվերածուի, այլ դէպքէն անդին գործընթացի վերածուի»։

«Նման հաւաքներու ողջոյնի սովորական խօսքերով չբաւարարուող» Կաթողիկոսին խօսքը, իր ամբողջութեան մէջ, նոր ժամանակներու հայ մտաւորականին դիմագիծը որոշադրող խօսք էր, քանի մը հրամայականներով, որոնք կը պարտադրուէին սփիւռքահայ գրագէտին։ Արամ Ա. իր հարցադրումը այսպէս սկսաւ՝ «Ո՞վ է գրողը, ո՞վ է մտաւորականը»։ Եւ պատասխանեց՝

«Մտաւորականը, գրողը, ամէն բանէ առաջ, կեանքին հայելին է. ոչ սովորական հասկացողութեամբ հայելի. այլ հայելի մը, որ կեանքը կը դիտէ այնպէս ինչպէս որ է։ Սակայն ճշմարիտ մտաւորականը, գրողը այն է, որ ուրիշին չտեսածը կը տեսնէ։ Մտաւորականը այն անձն է, որ գիտէ ճշմարտութիւնը ճշմարտօրէն ըսել։ Մտաւորականը իրաւունքի պաշտպանն է, ժողովուրդին հայրն է։ ...Ահաւասիկ, գրողները եւս, այդ մարգարէական դերակատարութեան հասկացողութեամբ, ես կը խորհիմ թէ պէտք է իրենց ժողովուրդը ներկայացնեն, իր տագնապներով, ձգտումներով, երազներով»։

«Երկրորդ, ես կը խորհիմ թէ մտաւորականը այն անձն է, որ ինքն իրեն չի պատկանիր։ Ճիշդ է, գրողը հաւատարիմ պէտք է ըլլայ տուեալ մշակոյթին, միաժամանակ այն անձը պէտք է ըլլայ, որուն ճամբով տեղականը եւ միջազգայինը, իր անձը եւ հաւաքականը, ժամանակը եւ ժամանակը զանցող արժէքները երկխօսութեան մէջ կը մտնեն։ Ահաւասիկ իմ հասկացողութեամբ եւ ընդհանուր գծով գրողը, մտաւորականը»։

«Ես կ՚ուզեմ այս մօտեցումով անցնիլ երկրորդ հարցումին՝ ի՞նչ կը պահանջուի հայ գրողէն»։

«Ամէն բանէ առաջ ես կը կարծեմ թէ հայ գրողէն կը պահանջուի դառնալ մեր արժէքներուն, մեր ձգտումներուն ու մեր աւանդութիւններուն հարազատ թարգմանը։ Կը պատկանի ժողովուրդի մը, մշակոյթի մը։ Ինք կոչուած է այդ ժողովուրդին հոգեմտաւոր ստեղծագործութեան ոչ միայն վկան դառնալու, այլ այդ բոլորը իր շրջապատին մէջ արտացոլացնելու, իր գրչին, մտածողութեան ճամբով։ Հետեւաբար մտաւորականը առաքեալ մըն է։ Հայ մտաւորականը առաքելութիւն մը ունի, մեր պատմութեան մօքի եւ հոգիի գագաթներուն կողմէ տրուած՝ դառնալ վկան, դեսպանը, առաքեալը մեր հոգեմտաւոր արժէքներուն»։

«Ես կը սպասեմ, որ մեր մտաւորականները Հայաստանի մէջ, ինչպէս նաեւ Սփիւռքի մէջ ճշմարտութիւնը տեսնեն, իրականութիւնը տեսնեն, մեր ժողովուրդին հետ տագնապին, այն ինչ որ ուրիշները ինչ-ինչ պատճառներով չեն կրնար ըսել, մտաւորականը պէ՛տք է ըսէ»։

«Երրորդ՝ մեր մտաւորականութիւնը, մեր գրողները, մեր ժողովուրդին ամբողջականութիւնը մարմնացնող, երաշխաւորող, արտայայտողներն են»։

«Չորրորդ՝ մեր արժէքներուն, մեր հոգեմտաւոր երկունքներուն, տագնապներուն դեսպանը պիտի ըլլայ գրողը։ Այսօրուան աշխարհին մէջ մենք չենք կրնար առանձին ապրիլ. մեր եւ ուրիշներուն միջեւ ցանկապատ գոյութիւն չունի. այսօրուան աշխարհը դրուած է մշակութային, ցեղային, ազգային, քաղաքական, եկեղեցական, կրօնական ամէն տեսակ խարդաւանք. բոլորս կը գտնուինք բաց, անցանկապատ դաշտի մը մէջ. Հետեւաբար, այս իրողութիւնը, իր դրական եւ ժխտական, իր քանդիչ եւ շինիչ երեւոյթներով պէտք է իր անդրադարձը գտնէ մեր մտաւորականներուն, գրողներուն եւ մտածողութեան մէջ»։

«Ինչպէ՞ս կրնանք մենք, մէկ կողմէն, մեր արժէքներուն դեսպանը ըլլալ, մեր ժողովուրդը ամրացնել իր արժէքներով, իր ինքնութեան մէջ, եւ միաժամանակ մեր ժողովուրդը հաղորդ դարձնել ուրիշներու արժէքներուն»։

«Արժէքներու երկխօսութիւնը կարեւոր է, եւ այդ գծով, մտաւորականը, գրողը կարեւոր դեր ունի»։

«Եւ վերջապէս՝ մեր գրողները, մեր մտաւորականները պէտք է ձգտին որակի։ Կարիքը ունինք որակի։ Որակը այսօր անկումի մէջ է, մեր կեանքին բոլոր բնագաւառներէն ներս։ Մենք պէտք է կառչինք որակի. եւ մտաւորականը ահաւասիկ այս ուղղութեամբ կատարելիք դեր ունի»։

«Վերջին հարցումս հետեւեալն է, հայ գրողէն եկած հայ ժողովուրդին՝ ի՞նչ կը պահանջուի հայ ժողովուրդէն.

«Առաջին՝ մեր ժողովուրդի զաւակներէն, բոլորէն կը պահանջուի ճանչնալ հայ գրողը, հայ մտաւորականը»։

«Երկրորդ՝ ճանչնալը բնական ընթացքով կ՚առաջնորդէ գնահատանքի։ Մեր ժողովուրդը ընդհանրապէս գնահատող եղած է, զանազան ձեւերով։ Սակայն ներկայ պայմաններուն մէջ, ես կը սպասեմ որ մեր ժողովուրդի զաւակները աւելիով, աւելի գործնական, շօշափելի կերպով, աւելի լայն մասշտաբով արտայայտեն իրենց գնահատանքը մեր մտաւորականներուն, մեր գրողներուն նկատմամբ։ Ճանչնալ եւ ապա գնահատել»։

«Եւ վերջապէս մեր ժողովուրդը կոչուած է իր կեանքը հարստացնելու հայ մտաւորականներու, գրողներու մօքէն ճառագայթող, հոգիէն ստեղծուող այնպիսի մտածումներով, ապրումներով, որոնք կու գան մեր պատմութեան ընդերքներէն, մեր հոգիի հարազատ ակունքներէն, կու գան, ու պէ՛տք է գան մեր ժողովուրդին, մեր ժողովուրդին ինքնութիւնը աւելի բիւրեղացնելու, մեր գոյութիւնը աւելի ամրապնդելու, յատկապէս ապահայացնող պայմաններու մէջ»։

Կաթողիկոսը իր խօսքը աւարտեց խոստանալով ըլլալ բոլոր հայ գրողներուն հետ, ուր որ ալ ըլլան անոնք՝ Սփիւռքի մէջ, Հայաստանի թէ Ղարաբաղի, «Մենք ձեզի հետ ենք, որպէս Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւն, եւ ձեզի հետ պիտի ըլլանք այսօր, միշտ եւ յաւիտեան» ըսաւ ան։

Ապա ողջոյնի խօսքով հանդէս եկան Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահ Լեւոն Անանեանը (որ այս համագումարին ներկայ գտնուելու համար հրաւիրուած էր Երեւանէն), լիբանանահայ գրագէտ եւ «Բագին» ամսագրի երկարամեայ խմբագիր Պօղոս Սնապեանն ու սուրիահայ գաղութի երէց գրող Թորոս Թորանեանը։

Լեւոն Անանեան խօսեցաւ Հայաստանի գրական եւ ընդհանուր կեանքին մասին, նշեց մութ կէտերը, եւ յոյս յայտնեց միասնաբար հարթել բոլոր խոչընդոտները։ Առաջարկեց նաեւ կարգ մը աշխատանքներ, Հայաստանի եւ Սփիւռքի գրագէտները իրարու մօտեցնելու առաջադրանքով, ինչպէս պատրաստել եւ հրատարակել Սփիւռքի եւ Հայաստանի գրողներու հասցէագիրք, կազմակերպել գրական փոխադարձ հանդիպումներ, հիմնել հայ գրողներու միութեան հրատարակչութիւն մը, եւ ի վերջոյ՝ հիմնել գրական հիմնադրամ մը։

Յակոբ Միքայէլեան ընթերցեց ողջոյնի բազմաթիւ խօսքերը, որոնք ստացուած էին Հայաստանէն եւ Սփիւռքի տարբեր գաղութներէն։

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՓՐԿԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

Այս աղջիկն ապրում է Արցախեան մի փոքրիկ ու չքնաղ քաղաքում՝ Հադրութում... ամէն օր քայլում է ծանօթ նեղլիկ, ոլոր-մոլոր փողոցներով՝ չտարբերուող աշխատանքի եւ առաջին հայեացքից նման է մեր հարիւրաւոր գեղեցկատես Հայուհիներին։ Բայց դա՝ առաջին հայեացքից է այդպէս։ Իրականում աղջիկն այս ապրում է իր ստեղծած ուրոյն աշխարհում, ուր թագաւորում է արուեստը, գեղեցիկի, վեհի, յաւերժի կայսրութիւնը, ուր Վան Գոգն է, Գոգէնը, Մալեւիչը, ուր մեր Սարեանն է, Մինասը... մեծերն արուեստի...

Նադեժդա Սարգսեանը դեռ մանկուց էր զգացել նկարչութեան, ձեւաւորման հանդէպ իր հակումը, յետոյ տասներեք տարեկան հասակում թղթից ստեղծել է իր առաջին մոտէլները։ Իսկ դպրոցն աւարտելուց յետոյ, նրան սպասում էր Երեւանի պետական «Թեթեւ արդիւնաբերութեան» քոլէճը, ուր երեք տարի սովորեց մոտելաւորման բաժնում։

Նադեժդայի համար այդ ընտրութիւնն պատահականութիւն չէր, այլ հոգու թելադրանք, գիտակցուած քայլ։

Հադրութցի արուեստասէր հանդիսատեսը հաճելիօրէն զարմացած էր այդ երիտասարդ տաղանդի առաջին ներկայացումով, որ հագուստների հաւաքածու էր եւ կրում էր «Անծանօթուհին» անունը։ Դա Նադեժդայի առաջին մեծ ու պատասխանատու քայլն էր բեմահարթակին։

Այնուհետեւ մասնակցեց «Փնտռում ենք երիտասարդ տաղանդներ» հանրապետական մրցոյթին եւ իր «Քայլ դէպի ապագայ» հաւաքածոյով գրաւեց մրցանակային առաջին տեղը, արժանանալով առաջին կարգի դիպլոմի ու յուշանուէրի։ Այս հաւաքածոյի ցուցադրմանը հաջողութիւնները ականատես եղան վերջերս՝ երիտասարդութեան համաշխարհային օրուան նուիրուած միջոցառման ընթացքում։

Որքա՜ն գեղեցիկ էին մոտել աղջիկները, իսկի գեղեցկուհիներ, որքա՜ն գեղարուեստական, որքա՜ն հետաքրքիր էր հաւաքածուն, որի հիմքում դրուած էին հայկական նախշերը, բնական գործուածքները (վուշ ու բամպակ)։ Ու ցուցադրումն այս արժանացաւ ծափերի տեղատարափի։

...Ամէն անգամ, երբ խօսում է ռեւէ տաղանդաւոր մարդու մասին, միշտ քիչ է լինում նրա արածի, կատարուող աշխատանքների մասին խօսելը, քանզի որքան էլ ներկայացնես, դրանք անգոյն կը թուան աւելի մեծ հասկացողութեան առջեւ, որ կոչւում է մարդկային հոգի, միտք... Եւ հէնց դրանից ելնելով է, որ ցանկացայ խօսել այս աղջկայ մասին։ Զքնաղ է, իրօք Արցախը, անկրկնելի հր մայք ունի Դիզակը, բայց այն շատ հեռու է «մեծ աշխարհներից», յայտնի բեմերից, արուեստի դպրոցներից։ Եւ այսքանով հանդերձ չվախենալ ունենալ երազանք եւ քայլել այդ երազանքի տուտը բռնած՝ ըստ իս, դա յատուկ է միայն խիզախ ու ազատատենչ հոգիներին։ Ես երկար զրուցում էին Նադեժդայի հետ ու այդ ընթացքում չէի դադարում զարմանալ ու հիանալ։ Սակայն զարմանալու ոչինչ էլ չկայ այս պարագայում, քանի որ հոգով աղքատը չի կարող սիրել արուեստ ու ապրել նրանով։ Եւ դա բնական է, որ Նադեժդան մտածում ու ապրում է իրովի, նման ոչ-ոքի, բնական է, որ նա ոգեւորւում, իր մոտելներն ստեղծում է ինչ-որ մէկի ձեռքով անփութօրէն թողնուած թղթի մի կտորից, պատի վրայ յանկարծ երեւացած մի գծից, մի խոռքից, մի բոյլից։ Բնական, որ նա կարող է ամառային չքնաղ գիշերներին չքնել՝ անդադար նայելով խորհրդաւորութեանը՝ մտածելով, երազելով, ստեղծելով... Այսպիսին են լինում տաւայտուն հոգիները, ինքնափնտռումի, ինքնաճանաչման մէջ է ծնւում արուեստը։

Այսօր նա զբաղւում է ե՛ւ հագուստի մոտելաւորմամբ, ե՛ւ նկարչութեամբ, ե՛ւ սեղնագործութեամբ, ե՛ւ քանդակագործութեամբ, սիրում եւ լսում է դասական երաժշտութիւն, ընթերցում գրականութեան մեծերին, ուսուցանում «Հմուտ ձեռքեր» խմբակի անդամներին։ Նա զարմանալիօրէն համեստ անձնաւորութիւն է, որ չի ձգտում փառքի ու ճանաչման, սակայն մի երազանք ունի. երազում է ունենալ սեփական արուեստի կենտրոն, որտեղ ամէն ինչ կը լինի այնպէս, ինչպէս ինքն է ցանկանում, ինչպէս իր պատկերացումներում է։ Իսկ իմ այն հարցին, թէ ինչ է պէտք երազանքի իրականացման համար, ասաց. «Մեծ փորձ, երիտասարդ տաղանդներ ու ֆինանսներ...»։

Ես հաւատացած եմ, ու համոզուած եմ նրա աշխատանքն տեսած բոլոր մարդիկ եւս, որ այդ ամէնն դեռ կը լինի Նադեժդայի կեանքում, որ նրան կը նկատեն, կը գնահատեն չքնաղ Հայուհու տաղանդը, ու նրան սպասում են յայտնի բեմեր, բազում ծափահարութիւններ, եւ, որ նաեւ նրա՛ աշխատանքի մասին է ասուած, թէ «Գեղեցկութիւնը կը փրկի աշխարհը»։

ԱՐՓԻ ՎԱՆԵԱՆ

Արցախ - Հադրութ

ԾԱՓԱԹԱՒԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՄԷՋ

ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ – ՃԱՇ Ի ՆՊԱՍՏ «ՇԱՄԼԵԱՆ» ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՃԱՇԱՍՐԱՀԻ

Կլէնտէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.ի «Արարատ» մանաճիւղի սրահին մէջ տեղի ունեցած է հանգանակութեան ճաշ մը, ի նպաստ՝ «Վահան եւ Անոյշ Շամլեան» ազգային վարժարանի ճաշասրահ – խոհանոցի կառուցման: Ներկայ եղած են շուրջ 500 հոգի: Հանդիսութիւնը վարած են Նովա Հինտոյեան եւ Այտա Եղիազարեան: Ողջոյնի խօսք արտասանած է վարժարանին տնօրէնը՝ Վազգէն Մատէնլեան: Առաջնորդ Մուշեղ Արք. Մարտիրոսեան իր խօսքին մէջ նշած է թէ ճաշասրահի ծրագրի յաջողութենէն ետք պէտք է մտածել նաեւ Կլէնտէյլի մէջ երկրորդական վարժարան մը հիմնելու մասին: Ճաշասրահի ի նպաստ հանգանակուած գումարը հասած է 106 հազար տոլարի: Տնօրէնը խօսք առնելով յայտնած է թէ արդէն իսկ ստեղծուած է 250 հազար տոլարի հիմնադրամ մը՝ երկրորդական վարժարանի ծրագրի համար:

***

«ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ» ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ 20ԱՄԵԱԿԻ ՆՇՈՒՄԸ

Պըրպէնքի Առաջնորդարանի «Գալայճեան» սրահին մէջ նշուած է Փասատինայի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ «Յովսէփեան» վարժարանի 20ամեակը: 1984ին, եկեղեցւոյ հովիւին՝ Մուշեղ Քհնյ. Թաշճեանի եւ ծխական խորհուրդի նախաձեռնութեամբ հիմնուած է դպրոցը, 56 աշակերտներով: Սկիզբը դասաւանդութիւնները տեղի ունեցած են խեղճուկ պայմաններու մէջ, ապա՝ յաջորդաբար կառուցուած են շէնքերը՝ 1990ին եւ յաւելեալ բաժին մը՝ 2001ին: Դպրոցը կը նկատուի Հիւսիսային Ամերիկայի արեւմտեան թեմի առաջնորդարանին պատկանող միակ հաստատութիւնը: Խօսք առնելով հոգաբարձութեան ատենապետը՝ Ռիչըրտ Մուշեղեան, ողջունած է ներկայութիւնը դպրոցի բարերարուհի տիկին Մարկրիթ Յովսէփեանին, Հայաստանի նախկին առաջին տիկին Լուսմիլա Տէր-Պետրոսեանին եւ Գուգարքի առաջնորդ Սեպուհ Արք. Չուլհաճեանին: Տնօրէնը՝ Յովսէփ Ինճէճիքեան, խօսք առած է դպրոցին կրթական յառաջդիմութեան մասին: Վարժարանին ի նպաստ եղած նուէրներէն գոյացած է 150 հազար տոլար: Գնահատանքի խօսքով հանդէս եկած է առաջնորդ Յովնան Արք. Տէրտէրեան:

***

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ, ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ՝ ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՄԱՆ

Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Մարտ 17ին, տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի եւ Հ.Օ.Մ.ի Շրջ. Վարչութիւններուն: Ցայտագիրը վարած է Շաքէ Յովակիմեան: Անգինէ Մուրատեան ներկայացուցած է օրուան դասախօս Շաքէ Տէր Մելքոնեան-Մինասեանի կենսագրականը: Ապա, դասախօսը ներկայացուցած է Սարգիս Յարութիւնեանի «Հայ առասպելաբանութիւն» եւ իր հեղինակած «Օղակներէն մէկը կամ Վաղարշ Ա. Թագաւոր Հայոց» գիրքերը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

***

«ԼԵՒՈՆ ԵՒ ՍՈՖԻԱ ՅԱԿՈԲԵԱՆ» ԳՈԼԷՃԻ 40ԱՄԵԱԿԻ ՆՇՈՒՄԸ

Հոլիվուտի «Գաւառ» ճաշարանին մէջ, Մարտ 14ին, նշուած է Պէյրութի «Լեւոն եւ Սոֆիա Յակոբեան» գոլէճի 40ամեակը: Ներկայ եղած են շուրջ 100 նախկին աշակերտներ: Խօսք առնելով շրջանաւարտ Մարօ Քէշիշեան նշած է թէ «Գոլէճին 40ամեակը առիթ մըն է որ մենք մեր երախտագիտութիւնը յայտնենք կրթական այն հաստատութեան, որ մեր յաջողութեանց բանալին դարձաւ» եւ կոչ ըրած է ներկաներուն օգնութեան ձեռք երկարելու գոլէճին, որպէսզի ան շարունակէ սերունդներ դաստիարակելու իր պարտականութիւնը: Կազմակերպիչ յանձնախումբին խօսքը փոխանցած է Յովիկ Մահսէրէճեան: Սրտի խօսքով հանդէս եկած է գոլէճին առաջին տնօրէնը՝ Կարօ Պետրոսեան, հակիրճ պատմականը տալով գոլէճի հիմնադրութեան եւ արձանագրած յաջողութիւններուն:

***

«ԱՆԻ» ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԻՆ 30ԱՄԵԱԿԸ

Միշըն Հիլզի «Արարատ» Տան «Տէօքմէճեան» սրահին մէջ, Մարտ 20ին, տեղի ունեցած է Համազգայինի Շրջ. Վարչութեան «Անի» պարախումբին հիմնադրութեան 30ամեակը: Ներկայ եղած են 450 հոգի: Բացման խօսք արտասանած է Պերճ Ալեքսանեան: Ցանուն առաջնորդ Մուշեղ Արք. Մարտիրոսեանի, ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած է Հրանդ Քհնյ. Եըէցեան:

***

ՃԱՇ Ի ՆՊԱՍՏ «ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ» ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

Մոնթեպելլոյի Հայ Կեդրոնին մէջ, Մարտ 6ին, տեղի ունեցած է ճաշ մը, ի նպաստ «Մեսրոպեան» ազգային վարժարանին, կազմակերպութեամբ Հ.Յ.Դ. «Դրօ» կոմիտէին: Ներկայ եղած են 400 հոգի: Ցայտագիրը վարած է Նազարէթ Ծատուրեան: Կոմիտէն յուշատախտակով մը պատուած է վարիչ – մանկապարտէզպանուհի Օր. Ռուբինա Բագրատունին, որ 38 տարի դպրոցին ծառայելէ ետք, անցեալ տարի հանգստեան կոչուած էր: Կոմիտէին ներկայացուցիչը գնահատանքի խօսքերով վեր առած է Ռուբինա Բագրատունիի «կրթական մշակի եւ դաստիարակ ընկերուհիի առաջնայատկութիւնները»: Ողջոյնի եւ գնահատանքի խօսքերով հանդէս եկած են տնօրէնուհին՝ Հիլտա Սալիպա, եւ մեծարեալին նախկին պաշտօնակիցներէն Մարի Օհաննէսեան: Ստեղծուած խանդավառ մթնոլորտի մէջ եղած նուէրներէն գոյացած է 50 հազար տոլար:

***

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Սան Ֆրանսիսքոյի «Գասա տը լա Վիսթա» սրահին մէջ, Մարտ 6ին, տեղի ունեցած է Հայ Դատի Յանձնախումբին տարեկան ձեռնարկը, որուն ներկայ եղած են դերասանուհի Արսինէ Խանճեան եւ տոքթ. Հենրի Մորկընթաու՝ չորրորդ, ծոռը 1915ին Միացեալ – Նահանգներու Թուրքիոյ դեսպան Հենրի Մորկընթաուի: Հանդիսութիւնը վարած է Ռոքսան Մաքասճեան: Արսինէ Խանճեան խօսած է Հայ Դատի աշխատանքներու հետապնդման մէջ արուեստագէտին բերած նպաստին մասին: Հենրի Մորկընթաու խօսած է 1999ին հօր հետ Հայաստան կատարած իր ուղեւորութեան մասին եւ խոստացած է շարունակել դեսպան Մորկընթաուի առաքելութիւնը, հայութեան շահերը պաշտպանելու գծով: Հայ Դատի Յանձնախումբը «Տեղական հերոսներ» անուան տակ գնահատած է երկու փրոֆեսէօրներ՝ Ստեփան Աստուրեանն ու Արմէն Տէր-Կիւրեղեանը, հայկական ուսմանց մէջ անոնց ունեցած ներդրումին համար: Ստեփան Աստուրեան վարիչն է Պըրքլիի համալսարանի հայկական ուսմանց ծրագրին եւ Հայոց պատմութեան եւ հայկ. ցեղասպանութեան մասին դասախօսութիւններով հանդէս կու գայ գաղութին մէջ: Արմէն Տէր-Կիւրեղեան դասախօս է Պըրքլիի համալսարանի ճարտարապետութեան լսարանին մէջ, ինչպէս նաեւ հիմնադիր անդամներէն մէկը Հայաստանի ամերիկեան համալսարանին:

ԼՐԱՏՈՒ

ՄԱՄՈՒԼ

«MEMOIRES VIVES» N⁰ 1

(փետրուար 2004)

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Լիլի Լրագրութեան բարձրագոյն վարժարանի ուսանողական թերթը Ա. թիւը յատկացուցած է Ի. դարու ցեղասպանութիւններուն: Գլխաւոր նկատի առնըւածներն են Հրեաներուն Ողջակէզը, Հայերու, Թութսիներու, Ցիկաններու, Գամպոճցիներու, Հերէրոներու ցեղասպանութիւնները: Խմբագրականով շեշտուած է թէ Ի. դարուն տրուած հայեացք մը անկարելի կ'ընէ «Այլեւս երբե՛ք այս բանը» ըսել խոր համոզումով: Սակայն, կարելի չէ ձեռնածալ մնալ տեղեկացնելու, փոխանցելու, բացատրելու մշտական հարկին առջեւ: Ու այդ առաքելութիւնն է որ ստանձնած է աշակերտութեան թերթը:

Հայկականին յատկացուած Մարի-Նոէլ Կրիմալտիի ստորագրած էջերը խորագըրւած են «Ոճիրը գրեթէ կատարեալ էր...». շատ ամփոփ ձեւով տրուած է կատարւածը, ըսուած թէ Թուրքիա յամառօրէն կը մերժէ ճանչնալ իրողութիւնը (Մաթիու Մաքսիթրաչչի): Գրութիւններուն հետ տրուած են երկու լուսանկարներ, Հայաստանի քարտէս մը եւ 1894-96ի կոտորածներէն մինչեւ Ֆրանսայի ճանաչումը (2001) ամփոփ ժամանակագրութիւն մը «Դար մը ցեղասպանութեան ճանաչումին համար» խորագիրով:

Անջատ բաժնի մը մէջ տեղ գտած է Օրէլիէն Տըվէրնուայի գրութիւնը որ «Հայաստանը կ'երազեն» խորագիրով նուէրած է վերապրողները: Մէջբերումներ եղած են Հայ Դատի Եւրոպայի Յանձնախումբի նախագահ Լորան Լէյլէքեանի, հոգեվերլուծող Հելէն Փիրալեանի եւլն. արտայայտութիւններէ: Յիշուած են Մանուշեանը, Ճորքայէֆները, Ալէն Պօղոսեանը, Փ. Տէվէճեանը, Աթոմ Եղոյեանը:

ԿԻՅՕՄ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

Ապրիլ 15էն 30, Պորտոյի «Պանտ ա Փաու» Միութիւնը կը ներկայացնէ Կիյոմ Թումանեանի ցուցահանդէսը՝
Salle des Voûtes Poyenne,
Impasse Poyenne, BORDEAUX

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

4

Ինք ալ դեռ չէ գտած ինքզինքը: Իր հոգին ալ խրուած է եւ կորուստի մէջ: Մտածեց. – Ինչո՞ւ թոյնը հաճելի է եւ անոյշ: Այդ անոյշ թոյնով լեցուն էր Ֆրանչէսքան: Երիտասարդութիւնը այդ անոյշ թոյնին բաժակն է: Եւ Ֆրանչէսքա ընտրած էր Անտոնի բաժակը: Կարելի չէր բաժակ կոտրել: Այն ատեն շատ բան փշուր փշուր պիտի ըլլար: Եւ ինչո՞ւ կոտրել, ինչո՞ւ... Որո՞ւ մնաս ունի: Ինք չէ, որ առաջ բերած է աղէտը: Ցանցաւորը ինք չէ: Ո՞վ է սակայն: Իրենպէնները: Ինք ալ բաժին ունի:

Ու մէկօ: Ահա Ֆրանչէսքայի թեւը որ օձի նման կը գրկէր Անտոնի վիզը ու թաց շրթունքները կը դնէր այտերուն վրայ:

Ու կը ծխէին, կը խմէին, կ'ուտէին: Այդ գիշերներուն մէջ Ֆրանչէսքա երբեմն հագուած կ'ըլլար չինական ցայգազգեստ, երբեմն արաբական տարազ, Պաղտատի հին ոճով ու երբեմն ալ եւրոպացի կնոջ պէս կը պճնուէր հոլանի: Այս բոլորը կ'ազդէին Անտոնի վրայ ու ամէն օր նոր քմայք մը կը գտնէր Ֆրանչէսքայի մէջ: Կինը կը փոխէր նաեւ իր վերաբերմունքը, իր խորքին մէջ մնալով նոյնը: Երբեմն վարազի նման կը յարձակէր, երբեմն ալ աղջնակի մը նման կը հեծեծէր, Անտոնի թեւերուն տակ: Իր ճիրանները լաւ, խորունկ մխած էր Անտոնի միսերուն եւ արիւնին մէջ: Կը սպառէր անոր երիտասարդութիւնը անխնայ: Ու երբ կը յանձնարարէր լաւ ուտել ու քնանալ, ատիկա կ'ընէր նոր սպառումներու համար: Կ'ուզէր որ Անտոն լեցուի, պարպուելու համար: Անտոնի մարմինը դիւրաթեք ու նուրբ իր ակռաներուն հաճելի էր: Եւ չէր ուզեր որ որեւէ պատճառով Անտոն հեռանայ իրմէ, իր տունէն: Գիտէր նաեւ Անտոնի ծագումը: Գիտէր որ ան Լուչիայի թոռն է: Ինք աղօտ կերպով կը յիշէր Լուչիան: Անոր համբաւին եւ պատմութիւններուն քաջ ծանօթ էր: Ուրախ էր որ իր սիրահարը Լուչիային թոռն է, սանկ ու նանկ մէկու մը զաւակը չէ: Եւ ուրիշ կերպով դժուար է ժառանգել այդ մարմինը: Անտոն Լուչիայէն կու գար:

Ֆրանչէսքա օր մը հարցուց Անտոնի.

– Գիտե՞ս, մեծ մայրիկիդ պատմութիւնը:

– Գիտեմ, Ֆրանչէսքա, մայրս կը պատմէր ազգականներու եւ դրացիներու: Լսած եմ: Ես չեմ սիրած իմ մեծ մայրս:

– Չե՞ս սիրած, ինչո՞ւ... Ինչ գեղեցիկ, սրամիտ, ճաշակաւոր կին էր... Բերայի մէջ անոր նմանը չկար: Ես սանկ մը կը յիշեմ: Ինչո՞ւ չես սիրեր:

– Ան փոթորիկ ցանած է մեր Ազգին մէջ: Անիկա կին Հասունը եղած է...

– Ա՛... Իրաւ, իրաւ: Դուն ազգային մարդ ես: Այդ կերպով կը դատես մեծ մայրիկդ...

– Հապա ի՞նչ կերպով դատեմ:

– Անոր ազնուականութիւնը, մեծութիւնը, յաղթանակները... Հպարտ չե՞ս ատոնցմով:

– Երբեք: Ընդհակառակն, ամօթ կը զգամ: Բարեբախտաբար սակայն մեր ընտանիքը Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան մը տըւաւ: Ես Մկրտիչով հպարտ եմ...

– Բայց մէկը ուրիշ արժէք էր, մէկալը ուրիշ...

– Մէկը կեղծ արժէք էր ու վնասակար եղաւ, միւսը իրական արժէք է. ան հըրաշքը պիտի կատարէ...

– Անտո՛ն, ինծի նայէ, շիտակ անկեղծ...

– Ի՞նչ կայ, Ֆրանչէսքա...

– Ես ի՞նչ արժէք եմ: Եթէ Լուչիան կեղծ ու վնասակար էր, ես ի՞նչ եմ ուրեմն:

– Դուն կին մըն ես: Գեղեցիկ, հմայիչ, լեզուանի, խենթեցնող կինը: Դուն տիպարն ես բարձրագոյն կնոջ:

– Բայց Լուչիան ինչո՞վ պակաս էր ինծմէ: Ընդհակառակն: Ան ինծմէ աւելի կ'արժէր:

– Քեզմէ աւելի ո՛չ: Ան ալ գեղեցիկ կին մըն էր ու իր գեղեցկութեան ուժը հրէշային բան մըն էր: Ան բնութենէն հագած իր զէն ու զարդը գէշ, չար, վատ գործերու ծառայեցուց: Անոր համար է որ ըսի թէ ան վնասակար մէկը եղաւ: Անոր դէմքը մեր պատմութեան մէջ տխուր եւ սեւ պիտի ըլլայ:

– Աղէկ, աղէկ: Սակայն կ'ուզեմ որ ի՛մ մասիս խօսիս:

– Ես արժէքները կը դնեմ ազգային կշիռի վրայ: Քեզի համար այդ կերպով ո՛չ լաւ կրնամ խօսիլ, ո՛չ ալ գէշ: Ես անձնապէս քեզի երախտապարտ եմ ու բազմաթիւ լաւ զգացումներ ունիմ քեզի համար:

– Կը սիրեմ այդ անկեղծութիւնդ, Անտոն, եւ շատ կը սիրեմ: Ըսէ՛ ինծի, ի՞նչ կրնամ, ի՞նչ պէտք է ընեմ Լուչիային ճիշդ հակառակ դերը կատարելու համար:

Անտոն յուզուեցաւ: Իր մէջ դեռ կոյս բան մը կար: Դողալ սկսաւ ու մօտեցաւ Ֆրանչէսքային, աչքերը փայփայանքով ու պաշտումով լեցուն: Համբուրեց Ֆրանչէսքային ձեռքերը: Կինը անոր մազերը շոյեց: Անտոն սկսաւ լալ յորդառատ արցունքներով: Աղուոր, հուժկու արեւի մը տակ լերան մը ձիւները կը հալէին ու ջուրը օրհնութեան մը նման կը վազէր: Ծիածանի գոյները կը պարէին լերան ձիւներուն վրայ: Լերան շուրջը ընդարձակ բացատաններ: Լեռը իր ծոցէն ակեր կը բանար: Եւ գետերը դաշտերուն մէջ կը վազէին, կը պարէին, կը խայտային, ոլոր-մոլոր ճամբաներ կը շինէին, իրարմէ կը հեռանային, կը մօտենային, իրարու մէջ կը խառնուէին ու կ'ոռոգէին արտե՛րը, արտե՛րը, ծաղիկներն ու ծառերը: Կը բացուէր դրախտը: Պտուղները կը կախուէին ծառերէն, ծանր, ծանր հսկայի բռունցքներուն նման, հրեշտակներու ծիծերուն նման, թռչուններու սըրտին նման:

(Տար. 21)

(Շար· Ա· էջէն)

խիստ կերպով կ՚արտայայտէին իրենց բողոքները, յիշելով ծախսուած միլիոնները Անգլիոյ Թագուհիին եւ Ֆ· Միթերանի կերուխումներու ընթացքին եւ ակնարկելով այլ չռայլութիւններու. մինչ բաժնետէրերը իրենց ամբողջ խնայողութիւնը կը կորսնցնէին: 3000 է փոքր բաժնետէրերու թիւը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ ընկերային մթնոլորտը կը վատթարանայ եւ Ապրիլ 8ին բազմաթիւ ցոյցեր տեղի կ՚ունենային, գլխաւորաբար ելեկտրականութեան մարզին մէջ եւ Նախորդ գիշերը արդէն Լիլի ամբողջ շրջանը մութին մէջ կը մնար: Առայժմ միայն Հետազօտողներն են որոնք գոհացում ստացած են իրենց բոլոր պահանջներուն, տեսնուելէ ետք իրենց նոր նախարարին՝ Ֆիյոնի հետ: Վերահաստատուած են Ռաֆարէն Բ·ի ջնջած պաշտօնները (550), կը պահպանուին նախկին պաշտօնները եւ 2002ին չվճարուած վարկերը կը վճարուին:

ԿԻՊՐՈՍԻ Նախագահը՝ Թասոս Փափատոփուլոս 50 վայրկեան տեւող ելոյթի մը ընթացքին հեռատեսիլէն, կոչ ըրած է կղզիին հարաւի յոյն բնակչութեան որ ո՛չ պատասխանէ ՄԱԿ-ի առաջարկած ծրագրին, որ պիտի ներկայացուի հանրաքուէով: Փափատոփուլոս յուսախաբ է Զուիցերիայէն վերադարձին:

ՍԱՏՏԱՄ ՀԻՒՍԷՅՆ Ամերիկացիներուն կողմէ գաղտնօրէն Քաթար տարուած է. լուրը տուած է «Ինտիփէնտընթ»ի Միջին Արեւելքի Թղթակիցը Ռ· Ֆիսք: Հաւանական կը նկատուի որ Քաթարի արքունիքը տեղեակ չէ փոխադրութենէն, Իրաքի անկեալ նախագահը կը պահուի Քաթարի ամերիկեան զինուորական խարիսխին մէջ: Փոխադրութեան պատճառը Իրաքցի դիմադրականներու օրէ օր աւելի կատարելագործուած յարձակումներն են որոնք վախը թելադրած են որ կրնան նաեւ Ս· Հիւսէյնը առեւանգել:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
Ս. ԽԱՉ
ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ
13, rue du Perche, 75003 Paris

ԶԱՏԻԿ – ՏՕՆ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ, Ապրիլ 11
Հայրապետական պատարագ՝ ժամը 11ին:
Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ· ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ՝ ՕՐ ՄԵՌԵԼՈՑ, Ապրիլ 12
Ննջեցելոց պատարագ՝ ժամը 11ին:

Ս· ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 15, ժամը 20·30ին

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ
ԵՐԵԿՈՅԹ

ԼՈՒՍԻՆԷ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

«ՀՈԳԵՒՈՐ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻ ԵՐԳՉՈՒՀԻՆ»

Կը մասնակցին՝
Երգչուհի ՄԱՐԻ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

եւ դերասանուհիներ՝
ԱՆԱՀԻՏ ՍԻՄՈՆԵԱՆ,
ՍԻԼՎԱ ՀԱՊԷՇԵԱՆ – ԱՐԱՔՍ

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
Մուտքը ազատ է:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Միջին տարիքի հայ կին մը աշխատանք կը փնտռէ երախայ խնամելու, նաեւ դաշնակի դաս տալու եւ տան թեթեւ գործերու համար:
Հեռաձայնել՝ Տիկին Ռուզաննայի կամ Կարէնի՝

06 15 08 54 13

ԺԱՄԱՆՑՈՅՑ

ԿԻՐԱԿԻ ԱՊՐԻԼ 11
ԶԱՏԻԿ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ
ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ
ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ԱՊՐԻԼ 12, ՄԵՌԵԼՈՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի· – Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8-ին, Պատարագ՝ ժամը 10·30ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Ի գիտութիւն· – Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Երկուշաբթի·– Պատարագ՝ ժամը 10-ին, որու աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն Ննջեցելոց»:
Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ Ա· ՔՀՆՅ· ՊԱԼԸԳԵԱՆ

Ս· ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի·– Ժամերգութիւն՝ ժամը 9ին, Պատարագ՝ ժամը 10·30ին:

Երկուշաբթի·– Ժամերգութիւն՝ ժամը 9·30ին, Պատարագ՝ ժամը 10ին: Յաւարտ Պատարագի՝ Հոգեհանգիստ:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս· ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի·– Պատարագ՝ ժամը 9·30ին:

Երկուշաբթի· – Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 9·30ին:

ՇԱՒԻԼ
Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Կիրակի·– Պատարագ՝ ժամը 10ին:

Երկուշաբթի·– Պատարագ՝ ժամը 10-ին: Յաւարտ Պատարագի՝ Հոգեհանգիստ:

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Կիրակի·– Ժամերգութիւն՝ ժամը 9·30-ին, Պատարագ՝ ժամը 10·30ին:

Երկուշաբթի·– Պատարագ՝ ժամը 10-ին: Յաւարտ Պատարագի՝ Հոգեհանգիստ:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ-ԼԻՈՆ

Կիրակի·– Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·30-ին, Պատարագ՝ ժամը 10ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն-Ալփի Հայոց

Բազմաձայն երգեցողութիւնները կը կատարուին «Կոմիտաս» երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Երկուշաբթի·– Պատարագ՝ ժամը 10-ին: Յաւարտ Պատարագի՝ Հոգեհանգիստ:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա· ՔՀՆՅ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի·– Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·30-ին, Պատարագ՝ ժամը 9·45ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ· ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Մասնակցութեամբ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին, ղեկավարութեամբ՝ Ֆաչիկ Երմազեանի:

Երկուշաբթի·– Ժամերգութիւն՝ ժամը 9ին, Պատարագ՝ ժամը 10ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ· ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Յաւարտ Պատարագի՝ Հոգեհանգիստ:

ՍԷՆ ԼՈՒ – ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

Կիրակի·– Պատարագ՝ ժամը 10ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա· ՔՀՆՅ· ՏԷՏԷԵԱՆ

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Երկուշաբթի·– Պատարագ՝ ժամը 10ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա· ՔՀՆՅ· ՏԷՏԷԵԱՆ

ARMÉNIE
3 Vols Directs Hebdomadaires*
Paris → Erevan → Paris
• SÉJOUR À LA CARTE
• VOYAGES ORGANISÉS
* Aux mois de Juillet - Août - Septembre
saberatours@wanadoo.fr
www.saberatours.com
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS
SABERATOURS
11, RUE DES PYRAMIDES 75001 PARIS • TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77
SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON • TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26
WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE • TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61
EREVAN
32-38, RUE HANRABEDOUTIAN 375010 EREVAN • TEL 52 55 55 • FAX 56 40 30

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :
• Animateurs diplômés BAFA, stagiaires
Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

IMPORT - EXPORT
FRUITS SECS — LEGUMES SECS
OLIVES — PRODUITS ORIENTAUX
FROMAGES
DRIED FRUITS — PULSES — OLIVES
ORIENTAL PRODUCTS — CHEESES
SOCOFRAM

O.P.A DISTRIBUTION

SOCOFRAM SARL
3, Allée des Coquelicots
Z.A. Hautes Varennes
94471 BOISSY ST LEGER CEDEX
Tél : 01 56 73 93 93
Fax : 01 56 73 93 94

17, rue d'Avignon
Bât. C2 — Fruileg 674
94574 RUNGIS CEDEX
Tél : 01 46 87 40 32+
Fax : 01 46 87 12 69
E-Mail : socofram@wanadoo.fr

O. P. A. DISTRIBUTION
M.I.N. 705 Les Arnavaux
13323 MARSEILLE Cedex 14
Tél : 04 91 21 40 20
Fax : 04 91 21 40 28
E-mail : opadistribution@wanadoo.fr

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 10-11
SAMEDI - DIMANCHE
10-11 AVRIL
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·923 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20·923

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՍՊԱՌՆԱԼԻՔ ՊԱՏԱՆԴՆԵՐ ՀՐԿԻԶԵԼՈՒ

ՇԻԻ ԵՒ ՍԻՒՆՆԻ ՄԻԱՑԱԾ ԱՄՆ-ՈՒ ԴԷՄ

Ապրիլ 9ին, ճիշդ ու ճիշդ տարի մըն է որ կը տապալէր Սատտամ Հիւսէյնի վարչակարգը: ԱՄՆ յաղթական էին, պարտութեան մատնած էին Զարը, փրկած Իրաքի ժողովուրդը, հոգ չէ թէ զանգուածային բնաջնջման ոչ մէկ զէնք գտնուած էր: Բռնատէրին անկումը ոչ ոք կրնար դատապարտել, բայց տարուան մը ամերիկեան գրաւումը բոլորովին տարբեր հետեւանքներ ունեցաւ եւ ԱՄՆ կը գտնուին նոր Վիէթնամի մը առջեւ: Ամերիկացիք որոնք ազատագրած էին շիիները սիւննիներու հալածանքէն, այսօր դժուար կ'ըմբռնեն թէ բոլորն ալ նախ եւ առաջ Իրաքցի են եւ սիւննիի կամ շիիի հարց չկայ: Ապրիլ 9ին, Իրաքցիներու ձեռքն էին Քերպալա, Քութ եւ Նաճաֆ, բայց ամէնէն ծանր կացութիւնը կը տիրէր Ֆալուճա, զոր ամերիկեան ուժերը պաշարած էին եւ կտրած երկրին միւս շրջաններէն: Հոն կռիւները կատաղի էին եւ 300 Իրաքցի մեռեալներու մասին կը խօսուէր: 50 հազար Իրաքցիներ սնունդով եւ դեղօրայքով, Ապրիլ 8ին քալած էին Ֆալուճայի վրայ, օգնութեան հասնելու համար պաշարուած բնակչութեան: Իրաքցիին հակազդեցութիւնը յստակ է՝ մէկ տարուան մէջ Ամերիկացիք ոչինչ փոխեցին, նոյնքան գործազրկութիւն եւ վտանգ կայ, «ուրեմն պէտք միանանք բոլորս, որովհետեւ ցոյց պէտք է տանք Ամերիկացիներուն, որ դիմադրութիւն մը կայ եւ չեն կրնար մեր քիթէն խնդալ», կ'ըսեն Իրաքցիները: Ամերիկացիք լաւ զինուած են, բայց եւ այնպէս Ապրիլ 6-էն 8, հազիւ երկու քմ. կրցած են յառաջանալ դէպի Ֆալուճա: Դիմադրականները կը կրակեն ամէն կողմէ, տանիքներէ կամ որեւէ անկիւնէ: Իսկական կռիւ մըն է եւ ամերիկեան բանակի մէկ բժիշկը կը խոստովանի՝ «անցեալ տարի կարելի էր յայտնաբերել հեռանկար մը, կը յարձակէինք, յետոյ կ'երթայինք քնանալու: Իսկ այսօր տարբեր է, իսկական պատերազմ մըն է»: Իրաքցիք վճռական են եւ միայն մէկ Իրաքցի կը յաջողի զինուորներու ամբողջ խումբ մը անշարժութեան դատապարտել: Ամերիկացի սպայ մը Ֆալուճան կը բաղդատէ Հիւէի (Վիէթնամ) հետ: Հոն, Հնդկաչինի նախկին կայսերական մայրաքաղաքին մէջ, ամերիկեան զօրքերը փողոց փողոց կռիւներ մղած էին (1968): Ամերիկացիները այս յարձակման ձեռնարկած են գտնելու համար վայրագօրէն սպաննուած չորս Ամերիկացիներուն մարդասպանները:

Կռիւներէն զատ, կայ նաեւ պատանդներու հարցը: Նաճաֆի մէջ, Իրաքցիները կը պնդեն որ պատանդներ ունին եւ կ'ուզեն փոխարինել իրենց մէկ պետին՝ Եաքուպիի հետ, որ ձերբակալուած է անցեալ շաբթու համախմբումի ուժերուն կողմէ, սպանութեան մը իր մասնակցութեան համար: Պատանդներու մէջ են երեք Ճափոնցիներ գորս կ'ուզեն ողջ-ողջ հրկիզել եթէ Ճափոն իր զօրքերը անմիջապէս չքաշէ: Ճափոն յայտարարած է թէ տեղի չի տար:

Ընդհանուր ձեւով 14 պատանդ կայ: Առեւանգուած են նաեւ արաբ Իսրայէլացիներ, Գանատացի մը, Անգլիացի մը, 8 Հարաւային Քորէացի պաստորներ, որոնցմէ մէկը յաջողած է խոյս տալ, քիչ ետք ալ միւս եօթնները ալ ազատ արձակուած էին:

Այս պայմաններուն մէջ, Ուաշինկթըն ալ պարտի փոխել իր քաղաքականութիւնը եւ այլեւս հաւանական չէ որ իշխանութիւնը Իրաքցիներուն յանձնուի Յունիս 30ին, ինչպէս նախատեսուած էր: Առժամեայ կառավարութեան Ներքին նախարարն ալ իր հրաժարականը տուած էր: Պուշի բանբերը վճռական կերպով յայտարարած էր՝ «մեր վճռակամութիւնը անխորտակելի կը մնայ»: Ռազմագէտները կ'ուզեն երկու ճակատի վրայ պայքարիլ: Մէկ կողմէն հարուածել զինուորեալները, առանց խրտչեցնելու բնակչութիւնը, միւս կողմէն, այնպէս ընել որ ՄԱԿ-ը աւելի միջամտէ, առանց Ամերիկացիներու ձեռքէն առնելու գործողութիւններու ղեկը:

Ապրիլ 9ի առաւօտուն, համախմբման ուժերը ետ առած էին Քութ քաղաքը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՅԱՄԱՌԻ

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Հայաստանի ընդդիմութեան կարեւոր շերտերը չէին հրաժարած Ապրիլ 9ի հանրահաւաքէն, հակառակ անոր որ քաղաքապետութիւնը յայտարարած էր որ արտօնութիւն չի տրուիր անոր: Մտահոգիչը այն է որ նախագահ Ռ. Քոչարեանի պաշտօնանկումին նպատակով անոր ընտրութենէն տարի մը ետք շարժման անցած ճակատը ո՛չ բացայայտ զօրակցութիւն կը վայելէ զանգուածներէ, ոչ ալ որեւէ քաղաքական ծրագիր կ'առաջարկէ որպէս նախընտրելի այլընտրանք ներկայի իշխանութեան տարածէն: Հակառակ այս իրողութեան, հակառակ կոչերու, անոնց յամառութիւնը մեծապէս վտանգաւոր կացութեան կը մատնէ երկիրը որուն իրբեւ թէ «բարիք»ին համար ասպարէզ իջած են Ա. Գեղամեան, Ս. Դեմիրճեան եւ իրենց համախոհները: Կ'արժէ նշել նաեւ որ ընդդիմութեան միակտուր ճակատ ալ չէ իրենցինը, քանի որ օրինակ Վազգէն Մանուկեան բաժնելով հանդերձ Ռ. Քոչարեանի օրինաւոր կերպով ընտրուած նախագահ չըլլալու անոնց պնդումը, կը շեշտէ թէ «երբ իրավիճակը սրւում է, արտաքին ուժերը կարող են խառնուել եւ լաւ, եւ վատ իմաստով» («Ազգ», Ապրիլ 9):

Ընդդիմադիրները չէին անսացած հանդիպումով մը միջին եզր գտնելու, երկխօսութիւն մը փորձելու գլխաւոր դատախազ Ա. Յովսէփեանի կոչին ալ, ամէն գնով հանրահաւաքի դիմելու վճռականութեամբ:

Երկրին փափուկ վիճակը վերջապէս շարժման մղած է մտաւորականներու խումբ մը. Հ.Յ.Դ.ի Գերագոյն Մարմնին կողմէ հանդիպում – քննարկումի մը մասնակցած են անոնք Ապրիլ 8ին: Անոնք կոչ ուղղած են թէ՛ ընդդիմութեան, թէ՛ իշխանութիւններուն որ ժողովուրդին անունով այս կամ այն ուղղութեամբ կոչեր չընեն, շեշտելով հաստուածական տրամադրութիւնները: Յայտնուած կեդրոնական գաղափարը այն եղած է որ կարեւորը նախագահի անձին խնդիրը չէ, այլ երկրին կայունութեան, պետականութեան անվտանգ պահպանումը: Ըսուած է որ ընդդիմութիւնը վստահութիւն չի ներշնչեր գլխաւոր երկու պատճառով. համախոհներու բանակէ մը չէ կազմըւած եւ գործունէութեան ծրագիր չունի: Կոչ եղած է երկու կողմին ալ որ առիթ չտրուի անդարմանելի քայլերու եւ երկխօսութեան գետին մը գտնուի: Հանդիպումին մասնակիցներէն եղած են Սօս Սարգսեան, Հենրիկ Իգիթեան, Դաւիթ Մուրատեան եւ ուրիշներ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՋԸ ՏԱՐԱԿԱՐԾԻ՞Ք

Իւ. ԷՄ. Փէ.ի դիրքը Թուրքիոյ անդամակցութեան դէմ բաւական աղմուկ հանած է, քանի, գոնէ երեւութապէս, չի համապատասխաներ Շիրաքի կարծիքին եւ անոր ու Ժոսփէնի նպաստաւոր յստակ դիրքին 1999ին, Գոփընհակըն: Արտաքին նոր նախարարը՝ Միշէլ Պարնիէ, Ապրիլ 8ին, բացատրած է Ֆրանսայի դիրքը, յայտարարելով որ Ֆրանսայի «գիծը» Թուրքիոյ անդամակցութեան վերաբերեալ «նոյնը կը մնայ», աւելցնելով՝ «Ֆրանսական կառավարութիւնը ուշադիր է այն ամէն ինչին որ կ'ըսուի քաղաքական ներքին վիճաբանումին մէջ: Ոչ մէկ կառավարութիւն, ոչ մէկ նախարար առաջարկած է Ֆրանսայի մէջ ընդհատել այդ երկխօսութիւնը Թուրքիոյ եւ Եւրոպական Միութեան միջեւ»: Խօսքեր, որոնք կը ձգտին հանդարտեցնելու Թուրքերը:

Շիրաք միշտ պաշտպանած է Թուրքիոյ անդամակցութիւնը, հաւատարիմ մնալով Թուրքիոյ եղած խոստումին տը Կոլի եւ Ատընաուըրի կողմէ 1963ին, բայց անտարբեր չէ հարցախոյզներուն, որոնց համաձայն Ֆրանսացիներու 75%ը դէմ է:

Այլեւս յստակ է, որ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը եւրոպական ընտրութեան ընտրապայքարի գլխաւոր հարցը պիտի ըլլայ: Ինչ կը վերաբերի Ժ.-Փ. Ռաֆարէնի, ան կ'ըսէ որ հարցը արժէական չէ: Թուրքիա չափանիշներ ունի յարգելիք, ցորչափ պարագան չէ, վիճարկում չկայ: Նախարարապետին շրջապատն ալ կը գտնէ որ 25երկու Եւրոպան դեռ հաստատուած չէ: Թուրքիան կը սարսափեցնէ մարդիկը: Քաղաքական պատասխանատուներու դերն է ցոյց տալ որ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը այսօրուան համար չէ, բայց եւ կարելի չէ ճամբու դնել Թուրքերը: Ֆրանսական բազմաթիւ ձեռնարկութիւններ առեւտրական կապեր ունին Թուրքերուն հետ:

Ընկերվարականները պաշտօնական դիրք չեն ճշդած: Ղեկավար մը կը խոստովանի.– «Թուրքիոյ մասին, ոչ մէկ տեղ հասած ենք»: Կը թուի որ ղեկավարութիւնը կը խորհի թէ ժամը դեռ չէ եկած, դեռ ճամբայ կայ կտրելիք: Թուրքիան ամբողջովին չի համապատասխաներ եւրոպական տիպարին: Ֆրանսուա Հոլանտ զգոյշ է, բայց կինը տարբեր կարծիք ունի.– «Եթէ կը հաւատանք, կ'ըսէ Սեկոլէն Ռուայալ, այն արժէքներուն զորս կը պաշտպանենք եւրոպական մակարդակի վրայ, մեր շահն է որ դէպի մեզի քաշենք փոխանակ ետ մղելու»: Եւրոպացի երեսփոխան Օլիվիէ Տիւհամէլ «զէնք» մը կը նկատէ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը ժողովրդավարութիւն կառուցանելու համար մահմետական երկիրներու մէջ եւ կը խորհի որ «աջը Եւրոպայի շատ աւելի քրիստոնէական եւ ցեղակեդրոն ըմբռնում մը ունի, ընդդէմ ձախի լայիք եւ բազմացեղ ըմբռնումին»: Շատ աւելի վերապահ են Լօրան Ֆապիուս, Տոմինիք Սթրօս-Քահն եւ Ճէք Լանկ:

***

Ֆիկառոյի կարծիքներու էջը (Ապրիլ 9) Անտրէ Կրժեպին (հետազօտող) բուռն յօդուած մը ստորագրած է Թուրքիոյ անդամակցութեան դէմ, որ կրնայ առաջնորդել Եւրոպական Միութեան քայքայումին: Ան կը շեշտէ՝ «կարելի չէ անգիտանալ որ Թուրքիա կը գտնուի Եւրոպայէն հիմնովին տարբեր քաղաքակրթութեան մը մէջ»:

Լիպերասիոնի մէջ ալ, նոյն օրը, ուրիշ հետազօտող մը՝ Սիլվի Կուլար, նոյնքան խիստ ոճ մը կը գործածէ Թուրքիոյ անդամակցութեան դէմ եւ կու տայ բազմաթիւ պատճառաբանութիւններ, հաստատելու համար որ Եւրոպա ի վիճակի չէ ներս առնելու Թուրքիան: Փոխանակ, կ'ըսէ, կայունութիւն արտածելու, անորոշութիւն կը ներածենք: «Եւրոպացի» Եւրոպայի մը յարատեւութիւնը կենսական կը նկատէ:

***

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԴԱՏՈՒՄՆԵՐԸ ՆԵՐԿԱՅԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Նախագահ ընտրուելուն առաջին տարեդարձին առթիւ «Արմէնփրէս»ին տրըւած հարցազրոյցի մը մէջ Ռ. Քոչարեան անդրադարձած է ընդդիմութեան աշխուժացումի երեւոյթին, իշխանութեան տապալման ուղղուած աշխատանքին: Ըսած է թէ Վրաստանի իրադարձութիւնները մեծ ազդեցութիւն ունեցան այդ հատուածին վրայ որ նկատի չառաւ թէ կացութիւնը նոյնը չէր երկու երկիրներուն մէջ, նոյնը չէր իշխանութեան ամրութիւնը:

Պատասխանելով ընդդիմադիր կարգ մը գործիչներու խոստանդումին մասին հարցումին, նախագահը ըսած է թէ այդ հարցերով զբաղելու պարտականութիւնը կը պատկանի իրաւապահ մարմիններուն եւ թէ կատարուածը միայն դատապարտելի է: Ապա անդրադառնալով իրեն կողմնակիցներու զօրակցութեան, յայտնած է թէ այդ հատուածէն բազմաթիւ դիմումներ ստացած է ինք եւս հանրահաւաքներ կազմակերպելու, ցոյց տալու ընդդիմութեան թէ իրենց հօսանքը համընդհանուր բնոյթ չունի: Ինք մերժած է նման քայլի դիմել, տեղին չգտնելով «ժողովրդի մի մասն հանել միւսի դէմ»:

(Շար.ը Դ. էջ)

Իլհամ Ալիեւի առաջարկը

Ի. ԱԼԻԵՒԻ ԱՌԱՋԱՐԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Ատրպէյճանի նախագահը ընդունելով Թուրք լրագրող Ի. Եօզքէօքը («Հիւրրիյէթ») ընդարձակ հարցազրոյց մը տըւած է. այդ ընթացքին ալ հետեւեալ առաջարկը ըրած է Հայաստանի. «Առաջին հանգրուանով մը գրաւեալ եօթը շրջանի հինգէն քաշուեցէ՛ք, անմիջապէս կը վերսկսինք բանակցութիւններուն: Երկաթուղին կը բանանք ու տնտեսական յարաբերութիւնները կը վերահաստատուին: Այդ պարագային կարելի կ'ըլլայ Թուրքիա – Հայաստան սահմանին բացումն ալ»: Կ'անդրադառնանք:

ՅԱՏԿՈՒԱՆ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երկուշաբթի օր (Երեքշաբթի, Ապրիլ 13ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի, Ապրիլ 14:

ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ Ա. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Մ. ԵՐԱՄԵԱՆ

(Բ. եւ Վերջին Մաս)

Կարճ դադար մը ետք, համագումարը սկսաւ իր գործերուն: Առաջին զեկուցաբերն էր լիբանանայ արձակագիր Պէպօ Սիմոնեան (շրջելով յայտագրին մէջ նըշուած կարգը), որ խօսեցաւ «Ազգային գաղափարախօսութիւնը հայ գրականութեան մէջ» նիւթով: Զեկուցումէն ետք ներկաները կարծիքներ արտայայտեցին և հարցումներ ուղղեցին զեկուցաբերին:

Համագումարի երկրորդ նիստը կարճ դադար մը ետք տեղի ունեցաւ: Զեկուցաբերն էր լիբանանայ բանաստեղծ Սարգիս Կիրակոսեան, որ խօսեցաւ «Ցանուն եւ ընդդէմ արդիականութեան» նիւթով: Ս. Կիրակոսեան անդրադարձաւ Սփիւռքի կողքին նաեւ Հայաստանի մէջ ընթացող արդիականութեան, անուններ յիշեց եւ քննադատեց արդիականութեան անունին տակ տարածուած գրական դժեհկութիւնը, վերջին տասնամեակին: Զեկուցաբերին ուղղուած հարցումներուն կարգին հետաքրքրական էր այն մէկը, որ կը մտորէր, թէ Սփիւռքի մէջ գոյութիւն չունի՞ նման շարժում:

Համագումարի առաջին օրը հասաւ իր աւարտին: Մասնակիցները երկար ատեն մնացին Կաթողիկոսարանի բակին մէջ, զրուցելով գրականութեան շուրջ եւ ամրապնդելով իրենց նոր սկսած բարեկամութիւնը:

Շաբաթ Մարտ 27ի նիստերը սկսան առաւօտեան, երկու զեկուցումներով՝ Արամ Սեփեթճեան, «Հայաստան – Սփիւռք գրական կապերը», եւ Միհրան Մինասեան, «Հայ – արաբական գրական կապերը»:

Առաջին զեկուցումը բաւական ծանօթ թեմա էր, որուն աւարտին ներկաները ոչ թէ հարցումներով է որ մասնակից դարձան, այլ իւրաքանչիւր արտայայտեց իր տեսակէտը, յաճախ անձնական փորձառութենէ ելլելով: Գրեթէ բոլոր մասնակից – գրագէտները աւելի կամ նուազ չափով ծանօթ են Երեւանի գրական հրապարակին, եւ հրատարակուած գործեր ունին երեւանեան մամուլին մէջ:

Միհրան Մինասեանին (երիտասարդ բանաստեղծ մը Հալէպէն) զեկուցումը մեծ տպաւորութիւն գործեց եւ մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուց, նկատի առնելով որ գրեթէ անկոխ տարածք է հայ – արաբ գրական յարաբերութիւնը, քիչ ուսումնասիրուած, բայց աշխատանքային մեծ կարելիութիւններ պարփակող:

Մ. Մինասեան ներկայացուց «Հայու կերպար»ը արաբ գրողներու կարգ մը գործերուն մէջ, եւ հարց տուաւ՝ «Ո՞ւր է սերունդը, որ պիտի ծանօթացնէր Հայն ու Հայաստանը Արաբներուն, այսինքն՝ թարգմանիչներուն սերունդը»: Ապա նըշեց, որ հակառակ թարգմանական եռանդուն գործունէութեան (հայերէնէ արաբերէն), յաճախ թարգմանելի գիրքերուն ընտրութիւնը ճիշդ ձեւով չէ որ կը կատարուի: Խօսեցաւ նաեւ պատմութեան մէջ անուն նուաճած արաբագիր հայ գրողներու մասին, որոնց թիւը չորս հարիւրը կ'անցնի: Զեկուցաբերը իր խօսքի աւարտին կարգ մը առաջարկներ ներկայացուց, զորս այստեղ կը յիշենք, իրենց շահեկանութեան համար. –

1.– Թարգմանուած գործերու ամբողջական մատենագիտութեան մը հրատարակութիւնը:

2.– Գիտական համապարփակ ուսումնասիրութիւն մը, հայ – արաբ յարաբերութիւններուն մասին:

3.– Հայ եւ արաբ գրականութեանց բաղդատական ուսումնասիրութիւնը:

4.– Արաբ գրականութեան եւ բանաստեղծութեան հատընտիրներու եւ ծաղկաքաղերու պատրաստութիւն:

5.– Ուսումնասիրութիւնը հայու կերպարին, արաբական գրականութեան մէջ:

6.– Հոգածութեան եւ դուրգուրանքի առարկայ դարձնել հայերէն թերթերու արաբերէն յաւելուածները:

7.– Հայերէն – արաբերէն, արաբերէն – հայերէն ընտիր բառարաններու կազմումը:

8.– Գրական կապերու կողքին հոգալ նաեւ կենդանի կապերը գրող – մտաւորականներու միջեւ:

9.– Թարգմանելի գիրքերու ընտրութեան նուիրուած յանձնախումբի մը անհրաժեշտութիւնը:

Երկրորդ օրուան յետմիջօրէն նուիրուած էր բանաստեղծներու միջեւ կայացած բազմաձայն զրոյցին, զոր վարեց Պօղոս Սնապեան: Հարցումները նախօրօք տրամադրուած էին մասնակիցներուն, ոոնցմէ չատեր գիրով ելոյթ ունեցան: Կը մասնակցէին Պէյրութէն Շուշիկ Տասնապետեան, Սոնիա Քիլէճեան եւ Սագօ Արեան, իսկ Հալէպէն՝ Մարուշ Երամեան, Ցարութ Վարդանեան եւ Տիգրան Գարոյեան. անոնց միացաւ նաեւ, արտահերթ կերպով Նանոր Ինճէճիկեանը, Հալէպէն:

Հարցումները կը վերաբերէին արդի բանաստեղծութեան եւ հայկական արդիականութեան: Մթնոլորտը շատ զուարթ էր, եւ զրոյցը ընթացաւ առանց թէժանալու: Սակայն օդին մէջ մնաց կարծես չհարցուած հարցումներուն եւ չխօսուած մտածումներուն ամբողջ ախտանքը: Պարզապէս զրուցակիցները առիթ չունեցան (առիթ չտրուեցա՞ւ իրենց, թէ իրենք էին, որ չզացին մինչեւ ծայր) հարցերուն մինչեւ խորքը երթալու, բան մը, որ կրնար հարստացնել ե՛ւ մասնակիցները, ե՛ւ ունկնդիրները հաւասարապէս: Օրինակ լեզուի հարցը, որ գրեթէ գլխաւոր առանցքն էր զրոյցին, կարելի չեղաւ ծաւալել: Զրուցակիցներէն Տ. Գարոյեան կողմնակից էր «արեւմտահայերէնը արեւելահայերէնէն առնուած տարրերով հարստացնելու», գտնելով որ արեւմտահայերէնին մէջ իրեն կը պակսին պէտք եղած բառապաշարն ու արտայայտութիւնը, մինչ Մ. Երամեան բուռն կերպով կը խօսէր արեւմտահայերէնի անհաւատալի ճկունութեան եւ հարստութեան մասին: Եռանդով խօսուեցաւ նաեւ ժողովուրդէն «հասկնալի» բանաստեղծութեան մը մասին: Բայց այս հարցը եւս կարելի չեղաւ ծաւալել, ծալքերը բանալ:

Երրորդ օրուան միակ նիւթը նուիրուած էր բանաստեղծական ընթերցումի: Տասներկու բանաստեղծներ մէկական քերթուածով հանդէս եկան եւ խանդավառ ծափերով գնահատուեցան: Ինչպէս Պէպօ Սիմոնեանը ըսաւ, բանաստեղծական այս ընթերցումները տակաւին սովորական չեն դարձած Պէյրութի եւ Հալէպի մէջ: Համագումարի այս նիւթը հետաքրքրական եւ նոր փորձառութիւն մը եղաւ բոլոր մասնակիցներուն համար:

Իր քերթուածներուն ընթերցումէն առաջ, Մ. Երամեան վերբերաւ յիշատակը հալէպահայ վաղամեռիկ երկու բանաստեղծներու՝ Գէորգ Թէմիզեանին եւ Կորիւն Շահինեանին, որոնց մահը վերջին տասնամեակին հալէպահայ գրականութեան համար իսկական կորուստ եղաւ:

Համագումարի փակման հանդիսութեան Պէպօ Սիմոնեան ընթերցեց Լիբանանահայ գրողներու համախմբումի քարտուղարութեան պատրաստած հաղորդումը, որ քննարկումի չդրուեցաւ, ինչպէս յայտարարեց Պ. Սիմոնեան:

Սրտի խօսքով ելոյթ ունեցաւ ՀԳՄ եան նախագահը՝ Լ. Անանեան:

Համագումարը փակեց առաջ, Կիլիկիոյ դահակալ Արամ Ա. Կաթողիկոսը, որպէս սատար գրողներու հիմնադրամին, հինգ հազար տոլարի գումարով բացումը յայտարարեց անոր: Ներկաները բաժնըւեցան Կիլիկիա երգով եւ Վեհափառ հօր «Պահպանիչ»ով:

Այս առաջին (թէ՞ երկրորդ, ձեզի կը ձգեմ որոշել) համագումարի աւարտին, տիրող խանդավառութեան հետ, մէկ – երկու մտորումներ կը ներկայանան այստեղ.

ա – Կազմակերպիչները յաջողութեամբ ծրագրած էին համագումարին երեք օրերը, եւ խղճմտօրէն կատարեցին իրենց վստահուած այս աշխատանքը, որ առաջին փորձառութիւն մը ըլլալուն, կրնար անհարթութիւններ ունենալ: Սակայն կարելի էր աւելցնել զեկուցումներուն թիւը, օրերը աւելի խիտ եւ հարուստ դարձնելով:

բ – Աւելի հետաքրքրական պիտի ըլլար, եթէ կազմակերպիչ քարտուղարութեան անդամներէն զատ այլ մտաւորականներ, մանաւանդ երիտասարդ դէմքեր եւս ելոյթ ունենային, եռանդ աւելցնելով համագումարին, ոչ միայն բազմազանութեան համար, այլ նաեւ տեսակէտներու տարբերութեան պատճառով:

գ – Կարելի էր քիչ մը աւելի վստահութիւն ցուցաբերել գրագիտուհիներուն հանդէպ, որոնցմէ երկուքը գոնէ երկար տարիներ լիբանանահայ գրականութեան նուիրուած անուններ են, եւ անպայման որ հայ կին գրողի խօսք կ'ունենային ըսելիք:

Այս քանի մը փոքր նշումներէն անդին, պէտք է խոստովանիլ որ համագումարը յաջողութիւն մըն էր, եւ խնդավառող, մանաւանդ Լիբանանի մէջ, ուր ներկայ չեղողները եւս կրցան գաղափար կազմել եւ օրուան աշխատանքներուն հետեւիլ, հայկական հեռատեսիլի կայանին եւ Վանայ Ձայն ռատիօ–հաղորդումներուն միջոցով: Անշուշտ մամուլը եւս անդրադարձաւ, բացման եւ փակման հանդիսութիւններուն, լրիւ տեղեկատուութեամբ:

Որոշուած է Միջին Արեւելքի հայ գրողներու համագումարը աւանդութեան կարգ անցընել, երկու տարուան հերթականութեամբ կազմակերպելով, այնպէս մը, որ խաչաձեւում չստեղծէ Երեւանի մէջ կայացող հայ գրողներու համագումարին հետ: Եւ որպէսզի այս հերթականութիւնը ճշդուի, երկրորդը կը ծրագրուի կատարել յաջորդ տարի:

Կը մնայ շնորհակալութիւն յայտնել կազմակերպիչ քարտուղարութեան, եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Արամ Ա.ին, որուն սրտէն ու մտքէն բխած այս համագումարը, իր մշտական հովանաւորութեամբ կը զօրանայ եւ կը դառնայ հաստատուն:

Հալէպ

ԳՆԱՀԱՏԵԼԻ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

ՓԷՀԼԻՎԱՆԵԱՆ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ ՀԱՅ «ՍԷՆՖՈՆԻՔ» ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՆՐՈՒԹԵԱՆ

ԲԺիշկ ԼԵՒՈՆ ՄՈՄՃԵԱՆ

Ուրբաթ, Ապրիլ 2ին, Ալֆորվիլի Նոթր–Տամ եկեղեցին հայ եւ օտար հասարակութիւն մը ներկայ էր, ըմբոշխնելու՝ «Գոնսէր Արմէնի» խորագրին տակ «Օրքէսթրը Նասիոնալ տ'Իլ տը Ֆրանս»ը, ղեկավարութեամբ Ժորժ Փէհլիվանեանի:

Ժորժ Փէհլիվանեան փորձառու երաժիշտ է: Ան յարդ ղեկավարած է աշխարհի շարք մը գլխաւոր համանուագախումբերը, ինչպէս ԱՄՆ–ու եւ Գերմանիոյ գլխաւոր քաղաքներուն, Մոնրէալ եւ Թորոնթոյի, Լոնտոնի «Պի.Պի.Սի.» ֆիլհարմոնիքը, Ռուսաստան, Ճափոն, եւլն., եւլն.: Ան, 1991ին, միջազգային ուշադրութեան արժանացած է, երբ շահած է Պըզանսոնի խմբավարութեան մըրցումին առաջնութիւնը:

Համերգը սկսաւ երիտասարդ երաժիշտ Արթիւր Ահարոնեանի կարճ «Լա Պալլատ տը Ժօնաթան» համանուագին վերլերգութեամբ, զոր հեղինակը ձօնած էր իր ծնողքին:

Դժուար է երաժշտական գործի մը մասին կարծիք յայտնել առաջին ունկնդրութեամբ մը, բայց պէտք է խոստովանիլ, որ այս ստեղծագործութիւնը ինծի շատ հաճելի անակնկալ մը պատճառեց:

Ինչպէս յատուկ է այս ժամանակաշրջանի Հայաստանի երգահաններու մտածելակերպը արտայայտող արդիական երաժշտական յօրինուածքներուն, այս երկն ալ կազմուած է քանի մը ընթացքներէ, խառցած մէկ միաւորի մէջ. ունի ճոխ, լայն երաժշտական հնարքներ, կըշռոյթներու հարուստ զարգացումներ: Հարուստ է նաեւ հարուածային նուագարաններով, լաւ նուագագրութեամբ եւ հաճելի տարահնչիւններով (դիսոնանս): Սակայն, ունենալով հանդերձ մեղեդիական գեղեցիկ հատուածներ, կը պակսի, ըստ իս, անոնց ծաւալումը ունկնդիրին յիշողութեան մէջ, աւելի «հետք» կամ մթնոլորտ ձգելու նպատակով, հակում(°) մը զոր կը գտնենք ժամանակակից երաժշտահաններու ստեղծագործութիւններու մէջ:

Մեր պատանեկութեան առաջին սրտի մօտիկ թեթեւահոգի «Քէլէ, քէլէ»ն, ապա «Լորիկ, լորիկ» յիշեցնող, բարձր որակի դասական երաժշտութիւն մը եղած է մեզի համար, Խաչատրեանի ջութակի «Քոնչերթօ»ն:

Ջութակը նուագախումբերու թագուհին, իր հարուստ հնչերանգով եւ փայլուն հնչականութեամբ, մարդկային ըղձայնութիւն արտայայտող լաւագոյն նըւագարանը կը նկատուի: Այդ իսկ պատճառաւ, գրուած են «կատարողական» տեսակէտով ամենահարուստ մենանուագային գործերը:

Հիանալի ներթափանցում մը կար Փէհլիվանեանի եւ Սիլվիա Մարքովիչի միջեւ, անոր բարձր գեղարուեստական կատարողութեան, ջութակի անսովոր մաքրութեան եւ հնչողական թարմութեան շնորհիւ: Շշմեցուցիչ «քատանս»ի թէքնիքը եւ երկրորդ շարժման փառաւորապէս հայաշունչ մելամաղձութիւնը արժանացան ներկաներու բարձր գնահատանքին:

Ընդհանրապէս, բժախնդիր հանդիսատեսները չեն ծափահարեր, երբ երաժշտութիւնը կանգ կ'առնէ երաժշտական կտորի մը տարբեր «հատուած»ներու միջեւ: Բայց այժմ կարծես թոյլատրելի կը նկատուի ամէնուրեք ունկնդիրներու ծափահարութիւնները, ամէն մասի վերջաւորութեան:

Կոմիտասը վարդապետ ձեռնադրուելէն վերջ կը կոչուի պարզապէս Կոմիտաս, այլեւս Սողոմոն անունը չի գործածուիր: Կամ, աւագանի անունով հարկ է կոչել Սողոմոն Սողոմոնեան եւ կամ ձեռնադրութեան անունով՝ Կոմիտաս Վարդապետ: Մայց ո՛չ Սողոմոն Կոմիտաս...:

Կոմիտասի երաժշտութիւնը գնահատուած է օտար եւ մանաւանդ ֆրանսացի երաժիշտ–քննադատներէ –Գյոտ Տէպիւսի, Պրիժիթ Մասէն– որպէս ինքնուրոյն եւ մասնաւորապէս նուրբ երաժշտութիւն:

Ընդմիջումէն վերջ յաջորդ ունկնդրութիւնը եղաւ կոմիտասեան երգերու շարք մը, մշակուած Ասլամազեանի լարային քառեակի համար, սակայն յայտագրին մէջ գրուած էր՝ նուագագրութիւն (օրքէսթրասիոն)՝ Փէհլիվանեան:

Այս առթիւ կ'ուզեմ հրապարակաւ խոր հրրդածութիւն մը ընել Ասլամազեանի մշակումին մասին: Անկասկած որ իբրեւ քառեակ, այս մշակումը երաժշտականօրէն յաջող գործ մըն է որպէս դաշնաւորում եւ գործիքաւորում (էնսթրիւմանթասիոն), եւ ունկնդիրը խանդավառող:

Արդարեւ, Ասլամազեանի քառեակին մէջ «Պարերգ»ը կոչուած է «Էջմիածնայ պար» եւ իբրեւ ընթացք (թէմփօ) «Ալէկրօ քոն ֆուոքօ» (կրակոտ): Իսկ նոյն «Պարերգ»ը Կոմիտաս կը կոչէ «Երանգի» եւ իբր ընթացք՝ «Կրասիոզօ», չափահարով (մեթրոնոմ) 66, այսինքն՝ չափաւոր արագութեամբ:

Երբ մեկնաբանենք հաւատարմօրէն Ասլամազեանի (Ալէկրօ քոն ֆուոքօ), այս պարերգը կը ստանայ ձիարշաւի երեւոյթ, ինչպէս Ռոսինիի «Կիյոմ Թէլ»ի նախերգանքը, ուրեմն հեռու՝ Կոմիտասի փափա-

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ՎԻՐԱՀԱՅՈՑ ԹԵՄԻ ՍԱՄՑԽԷ-ՋԱՒԱԽՔԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ՓՈԽԱՆՈՐԴ ԲԱԲԳԷՆ ՎՐԴ. ՍԱԼԲԵԱՆԻ ՀԵՏ

Փետրուարի երկրորդ կիսուն Թորոնթօ կը գտնուէր Վիրահայոց Թեմի Սամցխէ-Ջաւախքի առաջնորդական փոխանորդ՝ Բաբգէն Վրդ. Սալբեանը, հրաւէրով Թորոնթոյի Վարդանանց Ասպետներու եւ Դստերք Վարդանանցի, որպէս Վարդանանցի ոգեկոչման հանդիսութեան բանախօս:

Թորոնթօ իր այցելութեան աւարտին, ան նաեւ այցելեց Մոնրէալ, ուր եւ ելոյթ ունեցաւ Մարտ 2ի երեկոյեան, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ առաջնորդանիստ եկեղեցւոյ Մարի Մանուկեան սրահին մէջ: Առիթէն օգտուելով, յատուկ հանդիպում մը ունեցանք Բաբգէն Վարդապետին հետ ջաւախահայութեան վերաբերեալ հարցերով, զոր կու տանք, ստորեւ:

Բաբգէն Վրդ. Սալբեան ծնած է Երեւան 1964ին: Իր հոգեւոր կրթութիւնը ստացած է Հաղպատավանքի դպրանոցին մէջ, որմէ ետք ընդունուած է Ս. Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանը 1990ին: Երեք տարի յետոյ ձեռնադրուած է սարկաւագ Ս. Հռիփսիմէ վանքին մէջ, ապա 1996ին ձեռնադրուած է կուսակրօն քահանայ: Եղած է Գէորգեան ճեմարանի փոխ-տեսուչ, ապա տեսուչ, միաժամանակ դասաւանդելով Հին կտակարան նիւթը: Չորս տարուան ուսումնառութենէ ետք, 2003ին աւարտած է Երեւանի պետական համալսարանի իրաւաբանական ֆակուլտետը:

2001 Յունուար 6էն, տնօրինութեամբ Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, նշանակուած է Վիրահայոց Թեմի Սամցխէ-Ջաւախքի ընդհանուր առաջնորդական փոխանորդ:

Հարցազրոյցը վարեց Ա.Ն.Մ.:

«ԱՊԱԳԱՅ»

Հ.– Հայր Սուրբ, ի՞նչ է այսօր Ջաւախքի հայութեան թիւը. արտագաղթ կա՞յ մտահոգիչ չափանիշով:

Պ.– Ջաւախքում վերջին մարդահամարը եղել է համայնավարութեան տարիներին եւ այն ժամանակ հասնում էր մօտ 200 հազարից 250 հազար հայ: Սակայն այսօր անշուշտ այդքան հայ չունենք այնտեղ. որովհետեւ Վրաստանի անկախացումից ետք շատ շատերը տնտեսական, հոգեկան վիճակից ելնելով՝ մշտապէս հեռացան Ջաւախքից հիմնականում դէպի Ռուսաստան:

Այո, արտագաղթ մտահոգիչ չափերով կայ, հիմնականում երիտասարդութեան շրջանում շատ շատ գիւղեր արդէն հիմնականում միայն տարեցներ են ապրում՝ միջին տարիքը 60 եւ 65ից բարձր, որոնք մասնաւորաբար զբաղուած են գիւղական աշխատանքներով: Նախկինում եթէ մեկնում էին արտագնայ աշխատանքի եւ աշնանը ետ վերադառնում, ցաւօք սրտի, այսօր պատկերն այլ է: Գացողներ գերադասում են տանել նաեւ իրենց ընտանիքները, պատճառները բազմաբնոյթ են. աշխատանքի բացում պակասութիւն, ելեկտրականութիւն հիմնականում չկայ, հարիւր տոկոս աշխատողներ չկան, տարածքը կազաֆիկացած չէ, դրան աւելցած բարեհոգեկան ճնշումները որոնք բոլորը խթանիչ հող են առաջացնում մարդկանց այնտեղէն հանելու:

Հ.– Ընկերային-տնտեսական պայմանները ո՞րքանով վատթարացած են վերջին 10 տարիներուն եւ արդեօք որեւէ ճիգ կա՞յ Թիֆլիսի կողմէ ընդհանուր վիճակի բարելաւման համար:

Պ.– Տասը տարիների ընթացքում (Խորհրդային Միութեան քայքայումից եւ Վրաստանի անկախացումից յետոյ) ընկերային – տնտեսական կեանքը սկսաւ անկում ապրել. եթէ նախկին Խորհրդային Միութեան պետութիւններից շատերը սկսեցին վերագտնել իրենց, ապա նոյնը չի կարելի ասել Վրաստանի համար: Այս ընթացքում փոխուեցին երեք նախագահ, եղան խոստումներ բազմաթիւ, սակայն գործնական հողի վրայ ոչ մի քայլ չարուեց: Ջաւախահայութիւնը այդ ամէնի մէջ դիտաւորութիւն է տեսնում այդ ճանապարհներով հայաթափելու Ջաւախքը: Կրկնած լինելով մեր ասածը, ասենք որ ճանապարհներ, ելեկտրականութիւն չկայ, աշխատանք չկայ, յոյս չկայ դէպի վաղուայ ապագան եւ այս բոլորը պատկերացուցէք 21րդ դարի սկիզբին:

Հ.– Վերջերս կարգ մը յայտարարութիւններ երեւցան հայաստանեան մամուլի մէջ, թէ «Ջաւախքը վառօդի տակառի է նման եւ բոլոր պատճառներն ունի պայթելու». ճի՞շդ է այս գնահատումը թէ ոչ չափազանցուած է:

Պ.– Տարիների ընթացքում ապրելով այս ծանր ու տխուր վիճակի մէջ, պատրաստ են դառնալու ամէն ինչի ընդունակ. ծայրայեղութեան հասած ժողովուրդը ինքը կարող է դառնալ ծայրայեղ:

Հ.– Բարեկարգումներ կարելի՞ է սպասել վրաստանի նորընտիր նախագահ՝ Սահակաշվիլիէն, թէ ոչ Ջաւախքի ժողովուրդը շատ յոյս չի դներ անոր խոստումներուն վրայ:

Պ.– Ջաւախքի ժողովուրդը այս երկար ու ձիգ տարիների ընթացքում արդէն այնքան խոստումներ է լսել որ արդէն ոչ ոքի խոստումների վրան յոյս չի դնում: Անշուշտ Սահակաշվիլին երիտասարդ եւ զարգացած նախագահ է, այս ամէնը թողնենք ժամանակի վրայ եւ յուսանք որ նրա գլխաւորութեամբ ինչ ինչ դրական փոփոխութիւններ պիտի կատարուեն Վրաստանում, մասնաւորաբար Ջաւախքում:

Հ.– Կարելիութիւնը կա՞յ որ Ջաւախքի հայութիւնը ինքնավարութիւն ձեռք ձգէ մնալով վրաստանի հաւանական դաշնակցային (*ֆէտէրաթիվ*) կազմին մէջ:

Պ.– Եթէ Վրաստանի իշխանութիւնները ցանկանան, անշուշտ մենք բոլոր կարելիութիւնները ունենք ինքնավար հանրապետութիւն լինելու Վրաստանի դաշնակցային կազմի մէջ: Քանի որ ինքնավար Ջաւախքը նաեւ խթանիչ ուժ պիտի դառնայ Վրաստանի առաւել զօրացմանը: Քանի որ Ջաւախքի հզօրացմամբ պիտի հզօր դառնայ նաեւ Վրաստանը: Վրաստանի կազմին մէջ կան մի քանի ինքնավար հանրապետութիւններ, պատճառը չենք տեսնում մէկով չաւելանալու: Ջաւախքի ինքնավարութիւն տալով եւ նոր դաշնային պայմանագիր կնքելով, մտածում ենք որ կը նպաստի նաեւ Աբխազիայի եւ Օսէթիայի միացմանը Վրաստանին, որը աւելի պիտի զօրացնի եւ կայունացնի երկիրը: Յուսանք, որ նաեւ այս մտածումները Վրաստանում շատ ու շատ առաջադէմ մարդկանց մտածումներն են, որոնք մօտ ապագայում ցանկանում են տեսնել հզօրացած եւ կայուն Վրաստան:

Հ.– Որո՞նք են Ջաւախքի մէջ գործող հայկական կազմակերպութիւնները, եւ արդեօք իրենց գործունէութեամբ կարո՞ղ են բարելաւումներ իրականացնել:

Պ.– Առ այսօր Ջաւախքում կազմակերպութիւններ գոյութիւն չունեն: Վերջերս միայն Հայ Օգնութեան Միութիւնն է որ գրասենեակ է բացել այնտեղ եւ ինչ ինչ ծրագրեր են փորձում իրականացնել: Յուսանք որ այս օրինակը շատերի համար պիտի դառնայ վարակիչ եւ բոլորը միահամուռ լծուած պիտի աշխատեն բարելաւելու ջաւախահայութեան այսօրուան տխուր, ծանր վիճակը:

Հ.– Ախալքալաքի ռուսական ռազմակայանի ապագայ վերացման հաւանականութեամբ, վտանգի կրնա՞յ ենթարկուիլ Ջաւախքի հայութիւնը, ՕԹԱՆ-ի ճամբով թրքական ներթափանցումի հեռանկարը նկատի առնելով:

Պ.– Ջաւախքի հայութիւնը ռուսական ռազմակայանը դիտում է որպէս իրենց անվտանգութեան միակ երաշխիքը եւ այսօր շատ շատեր ծառայութեան են մտած ռուսական ռազմակայանում բացի այդ, շատերը աշխատանքի են մտած եւ դրանով են ապահովում իրենց միակ ապրուստի միջոցը: Ժամանակի դառն ճակատագիրը յանգեցրել են նրան, որ այսօր ջաւախահայութիւնը ուղղակի դէմ է ռուսական զօրակայանի դուրս բերմանը:

Հ.– Քանի՞ եկեղեցիներ կը գործեն Ջաւախքի մէջ եւ ի՞նչ վիճակի մէջ կը գտնուին անոնք:

Պ.– Ջաւախքը ներկայացնում է մօտ հինգ հազար քառակուսի քմ. տարածք մօտաւորապէս հինգ գիւղաքաղաքներով եւ 132 հայկական գիւղերով, ուր սպասաւորում եմ չորս հոգեւորականներ: Ամէն գիւղում կարելի է ասել որ ունենք եկեղեցի՝ հիմնականում աւերակ եւ թալանուած վիճակի մէջ: Տարածքում գործում են հինգ եկեղեցիներ, որոնք գտնւում են ծայր աստիճան ծանր նիւթական կացութեան առաջ: Ճանապարհների բացակայութիւնը էլ աւելի դժուարացնում է գիւղերի հաղորդակցութիւնը: Պատկերացրէք, գիւղեր կան մի ամբողջ օր է առնում հասնել այդ տեղը եկեղեցական արարողութիւնը կատարելու համար: Նոր նոր ստեղծւում են դպրաց դասեր, կազմակերպւում հոգեւոր դասընթացքներ, երիտասարդաց միութիւններ: Քանի որ բազմիցս չեշտեցինք շատ աղքատ տարածքներ են, օգտուելով նիւթական դժուարութիւններից՝ ներս են թափանցել նաեւ մեծ թիւով աղանդաւորներ էլ աւելի դժուարացնելով եկեղեցու հոգեւոր առաքելութիւնը: Պատկերացրէք մինչեւ 2000 թուականը երկու տօն էր նշւում Ջաւախքում, մէկ Ս. Ծնունդ միւսը Ս. Յարութիւն: Փառք Աստուծոյ, մեծ ջանքերի ու զոհողութիւնների գնով, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի օրհնութեամբ, Հայց. Առաքելական եկեղեցին կարողանում է պատուով կատարելու իր վրայ դրուած դժուարին սակայն պարտաւորիչ առաքելութիւնը: Յուսանք որ կը գտնուեն մարդիկ որոնք կը ցանկանան օգնել Ջաւախքի առաջնորդական փոխանորդութեանը, իրենց լուման ներդնելու այս ազգանուէր ու եկեղեցաշէն առաքելութեան ճանապարհին:

Հ.– Ձեզի կը մաղթենք ուժ եւ կարողութիւն, որպէսզի հաւատքով գօտեպնդուած շարունակէք ձեր առաքելութիւնը:

Պ.– Շնորհակալութիւն. Թոյլ տուէք, ձեր թերթի միջոցով իմ խորին շնորհակալութիւնները յայտնելու Գանատահայոց Թեմի բարեխնամ առաջնորդ՝ Գերշ. Տ. Բագրատ Եպիսկ. Գալստանեանին, որի բարձր տնօրինութեան ներքոյ գտնւում ենք Գանատայում եւ առիթը վերապահուեցաւ մօտիկից խօսելու եւ ներկայացնելու ջաւախահայութիւնը, նրա ընկերային եւ տնտեսական վիճակների մասին: Իմ խորին շնորհակալութիւնները Գանատահայոց գաղութին, որոնք ապրելով այսքան հեռու երբեք չեն մոռանում Հայաստանը եւ այսօր փորձում են սատարել Ջաւախք Հայոց լեռնաշխարհում:

քած «շնորհալի», սուրբ եւ քնքոյշ նկարագրէն:

Եթէ երաժիշտ – երգահան մը օգտագործէ այդ ժողովրդական պարը իբրեւ թեմա, ան իրաւունք կ'ունենայ իր ուզած ձեւով մշակելու եւ իր փափաքած մըթնոլորտը ստեղծելու: Այս պարագային կը դադրի Կոմիտասի ստեղծագործութիւնը ըլլալէ եւ կը դառնայ ինքնատիպ եւ անձնական յղացումով գործ մը:

Այսպէս ըրած են Գուրգէն Ալեմշահ եւ Առնօ Բաբաջանեան, նոյն թեմային վրայ:

Կոմիտասին յաջորդեց Խաչատրեանի հանրածանօթ «Սպարտակ»էն քաղուածքներ, գրուած պարախումբի եւ մեծ նուագախումբի համար:

Փէհլիվանեան վարպետօրէն ղեկավարեց համերգին երկրորդ մասը գրեթէ ամբողջութեամբ անգիր, սահուն եւ յստակ շարժումներով եւ հիանալի կերպով կրցաւ զանազան երաժշտական գիծերը ի յայտ բերել փայլուն կերպով:

Համերգը վերջացաւ խանդավառ մըթնոլորտի մէջ, ժողովուրդին բուռն ծափերուն գոհացում տալու համար, յայտագրէն դուրս «Գայեանէ պալէ»էն երկու հատուածներու կատարումով. «Սուսերով պար» եւ «Լէզգինկա»ն, Փէհլիվանեանի ամբողջ մարմնի կշռութաւոր շարժումներու թրթռացումներով:

Շատ յաջող եւ հոգեպարար համերգահանդէս մըն էր:

Բ.Լ.Մ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

4

Եւ ահա հեռու տեղերէ ջուրեր կու գային խառնուիլ մեծ լերան գետուն մէջ ու կը բացուէին նոր ծառեր:

Եւ ահա մեծ լերան ջուրերը կ'երթային հեռու տեղեր ու կը բանային նոր ծառեր:

Ֆրանչէսքա իր կուրծքին վրայ սեղմած էր Անտոնի գլուխը ու կը շոյէր անոր ճակատը, մազերը, ամբողջ գլուխը:

– Ի՞նչ ունիս, Անտոն: Ինչո՞ւ այս յուզումը:

– Ֆրանչէսքա...

– Խօսէ՛, Անտոնս...

– Ֆրանչէսքա, մեր սէրը մեծցնենք: Մեծ դեր մը տանք մեր սիրոյն: Անիկա թող բան մը ընէ ուրիշներուն համար, մեր ժողովուրդին, մեր եղբայրներուն համար:

– Ըսէ՛ թէ ի՞նչ պէտք է ընենք:

– Ուրիշ օր մը կը խօսինք, Ֆրանչէսքա:

Անտոն խրտչեցաւ: Ա՛լ բան մը չըսաւ: Նոյնիսկ վերջը մտածեց որ շատ առաջացած է: Այդ կնոջ համար դժուար պիտի ըլլայ դարձ մը ընել: Եւ իրականութեան մէջ դարձ մը չէր ըլլալիքը, քանի որ Ֆրանչէսքան ի ծնէ այդպէս մեծցած է, հեռու ազգային որեւէ շունչէ: Եւ իր զաւակն ալ կը մեծնայ իր մօրը նման, նոյնիսկ աւելի գէշ պայմաններու մէջ: Այդ կինը անկարելի է որ ազգային պայծառակերպութիւն մը ունենայ: Լուչիային հակառակ դերը կատարելու համար հարկ է ցեղը ծնի իր մաքուր մնացած ծոցէն Լուսաւորչական կին մը:

Ու Անտոն ներքին ակնարկ մը նետեց Հայ լուսաւորչական ընտանիքներուն կիներուն վրայ: Ի՜նչ խեղճութիւն, Աստուած իմ, ի՜նչ ողբալի սնանկութիւն: Անոնց մէջ դէմք մը չկայ, որոշ, ուժեղ, ցցուած դէմք մը: Անոնք զբաղած էին բամբասանքներով: Անոնց միակ առաքինութիւնն էր ցեղային կարգ մը աւանդութիւններու կապուած մնալնին: Զաւակ ծնելնին: Բարի, խելօք մայրիկներ: Ու այդքան: Ու անոնք կին չեղած կ'ըլլային մայր: Այդ կիներուն մէջ կինը կը պակսէր: Անոնց հորիզոնը.– ընտանիք, քիչ մը ազգական ու փողոցին մէջ կամ թաղին մօտիկ ապրողներուն ելեւէջները, նիւթական, բարոյական գետնի վրայ: Արծիւը չէր ծնած որ տան մը պատերէն ու տանիքներէն դուրս, վեր, լայն թռիչք մը առնէր: Ու երգ մը դնէր Հայ աղջիկներուն լեզուին վրայ: Ցեղը մարգարէուհիի մը պէտք ունէր:

Անտոն զգաց որ կրկին առաջ կ'երթայ: Իր երեւակայութիւնը սանձեց ու փակեց տեսիլները, խորհրդածութիւնները եւ բացաւ գրքեր:

Կարդաց Բագրատունին, Հիւրմիւզը, Ալիշանը: Կարդաց Խորենացին, Եզնիկը: Կարդաց Հոմերոսը ու Տանթէն:

Մկրտիչէն գրքեր առաւ:

Օր մըն ալ Զէյթունի մասին խանդավառող լուրեր առաւ: Սարսռաց:

– Ուրեմն, ուրեմն, ուրեմն դեռ վերջացած չէ Հայոց անկախութիւնը: Դեռ լեռ մը կայ, համայնք մը, իշխաններ, քաջարի լեռնականներ, որոնք կը պահեն անկախութեան մը մասունքը: Զէյթո՜ւն...

Այս անունը կրակ մըն էր, դիւթական կրակ մը, անտեսանելի, սրբազան, զօրաւոր հուր մը: Եւ հոգիներու բուրվարին մէջ ու բուրվարին սկիհին մէջ այս հուրը կը վառէր ուժգին բոցեր պարզելով: Եւ տաքցած արիւնը շրջան կ'ընէր գոլորշիներ առաջացնելով: Աչքերը կը բացուէին ու ձիգ կ'ընէին տեսնելու: Ականջները իրենց արդար բաժինը կ'ուզէին: Բաներ կը խօսուէր: Բանե՛ր, դիւցազնական, նոր հայկական բաներ: Ու բերանները իրարու կը նետէին պատմութիւններ: Բերնէ բերան, բերնէ բերան: Կրակ կար: Հրաշալի կրակը վառած էր, բոցերուն փայլը մինչեւ Բիւզանդիոն կը հասնէր: Եւ տուներու մէջ, գոց դռներով սենեակներու մէջ, կը խօսուէին կրակին պատմութիւնը, այդ խանդավառ, իրական հէքեաթը, այդ նախերգանքը գալոց մեծ հոմերականին:

Զէյթո՜ւն...

(Շար. 22)

(Շար. Ա. էջէն)

Բանաձեւելով իր պատասխանը աւելցուցած է. «Ժողովուրդն ինձ ընտրել է որ զբաղւեմ իր հոգսերով, այլ ոչ թէ ժողովուրդը զբաղուի իմ հոգսերով»:

Վերլուծելով ընդդիմութեան ներկայի վիճակը, Ռ. Քոչարեան ըսած է թէ իր տպաւորութեամբ ընդդիմութիւնը զինքը թիրախ առնելով իրականութեան մէջ կը ջանայ ներքին պայքարում մը կատարել, «իրար մէջ յարաբերութիւններ պարզել» թէ ո՛վ է ամէնէն ընդդիմադիրը, որպէս այդ ձգտելով առաւելագոյն քըւէի:

Խօսելով գլխաւորաբար ռուսական մամուլին մէջ Հայաստանը վարկաբեկող յօդուածներու երեւումին մասին, ան բացատրած է թէ ամէն տեղ կայ մամուլ մը որ վճարումով ամէն բան կը հրատարակէ: Ազրպէյճանը այդ կարգի յօդուածներ տպել կու տայ Հայաստանի դէմ եւ երբ փորձած են հակազդել, խմբագրութիւնները ըսած են «դուք ալ վճարեցէք, ձեր ուզածն ալ կը տպենք»:

Ռ. Քոչարեան պատասխանելով վերջին շրջանին ընդդիմութեան եւ ազրպէյճանական քարոզչութեան զուգահեռ հիմնակէտեր ունենալու մասին հարցումին, ըսած է թէ երկուքին միջեւ շահերու զուգադիպութիւն մը կայ, քանի որ Ազրպէյճանի մէջ զինքը բնական է որ չեն սիրեր եւ սկսած են սիրել ընդդիմութիւնը: Ապա աւելցուցած է կատակելով. «Եթէ այսօր Ադրբեջանում ընտրութիւններ լինէին, մեր ընդդիմութիւնը, եթէ մասնակցելու ցանկութիւն ունենար, բաւականին ձայներ կը հաւաքէր»:

Վերջաւորութեան համոզում յայտնած է թէ ժողովուրդին հաւաքական իմաստութիւնը երբեք թոյլ չի տար որ երկիրը եւ ինքը ներքաշուին անցանկալի խնդիրներու մէջ:

* * *

ՊԱՔՈՒ ԿԸ ՀԵՏԵՒԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐՈՒՆ

Ազրպէյճանի Պաշտպանութեան նախարարը Ս. Աբիեւ ընդունելով ԱՄՆու Պաքուի դեսպանը, կրկնած է Հայաստանի հետ պատերազմելու տրամադրութիւնը: Ըսած է թէ պատերազմը կրնայ վերսկսիլ եթէ Հայաստանի իշխանութիւնները չկարենան գակակշռի տակ առնել ներկայի անկայուն կացութիւնը: Կրկնած է նաեւ թէ Ազրպէյճան պատրաստ է պաշտպանելու իր երկրին տարածքային ամբողջականութիւնը:

Նոյն հանդիպումին ամերիկացի դեսպանն ալ յայտնած է թէ Մինսկի խումբին ամերիկացի նախագահը մօտ ատենէն պիտի փոխարինուի Արտաքին գործերու նախարարին յատուկ խորհրդական Ս. Մանով:

Ս. Աբիեւ վերջերս հանդիպում մըն ալ ունեցած է Թուրքիոյ բանակի գլխաւոր հրամանատարին հետ. քննարկուած են երկու երկիրներու միջեւ ռազմական գործակցութեան հարցերը: Թուրք հրամանատարը յայտնած է թէ իր երկիրը պատրաստ է ամէն տեսակ օժանդակութիւն ցուցաբերելու Ազրպէյճանին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Աստղիկ Ճանիկեանի մահուան առթիւ, Մարսէյլէն Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Ճանիկեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ճանիկեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեան եւ զաւակները 160 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին եւ 80 Եւրօ Մարսէյլի Մշակոյթի Տան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իգալէյ Սարգիսեանի մահուան քառասունքին առթիւ, Կաշանէն Սեդա Սիմոնեան 30 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 15, ժամը 20.30ին

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ
ԵՐԵԿՈՅԹ

ԼՈՒՍԻՆԷ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

«ՀՈԳԵՒՈՐ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻ
ԵՐԳԶՈՒՀԻՆ»

Կը մասնակցին՝
Երգչուհի ՄԱՐԻ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

եւ դերասանուհիներ՝
ԱՆԱՀԻՏ ՍԻՄՈՆԵԱՆ,
ՍԻԼՎԱ ՀԱՊԷՇԵԱՆ - ԱՐԱՔՍ

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
Մուտքը ազատ է:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԴԱՏԱՐԱՆ, ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՐԹԻՆ ՄԱՐՈՒԹԵԱՆ, եւ այլք, իրենց եւ բոլոր նման կարգավիճակի մէջ գտնուողներուն կողմէ,
Հայցուորներ,

ընդդէմ,

ՆԻՒ ԵՈՐՔ ԼԱՅՖ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
Պաշտպանեալ:

ԱՄՓՈՓ ՅԱՅՏԱՐԱՐԱԳԻՐ ԽՄԲԱՅԻՆ ԴԱՏԻ ՄԸ ԱՌԿԱԽ ՎԻՃԱԿԻ ԵՒ ԼՈՒԾՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԱԾ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻ ՄԱՍԻՆ

ԲՈԼՈՐ ՆՊԱՍՏԸՆԿԱԼՆԵՐՈՒՆ, ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴՆԵՐՈՒՆ, (ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ) ՍԵՓԱԿԱՆԱՏԷՐԵՐՈՒՆ, ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԲՈԼՈՐ ԱՅՆ ԱՆՀԱՏՆԵՐՈՒՆ, ՈՐՈՆՔ ԿԱՄԲՈՂՋԱՑՆԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱԼ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ, 1. (ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐՆԵՐԸ) ԿԱՊԱՀՈՎԱԳՐԵՆ ԾԱԳՈՒՄՈՎ ՀԱՅ ԱՆՀԱՏՆԵՐ, 2. (ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ) ՎԱՃԱՌՈՒԱԾ ԵՆ ՆԻՒ ԵՈՐՔ ԼԱՅՖ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ (NYLIC) ԿՈՂՄԷ, ԹՐՔԱԿԱՆ ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ, 1875ԻՆ ԵՒ ԱՆԿԷ ԵՏՔ, 3. (ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐՆԵՐԸ) ՈՒԺԻ ՄԷՋ ԷԻՆ ՄԻՆՉԵՒ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1, 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԸ, 4. ՆԱԽԱՊԷՍ ՈՐԵՒԷ ՎՃԱՐՈՒՄ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՉԷ ՄԱՀՈՒԱՆ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ, ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՅԱՆՁՆՄԱՆ ԱՐԺԷՔԻ, ԿԱՄ ԱՆՈՐ ԴՐԱՄԱՅԻՆ ԿԱՄ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԱՅԻՆ ԱՐԺԷՔԻ, ԿԱՄ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ՈՐԵՒԷ ՏԵՍԱԿԻ ՁԵՒԻՆ ՏԱԿ:

Այս յայտարարութեան նպատակն է տեղեակ պահել ձեզ խմբային դատի մը դծով առաջարկուած լուծումի մը մասին («Համաձայնագիրը»), ծանօթ՝ Մարթին Մարութեան եւ այլք, իրենց եւ նման կարգավիճակ ունեցողներու կողմէ, Հայցուորներ ընդդէմ Նիւ Եորք Լայֆ Կեանքի Ապահովագրական Ընկերութեան, պաշտպանեալ դատական գործ թիւ C99-12073 CAS (MCx) («Դատը») Միացեալ Նահանգներու Շրջանային Դատարանին մէջ, Գալիֆորնիոյ Կեդրոնական Շրջան, («Դատարանը»): Առաջարկուած Լուծումը արձանագրուած է Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ եւ մանրամասնօրէն բացատրուած՝ Խմբային Դատին Լրացուցիչ Յայտարարագրին, ինչպէս նաեւ Համաձայնութեան պայմանագրին մէջ («Լրացուցիչ Խմբային Դատի Յայտարարագիրը»), զոր կարելի է տեսնել, համակարգիչի վրայ փոխանցել եւ կամ արտատպել www.ArmenianInsurancesettlement.com կայքէջէն («Համաձայնութեան Կայքէջը»): Առաջարկուած լուծման ներկայի կարգավիճակի, ինչպէս նաեւ վաւերացման պարագային, համաձայնութեան մաս կազմելու միջոցներուն եւ պայմաններուն մասին ընդհանուր տեղեկութիւններ նոյնպէս կրնաք գտնել Համաձայնութեան Կայքէջին վրայ: Այս տեղեկութիւնները ժամանակ առ ժամանակ պիտի յաւելցուին:

Այս Դատը կը պնդէ, որ Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնը (ՆՅԼԱԸ) սխալութեամբ ձախողած է հատուցումներ վճարել կեանքի ապահովագրութիւններու դիմաց, որոնք վաճառուած էին ծագումով հայ անհատներու 1875ին եւ անկէ ետք, Թրքական Օսմանեան Կայսրութեան մէջ: Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնը կը մերժէ այս պնդումները եւ կը հաւատայ, որ անոնք անճիշդ եւ ապակողմնորոշիչ են: Հայցուորներու այս պնդումներուն դիմաց, ու ի պաշտպանութիւն, Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնը ներկայացուցած է բազմաթիւ հակաճառութիւններ: Այս առաջարկուած լուծումը պէտք չէ մեկնաբանուի իբրեւ պատասխանատուութեան կամ սխալ գործունէութեան ընդունում եւ, կամ, այս դատին մէջ պնդուած հայցերու տկարութեան կամ զօրութեան ապացոյց:

Այն պարագային երբ Դատարանը վաւերացնէ Համաձայնագիրը, Նիւ Եորք Լայֆ Ընկերութիւնը համաձայնած է վճարելու քսան միլիոն ամերիկեան տոլար ($20,000,000), որ պիտի 1. բաժնուի (հայցուորներու) խումբի անդամներուն, որոնք չեն բացառեր իրենք զիրենք այս Համաձայնագրէն («Համաձայնագրի Խումբի Անդամներ») եւ որոնց անհատական հայցերը յղուած են եւ ընդունուած են Համաձայնագրի Հիմնադրամի Յանձնախումբին կողմէ, ինչպէս պայմանաւորուած է Համաձայնութեան Պայմանագրով, 2. Հայկական բարեգործական կազմակերպութիւններուն պիտի յատկացուի գումար մը, 3. վճարելու համար վարչական գործերու ծախսերը, 4. վճարելու համար հայցուորներու փաստաբաններուն աշխատավարձերը եւ փոխհատուցում տալու անոնց կատարած ծախսերուն: Առաջարկուած Համաձայնագիրը պատասխանատուութենէ զերծ կը կացուցանէ Նիւ Եորք Լայֆ Ընկերութիւնը եւ անոր յարակից բաժանմունքները (որոնք ինչպէս սահմանուած են Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ) հանդէպ որեւէ եւ բոլոր Խնդրոյ Առարկայ (ապահովագրական) Պայմանագիրներուն եւ կամ (Հայցուորներու) Խումբի Հայցերուն (ինչպէս սահմանուած է Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ):

Արեւմտեան Միացեալ Նահանգներու տեղական ժամանակով, դատական ունկնդրութիւն մը տեղի պիտի ունենայ Յուլիս 30, 2004ին առաւօտեան ժամը 9.30ին, Մեծայարգ Դատաւոր Քրիստինա Ա. Շնայտըրի առջեւ, Միացեալ Նահանգներու Շրջանային դատարանին մէջ, Գալիֆորնիոյ Կեդրոնական Շրջան, որոշելու թէ. – 1. առաջարկուած Լուծումը, ինչպէս նախատեսուած է Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ եւ ներկայացուած՝ դատարանին, պէտք է թէ ոչ վաւերացուի իբրեւ արդար, տրամաբանական պատշաճ եւ հայցուորներու խումբի շահերը լաւագոյնս պաշտպանող Համաձայնագիր 2. Հայցուորներու խումբը պէտք է թէ ոչ վաւերացնել Համաձայնագրի գործադրման համար, 3. պէտք է թէ ոչ վերջնական հրաման եւ վճիռ կայացնել, վաւերացնելով Համաձայնութեան Պայմանագիրը, դատը լուծարելով նախապաշարումով եւ արժանիքներու հիմքի վրայ, եւ պատասխանատուութենէ ձերբազատելով Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնն ու յարակից բաժանմունքները հանդէպ խմբային հայցերուն, 4. պէտք է թէ ոչ վաւերացնել հայցուորներու փաստաբաններու դիմումը՝ վճարելու անոնց աշխատավարձը եւ փոխհատուցանելու ծախսերը, 5. պէտք է թէ ոչ վաւերացնել հայցուորներու փաստաբաններուն դիմումը՝ Հայցուորներու Խումբի ներկայացուցիչներուն անհատական հատուցման: Այն պարագային երբ դատարանը կը վաւերացնէ Առաջարկուած Լուծման Համաձայնագիրը, բոլոր Խմբային Հայցերը (ինչպէս որ սահմանուած են Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ) Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութեան եւ անոր յարակից բաժանմունքներուն դէմ, բաւարարուելով պիտի ազատ կացուցուին:

Եթէ Համաձայնութեան Հայցուորներու Խումբին անդամ էք, կրնաք ընտրել, որ բացառուիք այս Համաձայնութենէն, այն ձեւով որ մանրամասն նշուած է Խմբային Դատի Լրացուցիչ Յայտարարագրին մէջ: Համաձայնութեան Հայցուորներու Խումբին այն անդամները, որոնք կ'ընտրեն դուրս գալ, դատարանի Վերջնական Վճիռէն կախեալ պիտի չըլլան: Եթէ կը փափաքիք դուրս գալ այս Առաջարկուած Լուծումէն, պէտք է կանոնաւոր ձեւով, գրաւոր եւ ժամանակին յղէք ձեր բացառուելու խնդրանքը, իւրաքանչիւր Խնդրոյ Առարկայ Ապահովագրական Պայմանագրի կապակցութեամբ, համապատասխանաբար Խմբային Դատի Լրացուցիչ Յայտարարագրին: Դուրս գալու ձեր խնդրագիրը պէտք է կրէ նամականիշ թուականը ոչ ուշ քան Յունիս 15, 2004 թուականով եւ առաքուի՝

Marootian v.
New York Life Class Action Settlement,
c/o Settlement Administrator,
Post Office Box 5053,
Portland,Oregon 97208-5053

հասցէին: Խնդրանքին մէջ պէտք է նշէք 1. ձեր լրիւ անունը, ներկայ հասցէն եւ հեռաձայնի թիւը, 2. տեղեկութիւններ որ մատնացոյց կ'ընեն կեանքի ապահովագրութեան պայմանագիրը (կամ պայմանագիրները) որու կապակցութեամբ կ'ուզէք բացառուիլ Համաձայնութեան Հայցուորներու Խումբէն, ինչպէս, օրինակ, ապահովագրական պայմանագրի թիւը, պայմանագրի թուականը, պայմանագրի սեփականատիրոջ անունը, ապահովագրուածի անունը, պայմանագրի վաճառման վայրի եւ/կամ մահուան հատուցման գումարը՝ նշուած պայմանագրին վրայ, 3. յստակ հաստատում մը որ կը խնդրէք բացառուիլ այս Առաջարկուած Լուծումէն եւ չստանալ՝ որեւէ հատուցում: Առաջարկուած այս Լուծումէն եթէ բացառում չխնդրէք եւ փափաքիք առարկել այս Լուծման Համաձայնագրի տրամադրութիւններուն, պէտք է գրաւոր յղէք ձեր առարկութիւնները մինչեւ Յունիս 15, 2004, հետեւելով Խմբային Դատի Լրացուցիչ Յայտարարագրին մէջ նշուած ձեւակերպումներուն:

Այս յայտարարութիւնը պարզապէս ամփոփում մըն է: Լուծումի մանրամասնութիւնները, ներառեալ համաձայնութեան մաս կազմելու միջոցները եւ պայմանները մանրակրկիտ ձեւով բացատրուած են Խմբային Դատի Լրացուցիչ Յայտարարագրին մէջ, զոր կարելի է տեսնել, համակարգիչի վրայ փոխանցել եւ կամ արտատպել
www.ArmenianInsurancesettlement.com
կայքէջէն:

Առ ի քննութիւն Առաջարկուած Լուծման Պայմանագրի օրինակ մը կրնաք ըստանալ դատարանի դիւանակալի գրասենեակէն, Միացեալ Նահանգներու Շրջանային Դատարան, Գալիֆորնիոյ Կեդրոնական Շրջան:

ԿԸ ԽՆԴՐԵՆՔ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ՉԴԻՄԵԼ ԴԱՏԱՐԱՆ ԿԱՄ ԴԻՒԱՆԱԿԱԼԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ:

Փետրուար 19, 2004

ՀՐԱՄԱՆՈՎ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻՆ, ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼ 14
MERCREDI 14 AVRIL 2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.924 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20.924

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՑՈՅՑԵՐԸ

Ընդդիմութեան յաջորդական հանրահաւաքներու առաջինը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 9ին Երեւանի Ազատութեան Հրապարակին վրայ, պահանջելու համար նախագահ Ռ. Քոչարեանի հրաժարականը: Ուշադրաւ էին ապահովութեան լուրջ միջոցառումներ, սակայն ընդհանուր առմամբ հանրահաւաքը տեղի ունեցաւ խաղաղութեան մէջ ու բազմութիւնը որուն որպէս թիւ կազմակերպիչները մինչեւ 50 հազար տուին, իսկ ոստիկանութիւնը 6 հազարի շուրջ, ցրուեցաւ առանց միջադէպի: Այսուհանդերձ հսկողութեան տակ առնուեցաւ մոսկուայաբնակ Գէորգ Մեսրոպեանն ու Արթիւր Մանկասարովը, ապօրինի զէնք կրելու ամբաստանութեամբ:

Մինչ այդ նոյն օրը համախոհական իշխանութիւնը օրակարգի վրայ ունեցած էր հանրաքուէ կազմակերպելու ընդդիմութեան առաջարկը: Քննարկումներէ ետք առաջարկը Սահմանադրութեան եւ օրէնքներուն անհամապատասխան կոչուած էր: Պատրաստակամութիւն յայտնուած էր ներքաղաքական կացութեան առնչուած որեւէ հարց կլոր սեղանի նիւթ ընելու, այդ կարգին նաեւ եղած առաջարկին օրինականութիւնը եւ քննարկումը:

Ընդդիմութեան ցոյցը կրկնուեցաւ Ապրիլ 11ին ալ, նուազ բազմութիւն հաւաքելով: Այդ օրն ալ ձերբակալուեցաւ «Հանրապետութիւն» կուսակցութենէն Արամազդ Զաքարեան, սահմանադրական կարգերը բռնութեամբ տապալելու կոչեր ընելու եւ իշխանութեան ներկայացուցիչներուն հասցէին հրապարակաւ վիրաւորական արտայայտութիւններու մեղադրանքով:

Յաջորդ օրուան ցոյցին մասնակիցներուն որպէս թիւ տրուեցաւ 15-20 հազար: Ան կրկին տեղի ունեցաւ Ազատութեան հրապարակին վրայ, նոյն պահանջով: Ելոյթներ ունեցան Վազգէն Մանուկեան (ԱԺՄ) որ շեշտեց թէ բուն հարցը ներկայի նախագահին պաշտօնը ձգելը, կամ տեղը ուրիշի մը անցնիլը չէ, այլ երկիրը եւ ժողովուրդը ներկայի դժուար վիճակէն դուրս բերելու տակ ծրագրի մը մշակումը: «Արդարութիւն» դաշինքի քարտուղար Վիկտոր Դալլաքեան ալ հաւաստեց թէ իրենք դէմ են ահաբեկչական եւ հակասահմանադրական ճամբով քաղաքական նպատակ իրականցնելու: «Ազգային Միաբանութեան» նախագահ Ա. Գեղամեան իրենց շարժումին միանալու կոչ ուղղեց համախոհութեան անդամ կուսակցութիւններուն: Ակադեմիկոս Ս. Ղազարեանի եւ ուրիշներու ելոյթներէն ետք ցուցարարները Բաղրամեան պողոտայէն ուղղուեցան դէպի Ազգային Ժողովի շէնքը, մինչ նախագահին նստավայրին կարելի չէր մօտենալ, ճամբան փշալարերով փակուած ըլլալով:

Երբ ցուցարարները փակուած գտած են նախագահին նստավայրին ճամբան, նստացոյցի դիմած են ու անոնցմէ քանի մը հազար մնացած է հոն մինչեւ կէս գիշեր «Քոչարեան հեռացիր» լոզունգներով ու երգեր երգելով: Կէս գիշերին մարած են փողոցի լոյսերը ու շուրջ տասնեակ մը պայթումներ լսուած: Ժողովուրդը սկսած է խոյս տալ դէպի Օփերա եւ ցրուած:

***

Նոյն օրը Ազգ. Ժողովի «Հանրապետութիւն», «Օրինաց Երկիր» եւ ՀՅԴ երեսփոխանական խմբակցութիւնները յայտնած են թէ քաղաքական արհեստական լարումներէ խուսափելու համար որոշած են մասնակցութիւն չբերել Ապրիլ 12-14 երեսփոխանական խորհրդարանական աշխատանքներուն:

***

Ապրիլ 12ին «Ֆրանս Էնֆօ»ն եւ «Ռատիօ Ֆրանս Էնթէրնասիոնալ»ը, ինչպէս մամուլը արձագանգեցին Երեւանի ցոյցերուն:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 10/13)

ՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ԿԻՊՐՈՍԻ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԻՋԵՒ

Եւրոպայի Խորհուրդի ընդհանուր քարտուղարը Բաքուի մէջ Ազրպէյճանի իշխանութեան դէմքերու հետ հանդիպումներուն այն կարծիքը յայտնած է թէ կիպրական հարցին կարգաւորման ՄԱԿ-ի ծրագիրը կրնայ բարենպաստ պայմաններ ստեղծել Ղարաբաղի հակամարտութեան շուտափոյթ լուծումին համար: «Դաշնակցային պետութիւն» ստեղծելու այս ակնարկին որպէս պատասխան Ազրպէյճանի նախագահի արտաքին հարցերու խորհրդական Ն. Մամեդովը ըսած է թէ հակամարտութեան մը կարգաւորումը անշուշտ դրական գործօն է ուրիշի մը լուծումին համար, բայց տարբերութիւններ կան Ղարաբաղի եւ Կիպրոսի միջեւ, քանի որ Ազրպէյճան առաջնային կը նկատէ իր «տարածքային ամբողջականութեան» սկզբունքը:

***

ՔԱՂԱՔԱՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՀՐԱԺԱՐԱԾ

Քաղաքաշինութեան նախարար Արա Արամեան հրաժարած է իր պաշտօնէն: Ռ. Քոչարեան Ապրիլ 10ի հրամանագրով ընդունած է հրաժարականը ու վերջ տուած անոր պաշտօնին:

***

ԲԱՔՈՒ ԱՒԵԼԻՆ Կ'ԱԿՆԿԱԼԷ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԷՆ

Ազրպէյճանի նոր նշանակուած Արտաքին գործերու նախարարը Էլմար Մամէդեարով յայտարարած է թէ Ռուսաստանը Հարաւային Կովկասի մէջ կայունութեան հաստատման գլխաւոր ազդակն է եւ իրենք ղարաբաղեան հակամարտութեան կարգաւորման հոլովոյթին մէջ առաւել գործօն մասնակցութիւն կ'ակնկալեն անկէ: «Ոչ խաղաղութիւնը, ոչ պատերազմ վիճակը չի կրնար շարունակուիլ հրադադարի փխրուն պայմաններուն մէջ» ըսած է ան: Նոր նախարարը որուն նշանակումը կը մեկնաբանուի որպէս արտաքին քաղաքականութեան մարզին ուղղակի նախագահ Ի. Ալիեւի ենթարկումը, Ապրիլ 16ին Փրակայի մէջ հանդիպում պիտի ունենայ Մինսկի խումբին նախագահներուն ու Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի հետ:

***

ԼՂՀ

ԲԱՆԱԿԸ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆ

Հեռատեսիլի հարցազրոյցի մը Պաշտպանութեան նախարար, բանակի հրամանատար զօր. Սէյրան Օհանեան ըսած է թէ Ղարաբաղի բանակը կատարելապէս կը կատարէ հայրենիքի պաշտպանի դերը, յստակ տիրապետութիւնը ունի կացութեան եւ զինուորները պատրաստ են անձնուրաց կերպով պաշտպանելու հայրենիքի սահմանները, ամէն ոտնձգութեան դէմ: Աւելցուցած է թէ բանակը զարգացման որակական նոր փուլի մէջ կը գտնուի: Օրէ օր կը կատարելագործուին սահմանային պաշտպանական կառոյցները, կը բարձրանայ զինուորներու պատրաստութեան մակարդակը եւ բանակին թիկունքի ամրապնդումը:

***

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՎԱՀԱՆ ՋՈՒՀԱՐԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Յունահռոմէական ոճի 60 քկ. ծանրութեան դասակարգի գիմրեցի ըմբիշ Վ. Ջուհարեան Շուէտի Եւրոպայի ախոյեանութեան առաջին տեղը գրաւած է: Հայաստանի 6 մասնակիցներուն միակը եղած է մետալի արժանացող: Վերջին փուլին 4-1 յաղթած է Թուրք ըմբիշին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱՑԻՆԵՐԸ

Իւ. էմ. փէ.ի դիրքաւորումը եւ էլիզէի ճշդումը (Ֆրանսայի դիրքը անփոփոխ կը մնայ) բաւական աղմուկ հանած է Եւրոպայի զանազան երկիրներուն մէջ: Սկզբունքով ամէն ոք Պրիւսէլի Յանձնախումբին տեղեկագրին կը սպասէ, բայց դիրքերը ծանօթ են: Եւրոպական երեք հիմնարկութիւններէն Խորհրդարանն է որ ամէնէն վերապահն է եւ Մարտ 31ին լայն մեծամասնութեամբ բանաձեւ մը քուէարկեց այդ ուղղութեամբ (տե՛ս. «Յառաջ», Ապրիլ 3): Բայց Խորհրդարանը միայն խորհրդակցական դեր ունի, որոշողները պետութեան եւ կառավարութեան ղեկավարներն են, որոնք իրենց կարծիքը պիտի յայտնեն Դեկտեմբերին եւ կը թուի որ կացութիւնը կրնայ նպաստաւոր ըլլալ Անգարայի: Գերմանիա կողմնակից է հակառակ Գերմանացիներու լայն մեծամասնութեան ընդդիմութեան: Իտալիա եւ Անգլիա կողմնակից են նոյնպէս: Թոնի Պլէրի համար՝ «Միութիւնը պէտք է ցոյց տայ որ ոչ միայն խօսքով այլեւ գործով յանձնառու է ի նպաստ ցեղերու, մշակոյթներու եւ կրօնքներու զանազանութեան»: Բայց հիւսիսային պետութիւնները եւ նոր (10) անդամները շատ վերապահ են: Հունգարացի դիւանագէտ մը դիտել կու տայ.– «Նախքան դիտնալը թէ Անգարա ի վիճակի՞ է Եւրոպական Միութիւն մտնելու, պէտք է հարց տալ որ Միութիւնը ի վիճակի՞ է Թուրքիան ընդունելու»:

***

Բաւական երկդիմի է Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան դիրքը: Նախ, ըստ Մոնտի (Ապրիլ 11/12), կուսակցութիւնը կը քննադատէ Իւ.էմ.փէ.ի ցուցաբերած թշնամական վերաբերումը: Մոսքովիչի կը գտնէ որ աջ կուսակցութիւնը պատեհապաշտութիւն մը ցոյց կու տայ, զոր «անհանդուրժելի» կը նկատէ: Դեռ աւելին, այդ հակադրեցութիւնը «դայթակղեցուցիչ» իսկ կ'որակէ: Բայց, տարբեր է կուսակցութեան պարագլուխ՝ Ֆր. Հոլանտի կարծիքը: Ապրիլ 11ին, Եւրոպա 1 ձայնասփիւռի կայանէն, ան բոլորովին դէմ արտայայտուեցաւ Թուրքիոյ անդամակցութեան, շեշտելով.– «Ներկայիս, Թուրքիոյ անդամակցութեան պայմանները չեն իրագործուած: Թուրքիա դեռ շատ ընելիք ունի»:

Ձայնասփիւռի նոյն կայանը, վերոնշեալ յայտարարութենէն ետք, հարցազրոյց մը ըրաւ Թուրքիոյ Ֆրանսայի դեսպանին հետ, որ իր խոր յուսախաբութիւնը յայտնեց: Թուրքիոյ անդամակցութեան նիւթը դեռ շատ պիտի ծեծուի մինչեւ Յունիս 13 եւ ամէն օր յօդուածներ ալ լոյս կը տեսնեն այդ մասին: Ֆիկառոյի Ապրիլ 12ի թիւին մէջ, Քրիսթոփ Պէրթրամ «Թուրքիան, թեկնածութիւնը որ կը պառակտէ» խորագրին տակ կը պարզէ իր տեսակէտը: Դիտել կու տայ որ 2013ին, պիտի բաւէ որ միայն մէկ երկիր, հաւանական 30երուն վրայ, դէմ ըլլայ, որպէսզի անդամակցութիւնը մերժուի: Իր տեսակէտով, Թուրքիա պէտք է ընդունուի:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ԽՕՍՔԸ ԱՅՍ ՉԷ

Թուրք մամուլի ծանօթ, փորձառու քաղաքական մեկնաբանը Սամի Գոհէն վերլուծած է Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան մասին Ֆրանսայի կեցուածքը («Միլլիյէթ», Ապրիլ 9): Բարձրացող դէմ ձայներու առջեւ նախագահ Ժ. Շիրաքի լռութիւնը կը բացատրէ ներքին քաղաքականութեան լուրջ հարցերուն ծանրութեամբ: Կը խոստովանի որ Թուրքիոյ անդամակցութեան դէմ քաղաքական ազդեցիկ անձնաւորութիւններ կան, սակայն համոզուած է որ Ֆրանսայի իշխանութեան կարծիքը ժխտական պիտի չըլլայ: Միայն հարկ է սպասել Եւրոպական Խորհրդարանի յունիսեան ընտրութեան, որուն նախօրեակին Ֆրանսայի նախագահն ու Արտաքին գործերու նախարարը կը խուսափին Թուրքիոյ ի նպաստ արտայայտուելէ, քանի որ ատիկա իրենց քաղաքական հոլովոյթին համար մահացու կրնայ ըլլալ: Հակառակ որ Ֆրանսայի հանրային կարծիքն ալ բնաւ կողմնակից չէ Թուրքիոյ անդամակցութեան եւ նոյնիսկ դէմ կեցուածք ունի, Ս. Գոհէն համոզուած է թէ Ֆրանսա վերջին եւ բուն խօսքը չէ արտասանած եւ թէ աջակողմեան թեւը եւրոպական ընտրութեններէն ետք պիտի վերադառնայ իր «աւանդական» կեցուածքին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԻ պատերազմը, այլեւս ոչ մէկ կասկած մնացած է թէ կատարեալ անելի վերածուած է ԱՄՆ-ու համար: Օրէ օր աւելի մեծ յաճախականութեամբ կը շեշտուի Վիէթնամի հետ նմանութիւնը: Տեղւոյն վրայ կատարեալ անիշխանութիւն կը տիրէ ու Իրաքցիները կը բազմապատկեն իրենց առած պատանդներուն թիւը: Ապրիլ 13ի առաւօտեան լուրերը կը տեղեկացնէին թէ տասը Ռուսեր պատանդ առնուած են: Յարաբերական դրական տեղեկութիւնը այն էր որ թէեւ խախուտ, կարելի եղած է հրադադար մը հաստատել Նաճաֆի ու Ֆալուճայի մէջ: Վերջին շաբթուան կռիւները աւելի քան 600 Իրաքցիներու մահուան եւ 1250ի շուրջ վիրաւորներու պատճառ եղած են: Դաշնակից ուժերն ալ կորսնցուցած են 70 զինուոր Ապրիլ 1էն ի վեր: Եգիպտոսի նախագահ Հ. Մուպարաք ԱՄՆ-ու նախագահ Ճ. Պուշի յայտնած է իր խոր մտահոգութիւնը, իսկ սաուտցի նախարարներու խորհուրդը շեշտած է ՄԱԿ-ի վճռական դերին առաջնային կարեւորութիւնը: Նախագահ Պուշ ալ, որ 2001 Սեպտ. 11ի ա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԼՈՒՍԱՆՑՔԻ ՎՐԱՅ

ՍՓԻՒՌՔԸ ԾԱԽՈ՞Ւ Է

Հ.Բ.Ը.Մ.ի «AGBU News» պարբերաթերթի Նոյեմբերի թիւին մէջ, կազմակերպութեան նախկին նախագահուհի (այժմ՝ Կեդրոնական Վարչութեան ատենապետուհի) Լուիզ Մանուկեան-Սիմոն յօդուած մըստորագրած էր երեւանեան հերթական այցելութեան մը առիթով, որ «Ազդ»ի կողմէ թարգմանաբար արտատպուելէ ետք, վերջերս հիւրընկալուած էր «Յառաջ»ի մէջ: Վերնագիրը՝ «Երեւանը ծախու է»:

Իրմէ առաջ, Հ.Բ.Ը.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութեան նախկին անդամ Հայկաչէն Ուզունեան երկարաշունչ յօդուածով մը, որ նաեւ արտատպուած էր «Յառաջ»ի մէջ, կ՚անդրադառնար Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան մասին շրջող աւելի քան մտահոգիչ շշուկներու: Վերնագիրը՝ «Մելգոնեանը ծախո՞ւ է»:

Այս հարցումին ժխտական պատասխան տալէ ետք անցեալ Նոյեմբերին, կազմակերպութեան Կեդր. Վարչութիւնը 180 աստիճան շրջադարձ մը կատարած է եւ, ըստ Մարտ 16ի հաղորդագրութեան, միաձայնութեամբ որոշած՝ Յունիս 2005ին վարժարանը փակել: Միաժամանակ, հրապարակ հանած է անգլերէն տեղեկագիր մը, զոր կարելի է կարդալ Համացանցին մէջ (www.agbu.org): Այդ տեղեկագրին հայերէն թարգմանութենէն քաղուածքներ լոյս տեսած են «Յառաջ»ի «Մելգոնեանի Թղթածրար»ին մէջ, իսկ ամբողջութիւնը՝ «Նոր Կեանք»ի Մարտ 25ի թիւին եւ այլ ամերիկահայ թերթերու մէջ:

Ի դէպ, յոբելեան տօնել սիրողներուն համար, կ՚արժէ դիտել տալ, որ փակումին լուրը յայտարարուած է Մելգոնեանի հիմնադրութեան (1924) 80ամեակին, իսկ փակումը տեղի պիտի ունենայ դըպրոցի բացումին (1926) 80ամեակին եւ... Հ.Բ.Ը.Մ.ի հիմնադրութեան (1906) 100ամեակին նախօրեակին: Յոբելենական գեղեցի՜կ նախաձեռնութիւն:

Եթէ Երեւանը ծախու է ,իսկ Մելգոնեանը ծախու է, ոչինչ կ՚արգիլէ հարցընել, թէ արդեօք Սփիւռքը ծախո՞ւ է:

Երբ դպրոց կը գոցենք, թերթ կը դադրեցնենք կամ եկեղեցական արարողութիւն անգլերէնի կը վերածենք...: Երբ մեր զաւակները ոչ-հայկական դպրոց կ՚ուղարկենք, թերթի չենք բաժանորդագրուիր, եկեղեցիին հանդէպ անտարբեր ենք...: Այն ատեն է, որ թէ՛ մեր ղեկավարները Սփիւռքը ծախու կը հանեն եւ մենք՝ պարզ ժողովուրդ, մեր գործնական չկամութեամբ կամ անտարբերութեամբ այդ վաճառքին մեղսակից կը դառնանք:

«Սփիւռքահայ կեանքի մէջ հայ թերթը անբաժանելի անդամ է Հայ Եկեղեցի – Հայ Դպրոց – Հայ Մամուլ եռոտանիին վրայ բարձրացած ազգային կառոյցին: Ո՛չ մէկ միաւոր այս եռոտանիին վրայ բարձրացած կառոյցէն աւելի բարձր կրնայ կենալ: Բոլոր միաւորները՝ ինչ բնոյթի եւ տարողութեան ալ ըլլան անոնք, իրենց գոյութիւնը կը պահեն միայն այս եռոտանիին վրայ բարձրացած կառոյցով ու կառոյցի հաշւոյն: Ահա թէ ինչու թերթ մը փակել համազօր է դպրոց մը փակելուն»: (Երուանդ Քասունի, «Զանասէր», Յունուար 2004· արտատպումը տե՛ս. «Նոր Կեանք», Մարտ 25):

Մէկ խօսքով, սպաննել ասոնցմէ մէկը կամ միւսը կը նշանակէ, պարզապէս, ինքնասպանութիւն գործել:

***

Մելգոնեան վարժարանի փակումին ամփոփարոյց լուրը ցոյց կու տայ «ուղիղ ճանապարհը» Սփիւռքի ողնայարը կազմող դպրոցներուն.– «Երբ չէք կրնար դպրոց մը մատակարարել, փակեցէ՛ք, ծախեցէ՛ք եւ հասոյթը աւելցուցէ՛ք գանձարանին»:

Տոմարակալի մտայնութիւն: Այն մարդուն, որու աշխատանքով տարուան վերջը կ՚իմանանք, թէ խանութի հաշուեկշիռին «Արդիւնքներ»ու սիւնակը կապո՞յտ թէ կարմիր գոյնը ունի:

Կարմիրը կորուստ է, կապոյտը՝ շահ:

Վերլուծելով տոմարակալին «կարմիր»ը, պաշարին հաշուապահը, որ մոռցած է, թէ միայն վերացական թիւերով չաշխատիր, այլ՝ իրակա՛ն մարդ էակներով, ինչպէս որ համալսարանին մէջ փորձած են սորվեցնել իրեն, ձեզի պիտի ըսէ, թէ պէտք է բոլոր ծախքերը կրճատել: Եւ քանի որ որեւէ գործ ունի անփոփոխ ծախքեր (վարձք, եւայլն) եւ փոփոխական ծախքեր (ամսականներ, եւայլն), ամէնէն դիւրին լուծումներէն մէկն է պաշտօնեաներուն ամսականը իջեցնել կամ մէկ քանին գործէ ազատել: Յաջորդ տարի կամ քանի մը տարի վերջ, եկամուտ՝ 20, ծախք՝ 18: 20 – 18= 2: Ազատած ենք, շունչ քաշեցէ՛ք:

Ի՞նչ գնով: Ատիկա հաշուապահին հոգը չէ, այլ՝ հաշուապահութեան մարդկային կողմը չմոռցած վարչագէտին գործն է:

Ահա թէ ինչո՞ւ կազմակերպութիւնները կամ պետութիւնները վարչագէտներու կողմէ կը ղեկավարուին, որոնք անպայման համալսարանական տիտղոս չունին, բայց պէտք է գիտնան ղեկավարել, ու երբեք չմոռնալ, որ անձե՛ր կը ղեկավարեն եւ ոչ թէ մեքենաներ:

Յայտնի ու անհերքելի փաստ է, ամէն գաղափարախօսութեան պատկանող պատմագէտներու ու տնտեսագէտներու համար, որ 1930ական թուականներուն, համաշխարհային մեծ տագնապէն ետք, Միացեալ-Նահանգներու տնտեսութիւնը, որ բառացիօրէն «գետնին տակը» անցած էր, սկսաւ իր վերականգնումը շնորհիւ... պետական ներդրումին: Պետութիւնը իր չունեցած դրամով ներդրում ըրաւ ու գործ ստեղծեց, որ իր կարգին աղբիւր դարձաւ մասնաւոր ձեռնարկումներու աստիճանական բարւոքումին: Այս քաղաքականութիւնը, որու տեսաբանը եղած էր անգլիացի տնտեսագէտ Քէյնս (Ճոն Մէյնարտ Քէյնս), ԱՄՆ-ու փրկութիւնը դարձաւ այդ տասնամեակին եւ զայն նախապատրաստեց Բ. Աշխարհամարտին՝ տնտեսական հզօրութեամբ դիմագրաւելու համար պատերազմի ահռելի ծախքերուն:

Մեր կազմակերպութիւնները եւ հաստատութիւնները պետութիւններ չեն, ընականաբար, բայց պետական դեր կը կատարեն: Անոնք կը կեդրոնացնեն թէ՛ ղեկավարութիւնը եւ թէ նիւթական աղբիւրները: Բնական է, որ եթէ հաշուապահի մտայնութեամբ չարժած ըլլային, արդիւնքը պիտի չըլլար մինչեւ հիմա իրագործուածը:

Անշուշտ, այնքան միամիտ չենք (ու համալսարանին մէջ ուսարած ենք... հաշուապահութիւն), որ չհասկնանք, որ ամէն տարի դպրոցի մը 1·200·000 տոլարի բացը գոցելը, երբ 350ի փոխարէն դպրոցը 200 աշակերտ ունի, «հակատընտեսական» է:

Ինչո՞ւ չըլլայ: Անտառի օրէնքին մէջ կ՚ապրինք այս օրերուն: Աշխարհը յաղթականներէ եւ պարտուածներէ կը բաղկանայ: Ով որ պարտուած է, խաղէն դուրս է, թող իր գլխուն ճարը տեսնէ: Այն դպրոցը, որ «այլեւս հայկական ներկայ իրականութեան մէջ չարդարացներ իր հիմնական առաքելութիւնը», ինչպէս գրուած է Մելգոնեանի փակումը «աւետող» հաղորդագրութեան մէջ, անկեալներու խումբին կը պատկանի:

Այս մտածելակերպը վերջին 10–12 տարիներուն սկսած է բոյն դնել հայ իրականութեան քիչ մը ամէն տեղ՝ ազգային հարցերը դրամատիրական արդիւնաւէտութեան ամենանեղ ակնոցով դիտել: Եթէ այսինչ գործը նիւթապէս չահաբեր է, կ՚ընենք, եթէ ոչ, անոր մասին չենք իսկ մտածեր: Կազմակերպական ներդըրում՝ զերօ, նոյնիսկ եթէ սկզբնական կորուստը կարելի ըլլայ չրջել հետեւողական աշխատանքով:

Ու այդպէս է որ, ինչպէս «Նոր Օր»ի խմբագիր Վաչէ Սեմերճեանը կը գրէ (Մարտ 20), «80ականները բերին տըխրութիւնը փակուող վարժարաններուն: Պէյրութի Երուանդ Տեմիրճեան, Յովակիմեան-Մանուկեան, Դարուհի Յակոբեան եւ Ռուբրբթաունի ՀԲԸՄ-ի վարժարանները չկան: Անցեալին կը պատկանին: Դարուհի Յովակիմեան մը միայն՝ իբրեւ Պէյրութի Լեւոն Նազարեան վարժարանին պատին գամուած անուն է: Եւ շուտով Նիկոսիոյ մէջ ալ Մելգոնեանը յուշ կրնայ դառնալ, շրջանաւարտներուն յուշերուն նման»:

Եթէ հայ դպրոց մը գոյութիւն ունի հայեցի դաստիարակութիւն ջամբելու նպատակով, կը նշանակէ, որ ամէն բանէ վե՛ր այդ նպատակը կայ: Եթէ ատիկա պատճառ կը դառնայ, որ այս կամ այն կազմակերպութիւնը հրաժարի «ամէն բան» փորձել ընելէ, որովհետեւ նիւթական աղբիւրները բաւարար չեն, ուրեմն... թող այդ կազմակերպութիւնը «ամէն բան» չընէ՛:

***

Շատ դիւրին է խօսիլ ազգային վեհ նպատակներու, հիմնադիրներու տեսիլներու, յաղթական երթ շարունակելու կամ նման ուրիշ գեղեցիկ բաներու մասին: Այդ բոլորի անունով տեւ ու գիշեր կը խօսինք, քանի որ լեզուն ոսկոր չունի, տըպագրական գլանները՝ թուղթի պակաս, իսկ Համացանցի կայքէջերը՝ ամբարելու կարողութեան հարց:

Բայց խօսողները կը հաւատա՞ն իրենց ըսածին:

Հ.Բ.Ը.Մ.ի Կեդր. Վարչութեան տեղեկագիրը կը հաստատէ, որ կազմակերպութեան ներկայութիւնը վայելող ըսփիւռքեան համայնքներուն մէջ մօտ 2·500·000 Հայեր կան եւ դպրոցական տարիքի շուրջ 400·000 մանուկներ, որոնցմէ լաւագոյն պարագային 10 առ հարիւրը հայկական վարժարան կը յաճախէ: (Այս թիւերուն ճշմարտացիութիւնը խնդրոյ առարկայ պիտի չդարձնենք հոս): Ուրեմն պէտք է մտածել միւս 90 առ հարիւրին մասին: Ու յետոյ շարուած է հընարաւոր «պիտի»ներու երկար ցանկ մը, որոնք խնայուած 1·200·000 տոլարով պիտի իրագործուին հաւանաբար:

Ի դէպ, տեղեկագիրը ո՛չ մէկ տեղ ակնարկած է բազմիցս հոլովուած այն ըրնդումին, թէ Մելգոնեանի կալուածները 80 միլիոն տոլար կ՚արժեն, եւ այն ամբաստանութեան, թէ փակումին ետին այդ 80 միլիոնը «իրական» դարձնելու դրդապատճառը կայ միայն:

Այդ բոլոր «պիտի»ները եւ այլեւայլ պատճառաբանութիւնները շատ յարգելի կը թուին, շատ տրամաբանական, շատ արդարանալի: Բայց բոլորին տակ կայ մէկ ու միակ, չըսուած, անգիտակիցին մէջ շատ խոր, աննկատելիօրէն նստած, բայց միշտ ներկայ տրամաբանութիւն մը. նահանջի տրամաբանութիւնը:

Իսկ տասնամեակներէ ի վեր ուրիշ տըրամաբանութեամբ չշարժելով է, որ հասած ենք այսօրուան վիճակին, բոլոր յարգելի բացատրութիւններով հանդերձ: Կ՚երթանք նահանջէ նահանջ:

Եթէ միայն 10 առ հարիւրը հայկական վարժարան կը յաճախէ, ինչո՞ւ չփակենք բոլոր դպրոցները անխտիր: Հայութեան 10 առ հարիւրին համար կ՚արժէ՞ զանոնք պահել: Մեծ գլխացաւանքէ մը պիտի ազատէինք, ո՛չ մեծածախս շէնքեր պահել, ո՛չ ուսուցիչներ ճարել, ո՛չ ալ ամէնօրեայ տաղտուկներ դիմագրաւել:

Դրամատիրական արդիւնաւէտութիւնը ատիկա պիտի պահանջէր: Երբ միջազգային կազմակերպութիւն մը պայման կը դնէ, որ երկրի մը ընկերային, կրթական ու մշակութային ծախքերը կրճատուին՝ իր պարտքերը վճարելու համար, տարբեր բան կ՚ընէ՞ արդեօք:

Զմոռնանք նշել, որ տեղեկագիրը կ՚ակնարկէ 120 աշակերտներու նուազագոյն թիւի մը, որպէսզի դպրոցի մը առաքելութիւնը նիւթապէս արդարանալի ըլլայ: Ու յիշելով բազմահարիւր աշակերտներով դպրոցներու յաջողութիւնը, նշած է նաեւ մտահոգիչ պարագաներ, ինչպէս Աթէնքի (64 հոգի) եւ Սիտնիի Նախակըրթարանները (35 հոգի): Եթէ ասոնց վրայ աւելցնենք Վաչէ Սեմերճեանի յիշած Թորոնթոյի վարժարանը, որ «խամրելու վրայ է», արդէն փակուելու յառաջիկայ թեկնածուներուն պատկերը կրնանք գը[...] ծել:

«Արմինիըն Ռիփորթըր»ի Մարտ 27ի խմբագրականը քանի մը սուր բաներ ը[...] սած է (բոլոր ընդգծումները մերն են).–

«Համաձայն ենք, որ Հ.Բ.Ը.Մ.ը ամէն իրաւունք ունէր որոշելու, թէ Մելգոնեանը այլեւս իր առաքելութեան չէր ծառայեր եւ թէ չէր արդարացներ աւելի քան մէկ միլիոն տոլարի տարեկան բացը զոր Հ.Բ.Ը.Մը կը ծածկէր: Այսուհանդերձ, կը զգանք, որ Հ.Բ.Ը.Մ.ը ռազմագիտական սխալ մը գործած է՝ կրթական հաստատութեան փակումը որոշելով եւ կազմակերպութեան դէմ լայն գայրոյթ յառաջացնելով»:

(...) «Փոխանակ հայեցի դաստիարակութեան առաջնակարգ դէմքերու յատուկ յանձնախումբ մը ստեղծելու, որ Մելգոնեանի արժանիքներն ու գործունէութիւնը ուսումնասիրէր և հաստատութեան ապագային մասին կարծիք մը հրապարակէր, Հ.Բ.Ը.Մի Կեդր. Վարչութիւնը իր հաշւոյն գործած է, որոշելով սիրուած ու սյսքան ժամանակ հայ ժողովուրդին ծառայած հաստատութեան մը փակումը: (...) Ասկէ զատ, Հ.Բ.Ը.Մ.ի Կեդր. Վարչութիւնը ատակ անդամներ չունի հայեցի դաստիարակութեան այս ղեկավար կեդրոնին ապագան որոշելու համար: Դաստիարակութիւն, որու դերն ու արժէքը միայն լաւ կը հասկնան անոնք, որոնք անկէ անցած եւ զայն փորձարկած են: Վարչութիւնը մէկ-երկու անդամ ունի, որոնք ոչ-հայկական դաստիարակութեան մասնագէտներ են, բայց այս անձերը հայեցի դաստիարակութեան բնոյթը չեն կրնար լիովին ըմբռնել: Հ.Բ.Ը.Մ.ի Կեդր. Վարչութիւնը քիչ անդամներ ունի, որոնք կրնան հայերէն խօսիլ ու գրել»:

(...) Հ.Բ.Ը.Մ.ի Կեդր. Վարչութիւնը ներկայիս բաղկացած է անձերէ, որոնք յաջող են իրենց ասպարէզներուն մէջ: Սակայն, շատ կասկածելի է, որ անոնք կարենան դպրոցի մը ճակատագիրը որոշել պարզապէս որովհետեւ հաստատութեան սեփականատէր ըլլալ կը յաւակնին: Այս անդամներուն մեծ մասը ո՛չ իսկ կը խօսի կամ կը մտածէ Հայու պէս, ու[...] րեմն, նման նուրբ հարցի մը առիթով [...] քուէարկելէ պէտք է խուսափէին»:

Աւելորդ չէ նշել, որ Հայկաչէն Ուզունեանի վերոյիշեալ յօդուածը փաստերով հակազդած ու քննադատած էր «Արմինիըն Ռիփորթըր»ի խմբագիր Եդուարդ Պօղոսեանի հրատարակած գրութիւն մը, ուր ան, Կիպրոս կատարած այցելութենէն մը ետք, իր վերապահութիւնները յայտնած էր Մելգոնեանի յարատեւութեան կարելիութեան մասին: Քննադատութեան հիմքը «պատուէրի վրայ» գրուած ըլլալու ամբաստանութիւնն էր:

Ինչ ալ ըլլայ ճշմարտութիւնը, հին ու նոր ժամանակներու, բայց մա՛նաւանդ նորերու, մեր կազմակերպութիւնները ունեցած են հայերէն չիմացող, հայօրէն չմտածող եւ հայութենէ անտեղեակ ղեկավարներ: Հայերէն չիմանալը մեղք մը չէ, երբ գիտենք որ Սփիւռքի մէջ թրքախօս Հայեր, օրինակ, երէկ եւ այսօր ամէն ինչ ըրած են, որպէսզի հայկական դպրոց պահեն: Բայց երբ յատկանիշներէն միանգամայն զուրկ ըլլալը քիչ մը շատ է: Եթէ հին օրերուն հատուկենտ էին նման մարդիկ, այսօր շատցած են: Սակայն, ո՛չ մէկ կազմակերպութիւն կրնայ ինքզինքին արտօնել հայկականութիւնը բնորոշող էական բոլոր տուեալներէն զուրկ մարդոց ձեռքը անցնիլ, որովհետեւ վաղը անոր մասին կրնայ ըսուիլ, թէ «այլեւս հայկական ներկայ իրականութեան մէջ չարդարացներ իր հիմնական առաքելութիւնը»...:

Իսկ շարունակութիւնը արդէն ծանօթ է:

Նպատակայարմար պիտի ըլլար, եթէ Հ.Բ.Ը.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութիւնը վերատեսութեան ենթարկէր իր անխոհուրդ որոշումը:

Այսպէսով, Սփիւռքի իր բաժինը ծախու չհանելու մտադրութեան լաւ փաստ մը կու տար:

Եւ արդէն գիտենք, թէ Սփիւռքը ծախու հանելը ինչի՞ հաւասար է:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Նիւ Ճըրզի

ՅԱՋՈՐԴ ԿԱՆԳԱՌԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ ՀԵՌՈՒ

«Գերմանիան մեր երկրին ոչ մի բանով նման չէ. արեւը ցանկալի յիշողութիւն է, անձրեւի առատութիւնից չատերի դէմքին քաղաքակիրթ ժպիտի փոխարէն հակակրանք կայ, տես հէնց մենք՝ սեւ մազերով, սեւ աչքերով օտարերկրացիներս ենք արեւի իրենց հասանելիքը մեր երկրներ ուղարկել՝ հոգի դըրոշմը աչքներիս մէջ, ծանր մրցակցութիւն պարտադրելով պաղած տեղացիներին: Փողոցային լուսակրի կանաչ լոյսը չտեսնեն, կարգապահ հետիոտները փողոցը չեն անցնի, կարմիր լոյսի տակից անցար, փողոցի պատահական մի անցորդ, անչուշտ գերմանացի, թուղթուգրիչը կը հանի ու մեքենայիդ համարանիշը կը յայտնէի ոստիկանի տուգանային մատեանում... ստիպուած ես հանրային փոխադրամիջոցից օգտուել՝ ատոբուսի ես սպասում, գալիս է ըստ չուացուցակի, իրար դիրկ նստելու առիթ չեն տալիս՝ ազատ տեղեր միշտ կը գտնես, մի խօսքով տխուր կեանք է, արկածներ չկան, երազելու ժամանակ՝ նոյնպէս», ասում է էս տեսակ կարգաւորուած կեանքից մի կուշտ ձանձրացած, ինձ ծանօթ, չորս տարի Հայաստանը չտեսած ու Գերմանիայում բնակուելու մերժում ըստացած հասակակիցս, ով դեռ յոյս ունի՝ Հայաստանում կարգուկանոն կը լինի, ինքը տուն կը գնայ: Իսկ հիմա, թափառականի կամ որ աւելի ճիշդ՝ փախստականի իր կեանքի յաջորդ կանգառը փորձում է գտնել մերձակայ երկրներից մէկում՝ Հոլանտիայում, Պելժիքայում կամ Ֆրանսիայում: Սահմանի վրայ ոչ ոք չի ստուգում, անձնագիր չունի, նոր անուն - ազգանունով մինչեւ բախտը բերի ու որեւէ երկրում կեցութեան ժամանակաւոր թոյլտուութիւն ըստանայ: «Գերմանիայում, ասում է, ամէն ինչ փորձեցի, բախտս չբերեց հէնց սկըզբից, երբ ամուսնութեան նպատակով ծանօթութիւններիս մէջ հարուստ չեղածին մերժում էի: Յետոյ ծանօթներիցս խոստացան, որ իմ հրէական ծագման մասին վկայող թուղթ կը սարքեն, կեդրոնական բժշկային հետախօսների գողութեան վրայ բռնուեց: Փորձեցի նրանից փողս պոկել, հրջապատից սպառնացին, որ ինձ խելօք պահեմ»: Յոյսը չի կորցնում, ասում է, մի քանի տարի յետոյ փախստականի իր կեանքի այսօր արդէն դըրչի ծայրին կախուած թէք ժամերը պէսթ-սէլըրներ են դառնալու նաեւ օտար ընթերցողի համար: Սա ապագայում, իսկ հիմա մի ճանապարհ, որի հետիոտն եմ նաեւ ես, ուրեմն եւ խրաքանչիւր քիլոմեթրին մեր հայրենակիցների հետ հանդիպումների մասին պատմելու առիթն այս պահին ինձ է տրուած:

Գերմանիայի հարթ աւտոմայրուղիներից, կարգուկանոնից յետոյ էկզոթիք մի չունչ այդուհանդերձ յուշում է, թէ տարածքով Հայաստանի չափ Պելժիան իր երթեւեկութեամբ, ճանապարհային դարուփոսերով գոնէ նման է մեր հայրենի երկրին: Ջուրն աւելի վատն է, արուարձաններում կարելի է մոռանալ, որ Եւրոմիութեան մայրաքաղաքում ես, իսկ թաքսու վարորդների հետ սակարկելը նոյնիսկ բնական է թւում:

Պրիւսէլի կենտրոնում գտնուող հայկական ռեստորաններից մէկում աշխատող ֆրանսերէն բլբլացնող մեր հայրենակցուհու «էսար համեցէք»ին ես հայերէն պատասխանեցի: Հայաստանից նո՞ր էք եկել, գո՞րծ էք փնտռում, ռուսերէնը ինձ դէմ տուեց Արտաշատից մի քանի տարի առաջ Պրիւսէլ տեղափոխուած, սեւ մազերը դեփ-դեղին ներկած տիկին Լ.Ն «Մեր հայերէնը մոռցել եմ, - ասաց, գիտցածս ամուսնուս թուրքահայերէնն է, խօսեմ, դու չես հասկանայ: Հայկական ճաշատեսակներից ձմեռ օրերին երբեմն հարիսա ենք տալիս, որ սեմ յաճախորդները չատ են սիրում, սուտ կը լինի: Հայերը դուրսը չեն ճաշում, թանկ է, դէ մեր յաճախորդն էլ, փառք Աստծոյ, Պրիւսէլ եկած թուրիստն է, պակաս չունենք»:

Հարեւանութեամբ գտնուող հայկական միւս ռեստորանում մի հայուհու հանդիպեցինք, որ չատ դեղեցիկ արեւմըտահայերէն էր խօսում, այնուհետ իր ատծը Թուրքիայից Պելժիքայում հաստատուած իր խօսակից հայրենակից ռեստորանատէրերին ֆրանսերէն թարգմանում: «Շատ հպարտ էք՝ Հայաստանէն կ'երեւիք, ասաց ինձ դիմելով: Դո՞ւք ալ ռուսերէն կը խօսիք, հարցրեց ու առանց պատասխանս լսելու չարունակեց՝ ֆրանսական դպրոց գացի, բայց հայերէնս չմոռցայ, երկիր չունէի, պետութիւն չունէի, հայութիւնս չկորսնցուցի, դուք պետութենէն կու գաք, հայերէն չէք խօսիր, չորս օր վերջ օտար հպատակ մը կը դառնաք, հետը կ'ամուսնանաք, հողերնիդ չէ՝ Հա՞յ էք, Հայ չէ՞ք...»: Զգիտեմ ամուսնուս լիբանանահայ լինե՞լը յոյս ու վստահութիւն ներշնչեց, աղջկաս սահուն հայերէ՞նը, թէ իմ «հանդուրժողականութիւնը»: Ու տիկինը համարեա բարեկամացաւ՝ անկեղծօրէն խոստովանելով, թէ Հայաստան այցելելու տարիների իր փափաքն աղօտանում է վերջին տարիներին իրենց «Երազի հայրենիքէն» եկածների հետ թէկուզ հպանցիկ հանդիպումներից, նա յուշեց, թէ ուր գնանք, որ նրանց ունկնդրենք:

Քինտերման փողոցում հայ երկու կաթողիկոսների օրհնած 13 տարուայ պատմութիւն ունեցող հայկական եկեղեցում պատարագ էր: Ներսում Հայաստանից եկածներն իրօք առանձնանում էին՝ բարձր խօսելով, արարողութեան ժամանակ հազար անգամ ներսուդուրս անելով, երեխաներին անընդմէջ դիտողութեամբ չտկելով: Իսկ որ առաւել ցայտուն էր՝ բակում խմբուածներն աւելի չատ էին, քան ներսում պատարագն ունկնդրելու եկածները: Զափահասների դէմքերին եւրոպական կոչուած թարմ չպարը մի փոքր քօղարկել էր անորոշութեան հին ու նոր դըրոշմի մուգ եզրագծերը, մանկահասակները թէպէտ սա չեն ժառանգել, բայց հաշմանդամ դարձած նրանց՝ մի բառ հայերէն, երկու բառ ռուսերէն, չորս բառ ֆլամանտաֆրանսերէնը եւս յատուկ կարգավիճակ է ուրուագծում:

«Շատ լաւ աշխատանք ունեմ», ասաց 40 անց մի տիկին, ում առաջինը մօտեցայ, եւ որ Հայաստանի գիւղերից մէկում ուսուցչուհի է եղել ու հիմա Պրիւսէլից մէկ ժամ հեռաւորութեամբ հարուստ Պելժիացիների տանն աղախին է աշխատում: «Շատերն էին ուզում նրանց մօտ աշխատել, տանտէրերն ինձ ընտրեցին, դպրոցում անցած գերմաներէնն ինձ օգնեց, որ ֆըլամաներէնն արագ սովորեմ, գործիս հետ կապուած ամէն ինչ լաւ հասկանում եմ, ձեռքս մաքուր է, ստացածս կոպեկը հաւաքում, Հայաստան եմ ուղարկում՝ աղջկաս ընդունուելու փողն է, ուզում է բժիշկ դառնալ»: «Խելք որ ունենաս, աղջկադ փող ուղարկելու տեղ նրան էլ մօտդ կը բերես, մեղք չի՝ համ էդ երկրում ապրի, համ էլ մօրից հեռու», զրոյցին խառնուեց առաւել երիտասարդ մի կին, ով կտրուկ եզրակացրեց՝ «մեր պաշտօնեաներն իրենց երեխէքին երկրից դուրս են հանում, մի բան գիտեն, չէ՞»:

Մեր զրոյցը բազմակէտ էր դըրել, երբ պրիւսէլաբնակ ծանօթիս պատահաբար հանդիպեցի: Նա էլ լրացնում է պէսթ-սէլըրի յաւակնութիւնն ունեցող այս անպարագիծ պատմութիւնների՝ առայժմ վերջին ճակատագրերը:

«Պրիւսէլում հիմա չատերն են յանձնըւում նախկին ԽՍՀՄ տարածքի իրենց ծանօթ հակամարտութիւններն օգտագործելով, պատմում է իր հրջապատի մասին: Իմ ճանաչած երկու հայ ամուսիններից մէկը որպէս ռուս էր ներկայացել, միւսը՝ չէչէն: Նախկին ԽՍՀՄ տարածքում ո՞վ ռուսերէն չգիտէր, կինն այնպէս էր ռուսերէն բլբացրել, որ ռուս թարգմանչուհին սկսել էր կասկածել՝ միգուցէ իսկապէ՞ս նոյն հողուջուրից են: Իսկ թէ չէչէներէն չիմանալն էլ դըրական փաստարկ է՝ Ռուսը թողե՞ց որ մենք էլ տիրապետէինք մեր մայրենի լեզուին, ասել էր 40ն անց բնիկ երեւանցին դատարանում: Նրանց տուն աչքալուսանքի չատերը եկան, հայաստանցու սեղան էին բացել՝ խորովածով, տոլմայով, Ռուսական ազգանի անունն էր միայն, իսկ չէչէնական էր, ասացին, այն մի բուռ կանեփը, որ աղանձի հիմնական համն էր ապահովում:

Յաջորդ դէպքը Հայաստանի երեք տարի առաջ տեղափոխուած ընտանիքը չատերից գաղտնի պահեց. կինը ներկայացել էր իբրեւ Հայ, ամուսինը փոխել էր ազգանունը՝ Ալիեւ՝ Ադրբեջանցի: Հասկանալի է՝ ղարաբաղեան հակամարտութեան «զոհեր» են՝ կեանքները վտանգըւած է Լեռնային Ղարաբաղում, Հայաստանում, Ադրբեջանում: Ալիեւ ազգանունը կրող հայի զաւակները Պելժիքայում մի սերունդ յետոյ չեն էլ յիշի՝ ովքե՞ր են եղել, իր մտահոգութիւնն է յայտնում դեռեւս Երեւանից ինձ ծանօթ 22ամեայ Ն.Ն, ով հինգ տարի առաջ է եկել Պրիւսէլ՝ ուսանելու:

Նրա հրջապատում Հայաստանից մէկ ուրիշ ընտանիք էլ կայ, որ դեռ սպասողական վիճակի մէջ է: Բայց դէ, ասում է, յոյս ունեն, թէ իրենց ընտրած յենարանն ամուր է. ներկայացել են իբրեւ Եհովայի վկաներ, կազմակերպութիւնից օգնութիւն են ստանում, դրա դիմաց չուտով պիտի մկրտուեն: Ասում են՝ ով մեզ տէր կանգնի, նրան կը ծառայենք, ինչ տարբերութիւն:

ԱՆԱՀԻՏ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Պրիւսէլ - Պոնն

«Օրեր»,

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

Ց. ՕՇԱԿԱՆԻ «ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ»Ը

Հայ թատրոնի ընկերակցութեան կազմակերպած Թատերական ընթերցումներու 18րդ չարքը աւարտեցաւ Ապրիլ 4ին, ցեղասպանութեան նիւթով վերջին գործով մը որ Ց. Օշականի «Անվերնագիր»ն էր (1920): Իր զաւկին՝ Վահէ Օշականի կողմէ թիւրիմացաբար «Ակլորամարտը» անուանուած այս խաղը հեղինակը գրած է երեք տարբերակով: Կը պատմէ 1915ի Պոլսոյ մէջ հայութեան ենթարկուած ծանրածանր վիճակը: Ապրիլ 24էն, նաեւ Վարդգէսի, Զօհրապի ձերբակալութենէն միջոց մը ետքն է, յատկապէս բարեկեցիկ դասակարգը կ'ապրի օրհասական տագնապի մէջ, խուզարկուելու, քննութեան կանչուելու, ձերբակալուելու եւ աքսորուելու վախով:

Խուսափելու բոլոր ջանքերը ապարդիւն կը մնան ու առեւտրական մեծահարուստ Գրիգոր Սարաֆեանի ընտանիքը չի կըրնար զերծ մնալ համատարած չարիքէն: Անոր հարստութեան, տունին, ընտանիքին յափշտակման սպառնալիքը զինք կը վերածէ կամակոր, ստոր, մարդկային ամէն յատկանիշէ զուրկ էակի մը որուն մէջ կը մեռնի արժէքներու յարգանքը, ամուսնական եւ հայրական սէրը: Ան անկարելին իսկ կը յօժարի իր անձը փրկելու սիրոյն ու վարագոյրը կ'իջնէ ամբողջական քանդումին վրայ:

Դիւրին բան չէ անչուշտ, նման ամենածանր նիւթով գործ բեմ հանել ու յաջողցնել: Ց. Օշական աւոր գիտակցութիւնը առաւելագոյն ատոիճանի ունեցողներէն է: Նաեւ փորձառութիւնը: Ու նոյն նիւթով գրի առած երեք տարբերակները մտածել կու տան թէ միշտ փորձի հանգրուանին մէջ մնացած է բրածը, մանաւանդ որ գործը ձգուած է «անվերնագիր»: Որպէս այդ հետաքրքրական էր հետեւիլ գործին բեմականացած ընթերցումին, բայց որպէս աւարտուն գործ դիտել՝ մատնանշել կու տար անհարկի երկարութիւններ, ոչ համոզիչ մասեր: Այսուհանդերձ, կանոնաւոր մասնակիցներով ձեւացած դերակատարներու խումբին միասնական խաղը յաջողեցաւ մնայուն հետաքրքրութիւն կեդրոնացնել, հակառակ երկու ժամէն քիչ մը աւելի երկար տեւած ընթերցումին վրայ: Այդ դերակատարներն էին Ժիրայր Զոլաքեան, Նայիրի Յովսէփեան, Մարալ Քերովբեան, Անահիտ Փիլիպպոսեան, Յարութիւն Խաչատուրեան, Արսէն Այնթապլեան, Վահրամ Աժդերեան, Նազարէթ Գույումճեան, Արբի Յովհաննիսեան: Բեմական գործողութիւնները կը կարդար Աստղիկ Շինկիթեան: Փորձերը վարած էին Ժ. Զոլաքեան եւ Ա. Յովհաննիսեան:

Ինչպէս ամբողջ չարքը, վերջին այս ներկայացումն ալ տեղի ունեցաւ Փարիզի Ուսանողական Ոստանի Հայկական Տան սրահին մէջ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԴՈՂՋՈՒԹԻ ԴՈՂՋՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հ.Յ.Դ. «Զաւարեան» ուսանողական միութիւնը այս տարի կը նչէ իր հիմնադրութեան 100ամեակը, որու առիթով կազմակերպուած ձեռնարկներու չարքին, Մարտ 14ին, տեղի ունեցած է Միութեան նահատակներու յիշատակին հոգեհանգստեան պաշտօն, ապա՝ Զաւարեան ժողովասրահի բացում: Պուրճ Համուտի Քառասնից Մանկանց եկեղեցւոյ արարողութեան նախագահած է Լիբանանի Հայոց առաջնորդ Գեղամ Եպիսկ. Խաչերեան, որ նաեւ քարոզած է: Ան չեչտած է որ առանց երիտասարդութեան նորոգութիւն չկայ, չարունակականութիւն չկայ: Եկեղեցական արարողութենէն ետք ներկաներու հոծ բազմութիւնը ուղղուած է Երեւանեան կեդրոնի վեցերորդ յարկը, ուր Լիբանանի եւ Հ.Յ.Դ. քայլերգներուն յոտնկայս ունկնդրութենէն ետք, բացումը կատարուած է «Զաւարեան» ժողովասրահին: Բացման արարողութեան Հ.Յ.Դ. «Սարդարապատ» կոմիտէութեան անունով խօսք առած է Սագօ Նոխուտեան, որ նչած է թէ վերջին տարիներուն բազմաթիւ փոփոխութիւններէ ետք «Երեւանեան» կեդրոնը այլեւս ունի իր վերջնական ձեւը: Կեդրոնի Ա. յարկը կը գործեն Հ.Յ.Դ. Լ.Ե.Մ.ի «Արչաւիր Շիրակեան» մասնաճիւղը եւ Լ.Օ.Խ.ի «Աչխէն» մասնաճիւղը, երկրորդ յարկը՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ի Լիբանանի Շրջանային Վարչութեան կեդրոնատեղին է, Գ. յարկը՝ Հ.Յ.Դ. Լ.Պ.Մ. ընդհանուր վարիչ մարմնին կեդրոնատեղին է, չորրորդ յարկը՝ Հ.Յ.Դ. Զ.Ո.Մ.ի դրասենեակն է, հինգերորդ յարկը՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ի Շրջ. Սկաուտական Խորհուրդինը, իսկ վեցերորդ յարկը վերածուած է «Զաւարեան» ժողովասրահի: Իրմէ ետք, Հ.Յ.Դ. «Զաւարեան ուսանողական միութեան վարչութեան կողմէ խօսք առած է Րաֆֆի Տեմիրճեան, չեչտելով թէ «Զաւարեան» ուսանողական միութիւնը իր հարիւրամեայ գործունէութեան ընթացքին զաղութին մէջ ներկայ եղած է հոն, ուր աշխատանք գոյութիւն ունի, հոն ուր պարտականութիւնը իրեն կը սպասէ, հոն ուր ըսելիք եւ ընելիք ունի:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ազգային Եղիչէ Մանուկեան գոլէճին մէջ տեղի ունեցած է Ուսուցչաց Տօնին առթիւ հանդիսութիւն մը, ներկայութեամբ Լիբանանի Թեմի առաջնորդ Գեղամ Եպիսկ. Խաչերեանի եւ կազմակերպութեամբ վարժարանին ԺԲ. դասարանին: «Սիրան Մանուկեան» սրահին մէջ տօնակատարութիւնը սկսած է Ե. դասարանին կողմէ Լիբանանի, Հայաստանի եւ վարժարանի քայլերգներու երգեցողութեամբ, խմբավարութեամբ Խաչի Թորիկեանի: Բացման խօսքը արտասանած է ԺԲ. դասարանէն Խաժակ Գրաճեան, որ գնահատած է ուսուցիչներու դերակատարութիւնը սերունդներու պատրաստութեան գործին մէջ: Ան չեչտած է.- «Ուսուցիչները լոյսի աղբիւրներ են, որոնք աչակերտութեան ուղին կը լուսաւորեն եւ անոնց փրկութիւնը կ'ապահովեն կեանքի դժուար պայմաններուն մէջ»: Ներկայացուած է գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը՝ երգ, նուագ, արտասանութիւն եւ պար: Տնօրէնուհին չնորհակալութիւն յայտնած է կազմակերպիչներուն եւ բեմ հրաւիրած առաջնորդը: Իր խօսքին մէջ առաջնորդը չեչտած է որ ազգային ժառանգութեան անփոխարինելի արժէքը մեր մեծասքանչ լեզուն է, պատմութիւնը, հայկական ինքնութիւնը, ոգին:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Ազատամարտ» ակումբին «Զուխատարեան» սրահին մէջ, Մարտ 13ին տեղի ունեցած է մանկական երաժըչտական երեկոյթ մը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի «Ռուբէն Զարդարեան» մասնաճիւղին, որ այլեւս աւանդութիւն դարձուցած է նման երեկոյթները: Իր խօսքին մէջ, Համազգային Մըչակութային Ընկերակցութեան «Բարսեղ Կանաչեան» երաժչտական գոլէճի տնօրէնը՝ Երուանդ Երկանեան ըսած է՝ «արուեստագէտները իրենց դասերէն դուրս պէտք ունին իրենց գիրենք դրսեւորելու» եւ ուրախութիւնը յայտնած որ «Ռուբէն Զարդարեան» մասնաճիւղը այդ առիթը ստեղծած է: Իր խօսքէն ետք, կանոնաւոր կերպով ելոյթ ունեցած են 26 մանուկներ եւ պատանիներ:

(Շար. Ա. էջէն)

հարեկչութեան առընչուած քննարկումներու տեղեկագրով նեղ կացութեան մատնուած է, բացայայտուած եւ հրապարակուած ըլլալով թէ շուրջ ամիս մը առաջ տեղեկացած էր ծանրակշիռ պատահարի մը հաւանականութեան, գոհացած է ըսելով որ Իրաքի մէջ կացութիւնը բարելաւուած է, հակառակ որ անցնող շաբաթը շատ դժուարին էր...

ՊԱՊԸ աւելի քան երբեք յոգնաբեկ, Զատկուան իր պատգամին մէջ կոչ ըրաւ մարդկութեան, որ դէմ դնէ «տմարդի ահաբեկչութեան»: Ապա, 62 լեզուներով ի շարս որոնց հայերէնը, ուղղի էր օրուան Քրիստոսի յարութիւնը աւետեց: Այս տարի, բացառաբար, կաթողիկէ եւ օրթոտոքս նոյն օրը կը տօնէին Զատիկը:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ վարչապետը Ա. Շարոն Միջին Արեւելքի քաղաքական ծայր աստիճան պայթուցիկ կացութեան մէջ ԱՄՆ կը մեկնէր, հանդիպում ունենալու համար նախագահ Պուշի հետ: Շարոնի նպատակն էր վաւերացում գտնել Գազայէն նահանջի իր ծրագրին մասին որ կ'ընդգրկէ եօթը հազար խիրայէլեան գաղթավայրերու պարպումը: Առով ան կը միտի ընդունելի ընել պաղեստինեան եւ իսրայէլեան հողերը բաժնող պատին կառուցումը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Սիպիրիոյ շրջանին մէկ ածխահանքին մէջ կազի պայթում մը աւելի քան 40 զոհ պատճառած է: Մոսկուայի մէջ ալ թակարդ պայուսակով մը կատարուած մահափորձը հինգ հոգիի մահուան պատճառ եղած է:

ՊՈՒԹԵՖԼԻՔԱ Ալժերիոյ նախագահ վերընտրուեցաւ ձայներու 83,5%ով, ինչ որ ընդդիմութեան ըսել տուաւ՝ «ստայինեան ընտրութիւն»: Մասնակցութեան համեմատութիւնն էր՝ 57,5%: Արդիւնքը բնաւ չէր նախատեսուած, նոյնիսկ Բ. շրջանի խօսք կար: Իրեն կը յաջորդեն Ալի Պէնֆլիս (7,93%), Ապտալլա Ճեպալլա (4,84%), Սայիտ Սատի (1,93%), Լուիզա Հանուն (1,16%) եւ Ֆաուզի Ռեպայն (0,64%): Առաջին նախագահն է Ալժերիոյ որ ինքն իրեն կը յաջորդէ: Ընդդիմութիւնը կը պնդէ որ անկանոնութիւններ եւ խարդախութիւններ եղած են եւ չընդունիր արդիւնքը:

Université d'été de langues anciennes

Cet été, l'Académie des langues anciennes propose un cours d'arménien classique au sein du centre CNRS/Université de Provence. Les cours ont lieu à l'IUT de Digne-les-Bains (Alpes de Haute Provence) du 20 au 30 juillet, du lundi au vendredi de 9h à 17h30. Les cours sont assurés par Igor Dorfmann-Lazaref.

Il est possible de suivre un enseignement dans d'autres langues anciennes, telles que l'hébreu biblique, le latin tardif, le grec, l'araméen, le copte, le provençal des troubadours, le perse d'empire. Des ateliers et conférences sont proposés pour approfondir l'étude de la civilisation ancienne.

Renseignements et inscriptions auprès de Caroline Testanière,
Centre Paul-Albert Février, MMSH,
5, rue du Château de l'Horloge,
13094 Aix-en-Provence cedex 2
Tél. : 04 42 52 43 25
(du mercredi 14h à vendredi 17h).

[illegible]

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

Փարիզի Սէնթ Շափէլ եկեղեցիին մէջ, Ապրիլ 15 ժամը 21ին, թաւջութակահար Տոմինիք տը Վիլանքուռ պիտի նուագէ Պախի «Սուիթ փոռ Վիոլոնսէլ սէօլ»ը եւ իր իսկ յօրինումը՝ «Էջմիածին եւ Արարատ լեռը», ներշնչուած Հայաստան կատարած իր այցելութիւններու առեն լըսած շարականներէն: Ինք եւ կինը զօրակցութեան կազմակերպութիւն մը հիմնած են Գեղասար գիւղին ի նպաստ (Գիւղէ գիւղ՝ Սուասի-սիւռ-էքօլ եւ Գեղասար):

Dans le cadre du 89e anniversaire
du génocide arménien,
l'Ephorie de l'Eglise arménienne
de Chaville
vous invite
le samedi 17 avril à 20 heures 45
à la présentation de l'ouvrage de
Varténie BEDANIAN

Traverse mère de Dieu...

et dédicace de l'auteur
Salle de l'église arménienne
6, rue du Père Komitas,
92370 Chaville
Tél. : 01 47 09 23 18

— Entrée libre —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարի հոգաբարձութիւնը Ծննդեան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է իւղագինի հետեւեալ նուէրները.–

Տէր եւ Տիկին Մ. Հայրապետեան 20 Եւրօ, Պ. Արման Օհանեան 52, Տէր եւ Տիկին Ճ. Ասլանեան 20, Տէր եւ Տիկին Միհրան Տէրտէրեան 30, Տիկին Ռոզ Թոմասեան 30, Տէր եւ Տիկին Ռ. ՏէրՄէրկէրեան 20, Տէր եւ Տիկին Սարգիսեան 15, Օր. Լիւսի Առաքելեան 30, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Ճորթուեան 100, Տիկին Սիւզան Կիւմիւրքճեան 30, Տիկին Ժագլին Տէգարմէնիէն 20, Տիկին Սաթենիկ Փափազեան 60, Օր. Հայկանոյշ Յակոբեան 50, Տիկին Մարի Արթինեան 75, Տիկին Մառլէն Գույումճեան 15, Տիկին Մոնիք Փանոսեան 20, Տիկին Էլմոն Նազարէթեան 30, Պ. Ժագի Զարիֆեան 30, Տէր եւ Տիկին Փօլ Կէրտանեան 80, Տիկին Անժինէ Լէնկրան 200, Պ. Խոսուար Մուրատեան 170, Տիկին Ալիս Զիթունի 70, Տէր եւ Տիկին Մինաս Տէտէեան 100, Օր. Սօսի Աւետիքեան 100, Տիկին Անայիս Տամլամեան 50, Պ. Ժերար Մուրատեան 50, Ժագ Քափթան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Աւետիսեան 50, Տէր եւ Տիկին Կրեկուար Սիմոնեան 50, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Հայթայեան 20, Տէր եւ Տիկին Միհրան Շաքարճեան 150, Տէր եւ Տիկին Փասքալ Գարմոն 30, Տիկին Սիրարփի Նիկողոսեան 50, Տէր եւ Տիկին Կրեկուար Օհանեան 300, Տիկին Մարի-Մառլէն Թագւորեան 80, Պ. Ժան Սարաֆեան 30, Տիկին Կիւմիւշկէրտանեան 25:

(Շար.)

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 15, ժամը 20.30ին

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ
ԵՐԵԿՈՅԹ

ԼՈՒՍԻՆԷ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

«ՀՈԳԵՒՈՐ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻ
ԵՐԳԶՈՒՀԻՆ»

Կը մասնակցին՝
Երգչուհի ՄԱՐԻ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

եւ դերասանուհիներ՝
ԱՆԱՀԻՏ ՍԻՄՈՆԵԱՆ,
ՍԻԼՎԱ ՀԱՊԷՇԵԱՆ - ԱՐԱՔՍ

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro : Cardinal Lemoine, Monge

Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանը շընորհակալութեամբ ստացած է Լիա Ասատուրօղլուի մահուան առթիւ.– Կարպիս Սերվիք եւ Սարգիս Սերվիք եւ Ֆերմանեան ընտանիք 100ական Եւրօ, Ռոզա Պալիոզ 60, Ադամեան ընտանիք, Գէորգ Ասատուրօղլու, Սուրէն Պալիոզ, Սարգիս Կիւրլէք, Անտոնեան ընտանիք, Մ. Գոչու, Օհաննէս Երէցեան, Վահրամ Սիլահլը, Յակոբ Թաւուքճեան, Աֆար ընտանիք, Զաւէն Սերվիք, Կարօ Սանտըքեան 50ական, Պահար ընտանիք, Իպաքարա ընտանիք 40ական, Մարիամ Կէօչէր, Մկրտիչ Սիւթնէն 30ական, Լեւոն Ասատուր, Միսաք Ասատուր 25ական, Արի Սերվիք, Ալէն Կիւրլէք, Մանուկ Երէցեան 20ական, Արման Կիւրլէք 10, Արա Ասատուր, Կարէն Սերվիք 5ական:

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

COMMUNIQUE

La Collecte mondiale lancée par le HOM (Hay Oknoutian Mioutioun - Croix de Secours arméniennes) pour les Arméniens d'Irak a permis d'envoyer déjà la somme de 60000 Euros à l'archevêché arménien de Bagdad qui l'a distribuée aux familles nécessiteuses avec des enfants en bas âge, pour couvrir les besoins les plus urgents.

Le solde de cette collecte qui n'est pas encore achevée, sera envoyé ultérieurement dans les mêmes conditions.

A ce jour, la collecte lancée par la Croix Bleue des Arméniens de France a recueilli 2.680 Euros. Elle s'arrêtera fin avril 2004.

Il est temps encore d'y apporter votre contribution.

Merci

Envoyer vos dons à :
Croix Bleue des Arméniens de France
Collecte Irak
17, rue Bleue — 75009 Paris

***

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Lourdes 2004

du mercredi 19 au samedi 22 mai

PELERINAGE ARMENIEN DE FRANCE

Départs de PARIS — ARNOUVILLE (TGV)
LYON — MARSEILLE — VALENCE — SAINT-CHAMOND

Les formulaires d'inscription
sont disponibles auprès du Secrétariat de l'Eparchie,
au 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris et auprès de nos paroisses

Renseignements :

Eparchie : 01 40 51 11 90 — **Paris et Arnouville** : 01 44 59 23 50
Marseille : 04 91 48 19 60 — **Saint-Chamond** : 04 77 22 09 86
Pour Lyon et Valence, contacter l'Eparchie (01 40 51 11 90).

Prix, comprenant l'aller-retour en TGV de Paris et la Pension complète en Hôtel *** (chambre double) : **300 euros par personne (45 euros suppl. pour chambre individuelle).**

— **Les inscriptions seront closes le 15 avril** —

DEUX VOYAGES EN ARMÉNIE

(OECUMENIQUES, CULTURELS, HUMANITAIRES)

12 AU 26 AOUT : VOYAGE POUR JEUNES (18 à 30 ans)
prix : 840 euros

25 OCTOBRE AU 1er NOVEMBRE : (Tous âges)
prix : 1100 euros

Accompagnateur : Pasteur SAMUEL SAHAGIAN
organisés par **Solidarité Protestante France-Arménie**

Pour s'inscrire, envoyer acompte de 200 euros à :
SFPA : 1, rue Cabanis, 75014 Paris (Tél. : 01 47 35 30 23)
(Extension possible au Karabagh du 1er au 3 novembre)
(Programme détaillé sur demande)

ՀՄԸՄ-ՖՐԱՆՍ-ի կազմակերպութեամբ՝

«ՍՈՒՐԷՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ» ՄՐՑԱՇԱՐՔ

(ՖՈՒԹՊՈԼ – ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ)

Շաբաթ եւ Կիրակի, Մայիս 29 եւ 30
Իսի-լէ-Մուլինոյի Alain Mimoun մարզադաշտին վրայ,
մասնակցութեամբ Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի
զանազան մարզական միութիւններու:

Կիրակի, Մայիս 30ի երեկոյեան

ԽՐԱԽՃԱՆՔ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ի պատիւ մրցաշարքին մասնակցող խումբերուն:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 15
JEUDI
15 AVRIL
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար · 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար · 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·925

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·925

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՔԱՌՍԱՅԻՆ ՎԻՃԱԿ

ԿՌԻՒՆԵՐ, ՊԱՏԱՆԴՆԵՐ ԵՒ ՕՏԱՐՆԵՐՈՒ ՀԵՌԱՑՈՒՄ

Քաոսային վիճակ մըն է որ կը տիրէ երկրին մէջ եւ Պուշի մխիթարիչ խօսքերը բան չեն փոխեր: Երեքշաբթի, Ապրիլ 13ի իրիկունը, մամուլի ասուլիսով մը փորձեց համոզել որ Իրաքը Վիէթնամ չէ եւ Ամերիկացիք պարտին յաջողիլ: Իրեն համար ապստամբութիւն չկայ, այլ քանի մը անջատ տարրերու գործողութիւններ, որոնց հեղինակները նմանցուց 2001 Սեպտ· 11ի ահաբեկիչներուն: Անհաւանական չէր նկատեր որ նոր ուժեր ղրկուին: Այժմ 129 հազար է ամերիկացի զինուորներու թիւը եւ 10 հազար նոր ուժեր կրնան ղրկուիլ: Մամուլի թղթակիցները Պուշի լաւատեսութիւնը չունին եւ Ֆրանս-Էնֆօյի թղթակիցին համար, ապստամբութենէն անդին, յեղափոխութեան փորձ մըն ալ անկարելի չէ, քանի սիւննի թէ շիի, պարզապէս Իրաքցի են եւ Ամերիկացիներու անժողովրդականութիւնը տարածուած է ժողովուրդին մէջ: Պուշ կը պնդէ նաեւ որ իշխանութիւնը պիտի յանձնուի Յունիս 30ին Իրաքցիներուն, բայց յստակ չէ թէ որո՞ւ պիտի յանձնուի, քանի առժամեայ փոխանցման շրջանի կառավարութիւնը ոչ մէկ հեղինակութիւն ունի այլեւս:

***

Պատանդներու հարցը նոր գործողութիւն մըն է որ նշանակալից դեր կը խաղայ: Ապրիլ 14ին, անոնց թիւը 40 կը նկատուէր 12 տարբեր երկիրներէ: Ըստ ԱՄՆ-ու ղեկավարած համախմբումի բանբերին, պատանդները հետեւեալ պատկերը կը պարզեն.- 9 Ամերիկացի, 4 Իտալացի, 3 Ճափոնցի, 3 Չեխ, մէկ Գանատացի եւ մէկ Ֆրանսացի: Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսացիին, Ապրիլ 13ին է միայն որ լուրը հրապարակուեցաւ, մինչ հեռատեսիլի (Գանալ +) լրագրողը՝ Ալեքս Ժորտանով, անհետացած էր Ապրիլ 11ին, Պաղտատէն 40 քմ· հարաւ: Նկարահանողն է Գափա գործակալութեան, 40 տարեկան է եւ փաստանկար մը կը պատրաստէր «Գանալ+»ի համար: Իրեն ընկերացող լրագրողը՝ Իվան Սերիէքս, 28 տարեկան, նաեւ առեւանգուած էր բայց ազատ արձակուած յաջորդ օրը: Այս առեւանգումները նիւթականի հետ ալ կապ ունին: Կ'ըսուի թէ կարգ մը երկիրներ արդէն իսկ փրկագիններ վճարած են եւ այդ պարագային պատճառ չկայ որ դադրին: Ամէն պարագայի մէջ, օտար շրջանակներու մօտ սարսափ կը տիրէ եւ Ռաֆարէն ալ կոչ ըրաւ որ Իրաքէն հեռանան բոլոր Ֆրանսացիները: Նոյնը ըրին այլ երկիրներ ալ, բայց ստեղծուած խուճապը այնպէս է որ օդանաւերու մէջ ալ տեղ գտնելը անկարելի դարձած է: Յստակ ալ չէ թէ ո՞վ են առեւանգողները, բացի անոնցմէ, որոնք երեք Ճափոնցիները վար դրած են եւ իրենք զիրենք անուանած՝ «Մուճահիտիններու գումարտակը», բոլորովին անծանօթ: Իրաքէն կը հեռանան նաեւ մարդասիրական մարմինները: Այս կացութիւնը պատճառ եղած է նաեւ անվտանգ ճամբորդի մը, որու հետեւանքով օտար պիտի չմնայ Իրաքի մէջ (բացի անրաղձալի Ամերիկացիներէն...):

Կացութիւնը ծանր է նաեւ Ֆալուճայի եւ Նաճաֆի շուրջ: Ապրիլ 14ին, ամերիկեան ուժերը որոշած էին յարձակիլ Նաճաֆի վրայ, շիի քաղաքը, ուր ապաստանած է Մուքթատա եւ Սատր ու Ամերիկացիներուն, ողջ կամ մեռած:

***

Հակառակ վտանգաւոր կացութեան, ֆրանսական մեդիաներու թղթակիցներ վճռած են մնալ: Անոնք են Լիպերասիոն, ԱՖՓ որ 12 թղթակից ունի տեղւոյն վրայ, որոնք զգոյշ են եւ շատ չեն շարժիր, ԷՌ· ԷՖ· Ի· նոր թղթակից մը ղրկած է, Թէ· ԷՖ· 1 եւ Ֆրանս 2 կը պահեն իրենց աշխատակիցները:

***

Ռուսաստան, որու եօթը պատանդները ազատ արձակուեցան, քանի «սխալմամբ» առեւանգուած էին, կ'ուզէ որ վերջ տրուի զինուորական գործողութիւններուն: Պէտք է ժամ առաջ օրինաւոր կառավարութիւն մը հաստատուի, որ ժողովուրդին մեծամասնութեան հաւանութիւնը վայելէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՐՈՆ Ուաշինկթըն հասաւ Ապրիլ 13ին եւ կ'ուզէ անպայման Պուշի հաւանութիւնը ձեռք ձգել իր ծրագրին համար: Տրամադիր է քաշուելու Գազայի գօտիէն, բայց, փոխարէն վճռած է պահպանել Այսրյորդանանի գաղթավայրերու 6 խումբերը, ուր հաստատուած են 230 հազար Իսրայէլացիներ: Այլ խօսքով, Պաղեստինցիները կատարուած իրողութեան մը առջեւ կրնան գտնուիլ՝ իրենց հողամասերու պաշտօնական բաժանումը, որու հետեւանքը կ'ըլլայ Գազայէն դէպի Այսրյորդանան երթեւեկի անկարելիութիւնը: Շարոն գիտակից է կացութեան եւ կ'ըսէ բացէ ի բաց.- «Պաղեստինցիք կրցան հասկնալ որ ծրագիրս մահացու հարուած մըն է իրենց համար, հակառակ պարագային չէին ընդդիմանար ամբողջ աշխարհի մէջ»:

ՉԵՉԵՆԻՈՅ մէջ բախումներ տեղի ունեցած են ապստամբներու եւ ռուսամէտ ուժերու միջեւ եւ չորս օրուան ընթացքին 2 կողմերն ալ բաւական մեռեալներ եղած են: Չէչէն եօթը ոստիկաններ սպաննուած են: Միջադէպերը պատահած են Շալիի շրջանը եւ ընդհանուր ձեւով 24 մեռեալ կայ:

ՃԻՊՈՒԹԻԻ մէջ տեղատարափ անձրեւները ազէտ պատճառած են Ապրիլ 14ին 50 մեռեալ կար եւ աւելի քան 400 վիրաւոր: Ֆրանսական բանակն ալ օգնութեան հասած է:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Բնակչութեան եւ գաղթերու տնօրէնութեան մէկ տեղեկագիրը կը հաստատէ որ 1999էն 2002 տարիներու օրինաւոր մուտքը 36%ի յաւելում մը արձանագրած է:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ նախագահը Ի· Ալիեւ պաշտօնական այց մը կը կատարէ Անգարա: Յայտարարելով որ Թուրքիան իրենց երկրորդ հայրենիքն է, ան ըսած է թէ վստահ է Անգարայի կատարելիք նեցուկը ունենալէ գլխաւորաբար Ղարաբաղի հարցին մէջ:

ԿԱՐՍԻ ՄԷՋ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՀԻՒՊԱՏՈՍԱՐԱՆ

Կարսի մէջ հիմնուած է ադրբեջանական հիւպատոսարան մը: Ինչպէս ըսած է Ադրբեջանի Թուրքիոյ գլխաւոր հիւպատոսը, ատիկա շատ կարեւոր իրադարձութիւն է, նկատի առած յատկապէս որ այդ քաղաքին բնակչութեան 40-50 տոկոսը Ադրբեջանցի է: Կարեւոր է նաեւ անոր որ Կարսի հիւպատոսարանը ռազմավարական նշանակութիւն ունի: Կարսը սահմանակից է Վրաստանի ու Հայաստանի· Նախիջեւանին ալ մօտ է: Ադրբեջանի այդ քայլը կ'օժանդակէ Նախիջեւանի ինքնավար հանրապետութեան ու Թուրքիոյ կապերուն զարգացումին: Ադրբեջան կը ծրագրէ հիւպատոսարան բանալ նաեւ Տրապիզոնի մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ, ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ԽՈՒԶԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երեւանի մէջ ընդդիմութեան Ապրիլ 12ի ցոյցէն ետք խաղաղութիւն կը տիրէր, բայց մտահոգիչ բնոյթով կ'արձագանգէին ապահովութեան ուժերու միջամտութեամբ վիրաւորուած քանի մը տասնեակ անձերու, ապա ձերբակալութիւններու եւ խուզարկութիւններու լուրերը:

Վիրաւորներուն մէջ կան ուղեղի ցնցում կրածներ, կոնակի ու անդամներու տրուած հարուածներէն տառապողներ: Մեծ մասը Երեւանի շրջանի բուժարաններուն մէջ դարմանուած ու տուն վերադարձած է. կան տասնեակ մը հիւանդանոց փոխադրուածներ:

Ինչ կը վերաբերի ձերբակալուածներուն, տրուած գլխաւոր անուններն էին Արդարութիւն դաշինքի ղեկավարներէն Շաւարշ Քոչարեան, Արշակ Սադոյեան, Ազգային Միաբանութիւն կուսակցութեան փոխ նախագահ ու երեսփոխան Ալեքսան Կարապետեան, Հանրապետութիւն կուսակցութենէն Պաշտպանութեան նախկին նախարար Վաղարշակ Յարութիւնեան, Արտակ Զէյնալեան, Հայաստանի Ժողովրդական կուսակցութեան եւ Արդարութիւն դաշինքի քարտուղար Ռուզան Խաչատրեան:

Իրաւապահ ուժեր ձեռնարկած են շարք մը բնակարաններու խուզարկութեան. դատարանի որոշումով անոնք դիմած են ԱԺՄ նախագահ Վազգէն Մանուկեանի ու Արդարութիւն դաշինքի ու Ժողովրդական կուսակցութեան նախագահ Ստեփան Դեմիրճեանի բնակարանները: Երկուքն ալ իրենց տունը չգտնուելով, տնեցիները մերժած են ընդունիլ իրաւապահները: Գիշերուան ժամերուն խուզարկուած է Ժողովրդական կուսակցութեան գրասենեակն ալ:

Ընդդիմութեան ղեկավարները լրասփիւռներու տրուած յայտարարութիւններով, մամուլի ասուլիսներով կը շեշտեն թէ անհիմն են այն ամբաստանութիւնները որոնք կը պնդեն թէ ցուցարարներ զրգռիչ արարքներ գործած են ու արդար էր ուժի գործադրութիւնը: Կ'ըսեն թէ ամբողջովին խաղաղ ցոյց էր ու ապահովութեան ուժերը ոչ մէկ պատճառ ունէին բռնութեան դիմելու:

Ստեղծուած կացութիւնը հակադրեցութեան մղած է Գերագոյն հոգեւոր խորհուրդը· ան Գարեգին Բ· Կաթողիկոսին նախագահութեամբ Ապրիլ 13ի նիստին աւարտին կոչ մը ուղղած է զսպալ եւ բրգօն ըլլալու: Դատապարտելով ամէն տեսակի բռնութիւն, Մայր Աթոռը յորդորած է իշխանութիւնն ու ընդդիմութիւնը հարցերուն կարգաւորումը փնտռել միմիայն քաղաքական եւ իրաւական գետնի վրայ, հանդուրժողութեան եւ փոխադարձ հասկացողութեան ոգիով:

***

Նախագահի մամուլի քարտուղար Աշոտ Քոչարեան մեկնաբանելով վերջին օրերու պատահարները, ըսած է թէ իշխանափոխութեան կոչերը, չարտօնուած հանրահաւաքներն ու երթերը քաղաքական ծայրայեղականութեան բնոյթ ստացած են: Իսկ ատիկա վտանգաւոր է ժողովրդավարական արժէքներ ոտնակոխած, տնտեսական արմատական բարեփոխումներու դիմած պետութեան համար: «Իշխանութիւնները կը գործադրեն բոլոր օրինական միջոցները քաղաքական ծայրայեղականութեան նոր դրսեւորումները կանխելու նպատակով» ըսած է ան:

***

ՄԵՏԻԱՆԵՐՈՒ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

Բաւական լայն տեղ տրամադրած էր Լը Մոնտ (Ապրիլ 14) «Ցոյցեր Երեւանի մէջ» խորագրին տակ: Կը գրէր թէ քանի մը հազար Հայեր (50 հազար ըստ կազմակերպիչներուն եւ 5-էն 6 հազար՝ ըստ ոստիկանութեան) հաւաքուած էին Խորհրդարանին առջեւ, նման այն պատկերին որ պարզուած էր 2003ին, Վրաստան, պահանջելու համար Քոչարեանի մեկնումը: Պաստառներուն վրայ գրուած էր՝ «Անկցի՛ ապօրինի նախագահը» եւ «Ռոպէ՛ր, էլի՛ր գնա՛»: Ոստիկանութիւնը միջամտած է, մինչ ընդդիմութիւնը յայտարարած է որ ցոյցերը պիտի շարունակուին ամբողջ շաբաթը, որպէս պատասխան Քոչարեանի մերժումին վստահութեան հանրաքուէ մը կազմակերպելու: Թերթը կը յիշէ նաեւ թէ Քոչարեան ընտրուած էր 67,5% համեմատութեամբ, բայց ընդդիմութիւնը եւ միջազգային դիտողները խնդրոյ առարկայ ըրած էին քուէարկութեան կանոնաւոր ընթացքը:

Լիպերասիոն (Ապրիլ 14) «Օ·ԷՍ·Սէ·Ը·ի մտահոգութիւնը Հայաստանի համար» խորագրին տակ կը գրէ թէ կազմակերպութիւնը (Եւրոպայի Գործակցութեան եւ Ապահովութեան Կազմակերպութիւն) իր մտահոգութիւնը յայտնած է նախագահ Քոչարեանի, որ «ուժի դիմած է» ընդդիմութեան ցոյցին դէմ, 30 վիրաւորներ պատճառելով:

Զայնասփիւռ ԷՌ·ԷՖ·Ի· կայանն ալ կ'արձագանգէր Ապրիլ 14ին, Հայաստանի մտահոգիչ կացութեան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ի· ԱԼԻԵՒԻ «ԴԱՒԱՃԱՆՆԵՐ»Ը

Ադրբեջանի նախագահը Ի· Ալիեւ խստիւ քննադատած է ազգային հանրագիտարանի խմբագիրները, որովհետեւ անոնք «թշնամի»ներու մասին ալ յօդուածներու տեղ տուած են: Խօսքը կը վերաբերի Մարտիրոս Սարեանի, Սաստնայի Դաւիթ դիւցազներգութեան, ըստ Ալիեւի «անդոյ» Ստեփանակերտ քաղաքին մասին յօդուածներու: Ի· Ալիեւ խիստ վրդոված է որ 1970-80ական տարիները «լճացման տարիներ» որակուած են· մինչդեռ այդ շրջանին Ադրբեջանի Համայնավար կուսակցութեան կեդր· կոմիտէին Ա· քարտուղարը իր հայրն էր, Հ· Ալիեւը եւ այդ շրջանը «Ադրբեջանի բարգաւաճման տարիներն էին»: Այս պատճառներով հանրագիտարանի խմբագրական կազմը արժանացած է «դաւաճան»ի որակումին:

***

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ ԱՅՑԵԼԱԾ

Ապրիլ 10ի երեկոյեան ոչ պաշտօնական այցով Ախալքալաք գացած է վար-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆԻ ԿԱՐԵՒՈՐԱԳՈՅՆ ԽՆԴԻՐԸ

Աւելի մը ի վեր թարմացած է Երեւանի գլխաւոր հրապարակին վրայէն վար առնուած Լենինի արձանին տեղ ուրիշ քանդակ մը զետեղել-չզետեղելու, առաջինին պարագային ի՛նչ զետեղելու խնդիրը: Իսկապէս, քիչ անգամ այս աստիճանի անհասկնալի կ՚ըլլայ երեւանեան իրականութիւնը: Մարդ կարդալով այդ մասին գրուածները, կը տարուի մտածելու թէ ուրիշ հոգ չունեցողներ կան իսկապէս հոն...: Մանաւանդ որ ժամանակ մը չես գիտեր ո՛ր ճաշակով ու որուն խելապատակին յղացումով հոն զետեղուած խաչն ալ վերցուած է, աղուոր բացատ մը նուիրելով հայկական մայրաքաղաքին:

Հրապարակէն Լենինի արձանին 1991 Ապրիլին Համբարձում Գալստեանի քաղաքապետութեան օրով վար առնուելէն միջոց մը ետք, դատարկ մնացած ամպիոնին քանդումն ալ նոյն ձեւի վէճերու, ափսոսանքներու պատճառ եղած էր: Կարօտախտով տառապողներ որոնք շատ աւելի կարեւոր կորուստներու դէմ կրցած էին լուռ ու մունջ մնալ, ամպիոնին քանդումը վերածեցին ազգային կարեւորագոյն հարցի. յայտարարութիւններ հրապարակուեցան, յօդուածներ գրուեցան, ելոյթներ եղան պախարակելու համար ամպիոնին քանդումը:

Այսօր հարցը կը վերաբերի նոր արձանի խնդրին: Ամիսներ առաջ քաղաքապետարանը մրցում յայտարարեց, որպէսզի առաջարկներ ըլլան, տարբերակներ ներկայացուին, յարմարագոյնը ընտրուի: «Հայկական Ժամանակ» օրաթերթին Մարտ 26ի թիւին մէջ Լուսինէ Բարսեղեան «Հրապարակը դատարկ կը մնայ» խորագրուած էջով կ՚անդրադառնայ նիւթին: Առաջին ըսուածը այն է որ 22 ծրագիր ներկայացուած է մրցումին: Ծրագիրներուն տէրերուն մէջ կան արհեստավարժ ճարտարապետներ, քանդակագործներ, անհատ քաղաքացիներ: Ասոնց զուգահեռ կայ կարեւոր ուրիշ ընոյթի առաջարկ մըն ալ. այն է կայարանին մօտակայ հրապարակէն Հանրապետութեան հրապարակը փոխադրել Երւանդ Քոչարի Սասունցի Դաւիթը: Լ. Բարսեղեան կը գրէ թէ Լենինը Դաւիթով փոխարինելու գաղափարը Քոչարի տղուն եւ խումբ մը ճարտարապետներու կը պատկանի. անոնք յամառութեամբ կը պնդեն այդ ուղղութեամբ:

Լրագրողուհին Ճարտարապետներու Միութեան նախագահ Մ. Մինասեանէն տեղեկացած է շարք մը առաջարկներու մասին. մարդիկ ուզած են որ Լենինի տեղը զետեղուին Քրիստոսի, հայ թագաւորներէ մէկ քանիին արձանները, Նոյի արձանն ու տապանը, զօր. Անդրանիկը, մատուռ, կրօնական թեմայով յաղթակամարներ, եւլն.: Նոր առաջարկները վերաբերած են Գարեգին Նժդեհի, Զարենցի, Շիրազի արձաններուն, Մասիս սարի քանդակին: Բոլոր այդ առաջարկներէն ընտրութիւնը կատարելու գործը յանձնուած է Երեւանի գլխաւոր ճարտարապետին եւ անոր կից քաղաքաշինական խորհուրդի անդամներուն: Դատակազմ չէ հրաւիրուած, այն պատճառով որ այդ բոլորին նպատակը ծրագիրներէն մէկը ընտրել չէ եղած, այլ քաղաքապետութիւնը պարզապէս ուզած է հանրութեան տրամադրութիւնը չօշափել:

Ճարտարապետներու Միութեան նախագահն ալ չեշտած է թէ մրցումին արդիւնքը որեւէ գաղափարի շուրջ մեծամասնական կարծիք չէ կեդրոնացուցած: Ու եզրակացութիւնը եղած է այն որ տակաւին կանուխ է Լենինի արձանին տեղ նոր բան մը զետեղելու: Ան նոյնիսկ ըսած է թէ այդ վայրը կրնայ միշտ ներկայի վիճակով մնալ, առանց մեծի մը կամ փոքրի մը արձանին: Արդէն, ըսած է ան, Երեւանի յատակագծին հեղինակ ճարտարապետ Ալ. Թամանեանի գծած քաղաքին կեդրոնական հրապարակին վրայ Լենինի արձանին նախկին տեղը ոչինչ եղած է: Անկարելի չէ համարած որ տարի մը ետք նոյն նպատակով նոր մրցում յայտարարուի, բայց ատոր համար պէտք է նախ գաղափարը հասուննայ, վերջնական որոշում տրուի թէ նոր արձան պիտի զետեղուի՞: Ինք գոնէ առ այժմ, համամիտ է որ հրապարակը պարապ մնայ:

Երեւանի արձաններու քաղաքականութիւնը, մինչեւ հիմա արտայայտուած վերաբերումը նկատի առնելով, արդարացի համարել կու տայ Մ. Մինասեանի նախընտրութիւնը: Մայրաքաղաքը ըսուեցաւ, գրուեցաւ թէ վայրն էր ամենայն դիւրութեամբ տեղափոխուող արձաններու, ծրագրուած ու խոստացուած բայց երբեք իրագործուած ուրիշներու, անտեղի ու անբացատրելի դրացնութեան պարտադրուածներու: Առաջինին զօրութենական թեկնածուներն են բոլոր անոնք որոնք դժբախտութիւնը ունին օր մը երեւելիի մը զետեղել որոշած արձանին համար ընտրուած տեղը գտնուելու: Ասոնց կը վիճակի պարտադիր հացչափութիւն մը: Երկրորդ խումբին մեզի քաջ ծանօթ օրինակն է Մխիթար Արբահօր արձանը. առաջարկուած, հաւանութիւն գտած ծրագիրը հակառակ կարեւոր տոկոսով կատարուած վճարումներու, բազմաթիւ խոստումներու, քանի մը տարիէ ի վեր աշխոյժ տեղքայլի մէջ է: Իսկ ինչ կը վերաբերի անընդունելի ու քմահաճ դրացնութեան պարտադրուածներու, հաւանօրէն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ նորակառոյց եկեղեցիին շրջաբակին մէջ զետեղուած Անդրանիկին չափ դժբախտը չկայ այդ խումբին մէջ:

Այս պատկերին առջեւ իսկապէս ողջունելի է Երեւանի մայր հրապարակը Լենինի արձանէն ետք պարապ ձգելու գլխաւոր ճարտարապետին նախընտրութիւնը: Ատիկա թէ՛ քաղաքներու թելադրանքով մայրաքաղաքը նոր այլանդակութեամբ մը օժտուելէ կը փրկէ, թէ արմատէն կը բացառէ թեր ու դէմ կարծիքներու աղմուկը:

Թերեւս ներկայ պայմաններուն մէջ յարմարագոյնը կ՚ըլլար Քոչարի Սասունցի Դաւիթին ձիուն ոտքի տակի համբերութեան թասը միայն փոխադրել հրապարակ, տեսնելու համար թէ ե՛րբ պիտի յորդի ան, հանդուրժելով զանգուածներուն վիճակած անտարբերութեան ու քաղաքական մարզը վտանգաւոր խժաձայնութեամբ լեցնող արկածախնդիրներու...

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՔԵԼԲԱՋԱՐԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻ 10-ԱՄԵԱԿԻՆ

«ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ԿՈՉՈՒԱԾ ԱԶԵՐԻ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ ԿԸ ՎԵՐՅԻՇԵՆ ԻՐԵՆՑ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԿԱՏԱՐԵԱԼ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ»

10 տարիներ առաջ, Փետրուար ամսուան ընթացքին կովկասեան նորագոյն պատերազմի ամենամահասփիւռ հանդրուանը տեղի ունեցաւ ուր հազարաւոր զինուորներ ինկան Ղարաբաղի արեւմտեան լեռներու լանջին:

Սակայն Քելբաջարի ճակատամարտին մասին շատ քիչ բան գրուեցաւ այդ օրերուն եւ մինչեւ օրս, անոր մասին շատ քիչ յիշատակութիւն կ՚ըլլայ: Այսօր իսկ, Ազրպէյճանի մէջ, ներքին անդորրութեան պատճառներով, գաղտնի կը պահուի այդ ահաւոր մարդկային կորուստի մասին որեւէ տեղեկատուութիւն: Ըստ անպաշտօն աղբիւրներու, կը յայտնուի թէ, 1994ի փետրուարեան բախումներուն 4000 ազերի եւ 2000 հայ զինուորներ զոհուեցան, այլ խօսքով, 1991-1994ի ճակատումներու զոհերու թիւին մէկ երրորդը: Երեսնամեայ Թէյմուր Մուխթարով, ծնած է Քելբաջարի նահանգին մէջ՝ լեռնային տարածաշրջան մը, որ մխրճուած է Ազրպէյճանի եւ Հայաստանի միջեւ: Մինչեւ օրս ան կ՚ապրի մթերանոցի մը մէջ, որպէս գաղթական:

10 տարի առաջ, ան մասնակցեցաւ այն դժբախտ գործողութիւններուն, որոնք կը միտէին վերագրաւել իր բնակավայրի տարածաշրջանը, եւ մինչեւ օրս կը սարսռայ զանոնք վերյիշելով: «Զինակիցներէս շատեր մեռան, ոչ թէ ռումբերէ կամ փամփուշտներէ, այլ լեռներու վրայ տիրող սաստիկ ցուրտէն», ըսաւ ան՝ ջղագրգիռ:

Լեռներու ծալքերուն ընդմէջէն Մուխթարով մասնակից եղած է դանդաղ, բայց տառապալից նահանջի մը: «Մենք Քելբաջարը վերջնականօրէն լքեցինք Մարտ 6-7ին», ըսաւ ան: «Ցարդ, չեմ կրնար մտքէս հանել զինակիցներուս սառած մարմինները զորս ստիպուած եղանք լքել առանց իսկ թաղելու հնարաւորութիւնը ունենալու»:

Քելբաջարը Ղարաբաղեան պատերազմի ընթացքին հայկական զօրքերէն գրաւուեցաւ 1993ի Ապրիլին: Ազրպէյճան ստիպուեցաւ հետզհետէ քաշուիլ եւ լքել շրջան առ շրջան:

Նոյն այդ տարուան Հոկտեմբերին է, որ այս աղէտահար երկրին իշխանութիւնը ստանձնեց նախկին խորհրդային ղեկավարներէն՝ Հայտար Ալիեւ, եւ իր ընտրուելէն քիչ ետք ան ուզեց «ազգին փրկիչը...» դառնալ ամէն գետնի վրայ, եւ ուզեց վերագրաւել կորսուած հողամասերը:

Այս որոշումը գլուխ հանելու համար, ան անմիջապէս եւ ապօրինի միջոցներով ձեռնարկեց երիտասարդները զինուորագրելու եւ այդ երիտասարդներուն մեծ մասը բռնի տարուեցաւ բանակին մաս կազմելու համար:

1993 Դեկտեմբեր 15ին, ազերի բանակը մեծածաւալ յարձակումի մը դիմեց Հայերուն դէմ, բոլոր ճակատներուն վրայ: Յունուարի սկիզբները, ազերի ուժերը՝ հիւսիսային ճակատին վրայ, Մուռովակի լեռնաշղթայի շրջանի եւ Օմարի անցքին վրայով ներխուժեցին եւ յաջողեցան մտնել Քելբաջարի շրջանը:

Այս շատ վտանգաւոր ծրագիր մըն էր, որուն մեծ թիւով զինուորական հրամանատարներ դէմ էին:

Թէյմուր Մուխթարով, այդ նորելուկ եւ խակ զինուորագրեալներէն մէկն էր: «Քսան տարեկան էի այդ օրերուն եւ Շինարարական հիմնարկի առաջին դասարանի ուսանող», ըսաւ ան. «ինծի նման շատ մը հասակակիցներուս հետ բռնի տարուած էի ճակատ: Նոր տարուան իրիկնամուտին Մուխթարովի վաշտը լեռներու վրայով յարձակումի մը անցաւ եւ յառաջացաւ մինչեւ Քելբաջարի խորերը: Սակայն Յունուարի վերջաւորութեան մօտ, Հայերը վերահաւաքուելով սկսան հակայարձակումներու: «Ազերիներս շատ հեռու կը գտնուէինք լեռներու ետին հաստատուած մեր պարէնաւորման կեդրոններէն: Շուտով կլիմայական պայմանները սկսան վատթարանալ. Հազարաւոր Ազերիներս թակարդը ինկանք եւ ենթարկուեցանք կրատ տիպի բազմահարուած հրթիռներու կրակոցին»:

Յիսնապետ Ռաֆիք Ապպասով, որ այդ ատեն 19 տարեկան էր կը վերյիշէ. «Փետրուար 12ին սկսաւ սաստիկ ձիւն տեղալ, յաջորդ օրը հրահանգ ստացանք նահանջել մինչեւ Մուրովտակ կոչուած լեռնաշղթայի կողերուն վրայ գտնուող մեր հիւսիսային դիրքերը. Փետրուար 18-20ին, թշնամին պաշարեց մեր վաշտերէն երկուքը. Ջանացինք ճեղքել անոնց օղակը, բայց առատ ձիւնի ծանր չերտաւորումներու պատճառով չյաջողեցանք. բազմաթիւ զինուորներ սպաննուեցան կրատ հրթիռաձիգներու կրակոցներէն եւ թաղուած մնացին լեռներէ թաւալագլոր ինկող ձիւնակոյտերուն տակ: Ամէն օր մեր խումբէն զինուոր մը կը սպաննուէր» ըսաւ Մուխթարով: «Փետրուար 27ին, Պակիրլի գիւղի գործողութիւններու ընթացքին ես ծանրօրէն վիրաւորուեցայ ոտքէս: Մեր՝ զինուորներուս միջեւ շշուկներ սկսած էին տարածուիլ թէ մենք լքուած էինք եւ ոչ ուտելիք եւ ոչ ալ ռազմամթերք պիտի ստանայինք:

Էլչյա Եունուս, որ 1992-93ին Ազրպէյճանի Պաշտպանութեան նախարարութեան գրասենեակի նախագահուհին էր, կը ձաղկէ մեր հրամանատարները, որոնք չկարողացան մեր վիճակը բարելաւել, այլ ընդհակառակն, վատթարացուցին զայն: "Կլիմայական խիստ պայմանները նկատի ունենալով կռիւները դադրեցնելու փոխարէն, Նէճմէտտին Սատիքով՝ սպայակոյտի ընդհանուր հրամանատարը, հրահանգեց յարձակիլ թշնամիին լեռներու վրայի դիրքերուն վրայ" ըսաւ ան: Ամէնէն յիմար որոշումն էր այդ, որ զինուորական սպայ մը պէտք չէր տար: Երբ Հայերը կռահեցին մեր նեղ վիճակը, սկսան կրակել լեռներու բարձունքներուն վրայ հանգչած ձիւնի հսկայական կոյտերուն վրայ եւ ձիւնի թաւալումներ յառաջացուցին. լաւ մարզուած լեռնագնացներն իսկ պիտի չփորձէին կլիմայական այդ պայմաններուն տակ լեռան մը գագաթը բարձրանալ. ի՞նչ եղաւ արդիւնքը այդ հրահանգին՝ 4000է աւելի զինուորներ կորսնցուցինք, որոնցմէ շատեր տակաւին կ՚որակուին անգտանելիներ»:

10 տարի ետք իսկ, Քելբաջարի կացութեան եւ նախկին նախագահ Ալիեւի յանցաւոր ըլլալուն մասին խօսիլը շատ խրթին-բայարոյց նիւթ մըն է: Ռամիզ Մելիքով Ազրպէյճանի Պաշտպանութեան նախարարութեան գրասենեակի մամլոյ դիւանապետը, մերժեց որեւէ տեղեկութիւն տալ այդ ժամանակաշրջանի մասին, մերժեց նոյնիսկ մեռեալներու թիւի մասին խօսիլ, առարկելով որ, ատիկա զինուորական գաղտնիք մըն էր:

Էլտար Նամազով, որ այն ժամանակներուն կը ղեկավարէր Ալիեւի վարչամեքենայի մամլոյ գրասենեակը, պատահած ձախողութիւնները կը վերագրէ այժմ բանտարկեալ նախկին վարչապետ Սուրէթ Հիւսէյնովի:

«Գործողութիւնները բծախնդրօրէն ծրագրուած էին եւ մեզի համար անոնք սկսան մեծ յաջողութիւններով», ըսաւ Նամազով եւ ապա աւելցուց. «բայց շատ չանցած, մի քանի լուրջ սխալներ գործուեցան, նամանաւանդ մեր յառաջապահ միաւորները պարէնաւորելու վերաբերմամբ, եւ ատոր ի հետեւանք շատ մեծ թիւով զոհեր տուինք, պէտք չէ մոռնալ, որ այդ օրերուն բանակը կը գտնուէր վարչապետ Սուրէթ Հիւսէյնովի հրամանատարութեան տակ եւ թէ շատ լուրջ տարակարծութիւններ կային երկրի քաղաքական ղեկավարութեան միջեւ եւ արդիւնքը աղէտալի եղաւ»:

Ազատ Իսազատէ, որ Ղարաբաղեան պատերազմի ժամանակ կ՚աշխատէր որպէս Պաշտպանութեան նախարարութեան մամլոյ բանբերը, անընդունելի կը նկատէ այս եզրափակումը: «Նման մեծ չափի գործողութիւն մը կրնար գործադրուիլ միմիայն բանակի ընդհանուր հրամանատար Ալիեւի հրահանգով», ըսաւ ան: 31993-94ի ձմեռնային կռիւները պէտք է բաղդատել սովետներու բամպակաքաղի հնգամեայ ծրագիրներու իրականացման դրութեան, երբ ոեւէ մէկը գործի կը ղրկէին, հոս ալ նոյնպէս բոլորովին անվարժ երիտասարդներ բռնի վար քաշկռտուեցան քաղաքի օթոպիւսներէն եւ Բաքուի փողոցներուն մէջ միացուելով պատերազմի դաշտ ղրկուեցան. անոնք դոյզն գաղափարն իսկ չունէին թէ, ինչպէ՞ս հրացան մը կարելի է գործածել»:

Վեթերան ուրիշ զինուոր մը Զաուր Մահմէտով կը վերյիշէ՝ «Հրամանատարներու ապիկարութիւնը, անոնց աղմկալի վիճաբանութիւնները եւ բամբասանքները շատ գէշ տպաւորութիւն ձգեցին մեզի՝ զինուորներուս վրայ. մեզի տրուած զէնքերն ու ռազմամթերքը շատ խղճալի վիճակի մէջ էին, եւ որեւէ բան վերանորոգելու կարելիութիւնը չունէինք. մեզ շատ մեծ թիւով անպէտ երիտասարդներ ղրկեցին, որոնք ձերբակալուած էին մեթրոներու մէջէն եւ Ղարաբաղ ուղարկուած, ուր մահը դարանակալ իրենց կը սպասէր. կը յիշեմ նորելուկ մը, որ կը փորձէր 4,45 մմ. փամփուշտ մը 7,62 մմ. գնդաձիրի մը մէջ տեղաւորել. ան սպաննուեցաւ իր առաջին իսկ ճակատումին ընթացքին, հեռուէն արձակուած փամփուշտէ մը, իր իսկ սխալին հետեւանքով»:

Ազատ Իսազատէ կը դատապարտէ նաեւ Ռուսերը, պատահած աղէտին համար: «Մենք շատ սպաներ ձերբակալեցինք, որոնք Հայեր էին ռուսական եօթներորդ բանակին մէջ ծառայող» ըսաւ ան, «անոնք ռուսական սարքեր կը փոխադրէին դէպի Քելբաջար»:

Քելբաջարի ճակատումներուն ինկած զոհերու մեծ թիւը պատճառ եղաւ որ 1994 Մայիսին զինադադարը ստորագրուի: Բայց ի տարբերութիւն աւելի քիչ թիւով զոհեր խլած կռիւներու, այս մէկը՝ Քելբաջարը, շատ քիչ կը յիշուի: «Այսօր, վեթերան զինուորներ չեն փափաքիր իրարու հետ տեսնուիլ», ըսաւ Թէյմուր Մուխարով, պատահարներու մասին չխօսելու համար. «միմիայն յաղթողներն են որ կ՚ուզեն այդպիսի հանդիպումներ ունենալ»:

ԻՏՐԱՔ ԱՊՊԱՍՈՎ
«Իմփալս»
ԵԱՍՈՒՐ ՄԱՀՄԷՏՈՎ
«Եէնի Խաբիէրլը»

Թարգ. ՅԱԿՈԲ Ս. ՓԻԼԻԿԵԱՆ

«Հորիզոն», Մարտ 29

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՀՈԳԵՒՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը Գանատայի Հայոց Թեմի Թեմական Խորհրդից խորին մտահոգութեամբ տեղեկացաւ, որ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը ցաւալի իր վախճանին է հասցրել Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան կանոնական տարածք հանդիսացող Գանատայի Հայոց Թեմում զուգահեռ վարչական կառոյց հաստատելու գործընթացը՝ հակառակ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի եւ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի եղբայրական յորդորների:

Սոյն քայլը եկեղեցաբանական եւ նուիրապետական առումներով, ինչպէս եւ հայ ժողովրդի հոգեւոր միասնութեան անխախտութեան պահպանութեան իմաստով չունի որեւէ արդարացի բացատրութիւն եւ հիմնաւորում:

Երեւոյթն աւելին է, քան հակականոնական եւս մէկ թեմի ծնունդը: Այն հաստատում է, որ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը պատրաստ չէ վերանայելու 1956 թուականին որդեգրած պառակտողական ոգին եւ Մայր Աթոռի հետ համախորհուրդ վերականգնելու կանոնական վիճակը Հայ Եկեղեցուց ներս: «Մէկ ազգ, մէկ Հայրենիք, մէկ Եկեղեցի» կարգախօսին իր նուիրուածութեան հաւաստիացումներին հակառակ, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը «նոր վերադասաւորումներով» հետեւողականօրէն փորձում է ընդարձակուել եւ ամրագրուել սառը պատերազմի օրերին քաղաքական չարժաժէթներով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնից զրաւած թեմերում՝ խորացնելով բաժանումը Հայ Եկեղեցու մէջ եւ վտանգելով 1988 թուականից ի վեր Մայր Աթոռի հետ բարելաւուած յարաբերութիւնները:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը չի ցանկանում տեսնել արդի աշխարհում փոփոխուած իրավիճակները, Հայրենիքի անկախութեան իրողութեամբ պայմանաւորուած հրամայականները եւ արժեւորել Նոր ժամանակների ոգին, որ պահանջ է առաջադրում վերականգնել ու անխախտ պահել Հայ Եկեղեցու եւ ազգի միութիւնը:

Հայ Եկեղեցու գերագոյն եւ անանց արժէք հանդիսացող աշխարհասփիւռ մեր ժողովրդի միասնականութիւնն ու միութիւնը խախտելու ցանկացած փորձի Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը հակադրելու է այդ միութիւնն անխախտ ու անսասան պահելու վճռական իր հաստատակամութիւնը:

Սուրբ Էջմիածինը դիմում է Գանատայի եւ Մայր Աթոռից զրաւուած բոլոր թեմերի հաւատաւոր զաւակներին, յայտնելով որ անփոփոխ է իր հայրական սէրը բոլորի հանդէպ, քանզի ինչ ձեւակերպումներով եւ առ «ժողովրդի կամք» վաղուց յայտնի յղումներով էլ փորձ արուի արդարացնել նման քայլերը, անտարակոյս է, որ ոչ մի ժողովուրդ չի կարող ունենալ պառակտուած լինելու ցանկութիւն:

Մայր Աթոռը վերստին եղբայրաբար ողջախոհութեան է կոչում Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեանը եւ ողջունում ամէն քայլ՝ ուղղուած երկփեղկուածութեան յաղթահարմանը եւ կանոնական վիճակի վերահաստատմանը Հայ Եկեղեցում եւ հրաւիրում է իր զաւակներին նախանձախնդիր ու միասնական լինելու բարդ ժամանակների թելադրանքով ծնունդ առած երկպառակութեան՝ շուրջ կէսդարեայ խնդրի կարգաւորման ճանապարհին: «Միրոյ գերադասութիւն» ահա Մայր Աթոռի գերադասութեան խորհուրդը ինչպէս երէկ, այնպէս էլ այսօր եւ յաւիտեան:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ
ՀՈԳԵՒՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՊՈԼԻՍ

ՎԱՀԱԳՆ ՏԱՏՐԵԱՆԻ ՄԷԿ ԳԻՐՔԸ ԽԻՍ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ

«Մարմարա» կը տեղեկացնէ թէ «Պէլկէ» հրատարակչատունը հրապարակ հանած է Թուրքիոյ համար անսովոր գիրք մը եւս, որ կը բովանդակէ Վահագն Տատրեանի յօդուածներու թրքերէն թարգմանութիւնը: Գիրքը կը կրէ «Հայկական ցեղասպանութեան մէջ հաստատութիւններու դերերը» անունը եւ ի մի կը բերէ «Հայկական ցեղասպանութեան» շուրջ գրուած ութ լայնաշունչ ուսումնասիրութիւններ: Յօդուածները թրքերէնի թարգմանուած են Աթիլլա Թույկանի կողմէ, որ նախաբանին մէջ կը գրէ թէ այս ձեռնարկը կ'ընէ հրատարակիչ Րակըփ Զարաքօլուի խրախուսանքով: Ինք հինէն ի վեր մասնաւոր հետաքրքրութիւն զգացած է հայկական նիւթերու նկատմամբ եւ օգտակար կը նկատէ որ թուրք ընթերցողները այս նիւթին մէջ չմնան միակողմանի հրատարակութիւններու ազդեցութեան տակ եւ գիտնան նաեւ թէ դիմացի կողմը ինչեր կ'ըսէ:

Գիրքին կողքին վրայ դիտել տրուած է որ Վահագն Տատրեան բոլոր միւս հայ պատմաբաններէն կը զանազանուի անով որ ան իր ուսումնասիրութիւնները հիմնած է թրքական աղբիւրներու վրայ եւ վերջին է որ զանոնք ճոխացուցած է գերման ու աւստրիական արխիւներէ ըստացուած նիւթերով: Մօտաւորապէս 350 էջերէ բաղկացեալ հատորին մէջ թարգմանուած են հետեւեալ ուսումնասիրութիւնները.–

• Հայկական ցեղասպանութեան մէջ պետութեան եւ իշխանութեան գլուխ գտնուող կուսակցութեան գործակցական դերը:

• Կուսակցական հաւատարմութիւնը որպէս գլխաւոր ազդակ՝ Ա. Աշխարհամարտի հայկական ցեղասպանութեան զինուորականներու բերած մասնակցութեան:

• Օսմանեան Հայերու բնաջնջումին մէջ զինուորին դերը:

• Ա. Աշխարհամարտի ցեղասպանութեան ընթացքին յատուկ միաւորներու խաղացած դերը:

• Բժիշկներուն դերը:

• Հայկական ցեղասպանութեան մէջ մեկնաբանութիւն մը:

• Հայկական ցեղասպանութիւնը հարցաքննող թուրք զինուորական դատարանին մայր ամբաստանագրին պատճէնը:

• Հայկական ցեղասպանութեան պատասխանատուներուն դատավարութիւնը թրքական դատարանի կողմէ:

Գիրքի վերջաւորութեան լայն բացատրութիւններ կը տրուին Վահագն Տատրեանի միւս գործերուն ու կենսագրութեան մասին:

ՄԵԾԱՐԱՆՔ

Ռոմանի քաղաքապետը, Մարտ 27ին, Առ ց'է Լէթրի մետալ շնորհած է Ալեքսանդր Սիրանոսեանի, տնօրէն՝ Ռոմանի Երաժշտութեան Ազգ. Վարժարանին եւ Ռոմանի եւ Տրոմի Նուագախումբին:

ԴՈՂԱՆԻՔ ԴՈՂԱՆ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ, Հսկումի արարողութեան աւարտին, Մարտ 17ին, Գառնիկ Քհնյ. Գոյունեան խօսած է Եզնիկ Կողբացիի «Եղծ աղանդոց»ի մասին: Դասախօսութիւններու այս շարքը կազմակերպուած է Գանատայի Հայոց Առաջնորդարանին եւ Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ կողմէ: Դասախօսը Եզնիկ Կողբացիի մասին կենսագրական տեղեկութիւններ տուած է: Ան եղած է Մաշտոցի աշակերտներէն: Հմտացած է ասորական եւ բիւզանդական աստուածաբանական գրականութեան մէջ: Գտնուած է Եդեսիա եւ Պոլիս, թարգմանութիւններ կատարած է ասորերէնէ եւ յունարէնէ: Իրմէ մնացած ինքնագիր գրութիւններուն մէջ, կարեւորագոյնը «Եղծ աղանդոց» գիրքն է: Իր եզրակացութեան մէջ, Գառնիկ Քհնյ. կոչ մը ըրած է որ Հայաստանեայց Եկեղեցին փոխանակ սխալ հասկցուած իշխանութեան հարցերով ըզբաղելու եւ անիմաստ վէճերով պարապելու՝ ինքզինք զգաստացնէ եւ ճիգ թափէ իւրացնելու ժամանակակից կրօնական եւ աստուածաբանական գրականութիւնը, որպէսզի ունենայ շնորհը ինքզինք նորոգելու, ինչ որ կենսական դարձած է:

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ԻՐԱՆԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒՆ ՆԻՒԹՈՎ

Գալիֆորնիոյ Համալսարանին Հայոց պատմութեան ամպիոնին ղեկավար Ռ. Յովհաննէսեանի կազմակերպած Պատմական հայկական քաղաքներու ու գաւառներուն նուիրուած գիտաժողովին յաջորդը տեղի կ'ունենայ Մայիս 14-16, նիւթ ունենալով Իրանի հայկական գաղութները հին օրերէն մինչեւ արդիական ժամանակներ: Կը մասնակցին Հայաստանէն, Կիպրոսէն, Գերմանիայէն, Բրիտանիայէն, Իրանէն, Իտալիայէն, ԱՄՆ-էն մասնագէտներ: Անոնց շարքին են Արմէն Հախնազարեան, Անի Պապայեան, Օննիկ Հայրապետեան, Գոհար Աւագեան, Փիթըր Գաու, Կապրիէլլա Ուլուհոճեան, Արմէն Տէր Ստեփանեան, Ռուբինա Փիրումեան, Այտա Աւանէսեան եւ ուրիշներ:

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

4

Այնտեղ, հեռուն, լեռներուն վրայ բան մը, հրաշալի բան մը կը կատարուէր: Այդ լեռներուն վրայ Ցեղը կը սեղմէր իր բռունցքը: Եւ ահա այդ Ոլապինդ ափը կը բացուէր ու վերէն կ'իյնար այդ դիւցազնական մատներուն մէջ հրեղէն սուրը: Օրհնեալը եւ արդարը բոլոր սուրերուն: Այդ լուսեղէն սուրը քաջութեան ներդաշնակութիւնով կը շարժէ՜ր... Եւ հրացաններ կ'երգէին, դարերու խաւարէն ու լռութենէն վերջ, Ցեղին ոգիին մէջ պարածածկուած քայլերգը: Եւ Զէյթունը, այդ հայկական Սինան, կը դառնար պատգամախօս: Բիւզանդիոնը կը տնկէր նրբացած ականջները ու կ'առնէր իր հոգիին համար սնունդ: Բուրվառներ կը վառէին:

Անտոնի ականջներուն հասած էր այդ համբաւը: Ան ամչցաւ իր վարած կեանքին ու կեանքէն իրեններուն, իր շուրջիններուն: Ու խորհեցաւ.

– Մենք այստեղ կ'ուտենք, կը խմենք ու ամէն տեսակ անառակութիւն կ'ընենք, ամէն տեսակ ոչինչ բաներով կը զբաղինք՝ իսկ այնտե՛ղ, այնտե՛ղ, այնտե՛ղ...

Ուզեց տեղեկութիւններ քաղել Զէյթունի մասին: Ո՞ւր էր Զէյթունը: Ո՞վ էին այդ քաջերը, այդ իշխանները: Ի՞նչ պայմաններու մէջ էր ըմբոստութիւնը, կռիւը: Ո՞վ կը զրաղէր անոնցմով: Ու միտքը եկաւ Մկրտիչը: Այո՛, ան կրնար լուսաբանել զինքը: Ու միտքը եկաւ Ֆըրանչէսքան: Այո՛, ան կրնար բան մը ընել: Ու դեռ մարդիկ փնտռեց իր յիշողութեան մէջ:

– Ի՞նչ կ'ընէ Ազգը...

Ու կ'աշխատէր Անտոն՝ մտածելով Զէյթունի մասին: Երեւակայելով Զէյթունը, յաղթանակները, կռիւները, հետեւանքները: Անշուշտ լաւատեսութիւնով, չափազանցութիւնով, գերագոյն խանդավառութիւնով եւ ազնիւ միամտութիւնով:

Կը խօսէր մտերիմներու հետ: Ու չգտաւ մէկը, որ իրմէ աւելի բան մը գիտնար: Եթէ մարդոց հարցնէր լուսաւորչականութեան եւ կաթոլիկութեան մասին, ամէնէն տգէտն իսկ ամբողջ օր մը կրնար խօսիլ, վիճիլ:

– Բիւզանդիո՛ն, Բիւզանդիո՛ն...

Անպատճառ Մկրտիչին պէտք է դիմել:

Հինգ ոսկի տալ յօժար էր, պատկերը ունենալու համար Զէյթունի: Ու տակաւին հինգ ոսկի Զէյթունի քարտէսին համար: Եւ տակաւին պատրաստ էր իր ունեցածը տալ Զէյթունին համար: Ու եթէ տանէին զինքը, արբեցութիւնով պիտի երթար, յափշտակութեամբ, զինուորեալ պատանիի մը նման: Որո՞ւ ըսել, որո՞ւ դիմել, ինչո՞ւ նեղ է իր շրջանակը: Փաշային տունը իր ամբողջ հացկատակներով, պնակալէզներով, կարգ մը ընտանիքներ իրենց ամբողջ սնամէջ անդամներով եւ ազգականներով: Եւ Մկրտիչը իր լայն, լայն շրջանակով: Բայց ինք անծանօթ էր Մկրտիչի շրջանակին: Ինք այնտեղ լուռ, խելօք ու ոչինչ մէկն էր: Երբեք չէր լսած անոնց խօսակցութիւնները, կարեւորները: Մկրտիչը սակայն հեզ էր, այնքան բարի ու ազնիւ: Ոչ միայն իրեն հետ, որ ազգականն էր, այլ բոլորին հետ, բոլոր երիտասարդներուն հետ: Ու իր դէմը եկաւ Մկրտիչին դէմքը: Անոր գլուխը լուսեղէն փշապսակի մը մէջ: Անոր շիլի նմանող երազուն աչքերը, անոր բարձրադիրքէթ ճակատը, առաքելական դէմքը ու այդ դէմքին վրայ մեծ հոգին աղաւնիի: Աստուածային բան մը ծածկուած կար այդ դէմքին մէջ: Գլուխը մեծցաւ, մեծցաւ: Պահանջ զգաց ծունկի գալու այդ դէմքին առջեւ, ինչպէս կոյսերը ծունկի կու գան Առաքեալի մը պատկերին առջեւ: Ծունկի գալ ու անոր լոյսին ներքեւ աղօթել: Մկրտիչը, Մկրտիչը...

Ան մեր Յովհաննէս Մկրտիչը...

Ու լոյսը, կրակը, բոցերը...

Եւ Անտոն իր ազատ մէկ ժամուն վազեց Օրթագիւղ՝ Մկրտիչին մօտ: Ճամբան ամբողջ ճառ մը պատրաստած էր խօսելու համար իր զգացումներուն մասին: Զէյթունը... Բայց երբ գտած էր Մկրտիչը, իր ճառը կորսնցուցած էր: Բառեր միայն թոթովեց յուզումով լեցուն. դողով լեցուն: Մկրտիչ իր ձեռքը դրած էր Անտոնի ուսին վրայ ու պատուիրած էր չչատախօսել այդ մասին: Անտոն քիչ մը վիրաւորուած էր: Զինքը տղու տեղ կը դնէին: Ինք երիտասարդ էր եւ վստահելի: Անզօրութենէն երդում ըրաւ: Իր պաշտամունքը յայտնեց: Մկրտիչ յուզուեցաւ եւ քանի մը բարակ տեղեկութիւններ տուաւ: Ըսաւ որ Զէյթունը պարզած է ըմբոստութեան դրօշ, կռուի մէջ սատիկ ու անհաւասարակշիռ, թէ Կիլիկիոյ հիւսիսը, լեռնային վայր մըն է Զէյթունը, իր բնակիչները քաջորդիներ են: Թէ հայ տէրտէր մը եկած ու համբաւ է բերած: Թէ երեկոյ մը դպրոցի մը մէջ տեսնուած են այդ տէրտէրին հետ՝ երեք հոգի: Ամբողջ գիշեր մը կռուին պատմութիւնները լսած են ու նոյն գիշերն իսկ ինք գրի է առած ոտանաւոր մը՝ «Մահ Քաջորդւոյն» անունով:

Անտոն ուզեց այդ մասունքը: Դժուարութեամբ ստացաւ: Ընդօրինակեց ու գոց սորվեցաւ եւ կրկնեց, երբ ամէն անգամ մինակ մնաց:

(Շար. 23)

չապետ Զ. Ժվանիա: Իրեն ընկերացած է Ներքին գործերու նախարարը: Վարչապետը մեկնած է Գումբորդո հայկական գիւղը ուր Ժ. դարու տաճարին մէջ վրացի կրօնաւորներ ծրագալոյցի պատարագի կը պատրաստուէին: Տեղացի հայ երիտասարդները բողոքած են վրացի կրօնաւորներէն, ըսելով որ անոնք կը սրբապղծեն հայկական տաճարը. նոյնիսկ քաշքշուքներ տեղի ունեցած են երիտասարդներուն եւ վարչապետին ընկերացող Ախալքալաքցի խորհրդարանականներուն՝ Մելիք Ռայիսեանի ու Համլէթ Մովսիսեանի միջեւ: Զատկի առաւօտը տաճար այցելած են Ջաւախքի առաջնորդական փոխանորդը Բաբգէն Արղյ. Սալբեան եւ Ախալքալաքի շրջանի հովիւը Սամուէլ Քհնյ. Թորոսեան որոնք պատարագ մատուցած են հոն:

*
**

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 14)

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐ ԴՊՐՈՑԸ

Ապրիլ 10ին Ախալքալաքի մէջ բացուած է Հայ Առաքելական Եկեղեցիի Ջաւախքի առաջնորդարանին կիրակնօրեայ հոգեւոր դպրոցը: Ան 30 աշակերտ ունի. կը դասաւանդուի կրօնագիտութիւն, Հայոց պատմութիւն, երգեցողութիւն:

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
MARSEILLE

12/14, rue St Bazile, 13001 Marseille
tél. 04 91 50 15 09

ROBERT ARNOUX
Grand Reporter
au quotidien «La Provence»
Membre correspondant
de l'Académie de Marseille
présentera et dédicacera son ouvrage

Arménie 1947
les naufragés
de la terre promise
Editions: Edisud

Vendredi 16 avril à 20h

— Entrée libre —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

La Collecte mondiale lancée par le HOM (Hay Oknoutian Mioutioun - Croix de Secours arméniennes) pour les Arméniens d'Irak a permis d'envoyer déjà la somme de 60000 Euros à l'archevêché arménien de Bagdad qui l'a distribuée aux familles nécessiteuses avec des enfants en bas âge, pour couvrir les besoins les plus urgents.

Le solde de cette collecte qui n'est pas encore achevée, sera envoyé ultérieurement dans les mêmes conditions.

A ce jour, la collecte lancée par la Croix Bleue des Arméniens de France a recueilli 2.680 Euros. Elle s'arrêtera fin avril 2004.

Il est temps encore d'y apporter votre contribution.

Merci

Envoyer vos dons à :
Croix Bleue des Arméniens de France
Collecte Irak
17, rue Bleue — 75009 Paris

*
**

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

Dans le cadre du 89e anniversaire
du génocide arménien,
l'Ephorie de l'Eglise arménienne
de Chaville
vous invite
le samedi 17 avril à 20 heures 45
à la présentation de l'ouvrage de
Varténie BEDANIAN

Traverse mère de Dieu...

et dédicace de l'auteur
Salle de l'église arménienne
6, rue du Père Komitas,
92370 Chaville
Tél. : 01 47 09 23 18

— Entrée libre —

HAMAZKAINE FORUM 2004

10e ANNIVERSAIRE

12-18 juillet Beyrouth, Liban (facultatif)
19-31 juillet Erevan, Arménie

A l'occasion de son 10e anniversaire, le Forum culturel des étudiants Hamazkaine offre aux participants l'occasion de découvrir la culture arménienne dans le cœur de la Diaspora (Liban) et dans la mère patrie en Arménie.

Une opportunité exceptionnelle pour vous de profiter de ce programme pour planifier dès maintenant vos vacances d'été et de vivre deux ou trois semaines inoubliables d'activités culturelles et d'amitiés nouvelles.

Le Forum Hamazkaine offre aux participants :

— Une immersion totale dans la culture et l'histoire arméniennes;

— Une opportunité exceptionnelle pour faire la connaissance d'universitaires arméniens d'Arménie et de la Diaspora;

— L'occasion d'assister à une série remarquable de conférences données par d'éminents spécialistes et professeurs;

— Des ateliers de réflexion autour des problèmes actuels de la jeunesse;

— La visite d'institutions arméniennes, de musées, d'églises et d'autres sites historiques;

— Des concerts et des représentations théâtrales;

— L'organisation d'un gala amateur et d'une soirée d'adieux qui se prolonge jusqu'à l'aube pour clôturer un séjour unique.

Frais de participation
(hors billet d'avion)
Liban :
350 US$ en pension complète
200 US$ en demi-pension
Arménie :
650 US$ en pension complète
400 US$ en demi-pension

Contacts en Europe :
— Sella Tenjoukian (Londres)
Tél.: (44-20) 7603-8452
Fax : (44-20) 7603-9518
E-mail: stenjouk@aol.com

— Hourig Baghdassarian (Paris)
Tél./Fax : (33-1) 42 29 10 24
E-mail : navasti@wanadoo.fr

Visitez notre site:
www.hamazkayin.com

ARARAT
d'Atom EGOYAN
SUR CANAL +

Le jeudi 15 avril à 23h35, le lundi 19 avril à 2h50, le jeudi 22 avril à 9h et le mardi 4 mai à 10h35

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 15, ժամը 20.30ին

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ
ԵՐԵԿՈՅԹ

ԼՈՒՍԻՆԷ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

«ՀՈԳԵՒՈՐ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻ ԵՐԳԶՈՒՀԻՆ»

Կը մասնակցին՝
Երգչուհի ՄԱՐԻ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

եւ դերասանուհիներ՝
ԱՆԱՀԻՏ ՍԻՄՈՆԵԱՆ,
ՍԻԼՎԱ ՀԱՊԷՇԵԱՆ - ԱՐԱՔՍ

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro : Cardinal Lemoine, Monge

Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ծննդեան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է ուղարկուած հետեւեալ նուէրները.–

Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Հաքպիլէն 20 Եւրօ, Պ. Նուրիճան Պալեան 50, Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Պալեան 75, Տէր եւ Տիկին Շառլ Պոյաճեան 80, Տիկին Մարի-Լիւսի Գալայճեան 50, Տիկին Էլմաս Գոզմանեան 10, Տէր եւ Տիկին Անտրէ Գասթոկլուեան 30, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Խաչատուրեան 30, Պ. Սթեֆան Եոլճեան 20, Տէր եւ Տիկին Անթուան Սահակեան 30, Տէր եւ Տիկին Փիէր Պետիկեան 50, Տէր եւ Տիկին Սիլվէն Սթամպուլեան 80, Տիկին Մարիամ Յովնանեան 30, Տէր եւ Տիկին Ժ. Տէր Ղազարեան 15, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Մարտիրոսեան 30, Պ. Ժան-Փոլ Պէս 20, Տիկին Միշէլ Հելէն 30, Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Նուրեան 30, Բժ. Հելէն Տամլամեան 70, Տէր եւ Տիկին Սերժ Պէրպէրեան 150, Տէր եւ Տիկին Արմէն Մուրատեան 35, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Արվազեան 20, Տիկին Աննիկ Օսմանեան 25, Տիկին Մարի Շահպազեան 30, Տէր եւ Տիկին Եղիսեան 45, Տէր եւ Տիկին Ռաուլ Գազանճեան 100, Տիկին Աստրիտ Թագւորեան 45, Տէր եւ Տիկին Անտրէ Պուրժ 50, Տիկին Լոլա Հարենց 70, Օր. Սոնա Բարէլեան 50:

(Շար.)

ՀՄԸՄ-ՖՐԱՆՍ-ի կազմակերպութեամբ՝

«ՍՈՒՐԷՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ» ՄՐՑԱՇԱՐՔ
(ՖՈՒԹՊՈԼ – ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ)
Շաբաթ եւ Կիրակի, Մայիս 29 եւ 30
Իսի-լէ-Մուլինոյի Alain Mimoun մարզադաշտին վրայ,
մասնակցութեամբ Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի զանազան մարզական միութիւններու:

Կիրակի, Մայիս 30ի երեկոյեան

ԽՐԱԽՃԱՆՔ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ի պատիւ մրցաշարքին մասնակցող խումբերուն:

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Lourdes 2004

du mercredi 19 au samedi 22 mai

PELERINAGE ARMENIEN DE FRANCE

Départs de PARIS — ARNOUVILLE (TGV)
LYON — MARSEILLE — VALENCE — SAINT-CHAMOND

Les formulaires d'inscription
sont disponibles auprès du Secrétariat de l'Eparchie,
au 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris et auprès de nos paroisses

Renseignements :
Eparchie : 01 40 51 11 90 — **Paris et Arnouville : 01 44 59 23 50**
Marseille : 04 91 48 19 60 — **Saint-Chamond : 04 77 22 09 86**
Pour Lyon et Valence, contacter l'Eparchie (01 40 51 11 90).

Prix, comprenant l'aller-retour en TGV de Paris et la Pension complète en Hôtel *** (chambre double) : **300 euros par personne (45 euros suppl. pour chambre individuelle).**

Les inscriptions seront closes le 15 avril

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 16
VENDREDI
16 AVRIL
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·926 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·926

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԻՏԱԼԱՑԻ ՊԱՏԱՆԴ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ
ՖՐԱՆՍԱՑԻՆ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ

ԱՆԵԼ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 14ին, իտալացի չորս պատանդներէն մէկը սպաննուեցաւ, փամփուշտ մը ստանալով ծոծրակին, բաւական ծանրակշիռ պայմաններու մէջ: Որոշ նկարներ ցոյց կու տային իտալացի պատանդները, որոնց առջեւ փոս մը կը փորուէր: Քաթարի հեռատեսիլն իսկ նախընտրած է չփոխել նման տեսարան մը: 35 տարեկան ճենովացի մըն է, նախկին հացագործ, որ ուզած էր ծառայել հայրենիքին: Ս· Պէրլուսքոնի կրկնած է այս առթիւ, որ ոչինչ կը փոխէ իր քաղաքականութենէն, այսինքն զօրքերը չի քաշեր Իրաքէն, ինչ որ առեւանգողներու պայմանն էր: Իտալիան ցնցուած է անշուշտ, բայց նաեւ ուրիշ մրցակցութիւններ դէշ տպաւորութիւն ձգած են Ապրիլ 14ի իրիկունը, երբ հեռատեսիլի կայանները մրցումի ելած են, որպէսզի մէկը միւսէն առաջ կարենայ հաղորդել սպաննուած պատանդին անունը: Չորս Իտալացիները ապահովութեան սպասարկներ են, մասնաւոր վտանգաւոր գործողութիւններու: Քաթարի հեռատեսիլի կայանը (Ալ-Ժեզիրա) յայտնած է որ առեւանգողները յայտարարած են թէ «պատանդը սպաննած են Պէրլուսքոնիի յայտարարութիւններուն պատճառաւ, ըստ որոնց իտալական զօրքին Իրաքէն քաշուիլը բանակցութեան նիւթ չէ»: Պէրլուսքոնի ըսած էր նաեւ.– «Իտալիա տեղի չի տար ահաբեկիչներու սպառնալիքներուն, բայց ամէն ինչ կ'ընէ իտալացի պատանդներու ազատ արձակման համար»: Պէրլուսքոնի նոյն դիրքը կը պահէ Իտալացիին սպանութենէն ետք ալ: Իտալացի 3000 զինուորները կը գտնուին Նասիրիյա, ուր կարճ այցելութիւն մըն ալ կատարեց Իտալիոյ վարչապետը անցեալ շաբթու:

Ֆրանսացի լրագրողը՝ Ալեքսանդր Ժորտանով ազատ արձակուած է Ապրիլ 14ին: Բաւական ցնցուած է երեք օրերու ընթացքին իր ապրած պատանդի կեանքէն:

Պատանդներու թիւը չէ նուազած եւ Ապրիլ 15ին, ճափոնցիներու թիւն ալ 3էն 5ի բարձրացած էր· ընդհանուր թիւը մինչ 40ի չուրջ է, թերեւս քիչ մը աւելի:

Ուաշինկթըն Իրանի դիմած է որպէսզի միջամտէ եւ այդ առընչութեամբ պարսկական պատուիրակութիւն մը Պաղտատ ժամանած է: Միջնորդի դեր կատարած է Մեծն-Բրիտանիա: Պարսիկներու չորս հոգինոց պատուիրակութիւնը պիտի փորձէր ելք մը գտնել շիի ծայրայեղ Մոքթատա ալ-Սատրի եւ համախմբումին միջեւ: Պարսիկները կ'ըսեն.– «Հոս ենք յստակ գաղափար մը կազմելու համար եւ աւելի լաւ հասկնալու անցուդարձին մասին»: Ամերիկացիները չեն բացառեր ուժի դիմելու փարկածը, մինչ Պուշ կրկնած է թէ Մոքթատա ալ-Սատր հաւաքած է իր կողմնակիցները ապօրինի խումբի մը մէջ եւ եւ հրապարակաւ զօրավիգ եղած է Համասի եւ Հեզպոլլայի ահաբեկիչներուն:

Եւ Պուշ վճռած է ոչինչ փոխել իր քաղաքականութենէն, ինչպէս յայտարարած էր Ապրիլ 13ի մամուլի իր ասուլիսին ընթացքին: Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է որ նախընտրաբար պէտք չէ տար այդ ասուլիսը, քանի որ ըսելիք չունէր: Սեպտեմբեր 11ի ոճրափորձին առթիւ եղած հարցումի մը, պատասխանած է.– «Լաւ կ'ըլլար որ այդ հարցումը գրաւոր ըրած ըլլայիք, որպէսզի պատրաստուիմ: Վստահ եմ որ բան մը ԹԻՐ պիտի ընէ գլխուս մէջ, պատասխան մը կարենալ տալու համար»: Պուշի համար, Ամերիկա աշխարհակալ երկիր մը չէ, աշխարհը պիտի փրկէ եւ անկէ յետոյ Ամերիկան եւ աշխարհը աւելի ապահով պիտի ըլլան:

***

Ներկայիս, Իրաքի մէջ, համախմբման ուժերը հետեւեալ պատկերը կը պարզեն.–

ԱՄՆ՝ 129 հազար զինուոր եւ հաւանաբար 10·հազար եւս Յուլիսին: Աւստրալիա՝ 850, Հարաւային Գորէա 600, Փորթուկալ՝ 128 (ոստիկան), Լեհաստան՝ 2500, Ուկրանիա՝ 1600, Փիլիպպեան՝ 178, Սպանիա 1300, Թայլանտ 440, Ճափոն՝ 550, Մեծն-Բրիտանիա՝ 8700:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՐՈՆԻ ԾՐԱԳՐԻՆ զօրավիգ եղաւ Պուշ, ինչ որ ամբողջովին խնդրոյ առարկայ կ'ընէ խաղաղութեան գործընթացը, ինչպէս նախատեսուած էր: Պուշ չեշտած է սակայն, թէ Իսրայէլացիներու գծած բաժանման դիծը Այսրյորդանանի մէջ, պէտք է ժամանակաւոր ըլլայ եւ ոչ՝ վերջնական: Կարելի չէ ըստ իրեն, վերադառնալ 1949ի սահմաններուն, խաղաղութեան որեւէ համաձայնութեան մէջ: Պուշ «պատմական» որակեց այս կարգադրութիւնը, որ ուրիշ բան չէ քան Շարոնի ուզածը: Ըստ Պուշի, այս «պատմական եւ քաջ քայլը կրնայ, եթէ կողմերը որոշեն ձեռք առնել զայն, ստեղծել այն պայմանները որոնք թոյլ կու տան Պաղեստինեան Պետութեան մը ստեղծումը»: Շարոն, ժպիտը դէմքին, Իսրայէլ վերադարձաւ: Պաղեստինի վարչապետը «անընդունելի» կը գտնէ Պուշի եւ Շարոնի այս կարգադրութիւնը: Պաղեստինի Փարիզի ներկայացուցիչն ալ՝ Լէյլա Շեհիտ իր վրդովումը արտայայտած է, զարմանք ալ յայտնելով որ պետութեան մը ղեկավարը կրնայ նման քայլ մը առնել:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ «Տեղեկատուութեան Խորհրդարանական Յանձնախումբ»ը, որուն գլուխն է Փաթրիք Օլիէ, Ապրիլ 15ին կը ներկայացնէր իր տեղեկագիրը 35 ժամերու մասին, որ ձախին կողմէ կը նկատուի «ամբաստանագիր մը 35 ժամերու դէմ»: Տեղեկագիրը կը ձգտի նաեւ օրէնքի բնոյթէն հանել աշխատանքի ժամանակացոյցը, որ օրէնք է մէկ ու կէս դարէ ի վեր: Յիշենք որ 39էն 35 ժամերու անցնելու կարգադրութիւնը հաստատուեցաւ երկու օրէնքով (Օպրի, 1998 Յունիս 13 եւ 2000 Յունուար 1): Առաջինը կը թելադրէր ձեռնարկներուն աշխատանքը 10% համեմատութեամբ նուազեցնել, երկրորդը պարտադիր կը դարձնէր 35 ժամերը: 2002 Հոկտեմբեր 15ին Ֆիլոն օրէնքը թոյլ կու տայ փոքր ձեռնարկներուն 39 ժամերու վրայ մնալ, 10% յաւելումով յաւելեալ ժամերու համար:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԻՄՈՒՄԸ

«Հայ մտաւորականների ֆորումի աւագանի» ստորագրութեամբ դիմում մը հրապարակուած է Ապրիլ 14ին Երեւանի մէջ: «Համայն հայութեան, քաղաքական եւ հասարակական կազմակերպութիւններին եւ գործիչներին, երկրի ղեկավարութեանը» ուղղուած դիմումը կը բողոքէ Ապրիլ 12-13ի գիշերը Բաղրամեան պողոտային վրայ հաւաքուած ցուցարարներուն դէմ ապահովութեան ուժերուն բրտութիւններուն ու կատարուած ձերբակալութիւններուն դէմ: Կը պահանջեն ազատ արձակել ձերբակալուածները, ընդդիմադիր գործիչներուն բարոյական ընկճումին վերջ տալ: Կը պահանջեն նաեւ որ կատարուածը ճշմարիտ մեկնաբանութիւն գտնէ:

Մտաւորականներու ֆորումի աւագանին բաղկացած է հետեւեալ անուններէն. Լ· Աղալովեան, Օ· Տուրեան, Ս· Կապուտիկեան, Ռ· Ղազարեան, Ս· Մուրատեան, Խ· Պալեան, Դ· Սեդրակեան, Ե· Սիմոնեանց:

***

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 14/15)

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ ԿՈՉԸ

ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նախարարութեան ներկայացուցիչ Ռ· Պաուչէր մամուլին տրուած յայտարարութեամբ մը մտահոգութիւն յայտնած է Հայաստանի քաղաքական վերջին անցքերուն համար եւ կոչ ըրած երկու կողմերուն որ երկխօսութեան սկսին: Ատիկա միջոցը կը նկատուի լարումը մեղմելու, տնտեսական բարեփոխումները շարունակելու:

***

ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԱՏԱԽԱԶԸ ՊԱՏԱՀԱՐՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Գլխաւոր դատախազ Ա· Յովսէփեան Ապրիլ 14ին Եւրոպայի Խորհուրդի ընդհ· քարտուղարին ներկայացուցչին՝ Ն· Վուտովայի հետ հանդիպումին անդրադառնալով վերջին օրերու պատահարներուն, ըսած է թէ ոստիկանութիւնը օրէնքի սահմանին մէջ գործելով կրցաւ կանխել ցուցարարներու ապօրինի գործողութիւններուն յետագայ զարգացումը:

Դատախազութենէն Ապրիլ 13-14ի գիշերուան դէպքերուն մասին տրուած տեղեկատուութեան համաձայն, հարցաքննուած է շուրջ հարիւր հոգի, որոնց մէջ եղած են երեսփոխաններ Ս· Սադոյեան, Շ· Քոչարեան, Ալ· Կարապետեան, Վ· Մկրտչեան: Այս վերջինները ազատ արձակուած են հարցաքննութենէն անմիջապէս ետք, մինչ որպէս կասկածելի ձերբակալուած են Վաղարշակ Յարութիւնեան, Ռուզան Խաչատրեան, Արթիւր Յարութիւնեան, Գեղամ Յարութիւնեան:

Ասոնցմէ զատ սահմանադրական կարգերը բռնութեամբ տապալելու, իշխանութեան դէմքերը հրապարակաւ վիրաւորելու ապացոյցներով ձերբակալուած են նաեւ Հանրապետութիւն կուսակցութեան անդամներ՝ Կարէն Սուրէնեանց, Արամազդ Զաքարեան, Արշակ Գաբրիէլեան, Ժորա Սեփեան:

Ն· Վուտովա հաւաստած է որ Եւրոպայի Խորհուրդը որուն անդամ է նաեւ Հայաստան, ուշադրութեամբ կը հետեւի դէպքերու զարգացումին ու վստահ է թէ քաղաքական ծայրայեղականութեան վըտանգները կը յաղթահարուին օրէնքներու պահպանումով:

***

ԱՐՑԱԽՑԻ ԳՐՈՂ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳԻՐ ՄԱՔՍԻՄ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ

Ապրիլ 14ին Հայաստանի Գրողներու Տան մէջ հանդիսաւոր կերպով նշուած է «Արցախ» օրաթերթին երկարամեայ գլխաւոր խմբագիր, ազատագրութեան պայքարի առաջին օրերէն ծանօթ մարտիկ Մ· Յովհաննիսեանի եօթանասունամեակը: Ան ներկայիս կը վարէ ԼՂՀ հանրային հեռատեսիլը: Ելոյթներ ունեցած են Միութեան նախագահ Լ· Անանեան, ԼՂՀ Գրողներու Միութեան նախագահ Վարդան Յակոբեան, Զօրի Բալայեան եւ ուրիշներ:

Մ· Յովհաննիսեան ծնած է ԼՂՀ Ասկերանի շրջանի Հարաւ գիւղը· աւարտած է Երեւանի համալսարանի լրագրութեան բաժինը, հեղինակ է շարք մը հատորներու, որոնցմէ ելոյթ ունեցողները յատկապէս յիշած են «Արցախ իմ, ցաւ իմ» խորագրուածը:

***

ԱՐՇԻԼ ԿՈՐՔԻ՝ 100

Նշելու համար Արշիլ Կորքիի ծննդեան հարիւրամեակը (Ապրիլ 15), Երեւանի Նկարիչներու Միութեան մէջ բացուած է ցուցահանդէս մը որուն մասնակցած են Միութեան գրեթէ բոլոր անդամները Կորքիի նուիրուած մէյմէկ աշխատանքով: Ներկայ գտնուած ու ելոյթ ունեցած է ԱՄՆ-ու Երեւանի դեսպանը Ճ· Օրտուէյան Կորքին իր երկրին մեծագոյն նկարիչներէն համարած է, ուրախութիւն յայտնելով որ անոր գործերէն մեծ թիւ մը ունին ամերիկեան թանգարանները: Ցուցահանդէսին կը յաջորդեն Կորքիի նուիրուած այլ միջոցառումներ:

ՏԻԳՐԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ 75

Շահմաթի(*) աշխարհի 9րդ ախոյեան, մեծ վարպետ, «գրոս մայստեր» Տիգրան Պետրոսեանը կարող էր ապրել եւ այսօր 75 տարեկան կը լինէր եւ հայութիւնը աշխահի բոլոր շահմաթասէրների հետ կարող էր բաժակ բարձրացնել նրա հետ ու տօնել նրա ծննդեան 75ամեակը: Տիգրանը շուտ հեռացաւ կեանքից, բայց միշտ կենդանի մնաց իր գործով ու այն անչափելի ազդեցութեամբ, որ թողեց Հայաստանի ու առհասարակ հայութեան վրայ՝ իր միջազգային լայն ճանաչման շնորհիւ…

Անչափ ուրախալի է, որ 2004 թուականը մեր մեծ հայրենակցի անուամբ է նշանաւորւում, եւ Արցախի Հանրապետութեան մայրաքաղաք Ստեփանակերտում նրա յիշատակին նուիրուած միջազգային մրցութիւններ են տեղի ունենում:

Համացանցը բացելով, Տիգրան Պետրոսեանի անուան տակ հանդիպում ենք մեծ քանակութեամբ նիւթերի նրա մասին: Թւում է, թէ ամէն ինչ ասուած է, բայց եւ այնպէս կ՚ուզէի գրել նրա կեանքի մէկ օրուայ՝ 1966թ.-ի Յունիսի 19ի մասին:

Տիգրան Պետրոսեանը այն եզակի մեծ վարպետներից է, որը երկու անգամ անընդմէջ տիրացել է աշխարհի շահմաթի առաջնութեան թագին: Առաջին անգամ 1963թ.-ին մեծ վարպետ Միխայիլ Բոտվիննիկի դէմ տարած յաղթանակով նա դարձաւ շահմատային խաղերի աշխարհի 9րդ ախոյեան, իսկ 1966թ.-ին իր տիտղոսը պաշտպանեց՝ համոզիչ յաղթանակ տանելով այդ կոչման յաւակնորդ մեծ վարպետ Բորիս Սպասկու դէմ՝ դառնալով աշխարհի կրկնակի ախոյեան:

Շահմաթի մեծ վարպետ, փիլիսոփայական գիտութիւնների դոկտոր, «64» շահմաթային թերթի խմբագիր եւ մի շարք գիտական աշխատութիւնների հեղինակ Տիգրան Պետրոսեանը մեծ դեր ունի Հայաստանում շահմաթի տարածման գործում: Շահմաթը Հայաստանում դարձել է ազգային խաղ: Փոքրաթիւ Հայաստանը ունի շատ ճանաչուած միջազգային մեծ վարպետներ:

Տիգրան Պետրոսեանը հսկայական ներդրումներ ունի շահմաթի տեսութեան զարգացման մէջ: Նրա բազմաթիւ խաղերը անցել են շահմաթի դասագրքերի մէջ, եւ նրա խաղաոճը շարունակում է մնալ ուսումնասիրողների ու մասնագէտների հետաքրքրութիւնների կենտրոնում:

Տիգրան Պետրոսեան երեւոյթը իր նըշանակալից դերն ու տեղն ունեցաւ հայ մարդու ինքնավստահութեան ու ինքնաճանաչման վրայ:

1965թ. Մեծ Եղեռնի 50ամեակի ցոյցերը եւ մի շարք հրատարակութիւններ, ինչպէս օրինակ՝ Պարոյր Սեւակի «Անլռելի զանգակատուն»ը Գրիգոր Խանջեանի նկարազարդումներով, Ջոն Կիրակոսեանի «Առաջին համաշխարհային պատերազմը եւ արեւմտահայութիւնը», Սերօ Խանզադեանի «Մխիթար սպարապետ» պատմավէպը եւ ապա Տիգրան Պետրոսեանի երկրորդ անգամ աշխարհի ախոյեան դառնալը, ինքնաճանաչման նոր խթան հանդիսացան համայն հայութեան համար:

1963թ. Թեհրանում՝ Իրանա-սովետական մշակութային կենտրոնում, ուր յաճախ ընկերներով գնում էինք հայկական կինոժապաւէններ դիտելու, առաջին անգամ հանդիպեցի Տիգրան Պետրոսեանի լուսանկարին՝ աշխարհի միւս ախոյեանների կողքին կախուած: Դրանից յետոյ աւելի յաճախ էինք գնում մշակութային կենտրոն շահմաթ խաղալու եւ լրագրերից նիւթեր կարդալու Տիգրան Պետրոսեանի մասին…

Կեանքի անիւն այնպէս դարձաւ, որ 1966թ.-ին Տիգրան Պետրոսեանի եւ Բորիս Սպասկու խաղերի ժամանակ, արդէն ես Երեւանում սփիւռքահայ ուսանող էի եւ շատ բանով նաեւ երեւանցի…

Հայաստանցիները երկրորդ անգամ էին ապրում այդ իրադարձութիւնների հրճուանքն ու ուրախութիւնը, իսկ մեզ՝ սփիւռքահայ ուսանողներիս համար ամէն ինչ նոր էր ու երբեմն էլ զարմանալի:

1966թ.-ի Յունիս ամսին, երբ Մոսկուայում տեղի էր ունենում Պետրոսեան-Սպասկի մրցաշարը, Հայաստանի բոլոր քաղաքների ու գիւղերի հրապարակներում շահմաթի մեծ տախտակներ էին կախուած, որտեղ ցուցադրւում էին Մոսկուայում ընթացող հերթական խաղի քայլերը: Հարիւրաւոր, հազարաւոր մարդիկ, մեծ ու փոքր, կին, տղամարդ ժամերով կանգնում էին այդ ցուցատախտակների առջեւ եւ հետեւում էին խաղին: Հաւաքուածների մեծ մասը ունէր նաեւ գրպանի փոքր շահմաթ, որի վրայ վերլուծում էին խաղի ընթացքը:

Հետաքրքիր բաներ էին պատմում այդ հաւաքներից: Տարուայ այդ եղանակին Երեւանում յաճախ յորդ անձրեւներ են տեղում: Խաղերից մէկի ժամանակ ժողովուրդը տեղատարափ անձրեւի տակ հետեւում է խաղի զարգացմանը: Մի պապիկ ջրի մէջ կորած ,նայում է տախտակին ու իր շուրջը: Դիտողներից մէկը հարց է տալիս. – «Պապիկ, շահմաթ խաղալ գիտե՞ս»: Պապիկը պատասխանում է՝ «Ոչ»: «Բա, ինչո՞ւ ես այս անձրեւի տակ կանգնել»: Պապիկը վիրաւորուած պատասխանում է. – «Ինչ է, ես Հայ չե՞մ»…

Մեր ուսանողական տունը գտնւում էր Տէրեան փողոցի վրայ, Պոլիտեխնիկական համալսարանի մօտ: Մեր համալսարանի պատի վրայ նոյնպէս կախուած էր շահմաթի տախտակ: Հարիւրաւոր ուսանողներ կանգնած դիտում էին խաղերը: Մի խումբ սփիւռքահայ ուսանողներ, Տիգրան Պետրոսեանի իւրաքանչիւր յաղթանակից կամ պարտութիւնից յետոյ, Տէրեան փողոցից գնում էինք Աբովեան փողոց, ապա հրապարակի կենտրոնական նամակատուն եւ այնտեղից հեռագիր էինք ուղարկում Մոսկուա, Տիգրան Պետրոսեանին: Եթէ յաղթել էր խաղը, հեռագրի պարունակութիւնն էր՝ «Տիգրան ջան, մէկ էլ զարկիր», իսկ եթէ պարտութիւն էր՝ «Տիգրան, յաջորդը յաղթանակ է», միշտ նոյն մակագրութեամբ՝ «Մի խումբ սփիւռքահայ ուսանողներ»:

Այդ տարիներին Երեւանի թաքսու վարորդները լաւ դրամ էին վաստկում եւ ծանօթ էին որպէս «խառոչի», լաւ տղաներ: Խաղերի ընթացքում Տիգրանի անդորրն ապահովելու նպատակով դրամ էին հաւաքել եւ աշխարհի ծանրաձողի ախոյեան Սերգօ Համբարձումեանին ուղարկել էին Մոսկուա որպէս թիկնապահ: Խաղերից մէկի ժամանակ Սերգօն տեսնում է, որ սրահի մէջ երկու հոգի խանգարում են. մօտենում է նրանց, գլուխները բռնում ու զարկում իրար: Վէճ է տեղի ունենում եւ Մոսկուայի միլիցիան (ոստիկանութիւնը) Սերգոյին դնում է օդանաւ եւ արտաքսում է Երեւան: Լուրը հասնում է թաքսու վարորդներին: Կանչում են Սերգօ Համբարձումեանին, նախատինք են տալիս եւ պահանջում են անմիջապէս վերադառնալ Մոսկուա, Տիգրանի կողքին լինելու համար՝ ապահովելով նրա գործունէութեան բոլոր ծախսերը…

Հետաքրքիր է հայ օդաչուների պատմածները. – «Ամէն օր Հայաստանի տարբեր քաղաքներից ու գիւղերից տատիկներ, պապիկներ եւ տարբեր տարիքի մարդիկ էին գալիս օդանաւակայան, տաք ճաշերով՝ սկսած սպասից մինչեւ տոլմա, քուֆթա, խորոված, իշխան ձուկ, տապակած հաւ փաթաթած լաւաշի մէջ, տարբեր անուշեղէններ եւ անպայման մի շիշ ընտիր քոնեակ կամ մէկ շիշ թթի օղի, եթէ բերողը Ղարաբաղից էր: Թախանձագին խնդրում էին, որ կապոցը հասցնենք Մոսկուա Տիգրանին, որպէսզի տղան ուտի-խմի եւ մարտը շարունակի…»: Ասում են այդ օրերին թէ՛ Երեւանի, եւ թէ՛ Մոսկուայի օդանաւակայանի աշխատողները լաւ կազդուրուել էին…

Օփերայի բակում կանգնած դիտում էինք հերթական խաղը: Մեր կողքին կանգնած խումբը վարժ ռուսերէնով բարձրաձայն վերլուծում էր խաղը: Նրանք վէճի բռնուեցին մի այլ խմբի հետ: Հայախօս խմբից մէկը թողնելով շահմաթի վէճը, ասաց. – «Ձէք էլ ամաչում, շուտուածներ (քաղքենի ռուսախօս Հայերին այդպէս էին անուանում): Րաֆֆու "Խենթ"ըն էլ ռուսերէնով էք կարդում, խենթը քանի՞ անգամ պէտք է խենթանայ, Հայ էք, հայերէն խօսէք էլի»…:

Տիգրան Պետրոսեանի խաղերը ազդում էին Հայաստանի գործարանների արտադրութեան վրայ: Եթէ Տիգրանը յաղթում էր, արտադրանքը բարձրանում էր, եթէ պարտւում էր՝ հակառակն էր տեղի ունենում: Իսկ մենք չէինք պարապում, մինչեւ ուշ գիշեր շահմաթ էինք խաղում, դասերից ուշանում էինք եւ այլն…

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՄԻՐԶԱԽԱՆԵԱՆ
Սթոքհոլմ

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Այս գրութեան մէջ, «շախմատ» բառի փոխարէն, որը փոխ է առնուած ռուսերէնից, կ՚օգտագործեմ շահմաթ բառը, որը աւելի հարազատ է հայերէնի հնչիւնաբանութեանը: Ինչպէս յայտնի է, խաղը հին հնդկական ծագում ունի, եւ հնդեւրոպական մի շարք լեզուներում՝ ինչպէս օրինակ օրդու, դարի եւ պարսկերէն լեզուներում, թագաւորի հոմանիշը շահ բառն է: Մաթ, մաթ-լինել, նշուած լեզուաընտանիքների մէջ նշանակում է շուարել, ապշել, անելանելի վիճակի մէջ ընկնել: Պարտուած կողմի շահը մաթ է լինում, եւ այստեղից էլ յառաջացել է շահմաթ բառը: Ռուսաց լեզուն չունի «հ» եւ «թ» հնչիւնները, հետեւաբար ստացուել է՝ շախմատ: Հին Հայաստանում խաղի համար օգտագործուել է ճատրակ բառը, որը խաղի մասին պատկերացում չի տալիս: Իրանում եւ արաբական երկրներում խաղը անուանւում է «շաթրանջ», եկնելով խաղատախտակի ձեւից, այսինքն՝ վանդակաւոր: Իրանական շահերին ու արաբական խալիֆաներին, հաւանաբար, շահմաթ բառը դուր չի եկել: Ուրախ կը լինեմ կարդալու ընթերցողների կարծիքները այս մասին:

Ա.Մ.

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ԹՈՒՐՔԻԱ ՍԱՀՄԱՆԸ Ի. ԱԼԻԵՒԻ ԱԿՆՈՑՈՎ

Ազրպէյճանի նախագահը Ի. Ալիեւ, ինչպէս գրեցինք, Անգարա այցին նախօրեակին Բաքուի մէջ ընդունած է Թուրք լրագրողներ. անոնցմէ մէկն է «Հիւրրիյէթ»ի կազմէն Է. Եօզքէօք որ ընդարձակ հարցազրոյց մը կատարած է Ի. Ալիեւի հետ: Այս վերջինը կը գծէ տնտեսապէս լաւ ընթացքի մէջ երկրի մը պատկերը: Ատոր յաւելեալ զարկ պիտի տայ Բաքու - Ճէյհան քարիւղատարը որուն կառուցումը յաջողութեամբ յառաջ կը տարուի:

Բնականաբար զրոյցին մէջ կարեւոր բաժին մը գրաւած է Ղարաբաղի նիւթը: Ի. Ալիեւի առաջին ըսածը այն է թէ անարդար է որ միջազգային հանրութիւնը իրենց վրայ ճնշում գործադրէ, մղելու համար լուծումի մը. յանցաւորը Հայերն են –Հայաստանը– որոնք գրաւած են Ղարաբաղն ու շրջակայ եօթը գաւառները եւ Ազրպէյճան ընդհանուր գումարով մէկ միլիոն գաղթական ունի, եւլն.: Կըրկնելէ ետք նաեւ կաղապարային այլ միտքեր, կը շեշտէ. «Այս հարցին մէջ կատարուած իրողութիւն մը երբեք պիտի չընդունինք: Այդ հողերը երբեք Հայաստանի մաս պիտի չկազմեն, ոչ ալ հոն անկախ հայկական հանրապետութիւն մը պիտի հիմնուի»: Երբ Թուրք լրագրողը դիտել կու տայ որ ատիկա շատ անտեղիտալի եւ ոչինչով հաշտարար կեցուածք է ու հարց կու տայ թէ առնուազն բանակցութեան վերսկսելու համար աւելի մեղմ ըլլալ պէտք չէ՞, Ի. Ալիեւ կ՚ընէ հետեւեալ առաջարկները. առաջին հանգրուանին Հայերը իրենց գրաւած եօթը շրջանին հինգէն թող քաշուին, այդ պարագային իրենք անմիջապէս կը ձեռնարկեն բանակցութեան. անմիջապէս կը բանան երկաթուղին, կը բացուին դռները: Տնտեսական յարաբերութիւնները կը վերահաստատուին ու կարելի կ՚ըլլայ Հայաստան – Թուրքիա սահմանին ալ բացումը: Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի հայութեան, ան կ՚ըսէ. «Պատրաստ ենք անկախութենէն դուրս ամենաբարձր օրինավիճակը տալու իրենց»: Երբ լրագրողը կը հարցնէ թէ ի՞նչի կը նմանի այդ օրինավիճակը, Ի. Ալիեւ կը կրկնէ տառացիօրէն հօրը արտայայտութիւնը. «Աշխարհի զանազան վայրերուն մէջ ազգային փոքրամասնութիւններ կան. ինքնավար ղեկավարութիւններ ունին: Ինչ որ է այդ ինքնավարութեան բարձրագոյն մակարդակը, պատրաստ ենք ատիկա տալու իրենց»:

Է. Եօզքէօք հարց կու տայ թէ ինչ կ՚ըլլայ Բաքուի կեցուածքը եթէ Անգարա բանայ Հայաստանի սահմանը: Ալիեւ կը պատասխանէ թէ ատիկա լուրջ հարուած կը հասցնէ Թուրքիա – Ազրպէյճան յարաբերութիւններուն: Հետեւելով հօրը ըսածին, ինք ալ կը դաւանի որ իրենք «մէկ ազգ, երկու պետութիւն» են, ուստի հաւանական չի նկատեր այդ քայլը: Ապա կը յիշեցնէ թէ Հայերը ոչ միայն Ազրպէյճանէն, Թուրքիայէն ալ հողի պահանջ ունին: Լաւ է մտածել տնտեսական յարաբերութիւններու մասին, բայց կարելի չէ պատմութիւնը անտեսել: Երբ լրագրողը նիւթ կ՚ընէ Եւրոպայի անդամակցութեան սիրոյն սահմանը բանալու հաւանականութիւնը, քանի որ Կիպրոսի հարցին կարգադրութեան ուղղութեամբ ալ քայլեր կ՚առնէ, Ի. Ալիեւ կը պատասխանէ. «Գիտենք թէ ճնշում կայ Թուրքիոյ վրայ: Մենք կը մաղթենք որ Եւրոպայի անդամ ըլլայ: Սակայն Թուրքիա մեծ, հզօր երկիր է ու ճնշումի գոյութիւն չի նշանակեր որ պէտք է ազգային հարցէն հրաժարիլ»:

Երեւանի հետ յարաբերութիւններու մասին հարցումին Ալիեւ կ՚ըսէ թէ մէկ հանդիպում ունեցած է Ռ. Քոչարեանի հետ, թէ Հայաստան ճիշդ է որ արտագաղթով բնակչութեան թիւի զգալի անկում կ՚արձանագրէ, բայց այնքան հզօր Սփիւռք ունի որ սխալ է Հայերը միայն որպէս Հայաստան նկատի ունենալ: Ինչ կը վերաբերի Ազրպէյճան մնացած Հայերու, Բաքուի մէջ աւելի քան 20 հազար է անոնց թիւը: Հիմնական մասով Ազրպէյճանցիներու հետ ամուսնացածներ են. մինչդեռ շատ փոքր է թիւը Հայերու հետ ամուսնացած ազրպէյճանցի կիներու:

ՇԱՒԻԼ

ՀՈԳԵՒՈՐ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԵՐԳԻ ՀԱՄԵՐԳ

Իբր նախաբան աւագ շաբթուան, Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին կազմակերպած էր այդ առթիւ պատեհ հոգեւոր եւ աշխարհիկ երաժշտութեան համերգ մը, հրաւիրելով «Աստղ–Մելոտի» երգչախումբը: Այսպէս, Շաւիլի Ս. Գերմանէթ կաթողիկէ եկեղեցին փութացած էր երաժշտասէր կոկիկ հասարակութիւն մը որ երկու ժամ առիթը ունեցաւ վայելելու գեղեցիկ պահեր:

Ծոխ յայտագիրը կ'ընդգրկէր զանազան հեղինակներու գործեր. Նախ մեներգներու բաժինով, տարբեր մենակատարներ ելոյթ ունեցան Փերկոլեզիի, Կուռնոյի, Գախի, Րոսինիի, Մոցարթի մեղեդիներով: Ապա բեմ բարձրացաւ երգչախումբը որ խմբավար Աստղիկ Տէօլէեանի ղեկավարութեամբ մեկնաբանեց հայ (Ն. Շնորհալի, Կոմիտաս, Խաչատուր Աւետիսեան) եւ նաեւ եւրոպացի (Վերտի, Քարլ Օրֆ) երգահաններու գործեր:

18 անդամներով այս երգչախումբը գըրեթէ ամբողջութեամբ բաղկացած է ոչ Հայերէ: Հակառակ այս իրողութեան, անոնք յաջողութեամբ ու մեծ զգացումով կրցան մեկնաբանել հայ երգը իր նրբութիւններով: Մասնաւոր նշումի արժանի է Ժագլին Լըպլան որ չատ յուզիչ «Կիլիկիա» մը երգեց:

Այս համերգին ամբողջ ընթացքին իր մասնակցութիւնը բերաւ «Ալլեկրօ» երեակը (Ֆրանսուազ Քուտրէ՝ դաշնակ, Սերժիօ Կարտիա՝ ջութակ եւ Ժիլլէէթ Կոաթար՝ թաւջութակ) ու իր վարպետ կատարումներով ձեռնարկին մասնաւոր փայլ մը տուաւ:

Համերգը աւարտեցաւ Է. Յովհաննիսեանի ծանօթ «Երեւան – Էրեբունի»ով, որ ներկաներուն փափաքով, կրկնուեցաւ:

Շնորհաւորելի է Աստղիկ Տէօլէեանը իր թափած ջանքին համար նաեւ նուագախումբը ու երգչախումբը իր բոլոր անդամներով, որոնք բոլորը միացած, հասան այս յաջող արդիւնքին:

Հ. Հ.

Յ.Գ.– Յիշեցնենք որ Շաբաթ, Մարտ 27ին, «Աստղ–Մելոտի» համոյթը, նոյն յայտագրով ելոյթ կ'ունենար Փարիզի կաթողիկէ Ս. Խաչ եկեղեցիէն ներս:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԱՐՈՒՆԸ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Մարտ 20, Շաբաթ իրիկուն, Հայ Մշակոյթի Տան Ժ. Մարանճեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ բանաստեղծութիւններու գարնան տարեկան երեկոյթը: Կազմակերպիչներն էին Կրընոպլի Հայ Մշակոյթի Տունը, գլխաւորութեամբ Ժ. Ֆորէսթիէի եւ Ռոն-Ալփի Բանաստեղծութեան Տունը, ղեկավարութեամբ Տանիէլ Մասոնի: Երեկոյթը նուիրուած էր հայ և օտար բանաստեղծուհիներու գործերուն, նիւթ ունենալով «Կնոջ Ցոյսը»: Բացման իր խօսքին մէջ Ժ. Ֆորէսթիէ հրաւիրեց օրուան հիւրը՝ Վահէ Կոտէլը խօսք առնելու: Ան գնահատանքով ներկայացուց հայ բանաստեղծուհիներէն՝ Սիլվա Կապուտիկեանը, Մարօ Մարգարեանը, Նարինէ Աւետեանը, Արփի Ոսկանեանը, Վիոլէթ Գրիգորեանը եւ Մարինէ Պետրոսեանը, որոնց գործերէն Ֆրանսերէնի թարգմանութիւններ կատարած է: Հայ Մշակոյթի Տան բանաստեղծական խումբը՝ Աշոտ Ցակոբեան, Ժ. Ֆորէսթիէ, Թիէրի եւ Պէաթրիս Սթերփիոն, Նազելի Գարուճեան, Ցասմիկ Մովսիսեան եւ Շաքէ Մանուկեան ներկայացուցին հայ գըրողներու բանաստեղծութիւնները ֆըրանսերէնի թարգմանուած:

Ռոն-Ալփի խումբը ներկայացուց իրենց գրած ստեղծագործութիւններէն, Մարի Քրիսթին Ռէյ, Սիւզանա Լիքէրի, որոնց դաշնակով կ'ընկերանար Լիսաի Փիթիօ: Ժ.-Պ. Վաշոն, Տանիէլ Մասոն եւ ուրիշներ կարդացին օտար բանաստեղծներու գործերէն.– Ռոզա Վանկ (Զինաստան), Նատին Ֆիճի (Ռէփինիոն), Կզէնիա Միլոնաքի (Ցունաստան), Ջինէպ Լապիտի (Ալժերիա), Մարի Սիւնահարա (Ճափոն), Անսաֆ Ուազանի (Մարոք):

Հանդիսութեան երկրորդ բաժնին ընթացքին ելոյթ ունեցաւ «Երեւան» նուագախումբը, որու անդամներն են՝ Ալպէր Մարգարեան (դաշնակ), Գալուստ Եղոյեան (ձեռնադաշնակ) եւ Շաքէ Մանուկեան (երգ), հայկական երգերով խանդավառեցին ներկաները: Հանդիսականները գնահատեցին այս յաջող ձեռնարկը: Վերջաւորութեան Վահէ Կոտէլ ներկայացուց եւ մակագրեց իր վերջին գործերը:

ՇԱՔԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԴՈՂՋՈՒԹԻՒ ԴՈՂՋՈՒԹ

ԳԱՏՐԸԳԻՒՂԻ Արամեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Մարտ 26ին, տեղի ունեցած է «Կամք հայախօսութեան» խըմբակի հերթական հաւաքոյթը: Ատենախօսները եղած են իրաւագէտ Սեդրակ Տավուտհան, Մարիամ Տրամէրեան եւ Կարօ Գաբրիէլեան: Բացումը ըրած է իրաւաբան Տավուտհան, որ պարզած է ձեռնարկին նպատակը, բացատրելով թէ ինչո՞ւ պէտք է տէր կանգնինք մեր մայրենիին: Յիշեցուցած է որ այս երրորդ ձեռնարկն էր, առաջինը կայացած էր Գնալը, երկրորդը՝ Պաքըրգիւղ: «Հորիզոն» մանկանց երգչախումբի երգերէն ետք, խօսած են Մարիամ Տրամէրեան եւ Կարօ Գաբրիէլեան: Առաջինը կարդացած է ուղերձ մը, ուր կ'ընդգծուէր այն նահանջը, զոր հայախօսութիւնը կ'արձանագրէ Պոլսոյ մէջ: Շեշտած է որ, հայերէն երգերէն դուրս, այդ մանուկները կը դադրին հայերէն խօսելէ եւ այդ նահանջը անոնց մօտ կը ստեղծէ հեռացումի եւ օտարացումի կերպարանափոխութիւնը: Այդ պատկերը կը տիրապետէ ամէնուրեք, մանաւանդ սանուց միութիւններէ, համայնքի հաստատութիւններէ, ուսուցիչներու եւ հոգեւորականներու դասերէ, մանաւանդ ընտանեկան յարկերէ ներս: Տիկին Տրամէրեան շեշտած է նաեւ հայատառ թերթ կարդալու կարեւորութիւնը, ճշդելով թէ թերթը դպրոց մըն է: Ելոյթ ունեցած է նաեւ Կարօ Գաբրիէլեան, որ ծանրացած է հայատառ մամուլին կենսական դերին վրայ: Ներկաներէն խօսք առնողներ եղած են, որոնք արտայայտըւած են նոյն ուղղութեամբ: Երիտասարդ մը՝ Ճահիտ Տէմիր մեծ տպաւորութիւն գործած է, բացատրելով թէ ինք Սասունէն Պոլիս եկած է միայն քրտերէն գիտնալով, նոյնիսկ ինքզինք քիւրտ կարծելով եւ աշակերտելով Գարակէօզեան, ապա՝ Դպրեվանք, հայերէն սորված է եւ անդրադարձած որ մեծ հայրը գիտէր արդէն այդ այբուբենը: Խօսք առած է Գրիգոր Քհնյ. որ դիտել տուած է որ մեզ ոտքի պահող կռուաններն են եկեղեցի, դպրոց եւ սանուց միութիւնը:

***

ԱԹԷՆՔԻ «Ռոէս» թատերասրահին մէջ, Մարտ 25ին տեղի ունեցած է միջ-քաղաքակրթական թատերապարային փառատօն մը, հովանաւորութեամբ Եւրոպական Միութեան եւ Ցունաստանի նոր սերունդի փոխ նախարարութեան: Ցայտագրին մասնակցած են Չեխիա, Գանատա, Ցունաստան եւ Համազգայինի «Նայիրի» պարախումբը, որու պարուսոյցն է Յովհաննէս Խաչիկեան, օժանդակ ունենալով Արտա Մեսէճեանը, Նատիա Գարամեանը եւ Սերգօ Մովսէսեանը: Համազգային պարախումբը հանդէս եկած է վեց պարերով:

90ԱՄԵԱԿԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ցեղասպանութեան Երեւանի թանգարան – հիմնարկը 1915ի 90ամեակին առթիւ շարք մը գիտական հրատարակութիւններ կը պատրաստէ: Տնօրէն Լաւրենտի Բարսեղեան յայտնած է թէ արդէն լոյս տեսած են առաջին երեք գիրքերը 1) Ռուսաստանը եւ Հայոց ցեղասպանութիւնը 1917-1918ին, հեղինակ Արմէն Մարուքեան. 2) Տարեգրութիւն ցեղասպանութեան պաշտօնական դատապարտման եւ ճանաչման ժողովածուն, Լ. Բարսեղեանի խմբագրութեամբ: Իսկ երրորդը հրատարակուած է վիէննահայ պատմաբան Արտեմ Օհանջանեանի կողմէ որ ի մի բերած է Աւստրիոյ արխիւներուն կարգին պահպանուած փաստաթուղթեր, նիւթեր:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃՈՊԻՏ

Մէկը գալիս է հարեւանի մօտ ու հարցնում.

– Լսիր, ի՞նչ ես անում, որ քո կովը օրական 100 լիտր կաթ է տալիս:

– Ամբողջ գաղտնիքը քնքշանքն է: Մըտնում եմ գոմ ու սիրալիր ասում. դէ, այսօր ինչո՞վ ենք սնուելու, կաթո՞վ, թէ տաւարի մսով:

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

4

Դու զո՞վ խնդրես, մայր իմ անոյշ,
Ե՛կ, մի՛ դողար, մօտեցի՛ր հոս.
Անլաց աչօք դիտէ զորդիդ
Ու իւր վէրքերն արիւնահոս
Խումբ մայրեր թող լան՝ ու դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Զէյթուն:

Ինչպէս երբեմն օրրանիս մէջ
Կակուղ ձեռքով փայփայելով
Մանկիկ մարմնոյս հանգիստ տայիր
Իբրեւ հրեշտակ նուագելով,
Զիս հանգչեցու ի հող՝ եւ դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Զէյթուն:

«Նորեկ որդւոյս կենացն արեւ
Ձեզի համար փայլի, Հայեր»
Այսպէս յայնժամ դու կ'երգէիր
Օրօրոցիս նստեալ քովեր.
Անոնց համար շիջաւ, եւ դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Զէյթուն:

Կարմիր կայլակք ցայտին վէրքէս
Սակայն, մայր իմ, նայէ չորս դին,
Զարիւնըռուշտ ոսոխքն տե՛ս
Հազարներով փռուած գետին,
Կերաւ զանոնք սուր մեր, ու դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Զէյթուն:

Մըրըընչեցին ինչպէս վիշապ
Ու մեր վըրայ յարձակեցան,
Ո՛վ հայրենիք ի հուր, ի բոց
Քո համար մեր սիրտք վառեցան.
Կարմիր ներկան ձորք մեր, ու դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Զէյթուն:

Ու ծափ զարկին մեր հարց ոսկերք,
Զի չէ՛ մեռած Հայոց կըրակ.
Ու ցնծացին այնչափ զոհեր
Զի լուծաւ վրէժ յարեան վըտակ.
Խնդաց Մասիս, մայր իմ, եւ դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Զէյթուն:

Վերջին համբոյր տամ քեզ, մայրիկ,
Հատուցանե՛ս զայն սիրուհւոյս.
Վերջի՛ն անգամ գրկեմ մեր հող
Ուր արդ կ'իջնամ ի ծոցն անլոյս
Խաչ մը տնկէ վըրաս, ու դուն
Ուրախ լուրեր տար ի Զէյթուն:

5

Փաշան կղզիէն իջած էր: Բերա էին դարձեալ: Տան մէջ գողութիւն մը պատահեցաւ: Ֆրանչէսքայի գոհարեղէնները գողցուած էին: Տունը իրարանցման մէջ էր: Սպասուհիները, ծառաները, խոհարարները վախի մէջ: Ո՞վ էր գողը՝ Ֆրանչէսքա կատղած էր: Այդ գոհարներուն մէջ խիստ թանկարժէք քարեր կային եւ յիշատակներ, նուէրներ: Ֆրանչէսքա կը կասկածէր իր սենեկապանուհիէն:

Օր մը գաղտնի էյուպ գնաց, այնտեղ հօճա մը հոր մը ունէր: Այդ հորին մէջ անդունդ նայողը կը տեսնէր գողը: Խորունկը պէտք էր նայիլ: Ֆրանչէսքա ծռեցաւ հորին վրայ: Ու քանի մը վայրկեան վերջ՝ վարէն ջուրերուն մէջէն՝ կին մը անցաւ: Ճանչցաւ զայն: Սենեկապանուհին էր: Այո՛, ան էր: Ու տուն վերադառնալուն պէս կանչեց զայն իր մօտ: Պահանջեց գոհարեղէնները: Կինը ուրացաւ, երդուըընցաւ, Աւետարաններուն վրայ կոխեց ու սուրբերը վար առաւ: Ֆրանչէսքա պնդեց: Կինը սկսաւ լալ: Գոհարեղէնները վերադարձուց: Ճամբուեցաւ կինը:

Շաբաթ մը վերջ այս դէպքէն փաշան նամակ մը ստացաւ: Փաշան իր մօտ կանչեց Ֆրանչէսքան ու ցոյց տուաւ նամակը: Թուղթին մէջ կը պատմուէին մանրամասնութիւններով Ֆրանչէսքայի եւ Անտոնի յարաբերութիւնները: Գրողն էր սենեկապանուհին:

Փաշան հարցուց.

– Ասիկա իրա՞ւ է թէ սուտ է:

– Իրա՛ւ է, – պատասխանեց Ֆրանչէսքա:

Փաշան վեր կանչեց Անտոնը:

Նամակը տուաւ Ֆրանչէսքայի որ կարդայ: Ֆրանչէսքա մերժեց: Փաշան երկու բառով ըսաւ պարունակութիւնը:

Ծանր լռութիւն մը տիրեց:

Փաշան հարցուց Անտոնի.

– Դուն իմ տեղս ի՞նչ կ'ընէիր:

– Կը սպաննէի իմ կնոջս դպիրը, – ըսաւ Անտոն:

– Այդքան յանցաւո՞ր ես:

– Այո՛:

– Ո՛չ, ես չեմ սպաններ: Անմիջապէս հեռացիր տունէս:

– Շնորհակալ եմ քենէ: Կեանքս քեզի կը պարտիմ:

Ու Անտոն վար իջան, մեկնելու համար:

Փաշան հարցուց Ֆրանչէսքայի.

– Այս տղա՞ն աւելի յանցաւոր է թէ դուն:

– Ես, միայն ե՛ս,– ըսաւ Ֆրանչէսքա:

Փաշան վար վազեց Անտոնի ետեւէն: Ու միասին սենեակ մը մտան: Անտոն կը դողար ոչ թէ վատի մը նման, այլ իր յուզումէն: Փաշան իրեն հարիւր հատ ոսկի համրեց ու ըսաւ.

– Գնա՛ գործ մը ըրէ եւ անմիջապէս ամուսնացիր:

Անտոն խենթեցած էր: Ուզեց մերժել: Փաշան վճռական էր: Հէքեաթ էր:

Փաշան այլեւս բառ մը չըսաւ Ֆրանչէսքային: Ճամբեց իր տան մէջ ծառայողները, անոնց ամէնուն ալ տալով մէկմէկ նուէր: Նորեր վարձեց ու ինք Եւրոպա մեկնեցաւ:

Վերադարձին իր կինը գտաւ շատ նիհարցած: Ֆրանչէսքա շատ ընկճուած էր իր ամուսնոյն մենակութենէն: Փաշան ազնուութեամբ և կէս ներողամտութեամբ լուծած էր իր վրէժը: Իրարու հետ հազիւ կը խօսէին: Կտրուկ եւ չոր հարցումներով, պատասխաններով: Այսպէս ամիսներով:

Օր մըն ալ լուր առին, թէ Մկրտիչ հիւանդ է ու կարօտ: Ֆրանչէսքա առանց իր անունը տալու, յիսուն ոսկի ղրկեց: Իր քով կանչեց Վահանեան Սրբուհի օրիորդը եւ տեղեկութիւններ ուզեց մեծ հիւանդին մասին:

(Շար. 24)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ծննդեան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է իւղագինի հետեւեալ նուէրները.–

Տիկին Սիլվա Ոսկանեան 10 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Գլօտ Գոնթալ 40, Տէր եւ Տիկին Մարտիկ Եղիազարեան 50, Պ. Սերժ Զաղալեան 20, Տէր եւ Տիկին Համբարձում Քիւչիւք-Ջաւուշեան 60, Տիկին Անիկ Թուֆանեան 20, Տիկին Փրլանթի Հայթայեան 40, Տէր եւ Տիկին Խաչատուր Պողաճեան 50, Տիկին Նելլի Գաբրիէլեան 30, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Զալոյեան 50, Պ. Սեպուհ Պալեան 50, Տէր եւ Տիկին Էլվիօ Փանարօթօ 100, Պ. Յովհաննէս Տէր Յակոբեան 30, Տիկին Ժան Հայրապեան 30, Մոքոսեան ընտանիք 20, Տիկին Զապէլ Քիրէմիթճեան 25, Երեմեան ընտանիք 15, Տիկին Սոֆի Ռուքսէլ-Ներսէսեան 20, Տիկին Հռիփսիմէ Մարկոսեան 20, Պ. Ժան Օհաննէսեան 60, Պ. Ֆիլիփ Գույումճեան 50, Պ. Մկրտիչեան 35, Տէր եւ Տիկին Ժան-Նոէլ Անդրէասեան 40, Տիկին Ազատուհի Շահինեան 100, Պ. Լիւսիէն Լուսպարոնեան 30, Տէր եւ Տիկին Սերժ Եագուպեան 15, Տէր եւ Տիկին Անտրէ Կիւրիւնեան 50, Տէր եւ Տիկին Ժ. Մեքենաճեան 25, Տիկին Ալիս Խալիլ 15, Տիկին Միրարփի Փէջիմէնեան 20, Օր. Այտա Մաստիկեան 20, Օր. Ֆրանսին Առաքելեան 50, Տիկին Անժէլ Թօփալեան 20, Տիկին Սոնիա Եագուպեան 30, Տէր եւ Տիկին Արման Տէր Սահակեան 50, Տիկին Էլիզ Պասմաճեան 60, Տէր եւ Տիկին Ժան Առաքելեան 100, Տիկին Կրեթա Ումուրչատեան 35, բժ. Իրէն Քէօսէեան-Պալ 50, Տիկին Շաքէ Շմարց 20, Տիկին Նատիա Էրքիչ 20:

(Շար.)

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12/14, rue St Bazile, 13001 Marseille
tél. 04 91 50 15 09

ROBERT ARNOUX
Grand Reporter au quotidien «La Provence» Membre correspondant de l'Académie de Marseille
présentera et dédicacera son ouvrage

Arménie 1947 les naufragés de la terre promise

Editions: Edisud

Vendredi 16 avril à 20h

— Entrée libre —

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ Օգնութեան Միութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը Իրաքահայութեան ի նպաստ կատարած իր հանգանակութենէն 60.000 տոլարի գումար մը փոխանցած է Պաղտատի Հայոց Առաջնորդարանին: Այս գումարը յատկապէս պիտի տրամադրուի չքաւոր եւ մանաւանդ փոքր տարիքի երախաներով ընտանիքներու անմիջական կարիքներուն:

Մինչ հանգանակութիւնը տակաւին կը շարունակուի, գոյացած գումարները պարբերաբար պիտի փոխանցուին Առաջնորդարանին, նոյն պայմաններով:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը որ ցարդ հանգանակած է 2.680 Եւրօ, կը շարունակէ այս դրամահաւաքը մինչեւ 2004 Ապրիլի վերջը:

Շարունակեցէք ձեր մասնակցութիւնը բերել այս մարդասիրական կոչին:

Envoyer vos dons à :
Croix Bleue des Arméniens de France
Collecte Irak
17, rue Bleue — 75009 Paris

*

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

Dans le cadre du 89e anniversaire du génocide arménien, l'Ephorie de l'Eglise arménienne de Chaville vous invite
le samedi 17 avril à 20 heures 45
à la présentation de l'ouvrage de
Varténie BEDANIAN

Traverse mère de Dieu...

et dédicace de l'auteur
Salle de l'église arménienne
6, rue du Père Komitas,
92370 Chaville
Tél. : 01 47 09 23 18

— Entrée libre —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Séjour de jeunes en Arménie

(18-30 ANS)
avec l'Association MACHTOTZ
pour la défene de la langue arménienne
DU 15 AU 31 JUILLET

Prix spéciaux pour nos élèves et membres : 600 Euros comprenant la pension complète pour 15 jours (14 nuits) dans des écoles et pensionnats, les excursions, les transferts, le service d'un guide parlant français. (Le billet d'avion, les visas et assurances sont à la charge du participant).

PROGRAMME — 1

Visites des places et monuments de Yérévan, Vernissage, shopping, différents musées, Yérévan by night
Excursions :
Garni, Guéghart, Dzidzernakapert, Sardarapat, Khor Virabe, baignade dans le lac Sévan, Dzaghgatzor, Achtarak, Ardachat, Ochagan, les églises Etchmiadzine, Hripsimé et Gayaneh.

PROGRAMME — 2

Séjour linguistique arménien

(18-30 ANS)
DU 15 AU 31 JUILLET

Cours intensif d'arménien de base pour les débutants francophones, **par la méthode audiovisuelle.**

Mêmes conditions que pour le Programme-1 pour 14 nuits : **750 Euros.** Parallèlement aux cours, **les élèves pourront participer à plusieurs excursions.**

Contacter l'**Association MACHTOTZ : 01. 47. 50. 97. 51**

ՀՄԸՄ-ՖՐԱՆՍ-ի կազմակերպութեամբ՝

«ՄՈՒՐԷՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ» ՄՐՑԱՇԱՐՔ

(ՖՈՒԹՊՈԼ – ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ)

Շաբաթ եւ Կիրակի, Մայիս 29 եւ 30
Իսի-լէ-Մուլինոյի Alain Mimoun մարզադաշտին վրայ,
մասնակցութեամբ Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի զանազան մարզական միութիւններու:

Կիրակի, Մայիս 30ի երեկոյեան

ԽՐԱԽՃԱՆՔ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ի պատիւ մրցաշարքին մասնակցող խումբերուն:

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

IMPORT-EXPORT

FRUITS SECS — LEGUMES SECS
OLIVES — PRODUITS ORIENTAUX
FROMAGES

DRIED FRUITS — PULSES — OLIVES
ORIENTAL PRODUCTS — CHEESES

SOCOFRAM

O.P.A DISTRIBUTION

SOCOFRAM SARL
3, Allée des Coquelicots
Z.A. Hautes Varennes
94471 BOISSY ST LEGER CEDEX
Tél : 01 56 73 93 93
Fax : 01 56 73 93 94

17, rue d'Avignon
Bât. C2 — Fruileg 674
94574 RUNGIS CEDEX
Tél : 01 46 87 40 32+
Fax : 01 46 87 12 29
E-Mail : socofram@wanadoo.fr

O. P. A. DISTRIBUTION
M.I.N. 705 Les Arnavaux
13323 MARSEILLE Cedex 14
Tél : 04 91 21 40 20
Fax : 04 91 21 40 28
E-mail : opadistribution@wanadoo.fr

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 17-18
SAMEDI - DIMANCHE
17-18 AVRIL
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.927 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20.927

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԵՒՐՈՊԱ Ո՛Չ Կ'ԸՍԷ ՊԷՆ ԼԱՏԷՆԻ

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐՆ ԱԼ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԵՑԱՆ

Մինչ Իտալիան ցնցուած կը մնայ պատանդներէն մէկուն սպանութենէն, Ճափոն ցնծութեան մէջ էր, Ապրիլ 15ին, իրենց երեք պատանդներու ազատ արձակումով: Նոյն օրը, Պէն Լատէն ուղերձով մը հրաւէր կը կարդար եւրոպական երկիրներուն, որ չյարձակին մահմետականներու վրայ խաղաղութեան փոխարէն: Իր ուղերձը սփռուած էր Տուպայի ալ-Արապիա հեռատեսիլի կայանէն եւ վաւերականութիւնն ալ հաստատուած էր: Պէն Լատէն կ'առաջարկէ որ Եւրոպա հեռանայ Միացեալ-Նահանգներէն եւ այդ պարագային կը խոստանայ վերջ տալ բոլոր գործողութիւններուն որեւէ պետութեան դէմ:

Եւրոպացիները միաձայնութեամբ ո՛չ ըսին, ներառեալ ԱՄՆ-ու զինակիցները: Շիրաք, Ալժէէն իսկ յայտարարեց թէ որեւէ սակարկութիւն չըլլար ահաբեկչութեան հետ:

Պէն Լատէնի կոչը վերջնագիրի ալ բնոյթ ունի՝ «անոնց համար որ խաղաղութիւն կ'ուզեն, ահա համաձայն ենք: Լուծումը ձեր ձեռքն է»: Խիստ կերպով կը քննադատուի նաեւ «Սպիտակ Տան սրտախօսը», որ կը վարէ «ամերիկեան դաւը իսլամական մեծ աշխարհին դէմ»:

*
**

Իրաքի մէջ, կացութիւնը միշտ անորոշ է: Ապրիլ 1էն ի վեր Ամերիկացիք 90 զինուոր կորսնցուցած են եւ որոշած են երկարաձգել 20 հազար զինուորի Իրաք մնալու շրջանը, ջնջելով արձակուրդները: Նոր ուժեր ալ պիտի ղրկուին:

Ապրիլ 15ին, իր կառքին մէջ, Պաղտատ, սպաննուած է Պարսկաստանի դեսպանատան առաջին քարտուղարը՝ Խալիլ Նայիմի, մինչ իրանեան պատուիրակութեան ղեկավարը՝ Հուսէյն Սատեղ ձեռնարկած էր միջնորդութեան իր պաշտօնին: Կը թուի որ սպանութիւնը կապ ունի Իրանի այդ միջամտութեան հետ եւ կը ձգտի յուսալքել նման աշխատանք: ԱՄՆ-ու Արտաքին Նախարարութիւնն ալ զեկոյցով մը ճշդած էր որ «պատեհ չէր գտներ այդ պատուիրակութեան համար որեւէ միջամտութիւն փորձել Մոքթատա ալ-Սատրի հետ»: Այդ միջամտութիւնը կրնար արդիւնաւէտ ըլլալ, քանի Այաթոլա Սիսթանի, որ մօտ է Իրանի, եւ կողմնակից՝ չափաւոր իշխանութեան մը, որոշ դեր խաղացած էր այդ ուղղութեամբ: Մոքթատա ալ զինեալ իր ուժերը վերածած է «քաղաքական եւ ընկերային շարժումի մը, առանց զինուորական գործունէութեան»: Իրանի Պաշտպանութեան նախարարն ալ յայտնած է, ի պատասխան այդ յայտարարութեան, որ «տեղ մը պէտք է տալ իրեն հանրային կեանքին մէջ»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԱՖԱԹ խիստ ոճով արտայայտուած է, Ապրիլ 15ին, Պուշի տուած աննախընթաց զօրակցութեան մասին, Շարոնի ծրագրին: Ան շեշտած է. «Մեր ճակատագիրն է պաշտպանել մեր հողը, մեր սրբազան վայրերը եւ գաղթականներու ազատութիւնն ու իրաւունքը՝ վերադառնալու իրենց հայրենիքը»: Կը խորհի որ այս ձեւով խաղաղութիւն չկայ Պաղեստինցիներու եւ Իսրայէլի միջեւ: Պէտք է վերջ տրուի գաղթօդներու տեղաւորման եւ գրաւման: Պուշ – Շարոն համաձայնութեան դէմ արտայայտուած է նաեւ Քոֆի Անան, շեշտելով թէ 1948ին իրենց հողերէն քշուած Պաղեստինցիներու ճակատագիրը կրնայ վճռուիլ միայն կողմերու միջեւ բանակցութիւններով եւ մինչ այդ պէտք է խուսափիլ որեւէ դիրքորոշումէ: Արաբական աշխարհն ալ բուռն ընդդիմութիւն մը ցուցաբերած է: Շիրաք ալ «ցաւալի նախընթաց» կը նկատէ սահմաններու միակողմանի որեւէ փոփոխութիւն: Պաղեստինի վարչապետն ալ յայտարարած է.– «ԱՄՆ-ու նախագահին չիյնար որոշել թէ ինչ բան իրատես է եւ ինչ բան չէ: Ինչ որ իրատես է այն է որ Իսրայէլ կը գրաւէ պաղեստինեան հողերը»:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ դատարանը գոհացում տըւաւ, Ապրիլ 15ին, 37ի վրայ 35 գործաւորներու, որոնք դատի դիմած էին ԻՒՆԷՏԻՔ-ի եւ Ալփ-Փրովանսի ԱՍԷՏԻՔ-ին դէմ, եւ կը պահանջէին իրենց հատուցման վճարումը, գեղչուած կամ ջնջուած Յունուար Մէկին. Հազար Եւրոյի յաւելեալ վճարում մըն ալ նախատեսուած է: Այս վճիռը պատճառ է որ 75 դատարաններ քննեն 2000 այլ թղթածրարներ:

ՍՊԱՆԻՈՅ նոր վարչապետը՝ Խոսէ – Լուիս Ռոտրիկէզ Զափաթերօ իր առաջին ելոյթը ունեցաւ Խորհրդարանին առջեւ, պարզելով յառաջիկայ չորս տարիներու իր քաղաքականութիւնը: Միջազգային գետնի վրայ յայտնեց թէ պիտի վաւերացնէ Եւրոպական Սահմանադրութիւնը եւ կը մաղթէ որ արարողութիւնը Մատրիտ տեղի ունենայ ի յիշատակ Մարտ 11ի զոհերուն: Իրաքի վերաբերեալ ալ հաստատեց իր ծանօթ դիրքը, կ'ուզէ որ ժամ առաջ Իրաքցիները տէր դառնան իրենց երկրին: Ներքին ճակատի վրայ, անխնայ պիտի պայքարի ահաբեկչութեան դէմ: Կողմնակից է միասեռականներու ամուսնութեան: Կազմած իր կառավարութիւնը կը բաղկանայ ութ կիներէ եւ ութ այրերէ: Նախընտրած է մասնագէտներ քան կուսակցականներ: Արտաքին Նախարար նշանակուած է Ֆրանսասէր մը, ամուսնացած Ֆրանսուհիի մը հետ՝ Միկէլ Անկէլ Մորաթինոս:

ԳՈՐՍԻՔԱՅԻ ազգայնական պարագլուխը՝ Ժան-Կի Թալամոնի ձերբակալուեցաւ Ապրիլ 15ին եւ Փարիզ փոխադրուելով դիպահ կը մնար յաջորդ օրն ալ: Մեղադրանքները կը վերաբերին Շառլ Փիէրիի հետ իր կապերուն, դրամի օրինականացման, ռաքէթի (Նուվէլ Ֆրոնթիէր) եւ նման հարցերու: Թալամոնիի տունը եւ փաստաբանի գրասենեակն ալ խուզարկուած են: Ազգայնական ճակատի հակազդեցութիւնը շատ բուռն եղած է եւ միջադէպեր ալ պատահած են Պասթիա: Ոստիկանութիւնը արտասուաբեր ձեռնառումբեր գործածած է:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ տեղեկատուութեան յանձնախումբը որ կը հրապարակէր իր քննութեան արդիւնքը Ապրիլ 15ին, շարք մը առաջարկներ ալ ըրած է, մինչ վարչապետարանը կը յայտնէր թէ 35 ժամերը ջնջելու հարց չկար: Առաջարկներուն մէջ են, օրինակ, փոքր եւ միջին ձեռնարկութիւններու կրած պարտադրութիւնները գեղչել, կարճ ժամանակի մէջ, փորձառութեան շրջանի մը համար եւ պայմանագրութեամբ աշխատանքի ժամանակացոյցը փոխելու կարելիութիւնը եւլն., եւլն.:

ՇԻՐԱՔ շատ կարճ երթուդարձ մը ըրած է, Ապրիլ 15ին, Ալժէ, ուր աւելի քան ջերմ ընդունելութեան մը արժանացած է Պուտեֆլիքայի կողմէ: Այցելութիւնը տնտեսական նպատակներ ալ ունէր:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԳՈՐԷԱՅԻ մէջ, ձախը ջախջախիչ յաղթանակ մը տարաւ 299ի վրայ ձեռք ձգելով 152 աթոռ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ նախագահը Անգարայի մէջ պատասխանած է Կիպրոսի մասին հարցումներու եւ ըսած թէ իրենք կը զօրակցին այն կեցուածքին զոր Թուրքիա կ'ունենայ Ապրիլ 24ի հանրաքուէէն ետք: Թուրք հատուածին «այո», Յոյներուն «ոչ» պատասխանին պարագային Ի. Ալիեւ ըսած է թէ Ադրբեջան պատրաստ է շարժելու Հիւսիսային Կիպրոսի Թրքական հանրապետութեան նպաստաւոր ուղղութեամբ: Այս պատրաստակամութիւնը Թրքական շրջանակներու կողմէ կը մեկնաբանուի որպէս նոյն հանրապետութիւնը ճանչնալու տրամադրութիւն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Ապրիլ 14ին Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան ելոյթ մը ունեցած է «Հայաստանի արտաքին քաղաքական առաջնահերթութիւնները. նոր հարցեր եւ նոր լուծումներ» թեմայով կլոր սեղանին: Ան Հայաստանի արտաքին քաղաքականութեան կարեւորագոյն հարցերը նկատած է տնտեսական բարգաւաճումը, շրջանին ապահովութիւնը, եւրոպական կառոյցներու համարկումը եւ Ղարաբաղեան հակամարտութեան լուծումը:

Վերջին նիւթը ընդլայնելով ան ըսած է թէ բազմաթիւ անորոշութիւններ կը տիրեն անոր: Փրակայի մէջ ադրբեջանցի իր պաշտօնակիցին հետ հանդիպումին քննարկումներ պիտի ըլլան եւ Մինսկի նախագահներուն հետ խորհրդակցութիւններ: Ինչ կը վերաբերի բանակցութեան յետագայ ընթացքին, ըստ նախարարին, եթէ Ադրբեջան հոլովոյթը շարունակէ Ռ. Քոչարեանի եւ Հ. Ալիեւի հասած կէտէն, Երեւան պատրաստ է նախագահի մակարդակով շարունակելու եւ յառաջ տանելու զայն: Բայց եթէ Ադրբեջան փորձէ բանակցութիւնները զերօ կէտէն սկսիլ, Հայաստան պիտի չմասնակցի անոնց եւ Մինսկի խումբէն պիտի պահանջէ որ բանակցութիւնները ընթանան Ղարաբաղի եւ Ադրբեջանի միջեւ: Ան ըսած է նաեւ թէ եթէ Բաքու պնդէ լուծումին փուլային տարբերակին վրայ, միայն Ղարաբաղի իշխանութիւններն են որ իրաւունք պիտի ունենան ընդգրկուելու այդ բանակցութիւններուն մէջ, եթէ փափաքին: Հայաստան մասնակցութիւն պիտի բերէ, բայց պատասխանատու պիտի չնկատուի բանակցութիւններէն:

*
**

ՀԱՄԱԽՈՀԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երկրին մէջ ստեղծուած կացութեան լուծում առաջարկելու նպատակով իշխանութեան համախոհական կազմը Ապրիլ 15ին յայտարարութիւն մը հրապարակած է: Հոն ըսուած է որ երկխօսութեան մը համար ի յառաջագունէ անընդունելի պահանջներու մարտավարութիւնը բացայայտ ճակատումի առաջնորդեց ու շեշտեց լարուած վիճակը: Նշուած է որ երկխօսութիւնը ոչ մէկ այլընտրանք կրնայ ունենալ եւ ժամանակավրէպ չի կրնար ըլլալ նման պարագաներու մէջ, առաջարկուած է ընդդիմութեան հետ միասնաբար լուծում գտնել, երկրին մէջ իրական յառաջդիմութիւն, ժողովրդավարական բարեփոխումներու խորացում երաշխաւորելով:

Յայտարարութեամբ առաջարկուած է Ազգ. Ժողովին մէջ երկխօսութեան քաղաքականութեան ընթացք սկսիլ օրակարգին վրայ ունենալով սահմանադրական, ընտրական օրէնսգրքի բարեփոխումները, կաշառակերութեան դէմ պայքարին մէջ ընդդիմութեան գործօն մասնակցութեան նիւթը:

*
**

ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑԸ

Ապրիլ 15ին Մատենադարանի հարթակին վրայ մօտ երկու հազար ուսանողներ, անոնց միացած ընդդիմութեան ղեկավարներ ու կուսակցականներ բողոքի ցոյց մը կատարած են իրենց կեցուածքը արտայայտելու համար ընդդիմութեան վերջին հանրահաւաքին յաջորդած բռնութիւններուն մասին: Անոնք ըսած են թէ չեն ուզեր ապրիլ երկրի մը մէջ ուր քաղաքական հարցերը կը լուծուին բռնութեան միջոցով, ուր միակ պատասխանը կ'ըլլան մահակներն ու բռնի ուժը: Ելոյթներ ունեցած են Հայաստանի Հելսինքեան կոմիտէէն Աւետիք Իշխանեան, «Ցանցին գիտութեան զարգացման» կազմակերպութենէն Արսէն Խառատեան, Գիւմրիի լրագրողներու ակումբէն Լեւոն Բարսեղեան եւ ուրիշներ: Բոլորն ալ շեշտած են այն համոզումը թէ երկրին բուն տէրը երիտասարդութիւնն է եւ ոչ մէկ ուժ կրնայ անոր ամբողջականութիւնը քայքայել: Անոնք դատապարտած են Ապրիլ 12-13ի գիշերը տեղի ունեցածները եւ կոչ ուղղած են միանալու իրենց, քանի որ անտարբերութիւնը համազօր է յանցանքի:

Ցուցարարները ապա խաղաղ երթով, յարգելով երթեւեկի կանոնները գացած են մինչեւ Ազգ. Ժողով եւ վրաները «Ժողովրդավարութիւն», «Արդարութիւն», «Խօսքի ազատութիւն», «Մարդու իրաւունքներ», «Կայունութիւն» արձանագրուած փուչիկները կապած են Ազգային Ժողովի դարպասներուն ու ցրուած:

ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԸ ՆՊԱՏԱԿԻՆ ՀԱՍԵՐ Է

Հայեւթուրք հաշտութեան խումբը որ բաղկացած էր չորս հայ եւ երեք թուրք անդամէ, Ապրիլ 9ին յայտարարած է թէ գլխաւոր նպատակները իրագործած է ու վերջ կու տայ իր գործունէութեան: Յայտարարութիւնը կատարուած է Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցած հանդիպումի մը ընթացքին: Խումբը ստեղծուած էր ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նախարարութեան միջոցով, 2001 Յուլիսին: Յայտնուած առաջնային նպատակն էր երկխօսութեան գետին մը ստեղծել հայ եւ թուրք կողմերուն միջեւ: Խումբին բանբերը յայտարարած է թէ երկու ընկերութիւններուն միջեւ շփումները մշտական բնոյթ ունին այլեւս ու ժամանակի ընթացքին պիտի բազմանան: Իսկ պաշտօնական յարաբերութիւնները կրնան լաւագոյնս զարգանալ, առանց հայեւթուրք հաշտութեան խումբի մը անհրաժեշտութեան:

«ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՊԻՏԻ ՉՀԱՇՏՈՒԻ ՀՈՂԱՅԻՆ ԿՈՐՈՒՍՏԻՆ ՀԵՏ» Կ'ԸՍԷ Ի. ԱԼԻԵՒ

Ադրբեջանի նախագահը Թուրքիա այցին ընթացքին ելոյթ ունեցած է Ազգային Ժողովին մէջ (Ապրիլ 14): Խօսելէ ետք երկու երկիրներու Խորհրդարաններուն սերտ գործակցութեան մասին, անդրադարձած է Ղարաբաղի հարցին: «Ադրբեջան երբեք պիտի չհաշտուի հողային կորուստին հետ եւ ամէն գնով ետ պիտի առնէ գրաւուած իր տարածքները» ըսած է Ի. Ալիեւ: Աւելցուցած է թէ հարցին լուծումին համար իրենց կեցուածքը արդարութեան ու միջազգային օրէնքներու վրայ հիմնուած է:

Ի. Ալիեւ նիւթ ըրած է Բաքու – Թիֆլիս – Ճէյհան նաւթատարը եւ Բաքու – Թիֆլիս – Էրզրում կազատարը որոնց կառուցումը յաջողութեամբ յառաջ կը տարուի եւ որոնք պիտի նպաստեն շրջանի բարգաւաճումին:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 16)

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՏԻՆ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Նախագահ Վլ. Պուտին Ապրիլ 14ին հեռաձայնով խօսած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի հետ Երեւանի վերջին օրերու քաղաքական լարուած կացութեան մասին: Ռուսաստանի նախագահը վստահութիւն յայտնած է որ Հայաստանի ղեկավարութիւնը կը յաջողի երկրին մէջ կուտակուած ժողովրդավարական բարեփոխումներու ներուժը օգտագործել կայունութիւնն ու օրինականութիւնը պահպանելու համար: Երկու ղեկավարները քննարկած են երկկողմ յարաբերութիւններու հրատապ հարցերը, ինչպէս նաեւ ամենաբարձր մակարդակով հայեւռուսական յետագայ շփումներուն ծրագիրները:

ՏԻԳՐԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ 75

(Բ. եւ Վերջին Մաս)

Մրցաշարի օրերին բազմաթիւ անեկդոտներ եւ բանաստեղծութիւններ գրուեցին: Ամենատարածուածը Ց. Շիրազի «Շահմաթի արքայ» բանաստեղծութիւնն էր, որը ձեռքից ձեռք փոխանցում ու կարդում էին: Երկար տարիներ յետոյ փորձում եմ վերյիշել այդ բանաստեղծութիւնը: Դժբախտաբար միայն վերջին հատուածը կարողացայ մտաբերել, որը հարազատ է բնագրին.–

Կուիր ինքնամոռաց, օրհասական,
Կուիր, ինչպէս մայրն էր կռւում,
Եաթաղանից փրկում մանկան:

Դաւթի նման այնպէս զարկիր,
Որ թագատենչ սողոմոնցուց
Լոկ մնայ մի տապանագիր.
Աստ հանգչի որդի Բորիս
Այն տարաբախտ Բոտվիննիկի,
Որ Տիգրանի ահեղ զարկից
Հուր յաւիտեան եկաւ ծնկի:

Եւ Տիգրանը յաղթեց…

Ցնծութիւն էր Հայաստանում: «Մի խումբ սփիւռքահայ ուսանողներ»ի հեռագիրը հետեւեալը եղաւ. «Արքայից արքային սպասում ենք Հայաստանում»:

1966թ. Յունիս 19ի առաւօտեան հանրակառքով Երեւանից Զուարթնոց օդանաւակայան ենք գնում… Ուղեւորների մեծ մասը գնում են Տիգրանին դիմաւորելու: Անասելի աղմուկ էր հանրակառքի մէջ: Ամէնքը խօսում, վերլուծում, եզրակացութիւններ էին անում: Հասանք Զուարթնոց օդանաւակայան: Ինչպէս ասում են ասեղ գցելու տեղ չկար…: Մեծ ու փոքր, աղջիկ ու տղայ տօնական հագնուած, ծաղիկներով, շատերը ծառերի հովին նստած շահմաթ էին խաղում, ոմանք սեղան էին բացել, իսկ դափն ու զուռնան իրենց ձայնն էին գլել…

Այս պահից ես շարունակում եմ իմ յիշողութիւնները, դիտելով այդ օրուայ ընթացքում մեր խմբի կողմից լուսանկարուած պատկերների ալպոմը:

Պատկեր առաջին: Մեծ ուրախութիւն է: Յայտարարուեց, որ Տիգրան Պետրոսեանի օդանաւը մտել է Հայաստանի օդային տարածք: Մի քանի րոպէ յետոյ երկու «ՄԻԿ» օդանաւեր օդ բարձրացան Տ. Պետրոսեանի օդանաւին դիմաւորելու: Ժողովրդին ողջունեցին երկու ուղղահայեաց թռիչքով եւ կորան երկնքի կապոյտ լազուրում: Զանցած տասնհինգ րոպէ, Զուարթնոցի երկնակամարում երեւացին երեք օդանաւեր: Դիմաւորող օդանաւերը թռչում էին առջեւից, իսկ Տիգրան արքայի օդանաւը վեհօրէն առաջ էր սլանում: Դիմացում Արարատ լեռն էր, վերեւում արքայից արքայ Տիգրանը, իսկ ներքեւում՝ ժողովուրդը… Բուռն ծափահարութիւնների ներքոյ օդանաւերը վայրէջք կատարեցին: Ամբոխի հսկայական ալիքը շարժուեց դէպի օդանաւ: Հսկիչներին չյաջողուեց կանգնեցնել ժողովրդին…

Պատկեր երկրորդ: Աստիճանները մօտեցան օդանաւին եւ Տիգրանը դուրս եկաւ, ձեռքի շարժումով ողջունեց ներկաներին: Տիգրանը դեռ ոտքը գետին չէր դրել, երբ հսկայական մարդկային զանգուածը նրան իր մէջ առաւ եւ «Տիգրան ջան, ցաւդ տանեմ» գոռալով, սկսեցին սեղմել օղակը… Ճնշումը բարձրացաւ Տիգրանի վրայ: Մի պահ թուաց, թէ Տիգրանը շոգից ու ճնշումներից շնչահեղձ է լինում: Այդ պահին վրայ հասաւ Սերգօ Համբարձումեանը եւ Տոլք Անգեղի պէս այս կողմ, այն կողմ շպրտելով հաւաքուածներին, բռնեց Տիգրանի ոտքերը եւ օդ բարձրացրեց: Տիգրանը գոտկից վերեւ մնաց օդի մէջ, ձեռքերը տարածած խորը շնչում էր: Մտածեցի, իմ երկու մեթրանոց հասակը այստեղ օգտակար կարող է լինել ու ճանապարհ բացեցի դէպի Տիգրանը: Ճիշդ այն պահին հասայ Տիգրանի մօտ, երբ ժողովրդի ճնշումից Սերգօն հաւասարակշռութիւնը կորցրեց եւ Տիգրանը մէջքի վրայ շրջուեց, այդ պահին օդի մէջ բռնեցի Տիգրանի թիկունքը: Տիգրանի ոտքերը մնացին Սերգոյի ձեռքերի մէջ, իսկ թիկունքը՝ իմ ձեռքերի վրայ: Այդ պահին մի խումբ էլ ճանապարհ էր բացում: Տիգրանին տարանք դէպի օդանաւակայանի ընդունարան…

Հայոց արքայ Տիգրանը «փրկուեց»…

Պատկեր երրորդ: Ժողովուրդը ով ինչով կարող էր, շարժւում է դէպի Երեւան… Մենք էլ խցկուեցինք մի թաքսու մէջ, ու չչակները միացնելով քարաւանի ետեւից շարժուեցինք դէպի Նորքի բարձունք, որտեղ Մարզական համալիրում պէտք է հանգստանար Տիգրան Պետրոսեանը: Երեւանի փողոցները ողողուած էին մարդկանցով, ծաղիկներով, ամէն ինչ շնչում էր Տիգրան Պետրոսեանով…

Մարզային համալիր հասանք այն պահին, երբ դուռը փակ էր եւ Տիգրանը չըկար: Մարդիկ հեռանալ չէին ցանկանում… Մենք էլ յուզուած էինք եւ ինչոր տեղ տխուր, որ չհասցրինք Տիգրանի հետ մօտիկից խօսել: Նեղացած բարձրացայ թթի ծառը եւ սկսեցի թութ ուտել: Մէկ էլ Յարութիւնը ձայն տուեց.– Տիգրանը եկա՛ւ: Ծառից վայր իջայ: Տիգրանը լուացուել, հանգստացել էր: Մի քանի հոգու ուղեկցութեամբ եկաւ դէպի ժողովուրդը: Տիգրանը դարձեալ մեր օղակի մէջ է… Նա ողջունեց բոլոր ներկաներին, ուրախ էր այդքան ջերմ ընդունելութեան համար եւ կրկնում էր.– Եթէ Սերգօն չլինէր, հիմա թերթերը կը գրէին՝ Հայերը շատ սիրելուց խեղդեցին իրենց աշխարհի չեմպիոնին, ինչպէս Օթելլոն Տեզտեմոնային:

Պատկեր չորրորդ: Հարցրինք արդեօք նա կարդացե՞լ է «մի խումբ սփիւռքահայ ուսանողներ»ի մակագրութեամբ իրեն ուղարկուած հեռագիրը.– Այո, պատասխանեց նա. – ինձ մշտապէս տեղեկացնում էին տարբեր տեղերից հասած հեռագրերի մասին: Ձեր հեռագրերի մասին յաճախ էին տեղեկացնում: Եւ շնորհակալութիւն յայտնեց…

Նկարուեցինք: Պատկեր հինգերորդ: Յարութիւն Փափազօղլուը Դամասկոսից, Զաւէն Սերոբեանը Հալէպից, Տիգրան Պետրոսեան, տողերիս հեղինակը՝ Նոր-Ջուղայից, Զաւէն Զատիկեանը Պէյրութից եւ մի սասունցի պապիկ: Սասունցի պապիկն էլ էր եկել ողջունելու Տիգրանին եւ հարց տուել.– Տիգրան ջան, իմ երկիր Սասունն է, կրնա՞ս Սասունն էլ ազատել: Տիգրանը գրկեց պապիկին ու ասաց.– Եթէ հարցը լուծուի շահմաթի տախտակի վրայ, վստահ եղիր, որ անպայման կը յաղթեմ:

Մեր պատմութեան յաւերժ վկայ Արարատ լեռը տեսաւ ամէն ինչ եւ իր քարէ մատեանում գրանցեց.– 1966 թուականի Յունիսի 19ին Հայաստանում ուրախութիւն էր…

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՄԻՐԶԱԽԱՆԵԱՆ
Սթոքհոլմ

RIPOSTES

20ՐԴ ԴԱՐՈՒ ԵՐԵՔ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Կիրակի, Ապրիլ 11ին, Սերժ Մոաթիի Ռիփոսթ յայտագիրը (5րդ կայան) նուիրուած էր Ռուանտայի ցեղասպանութեան տասնամեակին:

Յայտագիրը վարողը և մասնակիցներէն ոմանք սկիզբէն եւ արտայայտութիւններու ընթացքին կրկնեցին թէ Ի. դարը ունեցած է ԵՐԵՔ ցեղասպանութիւն՝ Շոան, Գամպոճը եւ Ռուանտան: Մասնակիցներուն մէջ, ոմանք, ինչպէս Փ. տը Սէն Թ՚էկզիւփէրի եւ ուրիշներ շատ լաւ տեղեակ էին թէ դարուն ցեղասպանութիւնները առնուազն չորս են եւ առաջինը Շոան չէ, բայց…:

ԱՆԳԼՈՒԽ…

Յակոբ Պալեանի հանգստեան կոչումով վերջ գտան ԱՑԲ ԷՖ. ԷՄ.ի «Հայերէնի հանդիպման պահը», «Օրուան քրոնիկը», եւ ընդհանրապէս լռեց լրագրողին ձայնը:

Ժաննան, մեր հարեւանուհին հարց տուաւ.

– Ռատիօ ԱՑԲ-ում Յակոբ Պալեանը էլ չկա՞յ:

– Չէ՛, հանգստեան է կոչուել:

– Հիւա՞նդ է:

– Ո՛չ, հանգստեան է կոչուել:

– Իսկ, ժողովուրդին լուր չէ՞ն տալիս:

– Չգիտեմ:

– Պա ո՞նց, Ռատիօ ԷՖ. ԷՄ.ը Յակոբ Պալեանը չի՞…

Վստահաբար շատեր հարց տուին ի՞նչու, ի՞նչպէս, սակայն էական հարցն ա՛յն է, թէ փարիզահայութեան նման գաղութի մը միակ ռատիօկայանը որո՞ւ «մալ»ն է, կամ որու «ծրագրի» պատասխանատուութեան ենթակայ կը գտնուի: Յակոբ Պալեանի տարիքի բերմամբ հանգստեան կոչումը, հաւանաբար արդարացի էր, այսուհանդերձ, այդ մեկնումը կրնար ըլլալ աւելի պատշաճ ձեւով եւ մանաւանդ անոր յաջորդութիւնը՝ պատրաստուած:

***

1990 թուին, վերջնականապէս փակուեցաւ մօտ դարու մը աւանդութիւն ու համբաւ ունեցող՝ Սեւրի Սամուէլ Մուրատեան Մխիթարեան վարժարանը: Շատեր այդ ժամանակ ալ նմանօրինակ «ինչո՞ւ»ներ եւ «ի՞նչպէս»ներ շարեցին: Շատեր ափսոսացին: Շատեր… անշարժութեան մատնուած՝ Ֆրանսահայ ամբողջ գաղութին մէջ: Վաղը Կիպրոսի եօթանասունութ տարեկան Մելգոնեանն ալ պիտի փակուի: Շատեր արդէն իսկ կ՚ափսոսան: Շատեր… ընդհանրապէս շշմած եւ անշարժութեան մատնըւած ամբողջ ազգի մը մէջ:

Ազգի՞ թէ ժողովուրդի: Ժողովուրդ բառը կը պատկերացնէ մարմին մը, մինչդեռ «ազգ» մը կ՚ունենայ «գլուխ», կառոյց, ծրագիր, ազգային շահախնդրութիւն: Իսկ եթէ պնդենք որ մենք, բառին ամբողջ առումով «ազգ» ենք, մենք զմեզ շատ բախտաւոր համարելու ենք: Արդարեւ, այլ ազգեր կ՚ունենան մէկ կրթական ծրագիր, իսկ մենք ունինք շատ ծրագրեր, իւրաքանչիւրը մասնայատուկ դպրոցի մը համար: Ուրիշներ կ՚ունենան մէկ մշակութային կամ հրատարակչական ծրագիր, իսկ մենք ունինք շատ ու շատ մշակութային տուներ, շատ հրատարակիչներ, իւրաքանչիւրը մասնայատուկ ծրագրով մը. ունինք շատ մարզական միութիւններ, նոյնիսկ երկու հայ գատի յանձնախումբեր մէկ երկրի մէջ…

***

Վերջերս, բարեկամս Արմենակին հետ Փանթէնի գրասենեակս հանդիպեցանք: Կէսօրուան դէմ ըլլալուն, միասին ճաշեցինք, գործատեղիս թաղամասի ճաշարաններէն մէկուն մէջ: Ճաշի ընթացքին, Արմենակին հետ «լուրջ» նիւթի մասին կը խօսէի: Երեւի կ՚երազէի… Ունենալ Փարիզի մէջ «Մէկ» հայկական տուն, գաղութային «կառոյց», կառոյց մը որ մաս պիտի կազմէր համասփիւռքեան, «Ազգային Ընդհանուր Խորհուրդ»ի մը, Խորհուրդ մը որ պիտի մտահոգուէր սփիւռքահայութեան թիւով, ասկէ երեսուն կամ վաթսուն տարի ետք, եւ ծրագիր պիտի մշակէր այդ մտահոգութեամբ: Խորհուրդ մը որ հարց պիտի տար թէ յաջորդ սերունդի յաջող շարժանկարի արտադրողները ո՞րքանով պիտի նպաստէին Հայ Դատին, թէ անոնք պիտի ըլլային «Եղոյեաննե՞ր» կամ թէ «Կէտիկեաններ». գուցէ յաջողած գործատէրերը պիտի ըլլային «Գրիգորեաննե՞ր», «Յովնանեաննե՞ր» թէ «Ջիւրիւք»ներ. եւ թէ անոնք որքանո՞վ պիտի նպաստէին հայ ժողովուրդին եւ հայրենիքին: «Ազգային Ընդհանուր Խորհուրդ» մը, որ պիտի ունենար հրատարակչական համասփիւռքեան ծրագիր, որ նիւթապէս պիտի երաշխաւորէր եւ յառաջացնէր հրատարակչութիւններ, հրատարակէր եւ բաշխէր գիրքեր, սալիկներ… պիտի ունենար մէկ կրթական ծրագիր, երեւի տարբերակներով, իւրաքանչիւրը յատուկ՝ Ֆրանսայի, Ամերիկաներու եւ Միջին Արեւելքի երկիրներուն համար… պիտի նպաստէր դպրոցներուն, հաւասարակշռէր նիւթական ներդրումները… պիտի պաշտպանէր սփիւռքահայութեան եւ հայրենիքի տնտեսական եւ քաղաքական շահերը…:

Սփիւռքահայութեան յաջորդ սերունդներու թիւն ու «հոգի»ն ուղղակի կը համեմատին մեր այսօրուան կատարած ներդրումին: Այս, նախ եւ առաջ, հայրենիքի իշխանութեանց մտահոգութիւնը պէտք էր ըլլար: Յստակ չէ, թէ այդ իշխանութեանց նախընտրութիւնները տարբե՞ր ուղղութեամբ մղուած են, թէ անոնք բնաւ այդ հեռատեսութիւնը չունին: Ամէն պարագայի մէջ, անհրաժեշտ է որ Սփիւռքը կազմակերպուի, եւ որոշէ «նախընտրութիւններու» կարգը, մղուած ազգային շահախնդրութիւններէ, լայնախոհութեամբ և հեռատեսութեամբ: Ճիշդ է որ եօթանասունութ տարի առաջ, սփիւռքահայութեան մեծ տոկոսը կը գտնուէր Միջին Արեւելք: Այսօր պատկերը տարբեր է: Արդեօք պէ՞տք է Արեւմուտք փոխադրել Մելգոնեանը, թէ պէտք էր քաջալերել գիշերօթիկներու արձանագրութիւնը: Կամ արդեօք այդ յանձնախումբը, որ վճռած է փակել Մելգոնեանը, արդէն իսկ թաղա՞ծ է սփիւռքահայութեան եւ արեւմտահայ մշակոյթի մշտատեւութեան յոյսը: Գէթ երկու կամ երեք սերունդի գոյատեւութեան յոյսը: Կարելի է:

Արմենակին հետ ճաշելէ ետք, գրասենեակ վերադարձի ճամբուն տակաւին նոյն նիւթը (երազը) կը ծամծմէի: Կը խօսէի նոյնինքն «Ազգային Խորհուրդ»ին մասին որ հիմնուած պիտի ըլլար «ազգային միասնական կառավարութեան» մը սկզբունքին վրայ, բաղկացած ընտիր եւ անխոտ «ազգասէր»ներէ, որոնք անտարակոյս պիտի գերադասէին «ազգային շահախնդրութիւնը» անհատականէն ու հատուածայինէն…:

Արմենակ յանկարծ կանգ առաւ, նայեցաւ ինծի ու ըսաւ:

– Է՜հ, Յովել, ազգային իրականութիւններէն տեղեակ չես, հեռո՜ւ մնացեր ես: Ձե՜ն ձգէր, չէ՜ն… այդպէս մտածող մարդ որ ալ ըլլայ, կը «Թղնե՜ն»…:

***

Անկասկած ունինք արժէքներ, արժէքաւոր անհատներ եւ միութիւններ: Պէտք է միայն համախմբել, բեւեռացնել ուժերը, համադրել թափուած ջանքերը՝ ստանալու համար առաւելագոյնը: Կը պակսի միայն գլուխը: Ո՞վ մտահոգ է Ֆրանսահայ գաղութի միակ եւ արժէքաւոր օրաթերթի մշտատեւութեամբ: Ո՞վ մտահոգ է Մխիթարեան միաբանութեան ապագայով: Խօսքս Ս. Ղազարի վանքին, թանգարանի արժէքներուն եւ կամ աշխարհի չորս ծագերը տարածուած բազմաթիւ կալուածներուն մասին չէ, այլ աւելի թանկարժէք, հոգեւոր մշակութային եւ կրթական հիմնարկութեան մասին, որ այսօր անհեռատեսութեան պատճառաւ իր մայրամուտի սեմին կրնայ գտնուիլ:

Մենք ունեցեր ենք տեսիլքի եւ հեղինակութեան տէր անձնաւորութիւններ: Ունեցեր ենք Դաւիթ Բէկ, Շահամիր Շահամիրեան: Ունեցեր ենք Մխիթար Աբբահայր մը, որ յաջողեր է դուրս գալ «մութ» աշխարհէ, բեւեռեցնել մտաւորականներ, հոգեւորականներ, վանականներ, կուտակել ազգային հարստութիւն, հիմնել միաբանութիւն մը, որ լոյս կրթութիւն եւ մշակոյթ կը սփռէ երեք դարէ ի վեր:

Այսօր անկասկած ունինք ազգային արժէքներ, թանկարժէք «անհատներ» եւ միութիւններ: Կը պակսի միայն գլուխը: Եթէ Արմենակին կրկին հանդիպիմ, պիտի ըսեմ որ չկորսնցնէ հաւատքը:

ՅՈՎԵԼ ՇՆՈՐՀՕՔԵԱՆ
Փարիզ, Ապրիլ 2004

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅՈՑ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՄԱՄԼՈՅ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՏ 2004

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ «ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՆ» ՆԻՒԹՈՎ

Մարտ 13ին Քէօլնի մօտ, Էրֆշթատի մէջ, ԳՀԿԽ կազմակերպած էր համագումար մը «Մասնակցութիւն Գերմանիոյ քաղաքական կեանքին» նիւթով:

Բացումը կատարեց տիկին Իվէթ Շահինեան: Ան ուսանած է քաղաքական գիտութիւններ Ֆրանքֆուրթի համալսարանը եւ ներկայիս կ'աշխատի Եւրոպական Միութեան մօտ:

Ներածական մը ըրաւ ներկայացնելով համագումարի գլխաւոր նիւթը, շեշտեց Գերմանիոյ քաղաքական կեանքին աշխոյժ մասնակցութիւն բերելու անհրաժեշտութիւնը:

Այս համագումարը իր տեսակին մէջ առաջինն էր: Այս տարի այս նիւթին շուրջ պիտի կազմակերպուին երեք համագումարներ:

Երկրորդ նիւթը նուիրուած էր Գերմանիոյ եւ Եւրոպական Միութեան համարկումի քաղաքականութեան եւ բարեսիրական կազմակերպութիւններու դերին: Նիւթը ներկայացուց Սպանացի Խոսէ Փովետանոն, որ անդրադարձաւ Գերմանիոյ եւ Եւրոպական Միութեան երկիրներու վարած քաղաքականութեան՝ օտարներու եւ գաղթականներու հանդէպ: Ներկայացուց իր կազմակերպութեան՝ Paritätische wohlfahrtsverbandի կառոյցը եւ վարած քաղաքականութիւնը:

Իր ելոյթին յաջորդեց ասուլիս մը որուն մասնակցեցան գերմանահայ երկրորդ սերունդէն անձեր՝ Համպուրկէն Պ. Թորոս Սարեան, որ Կեդրոնական Խորհուրդի ներկայացուցիչն է նոյն շրջանին մէջ, Շթութկարտէն Մարկրետ Գրիգորեան, որ գործօն անդամ է գերման ընկերվար-դեմոկրատ կուսակցութեան, նոյն կազմակերպութեան Շթութկարտի շրջանի վարչութեան անդամ եւ թեկնածու Նահանգային եւ ապա Եւրոպական Խորհրդարանի ընտրութիւններուն, Լեվերքուզընէն Օր. Պիանքա Թաթոս, անդամ գերման Ազատական կուսակցութեան երիտասարդական կազմակերպութեան. կ'ուսանի իրաւաբանութիւն: Այս երեքն ալ Գերմանիա գաղթած Թրքահայ ընտանիքներու զաւակներ են: Յաջորդաբար՝ Սեբաստիայէն, Խարբերդէն եւ Տիգրանակերտէն:

Ասուլիսը ձեռներէց կերպով վարեց ԳՀԿԽ վարչութեան անդամ, տոքթ. Էլկ Պիլգանց-Քարթունեան, մշակութային գիտութիւններու դասախօս, Լիւնըպուրկի համալսարանը: Ինք պատրաստած էր հետաքրքրական հարցումներ, որոնց հիման վրայ մասնակիցները անդրադարձան քաղաքական կեանքի մասնակցութեան կարեւորութեան, իրենց շարժառիթներուն, ունեցած փորձառութեան, մասնաւորաբար հայկական հարցը ծանօթացնելու ուղղութեամբ:

Իր տեսակին մէջ իւրայատուկ եւ որակով բարձր էր այս համագումարը:

***

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅՈՑ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ

Նոյն օրը, համագումարէն ետք տեղի ունեցաւ ԳՀԿԽ-ի տարեկան անդամական ընդհանուր ժողովը:

Բացումը կատարեց կազմակերպութեան նախագահ տոքթ. Շաւարշ Յովասափեան: Վարիչ դիւանի ընտրութենէն ետք տրուեցաւ գործունէութեան տեղեկագիր, նիւթական հաշուետուութիւն, Ապրիլ 24, երիտասարդական, հաղորդակցութեան, դպրոցական յանձնախումբերու տեղեկագրեր: Որպէս պատուոյ հիւր ներկայ էին եւ ելոյթ ունեցան Գերմանահայոց Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան եւ Գերմանիոյ յոյն կազմակերպութիւններու կեդրոնի նախագահ Պ. Տիմիթրիու: Գերմանիա կ'ապրին 400 հազար Յոյներ: Կարդացուեցան Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանուհի տիկին Կարինէ Ղազինեանի եւ Ասորական դեմոկրատական կազմակերպութեան նախագահ Սապրի Ալքանի ողջոյնի խօսքերը:

Ժողովին աւարտէն ետք ղրկուեցաւ մամլոյ հետեւեալ յայտարարութիւնը.–

ՄԱՄԼՈՅ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Գերմանահայոց Կեդրոնական Խորհուրդը, տարեկան իր ընդհանուր ժողովին ընթացքին, որ տեղի ունեցաւ Մարտ 13-ին, Էրֆշթատի մէջ, ի միջի այլոց նաեւ քննարկեց Ցեղասպանութեան քաղաքական ճանաչման առջեւ ցցուած դժուարութիւններն ու հնարաւորութիւնները, ինչպէս նաեւ գաղութի կազմակերպման ու ուժեղացման առընչուող հարցերը: Որպէս պսակում այդ բոլորին, ուրախութեամբ կը յայտնենք թէ Հայ Առաքելական Եկեղեցին եւ Գերմանահայոց Կեդրոնական Խորհուրդը պաշտօնապէս յայտարարեցին 2003 Նոյեմբերին միացեալ ճիգերով կեանքի կոչուած Ապրիլ 24 Յանձնախումբի լայն լիազօրութիւններն ու անոր ուսերուն դրուած հսկայական բեռը ինչպէս նաեւ անոր համազգայնութային ներկայացուչական բնոյթը:

Այս երեւոյթը պտուղն է գերմանահայ գաղութը կազմակերպելու գծով թափուած երկարամեայ ճիգերուն, ի մասնաւորի ցեղասպանութեան հարցին աւելի կազմակերպուած եւ ազդու հետապնդման առաջադրանքով:

Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան, ժողովին ուղղուած իր ուղերձին մէջ, խանդավառութեամբ շեշտեց կարեւորութիւնը այս յաջողութեան եւ կոչ ուղղեց գերմանահայութեան զօրավիգ կանգնելու Ապրիլ 24 Յանձնախումբի աշխատանքներուն: Ապրիլ 24 Յանձնախումբը իր յառաջիկայ գործունէութեան կարեւորագոյն բաժինը պիտի տրամադրէ անհրաժեշտ կառոյցներու գոյացման՝ մէկ կողմէ Թուրքիոյ Եւրոմիութենէն ներս մուտքի գործընթացին զուգահեռ ցեղասպանութեան ճանաչման խնդրահարցը աւելի ազդու կերպով արծարծելու եւ հետապնդելու, իսկ միւս կողմէ քաղաքական եւ մշակութային բաց արշաւով մը երկարաշունչ քարոզչութեան մը հիմքերը դնելու առաջադրանքով: Այսպէս կոչուած հայ – թուրք երկխօսութեան մը արգելք պէտք է հանդիսանալ առանց այդ պայմանի լրացման կատարուող այլ փորձերու: Պէտք է ճիգ թափել ներգրաւելու ոչ-հայկական այն կազմակերպութիւնները որոնք կրնան նպաստել մեր նպատակներու իրականացման:

Նկատի ունենալով Գերմանիոյ իւրայատուկ դերը ցեղասպանութեան հարցին նկատմամբ, դիմել ափիւռքեան մեր մամուլին եւ քարոզչական ցանցերուն՝ ապահովելու համար անոնց անհրաժեշտ աջակցութիւնը:

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅՈՑ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Նախագահ՝
ՏՈՔԹ. ՇԱՒԱՐՇ ՅՈՎԱՍԱՓԵԱՆ

2004, Մարտ 17

MARIAGE (EN) BLANC

Փարիզի Էօվրի թատրոնին մէջ կը ներկայացուի վերոնշեալ խորագիրը կրող թատերգութիւնը, որու հեղինակն է իտալացի Ռոպէրթօ Գաւոզի եւ բեմադրած է Փիէր Սանթինի: Նիւթը կը վերաբերի Ֆիրէնցէի մէկ արուարձանը ապրող իտալացի այրիի մը՝ Ֆիլիփփօ Ֆանթիի, որ իր առանձնութեան վերջ տալու համար կ'ամուսնանայ Հայաստանէն արտագաղթած հայուհիի մը՝ Արեւիկի հետ: Ունի նաեւ երկու տղայ: Պսակէն ետք, զոյգը կը բախի իրենց բարքերու տարբերութեան, յուշերու, տղոց արտաքին ճնշումներուն եւ այս ամբողջը անդունդ մը կը ստեղծէ իրենց միջեւ: Թատերգութիւնը, որ կը վերաբերի 90ական թուականներուն, կը ծանրանայ համարկումի այդ կէտին վրայ:

Թատերգութիւնը, անցեալին ներկայացուած է Մուֆթար թատրոնը եւ այժմ կը բեմադրուի Էօվրի մէջ, Երեքշաբթիէն Ուրբաթ, ժամը 21ին եւ Շաբաթ ժամը 19-ին եւ 21.30ին, Կիրակի ժամը 15.30ին (55, rue de Clichy, Paris 9e):

Դերակատարներն են՝ Փիէր Սանթինի, Լիանա Ֆիւլկա, Մարք Տիւրէ, Լոյիք Հուարէ եւ Լարիսա Շոլոմովա:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ
ԺՊԻՏ

— • —

Երեք հայ ընկնում են դրախտ: Նրանց դիմաւորում է Պետրոս առաքեալն ու խնդրում սպասել: Մօտենում է Պետրոսն Աստծուն ու հարցնում.

– Կարելի՞ է նրանց ներս թողնել:

Աստուած պատասխանում է.

– Ի հարկէ: Գնա, բացիր դարպասները նրանց համար:

Պետրոսը գնում է: Բայց հինգ րոպէից յետ է վազում՝ գոռալով.

– Տէ՛ր իմ, Տէ՛ր իմ, անհետացել են:

– Ովքե՞ր, Հայե՞րը, – հարցնում է Աստուած:

– Ոչ, դարպասները:

***

– Տեսե՞լ ես, թէ ի՛նչ խրտուիլակ է դրել Սերոբը իր բանջարանոցում:

– Չէ, ի՞նչ է որ:

– Այնքան սարսափելի է, որ ագռաւները վերադարձրել են անցած տարուայ բերքը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

5

Օրիորդը եկաւ գտաւ Ֆրանչէսքան ու անոր պատմեց բանաստեղծին վիճակը եւ լսաւ.

– Helas! (անոնք կը խօսէին գաղիերէն) ոչ մէկ յոյս այլեւս: Անոր օրերը համրըւած են: Բժիշկները ըսին ինծի ամէն բան: Հիւծախտը մաշած է անոր թոքերը: Helas!

– Ո՞վ կայ իր մօտը:

– Այս վերջերս ուխտատեղի մը եղած է իր սենեակը: Մտաւորականներ, բարեկամներ, բժիշկներ ու ազգականներ կու գան ու կ'երթան: Ձեր ամուսինն ալ եկաւ:

– Ինք ի՞նչ կ'ըսէ:

– Ամէն բան գիտէ: Կը փափաքի ձի նստիլ ու պտոյտ մը ընել: Ասիկա չյաջողեցաւ իրեն: Անցեալ օր կառքով Բերա էր բարձրացեր իր բարեկամներուն մնաք բարով ըսելու համար:

– Օ՜, սոսկալի է:

– Ոչ մէկ վախ ունի ինք մահէն: Հաշտուած է, համակերպած: Առաքեալի մը նման է:

– Նիւթական վիճա՞կը:

– Աւելի քան վեց ամիս նեղութեան մէջ է եղած: Ոչ մէկուն չէ զգացուցած սակայն իր դրութիւնը: Նոյնիսկ իր առնելիքները չէ պահանջած: Դեռ վերջերս առանց կաթի էր մնացեր: Իրեն յանձնարարուած էր կաթ խմել: Իր պզտիկ խնայողութիւնը սպառած է եղեր: Մէկ հոգի միայն իրազեկ է եղեր իր այս վիճակին: Եւ ան լուրը յայտնեց Եգիպտոսէն դարձող ընտանիքի մը: Այդ ընտանիքին ուսուցչութիւն էր ըրած Պէշիկթաշլեան: Կը յուզուին ու այծ մը գնելով Մկրտիչին սենեակէն ներս կը մտցնեն: Երբ բանաստեղծը ծիծերը կաթով լեցուն այծը կը տեսնէ սենեակին մէջ՝ կը սկսի դառնագին արտասուել: Կը հասկնայ որ զինքը սիրողներէն մէկուն անակնկալն է: Յետոյ այդ ընտանիքը մէջտեղ կ'ելլէ: Ու Մկրտիչ դողդոջուն շնորհակալութեան բառեր կ'ըսէ: Շատ զգածուեցայ երբ լսեցի այս պատմութիւնը: Այդ դէպքէն քանի մը օր վերջ մէկը իրեն ղրկած է յիսուն ոսկի, անունը պահելով: Որքա՜ն ուզեց գիտնալ այդ անծանօթին ինքնութիւնը:

– Ո՞վ ունի իբր բժիշկ:

– Բարունակ պէյը, Շիշմանեան, Մոզեան, Քեաթիպեան եւ Ռափայէլեան էֆէնտիները:

– Հիմակ կրնա՞նք կառք մը առնել ու միասին այցելել իրեն...

– Ինչո՞ւ չէ:

– Իր քով միշտ այցելուներ կ'ըլլա՞ն...

– Ընդհանրապէս այո:

– Որո՞նք՝ օրինակի համար:

– Օտեան, Սարգիս Համամճեան, Տիգրան Եուսուֆեան, Ապտուլլահ, Միսաքեան, Արզումանեան, Եսայեան, Նիվրուզեան, Հէքիմեան, Նորատունկեան եւ Հիւրմիւզեան ու Փորթուգալեան էֆէնտիները եւ շատ անգամ ընտանիքով:

– Ինչ որ է: Երթանք:

Ու անոնք կառք մը վարձեցին Օրթագիւղ երթալու համար:

***

Անտոն գործի նայած չունէր, Մկրտիչը հիւանդ էր ու անոր քով կը հսկէր: Իր մօրը ամէն բան պատմած էր: Որոշած էր որեւէ առեւտրական գործի մը ձեռնարկել, քանի մը ամիս վերջ: Պատեհութեան մը կը սպասէր, առիթի մը, աժան գնով խանութ մը ձեռք անցընելու համար:

Միւս կողմէ՝ Մկրտիչին քով ըլլալը իրեն համար սուրբ պարտականութիւն մըն էր: Այնտեղ ճանչցաւ օրուան նշանաւոր դէմքերը: Սակայն, իր աչքին ոչ մէկը անոնցմէ ունէր Մկրտիչին վեհութիւնը: Իր ազգականին դէմքին ու էութեան մէջ ան կը գտնէր կրօնական խորհուրդ մը: Ամէն անգամ որ պաշտօնական առիթով մը եկեղեցի էր գացած, դիտած էր պատերուն վրայէն կախուած սուրբերու եւ առաքեալներու պատկերները:

Իրեն այնպէս թուած էր, որ այդ նկարները նմանութիւններն էին Մկրտիչին: Մանաւանդ մէկ հատը անոնցմէ, որ կը ներկայացնէր Մարկոս աւետարանիչը: Ծիշդ ու ճիշդ: Եթէ մօրուքը փոխուէր ու տակը Մկրտիչին անունը գրուէր, ամէն մարդ կրնար հաւատալ, որ իր ազգական բանաստեղծին իւղաներկ դիմանկարն է:

Եւ այսպէս, ամէն անգամ երբ կը նայէր բանաստեղծին դէմքին, կը լեցուէր կրօնական զգացումով: Մանաւանդ վերջերս, երբ ան հիւանդ էր ու հիւծուած այնքան: Ան դադրած էր երկրային էակ մը ըլլալէ: Մաքուր ոգի մըն էր, որ իբր մարդկային տարազ ունէր տժգոյն մորթ եւ քիչ մը միս: Եւ անոր հետ բաղդատելով կը գտնէր ինքզինք հողեղէն, խառնուած միսի ու դէշ արիւնի: Անոր իմացականութիւնը իրեն համար երկնային բան մըն էր իբրեւ պարգեւ տրուած Հայոց ազգին:

Ինք եւ իրեն նմանները ի՞նչ էին. – ողորմելիներ: Բայց գոնէ ինք գիտակցութիւնը ունէր իր անորոշութեան, իր ոչընչութեան, տարտամութեան, բայց ուրիշներ կային որ լկտի ու սրիկայ, ի՛նչ սրբապղծութիւններ կ'արտասանէին:

Մէկ բան սակայն շատ կը մխիթարէր Անտոնը: Մկրտիչի սնարին շուրջը ան կը տեսնէր եղբայրութիւնը ձեռք ձեռքի տուած: Հրաշալի էր պատկերը: Ու կարծես եղբայրութեան Աստուծուն, եղբայրութեան խաչելին ողջակէզն էր Մկրտիչը որ կ'այրէր, կ'այրէր ու կը հատնէր: Անոր շուրջը բոլորուած էին ամէն հոսանքէ եւ մանաւանդ ամէն յարանուանութենէ մարդեր՝ աշխարհական ու եկեղեցական: Ու Մկրտիչն էր եղբայրութեան կրօնքին հիմնադիրը ու հիմա իր «մնաք բարով»ը կ'ապրէր:

Անոր սնարին վրայ պահապան հրեշտակի պէս էր Սրբուհի Վահանեան: Օրիորդը ընթերցումներ կ'ընէր, իր քնարական ձայնով կը խօսէր, ժպտուն. կեանք էր բանաստեղծին համար: Սրբուհի հիմակ այնքան մօտեցած էր քերթողին եւ պաշտամունքո՜վ: Ու բանաստեղծը վսեմ ու գեղեցկացած մեծ սիրահարի մը նման կը նայէր օրիորդին:

«Տես, զի արդ գեղեցկացոյց զիս
մահ, արար զիս տարփելի,
Միթէ դարձեա՞լ ատիցես եւ անդրագոյն
քան զշիրիմ»...

(Շար. 25)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պ. Վրոյր Շալճեանի, զաւակներուն, նաեւ ընտանեկան պարագաներուն, ընկերուհի էլիզ Շալճեանի մահուան առթիւ: Այս առթիւ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Շալճեան ընտանիքէն 100 Եւրօ, Տիկին Անտոնեանէն 40:

Նաեւ ընկերուհի Նունուֆար Պարէեանի մահուան առթիւ մասնաճիւղս խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Պարէեանի եւ զաւակներուն, նաեւ ընտանեկան պարագաներուն: Այս առթիւ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Պարէեան, Սիլոյեան, Մարկոսեան ընտանիքներէն 100 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Արթէնէ 20, Հայ Ֆիզիոն Ռատիոյի ընկ. 15:

Պ. Մամբրէ Գուլումեանի յուղարկաւորութեան առթիւ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Երիք Սարաճեանէն 20 Եւրօ:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Ուսանող հայ երիտասարդ մը կը փնտռէ որեւէ աշխատանք՝ երախայի ընկերանալ կամ այլ աշխատանք. կառք ալ ունի եւ դաշնակահար է:

Դիմել Կարէնի՝
06 15 08 54 13

Dans le cadre du 89e anniversaire du génocide arménien, l'Ephorie de l'Eglise arménienne de Chaville vous invite **le samedi 17 avril à 20 heures 45 à la présentation de l'ouvrage de Varténie BEDANIAN**

Traverse mère de Dieu...

et dédicace de l'auteur
Salle de l'église arménienne
6, rue du Père Komitas,
92370 Chaville
Tél. : 01 47 09 23 18
— Entrée libre —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Մնձդեան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է իւղագինի հետեւեալ նուէրները.–

Տէր եւ Տիկին Անթուան Պրիտի 50 Եւրօ, Տիկին Ա. Սողոմոնեանց 100, Պ. Ֆիլիփ Սէմէրճեան 70, Տէր եւ Տիկին Ա. Տէր Պօղոսեան 100, Տիկին Վերժին Նուրշահեան 10, Տիկին Ցամիկ Հալվաճեան 50, Տիկին Մատլէն Փափազեան 76,22, Տէր եւ Տիկին Ժան Փափազեան 20, Պ. Արմէն Խաչատուրեան 30, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թաթիկեան 25, Օր. Ժաքլին Թէրզեան 35, Տէր եւ Տիկին Ա. Պասմաճեան 40, Տէր եւ Տիկին Պերճ Պետրոսեան 80, Տիկին Աշխէն Սվաճեան 100, Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սէրէնկիւլեան 250, Պ. Ներսէս Մելքոնեան 500, Պ. Նուպար Մազլումեան 100, Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Պէրպէրեան 100, Տէր եւ Տիկին Լօրան Ֆորթիւն 50, Տիկին Ժ. Պազրիկեան 30, Օր. Տանիէլ Պարթէնլեան 20, Պ. Հանրի Պալըն 45, Պ. Յովակիմ Ադամեան 150, Տիկին Մերի Նալպանտեան 15, Տէր եւ Տիկին Ալէն Տամլամեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժագ Փոսթոյեան 50, Պ. Խոսրով Տէրը 300, Տէր եւ Տիկին Իվ Դաւիթեան 30, Տիկին Քաթիա Փիլիկեան–Կիյմէն 30:

(Շար.)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration 17, rue Bleue — 75009 Paris

ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԴԱՏԱՐԱՆ, ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՐԹԻՆ ՄԱՐՈՒԹԵԱՆ, եւ այլք, իրենց եւ բոլոր նման կարգավիճակի մէջ գտնուողներուն կողմէ,
Հայցուորներ,

ընդդէմ,

ՆԻՒ ԵՈՐՔ ԼԱՅՖ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
Պաշտպանեալ:

ԱՄՓՈՓ ՅԱՅՏԱՐԱՐԱԳԻՐ ԽՄԲԱՅԻՆ ԴԱՏԻ ՄԸ ԱՌԿԱԽ ՎԻՃԱԿԻ ԵՒ ԼՈՒԾՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԱԾ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻ ՄԱՍԻՆ

ԲՈԼՈՐ ՆՊԱՍՏԸՆԿԱԼՆԵՐՈՒՆ, ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴՆԵՐՈՒՆ, (ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ) ՍԵՓԱԿԱՆԱՏԷՐԵՐՈՒՆ, ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԲՈԼՈՐ ԱՅՆ ԱՆՀԱՏՆԵՐՈՒՆ, ՈՐՈՆՔ Կ'ԱՄԲՈՂՋԱՑՆԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱԼ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ, 1· (ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐՆԵՐԸ) Կ'ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԵՆ ԾԱԳՈՒՄՈՎ ՀԱՅ ԱՆՀԱՏՆԵՐ, 2· (ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ) ՎԱՃԱՌՈՒԱԾ ԵՆ ՆԻՒ ԵՈՐՔ ԼԱՅՖ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ (NYLIC) ԿՈՂՄԷ, ԹՐՔԱԿԱՆ ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ, 1875ԻՆ ԵՒ ԱՆԿԷ ԵՏՔ, 3· (ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐՆԵՐԸ) ՈՒԺԻ ՄԷՋ ԷԻՆ ՄԻՆՉԵՒ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1, 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԸ, 4· ՆԱԽԱՊԷՍ ՈՐԵՒԷ ՎՃԱՐՈՒՄ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՉԷ ՄԱՀՈՒԱՆ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ, ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՅԱՆՁՆՄԱՆ ԱՐԺԷՔԻ, ԿԱՄ ԱՆՈՐ ԴՐԱՄԱՅԻՆ ԿԱՄ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԱՅԻՆ ԱՐԺԷՔԻ, ԿԱՄ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ՈՐԵՒԷ ՏԵՍԱԿԻ ՁԵՒԻՆ ՏԱԿ:

Այս յայտարարութեան նպատակն է տեղեակ պահել ձեզ խմբային դատի մը գծով առաջարկուած լուծումի մը մասին («Համաձայնագիրը»), ծանօթ՝ Մարթին Մարութեան եւ այլք, իրենց եւ նման կարգավիճակ ունեցողներու կողմէ, Հայցուորներ ընդդէմ Նիւ Եորք Լայֆ Կեանքի Ապահովագրական Ընկերութեան, պաշտպանեալ դատական գործ թիւ C99-12073 CAS (MCx) («Դատը») Միացեալ Նահանգներու Շրջանային Դատարանին մէջ, Գալիֆորնիոյ Կեդրոնական Շրջան, («Դատարանը»): Առաջարկուած Լուծումը արձանագրուած է Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ եւ մանրամասնօրէն բացատրուած՝ Խմբային Դատին Լրացուցիչ Ցայտարարագրին, ինչպէս նաեւ Համաձայնութեան պայմանագրին մէջ («Լրացուցիչ Խմբային Դատի Ցայտարարագիրը»), զոր կարելի է տեսնել, համակարգիչի վրայ փոխանցել եւ կամ արտատպել www.ArmenianInsurancesettlement.com կայքէջէն («Համաձայնութեան Կայքէջը»): Առաջարկուած լուծման ներկայի կարգավիճակի, ինչպէս նաեւ վաւերացման պարագային, համաձայնութեան մաս կազմելու միջոցներուն եւ պայմաններուն մասին ընդհանուր տեղեկութիւններ նոյնպէս կրնաք գտնել Համաձայնութեան Կայքէջին վրայ: Այս տեղեկութիւնները ժամանակ առ ժամանակ պիտի յաւելցուին:

Այս Դատը կը պնդէ, որ Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնը (ՆՅԼԱԸ) սխալութեամբ ձախողած է հատուցումներ վճարել կեանքի ապահովագրութիւններու դիմաց, որոնք վաճառուած էին ծագումով հայ անհատներու 1875ին եւ անկէ ետք, Թրքական Օսմանեան Կայսրութեան մէջ: Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնը կը մերժէ այս պնդումները եւ կը հաւատայ, որ անոնք անճիշդ եւ ապակողմնորոշիչ են: Հայցուորներու այս պնդումներուն դիմաց, առ ի պաշտպանութիւն, Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնը ներկայացուցած է բազմաթիւ հակաճառութիւններ: Այս առաջարկուած լուծումը պէտք չէ մեկնաբանուի իբրեւ պատասխանատուութեան կամ սխալ գործունէութեան ընդունում եւ, կամ, այս դատին մէջ պնդուած հայցերու տկարութեան կամ զօրութեան ապացոյց:

Այն պարագային երբ Դատարանը վաւերացնէ Համաձայնագիրը, Նիւ Եորք Լայֆ Ընկերութիւնը համաձայնած է վճարելու քսան միլիոն ամերիկեան տոլար ($20,000,000), որ պիտի 1· բաժնուի (հայցուորներու) խումբի անդամներուն, որոնք չեն բացառեր իրենք զիրենք այս Համաձայնագրէն («Համաձայնագրի Խումբի Անդամներ») եւ որոնց անհատական հայցերը յղուած են եւ ընդունուած են Համաձայնագրի Հիմնադրամի Յանձնախումբին կողմէ, ինչպէս պայմանաւորուած է Համաձայնութեան Պայմանագրով, 2· Հայկական բարեգործական կազմակերպութիւններուն պիտի յատկացուի գումար մը, 3· վճարելու համար վարչական գործերու ծախսերը, 4· վճարելու համար հայցուորներու փաստաբաններուն աշխատավարձերը եւ փոխհատուցում տալու անոնց կատարած ծախսերուն: Առաջարկուած Համաձայնագիրը պատասխանատուութենէ զերծ կը կացուցանէ Նիւ Եորք Լայֆ Ընկերութիւնը եւ անոր յարակից բաժանմունքները (որոնք ինչպէս սահմանուած են Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ) հանդէպ որեւէ եւ բոլոր Խնդրոյ Առարկայ (ապահովագրական) Պայմանագիրներուն եւ կամ (Հայցուորներու) Խումբի Հայցերուն (ինչպէս սահմանուած է Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ):

Արեւմտեան Միացեալ Նահանգներու տեղական ժամանակով, դատական ունկնդրութիւն մը տեղի պիտի ունենայ Յուլիս 30, 2004ին առաւօտեան ժամը 9·30ին, Մեծայարգ Դատաւոր Քրիստինա Ա. Շնայտըրի առջեւ, Միացեալ Նահանգներու Շրջանային դատարանին մէջ, Գալիֆորնիոյ Կեդրոնական Շրջան, որոշելու թէ.– 1· առաջարկուած Լուծումը, ինչպէս նախատեսուած է Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ եւ ներկայացուած՝ դատարանին, պէտք է թէ ոչ վաւերացուի իբրեւ արդար, տրամաբանական պատշաճ եւ հայցուորներու խումբի շահերը լաւագոյնս պաշտպանող Համաձայնագիր 2· Հայցուորներու խումբը պէտք է թէ ոչ վաւերացնել Համաձայնագրի գործադրման համար, 3· պէտք է թէ ոչ վերջնական հրաման եւ Վճիռ կայացնել, վաւերացնելով Համաձայնութեան Պայմանագիրը, դատը լուծարելով նախապաշարումով եւ արժանիքներու հիմքի վրայ, եւ պատասխանատուութենէ ձերբազատելով Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնն ու յարակից բաժանմունքները հանդէպ խմբային հայցերուն, 4· պէտք է թէ ոչ վաւերացնել հայցուորներու փաստաբաններու դիմումը՝ վճարելու անոնց աշխատավարձը եւ փոխհատուցանելու ծախսերը, 5· պէտք է թէ ոչ վաւերացնել հայցուորներու փաստաբաններուն դիմումը՝ Հայցուորներու Խումբի ներկայացուցիչներուն անհատական հատուցման: Այն պարագային երբ դատարանը կը վաւերացնէ Առաջարկուած Լուծման Համաձայնագիրը, բոլոր Խմբային Հայցերը (ինչպէս որ սահմանուած են Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ) Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութեան եւ անոր յարակից բաժանմունքներուն դէմ, բաւարարուելով պիտի ազատ կացուցուին:

Եթէ Համաձայնութեան Հայցուորներու Խումբին անդամ էք, կրնաք ընտրել, որ բացառուիք այս Համաձայնութենէն, այն ձեւով որ մանրամասն նշուած է Խմբային Դատի Լրացուցիչ Ցայտարարագրին մէջ: Համաձայնութեան Հայցուորներու Խումբին այն անդամները, որոնք կ'ընտրեն դուրս գալ, դատարանի Վերջնական Վճիռէն կախեալ պիտի չըլլան: Եթէ կը փափաքիք դուրս գալ այս Առաջարկուած Լուծումէն, պէտք է կանոնաւոր ձեւով, գրաւոր եւ ժամանակին յղէք ձեր բացառուելու խնդրանքը, իւրաքանչիւր Խնդրոյ Առարկայ Ապահովագրական Պայմանագրի կապակցութեամբ, համապատասխանաբար Խմբային Դատի Լրացուցիչ Ցայտարարագրին: Դուրս գալու ձեր խնդրագիրը պէտք է կրէ նամականիշ թուակիր կնիքը ոչ ուշ քան Յունիս 15, 2004 թուականով եւ առաքուի՝

Marootian v.
New York Life Class Action Settlement,
c/o Settlement Administrator,
Post Office Box 5053,
Portland,Oregon 97208-5053

հասցէին: Խնդրանքին մէջ պէտք է նշէք 1· ձեր լրիւ անունը, ներկայ հասցէն եւ հեռաձայնի թիւը, 2· տեղեկութիւններ, որ մատնացոյց կ'ընեն կեանքի ապահովագրութեան պայմանագիրը (կամ պայմանագիրները) որու կապակցութեամբ կ'ուզէք բացառուիլ Համաձայնութեան Հայցուորներու Խումբէն, ինչպէս, օրինակ, ապահովագրական պայմանագրի թիւը, պայմանագրի թուականը, պայմանագրի սեփականատիրոջ անունը, ապահովագրուածի անունը, պայմանագրի վաճառման վայրի եւ/կամ մահուան հատուցման գումարը՝ նշուած պայմանագրին վրայ, 3· յստակ հաստատում մը որ կը խնդրէք բացառուիլ այս Առաջարկուած Լուծումէն եւ չստանալ՝ որեւէ հատուցում: Առաջարկուած այս Լուծումէն եթէ բացառում չխնդրէք եւ փափաքիք առարկել այս Լուծման Համաձայնագրի տրամադրութիւններուն, պէտք է գրաւոր յղէք ձեր առարկութիւնները մինչեւ Յունիս 15, 2004, հետեւելով Խմբային Դատի Լրացուցիչ Ցայտարարագրին մէջ նշուած ձեւակերպումներուն:

Այս յայտարարութիւնը պարզապէս ամփոփում մըն է: Լուծումի մանրամասնութիւնները, ներառեալ Համաձայնութեան մաս կազմելու միջոցները եւ պայմանները մանրակրկիտ ձեւով բացատրուած են Խմբային Դատի Լրացուցիչ Ցայտարարագրին մէջ, զոր կարելի է տեսնել, համակարգիչի վրայ փոխանցել եւ կամ արտատպել
www.ArmenianInsurancesettlement.com
կայքէջէն:

Առ ի քննութիւն Առաջարկուած Լուծման Պայմանագրի օրինակ մը կրնաք ընտանալ դատարանի դիւանակալի գրասենեակէն, Միացեալ Նահանգներու Շրջանային Դատարան, Գալիֆորնիոյ Կեդրոնական Շրջան:

ԿԸ ԽՆԴՐԵՆՔ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ՉՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼ ԴԱՏԱՐԱՆ ԿԱՄ ԴԻՒԱՆԱԿԱԼԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ:

Փետրուար 19, 2004

ՀՐԱՄԱՆՈՎ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻՆ, ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՆԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 20
MARDI
20 AVRIL
2004
LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20.928 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20.928

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՀԱՄԱՍԻ ՆՈՐ ՊԵՏՆ ԱԼ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՒ

ՀԱՄԱՅՆ ԱՇԽԱՐՀ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵՑ ԻՍՐԱՅԷԼԸ, ԲԱՑԻ ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

Եասինէն ետք, Շաբաթ, Ապրիլ 17ին Իսրայէլացիները սպաննեցին նաեւ անոր յաջորդը՝ Ապտելազիզ ալ-Ռանթիսին, ռմբակոծելով կառքը, ուր կը գտնուէր: Ծանրապէս վիրաւորուած, հիւանդանոց փոխադրուած էր, ուր կը մեռնէր հազիւ հասած: Սպաննուած էին նաեւ իր երկու թիկնապահները: Ծածկուած Համասի կանաչ դրօշակով, Ռանթիսիի մարմինը կը փոխադրուէր Գազայի «Նահատակներու բաժանմունքը»: Իր յաջորդը նշանակուած էր, բայց ապահովութեան համար իր ինքնութիւնը չէր յայտարարուեր, թէեւ հաւանական է որ Իսրայէլացիք տեղեակ են անոր ինքնութեան:

Գազայի մէջ իսկ կատարուած այս արարքը խիստ կերպով դատապարտուեցաւ ամբողջ աշխարհի կողմէ, ոչ միայն Պաղեստինցիներու, Արաբական աշխարհի եւ Արեւմուտքի, այլեւ Պապին: Այս «երգչախումբ»էն դուրս մնացին Միացեալ-Նահանգները, որոնց համար Իսրայէլ բացարձակ իրաւունքն ունի ինքզինք պաշտպանելու: Արիէլ Շարոն ալ շնորհաւորած է իսրայէլեան ապահովութեան ուժերը այս «մաքրագործում»ին համար, աւելցնելով Նախարարաց Խորհուրդին առջեւ, որ «ահաբեկչական կազմակերպութիւններու պետերու» բնաջնջումը պիտի շարունակուի:

Կիրակի օր, 200 հազար Պաղեստինցիներ «Վրէ՛ժ» բացագանչելով կը թաղէին Ռանթիսին: Համասի զինուորական թեւը խոստացած է «հարիւր անգամով փոխարինել այս սպանութիւնը»: Իսրայէլ «արիւնածածկ ձեռքերով ահաբեկչութեան ղեկը» կը նկատէր Ռանթիսին: Գազայի Պաղեստինցիները «մահուան պողոտայ» մկրտած են Էլ-Ժալաա պողոտան ուր սպաննուած է Համասի նոր պետը:

Ցարդ Համասի սպառնալիքները չեն գործադրուած այնպէս ինչպէս խոստացուած էին Եասինի սպանութեան վաղորդայնին երբ «երկրաշարժ»ի խօսք եղած էր Իսրայէլի համար: Այս անգամ ալ Համաս կ'ուզէ հակազդել «սիոնական ինքնութեան սրտին վրայ» ոճրափորձերով որպէս Իսրայէլ չէ ճանչցած իսկ, բայց Համասի ծանօթ անձ մը դիտել կու տայ որ «զլխուն հասցուած մահացու երկու հարուած շատ ծանր են Համասին համար»:

Համայն աշխարհ դատապարտեց, Պապը անգամ մը եւս «տմարդի արարք» որակեց պատահածը, ինչպէս բրած էր Իրաքի պատանդներուն առեն, Ֆրանսա շեշտեց թէ նման արարքներ միջազգային իրաւունքին դէմ են, նոյն ոճը գործածած են Լոնտոն, Մատրիտ եւ Հռոմ: Թեհրան-էն Պէյրութ, անցնելով Ալժէէն եւ Թունուզէն, դատապարտումը շատ աւելի բուռն է, Իսլամական Համաշխարհային Լիկան, որ Սաուտի Արաբիա կը գտնուի «դաւաճանութիւն» որակած է: Սուլի խորհրդականն է միայն, Գոնտոլիզա Րայս, որ յայտնած է թէ տեղեակ չէին ի յառաջագունէ, բայց Իսրայէլի իրաւունքն է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԻ մէջ կացութիւնը միշտ լարուած կը մնայ եւ պատանդներու հարցն ալ չէ լուծուած: Ֆալուճա եւ Նաճաֆ շրջապատուած կը մնան եւ շաբաթավերջի (Ապրիլ 17/18) բանակցութիւններն ալ ոչ մէկ արդիւնք տուած են: Նոյն շրջանին ամերիկացի 10 զինուորներ սպաննուած են կռիւներու կամ ծուղակ իյնալու հետեւանքով: Շուրջ 10 պատանդներէ լուր չկայ: Սպանիոյ նոր վարչապետը, հաւատարիմ իր խոստումին, յայտարարեց որ ժամ առաջ հոն պիտի գան Իրաքի 1300 սպանացի զինուորները:

ԺԱՆ-ԿԻ ԹԱԼԱՄՈՆԻ, զորսիքացի ազգայնական պարագլուխը որ դիպահ կը մնար Փարիզ, ազատ արձակուեցաւ Ապրիլ 18ին, բայց քննութեան տակ առնուած է «ահաբեկչական ձեռնարկութեան» հետ իր կապին համար դրամաշորթութեան դէմ (Նուվէլ Ֆրոնթիէրի յայտնութենէն ետք): Նոյն օրը Պասթիա վերադարձաւ, ուր հերոսի պէս ընդունուեցաւ: Նախորդ օրը ծանր միջադէպեր պատահած էին եւ ոստիկաններ խոշտանգուած իրեն ի նպաստ ցոյցի մը ընթացքին:

ՄԱԿ-ի կիպրական ծրագրին հանրաքուէէն շաբաթ մը առաջ, «ո՛չ»ի կողմնակիցները մեծամասնութիւն կը կազմեն յոյն Կիպրացիներու մօտ: Ապրիլ 18ի հարցախոյզի մը համաձայն, համեմատութիւնը 59% է:

ՉԵՉՆԻՈՅ մէջ սպաննուած է արաբ մարտիկներու պետը՝ Ապու ալ-Վալիտ ալ-Ղամտի, ըստ եղբօրը տուած տեղեկութիւններուն: Կասկած կար որ հրահանգողներէն մէկը եղած է Մոսկուայի մետրոյին ոճրափորձին:

ՏԻԷԿՕ ՄԱՐԱՏՈՆԱ, ֆութպոլի ծանօթ ախոյեանը, Պուէնոս Այրէսի մէկ բուժարանը փոխադրուած է սրտի սուր տագնապի մը հետեւանքով, Ապրիլ 18-ին: Ըստ առաջին տեղեկութիւններու, կեանքը վտանգուած է: Կը կարծուի որ թմրեցուցիչի չափազանց գործածութեան հետեւանք է: Ֆութպոլի առասպելական այս դէմքը 43 տարեկան է:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ Ֆրանս 2 կայանին «Անվաւեր Սփէսիալ» յայտագրին մէկ բաժինը (Ապրիլ 15) սուր բանավէճի դուռ բացած է փարիզեան արուարձաններէն՝ Մոնթրէօյի մէջ: Յայտագրին այդ բաժինը՝ «Հակահրէութեան ագատագրուած խօսքը» մկրտուած, պատրաստած էր Էլի Շուրաքի եւ կը վերաբերէր նշեալ արուարձանին երկու վարժարաններու, մէկը՝ հանրային միւսը՝ հրէական (լյսէ): Նիւթը կը վերաբերի «սովորական ատելութեան» մաղրէպցի եւ հրեայ աշակերտներու միջեւ: Գլխաւոր առարկութիւնն այն է որ նման ձեւով ծեծուած նիւթեր ա՛լ աւելի կը հրահրեն համայնքներու միջեւ ատելութիւնը, մինչ դաստիարակներու գործը արդէն բարդ եւ փափուկ է: Դժգոհ են նաեւ երկու վարժարաններու տնօրէնները, որոնք կը մեղադրեն Շուրաքին որ չէ մտածած հետեւանքներուն մասին: Հրէական դպրոցին տնօրէնուհին կոչ ալ բրած է որ ոստիկանական ուժերը ամրապնդուին:

ՄԵԾՆ - ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ մէջ, մեծահարուստներու թիւը 30%ով յաւելում կրած է: Ամէնէն մեծահարուստը Ռուս մըն է՝ Ռոման Աբրամովիչ, ֆութպոլի Չելսիի խումբին տէրը: Հարստութիւնը 11,2 միլիառ Եւրօ կը նկատուի, գլխաւորաբար քարիւղի շնորհիւ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՊՐԻԼ 16-Ի ՀԱՆՐԱՀԱՒԱՔԸ

Ինչպէս յայտարարուած էր, ընդդիմադիր խմբաւորումը Ապրիլ 16ի ցոյցը կազմակերպած է Մատենադարանին հարթակին վրայ. ներկայ եղած են շուրջ 4 հազար հոգի: Ելոյթ ունեցած է Հանրապետութիւն կուսակցութենէն Ալպէր Բազէեան, պահանջելով որ հսկողութեան տակ առնուած, ձերբակալուած իրենց համախոհները ազատ արձակուին. խստիւ դատապարտած է ոստիկանապետ Հայկ Յարութիւնեանը որ ոստիկանութեան պատիւը արատաւորած է այդ համագումարով ժողովուրդը խոշտանգելու հրաման արձակելով: Շեշտած է թէ ոչ ձերբակալութիւնները, ոչ ալ ճնշումը կրնան զիրենք ձեռնթափ ընել: Ռ. Քոչարեան պէտք է հեռանայ իր պաշտօնէն եւ ժողովուրդին պէտք է ազատութիւն տրուի:

Ելոյթ մըն ալ ունեցած է Տ. Քոչարեան, ըսելով որ իրենց միակ զէնքը ժողովուրդն է: Իսկ Ազգ. Միաբանութեան նախագահ Ա. Գեղամեան նշած է թէ կատարուած ճնշումին, ձերբակալութիւններուն եւ պատժական արարքներուն նպատակը ժողովուրդին ուշադրութիւնը շեղել է բազմաթիւ ընկերային հարցերէն: «Մեր դատը արդար է, մենք պիտի յաղթենք» ըսած է ան, ներկաները հրաւիրելով յաջորդ հանրահաւաքին որ տեղի կ'ունենայ Ապրիլ 21ին Ազատութեան հրապարակին վրայ:

***

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 16/19)

ԼՂՀ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ապրիլ 16ին ԼՂՀ կառավարութիւնը յայտարարութեամբ մը մերժած է Ղարաբաղեան գործօնին շահարկումը Հայաստանի ներքաղաքական ծանօթ զարգացումներուն ընթացքին: Առիկա ժողովուրդին տարբեր հատուածները իրարու հակադրելու արարք. նկատուած է. բան մը որ կը նշանակէ «ջուր լցնել թշնամիին ջաղացքին»:

Յայտարարութեամբ ակնարկուածը այն ընդդումներն են որոնց համաձայն Ապրիլ 13ի Երեւանի ցոյցէն ետք, Բաղրամեան պողոտային վրայ ժողովուրդին ուղղուած բռնադաժանութիւններուն մասնակցած են ԼՂՀ ապահովութեան ուժերու պատկանողներ: ԼՂՀ կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ այդ կարգի լուրերը իրականութեան հետ ոչ մէկ կապ ունին:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ՈՃՐԱԳՈՐԾՆԵՐԷՆ ՎՌԱՄ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱԾ

Ապրիլ 16ին կէսօրուան մօտ Նուպարաշէնի բանտի իր խուցին մէջ սաւանով ինքզինքը կախած է Հոկտ. 27ի ոճիրին գլխաւոր պատասխանատուներէն Վռամ Գալստեան: Ան Նայիրի եւ Կարէն Ցունանեան չարագործ եղբայրներուն մօրեղբայրն էր եւ Դեկտեմբեր 2003ին դատապարտուած էր ցմահ բանտարկութեան:

Անձնասպանութեան տեղեակ պահուած են իր մերձաւորները, դատախազութիւնը, Հելսինքեան կոմիտէն, Կարմիր խաչը: Վ. Գալստեան նախապէս ալ անձնասպանութեան փորձեր կատարած է:

***

ՆԱՒԹԱՄՈՒՂԻՆ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆՆԵՐ

Բաքու - Թիֆլիս - Ճէյհան նաւթամուղին շինութեան աշխատանքներուն ընթացքին Ախալքալաքի հայկական գիւղերէն մէկուն շրջակայքը գերեզմանատեղի մը յայտնաբերուած է որ մասնագէտները կարծիքով կը պատկանի Գ. դարուն: Այս մէկը երրորդ պարագան է որ Ջաւախքի մէջ նաւթամուղին շինարարները հեթանոսական կամ վաղ քրիստոնէական գերեզմանատեղիներ կը գտնեն:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպական ընտրութեան նախօրեակին (Յունիս 13) օրուան «ընտրական» օրակարգն է Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը եւ Կիրակի Ապրիլ 18ին, 5րդ կայանի Ռիփոսթն ալ նուիրուած էր այդ հարցին: Իւ. Էմ. Փէ-ի ներկայացուցիչը՝ Տիփոն-Էնիան, Էրիք Զէմուր (Ֆիկառօ), Մաքս Կալօ վճռապէս դէմ էին: Կողմնակից էին Հէլէն Ֆլոթը (կանաչ, եւրոպական երեսփոխան), Փիէր Մոսքովիչի (ընկերվարական), որ նախապայմաններ յիշած առեն ակնարկեց, կմկմալով, Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման: Ամէնէն ջատագովն էր Մուրատ Էրփուլեան (ԻՆԱԼՔՕ), որ աւելի քան անտեղի կերպով մը պաշտպանեց անդամակցութիւնը, չեշտելով թէ ցայսօր Եւրոպան օգտուած է Թուրքիայէն, թէ առանց անոր ամերիկեան բերդի մը կը վերածուի եւ բաւական սպառնական ոճով արտայայտուեցաւ մերժումի պարագային:

***

«Ո՛չ Թուրքիոյ անդամակցութեան» կը կրկնէ Ֆիլիփ տը Վիլիէ, այս անգամ Ժուռնալ տիւ Տիմանշի տուած իր հարցազրոյցին մէջ: Իր դիրքն ալ, կը բացատրէ թէ ընտրական կացութեան հետ կապ չունի: «Թուրքիան եւրոպացի չէ, ոչ իր հողամասով, ոչ ալ մշակութային իր աշխարհով, կ'ըսէ, արդէն բաւական դժուար է 25երու Եւրոպա մը կառուցանել, անհեթեթ է ինծի համար Եւրոպայէն Եւրասիայի անցնիլ: Թուրքիան եւրասիական ամէնէն զօրաւոր կեդրոնատեղին է ոճիրի, թմրեցուցիչի եւ ահաբեկչութեան: Ապա, Սահմանադրութեան նախատեսած քուէարկութեան սիսթեմին հիման վրայ, Թուրքիան -70 միլիոն բնակիչ եւ 300 միլիոն Թրքախօս- զերակշիռ դիրք կ'ունենայ որոշումներու վրայ: Այս կենսական հարցին մասին Ֆրանսացիները պէտք է արտայայտուին»:

ՄԵՐ ՋՈՒԿԸ ԳԼՈՒԽ ՈՒՆԻ՞Ր

Մեծերու հանդիպումներուն մասին լրատուականներուն հաղորդածը շատ յաճախ կաղապարներով շինուած տեղեկատուութիւն մը կ'ըլլայ: Մանաւանդ երբ հանդիպումը կ'անցնի լրագրողներու ներկայութենէն հեռու, պաշտօնական աղբիւրը տեղակատուութեան աւանդութիւն մը կը յարգէ առաւելաբար, առանց միջուկին մասին յատուկ մտահոգութեան: Այսպէս է օրինակ որ «Արմէնփրէս»ը միշտ նոյն ձեւով, առանց ստորակէտի մը տեղը շարժելու կը հաղորդէ Ղարաբաղի հարցին արեւմուտքցի մէկ միջնորդին Երեւան այցը, նախագահին, վարչապետին, Ազգ. Ժողովի Նախագահին, ապա ԼՂՀ-ի անոնց պաշտօնակիցներուն հետ հանդիպումներուն լուրերը: Սիրալիր ընդունելութիւն, քննարկում, հարցը խաղաղ ճամբով լուծելու անփոփոխ տրամադրութիւն. ահա՛ կաղապարը որուն մէջ կը զետեղուին պարբերական այցեր, հանդիպումներ: Տուողն ալ, ստացողն ալ արդէն ի յառաջագունէ համաձայն են ձեւականով գոհանալու: Ոչ բովանդակին մէջ անկեղծութեան, առաւել հետաքրքրութեան չափանիշ, կեր կը փնտռուի, ոչ ալ մէկը ճանճրոյթը կ'առնէ հարց տալու թէ իրա՛ւ, ինչի՞ կը ծառայեն այդ կարգի լուրերը:

Ուրիշ ժամանակի եւ ուրիշ պայմաններու մէջ, այս կարգի հանդիպումներէն պիտի նկատուէր Պ. Պերճ Սեդրակեանի Երեւանի մէջ ունեցածները հոգեւոր եւ քաղաքական իշխանութեան գլխաւոր դէմքերուն հետ: Պ. Սեդրակեան ՀԲԸՄ-եան նախագահն է ու այդ հանգամանքով ալ հայկականով հետաքրքրուած զանգուածներու մեծամասնութեան ընդվզումին ու զայրոյթին թիրախը, առաջնային դերակատարներէն ըլլալով Մելգոնեանը փակելու որոշումին: Արդէն տրուած քլիշէ տեղեկութեան միակ հաղորդածն ալ այն է որ նախագահ Ռ. Քոչարեանի, վարչապետ Ա. Մարգարեանի ու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի հետ հանդիպումներուն ան որպէս ՀԲԸՄ-եան նախագահ Հայաստանի ուղղուած յետագայ նախաձեռնութիւններու երաշխիքը տուած է:

Այդ երաշխիքը տալու ընթացքին ակներեւօրէն ոչ տուողը, ոչ ալ լսողը անհանգիստ եղած են խանգարիչ կարգ մը ազդակներէ որոնք մնայուն ներկաները եղած են բոլոր հանդիպումներուն: Անոնց առաջին մակարդակը կազմուած է բառամթերքէ մը: Պ. Սեդրակեան խօսակիցներուն ամէն մէկուն շեշտած է «ազգապահպան առաքելութեան», «հայապահպանութեան», իրենց նախանձախնդրութիւնը: Բնականաբար աւելորդ լաւատեսութիւն, կամ ուղղակի միամտութիւն է հարց տալ թէ կաթողիկոս – նախագահ – վարչապետ երրեակէն մէկը նիւթ ըրա՞ծ է Մելգոնեանի փակումին մասին «ազգապահպան» նոյն միութեան կեդր. վարչութեան որոշումը: Կաղապար – տեղեկութիւններու մէջ նման բաներու տեղ չըլլար, բոլոր անկիւնները բոնուած ըլլալով բուրվառներու աղմուկէն ու ծուխէն:

Ահա թէ ինչ հաղորդուած է Պ. Սեդրակեանի վերոյիշեալ հանդիպումներուն մասին, «Արմէնփրէս»ի Ապրիլ 5ի եւ 8ի լրաչարներով: Առաջին Թուականը կը խըտացնէ Կաթողիկոսին, Հանրապետութեան Նախագահին ու վարչապետին հետ Պ. Սեդրակեանի հանդիպումներու լուրերը: Երեքին ալ գործածուած են նոյն բառամթերքն ու նոյն կաղապարները. Մելգոնեանի նիւթին մասին հարեւանցի ակնարկ մը կայ միայն Գարեգին Բ.ի հետ տեսակցութեան լուրին մէջ: ՀԲԸՄ-եան նախագահը ամէն հանդիպումի կրկնած է թէ իրենք ազգապահպան առաքելութիւն կը տանին, ունին հայրենիքի ու Սփիւռքի համար ծրագրեր, կը խորհրդակցին ու կը գործակցին հայրենի պետութեան հետ: Կայ նաեւ արտայայտուած միտքն ալ թէ «չի կարող լինել Սփիւռք առանց Հայաստանի»:

Ինչ կը վերաբերի խօսակիցներուն, Գարեգին Բ. «Բարձր է գնահատել ՀԲԸՄ-ի կողմից ցուցաբերուող աջակցութիւնը Հայ Եկեղեցուն՝ քրիստոնէական դաստիարակութեան, ազգ. - եկեղեցական ոգով մանուկների կրթման, եկեղեցաշինութեան եւ ընկերային ծրագրերի իրագործման ոլորտներում»: Գարեգին Բ. «յայտնելով իր գնահատանքը ՀԲԸՄ-ի ազգանըպաստ գործունէութեան, յաջողութիւն է մաղթել Կեդր. Վարչութեան եւ ողջ անդամակցութեան»: Կարդալով «գնահատանք», «մաղթանք»ի նման արտայայտութիւնները Մելգոնեանի նման հաստատութեան մը փակումին անարդարանալի ենթախորքին վրայ, մարդ այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ թէ կան պահեր երբ Երեւանը, Էջմիածինը այլ մոլորակի պատկանող տեղանուններ կը թուին:

Գնահատանքի արշաւէն ետ մնացած չէ նախագահն ալ. լուրը աւելի ժլատ գրիչի մը հանդիպած է միայն, ստանալով հետեւեալ արտայայտութիւնը. «Ռ. Քոչարեանը բարձր է գնահատել ՀԲԸՄ-եան կողմից իրականացուող ծրագրերը եւ նրանց ազգապահպան առաքելութիւնը». (աւելորդ չէ նշումը. կարդալ միշտ Մելգոնեանի հարցէն թելադրուած ակնոցով):

Վարչապետը չէ որ պիտի զարտուղէր գնահատանքի բարձրագոյն կարգի երգչախումբէն. ան ալ ունկնդրելէ ետք իր հիւրը, «իր եւ կառավարութեան անունից պատրաստակամութիւն է յայտնել հնարաւորութեան սահմաններում աջակցել ՀԲԸՄ-եանը՝ նրա կարեւոր առաքելութեան իրագործման ճանապարհին» (միշտ կարդալով նոյն ակնոցով):

Լրաչարին միակ լուրը ուր բաւական իրապաշտ ենթախորքի մը վրայ նիւթ եղած է Պ. Սեդրակեանի հանդիպումը, կը վերաբերի ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեանի հետ ունեցածին (Ապրիլ 4): Այս վերջինին համար գնահատանք եզրը չէ գործածուած. կայ միայն երախտագիտութիւնը, Արցախի ցոյց տրուած մշտական ուշադրութեան:

Լրաչարին նշած վերջին հանդիպումը Հայաստանի գրողներու միութեան անդամներուն հետ Պ. Սեդրակեանի ունեցածին մասին է (Ապրիլ 8): Տեղեկատուութեան առաջին արձանագրածը խայծի մը տպաւորութիւնը կը գործէ. ՀԲԸՄ-եան ծրագիրներուն մէջ տեղ ունի նոյն միութեան աջակցելու հեռանկարը: Ատոր փոխարէն կանխայայտ երախտիքի պէս կը հնչէ միութեան Նախագահ Լ. Անանեանի նշումը թէ «այն հանգամանքը որ պարոն Սեդրակեանն այսօր ՀԲԸՄ նախագահն է, արդէն խօսում է նրա ազգային նուիրումի ու մեծ վաստակի մասին»... մատնանշում որով Երեւանը անգամ մը եւս կը զետեղուի մերինէն տարբեր մոլորակի մը վրայ: Այդ հանդիպումին ալ հիւրը հաւաստած է ՀԲԸՄ-եան Հայաստանի համար մշակած ծրագիրները որոնց կարգին «Հայաստանի մայրաքաղաքում Մելգոնեան կենտրոն ստեղծել»ու հեռանկարը:

Այս նոյն հանդիպումներուն հակառակ սուղ ժամանակին, Մելգոնեանի փակումի հարցը արծարծած են թարգմանիչ – հրապարակախօս Արմէն Ցովհաննիսեան, գրող Կարպիս Սուրէնեան ու Մելգոնեանի նախկին սան, հրապարակագիր Շաքէ Վարսեանի (որուն քոյրը տնօրէնութիւնը վարած է նոյն հաստատութեան) որդին, ծանօթ երգիչ ու գրող Վահրամ Թաթիկեան: Պ. Սեդրակեան «յուսադրող խօսք չասաց, քանի որ հաստատութիւնն իրօք պիտի փակուի, եւ փակումը կապուած չէ նիւթական կամ տնտեսական խնդիրների հետ, այլ աւելի խոր պատճառներ ունի»:

Մելգոնեանի նիւթը յայտնապէս աւելի տեղ գրաւած է Պ. Սեդրակեանի երեւանեան մամուլի ասուլիսին. ան «Հայրենի հող»ին զօրութեամբ ջանացած է բացատրել Կիպրոսի կրթարանին փոխարէն Հայաստանի ու Ղարաբաղի մէջ նոյնանուն կրթական կեդրոններով «Մելգոնեան եղբայրներու ժառանգութիւնը աւելի լայն ձեւով օգտագործել»ու նպատակը: Ատոր հետ վստահաբար շատ լաւ ընդունելութիւն գտած է հետեւեալ մատնանշումն ու անոր յաջորդած հարցումը. «40-45 աշակերտ ունինք Հայաստանից: Ի՞նչ է պատճառը: Հայաստանէն Կիպրո՞ս պիտի երթան հայեցի դաստիարակութիւն ըստանալու, հայ ժողովուրդի պատմութիւն սորվելու: Մենք պէտք է ոչ հայաստանցի ուսանողները բերենք հայրենի հողի վըրայ»:

Զրոյցին հարց տրուած է իրեն հաստատութեան կալուածին 80 միլիոն գնահատուած արժէքին մասին: ՀԲԸՄ-եան նախագահը ժխտողական լաւագոյն տարազը գործածած է, ըսելով թէ շատ լաւ կ'ըլլար եթէ նման բան իրականութիւն ըլլար... Կեդրոնական Վարչութիւնը հետաքրքրուած իսկ չէ եղեր թէ ի՞նչ կ'արժէ հաստատութիւնը, ով կը գնէ, եւլն., եւլն.: Ու զրոյցը աւարտած է նախկին մելգոնեանցիներու ՀԲԸՄ-եան դէմ դատի դիմելու նիւթով. Համայն հայութեան պահպանման այնքան նուիրեալ կազմակերպութիւնը նման մանրուքներէ պիտի չազդուի բնականաբար. «ամէն ոք ազատ է, իսկ ԱՄՆ-ում մէջ դատարանները շատ կը սիրեն, կ'երեւի այդ է պատճառը որ ամերիկացի փաստաբանները հարուստ են»:

Ու Պ. Սեդրակեանի Երեւան այցին լըրատուութեան մեր քաղած էջերը կ'աւարտին դպրոց փակել որոշողներու «կատարած հայանպաստ գործունէութեան» մատնանշումով:

Մէկդի ձգելով ազգապահպանման, հայանպաստութեան, հայրենանուիրումի տարազները, Պ. Սեդրակեանի այցը ուշադրաւ է նախագահին պաշտօնանկումի պատրուակով ծայր առած բողոքի ցոյցերուն զուգադիպութեամբ: Ցոյցեր որոնց կազմակերպութեան մէջ Վրաստանի օրինակով արտաքին ազդակին դերը ոչ ոքի ուշադրութենէն վրիպեցաւ: Այդ մտահոգիչ շրջարկին մէջ ՀԲԸՄ-եան գործակցութեամբ Հայաստանի իշխանութիւնը սրտապնդելու առաքելութիւնն ալ դեր ունեցա՞ծ է Պ. Սեդրակեանի այցին մէջ: Թէ՞ իշխողը եղած է հայրենանուէր գործունէութեան ծրագրերով, Մելգոնեանի որոշումին Սփիւռքի հակազդեցութեան վրայ հայաստանեան շերտ մըն ալ աւելցնելու նպատակը:

Ինչ որ ալ ըլլայ պարագան, կարդալով մէկ կողմին համայնքի հեռանկարներն ու միւսին անվերապահ ընդառաջումը, դըժուար է շրջանցել խորագրին հարցականը: Պատասխանել՝ նոյնպէս...

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ» ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍԻՆ ՆՈՐ ԹԻՒԸ

Ինչպէս յայտնի է, մօտիկ անցեալին Թուրքիոյ մէջ հիմնուեցաւ «Հայկական Հետազօտութիւններու Ինսթիթիւ» մը, որուն պարտականութիւնը պիտի ըլլար փաստացի պատասխաններ տալ հայկական պնդումներուն: Այս հաստատութիւնը հիմնարկութեան առաջին օրէն ադին սկսաւ հրատարակել եռամսեայ հանդէս մը որ կը կոչուի «Հայկական Հետազօտութիւններ» («Էրմէնի Արաշթըրմալարը»): Հանդէսին իւրաքանչիւր թիւը լեցուն է հայկական պնդումները ջրող, կամ հայկական հարցի կապակցութեամբ Թուրքիոյ պաշտօնական տեսակէտը ամրացնող նիւթերով ու յօդուածներով:

Այս չաբաթ ստացանք հանդէսին 11րդ թիւը, որ 2003 թուականի աշնան թիւն է: Ինչպէս ամէն թիւի մէջ, այս մէկուն մէջ ալ հանդէսը կը բացուի խմբագրական կազմէն Իոմէր Լիւթէմի կողմէ գրի առնուած «Դէպքեր եւ մեկնաբանութիւններ» յօդուածով: Լիւթէմ ամէն թիւով արձագանգ կը հանդիսանայ Հայ - Թուրք յարաբերութիւնները յուզող բոլոր այն զարգացումներուն, որոնք կը պատահին երեք ամսուան ընթացքին եւ այս բաժինը թերեւս հանդէսին ամէնէն մնայուն ու կարեւոր բաժինն է:

Այս թիւին մէջ հրատարակուած են հետեւեալ յօդուածները.–

Ահմէտ Հալաչօղլու՝ «1895ի Տրապիզոնի հայկական դէպքերու ընթացքին Հայերու միջեւ հաղորդակցութիւնը ու պատասխանատու Հայերու դատավարութիւնը»,

Րէճէպ Գարաճաղայ՝ «Մեծն-Բրիտանիոյ մէջ հայկական քարոզչութիւն եւ անոր դէմ Օսմանեան կայսրութեան ձեռք առած միջոցները (1878-1900)»,

Էրտողան Քէչքինըլըճ՝ «Ընդհանուր վարչակարգին մէջ հայ պաշտօնեաներու ընդգրկումի խնդիր»,

Տավուտ Դըլըճ՝ «Հայաստանի հիմնումին մէջ ցարական Ռուսաստանի խաղացած դերը»,

Նուրան Քօյթուք՝ «Ատանայի Ֆրանսացիներու կողմէ գրաւման մէջ Հայերու խաղացած դերը»,

Սէլչուք Ուրալ՝ «Հատուած մը Ռուսաստանի մէջ հայկական քարոզչութենէն. Թիֆլիսի համագումարը»:

Հանդէսի վերջաւորութեան կայ գիրքերու քննարկումի հատուած մը եւ հրատարակուած գիրքերու մատենագիտութիւն մը:

Այստեղ նշուած են նոյնիսկ գիրքեր, որոնք միայն գրական բնոյթ ունին, ինչպէս օրինակ՝ Ցակոբ Խաչիկեանի, Գաբրիէլ Պասմաճեանի, Նուրհան Ուզունեանի կողմէ պատրաստուած «Հայկական գրականութեան ժառանգութիւն» չարքի երկրորդ հատորը: Կը յիշուին Լեւոն Փանոս Տապաղեանի «Թուրքիոյ Հայերու պատմութիւնը», Գէորգ Բամպուքճեանի Արասի կողմէ հրատարակուած չարքի չորրորդ հատորը, Վահրամ Մալեանի «Ամէն տեղ Հայ կայ» գիրքին թրքերէնը, Երեւանի մէջ հրատարակուած թրքերէն-հայերէն բառարան մը, Անդրանիկ Չէլէպեանի «Անդրանիկ Փաշա»ն եւ տակաւին բազմաթիւ նոր գիրքեր, որոնք հրատարակուած են հայեւթուրք յարաբերութիւններու շրջագծով:

«Մարմարա»

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆԻ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

ԴԻՄՈՒՄՆԵՐ՝ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.Ի, ԿԻՊՐՈՍԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ, ՀԲԸՄ-ԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Մելգոնեանի փակման որոշումին ընդդէմ հակազդեցութիւն, Փարիզի «Կրթասէր» միութիւնը միջամտութեան խնդրանքով դիմած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին: Խնդրանք որ ան խաղաղարար միջամտութեամբ ապահովէ Մելգոնեան կրթական հաստատութեան անձեռնմխելիութիւնը, որպէսզի այս վերջինը վերադառնայ հայեցի կրթութեան իր գերազանց առաքելութեան:

Կիպրոսի Հանրապետութեան Նախագահ Թ. Փափատոփուլոսի ղրկուած նամակին ալ կը խնդրէ անվաւեր դարձնել Մելգոնեանը փակելու, կալուածը վաճառելու ամէն որոշում:

Երկու դիմումներուն կցուած է 32 ըստորագրութիւններու ցանկ մը:

Նամակ մըն ալ ղրկուած է ՀԲԸՄ-եան տնօրէններու խորհուրդին, խնդրելով որ պաշտօնապէս հաստատուին կամ հերքուին Մելգոնեանի փակումին ու կալուածին վաճառքին առընչուած տեղեկութիւնները: Կ'ըսուի թէ մինչեւ Մարտ 30 պատասխան չունենալու պարագային 320 ստորագրողները պիտի ստիպուին նկատի ունենալ օրինական պաշտպան գործողութեան ձեռնարկելու հանդրուանը. դատական իշխանութեանց դիմելով:

***

ՀԲԸՄ-եան նախագահ Պ. Սեդրակեանին ու վարչութեան անդամներուն դիմում մըն ալ ստորագրած է Գերմանահայոց Կեդր. Խորհուրդը: Հոն կ'առաջարկուի փոխանակ Մելգոնեանը վաճառելու, եւրոպահայ կազմակերպութիւններուն հետ անոր համաեւրոպական դպրոցի մը կարգավիճակ տալու մասին մտածել: Կը շեշտուի որպէս այդ Մելգոնեանի մեծ կարողականութիւնը, որպէս կրթական աւանդութեան տէր հաստատութիւն Սփիւռքի համար ներկայացուցած մեծ արժէքը:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊԷՅՐՈՒԹԻ լիբանահայ հաստատութիւնները այցելած է Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահը՝ Լեւոն Անանեան, որ հոն կը գտնուէր Միջին Արեւելքի Հայ Գրողներու առաջին համագումարին առթիւ: Այդ շրջագիծին մէջ, Մարտ 30ին, գտնուած է Համազգայինի Հայագիտական Բարձրագոյն Հիմնարկը, ուր ընդունուած է հաստատութեան տնօրէնութեան, դասախօսական անձնակազմին եւ ուսանողներուն կողմէ: Սկիզբը, զինք ողջունած է Հայագիտական Հիմնարկի տնօրէնը՝ Երուանդ Փամպուքեան եւ ներկայացուցած Լեւոն Անանեանը: Նշած է որ հայ ժողովուրդը մեծ ակնկալիքներ ունի հայ գրողներէն, որպէսզի անոնք գտնան ճիշդ ուղեցոյցը ե՛ւ հասարակութեան ե՛ւ պետական կառոյցներուն մօտ, հայութեան եւ Հայաստանի նաւը ապահով նաւահանգիստ հասցնելու համար: Իրմէ ետք, Լ. Անանեան ընդհանուր գիծերու մէջ անդրադարձած է Հայաստանի գրական կեանքը յուզող զանազան հարցերու: Ան ծանրացած է նախ ժխտական երեւոյթներու վրայ, յատկապէս 90ական թուականներուն, երբ ամէն հնարք ի գործ դրուած է հայ մտաւորականը, գրողը եւ արուեստագէտը մեկուսացնելու համար, չեչտելով թէ հարուածը ծանր եղած է: Նշած է նաեւ հայրենի գրականութեան դիմագրաւած հարցերու կարգին գրողի եւ ընթերցողի միջեւ կապի կորուստը: Ժխտական երեւոյթներու կողքին, Լ. Անանեան անդրադարձած է կարգ մը դրական երեւոյթներու: Յիշած է որ Հայաստանի բանաստեղծութիւնը ներկայիս կը գտնուի առաջատար դիրքերու վրայ եւ եթէ թարգմանութիւններ ըլլան, այդ բանաստեղծութիւնը մատչելի կը դառնայ Եւրոպայի մէջ եւ նոյնիսկ կը մրցի Եւրոպայի մէջ ստեղծուած բանաստեղծութեան հետ: Լ. Անանեան ծանրացած է յատկապէս «Ապոլլոն» մատենաշարի ծրագրին վրայ: Վերջին տարիներուն, լոյս տեսած են բաւական որակաւոր թարգմանութեամբ արտասահմանեան գրականութեան գլուխ-գործոցներ: Հանդիպման աւարտին, Լ. Անանեան պատասխանած է հարցումներուն, ապա Ե. Փամպուքեան շնորհակալութեան խօսքով փակած է հաւաքոյթը:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ – Ս. Եղիա եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Մարտ 26ին տեղի ունեցած է լիբանահայ գեղանկարիչ Հրաչ Ակնթապլեանի գեղանկարներու ցուցահանդէսին բացումը, կազմակերպութեամբ Հայ կաթողիկէ արեւմտից վարժարանի եւ հովանաւորութեամբ Մշակոյթի Նախարար Ղազի Արիտիի: Պաշտօնական բացումէն ետք, ներկաները դիտած են արուեստագէտին վերջին երկու տարիներու ստեղծագործութիւնները, շուրջ 40 իւղանկարներ: Ցուցահանդէսին ընթացքին, բարի գալուստի եւ ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած են Մեսրոպեան վարժարանի տնօրէնը՝ Կրէկուար Գալուստ, Մշակոյթի Նախարար Ղազի Արիտի: Այս վերջինը շեշտած է Լիբանանի տնտեսական եւ մշակութային կեանքին մէջ Հայերու բերած դրական ներկայութիւնը: Ցուցահանդէսը վերջ գտած է Ապրիլ 4ին:

***

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ մայրավանքին մէջ, Մարտ 28ին տեղի ունեցած է Կաթողիկոսարանին Ուխտի Օրը: Պատարագած ու քարոզած է Գանատայի Թեմի առաջնորդ Խաժակ Արք. Յակոբեան: Եկեղեցական արարողութեան եւ Ս. Աջերու եւ սրբազան մասունքներու թափօրին հանդիսապետած է Արամ Ա. Կաթողիկոս: Պատարագէն անմիջապէս ետք, միայն հայրերէն և Դպրեվանքի սաներէն կազմուած թափօրը, գլխաւորութեամբ Արամ Ա.ի, Մայր Տաճարէն ուղղուած է Մայրավանքի շրջափակը եւ Հ.Մ.Ը.Մ-եան սկաուտական շարքերուն մէջէն յառաջանալով, վերստին մտած է Մայր Տաճար: Խորանին վրայ տեղի ունեցած է Ջրօրհնէք «Ս. Աջոյն Գրիգորի Լուսաւորչի»: Ջրօրհնէքէն ետք, Լուսաւորչի Աջը դրուած է խորանին բեմին վրայ եւ մինչեւ ուշ գիշեր հաւատացեալները եկած են Մայրավանք եւ համբուրած են զայն:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հայաշէնի Ժողովրդային Տան «Սեղրակ Աճէմեան» սրահին մէջ, Մարտ 26ին տեղի ունեցած է Միջինքի աւանդական ձեռնարկը, նախագահութեամբ Լիբանանի Հայոց Թեմի առաջնորդ՝ Գեղամ Եպսկ. Խաչերեանի: Բացման խօսքը արտասանած է Տիկնանց Յանձնախումբի ատենապետ Վերժին Բանիկեան, որ ըսած է թէ իւրաքանչիւր ազգ իր հիներէն կը ժառանգէ եւ յաջորդ սերունդներուն կը փոխանցէ հաւաքական կեանքին յատուկ աւանդութիւններն ու սովորութիւնները: Անդրադառնալով Արամ Ա. Կաթողիկոսի կողմէ յայտարարուած Հայ Ընտանիքի Տարուան, Վ. Բանիկեան յայտնած է որ ձեռնարկը իր յայտագրով յատկացուած է Հայ Ընտանիքին: Ներկայացուած է կոկիկ յայտագիր մը, երգերով, Աւետարանի ընթերցումներով: արտասանութիւններով՝ նուիրուած Հայ Ընտանիքին: Խօսք առած է Վարդան Քհնյ. Պուտուրեան, որ շեշտը դրած է ընտանիքը եւ մեծ ընտանիքը՝ ազգը ամուր հիմերու վրայ դնելու անհրաժեշտութեան վրայ: Ձեռնարկի աւարտին, օրհնութեան պատգամը փոխանցած է Գեղամ Եպսկ., մէկնելով Վահան Թէքէեանի «Հաշուեմարդար» բանաստեղծութենէն, դիտել տալով թէ իւրաքանչիւր անհատ օր մը պիտի անդրադառնայ, որ իր կեանքին արժէքը կը կայանայ իր տուածին՝ աւելի քան ստացածին ու վայելածին մէջ:

***

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Վեհարանին մէջ, Մարտ 26ին Արամ Ա. Կաթողիկոս ընդունած է Ճափոնի մարդասիրական Ռիոշօ Քօսէյ-Քայ կազմակերպութեան երեսուն հոգիներէ բաղկացած պատուիրակութիւնը, զոր կը գլխաւորէր Ե. Շինոհարա: Կաթողիկոսը ողջունած է պատուիրակութեան այցելութիւնը Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կեդրոնատեղին, որ վերջին տարիներուն դարձած է միջազգային միջեկեղեցական ու միջկրօնական երկխօսութեան կեդրոն մը:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ մէջ, Ապրիլ 4ին, բացումը կատարուած է Հայ Երիտասարդական Կեդրոնին, որու շքերթը սկսած է առաջնորդ Խաժակ Արք. Յակոբեանի, ազգային եւ միութենական մարմիններու ղեկավարներու, ՀՄԸՄ-եան սկաուտներու, մարզիկներու, ՀՕՄ-ի վարժարանի աշակերտներու, ուսուցչական կազմերու, վարժարանի տնօրէնութեան, միութիւններու վարչական կազմերու, եկեղեցականներու, դպրաց դասի անդամներու, պաշտօնական հիւրերու, բարերարներու եւ աւելի քան 2500 հոգիի մասնակցութեամբ, առաջնորդութեամբ ՀՄԸՄ-եան փողերախումբին, հասած է Երիտասարդական Կեդրոնի եւ ՀՕՄ-ի երկրորդական վարժարանի նորակառոյց շէնքը: Դրան ժապաւէնի հատումը կատարած են առաջնորդը, ՀՅԴ Բիւրոյի անդամ Յակոբ Տէր Խաչատուրեան, ՀՅԴ Կեդր. Կոմիտէի հերթապահ բժ. Վաղարշ Էհրամճեան, ՀՕՄ-ի Կեդր. Վարչութեան անդամ Հուրի Նաճարեան, Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան անդամ Վրէժ-Արմէն Արթինեան, ՀՄԸՄ-եան Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչ Գառնիկ Մկրտիչեան եւ Հայաստանի լիազօր դեսպան Արա Պապեան: Ապա, կատարուած է զաւիթի դրան ժապաւէնի հատումը: Մարզասրահին մէջ խօսք առած է Գառնիկ Մկրտիչեան (Լիբանանէն): Յաջորդաբար տեղի ունեցած են ՀՕՄ-ի վարժարանի գլխաւոր դրան ժապաւէնի հատումը եւ Համազգայինի Թատերասրահին բացման ժապաւէնի հատումը: Հայ Կեդրոնի պատասխանատու մարմիններուն անունով շնորհակալութեան խօսք արտասանած է Յակոբ Ճանպազեան նուիրատուներուն: Թատերասրահին մէջ տեղի ունեցած է պաշտօնական եւ գեղարուեստական յայտագիրը: Յ. Ճանպազեանէն ետք յաջորդաբար խօսք առած են Լօրա Մավիլեան, Սահակ Սեթեան, Վարուժան Պասթաճեան: Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք խօսք առած է Վրէժ-Արմէն Արթինեան, ապա՝ Հուրի Նաճարեան եւ Վաղարշ Էհրամճեան, Յակոբ Տէր Խաչատուրեան, Արա Պապեան: Վերջին խօսքը արտասանած է Խաժակ Արք. Յակոբեան:

ՀԱՑՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ՍՈՒԱՍՈՆԻ ՄԷՋ

ԱՔԲԱՄ-ի (Ասոսիասիոն Քիւլթիւրէլ Արմէնիէն տը Մարն-լա-Վալէ) գործակցութեամբ, Սուասոնի Քաղաքապետական Գրադարանը, Ապրիլ 15էն 30 կազմակերպած է ցուցահանդէսներ եւ դասախօսութիւն մը: Գրադարանը բաց է Երկուշաբթի, Չորեքշաբթի, Հինգշաբթի, Ուրբաթ, Շաբաթ ժամը 13.30էն 18

(1, rue Jean de Dormans, Soissons, Tél. : 03 23 74 33 10):

Մուտքը ազատ է:

Livres reçus

HISTOIRE DU TERRORISME
de l'Antiquité à Al Qaida

Sous la direction
de GERARD CHALIAND
et ARNAUD BLIN

Bayard, 2004

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

5

Մկրտիչ սիրահարած էր: Իր քնարին Մուսան էր Սրբուհին: Իր դասաւանդութիւններուն ժամանակ բռնկած էր իր սիրտը: Ի՜նչ տառապագին հաճոյքով ան կը դասաւանդէր հայերէնը՝ «քաղցր բարբառ»ը: Ամէն բառ սիրային իմաստ մը կ'առնէր: Ամէն իմաստի ներքեւ կը ցցուէր սէրը, երբեմն յուսալից, երբեմն տրխուր, ու վերջապէս յուսահատական:

Սրբուհին երբ նշանուեցաւ Իտալացիի մը հետ, այն ժամանակ Մկրտիչ զգաց որ այլեւս աւելորդ է ինք աշխարհին համար: Այդ նշանտուքը բարբերախտաբար «ետ եղած էր»:

Ու Մկրտիչի մէջ եթէ ոչ յոյսը, գէթ մասնաւոր եւ անմեղ գոհունակութիւն մը իր թեւերը բացած էր: Պահ մը ուզած էր ապրիլ եւ սակայն այդ իղձը ուշ էր մնացած:

Մկրտիչ անկողին էր ինկած, կրկնապէս զարնուած, կրկնապէս հիւծուած: Իր կեանքը արդէն լեցուն էր եղած զրկանքներով: Անոնց վրայ կու գար կրակէ սէր մը, աւերելով ամէն բան:

Մկրտիչ գիտակցութիւնը ունէր աղէտին: Կը ցաւէր որ դեռ կատարելիք գործեր ունէր, անհրաժեշտ գործեր, թէ՛ ազգային եւ թէ՛ գրական ճակատներու վրայ: Մտածեց նաեւ Անտոնի մասին ու զայն դժբախտ գտաւ: Խորհեցաւ որ բան մը կ'ըլլար այդ տղան, եթէ զարգացում ստացած ըլլար: Անտոն հրաշալի խմոր մըն էր: Եւ ինք շատ քիչ էր զբաղած անով: Ուրիշ կերպ ալ անկարելի չէր: Այնքան զբաղած էր, այնքան գործեր իրեն կը սպասէին: Ու կար նաեւ կեանքի հոգը, առօրեայ սպաննող մտահոգութիւնները:

Բայց հիմա ու այսուհետեւ... Ամէն բան կը փոխուի, երբ մարդ կեցած է կեանքի ու մահուան միջեւ: Աշխարհը մերթ կը փոքրանայ, կ'ըլլայ ճղճիմ, անիմաստ, տխմարական գործերու շարք: Կ'ըլլայ պզտիկ իմաստներով ու մեծ հրէշութիւնով լեցուն գունդ մը: Կը դառնայ անճոռնի, գեղեցկութիւնով սնամէջ, ու գազաններու ձայներով լեցուն առասպելական անտառ մը, ուր փոշին փոթորիկին մէջ կը պարէ ու կ'իյնայ բոլոր խարուսիկ կանանչներուն վրայ: Ու կը ծածկուի ամէն ծառ, որքան ալ կենսունակ ու լեցուն վայրի պտուղներով: Ու անտա՞ռ, ու գազա՞ն, ու ծաղի՞կ, ու պտո՞ւղ: Ոչինչ կայ: Ոչինչ կայ, այո՛: Կայ գերեզմանը: Կան գերեզմաններ: Իրերայաջորդ գերեզմաններ: Այդ յաջորդութիւնը կեանք կը կոչեն խաբուած ու խաբող էակներ: Մահն է իրաւը: Մահն է յաւիտենականը: Մնացեալը րոպէ մըն է, ունայնութի՜ւն, մնացեալը խարուսիկ երազ մըն է, որ կը բացուի գերեզմանին վրայ իբրեւ երկինք: Տիեզերական հովն է որ կը փչէ անընդմէջ: Այդ հովը, որ կու գայ մանդաձաձեւ շարժումով: Ու ահա խոնարհութիւնը բոլոր շնչաւոր ու անշունչ գոյութիւններուն Ահա խեղճութիւնը մարդուն:

Ծնիլ, ցցուիլ, երերալ, մաքառիլ, տուայտիլ, քանի կամ գաղանի նման կանչել, իրականութեան ու երազի մէջ կանգնիլ իբր հսկայ ու վերջը, վերջը նման հէք թռչունի մը, նման միջատի մը, փչել կենսունակութիւնը եւ անկենդան իյնալ: Ու մարդկային գանկը, որ իր յաւակնոտ ուղեղով կը կարծէ յաւիտենականութեան մէջ թռիչք առնել, ահա խորհուրդին առաջին պատին առջեւ փշուր փշուր ու փոշի, ցեխ, խեղճութիւն:

Եւ աշխարհը մերթ կը գեղեցկանայ: Անիկա մեղրաթաթախ սկիհի նման կ'ըլլայ: Խարխափէն հանուած ու մեծ կրակի մը մէջ եփուած մեղրի նման: Անիկա կ'եռեւի իբրեւ դրախտ: Ամենախեղճ էակը որ կ'ապրի՝ երջանիկ է:

Ու մերթ անորոշ մշուշ մը, այնքան անթափանց, որուն ետեւի իրականութեան գոյնը կարելի չէ տեսնել: Սե՞ւ է թէ վարդագոյն: Թէ՞ խառնուրդը երկուքին: Ու մերթ բոլոր գոյները:

Այդ մշուշին մէջ Մկրտիչին երեւցաւ յանկարծ Անտոնի կերպարանքը: Տեսակ մը գութ, տեսակ մը խղճահարութիւն զգաց ան: Անտոնը որեւէ ձեւով հարկ էր որ յաջորդէր իրեն: Իր կենդանի շարունակութիւնը ըլլար:

Ու ի՞նչ պիտի ըլլայ ան: Յանձնարարեց զայն իր մտերիմներուն:

– Սիրեցէք զինքը: Թո՛ղ ան ձեզի համար իմ փոքր եղբօրս պէս ըլլայ: Ան իմ փոքր եղբայրս է արդէն: Կը վախնամ, որ կը մոլորի՝ քանզի անոր կաւը պի՛նդ կակուղ է: Սիրեցէք զինքը: Ձեր սէրովը կը փրկուի ան:

Իր բարեկամները հանդստացուցին զինքը, ապահովցուցին ամէն բան, խոստանալով իրենց սէրը:

Անտոն ոչինչ գիտցաւ այդ բոլորէն: Ամէն օր կը ծանօթանար նոր դէմքերու:

Ու օր մը Մկրտիչի սենեակին մէջ գտաւ Ֆրանչէսքան:

Անիկա նման էր սուրբի մը այցելող հաւատացեալի: Խաչակնքումը միայն պակաս:

Նախ՝ Ֆրանչէսքա ուշադրութիւն չէր դարձուցած Անտոնի: Մեկնումի պահուն սակայն ձեռքը սեղմեց ու խնդրեց իրեն ընկերանալ մինչեւ ուղիղ ճամբան՝ կառք մը ճարելու համար:

Սրբուհի մնացած էր հիւանդին քով, ուրիշ քանի մը բարեկամներու հետ:

Ֆրանչէսքա եւ Անտոն մինակ կը քալէին Օրթագիւղի խորտուբորտ փողոցներէն: Երկուքն ալ լուռ էին: Անտոն մանաւանդ յայտնապէս յուզուած էր: Լռութիւնը Ֆրանչէսքա խզեց ու ըսաւ.

– Անտո՛ն, ի՞նչ կ'ընես...

– Ե՞ս... ես... բան մը չեմ ըներ: Հիմակու հիմակ Մկրտիչին քովն եմ: Անոր քովը պէտք է ըլլամ:

– Շա՞տ կը սիրես Մկրտիչը, – հարցուց Ֆրանչէսքա՝ բան մը աւելի խօսած ըլլալու համար:

– Գիտէք, կը պաշտեմ... Դուք ալ կը սիրէք, այնպէս չէ՞... Որքա՜ն ուրախ եմ... շնորհակալ եմ...

– Անտո՛ն, ինչո՞ւ ինծի հետ ատանկ կը խօսիս...

– Ի՞նչպէս...: արդեօք...

– Ա՛լ առաջուան նման մտերմաբար չես խօսիր...

– Այսինքն... այո՛... ես... գիտէ՞ք... բան... այնքան... հիմակ... վերջապէս ... ամէն բան...

(Շար. 26)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Քնարիկ Ադպատեան 100 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին, իր մօր՝ Լիւսի Օհաննեանի թարմ յիշատակին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարի հոգաբարձութիւնը Ծննդեան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.–

Պ. Գլօտ Մանէսեան 80 Եւրօ, Օր. Փաստքալ Գուսինեան 100, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Շտիկեան 15, Տէր եւ Տիկին Հերման Ներսուզ 50, Օր. Մարի Դերձակեան 30, Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Մալճեան 30, Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Զափարեան 40, Տիկին Վերժին Արթինեան 40, Տիկին Անահիտ Գափթան 35, Տէր եւ Տիկին Մէրճանեան 75, Պ. Ժան-Փօլ Սահակեան 15, բժ. Ր. Նազարեան 100, Օր. Վիրժինի Ադամեան 30, Պ. Արա Գույումճեան 140, Տիկին Մարի Կիւլէսէրեան 16, Պ. Ժագ Խանդատեան 80, Տիկին Վ. Պարտիզպանեան 15,24, Տիկին Ագնիւ Անդրէասեան 30,50, Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Տէրտէրեան 30, Պ. Անտրէ Դուրեան 30, Տէր եւ Տիկին Վիգէն Թնճուկեան 25, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Վարդանեան 15, Օր. Լիլիան Տարօնեան 40, բժ. Ժանին Ճապուրեան 15, Տէր եւ Տիկին Թանիոս Տիգրանեան 60, Տէր եւ Տիկին Ժան-Փիէր Քիպարեան 50, Տէր եւ Տիկին Ժ. Մարտիրոսեան 30, Տիկին Աննիկ Թէհլիրճեան 15, Պ. Լօրիս Մոսիչեան 20, Տէր եւ Տիկին Սերժ Պապիկեան 130, Պ. Ժան Մատոյեան 50, Պ. Ֆիլիփ Սարգիսեան 70, Տիկին Ֆրանսին Ամիկեան–Տէլրիէօ 250, Տիկին Մարի Անդրանիկ 10, Տիկին Մատլէն Թուր-Սարգիսեան 150, Տէր եւ Տիկին Անթուան Խօզկիւլիւ 50, Տիկին Սեդա Թահան 30, Տիկին Ֆրանս Գնաճեան 100:

CONCERT ANNIVERSAIRE

ESPOIR POUR L'ARMENIE

15 ans de solidarité au profit des enfants d'Arménie

avec la jeune pianiste virtuose

NAREH ARGHAMANYAN

Mardi 20 avril à 20h30

Eglise Saint-Pierre Saint-Paul

5, Place Ferrari — 92140 Clamart

P.A.F. : 15 Euros

Réservations : 01 47 36 02 50

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration 17, rue Bleue — 75009 Paris

ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

Commémoration du 89ème anniversaire du génocide arménien

PARIS

VENDREDI 23 AVRIL.- 18h30 : Ravivage de la flamme du Soldat Inconnu (Arc de Triomphe), suivi de la veillée commémorative à 20h, organisée par les associations de jeunesse arménienne, Parvis des Droits de l'Homme (Place du Trocadéro).

SAMEDI 24 AVRIL.- 15h30 : Rassemblement devant la statue de Komitas (Place du Canada, Paris 8e). 16h : Départ de la manifestation en direction de l'Ambassade de Turquie, avec une halte, Place du Trocadéro.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 24

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ԵՒ ԱՂՕԹՔԻ ՕՐ

վասն նրանեալ հոգւոցն
1915-ի ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀ
ԲԻՒՐԱՒՈՐ ՄԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑՆ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 15ին՝
ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Notre-Dame de Paris

Mgr GREGOIRE GHABROYAN

Eparque des Arméniens catholiques de France

célébrera la **Divine Liturgie en rite arménien**

pour la commémoration du 89e anniversaire du martyre d'un million et demi d'Arméniens tués en Turquie en 1915-1918.

Le Dimanche 25 avril à 15h en la Cathédrale Notre-Dame de Paris.

L'homélie sera prononcée par Mgr MICHEL DUBOST

Evêque d'Evry-Corbeil-Essonne

DEUX VOYAGES EN ARMÉNIE

(OECUMENIQUES, CULTURELS, HUMANITAIRES)

12 AU 26 AOUT : VOYAGE POUR JEUNES (18 à 30 ans)
prix : 840 euros

25 OCTOBRE AU 1er NOVEMBRE : (Tous âges)
prix : 1100 euros

Accompagnateur : Pasteur SAMUEL SAHAGIAN

organisés par **Solidarité Protestante France-Arménie**

Pour s'inscrire, envoyer acompte de 200 euros à :
SPFA : 1, rue Cabanis, 75014 Paris (Tél. : 01 47 35 30 23)
(Extension possible au Karabagh du 1er au 3 novembre)
(Programme détaillé sur demande)

Séjour de jeunes en Arménie

(18-30 ANS)

avec l'**Association MACHTOTZ**

pour la défene de la langue arménienne

DU 15 AU 31 JUILLET

Prix spéciaux pour nos élèves et membres : 600 Euros comprenant la pension complète pour 15 jours (14 nuits) dans des écoles et pensionnats, les excursions, les transferts, le service d'un guide parlant français. (Le billet d'avion, les visas et assurances sont à la charge du participant).

PROGRAMME — 1

Visites des places et monuments de Yérévan, Vernissage, shopping, différents musées, Yérévan by night

Excursions :

Garni, Guéghart, Dzidzernakapert, Sardarapat, Khor Virabe, baignade dans le lac Sévan, Dzaghgatzor, Achtarak, Ardachat, Ochagan, les églises Etchmiadzine, Hripsimé et Gayaneh.

PROGRAMME — 2

Séjour linguistique arménien

(18-30 ANS)

DU 15 AU 31 JUILLET

Cours intensif d'arménien de base pour les débutants francophones, **par la méthode audiovisuelle.**

Mêmes conditions que pour le Programme-1 pour 14 nuits : **750 Euros.** Parallèlement aux cours, **les élèves pourront participer à plusieurs excursions.**

Contacter l'**Association MACHTOTZ : 01. 47. 50. 97. 51**

ՀՄԸՄ-ՖՐԱՆՍ-ի կազմակերպութեամբ՝

«ՍՈՒՐԷՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ» ՄՐՑԱՇԱՐՔ

(ՖՈՒԹՊՈԼ – ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ)

Շաբաթ եւ Կիրակի, Մայիս 29 եւ 30

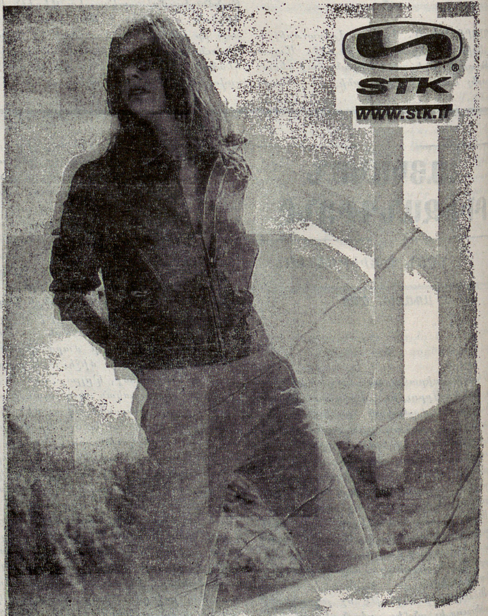
Իսի-լէ-Մուլինոյի Alain Mimoun մարզադաշտին վրայ,

մասնակցութեամբ Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի զանազան մարզական միութիւններու:

Կիրակի, Մայիս 30ի երեկոյեան

ԽՐԱԽՃԱՆՔ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ի պատիւ մրցաշարքին մասնակցող խումբերուն:

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 21
MERCREDI
21 AVRIL
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20-929 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20-929

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ժ.-Փ. ՌԱՖԱՐԷՆ, Ապրիլ 19ին կ'ընդունէր Շրջաններու նոր նախագահները, այլ խօսքով 22 ընկերվարականները, բայց հանդիպումը կարճ տեւած է: Ըստ ընկերվարականներուն, դուրը քաշած ու մեկնած են ժամ ու կէս ետք, հաստատելով որ վարչապետը անզիջող կը մնայ: Այլ բացատրութեամբ մը, դադար մը որոշուած է Սեկոլէն Ռուայալի դիմումով, ապա նիւթը չարունակուած է: Ձախին պահանջն այն է որ, ջնջուի 95 հազար կրթական պաշտօնատարներու (որոնք ուսուցիչ չեն) փոխադրութեան հարցը: Ռաֆարէն տեղի չէ տուած եւ Սեկոլէն Ռուայալ յայտարարած է «Նախարարապետը պէտք է հասկնայ թէ Ֆրանսացիները ի՛նչ ուզեցին քուէարկութեամբ»: Ռաֆարէն կը պնդէ որ ի՛նք վերջ տուած է նիւթին: Կառավարութեան նպատակն է Շրջաններուն եւ Նահանգներուն փոխանցել Կրթական նախարարութեան 95 հազար աշխատաւորներու (որոնք կը զբաղին մատակարարութեամբ, ճաշերով, եւ այլն) աշխատավարձքերը: Շրջանները չեն կրնար ստանձնել ապակեդրոնացման այս նիւթական հետեւանքը:

Ն. ՓԱՍՔՈՒԱ, Ֆրանսայի Համար Համախմբումի (ԷՌ. ՓԷ. ԷՖ.) նախագահը, որ կը գլխաւորէ Իլ-տը-Ֆրանսի ցանկը եւրոպական ընտրութեան համար, դէմ է Թուրքիոյ անդամակցութեան: Ան ըսած է թէ չի հասկնար որ «ի՞նչ կրնայ բերել Թուրքիան, բացի բազմաթիւ նեղութիւններէ երկար ժամանակի վրայ»: «Թուրքիան, աւելցուցած է, 90%ով Եւրոպա չի գտնուիր եւ սահմետական երկիր մըն է»:

ՊՈՒՇ հեռաձայնած է Սպանիոյ վարչապետին՝ Զափաթերոյի իր ցաւը յայտնելով որ զօրքերը կը քաշէ Իրաքէն, ապահովելով տալով որ երկու երկիրներու յարաբերութիւնները պիտի չտուժեն: Տոքթառա ալ, նոյն օրը (Ապրիլ 19) կոչ ըրած էր իր կողմնակիցներուն, որ չգրեցնեն սպանական զօրքերու դէմ յարձակումներ: Սպանիոյ դիրքը բռնած է նաեւ Հոնտուրաս: Սպանիոյ նախկին վարչապետն ալ՝ Անսար Հարցազրոյցի մը ընթացքին Ֆոքս Նիւզ կայանէն, գգուշացուցած է Ամերիկացիները, Զափաթերոյի այդ «չատ գէշ» կարգադրութեան համար, որ ըստ իրեն կրնայ համոզել ահաբեկիչները որ հասած են իրենց նպատակներուն:

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ բացը 12 միլիառ Եւրոյի պիտի հասնի 2004ին, ինչ որ, ամէն վայրկեան 23 հազար Եւրօ կը նշանակէ, յայտարարած է Առողջապահութեան նոր նախարարը՝ Ֆիլիփ Տուսթ-Պլազի: Մայիսի սկիզբը նոր մատակարարութեան ծրագիր մը պիտի ներկայացնէ:

ԹԱՍՍՈՍ ՀԱՃԻՏԵՄԻԹՐԻՈՒ, յոյն Կիպրացի բարձրաստիճան պատասխանատու մը, որու պաշտօնն էր համակարգել Կիպրոսի անդամակցութիւնը Եւրոպական Միութեան, իր հրաժարականը տուած է, Ապրիլ 19ին, որպէս հակազդեցութիւն նախագահ Փափատոփուլոսի կոչին՝ մերժելու ՄԱԿ-ի ծրագիրը Կիպրոսի վերամիացման համար:

ԼԱ ՀԷՅԻ Պատժական Միջազգային Դատարանը վերահաստատեց, Ապրիլ 19ին, սերպ պոսնիացի Ռատիսլաւ Քրսթիչի դէմ եղած ամբաստանութիւնը, բայց 46էն 35ի իջեցնելով բանտարկութեան դատապարտումը: Վերաքննութեան այս դատավարութեան ընթացքին, դատաւորները գտան որ 1995ին 7000 պոսնիացի մահմետականներու ջարդը ցեղասպանութեան ոճրագործ մըն է: Առաջին անգամն է որ ցեղասպանութիւն որակումը կը տրուի Եւրոպայի մէջ միջազգային արդարութեան կողմէ: Ջարդերը տեղի ունեցած էին Սրեպրէնիցա 1995 Յուլիսին: Քրսթիչի փաստաբանը առարկեց որ եթէ ցեղասպանական միտում եղած ըլլար, կիներն ու երախաներն ալ սպաննըւած կ'ըլլային, քանի որ անոնք են համայնքի մը ապագան:

ՄՈԼԻԷՌՆԵՐՈՒ բաշխումի ներկայացումը, որ տեղի կ'ունենար Ապրիլ 19ին Թէաթր տէ Շան զ'Էլիզէ եւ չէր սփռուեր հեռատեսիլէն, խանգարուեցաւ ընդհատարար աշխատող արուեստագէտներու կողմէ, հակառակ անոր որ, օրուան մէջ Մշակոյթի նոր նախարարը՝ Տոնըտիէօ տը Վաբր բարելաւման խոստումներ ըրած էր: Ընդհատարար աշխատողները համոզած են Թատրոնի թեքնիքէնները որ գործադուլի դիմեն, ինչ որ եղած է եւ բարձրախօսները չեն գործած, բեմադրութիւնն ալ չէ եղած, բայց եւ այնպէս ներկայացումը տեղի ունեցած է: Դժգոհ հանդիսականները, բաւական սպասելէ ետք, կրցած են լսել մրցանակներու յատկացումներու ցանկը:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԿԻՊՐՈՍԻ ՎԵՐԱՄԻԱՑՈՒՄԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

Ռաուֆ Տէնքթաշ մինչեւ Անգարա գացած է եւ Ապրիլ 15ին, երեսփոխաններուն առջեւ ասպարէզ կարդացած է Ռէճէպ Թայյիպ Էրտողանի, վերամիացման դէմ իր դատը պաշտպանելու համար: Ազգային Ժողովին առջեւ յայտարարած է.- «Ձեր առջեւ ծրագիր մը ունիք Թուրք Կիպրացիներուն բնաջնջման համար: Այդ ծրագիրը կը նչէ մեր վախճանը»: Տէնքթաշ դեռ բազմաթիւ կողմնակիցներ ունի Թուրքիոյ մէջ, որոնց համար Կիպրոսը «ազգային հարց մըն է» եւ դէմ կը մնան որեւէ կարգադրութեան: Էրտողան բաւական զայրացած՝ զօրակցութեան այդ ցոյցերէն, թելադրած է Ռ. Տէնքթաշի որ ինչ որ ունի ըսելիք Կիպրոս ըսէ, փոխանակ հաւաքոյթներ կազմակերպելու Թուրքիոյ մէջ, լուսանցքային տարրերու հետ:

Անանի ծրագիրը բաւական վերապահութիւններու կը բախի, բայց ոչ ոք բացէ ի բաց դէմ կ'արտայայտուի պետական շրջանակներու մէջ: Նախագահ Սեզէրի պատասխանելով (ըսած էր որ կառավարութիւնը չէր յարգած Ապահովութեան Ազգ. Խորհուրդի թելադրութիւնները), Էրտողան յիշեցուցած է որ ժողովրդավար երկիրներու մէջ, ամէն մէկ հիմնարկի ազդեցութեան գօտին սահմանուած է եւ որոշումներու գործընթացը յստակ է: Ապահովութեան Խորհուրդը, Ապրիլ 5ի իր վերջին նիստին, ուշադրութիւն հրաւիրելով հանդերձ ՄԱԿ-ի ծրագրին կարգ մը բացասական կէտերուն վրայ, գործադրութիւնը ձգած էր «կառավարութեան պատասխանատուութեան»: Ընդդիմադիր պետն ալ՝ զօր. Հիլմի Էօզքէօք վախ յայտնած էր որ ՄԱԿ-ի ծրագիրը «կրնայ լուրջ հարցերու դուռ բանալ», բայց Ազգ. Ժողովին եւ կիպրացի ժողովուրդին ձգած է որոշում տալը:

Անանի ծրագիրը կը նախատեսէ Թրքական զինուորական ներկայութեան կարեւոր բայց աստիճանական նուազում մը (ներկայիս՝ 30.000 զինուոր): Կղզին հաստատուած Թուրքերն ալ կարգադրութեան պարագային կրնան կիպրական քաղաքացիութիւն վայելել: Թուրքիոյ համար, միայն Կիպրոսի ապագան չէ որ խնդրոյ առարկայ է, այլեւ իր թեկնածութիւնը Եւրոպական Միութեան: Եթէ Էրտողանի քաղաքականութիւնը արդիւնք տայ, իր կառավարութիւնը աւելի կարելիութիւն կ'ունենայ այլ բարենորոգումներու ձեռնարկելու: Հարցախոյզերու համաձայն, Թուրք Կիպրացիներու 62,1%ը կողմնակից է Անանի ծրագրին: Յունական կողմը մեծամասնութիւնը դէմ է: Հակառակ այս պատկերին, Թրքական կողմը վիճարկումը բուռն է: Թուրք Կիպրացի Նախարարապետը՝ Մեհմէտ-Ալի Թալաթ, ջերմ կողմնակից է վերամիացման եւ յունական կողմը գացած է համոզելու համար քաղաքական կուսակցութիւնները որ գործակցին: Արտաքին իր Նախարարը՝ Սերտար Տէնքթաշ, Դեմոկրատ կուսակցութեան ղեկավար, մերժած է արտայայտուիլ ծրագրին մասին: Կ'առարկէ.- «Եթէ "ոչ" ըսէի, մարդիկ զիս պիտի ամբաստանէին որ հօրս ազդեցութեան տակ եմ: Բայց եթէ "այո" ըսէի, մարդիկ պիտի ըսէին՝ "ոչ ոք Ռաուֆ Տէնքթաշը մտիկ կ'ընէ, ոչ իսկ զաւակը"»:

Մերժումի պարագային, Կիպրոս Եւրոպա կը մտնէ Մայիս 1ին: Իսկ եթէ միայն յունական կողմը ո՛չ ըսէ, Թուրքիա կը յուսայ համոզել միջազգային հաւաքականութիւնը որ վերջ դնէ Հիւսիսային Կիպրոսի կզզիացման (առայժմ միայն Անգարա կը ճանչնայ) եւ տնտեսական շրջափակման: Թուրքիոյ Արտաքին Նախարարը՝ Ա. Կիւլ, յայտարարած է. «Ամբողջ աշխարհ պիտի շրջինք եւ ամէն բան ընենք ընդունիլ տալու համար Հիւսիսային Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութիւնը»:

ԹՈՒՐՔԻԱ ՍԱՀՄԱՆԸ ՉԻ ԲԱՆԱՐ ԲԱՅՑ ԿԸ ՁԳՏԻ ՄԻՋՆՈՐԴԻ ԴԵՐԻՆ

Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարար Ա. Կիւլ Ապրիլ 19ին պատասխանելով լրագրողներու, ըսած է թէ բանակցութիւն կը տանին թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Ազրպէյճանի հետ որպէսզի կարելի ըլլայ ելք մը գտնել Ղարաբաղի հարցին: Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի սահմանը բանալու հաւանականութեան մասին շրջան ընող լուրերու, ան չեշտած է թէ առիկա օրակարգի հարց չէ: Կրկնելով Ղարաբաղի հարցին լուծումը չձգձգելու կարեւորութիւնը, աւելցուցած է թէ Թուրքիա պատրաստ է կողմերուն միջեւ միջնորդի դեր կատարելու որպէսզի աւելի չուշանայ խաղաղ ճամբով կարգաւորում մը: Անգարա այդ նպատակով յետագայ ամիսներուն հանդիպում մը կազմակերպել պիտի փորձէ, Երեւանի, Բաքուի եւ Անգարայի միջեւ:

Նոյն օրը հանդիպում ունենալէ ետք Մինսկի խումբին ԱՄՆ-ու նոր նախագահ Սթիվըն Մանի հետ, Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան մամուլի ասուլիսի մը անդրադարձած է Թուրք նախարարին ըսածներուն: Եռակողմ հանդիպումին մասին յայտնած է թէ անցեալին ալ նման հանդիպումներ տեղի ունեցած են շրջանային գործակցութեան ընդհանուր նիւթերու օրակարգով. այդ ընթացքին խօսուած է նաեւ Ղարաբաղի հարցին մասին: Ինչ կը վերաբերի ուղղակի Անգարայի միջնորդութեան, Վ. Օսկանեանի կարծիքը հետեւեալն է. Թուրքիան, հիմնուելով իր վարած քաղաքականութեան եւ ներկայի կացութեան, ուղղակի չի կրնար անաչառ միջնորդի դեր կատարել Ղարաբաղի հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման ընթացքին մէջ:

Պատասխանելով հարցումին թէ կարելի՞ է արդեօք իրապէս որ Ազրպէյճան ճանչնայ Հիւսիսային Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութիւնը, ան դիտել տուած է որ նման բան հետաքրքրական նախընթաց կրնայ ըլլալ Ղարաբաղի համար:

«ՆԻՒ ԵՈՐՔ ԹԱՅՄԶ»Ի ՍՐԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայ Դատի Նիւ Եորքի յանձնախումբը կը տեղեկացնէ թէ ամերիկեան մամուլի հեղինակաւոր թերթերէն «Նիւ Եորք Թայմզ» վերաքննութեան ենթարկած է հայկական ցեղասպանութեան մասին իր ընթացիկ բառապաշարը ու որոշած այսուհետեւ «Հայկական ցեղասպանութիւն» եզրը գործածել, առանց «ինչպէս Հայերը կը կոչեն»ի նման կցումներու: Թերթը յայտնած է թէ ուշադրութեամբ զննելէ ետք «ցեղասպանութիւն» բառին սահմանումները, որոշած է այդ եզրով կոչել 1915ին Թուրքերու կողմէ Հայերու զանգուածային բնաջնջումը: Որոշումը հրատարակուած է շրջաբերականի մը ձեւով: Հոն ըսուած է նաեւ թէ «Պատմական տուեալներու մեծ մասին փաստով Օսմանեան կայսրութիւնը բնաջնջեց աւելի քան մէկ միլիոն Հայ. առիկա ըրաւ սպաննելու մտասեւեռումով ու զանգուածային տարագրութիւններով որոնց նպատակն էր ներկայի Թուրքիոյ տարածքը ամբողջովին մաքրագործել հայ տարրէն»:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(20 avril)

Ankara et le génocide arménien

YVES TERNON

Ֆիկառոյի Ապրիլ 20ի թիւին մէջ (10րդ էջ) Իվ Թերնոն վերոնշեալ խորագրով յօդուած մը ստորագրած է թերթին «Վիճարկում եւ կարծիքներ» բաժնին մէջ:

Պատմաբանը կը յիշէ որ Գոփընհակընի վեհաժողովին (2002) Եւրոպական Միութիւնը ժամադրութիւն տուած էր Թուրքիոյ 2004 Դեկտեմբերին, բանակցութիւնները սկսելու համար իր թեկնածութեան մասին: Ժամանակաշրջանը կարճ է եւ օգտագործուած Թրքական կառավարութեան կողմէ մեթոտներու արշաւանքով: Անգարա կ'ուզէ այն տպաւորութիւնը թողուլ, որ լրացուցած է 1993ին սահմանուած չափանիշերը, ամէն ձեւով: Միութեան որոշ անդամներ գոհացած կը թըւին ըլլալ կարգ մը առաւելութիւններով, ինչպէս մահապատիժի ջնջումը եւ Թուղթի վրայ եղած խոստումները քիւրտ փոքրամասնութեան բայց չգործադրուած, եւ մանաւանդ Կիպրոսի հարցին կարգադրութիւնը, բաւարար փաստեր են Թուրքիոյ բարեկամեցողութեան:

Իվ Թերնոն այս բոլոր վերլուծումներուն մէջ կը նկատէ որ հիմնական կէտ մը կայ անտեսուած՝ 1987 Յունիս 18ին Եւրոպական Խորհրդարանի 15 կէտերէ բաղկացած բանաձեւն է: Հոն, նշուած էին անդամակցութեան քանի մը ճշգրիտ նախապայմաններ, որոնց կարգին Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումը: Ի. Թերնոն Ապրիլ 24ի առթիւ, անհրաժեշտ կը նկատէ վերջին կոչ մը ընել Եւրոպայի խղճին, իրեն յիշեցնելու համար «ցեղասպանութիւն» բառին նշանակութիւնը: Ու Թերնոն մանրամասն կը նկարագրէ 1915-1916-ի դէպքերը եւ Հայերու երկու երրորդին ծրագրուած բնաջնջումը Օսմանեան կայսրութեան մէջ:

ԼՈՒՍԱՆՑՔԻ ՎՐԱՅ

ՕՐԷՆՔԻ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻ՞ՒՆԸ, ԹԷ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ՕՐԷՆՔԸ

Մարդու կեանքը ամէնէն էականն է: Որեւէ կառավարութեան պարտականութիւնն է երաշխաւորել անոր ապահովութիւնը: Իսկ եթէ այդ երաշխիքը կը ձախողի, կու գայ արդարութիւն ընելու պահը: Եթէ ոչ, հետեւանքը կ'ըլլայ բռնութիւնը եւ անտառի օրէնքը:

Վերջին տասնամեակին, Հայաստանի քաղաքական կեանքին մէջ տեղի ունեցած են զանազան ոճիրներ, որոնց մեծ մասը մնացած է անլոյծ կամ անպատիժ: Իսկ անոնք որոնք լուծում մը ունեցած են, այդ լուծումը եղած է անբաւարար: Ամենածանօթ փաստը Հոկտեմբեր 27ի դատավարութիւնն էր:

Անշուշտ, Հայաստանը առանձին չէ անապահովութեան, արդարութեան պակասի կամ իրաւական մարմիններու անբաւարար գործունէութեան պարագաներու մէջ: Ուրիշ շատ մը երկիրներու մէջ նման բաներ կը պատահին, աւելի կամ նուազ չափով: Եթէ բռնատիրութիւններուն կամ անիշխանութեան մէջ ընկղմած «ձախողած երկիրներ»ուն մէջ բռնութիւնը եւ ապօրինութիւնը հանապազօրեայ հաց են, գոնէ ժողովրդավար երկիրներու մէջ պէտք է ակնկալել, որ օրէնքի իշխանութիւնը դէմ պիտի կենայ նման երեւոյթներու՝ յանուն մարդկային ամէնէն տարրական իրաւունքներուն:

Արժանթինի մէջ, տնտեսական փլուզումի, ընկերային անարդարութեան եւ տեղ-տեղ մենատիրական նկրտումներու արդիւնքը եղած է հետզհետէ աճող անապահովութեան զգացում մը: Երկրի ամէնէն յետամնաց նահանգներէն մէկ քանիին մէջ, կառավարութիւնը տոհմական ժառանգութեան բնոյթ ունեցած է եւ մինչեւ այսօր ունի: Սակայն, աւատատիրական նման երեւոյթներու առթած անպատժելիութեան զգացումը, ի վերջոյ, յանգած է ժողովրդային պոռթկումին: 1990ական թուականներուն, 16ամեայ ուսանողուհիի մը անպատիժ մնացած սպանութիւնը ի վերջոյ պատճառ դարձած էր, որ երկրի արեւմտեան նահանգներէն Գաթամարքայի կառավարութիւնը տապալէր ժողովրդային բողոքի համատարած ալիքի մը հետեւանքով: Անցեալ տարի, կեդրոնական Սանթիակօ տել Էսթերոյի երկու երիտասարդուհիներու սպանութիւնը ժողովրդային ընդվզումի թեան ուրիշ շարժում մը յառաջացուցած է, որու վերջաւորը եղած է, քանի մը շաբաթ առաջ, նախկին նահանգապետին (անհաշիւ առիթներով ընտրուած) ու անոր կնոջ ներկայ նահանգապետին ձերբակալումը, եւ առժամեայ կառավարիչի մը նշանակումը դաշնակցային կառավարութեան կողմէ, մինչեւ նոր ընտրութիւններու կայացումը:

Բայց անապահովութեան զգացումը նաեւ տիրացած է մայրաքաղաք Պուէնոս Այրէսին ու համանուն նահանգին: Ատենին մարդ կրնար գիշերուան ամէնէն ուշ ժամերուն առանց որեւէ վտանգի շրջիլ փողոցներուն մէջ: Վերջին տասնամեակին, հետզհետէ նման բան ընելը դարձած է երազային ժամանակներու տեսիլք մը: Երկու-երեք տարիէ ի վեր, ծանօթ ու անծանօթ մարդիկ առեւանգելու, փրկագին պահանջելու եւ, ի հարկին, սպաննելու գործողութիւնը դարձած է վերջին նորոյթը ապօրինի խմբակներու կողմէ, որոնցմէ շատեր կը մնան անպատիժ՝ ոստիկանական անբաւարար հետապնդումի, կառավարական անճարակութեան թէ այլ պատճառներով:

Այդ առեւանգումներէն վերջինը աւարտած է արիւնալի կերպով. 23ամեայ ուսանող մը առեւանգուած, չարչարուած ու սպաննուած է, եւ արիւնլուայ մարմինը դարձած է խորհրդանիշ մը՝ հաւաքական անապահովութեան: Եւ ինչպէս այլ առիթներով պատահած է 1983ին ժողովրդավարութեան վերադարձէն ետք, այս անգամ եւս մայրաքաղաքի ժողովուրդը որոշած է իր բողոքը լսելի դարձնել, անսալով ուսանողին հօր կոչին:

Հինգշաբթի, Ապրիլ 1ին, 150.000 հոգի փողոց իջած է եւ մոմերու քայլարշաւ մը կատարած է Պուէնոս Այրէսի փողոցներուն մէջ, խաղաղ ցոյց մը կատարելով Խորհրդարանին առջեւ: Հարիւր հազարաւոր ուրիշներ ալ իրենց տուներէն այս կամ այն ձեւով զօրակցած են այս ցոյցին: Ցոյցեր եղած են ուրիշ նահանգներու մէջ ալ: «Լա Նասիոն» օրաթերթի Շաբաթ, Ապրիլ 3ի թիւին մէջ, փիլիսոփայ ու գրագէտ Սանթիակօ Քովատլով դիպուկ սիւնակով մը կը վերլուծէր պատահածը.-

«Առջի գիշեր, Պուէնոս Այրէսի փողոցներուն մէջ, 150.000 հոգի երկրի իշխանութիւններէն խնդրեցին, որ յանցագործութեան չհանդուրժեն, որ օրէնքը հաստատեն ուր որ չի գործադրուիր, որ փաստեն, այս վճռական կարգով, որ մտահոգուած են Արժանթինը ժողովրդավար պետութեան մը վերածելու: Որովհետեւ եթէ ժողովրդավարութիւն չկայ հոն ուր սովը, անգործութիւնը եւ տգիտութիւնը կը բարգաւաճին, ոչ ալ կրնայ ըլլալ հոն ուր մեր զաւակներուն առեւանգումը, բռնաբարումը եւ սպաննութիւնը անպատժելիութեան մէջ կը բազմապատկուին:

(...) Երէկ Հանրապետութիւնը հասկըցնալու երկու ձեւեր մերկապարանոց կերպով դէմ դիմաց եկան: Մէկը չարամիտ է եւ օրէնքի գործադրումը կ'ենթարկէ իշխանութեան քմայքներուն: Միւսը բարոյապէս անբիծ է եւ խորապէս քաղաքակիրթ. կը պահանջէ որ իշխանութիւնը օրէնքի արտայայտութիւն ըլլայ, որ պետութիւնը արդարութեան թեւը ըլլայ, որ հանրային պաշտօնի գործադրութեան անսակարկ նպատակը կեանքի արժէքին պահպանումը ըլլայ:

(...) Մինչեւ ե՞րբ մահը մեր կեանքին կշռոյթը պիտի թելադրէ: Մինչեւ ե՞րբ պէտք է յիշեցնել մեզ ներկայացնողներուն, թէ մեզ չեն ներկայացներ: Մինչեւ ե՞րբ ծնողներս պիտի շարունակենք թաղել մեր զաւակները այս մռայլ «շրջըւած թագաւորութեան» մէջ:

(...) Պահանջուած ապահովութիւնը հիմնական արժէք մըն է: Կ'անդրադառնայ կարելիութեան, կամ ոչ, ներկայացուցչական իրական ժողովրդավարութեան մը մէջ ապրելու:

Օրէնքի իշխանութեան պահանջը սեփական ձեռքով արդարութիւն ընել չուզելն է: Բռնութեան աշխարհը լքելու եւ գոյակցութեան աշխարհը մտնելու ցանկութիւնն է: Երկբեւեռ կոտորակումին փոխարէն՝ համերաշխ համարկումը:

Պահանջն է, որ քաղաքակիրթ կեանքը չանհետանայ մեր դաշտերէն եւ մեր քաղաքներէն: Մեր տուներէն ու դպրոցներէն: Հանրապետական մեր հաստատութիւններուն շէնքերէն:

Մէկ խօսքով, իշխանութիւններէն պահանջն է, որ վերջապէս անդրադառնան, թէ ի՞նչ ձեւով մերժուող անցեալը կը յաղթէ ցանկալի ներկային, երբ կեանքը կը դադրի սրբազնագոյնի արտայայտութիւն ըլլալէ եւ կը դառնայ կեղեքումէն, արհամարհանքէն եւ անտարբերութենէն այլասերուած առարկայ:

Ժողովուրդը զգուած է, բայց ժողովրդավարօրէն զգուած: Կ'ուզէ, որ իշխանութեան օրէնքը տիրէ: Չուզեր փողոց ելլել՝ յանցագործներ կախելու: Չուզեր խելագարած ամբոխի նման գործել»:

Ապրիլ 1ի կատակ չէր այս ցոյցը (Ապրիլ 1ը Հարաւային Ամերիկայի մէջ կը նշուի... Դեկտեմբեր 28ին): Մանաւանդ, որ Ապրիլ 2ին կը նշուէր Մալվինեան պատերազմին 22ամեակը, 1982ին զինուորական վարչակարգը Մեծն Բրիտանիոյ դէմ ռազմական արկածախնդրութեան դիմած էր՝ իշխանութեան մէջ ինքզինքը յաւերժացնելու նպատակով, ու մահուան ղըրկած՝ հարիւրաւոր անփորձ երիտասարդներ, արհեստավարժ բանակի մը դիմաց:

Ցոյցին յաջորդող օրերուն, ըստ մամուլի լրատուութեան, պետական մակարդակի վրայ սկսած է շարժումը՝ վճռական միջոցներով ընդառաջելու համար ժողովրդային փափաքին: Ջեւականութի՞ւն: Ժամանակը պիտի դատէ:

Բայց քաղաքացիական պատասխանատուութեան այս հերթական ցուցադրութիւնը տպաւորիչ է իր կազմակերպումով ու երեւոյթով: Պարզ քաղաքացիներ, առանց քաղաքական նպատակի, բացի հիմնականէն՝ քաղաքականութիւնը ազատել իր կեղծիքի սարդոստայնէն եւ զայն քաղաքակրթութեան հիմքի վերածել: Ժողովրդավարութիւնը վերածել ամէնօրեայ կեանքի վաւերական ապրումի մը եւ ո՛չ թէ երկու, չորս, հինգ կամ վեց տարին անգամ մը կատարուող քուէարկութեան ծիսակատարութեան մը:

Քանմէկ տարի ետք, պետութիւնը դեռ չէ յաջողած լիովին երաշխաւորել իր քաղաքացիներուն կեանքը: Ամենատարրական սկզբունքը, առանց որուն ժողովրդավարութեան մասին ճառելը անբովանդակ խօսք կը դառնայ: Բայց եթէ աշխարհի որեւէ տեղ ժողովուրդը անտարբեր մնայ, դժուար թէ կարենայ արժեցնել իր իրաւունքը...:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱԹԷՈՍԵԱՆ

Նիւ Ճըրզի

ԳԻՏԱԿԱՆ-ԱՅԺՄԷԱԿԱՆ

ՏԻԵԶԵՐՔԸ ՍԱՀՄԱՆ ՈՒՆԻ՞

Տրամաբանական տեսանկիւնէ դիտուած՝ Տիեզերքը սահման չի կրնար ունենալ: Եթէ ոչ, այդ սահմանէն անդին դեռ պիտի գոյութիւն ունենար «ուրիշ բան մը» եւ այս «ուրիշ բան»ը նորէն Տիեզերքը պիտի ըլլար քանի որ այս վերջինը կը պարունակէ, առ ի սահմանում՝ ամէն ինչ որ գոյութիւն ունի: Ասոր փոխարէն դժուար է գիտնալ թէ ան «ամբողջակա՞ն» բնոյթ ունի թէ անվերջ է: Մաթեմաթիկոսներու մօտեցումով կարելի է նկարագրել կորացած տարածութիւն մը որ կը կոչուի «ոչ Եւգլիտեան»: Այս տարածութիւնը միանգամայն ամբողջական ու անսահման բնոյթ կը ներկայացնէ: Երկրագունտին մակերեսը որ կորացած երկտարածութիւն միջոց մըն է, լաւ օրինակ է այս ուղղութեամբ: Եթէ քալենք նոյն ուղղութեամբ շարունակաբար, վերջ ի վերջոյ կը հասնինք նոյն մեկնակէտին (ինչ որ կը նշանակէ թէ երկրի մակերեսը ամբողջական է, վերջ ունի): Սակայն այս երթի ընթացքին երբեք արգելքի մը չենք հանդիպիր, ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ միջոցը սահման չունի: Նո՞յնն է արդեօք կացութիւնը Տիեզերքի համար երբ կը գտնուինք այս անգամ երեք տարածութեանց վրայ եւ մեր իմացականութիւնը անկարող է պատկերացնել ամբողջական կամ վերջ ունեցող միջոց մը: Ինչ որ գիտենք յստակօրէն, այն է որ դիտարկելի Տիեզերքը այսինքն Տիեզերքին այն մասը որ տեսանելի է, Եւգլիտեան միջոց մը կը ներկայացնէ, ուրիշ խօսքով՝ «տափարակ»: Հապա աւելի անդի՞ն:

ՏԻԵԶԵՐՔԸ ՎԵՐՋ ՄԸ ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱ՞Յ

Ըստ երեւոյթի, ո՛չ: Ամէն պարագայի ենթադրելի չէ «ահաւոր խտացում»ի նման վախճան մը որ «ահաւոր պայթիւն»ին հակառակը պիտի ըլլար, ուր Տիեզերքը պիտի վերսկսէր սեղմումի ենթարկուիլ՝ հետզհետէ հասնելով չափազանց խտացած վիճակի մը, ուր ջերմաստիճանը վերըստին պիտի բարձրանար անհամեմատօրէն: Վերջին գիտահետազօտական դիտարկումներու համաձայն, խորհրդաւոր մութ ուժանիւթ մը պատճառ կ'ըլլայ Տիեզերքին ընդլայնումին արագացումին, որու հետեւանքով համաստեղութիւնները պարտին հեռանալ իրարմէ ա՛լ աւելի արագօրէն եւ Տիեզերքը կը շարունակէ պաղիլ: Երբ բոլոր աստղերը մարած ըլլան, իրենց համաստեղութեան կեդրոնը գտնուող «սեւ խոռոչ»ներուն մէջ պարտին իյնալ: Այս վերջիններուն փճացումը նախատեսուած է ահաւոր չոգիացումի երեւոյթով մը որ պիտի արտաքսէ մասնիկներ որոնք պիտի թափառին իր էութենէն բոլորովին պարպուած ու չքացած Տիեզերքին մէջ:

ԻՆՉՈ՞Ւ ՀԵՌՈՒՆ ԴԻՏԱՐԿԵԼ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿԷ ՏԵՍՆԵԼ ԱՆՑԵԱԼԸ

Այն պարզ պատճառով որ լոյսը չի յառաջանար անմիջական կամ ակնթարթային ձեւով: Եթէ այս ըլլար պարագան, կարող պիտի ըլլայինք տեսնել բոլոր աստղերը, մոլորակներն ու համաստեղութիւնները այնպէս ինչպէս որ են ճիշդ դիտարկութեան պահուն: Սակայն քանի որ լոյսը 1 երկվայրկեան ժամանակ կը դնէ 300.000 քմ. ճամբայ կտրելու համար, սա կը նշանակէ որ երկրագունտէն 300.000 քմ. հեռաւորութեան վրայ գտնուող երկնային առարկայի մը պատկերը մեզի կը հասնի մէկ երկվայրկեանի ուշացումով: Որքան այս առարկան հեռու գտնուի մեզմէ, նոյնքան մեծ պիտի ըլլայ այդ ուշացումը: Արեւին ճառագայթները որ կ'արձակուին 150 միլիոն քմ. հեռաւորութենէ, մեզի կը հասնին 8 վայրկեանէն: Ուրեմն մենք կը տեսնենք Արեւը այնպէս ինչպէս ան էր ութ վայրկեան առաջ: Երբ կ'ըսենք թէ աստղ մը երկրէն մէկ լուսատարի (որ կ'արժէ մօտաւորապէս 10.000 միլիառ քմ) հեռու է, կը նշանակէ թէ անոր լոյսը մեզի կը հասնի մէկ տարիէն, ուրիշ խօսքով՝ մեր դիտարկումի ընթացքին այդ աստղը կը տեսնենք այն վիճակով որ էր տարի մը առաջ: Ահաւասիկ թէ ինչո՛ւ դիտարկել հեռաւոր համաստեղութիւններ որոնք մեզմէ միլիոնաւոր լուսատարիներ հեռու են, կը թարգմանի դիտել անցեալը այս համաստեղութեանց, նաեւ անցեալը Տիեզերքին:

ԱՆՔՆՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՂԹԵԼ ԿԱՄՔԻ ՈՒԺՈՎ

Քունի դեղերը որոշ նպաստներ ունին, սակայն անքնութիւնը առանձնապէս լուծել փորձելը նախընտրելի է: Ամերիկեան ի պատուի գիտական հանդէսը ԺԱՄԱ-ի (Ամերիկեան բժշկական կազմակերպութեան պարբերաթերթ) մէջ լոյս տեսած ուսումնասիրութիւն մը կը հաստատէ այս վճռական նախընտրութիւնը. Հոգեբանական դարմանումն է որ ամենաերկարատեւ արդիւնքներու կը յանգի մանաւանդ տարեց անձերու մօտ: Ուրիշ խօսքով՝ մոռցէ՛ք դեղահատները եւ ձեր անձը խընամեցէ՛ք: Լաւալի համալսարանէն Ֆըրանսացիի մը ղեկավարած ուսումնասիրութիւնը կը կայանայ անքնութեան դէմ երեք տարբեր եղանակներ կիրարկելու մէջ. Նախ գործածութիւնը ընթացիկ քընաբերի մը, ապա, հոգեբանական հսկողութիւն եւ վերջապէս այս երկուքին համընթաց գործածութիւնը: 65 տարեկանէն վեր եօթանասուն թեկնածու ենթարկուած են այս փորձերու շարքին:

Հոգեբանական դարմանումը ինքնին տարրական է, սակայն կարեւոր չափով կամաւոր մասնակցութեան կը կարօտի: Մարդուն խորը խարսխած որոշ հաւատալիքներու սրբագրութիւնը ամէն բանէ առաջ կը միտի, օրինակ, գիշերուան ութ ժամ քնանալու անհրաժեշտութեան սխալը չեշտելու: Բաւական ատենէ ի վեր բժիշկները հաստատած են առանց յստակօրէն գիտնալու «ինչո՛ւ»ն, որ մեզմէ շատերը այս ութ ժամուան քունին կարիքը չունին: Արդեօք պատճառը այն է որ կարդ մը անձե՛ր, դանդաղ բայց խորունկ քունի ընթացքին ուրիշներու բաղդատմամբ աւելի՞ կը հանգչին: Որովհետեւ այս քունի ժամանակամիջոցին մարմինը բոլորովին անշարժ է եւ մտային գործունէութիւնը տկար: Սակայն անոնք որոնք շատ զօրաւոր կերպով հաւատա-

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՏԻՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Մոսկուայի մամուլին ծանօթ անուններէն «Նեզաւիսիմայա Կազեթա»ն հրատարակած է Արտաքին քաղաքականութեան գերմանական խորհուրդին Արեւելեան Եւրոպայի ծրագիրներու տնօրէն Ալեքսանդր Ռարի յօդուածը ուր նիւթ եղած են ՀԱՊ-ի սահմանային շրջաններուն մէջ տակաւին տեւող հակամարտութիւնները. անոնց կարգին Ղարաբաղի կնճիռը: Բոլորին մէջ ալ մղուող պատերազմները, բացի չէչէնականէն, կարելի եղած է առժամապէս մարել. սակէ գատ, այլեւս ամէն մարդ համակերպած կը թուի ըլլալ այն իրողութեան որ Ղարաբաղը աւելի ու աւելի կ'ընդգրկուի Հայաստանին մէջ, իսկ Աբխազիոյ, Տնիեստրի ինքնակոչ փոքրիկ հանրապետութիւնները գործնապէս կ'ընդունուին որպէս փոքրիկ պետութիւններ որոնք Վրաստանի ու Մոլդովայի հետ իրենց ունեցածէն աւելի սերտ կապեր կը մշակեն Ռուսաստանի հետ:

Կացութիւնը արմատապէս փոխելու նախանշաններ ցոյց կու տայ. յետխորհրդային ցեղային ու հողային կնճիռներու կարգաւորումը բոլորովին նոր կարեւորութիւն կը ստանայ: Պատճառը Եւրոպական Միութեան ընդլայնումն է. որոշուած է պատմական ընդլայնումը կատարուելէ ետք լրջօրէն ձեռք առնել արտաքին գործերու եւ պաշտպանութեան հասարակաց քաղաքականութիւն մը: Գործունէութեան դաշտը պիտի ընդգրկէ Պալքանեան շրջանը, Ափրիկէն, Մերձաւոր Արեւելքը, ՀԱՊ-ը: Միութիւնը կը ձգտի իր սահմանակից գօտիներուն հակամարտութիւնները լուծել, մասնակցութիւն բերելով եւրոպական ցամաքամասին արեւելեան շրջաններուն կայունացումին:

Ատոր քով կայ Ռուսաստանի հզօրացումի ու աւելի կարեւոր նկրտումներուն տեսակը: Պուտինի նախագահութեան Բ. շրջանին առաջնային դիրք պիտի ունենայ արտաքին քաղաքականութիւնը: Նպատակ դրուած է յետխորհրդային տարածքին մասնակի վերահամարկումին: Կրեմլինի ակնոցով Չէչէնիոյ պատերազմը յաղթանակով աւարտած է, այլեւս կարելի է ուրիշ հարցերով զբաղիլ: Մոսկուա բաւարար միջոցները ունի խորհրդային նախկին հանրապետութիւններուն վրայ ճնշում բանեցնելու. այդ միջոցներուն կարգին են տնտեսական կախումնաւոր վիճակները, քարիւղը, կազը, ցեղային ու հողային կնճիռները:

Այս պատկերին վրայ աւելցաւ Վրաստանի «Վարդերու յեղափոխութիւն»ը. Սահակաշվիլի յստակօրէն կը ձգտի միաւորել երկիրը ու երեք ինքնավար հանրապետութիւնները ենթարկել Թիֆլիսի հակակշռին: Կասկած չկայ որ արմատապէս լուծելէ ետք Աճարիոյ հարցը, ձեռք պիտի առնէ Աբխազիան ու Հարաւային Օսէթիան: Մինչդեռ Ռուսաստան չի փափաքեր այդ ընթացքը: Վրաստանի հետ յարաբերութիւնները կը լարուին, ինչ որ կրնայ սաստկացնել Ռուսաստանի ու Արեւմուտքի կապերը: Այս վերջինս կողմնակից է նախկին խորհրդային երկիրներու ամբողջական դերիշխանութեան եւ կ'ուզէ որ ռուսական զօրքերը քաշուին անոնցմէ, սկսելով Վրաստանէն:

Ռուսաստանի դիրքը երկդիմի է. մէկ կողմէն կ'ուզէ որ միջազգային հանրութիւնը իրաւունք տայ անջատողական Չէչէնիան ուժի ճամբով Ռուսաստանի ենթարկելու, միւս կողմէն Թիֆլիսի կ'ազդարարէ անջատողական Աբխազիոյ եւ Աճարիոյ հանդէպ բիրտ արարքներէ զերծ մնալ: Այս պայմաններուն մէջ դժուար է ենթադրել թէ ինչ ճամբով կը զարգանայ կովկասեան պայթուցիկ կացութիւնը:

Խորհ. Միութեան քայքայումը պատմութեան ողբերգական մէկ սխալը համարող ռուս ղեկավարներուն թիւը օրէ օր կ'աւելնայ: Այն տպաւորութիւնը կայ, որ Ռուսաստան հակամարտութիւնները կարգաւորելու ձեւեր մշակած է, առանց իր ազդեցութեան կշիռը պակսեցնելու: Նախագահ Պուտինի մօտ գործակից Դ. Քոզաք Մոլդովայի համար ծրագիր մը պատրաստած է, առաջարկելով երկիրը համադաշնակցութեան վերածել: Եթէ յաջողի այդ ծրագիրը, կրնայ կիրարկելի օրինակ ծառայել Վրաստանի, Հայաստանի ու Ատրպէյճանի: Իսկ եթէ նախկին խորհրդային հանրապետութիւնները վերածուին համադաշնակցութիւններու, ՀԱՊ-ը իր կարգին պիտի ըլլայ տեսակ մը գերհամադաշնակցութիւն: Արեւմուտքը արդէն Պոսնիոյ, Սերպիոյ եւ Մոնթէնէկրոյի ու Քոսովոյի համար նախատեսած էր համադաշնակցութեան սկզբունքը: Թէեւ նոյն ձեւով չէր ընդառաջած Մոլդովայի եւ Վրաստանի պարագաներուն:

Ոչ ԱՄՆ, ոչ ալ Եւրոպական Միութիւնը պիտի ընդունին Վրաստանի մասնատումը: Իսկ Ռուսաստան դէմ պիտի ըլլայ նախկին Խորհ. Միութեան մէջ ամերիկեան կամ եւրոպական խաղաղութեան նախաձեռնութեան: Սակայն այնքան ատեն որ Եւրոպական Միութեան եւ ՕԹԱՆ-ի դռները պիտի չբացուին Վրացիներուն, Մոլդավներուն, Ուկրանացիներուն առջեւ, ՀԱՊ-ի տարածքին վրայ Ռուսաստանի ազդեցութիւնը պիտի մեծնայ: Պուտինի նախագահութեան Բ. շրջանին հաւանական կը թուի որ Ռուսաստան - Արեւմուտք գործընկերութեան ապագան որոշուի ոչ թէ Պրիւսէլի, Ուաշինկթընի, Լոնտոնի, Հռոմի կամ Պէրլինի, այլ՝ աւելի կնճիռներու շրջաններուն մէջ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, կազմակերպութեամբ Գոնգորտիա, Մգկիլ եւ Մոնրէալ համալսարաններու հայկական ուսանողական միութիւններուն, շարք մը գիտաժողովներ տեղի ունեցած են նուիրուած Ի. դարու առաջին ցեղասպանութեան: Առաջին դասախօսութիւնը տեղի ունեցած է Մարտ 19ին, դասախօսը եղած է Խաչիկ Տէր Ղուկասեան, ապա՝ Ապրիլ 4ին, ՀԲԸՄ-եան կեդրոնին մէջ, դասախօսած է տոքթ. Հիլմար Գայզէր, Ապրիլ 5ին՝ Մգկիլ համալսարանին մէջ, կրկին դասախօսած է տոքթ. Գայզէր, Ապրիլ 6ին, Գոնգորտիա համալսարանին մէջ՝ տոքթ. Գայզէր, Ապրիլ 8ին, դասախօսած է տոքթ. Լորն Շիրինեան, հուսկ, Ապրիլ 17ին տեղի ունեցած է վեցերորդ դասախօսութիւնը Մոնրէալի համալսարանին մէջ, ուր խօսած է Սիմոն Փայասլեան:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԳԼԱՁՈՐ

Տարեգիրք Դպրեվանուց

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան

2002 - 2003

Կաթողիկոսութիւն Հայոց

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

Անթիլիաս - Լիբանան, 2003

***

ՀԱՍԿ

Պաշտօնական Ամսագիր

Կաթողիկոսութեան Հայոց

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

Թիւ 11-12,

Նոյեմբեր - Դեկտեմբեր 2003

Անթիլիաս - Լիբանան

ցած են որ դիչերը անպայման ութ ժամուան քունի պէտք ունին, կը դառնան դիւրագրգիռ եւ ջղայնապէս լարուած, երբ հինգ կամ վեց ժամ միայն քնանան, իսկ այս դիւրագրգիռ վիճակը յաջորդ գիշերը ա՛լ աւելի կը չէզոքէ զիրենք արդիւնաւորով քնանալէ, ինչ որ նոր բարդութիւններու պատճառ կրնայ դառնալ եւ այսպէս շարունակաբար... Այս հիւանդագին հոգեվիճակը անպայման սրբագրել հարկ է: Օրինակ, անկողին մտնել այն պահուն միայն երբ ենթական ինքզինք յոգնած կը զգայ. անկողինը լոկ քնանալու ծառայեցնել (չընթերցել, հեռատեսիլ չդիտել, չուտել, եւլն.): Վերջապէս, լքել մահճակալը եթէ 20 վայրկեանէն քունը չգայ. քանի որ տարբեր ձեւով վարուիլը ջղային պրկումը սաստկացնելէ զատ նպաստ մը չի բերեր:

Այս փորձերուն արդիւնքները հետեւեալ պատկերը կը ներկայացնեն. երկու տարուան ընթացքին անքնութենէ տառապողներուն 78 տոկոսը վերագտած է իր քունը հոգեբանական դարմանումով: 75 տոկոսը բժշկուած է խառն դարմանումի եղանակով (հոգեբանական + դեղահատի գործածութիւն), իսկ 56 տոկոսը միայն յաջողած է դարմանուիլ միայն քունի դեղերու միջոցաւ: Իսկ 12 եւ 24 ամսուան հետեւողական շրջանէ մը յետոյ հաստատուած է որ այս կացութիւնը մնայուն եղած է հոգեբանական դարմանումի ենթարկուածներու մօտ, մինչդեռ անհետացած՝ անոնց մօտ որոնք դեղահատով քնացած են:

Հիւանդագին անքնութեան հարցը առողջ տարեց անձերուն 12-էն 15 տոկոսը կը չարչարէ, ըստ ժամանակագրական տուեալներու: Մինչդեռ այս անձերուն միայն 15 տոկոսը դարմանումի ենթարկուած է եւ հազիւ 5 տոկոսը բժիշկի դիմած է:

Քաղեց՝ Ս. ՇԷՐԻՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

5

- Անտո՛ն, այդ ի՞նչ է... Ըսէ՛, ինծի, ըսէ՛, կը սիրե՞ս զիս... Կը սիրե՞ս տակաւին...

- Այո՛... այո՛... մանաւանդ հիմակ... ա՛խ, ինչո՞ւ եկաք... ինչո՞ւ...

- Խեղճ Անտոնս... Ես ալ կը սիրեմ քեզի: Եւ ես քեզի հիմակ աւելի մաքուր կերպով կը սիրեմ: Եթէ կ'ուզես մեծ քրոջ մը պէս: Անտո՛ն, եթէ բանի մը պէտք ունենաս, ինծի գրէ:

- Շնորհակալ եմ: Ոչ մէկ բանի պէտք չունիմ: Շատ շնորհակալ եմ:

- Գիտե՞ս, Անտոն, քու ազգականուհիդ՝ Մատամ Սոֆին քովս առած եմ իբրեւ սենեկապանուհի:

- Իրա՞ւ... Ո՛չ, չէի գիտեր...

- Կ'երեւի շատոնց է Բերա բարձրացած չունիս:

- Ո՛չ, շաբաթը քանի մը անգամ Բերա կ'երթամ: Սոֆին սակայն չեմ սիրած: Իր տղան՝ Էթիէնը կը սիրեմ:

- Ինչո՞ւ չես սիրեր Սոֆին:

- Անիկա ինքզինքը «Փրէնկ» կ'անուանէ:

- Բայց ի՞նչ կ'ըլլայ ատկէ: Իրաւ ալ «փրէնկ» է:

- Հայերը չի սիրեր:

- Բայց քեզ կը սիրէ:

- Նախ՝ չեմ հաւատար իր սիրոյն: Անիկա իր զաւակը անգամ չի սիրեր: Սիրելու անընդունակ է: Բայց կեղծաւոր ըլլալով սիրել կը ձեւացնէ: Եւ եթէ զիս սիրէ օր մը՝ երբ հայ չէ որ պիտի սիրէ զիս: Զզուելի ու խենթ կին մըն է, նոյնիսկ աներես մը: Զմռնամ. շատ նիւթապաշտ է:

- Գիտեմ, Անտոն, հանդարտէ՛, ամէն բան գիտեմ: Եւ գիտնալով հանդերձ ամէն բան պատմած եմ իրեն, մեր յարաբերութեան մասին: Իր տան մէջ սենեակ մը կահաւորել տուի: Շաբաթը անգամ մը ամէն չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ, ինծի պիտի գաս գտնել այնտեղ:

- Սոֆին ի՞նչ կ'ըսէ...

- Սոֆի՞ն... Բայց անիկա իմ քովս ստրուկի պէս է: Ան խանդավառուած է: Այդպէսով ինծի մօտեցած ու կապուած կը կարծէ: Սոֆին երբոր վճարուած է, ա՛լ առարկութիւն չունի ընելիք:

- Բայց ես փաշային դէմ չեմ կրնար ... երկրորդ անգամ...

- Փաշան բան մը չի կրնար գիտնալ... Եւ սէրը Սուլթանէն ուժով է, այնպէս չէ՞, Անտոն...

- Ֆրանչէսքա, ես կը խօսիմ Սոֆիին հետ ու լուր կըղրկեմ քեզի: Հիմակ, այս օրերս, ինծի համար անկարելի է...

- Կը սիրե՞ս զիս...

- Այո՛, Ֆրանչէսքա, կ'երդնում:

- Ուրեմն այս չորեքշաբթի պէտք է անպատճառ գաս: Քեզի կարեւոր ըսելիքներ ունիմ:

6

«Վերջապէս վարագոյրը գոցուեցաւ Նոյեմբեր 29՝ 1868. եւ ազգը որ խորութեանց նիւթով հարուստ է, գոնէ Պէշիկթաշլեանի դագաղին բոլորտիքը միաբան էր, եւ իր մեծ ու պզտիկ մասերն, եւ ամէն վիճակի մարդիկ յուղարկաւորութեան փառաւոր հանդէսին գտնուեցան, դամբանականներ խօսուեցան եւ հանգանակութեամբ համեստ մահարձան մը դրուեցաւ գերեզմանին վրայ»:

Իր մտերիմ բարեկամը՝ Գրիգոր Օտեան էֆէնտի ի պատասխան իր այս տողերուն՝

Ի հանգիստն իմ հողոյ մրտից անդրէն
բնկողմանեալ,
Ո՛հ մերթ հոգիս ըղձայլեալ գայցէ
վայրացն այն այցելու,
Գրտցէ ըղմարդ, զրտցէ զպուրակ
եւ զերգեցիկն թռչնիկ,
Եւ զքեզ Քաղցրիկ բարեկամ որ զիս
միացնէ յիշես եւ լաս...

Այս ոտանաւորը իր շիրմին ուղղեց.-

Ցրտասարսուռ մառախլապատ ի վիմէդ
Թող շող արփի ցոլայ սփռի
յընդհանուրս.
Աւիւն հոգւոյդ ճաճանչ հատեալ
յարփենայն
Ցար ցոլացիկ ի թրթռականդ յերգս
աղու.
Քնարաց ի քնարս իբր զնշոյլ յալեաց
յալիս
Աւանդեսցէ ապագայից զանուն քո,
Պէշիկթաշլեան այս քո բաժին յետ
մահուդ

Եւ այս քաղցունք խառնեալ յարտօսր
մրտերմից:

Նոյնպէս Գեր. Երուանդ Հիւրմիւզեան, այս տողերը իր շիրմին նուիրեց.-

Աստ Պէշիկթաշլեան հանգչի Մկրտիչ,
Անունն անամփոփ յանձուկս յայս ի կին,
Սիրելի ազգին, եւ ազգին ի սէր
Եղեալն անձնատուր բոլորանուէր,
Սիրտ ազնուազուր եւ հանճար վրսեմ
Գեղապարելով ի նմա ի ճահ ճեմ,
Ի մանուկ տիոց խոհեմ եւ ըզգօն
Քաղաքավարեալ ի բարս եւ ի կրօն.
Քերթող հոգեշարժ ի թատր եւ ի քնար,
Ամբիծ յերկոսին դաշնակեալ զլար:
Քառասնամինք ելի ըզկենցաղ,
Համազգեաց քնուից ի սուգ եւ աւաղ,
Նոցին շնորհապարտ սէր եւ սուգ եւ
աւաղ,
Նոցին շնորհապարտ սէր եւ վարկ
անկեղծ
Կանգնէ զայս նըմա յիշատակ անեղծ:

«Մեզի պարտք կը համարինք այս համառօտ գրութիւնը վերջացնել այս տողերով, զոր իւր աշակերտաց առաջիններէն երգեց օրիորդ Սրբուհի Վահանեան»:

Օրիորդի երկար քերթուածէն ահա քանի մը տող.

Երգոյն ի յուր՝ ատելութիւն, ոխ
շիջանէր.
Աչկունք հրացայտ զորովանօք
ժըպտէին.
Եւ զիրերօք փարէին սիրտք
բաժանեալք.
«Եղբարք եմք մեք» խնդրաբարբառ
ձայնեալ շուրջ:

(Շար. 27)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԳԼԱՄԱՐ.- Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Փափազեան 70 Եւրօ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ.- Մարի Պէրպէրեան կը նուիրէ 30 Եւրօ «Յառաջ»ի բարգաւաճման, Իգապէլ Սարգիսեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

ՆՈՒԷՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ.- Սոնիա եւ Րաֆֆի Փիլիկեան 50 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման, Կարօ Յովսէփեանի ընտրութեան առիթով Փրովանս - Ալփ - Գոթ տ'Ազիւրի Շրջանային Խորհուրդին:

HAMAZKAINE FORUM 2004

10e ANNIVERSAIRE

12-18 juillet Beyrouth, Liban (facultatif)
19-31 juillet Erevan, Arménie

A l'occasion de son 10e anniversaire, le Forum culturel des étudiants Hamazkaine offre aux participants l'occasion de découvrir la culture arménienne dans le cœur de la Diaspora (Liban) et dans la mère patrie en Arménie.

Une opportunité exceptionnelle pour vous de profiter de ce programme pour planifier dès maintenant vos vacances d'été et de vivre deux ou trois semaines inoubliables d'activités culturelles et d'amitiés nouvelles.

Le Forum Hamazkaine offre aux participants :

— Une immersion totale dans la culture et l'histoire arméniennes;
— Une opportunité exceptionnelle pour faire la connaissance d'universitaires arméniens d'Arménie et de la Diaspora;
— L'occasion d'assister à une série remarquable de conférences données par d'éminents spécialistes et professeurs;
— Des ateliers de réflexion autour des problèmes actuels de la jeunesse;
— La visite d'institutions arméniennes, de musées, d'églises et d'autres sites historiques;
— Des concerts et des représentations théâtrales;
— L'organisation d'un gala amateur et d'une soirée d'adieux qui se prolonge jusqu'à l'aube pour clôturer un séjour unique.

Frais de participation (hors billet d'avion)
Liban :
350 US$ en pension complète
200 US$ en demi-pension
Arménie :
650 US$ en pension complète
400 US$ en demi-pension

Contacts en Europe :
— Sella Tenjoukian (Londres)
Tél.: (44-20) 7603-8452
Fax : (44-20) 7603-9518
E-mail: stenjouk@aol.com

— Hourig Baghdassarian (Paris)
Tél./Fax : (33-1) 42 29 10 24
E-mail : navasti@wanadoo.fr

Visitez notre site:
www.hamazkayin.com

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ARNOUVILLE-LES-GONESSE

Semaine arménienne

— DIMANCHE 25 AVRIL à 15h30
Concert
Présentation de la musique arménienne par Claude MUTAFIAN.

***

Quintet à cordes KHROMA dirigé par Haïk DAVTIAN
Salle Chares Aznavour

— DU LUNDI 26 AU VENDREDI 30 AVRIL
Exposition
Photographies d'Arménie et miniatures arméniennes
Salle Chares Aznavour

— LUNDI 26 AVRIL à 20h30
Diapositives
Présentées par Haïk DER HAROUTIOUNIAN
Salle Chares Aznavour

— MARDI 27 AVRIL à 18h30
INAUGURATON de la stèle arménienne
Angle des rues Jean Jaurès et Saint-Just

— MARDI 27 AVRIL à 21h
Duo piano et violon
Haïk DAVTIAN & Arthur AHARONIAN
Salle Chares Aznavour

— MERCREDI 28 AVRIL à 20h30
Conférence débat
Yves TERNON: Histoire de l'Arménie.
Ara KRIKORIAN: Actions menées pour la reconnaissance du génocide arménien.
Salle Chares Aznavour

— JEUDI 29, VENDREDI 30 AVRIL à 10h et 14h
Conte musical jeune public
Du ciel d'Arménie, trois abricots sont tombés...
Salle Garvarentz

— JEUDI 29 AVRIL à 20h30
Cinéma
ARAM de Robert KECHICHIAN
Salle Chares Aznavour

— VENDREDI 30 AVRIL à 20h30
Ballets
NAVASART
Salle Chares Aznavour

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ Օգնութեան Միութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը Իրաքահայութեան ի նպաստ կատարած իր հանգանակութենէն 60.000 տոլարի գումար մը փոխանցած է Պաղտատի Հայոց Առաջնորդարանին: Այս գումարը յատկապէս պիտի տրամադրուի չքաւոր եւ մանաւանդ փոքր տարիքի երախաներով ընտանիքներու անմիջական կարիքներուն:

Մինչ հանգանակութիւնը տակաւին կը շարունակուի, գոյացած գումարները պարբերաբար պիտի փոխանցուին Առաջնորդարանին, նոյն պայմաններով:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը որ ցարդ հանգանակած է 2.680 Եւրօ, կը շարունակէ այս դրամահաւաքը մինչեւ 2004 Ապրիլի վերջը:

Շարունակեցէք ձեր մասնակցութիւնը բերել այս մարդասիրական կոչին:

Envoyer vos dons à :
Croix Bleue des Arméniens de France
Collecte Irak
17, rue Bleue — 75009 Paris

Commémoration du 89ème anniversaire du génocide arménien

PARIS

VENDREDI 23 AVRIL.- 18h30 : Ravivage de la flamme du Soldat Inconnu (Arc de Triomphe), suivi de la veillée commémorative à 20h, organisée par les associations de jeunesse arménienne, Parvis des Droits de l'Homme (Place du Trocadéro).

SAMEDI 24 AVRIL.- 15h30 : Rassemblement devant la statue de Komitas (Place du Canada, Paris 8e). 16h : Départ de la manifestation en direction de l'Ambassade de Turquie, avec une halte, Place du Trocadéro.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 24

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ԵՒ ԱՂՕԹՔԻ ՕՐ

վասն երանեալ հոգւոցն
1915-Ի ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀ
ԲԻՒՐԱՒՈՐ ՄԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑՆ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 15ին՝
ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Notre-Dame de Paris

Mgr GREGOIRE GHABROYAN
Eparque des Arméniens catholiques de France
célébrera la **Divine Liturgie en rite arménien**
pour la commémoration du 89e anniversaire du martyre d'un million et demi d'Arméniens tués en Turquie en 1915-1918.
Le Dimanche 25 avril à 15h en la Cathédrale Notre-Dame de Paris.
L'homélie sera prononcée par Mgr MICHEL DUBOST
Evêque d'Evry-Corbeil-Essonne

C.C.A.F.

CONSEIL DE COORDINATION DES ORGANISATIONS ARMENIENNES DE FRANCE

Communiqué de Presse

SAMEDI 24 AVRIL A 15H30
Manifestation et commémorations

NON A L'ENTREE D'UNE TURQUIE NEGATIONNISTE EN EUROPE.

Le CCAF (Conseil de Coordination des organisations Arméniennes de France), les citoyens français et les Européens commémoreront le samedi 24 avril 2004 le 89ème anniversaire du Génocide des Arméniens perpétré par le gouvernement turc en 1915, premier génocide du XXème siècle.

A qelques semaines des élections du 13 juin qui seront marquées par la question de l'adhésion de la Turquie dans l'Union européenne les manifestations de cette année poursuivent les objectifs suivants:

1) Dénoncer la politique des gouvernements turcs successifs qui, en organisant jusqu'à aujourd'hui la négation du crime, s'en font les complices.

2) Faire part de l'inquiétude des communautés arméniennes d'Europe, constituées par les survivants et leurs enfants, face à la perspective d'intégration d'un Etat turc dont le négationnisme s'inscrit dans la suite logique de la solution finale.

3) En appeler à la fermeté des exécutifs européens et demander l'application de la résolution votée par le parlement Européen le 18 juin 1987 qui conditionne toute intégration de la Turquie à sa reconnaissance préalable du génocide arménien.

Réviser l'histoire ou «oublier» les victimes de 1915 serait les assassiner une seconde fois et trahir les fondements et les valeurs d'humanisme sur lesquelles veut se construire l'Europe.

L'élargissement de l'Europe, s'il devait s'étendre à la Turquie, ne saurait s'opérer sur le cadavre caché du peuple arménien.

Fondation Léa et Napoléon Bullukian
Subventions 2004

offre aux associations arméniennes de bienfaisance relevant de l'Eglise d'Etchmiadzine

ENVOYER UN DOSSIER AVANT LE 1er JUIN 2004
Fondation Léa et Napoléon BULLUKIAN :
2, rue Professeur Pierre Marion — 69410 CHAMPAGNE au MONT D'OR

Chaque dossier doit impérativement comporter un RIB, les statuts, la composition du Bureau et du Conseil d'Administration. Tout dossier incomplet sera refusé.

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 22
JEUDI
22 AVRIL
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20·930 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20·930

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՈՃՐԱՓՈՐՁ ՄԸ ԵՒՍ 60 ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ 200 ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 21, վաղ առաւօտեան է որ ոճրափորձեր գործուած են Պասրայի երեք ոստիկանատան դէմ: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 60 մեռեալ կար եւ 200 վիրաւորներ, որոնց մէջ մեծ թիւով երախաներ:

Նախորդ օրն ալ Պաղտատի մէկ արուարձանին բանտին վրայ է որ յարձակում մը գործուած էր հրաղունդերով եւ որու հետեւանքով Ապու Ղարիպ բանտի 22 դատապարտեալներ մեռած էին եւ աւելի քան 100 ուրիշներ ալ վիրաւորուած: Բանտը համախմբումի ուժերու պաշտպանութեան եւ մատակարարութեան տակ էր: Վայրը նաեւ զինուորական խարիսխ է համախմբումին համար: Իրաքցի ապստամբներ յարձակում գործած են նաեւ Մուսուլ ամերիկեան զինուորական շարասիւնի մը վրայ, ամերիկացի մէկ զինուոր մեռած է եւ չորս ուրիշներ ալ վիրաւորուած: Ֆալուճայի ոստանի բերդին մէջ, Ամերիկացիք ութ Իրաքցիներ սպաննած են:

Այս ամբողջին հետեւանքն այն եղած է որ Ամերիկացիք փակած են կառուղիները եւ վերջ տուած երթեւեկին, առաջքն առնելու համար յարձակումներուն: Ուաշինկթըն արդէն մտահոգ է, որովհետեւ Սպանացիներէն եւ Հոնտուրասէն ետք, դոմինիկեան ուժերն ալ կը հեռանան Իրաքէն, նոյնը կ'ընէ Սալվատոր: Համախմբումի ուժերը կը հովանաւորուին Ամերիկացիներու կողմէ եւ ոչ ՄԱԿ-ի, ուստի իրական ոչ մէկ կապ կը միացնէ այս երկիրները եւ ինչ ուզեն այն կ'ընեն:

Իրաքի այս կացութեան առթիւ է որ Գանար Աէշէնէ (Ապրիլ 21) կը յիշէ ամերիկեան ուժերու սպայակոյտի պետին այս յայտարարութիւնը.- «Երբեք չէ պատահած պատերազմի պատմութեան մէջ -եւ պատերազմը իր բնոյթով անողոք է- աւելի մարդկային արշաւանք մը քան այն զոր կը տանի համախմբումը: Ամերիկացի մարտիկները ամէնէն բիրտ, բայց նաեւ ամէնէն քաջերն են աշխարհի եւ անոնք են նաեւ որ ամէնէն աւելի գութ ունին»: Ու երգիծաթերթը կը խորհրդածէ՝ հաւանաբար այդպէս կը մտածեն Իրաքի 9000 մեռեալներու (ոչ զինուորական) ընտանիքները, զոհ գացած 2003 Մարտ 19էն ի վեր...:

ԱՄՆ-ու Արտաքին նախարար Գ. Փաուըլ կը ջանայ ապահովութիւն տալ որ համախմբումը զօրաւոր է եւ վճռական եւ ուրիշ մեկնող պիտի չըլլայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԼԷՐ որոշում մը տուած է, որ կրնայ տակն ու վրայ ընել եւրոպական կառոյցը: Արդարեւ, Ապրիլ 20ին, յայտարարած է Երեսփոխանական Ժողովին առջեւ որ հանրաքուէի պիտի դնէ Եւրոպական Սահմանադրութիւնը: Շեշտած է.- «Ժամն է միանգամընդմիշտ գիտնալու թէ այս երկիրը, Մեծն-Բրիտանիա, կ'ուզէ՞ թէ ոչ որոշումի գործընթացին կեդրոնը ըլլալ»: Աշխատաւորական իր կառավարութիւնը արդարացուցիչ չէր գտներ նման հանրաքուէի մը: Վարչապետը չէ ճշդած թուականը եւ բնոյթը: Սկզբունքով, Սահմանադրութիւնը պէտք է վաւերացուի Յունիսի եւրոպական վեհաժողովին: Անոր նպատակն է փոխարինել եւ պարզ դարձնել ցարդ գոյութիւն ունեցող դաշնագրերը: Կը ձգտի Միութեան գլխաւոր արժէքները հաստատելու եւ Միութեան սահմանադրական նկարագիրը ճշդելու: Հակադրեցութիւնները յստակ չեն Ֆրանսայի մէջ: Պլէրի դիրքին կողմնակից են «դաշնակցային Եւրոպայի մը» հակառակորդները, ինչպէս Ֆ. տը Վիլիէ: Ան յայտարարած է՝ «կեանքիս մէջ առաջին անգամն է որ կը ցաւիմ որ Անգլիացի չեմ» եւ կը գտնէ որ Ֆրանսայի փրկութիւնը Անգլիայէն կ'անցնի: Այն կարծիքը կայ նաեւ որ Ֆրանսա նոյն քայլը պէտք է առնէ: Սահմանադրութիւնը պէտք է ընդունուի միաձայնութեամբ:

ՎԵՆԻՍՈՒԷԼԱՅԻ (Լինի արուարձաններէն) Իմամը հալածեալ կերպով երկրէն արտաքսուեցաւ եւ Ապրիլ 21ին, պարտէր

(Շար.ը Դ. էջ)

ԼԸ ՄԱՆԻ ՖՐԱՆՔԵՒԹՐՔԱԿԱՆ ԽՐԱԽՃԱՆՔԸ ԱՊՐԻԼ 24ԻՆ

Մառն լա Վալէի հայկական մշակութային ընկերակցութիւնը Ապրիլ 19ին կը տեղեկացնէր թէ «Լը Ման մեր քաղաքը» թերթը որ քաղաքապետարանին օրկանն է, Ապրիլի թիւին (259) մէջ կը ծանուցանէ ֆրանքեւթուրք ընկերակցութեան մը կողմէ կազմակերպուած տօնական ընթրիք մը, Ապրիլ 24ին: Անով ու Թրքական ու ֆրանսական ֆոլքլորիք պարերով կը փակուի նոյն ընկերակցութեան կազմակերպած երկշաբթեայ յայտագիրը:

Ֆրանսան ազատ երկիր է ու ոչ ոք կրնայ պարտադրել Ի. դարու առաջին ցեղասպանութեան զոհերը յարգել... մտածողներ գտնուին հաւանաբար: Թերեւս: Բայց որպէս այդ ցեղասպանութիւնը պաշտօնապէս ճանչցած ու այդ մասին օրէնքի տէր երկրի մը իշխանութեան մէկ մասնիկը, Լը Մանի քաղաքապետարանը կրնար Թուրքերու ծուղակը չիյնալ: Քիչ մը աչալրջութիւն պիտի չվիրաւորէր հոն բոյն դրած ֆրանքեւթրքական այդ բարեկամութիւնը: Բայց, նախ երկրին պաշտօնական կեցուածքին, ապա մէկուկէս միլիոն զոհի հանդէպ փառաւոր արհամարհանքի մը փաստէն պիտի փրկէր քաղաքապետարանը: Ցետոյ, ի վերջոյ, կայ նման պարագաներու ինքզինք պարտադրող իրականութիւնը թէ անգիտանալը (կատարուածը այդպէս մեկնաբանելու բարեմտութեամբ) ուրացումին կէս ճամբան է. իսկ ուրացումը՝ ուղղակի չարիքին մեղսակցութիւն, ինչպէս նոր նոր կը յուշէր Ի. Թէրնոն նոյն նիւթով «Ֆիկառօ»յի իր յօդուածին մէջ («Ցառաջ», Ապրիլ 21):

Մառն լա Վալէի ընկերակցութիւնը Լը Մանի քաղաքապետ(*) Ժան-Գլօտ Պուլարի նամակ մը գրած է ուր ցաւ կը յայտնէ երեւոյթին նկատմամբ, անընդունելի կը նկատէ Թուականին զուգադիպութիւնը ու կը խնդրէ որ ան միջամտէ, ջնջելու համար որոշուած տօնախմբութիւնը. նոյն ատեն գործակցութեան պատրաստակամութիւն կը յայտնէ Հայերու առընչուած ցուցահանդէսի մը կամ մշակութային այլ նախաձեռնութեան մասնակցելու:

(*) Jean-Claude Boulard
Place Saint-Pierre
72000 LE MANS
Courriel: lemaire@ville-lemans.fr

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 20/21)

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՎԵՐՋԻՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան խօսելով վերջին շրջանի ներքաղաքական ծանօթ զարգացումներուն մասին, ըսած է թէ այնքան ատեն որ ընդդիմութիւնը հանգիստ, առանց փողոցները փակելու, առանց անօրինականութեան հանրահաւաք կը կազմակերպէ, թող ընէ: Իսկ իրենք կը շարունակեն երկիրը կառուցանելու գործը:

Ինչ կը վերաբերի կառավարութիւնը պաշտօնանկ ընելու շշուկներուն, ան ըսած է թէ այդ ուղղութեամբ որեւէ մտահոգութիւն չունի եւ թէ որեւէ տեղ արդիւնաւէտ կառավարութիւն մը չեն լուծեր: «Կառավարութիւնը որն ապահովում է պիւտճէի կատարողականը, որը տնտեսական աճ է ապահովում երկրում, ուղղակի անհեթեթութիւն է լուծարելը» շեշտած է ան, աւելցնելով որ վարչապետը կրնայ այդ ուղղութեամբ մտահոգութիւն չունենալ:

Ան հերքած է նաեւ Ազգ. Ժողովը լուծելու տարաձայնութիւնները, շեշտելով. «Չկայ այդպիսի նպատակ. արդիւնաւէտ աշխատելու հնարաւորութիւն մենք ունենք այս քաղաքական թիմով եւ աշխատելու ենք միասին առնուազն մինչեւ յաջորդ խորհրդարանական ընտրութիւնը»: Ռ. Քոչարեանի արժեւորումով՝ ընդդիմութիւնը այսօր աւելի լուրջ խթան է կառավարութեան համախոհական կազմին աւելի ներդաշնակ աշխատանքին ու որպէս այդ ինք շնորհակալութիւն յայտնած է կառավարութեան:

Ան կարեւոր չէ նկատած հանրահաւաքներուն մասնակցողներուն թիւը: Կարեւորը, ըսած է, հարցին էութիւնն է եւ նպատակը եւ կատարուածը ակնյայտ է որ ոչ մէկ սահմանադրական կարգի հետ որեւէ առնչութիւն ունի. ժողովուրդը պէտք է հասկնայ որ տարուածը իր պայքարը չէ եւ ինք խումբ մը մարդոց կողմէ կը գործածուի, իրենց նպատակներուն իրագործումին համար:

***

ՇՔԱՆՇԱՆԻՆ ՏԷՐԸ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՉԷ, ԱՅԼ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Հակադրելով Ս. Կապուտիկեանի կողմէ «Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանին ետ տրուելուն, նախագահ Ռ. Քոչարեան ըսած է. «Սեփական պետութիւնը պէտք է յարգել, յատկապէս մեր մեծերի կողմից պէտք է յարգուի, այլ ոչ թէ անձնաւորուի»: Բացատրած է թէ շքանշանը ոչ թէ նախագահինն, այլ Հայաստանի Հանրապետութեանն է: Այդ առթիւ յիշած է թէ ըստ իր տեղեկութեան մեր մեծերէն ոչ մէկը Խորհ. Միութեան պարգեւներէն հրաժարած էր երբ այս վերջինը «Օղակ» գործողութեամբ հայաթափ կ'ընէր Ղարաբաղը, Շահումեանը եւ շարք մը այլ վայրեր:

***

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆԸ

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մէջ Գարեգին Բ.ի նախագահութեամբ Ապրիլ 20-ին հայաստանեան թեմերու առաջնորդներու ժողով գումարուած է. օրակարգին վրայ գտնուած են քրիստոնէական դաստիարակութեան, թեմական ու համայնքային կազմակերպումներու խնդիրները: Ժողովը անդրադարձած է նաեւ Հայաստանի ներքաղաքական վիճակին եւ ուղերձ մը յղած ժողովուրդին: Հոն մտահոգութիւն յայտնուած է լարուած վիճակին շարունակութեան երեւոյթին եւ անընդունելի համարուած քաղաքական ցնցումներու տանող ճամբան, մանաւանդ շրջանին մէջ վճռորոշ զարգացումներու ներկայ կացութեան մէջ: Ըսուած է թէ ճակատումները կը խորացնեն անհանդուրժողութեան ոգին ու պառակտումը կը վտանգէ կայունութիւնը, մեր պետականութեան ապահովութիւնը:

Ժողովը Ապրիլ 24ի խորհուրդին առջեւ կոչ ուղղած է հաւատարիմ մնալու մեր զոհերու յիշատակին, հաշտութեամբ ունկնդրելու զիրար, որպէս գերագոյն նպատակ ունենալով հայրենիքի ներքին անդորրն ու կայունութիւնը, ժողովուրդին միաբանութիւնը:

***

ՊՈՒՏԱՓԷՇԹԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան Ապրիլ 20ին ընդունած է Հունգարիոյ Արտաքին գործերու նախարարի տեղակալը, որուն գլխաւորած պատուիրակութիւնը շրջանային այցով գացած է Հայաստան: Հանդիպումին ընթացքին անդրադարձ եղած է ՕԹԱՆ-ի դասընթացքներուն մասնակից հայ սպային սպանութեան դատին: Հունգարացի հիւրը ապահովութիւնը տուած է որ դատը կ'ընթանայ երկրին օրէնքներուն բծախնդիր կիրարկումով, հարցը անհարկի քաղաքականացումէ զերծ պահելու գիտակցութեամբ, պատասխանատուութեամբ:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Վ. Օսկանեանի եւ Է. Մամէդեարովի Փրակայի հանդիպումին մասին լաւատեսութեամբ արտայայտուած է Մինսկի խումբին ռուս նախագահը Ե. Մերզլեակով: Հոն հնչած գլխաւոր միտքը եղած է բանակցութիւնները շարունակելու կարեւորութիւնը: Առիկա ըսել տուած է Ադրբեջանի նախարարին որ երբ տակաւին սպառած չէ երկխօսութեան կարողականութիւնը, հարցը ռազմական ճամբով կարգաւորելու նախապատուութիւն չի տրուիր:

ՈՒՐՈՒԿՈՒԱՅԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑԱԾ ԱՊՐԻԼ 24-Ի ՕՐԷՆՔԸ

Ուրուկուայի նախագահը Խորխէ Պաժէ Ապրիլ 19ին վաւերացուցած է Խորհրդարանին վերջերս ընդունած օրէնքը որով ամէն տարուան Ապրիլ 24ը կը նշուի պաշտօնապէս որպէս 1915ի Հայ նահատակներու յիշատակի օր: Օրէնքը կը հրահանգէ որ պետական լրասփիւռները այդ օրը անդրադառնան նիւթին: Թէեւ օրէնքին մէջ «ցեղասպանութիւն» նշումը չկայ, բայց արդէն Թուրքիա դժգոհութիւն յայտնած է Խորհրդարանին քուէարկած բանաձեւին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Թրքական «Փոսթ Էքսփրէս» ամսաթերթը Մարտի թիւով բաժին մը յատկացուցած է ցեղասպանութեան նիւթին մասին երկրին մէջ տարուած պաշտօնական քաղաքականութեան, անոր միջոցին, հակազդեցութիւններուն: Նէշէ Օզան անոր սկզբնակէտ կը նկատէ 2001. Յունուարին Ֆրանսայի կողմէ ցեղասպանութեան ճանաչումը: Որպէս հակազդեցութիւն շրջանի համախոհական կառավարութիւնը Մայիս 25ին վարչապետութեան շրջաբերականով կը հիմնէ «Անհիմն ցեղասպանութեան պնդումներուն դէմ պայքարի համակարգումի խորհուրդ»ը: Անոր մաս կը կազմեն Սպայակոյտի, Արդարութեան, Ներքին ու Արտաքին գործերու նախարարութիւններու, Ազգ. ապահովութեան խորհուրդի, Ազգ. լրահաւաք գործակալութեան, պետական արխիւներու, Պատմութեան հիմնարկին ներկայացուցիչները: Այս խորհուրդը 2002ի սկիզբին ազդանշանը կու տայ նախակրթարաններու եւ միջնակարգերու կրթական ծրագրին մէջ ներգրաւելու «Հայկական, պոնտոսական եւ ասորական անհիմն պնդումներ»ուն նիւթը: Այդ հրահանգով ընկերային գիտութիւններու եւ պատմութեան դասագիրքերուն համար յաւելեալ բաժիններ կը պատրաստուին ու կը ղրկուին դպրոցները: Աշխատանք կը սկսի նոյն զուգահեռին վրայ փոփոխութիւններ ընելու նաեւ դասագիրքերուն մէջ:

Նոյն շրջանին կը կազմակերպուին գիտաժողովներ ալ, ուղղուած՝ պատմութեան եւ ընկերային գիտութիւններու ուսուցիչներուն, նախակրթարանի քննիչներուն: Անոնց մասնակցութիւնը պարտաւորիչ է. աւարտողներուն յատուկ վկայագիր մը կը տրուի: Այդ ընթացքներուն մասնակիցներուն կը բաշխուին նախապէս պատրաստուած էջեր. անոնց մէջ նշուած է թէ «անհիմն պնդումներու դէմ հանրային կարծիք պատրաստելու համար», ի՛նչ կէտերու պէտք է ուշադիր ըլլան, ինչ ըսեն, ինչ չըսեն: Թելադրուած են հետեւեալ գաղափարները. «Եթէ Անատոլուի մէջ կոտորածներ տեղի ունեցած են, անոնց հեղինակները հայկական քոմիթէներն են: Այն շրջանին որ Հայերը կը պնդեն թէ իրենք ցեղասպանութեան զոհ դարձած են, իրականութեան մէջ Թուրքերն են որ ցեղասպանութեան ենթարկուած են: Ցեղասպանութեան պնդումները Հայերուն համար միջոց են զութ շարժելով նեցուկ ապահովելու: Հայաստան ծաւալապաշտ ու գրաւող պետութիւն մըն է: Պէտք է ջնջէ իր սահմանադրութեան սկիզբի մասը ու Թուրք ժողովուրդէն, պետութենէն ներողութիւն խնդրէ»:

Ճշդուած են տակաւին այն արտայայտութիւնները որոնցմէ պէտք է խուսափի ուսուցիչը դասին ընթացքին. «Պատերազմական մթնոլորտին մէջ Թուրքերը կրնան կարգ մը Հայեր սպաննած ըլլալ... Ա. Աշխարհամարտին Հայերը Արեւելեան Անատոլուի մէջ բազմաթիւ Թուրքեր սպաննած ըլլալով, Թուրքերն ալ Հայեր սպաննած են... Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու բնականոնացման համար առաջին քայլը Թուրքիայէն պէտք է գայ...»:

Պատրաստուած յաւելեալ նիւթերը 2002-ին ղրկուած են դպրոցները. հոն ամենայն մանրամասնութեամբ նշուած է թէ ո՛ր նիւթը աշակերտին ի՛նչ խորացնել տալու նպատակով պիտի ուսուցուի: 2003ի սկիզբին հայթայթուեցան բոլոր միջոցները եւ ուսուցման ծրագրին մաս կազմեցին «անհիմն հայկական, պոնտոսական եւ ասորական պնդումներ»ուն վերաբերեալ գլուխները:

Ամսաթերթը յաջորդ էջին մէջ հրատարակած է «Խաղաղութեան համար պատմութիւն» խումբին անդամներուն հետ հարցազրոյց մը. խումբը կազմուած է որպէս հակազդեցութիւն պատմութիւնը գաղափարական պայմանաւորումի միջոց դարձնող մօտեցումին: Անդամներուն մէջ կան փաստաբաններ, պատմութեան ուսուցիչներ:

Անոնցմէ Մութլու Խօզթիւրք կը բացատրէ թէ ինչ նպատակով տեղի ունեցան վերոնշեալ գիտահաւաքները. նախ Անգարայի մէջ բոլոր քաղաքներէն առնուազն մէկմէկ ներկայացուցիչ խմբելով քանի մը օրուան ծրագիր մը կը կիրարկուի: Այդ մասնակիցները վերադառնալով իրենց քաղաքները հոն կը կրկնեն նոյն ծրագիրը: Կատարուածը մեկնաբանելով Խօզթիւրք կ'ըսէ. «Ուսուցիչները պարտականութիւն ստանձնեցին հաւաքելով իրենց պաշտօնակիցները, անոնց ըսելու. "տեսէք, բարեկամներ, հայկական ցեղասպանութեան պնդումները սա պատճառներով անհիմն են. Հայերը արժանի էին կատարուածին"»:

Կիրարկուած այս մարտավարութիւնը լուրջ անհանգստութիւն կը ստեղծէ ուսուցիչներու շարքերուն մէջ. պատմութեան ուրիշ ուսուցիչ մը Տիլարա Քահեաօղլու կ'ըսէ թէ յատկապէս այն ուսուցիչները որոնք կ'աշխատէին բազմաթիւ ցեղային ինքնութիւններու գտնուած շրջաններուն մէջ, լրջօրէն վրդովեցան. չըգիտցան թէ ինչպէս պէտք էր դասաւանդել այդ նիւթը. իրենցմէ պահանջուած ձեւով չէր ըլլար, տարբեր մօտեցումով ալ չէր ըլլար: Ոմանք որոշեցին իրենց գիտցած ձեւով դասաւանդել, ուրիշներ նախընտրեցին շրջանցել այդ գլուխները: Կան անշուշտ հնազանդներ ալ որոնք պահանջուած ճամբով կ'ընթանան:

Նոյն ուսուցչուհին կ'ըսէ թէ պատմութեան դասագիրքերուն մէջ Հայերու նիւթը նախապէս ալ կար. անցնող տարիներուն միջոց մը շատ ուշադրաւ, փարկաբեկող արտայայտութիւնները հանուած էին: Ներկայիս դարձեալ անոնց մէջ տեղ գտած են առանց որեւէ վերապահութեան դրի առնուած անհակակշիռ արտայայտութիւններ, դատումներ: Իրաւաբան Ֆէթհիյէ Չէթին ալ կ'աւելցնէ թէ նշուած ոճը միայն պատմական անցքերու չի վերաբերիր, բացայայտ յղումներ ունի ներկային ալ: Օրինակ, պատրիարքարանի մը դերին մասին խօսելով հոն կ'ըսուի. «արդէն օսմանեան տարածքին վրայ ապրող ոչ մահմետականներու նախաձեռնած ամէն ապստամբութեան մէջ գլխաւոր դերը կատարած են եկեղեցիները, օտար վարժարանները եւ փոքրամասնութիւններու վարժարանները»:

Տ. Քահեաօղլու կը պատմէ հետեւեալը. «Գուրթուլուշի մէջ նախակրթարան մը. թաղ մը ուր հայ աշակերտները ամէնէն մեծ թիւը կը ներկայացնեն. նըշուած նիւթով դասին հայ աշակերտ մը լալով կը բացագանչէ. "Ես մարդ սպաննած չեմ" ու դուրս կ'ելլէ դասարանէն»:

Ֆ. Չէթին կը մատնանշէ կացութիւն մը ուր իբր հետեւանք տարուած քաղաքականութեան հայ, ասորի կամ յոյն աշակերտը ինք իր մասին «լրտես», «թըշնամի», «դէշ» որակումներով պէտք է խօսի: Փաստաբանուհին առիկա չարչարանքի, դէշ վերաբերումի համազօր կը նկատէ:

Մ. Խօզթիւրք իր անձին օրինակով կ'ըսէ թէ փոքր տարիքէն ժողովրդավար նըկատած է ինք իր անձը. այսուհանդերձ, միջնակարգը գտնուած տարիներուն քարկոծած է իրենց դպրոցին պարտէզին կից յունական վարժարանին շէնքը: Տրուած դաստիարակութեան հետեւանքը եղած է առիկա. դաստիարակութիւն որ կը պահանջէ դասընկերը դաւաճան նկատել, աշխարհը, անոր անցեալը, իր երկիրը, անոր պատմութիւնը դիտել թշնամութեան ոսպնեակէ մը:

Ու եզրակացութիւնը այն է որ ուսուցումի այս ձեւը անդարմանելի հետքեր կը ձգէ պատանիներու ներաշխարհին մէջ:

Թերթը նիւթին առընչութեամբ քաղուածք մըն ալ ըրած է պատմութեան ու ընկերային գիտութեան դասագիրքերէն: Հոն կ'ըսուի օրինակ.

-- Հայերը Ա. Աշխարհամարտին իրենց յարձակումները աւելցուցին: Պատերազմական մթնոլորտը յարմար առիթ դատելով Թուրքերու ապրած քաղաքներու եւ գիւղերու վրայ արշաւներ գործեցին: Անգթօրէն սպաննեցին անչափահասները, կիները, ծերերը: Սկսան թիկունքէն հարուածել Թրքական բանակը որ կը պատերազմէր Ռուսերուն դէմ:

-- Մինչեւ Էրզրում, Կարս, Վան, Պիթլիս, Մուշ, Սիվաս, Կեսարիա, Անգարա երկարող շրջանին մէջ Հայերու կողմէ կոտորուած Թուրքերու մօտ հարիւր խըմբական գերեզմաններու գոյութիւնը փաստ է գործուած ոճիրներուն տարողութեան: Այդ տուածներուն համաձայն, Ա. Աշխարհամարտին ընթացքին մօտ կէս միլիոն Թուրք սպաննուած է:

-- Թէ՛ տարագրութեան, թէ՛ հայկական քոմիթէներու ապահովութեան ուժերու հետ բախումներուն ընթացքին կարգ մը Հայեր զոհ դարձած են: Անոնք աւելի հետեւանք են հիւանդութիւններուն, ինչպէս եղած է պարագան մահմետական բնակչութեան ալ:

-- Հայերը Սեւրի դաշնագրի բանակցութիւններուն պաշտօնապէս յայտնած են թէ պատերազմին կողմերէն մէկն են: Իսկ պատերազմին մասնակից կողմ մը պատերազմին մէջ կորսնցուցած իր գինուորներուն համար չի կրնար պնդել թէ անոնք ցեղասպանութեան զոհ դարձան:

-- Տարագրուած Հայերու լքած գոյքերը իրենց փոխանցուած են. իսկ անշարժ կալուածները աճուրդով ծախուած են եւ փոխարժէքը տէրերուն վճարուած:

-- Հայերը իրենց անհիմն ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչում ապահովելու նպատակով, լայնօրէն գործածած են լրասփիւռները: Այն Հայերը որոնք աշխարհի քաղաքականութեան մէջ որոշիչ դեր ունեցող երկիրներու մէջ կ'ապրին, շնորհիւ իրենց տնտեսական եւ քաղաքական ազդեցութեան, իրենց դասին զօրավիգ կեդրոններ ստեղծեցին: Որոշ հերթականութեամբ գործուած ահաբեկչական արարքներով անոնք ջանացին միջազգային հանրային կարծիքը սիրաշահիլ: Հիմնեցին ԱՍԱԼԱ-ն որ պատմութեան ամէնէն արիւնալի կազմակերպութիւններէն է:

-- Կարգ մը եւրոպացի եւ հայ գրողներ տարագրուած ու վերաբնակեցման պարտադրուած Հայերու թիւը չափազանցելով գործածեցին Թուրքերու դէմ: Մինչդեռ Ռուսերու կողմէ Արեւելեան Անատոլուի գրաւումէն ետք հայկական եւ ռուսական խժդժութենէն խոյս տուած Թուրքերու կորուստները Հայերուն ունեցածէն շատ աւելի ծանր են: Անոնք մահմետական ըլլալնուն, եւրոպացի կամ ամերիկացի ոչ մէկ գրող, կամ քաղաքական դէմք խղճի պարտք համարած է անոնց թշուառութիւնն ու աղէտը գրական ոճով պատմել, ինչպէս եղած է Հայերու պարագային:

Ամփոփեց՝
Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՖՈՐՈՒՄԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ

«Բնաւ եւս Ապրիլ 24» այս կարգախօսով տեղի ունեցաւ Եւրոպայի Հայկական Միութիւններու Ֆորումի խորհրդաժողովը, այս տարի Վալանսի մէջ, Ապրիլ 16-18 օրերուն: Վալանսի Հայ համայնքը կազմակերպչական աշխատանքներուն բերած էր իր մասնակցութիւնը:

Այս առթիւ Վալանս փութացած էին Հայաստանէն եւ եւրոպական երկիրներէն բազմաթիւ ներկայացուցիչներ, որոնց մէջ կը գտնուէին պետական, դիւանագիտական, կրօնական, քաղաքական եւ համայնքային կարեւոր դէմքեր:

Խորհրդաժողովը առաքելութիւնն ունէր արծարծելու Հայաստանի եւ Արցախի պետականութեան ամրապնդման խնդիրը եւ հայկական Սփիւռքի մասնակցութիւնը:

Ֆորումը որքան որ կը ջանայ բարձր մակարդակով արծարծել նման հարցեր, բայց իր աշխատանքներուն եզրակացութիւնը առ այժմ կը մնայ սահմանափակ, սեփական կալուածի սահմաններէն ներս: Բայց անպայման կը բերէ իր նպաստը յետագայ զարգացումներուն:

Ապրիլ 16ին, Ուրբաթ երեկոյեան, Վալանսի Հայ համայնքին կողմէ կազմակերպուած էր մասնաւոր ընդունելութիւն մը համաժողովի մասնակիցներուն համար Պուր լէ Վալանսի քաղաքապետարանի հանդիսասրահներէն մէկուն մէջ: Այստեղ, արտասանուեցան բարի գալստեան եւ շնորհակալական խօսքեր տեղւոյն հայ համայնքի ներկայացուցիչներուն, ինչպէս նաեւ Ֆորումի ընդհ. քարտուղար Պ. Թորոս Սաղըրեանի կողմէ: Իսկ յաջողութեան մաղթանքներ ըրաւ Պուր լէ Վալանսի քաղաքապետ - ծերակուտական Պերնար Փիրաս: Ընկերվարական և աջակողմեան քաղաքական ներկայացուցիչներու համատարապէս առիթ տրուեցաւ արտայայտուիլ խորհրդաժողովին մասին, որոնք ընդգծեցին Ֆրանսայի Ազգային ժողովին կողմէ քուէարկուած որոշումը ի նպաստ Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման եւ քննադատեցին Թուրքիոյ ուրացումի քաղաքականութիւնը:

Խօսքերէն ետք ներկաները ընթրիքով մը հիւրասիրուեցան:

Ապրիլ 17ին, Շաբաթ առաւօտեան ժամը 10ին, Վալանսի Նովոթէլ պանդոկի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ համաժողովի բացման պաշտօնական արարողութիւնը:

Իրերայաջորդ կերպով ողջոյնի խօսքեր արտասանեցին Վալանսի հայկական միութիւնները համադրող խորհուրդի նախագահ Պ. Ռոպէր Թիւֆէնքճեան, Ե.Հ.Մ.Ֆ.ի ընդհ. քարտուղար Պ. Թորոս Սաղըրեան, Պուր լէ Վալանսի քաղաքապետին ներկայացուցիչը, Հայաստանի Արտաքին գործոց նախարարութեան Սփիւռքի հետ կապերու գործադիր քարտուղար՝ Պ. Ջիւան Մովսիսեան, երեսփոխան՝ Պ. Փաթրիք Լապօն: Այս վերջինը ողջոյնի խօսքէ աւելի անդրադարձաւ Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան մասին: Իր տեսակէտով Թուրքիոյ անդամագրութեան առարկութիւնները պէտք չէ միայն աշխարհագրական եւ տնտեսական կէտերու վրայ դրուին, այլ պայման է դնել Հայոց ցեղասպանութեան Թուրքիոյ կողմէ ճանաչումի պայմանը եւ Մարդկային Իրաւանց հարցը: Պ. Լապօնի այս արտայայտութիւնը երկար ծափերու տեղի տուաւ: Պէտք է ըսել որ Պ. Լապօն կը տիրապետէ ճարտասանական արուեստին:

Ողջոյնի խօսքեր արտասանեցին նաեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան ներ-

ՍՏԱԼԻՆԻ ԽԵՉԱՓԱՌՆԵՐԸ

Հսկայական խեչափառներու բանակ մը պիտի ներխուժէ Եւրոպայի ծովերը: Ախոյժմէ միլիոնաւորներ Նորվեկեան ափերէն կը յառաջանան «ընդծովեայ անապատ» մը ձգելով իրենց ետին: Խաղաղականի այդ խեչափառները երեսունական թուականներուն Ստալին Արեւմտեան Ռուսաստան տարաւ, անոնք հոն բազմացան յատկապէս վերջին տասնամեակին ու հասան մինչեւ Նորվեկիա: Երբեմն մինչեւ 12 քկ. ծանրութեամբ այդ ծովային հրէշները այնքան տկուն են որ կ'ըսուի թէ առանց դժուարութեան կրնան ձիւպրալթար հասնիլ: Մասնագէտները կ'ըսեն թէ հաղուադէպօրէն հանդիպած են կենդանական տեսակի մը որ անոնց չափ պատշաճելու կարողութիւն ունենայ: Պատեհաւոր կենդանի, մամուռ, սատկած ձուկ, ձուկի հաւկիթներ, ամէն բան կ'ուտեն անոնք, անապատի վերածելով իրենց անցած վայրերը:

Նորվեկիական ձկնարուծութեան ընկերութեան մէկ պատասխանատուն «բընապահական ռումբ» որակած է այդ կենդանիները: Մինչդեռ ձկնորս Էյվիս աւելի ճակատագրապաշտ է. ան կ'ըսէ թէ ճիշդ է որ ծովուն յատակը անոնց անցքէն ետք կը նման Սահարայի, բայց այդ խեչափառները շատ, շատ համեղ են...

կայացուցիչ Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան, ներկաներուն փոխանցելով Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հայրական ողջոյններն ու հայրապետական օրհնութիւնները, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ներկայացուցիչ Մասիս վրդ. Զօպուեան կարդաց Արամ Ա. Կաթողիկոսի ողջոյնի գիրը, իսկ Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ եւ Ֆրանսայի Հայ աւետարանական եկեղեցիներու Միութեան կողմէ հանդէս եկան տոքթ. Քէյայեան եւ Վեր. Ժիլպէր Լեւոնեան:

Կարճ ընդմիջումէ մը ետք կատարուեցան քննարկումներ:

Ե.Հ.Մ.Ֆ.ի ընդհ. քարտուղար Պ. Թ. Սաղբեան զեկուցեց Հայաստանի եւ Արցախի պետականութեան ամրապնդման խնդիրը եւ հայկական Սփիւռքի դերը, իսկ Հիլտա Զօպոյեան՝ Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան թեկնածութեան հարցը եւ Եւրոպայի հայկական կազմակերպութիւններու դիրքորոշումը:

Զեկուցաբերները որքան որ կրնային խորացնել իրենց նիւթը Ֆորումի տրուեալ պայմաններու ծիրէն ներս, փորձեցին ընել:

Մեր համեստ կարծիքով, Սփիւռքը հաւաքականութիւն մըն է անդրազգային եւ ո՛չ տարածքային, բայց ունի իր ներ-ազգային կառոյցները: Կազմած մըն է, երկչոտ, վտիտ՝ աշխարհի քաղաքական դաշտին եւ պետութիւններու դրութեան դիմաց, բայց ունի իր ինքնուրոյն ուժը, հաստատուած՝ ընկերային կամաւորութեան վրայ: Սփիւռքեան կեդրոնացեալ վարչական կազմակերպութիւն մը, իր իրաւասութեան սահմաններով, անյղանալի կը թուի ըլլալ: Նման յղացք մը տակաւին սահմանուած չէ գտած մեր մէջ: Ատենն է թերեւս նման փնտռտուքներով զբաղելու:

Գալով Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան թեկնածութեան, տիկին Զօպոյեան շեշտեց թէ, եթէ հայկական կազմակերպութիւնները աշալուրջ չհետեւին խնդրոյն, Եւրոպայի քաղաքագէտներուն գործը կրնայ չհետեւիլ անոնց խօսքին:

Ցայտագրի վերջին մասը նուիրուած էր գրքի ներկայացման: Պ. Ալեքսի Կէօվճեան ներկայացուց «Ապրիլ 24» անունով իր գիրքը:

Երեկոյեան, հեռատեսիլի Ֆրանս - 3 կայանը նկարներ սփռելով կ'անդրադառնար Վալանսի համաժողովին:

Ապրիլ 18ին, Կիրակի առաւօտ, քննարկման աշխատանքները շարունակուեցան եւ ապա տեղի ունեցան ամփոփիչ ելոյթներ:

Կէսօրին, փակման արարողութենէն ետք, համաժողովին մասնակցողները, առաջնորդութեամբ հոգեւոր հովիւ Անդրանիկ Քհնյ. Մալճեանի ուղղուեցան դէպի Ապրիլեան յուշարձան:

Համադրող խորհուրդի նախագահ Պ. Ռոպէր Թիւֆէնքճեան եւ Ֆորումի ընդհ. քարտուղար Պ. Թորոս Սաղբեան, ծաղկեպսակ մը կը զետեղէին եւ հոգեհանգստեան արարողութեամբ կ'ոգեկոչուէր մէկ ու կէս միլիոն զոհերու յիշատակը:

Համաժողովի մասնակիցները մեկնելէ առաջ, Նովոթէլ պանդոկին մէջ կազմակերպած էին հացկերոյթ մը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ, Փետր. 20ին, իր մահկանացուն կնքած է երաժշտագէտ՝ Եղուարդ Յակոբեան: Ծնած էր 1920ին, աւարտած էր Գալուստեան ազգ. վարժարանը, ապա Ֆորոնֆիչի Ֆրէրներու երկրորդական վարժարանը: Երաժշտութեան հանդէպ իր սէրը զինքը մեկնելու մղած է Փարիզ, ուր 1950ին, չորս տարի հետեւած է Սեզար Ֆրանքի երաժշտանոցին դասընթացքներուն: Գահիրէ վերադարձին կազմած է «Եգիպտահայ երգչախումբը», զոր ղեկավարած է տասնամեակներ: 1955ին երաժշտութիւն դասաւանդած է Գալուստեան եւ Նուպարեան վարժարաններուն մէջ, միաժամանակ հիմնելով Ագատ Մանուկեան մանկա - պատանեկան երգչախումբը: 1961ին ստանձնած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ «Շնորհալի» երգչախումբին ղեկավարութիւնը: Ողբացեալը եղբայրն էր բանաստեղծ Ժագ Յակոբեանի:

***

ՆԻՒ-ՃԸՐԶԻԻ Յովնանեան վարժարանի սրահին մէջ, Ապրիլ 18ին, տեղի ունեցած է անգլիական Պի. Պի. Սի. հաղորդումներու «Հայաստան - տհը Պիթրէյտ» վաւերագրական ժապաւէնին ցուցադրութիւնը, կազմակերպութեամբ ՌԱԿ-ի «Արմէնեան - Յովսէփեան» ակումբին եւ Հ.Յ.Դ. «Դրօ» կազմակերպութեանց մըշակութային միութիւններու՝ Թէքէեանի եւ Համազգայինի մասնաճիւղերուն: Բացումը կատարած է ՌԱԿ-ի Շրջ. Վարչութեան փոխ ատենապետ՝ Նորայր Մըկրտիչեան: Ժապաւէնի նիւթն էր հայկական ցեղասպանութեան հակիրճ պատմութիւնը եւ վաւերական իրողութիւնը թէ Թուրք կառավարութիւնը որքա՛ն կըրնայ հերքել պատմական իրողութիւնը: Օրուան հիւրը եղած է Պի. Պի. Սի.ի թղթակիցը՝ Ֆիլիփ Ուիրն, որ ներկայացուած է Հ.Յ.Դ. «Դրօ» կոմիտէի վարչական անդամ՝ տիկին Քիմ Արզումանեանի կողմէ: Ֆ. Ուիրն անդրադարձած է ժապաւէնին պատրաստութեան դըժուարութիւններուն, ծանրանալով նաեւ թրքական եւ հաւանաբար հրէական ճընշումներուն վրայ: Ժապաւէնին մէջ ելոյթ ունեցող ցեղասպանութենէն վերապրող տիկին Ռէհան Քաջեան ներկայ եղած է եւ մեծարուած: Առիթ տրուած է ներկաներուն հարցումներ ընելու, որոնց պատասխանած է օրուան հիւրը:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, Մարտ 7ին, կազմակերպութեամբ Թէքէեան մշակ. միութեան տեղւոյն վարչութեան, գրական գեղարուեստական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է, նուիրուած Շահան Շահնուրի հարիւրամեակին: Բանախօսութեան կողքին գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, ընթերցումներով, երգով եւ երաժշտութեամբ: Շահնուրի գործերէն ընթերցումներ կատարած են Սիլվա Ամատունի Թոզաթլեան եւ Համբիկ Ճապուրեան: Շահնուրի կեանքին եւ գործին մասին խօսած է Մանուէլ Քէօսէեան տարիկայական վերլուծումներու արդիւնք եղող դասախօսութեամբ մը: Ան դիտել տուած է որ Մեծ Եղեռնէն փրկուած արեւմըտահայութեան մնացորդացը կը ցըրուէր աշխարհի չորս կողմը, բայց յատկապէս Փարիզի մէջ է որ ի մի կու գային գրական մշակներ: Շաւարշ Նարդունի, Հրաչ Զարդարեան, Վազգէն Շուշանեան, Զարեհ Որբունի, Նիկողոս Սարաֆեան, Բիւզանդ Թօփալեան եւ ուրիշներ: Բանախօսը անդրադարձած է նաեւ ֆըրանսագիր բանաստեղծին, հայերէն գըրելու ընդհատումին, մինչ աւելի ուշ կը վերադառնար, աշխատակցելով յատկապէս «Յառաջ»ին:

***

ՍԿԻՒՏԱՐԻ «Ճեմարան եւ Ներսէսեան - Երմոնեան» սանուց միութեան սրահին մէջ, Մարտ 27ին տեղի ունեցած է միջվարժարանային մրցում մը, որ մեծ խանդավառութիւն ստեղծած է: «Ընթերցանութեան մրցում» մը եղած է որ կը գատորոշուէր արտասանութեան մարզէն: Իրենց մասնակցութիւնը բերած են 27 աշակերտներ, որոնք կարգացած են երկու կտոր, մէկը ազատ, միւսը պարտադիր: Գաղափարին հեղինակները եղած են ուսուցչուհիներ՝ Եւգինէ Ինճիխուլեան եւ Ախաւնի Եղեկէլ: Ձեռնարկն ալ նուիրուած էր սկիւտարցի բանաստեղծ - արձակագիր՝ Անդան Խօզէրի: Դատակազմի անդամները եղած են Մաքրուհի Պ. Յակոբեան, Թագուհի Հալաճեան, Գլեմանս Չէլիք, Փայլինէ Թովմասեան եւ Կարպիս Խորասանճեան: Ամպիոնին վրայ կախուած էր Անդան Խօզէրի դիմանկարը: Հաւաքոյթը բացած է տիկին Եւգինէ Ինճիխուլեան տեղեկութիւններ տալով միութեան մասին: Հիմնուած 1950ին, միութիւնը 10 տարի անգործութեան դատապարտուած է հրդեհի մը հետեւանքով: 2000ին իր դռները վերստին բացած է վերանորոգուած ձեւով: Հետաքրքրական բնոյթ առած է աշակերտներու կատարած ընտրութիւնը: Սկսելով Ռուբէն Զարդարեանէն, շարունակուած է Ռ. Հատտէճեանով, Երուանդ Կոպէլեանով, Արշակ Զօպանեանով, Մնձուրիով, Յովսէփ Քէչիչեանով, Երուանդ Օտեանով, Վարդան Կոմիկեանով, Ծերենցով, Մկրտիչ Մարկոսեանով, Գրիգոր Զօհրապով, Լեւոն Բաշալեանով, Սուրէն Պարթեւեանով, Արամ Հայկազով եւ Օննիկ Ֆչըճեանով: Խօսք առած է տիկին Ազանի Եղեկէլ բացատրութիւններ տուած է Անդան Խօզէրի կենսագրութեան մասին: Ռ. Հատտէճեան արտայայտուած է դատակազմի որոշումէն առաջ եւ գտած որ 27 մասնակիցներն ալ առաջիններն են այդ մրցումին մէջ: Գնահատած է ձեռնարկը եւ իր ուրախութիւնը յայտնած որ բոլոր վարժարաններն ալ պատրաստակամութիւն յայտնած են մրցումին մասնակցելու: Դատակազմին կողմէ Կարպիս Խորասանճեան ըսած է որ շատ դժուարացած են ասոխ ճանաւորում մը ընելու համար, որովհետեւ աշակերտներու ցուցաբերած ընդհանուր մակարդակը ակնկալուածէն աւելի բարձր եղած է: Յարմար նկատուած էր նախ յիշատակումը 11 աշակերտներու: Մրցումը տեւած էր շուրջ հինգ ժամ: Վերջաւորութեան, վարչութեան ատենապետը՝ Արի Պօյաճեան շնորհակալութիւն յայտնած է աշակերտներուն, կազմակերպիչ ուսուցիչներուն, նուիրատուներուն եւ Սկիւտարի տիկնանց յանձնախումբին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

6

Անտոն ինքզինքը մինակ զգաց: Վախցաւ կեանքէն: Իր շուրջը՝ ամայութիւն: Իր ազգականներն անգամ օտար մարդիկ՝ իրեն համար: Զգաց, որ Ազգին նման ինք ալ մեծ բան մը կորսնցուց՝ Մկրտիչին մահով: Տեսաւ քանի մը անգամ Ֆրանչէսքան: Երկուքն ալ սառած էին իրարու համար: Անտոն մտախոհ էր արդէն: Ֆրանչէսքա սակայն կը համակրէր անոր ջերմութեան:

Երբ Անտոնի մէջ մտաւ ու տարածուեցաւ թանձր տխրութիւն մը՝ Ֆրանչէսքա պաղեցաւ իրմէ: Ու օր մըն ալ առանց «մնաս բարով»ի բաժնուեցաւ Անտոնէն: Ամիսներ վերջը Անտոն իմացաւ, որ ան ուրիշի մը հետ է: Սարսուռ մը ունեցաւ ու ըսաւ.

- Կիներուն ազգը այսպէս է:

Ու խմեց: Օղետան իր ընկերներուն մէջ ճանչցաւ Թօնին, որ կէս իտալացի մըն էր, իրեն հեռաւոր ազգական, հիմակ կիսով յունացած: Ամուսնացած էր հռոմ կնոջ մը հետ ու իր զաւակները յունացած էին: Անիկա գէր ու բարձրահասակ մարդ մըն էր: Կը նմանէր ծովահէնի կամ նաւաստիներու պետի: Իրբ զբաղում՝ տուներ ու խանութներ ծախելու կամ վարձու տալու միջնորդութիւն կ'ընէր: Երբեմն շատ գէշ, երբեմն ալ շատ լաւ շահեր կ'ընէր: Ապրուստի միօրինակութիւն չկար իր տան մէջ: Մերթ հարուստի տան կը փոխուէր իր բնակարանը, մերթ ալ հացը, չոր հացը կը պակսէր: Լաւ շահեր ունեցած օրերուն, ան իր տունը կը հրաւիրէր օղետան իր բարեկամները եւ ամբողջ գիշեր մը կերուխում կ'ընէին: Նուագ, պար, խաղեր, խնդութիւն: Կատարեալ հարսանիք մը:

Բիւզանդիոնի մէկ մանրանկարը կ'ըլլար իր տունը: Այնտեղ իբր կոչնական կարելի էր գտնել Հայեր, ամէն յարանուանութենէ, Իտալացիներ, Հռոմներ, Յոյներ, Ֆրանսացիներ, Աւստրիացիներ, Մալթացիներ, Լազեր ու նոյնիսկ Թուրքեր: Երբեմն ոստիկան մը, երբեմն ալ Թաղին պահապանը՝ պէքճի պապան՝ Մէհմէտը:

Անտոն Թօնիի տան մէջ ճանչցաւ շատ մարդիկ: Ու կինե՛ր: Այնտեղ ճանչցաւ նաեւ իր ազգականներէն շատեր, ամէնն ալ կաթոլիկ ու անոյշ ջուրի «փրէնկ»ներ: «Թաթլը սու փրէնկի»:

Անտոն հաճոյքով չէ որ կը յաճախէր Թօնիի տունը: Չէր սիրեր այդ մարդիկը: Նոյնիսկ Թօնին: Վստահութիւն չունէր այս վերջինին վրայ: Խարդախութեան, առեւ-փախաւութեան շատ մը պատմութիւններ բացէ ի բաց կը պատմուէին Թօնիին վրայ: Թօնի երբեմն ինք կը պատմէր իր սխրագործութիւնները: Ամէն կողմ պարք ունէր.- հացագործին, նպարավաճառին, մսագործին ու պարսիկ շրջուն վաճառականներուն: Նեղ օրերու մէջ անոնց քով կ'ըլլար Թօնի: Լայն օրերու ատեն անոնց քովէն անգամ չէր անցներ:

Իր դրան առջեւ շաբաթը քանի մը անգամ կը պարզուէին գայթակղութեան տեսարաններ: Մերթ հացագործն էր որ կը պոռար, կը կանչէր, կը սպառնար, կը հայհոյէր: Մերթ նպարավաճառը, մերթ ալ պարսիկ կողոպտուած վաճառականը: Փողոցին մէջ ներկայացում մըն էր այդ տեսարանը, այնքան հետաքրքրական ու ձրի:

Թօնի անշուշտ բացակայ կ'ըլլար: Թօնիին խեղճ կինն էր որ տկար պաշտպանողականը երբեմն կը ցուցադրէր: Հազիւ թէ պաշտպանողական մը: Շատ անգամ ալ ան կը չքմեղացնէր ինքզինքը ըսելով.

- Ես յանցաւոր չեմ: Ամուսինս գնա՛ գտիր: Դուք էք յանցաւորները: Իրարու մէջ կարգադրեցէք: Կորսուէ՛:

Թաղեցիները պատուհանները կ'ելլէին՝ այս տեսարանը վայելելու համար:

Ու իրարու մէջ կը քննադատէին, կը բամբասէին Թօնին:

- Աւազակին մէկն է: Անամօթը...

Թօնի սակայն հեղինական ժպիտով մը կ'ըսէր.

- Թող դեսպանատուն երթան: Ես էնճէպի եմ:

Երբ փողոցէն ներս մտնէր Թօնի, չէնութիւնն էր որ կու գար իրեն հետ: Ամէնուն սիրալիր, կատակաբան խօսքեր: Ու ամէն ոք ժպիտ մը ունէր Թօնիին համար: Այդ պահուն բամբասանքը կը դադրէր ու կ'ըսէին.

- Ի՞նչ հանած վարած է: Ճարպիկ մարդ է: Տեսած անցուցած: Անխորժելի...

Թօնին խոստացած էր Անտոնի խանութ մը գտնել, սանկ օֆֆազիոն խանութ մը: Լաւ տեղ մը ու աժան գնով: Անտոն կ'աճապարէր: Թօնի կ'ըսէր.

- Ատանկ օֆֆազիոն մը մէկ օրէն միւսը չըլլար: Համբերութիւն, Անտոնի:

Թօնիի բառերուն մէջ կային Թրքերէններ, Ֆրանսերէններ, Իտալերէններ, յունարէններ ու նոյնիսկ Հայերէններ.

- Ակպար... Ասլած միկա... կուտա՞ս չէ նէ մի չես տար... Մտիկ ըրէ, ակպար... տո՛ւր, ակպար... տաճիկ է, ծօ՛...

(Շար. 28)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի «Տէր-Դաւթեան» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ տիկիններ Քնարիկ Աղպատեանի եւ Վարդուհի Օհանեանի իրենց մօր՝ տիկին Լուսին Օհանեանի (ծնեալ՝ Տէր-Գալուստեան) մահուան առթիւ: Շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր-Գալուստեան եղբայրներէ 50-ական Եւրօ մասնաճիւղին եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ, Լեւոն Շանթ դպրոցին եւ Թերթիկին:

(Շար. Ա. էջէն)

Այժէ վերադառնալ, թէեւ իր փաստաբանը վերաքննութեան դիմած էր: Իմամին յանցանքն այն է որ հարցազրոյց մը տուած էր «Լիոն-Մակ» պարբերականին, ուր կը ջատագովէր բազմակնութիւնը, կիներու քարկոծումը երբ յանցանք մը կը գործեն եւ այս ամբողջը հիմնուած է, ըստ իրեն Գուրանին վրայ: Յայտարարած է որ «կինը իրաւունք չունի աշխատելու այրերու հետ, որովհետեւ կրնայ փորձութեան ենթարկուիլ, կրնայ դաւաճանել փոքր տղոց եւ աղջիկներու, բայց ոչ՝ մեծերուն: Կին ծեծելու պարագային, Իմամը կը ճշդէ որ պէտք է հարուածել վարի մասը, սրունքները կամ ոտքերը»: Առաջին ընդվզողը եղած է տեղւոյն համայնավար քաղաքապետը եւ դիմած է Արդարութեան նախարարին որ քննութիւն բացած էր, բայց նոյն օրը Ներքին նախարարը անմիջապէս արտաքսումի հրահանգ տուած էր: Ապրիլ 21-ի առաւօտեան լուրերու համաձայն, Իմամը Ալժերիա մեկնած էր:

«ԸՆԴԴԷՄ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ» միութիւնը գրաւոր կոչ մը ուղղած է Մարդկային իրաւունքներու պաշտպան կազմակերպութիւններուն որ «հայկական եւ ասորական» ցեղասպանութեան 89ամեակին օրը զոհերու յիշատակը յարգեն, իսկ Թուրքիոյ ժողովրդավարները նախաձեռնութիւններու դիմեն կատարուածին ճանաչումին համար: Միութիւնը որուն կեդրոնը Ֆրանքֆուրթ կը գտնուի, Թուրքիոյ աշխարհական հաւաքականութեան կազմակերպութիւններուն կոչ ուղղած է պատմական իրենց պարտականութիւնը կատարելու, որքան ալ դժուար ըլլայ անիկա:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՆԱՒՈՒ մը մէջ խուզարկողներ մաքսային պաշտօնեաները 7 հազար կալաշնիկով յայտնաբերած են, Գալապրիոյ մէկ նաւահանգիստը: Զէնքերը ճամբայ հանուած են Ռումանիայէն, Նիւ Եորք տարուելու համար:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(21 avril)

Ի ՆՊԱՍՏ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

Ֆիկառոյի «Վիճարկում եւ կարծիքներ» էջին մէջ, լոյս տեսած է Ալեքսանդր Ատլէրի լործնաշուրթն մէկ յօդուածը ի նպաստ Թուրքիոյ եւ ուր հրապարակագիրը չի գիտեր ինչ ածական գտնել փաստելու համար թէ առանց Թուրքիոյ անդամակցութեան, չիք փրկութիւն Եւրոպայի համար...: Կ՚անդրադառնայ նաեւ Թուրքիոյ «աշխարհաքաղաքական փափուկ հարցերուն իր սահմաններուն վրայ» եւ ուր կը գրէ ի մէջ այլոց.- «...Կովկասի հետ կայ հայկական հարցը, որ կրնայ կարգադրուիլ երկկողմանի բարիկամեցողութեամբ»: Ատլէր չի ճշդեր թէ ինչ կը հասկնայ այդ «երկկողմանի բարիկամեցողութեամբ»:

ԹԵՆԻՍ

Մոնթէ-Գարլոյի մրցաշարքին, Դաւիթ Նալպանտեան (Արժանթին) պարտութեան մատնած է Հրպաթին (Սլովաքիա) 6-3, 6-0: Նոյն, առաջին շրջանին, Մոյա (Սպանիա) յաղթած է Սարգսեանի (Հայաստան) 7-6 (7/5), 1-6, 6-3:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SEVAN» de Vienne

organise un

Voyage en Arménie et au Karabagh

Du 19 août au 30 août

Visite des merveilleux sites de 'Arménie et du Karabagh

Inscription dans la limite des places disponibles **avant le 15 MAI.**

Renseignements :
☎ 04 74 53 25 91

***

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son Centre de vacances de Bellefontaine

Du 30 juillet au 16 août
1 ANIMATEUR (garçon)

Ecrire à :
C. B. A. F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 Paris
ou
e-mail : cbaf@wanadoo.fr

Commémoration du 89ème anniversaire du génocide arménien

PARIS

VENDREDI 23 AVRIL.- 18h30 : Ravivage de la flamme du Soldat Inconnu (Arc de Triomphe), suivi de la veillée commémorative à 20h, organisée par les associations de jeunesse arménienne, Parvis des Droits de l'Homme (Place du Trocadéro).

SAMEDI 24 AVRIL.- 15h30 : Rassemblement devant la statue de Komitas (Place du Canada, Paris 8e). 16h : Départ de la manifestation en direction de l'Ambassade de Turquie, avec une halte, Place du Trocadéro.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 24

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ԵՒ ԱՂՕԹՔԻ ՕՐ

վասն երանեալ հոգւոցն
1915-Ի ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀ
ԲԻՒՐԱՒՈՐ ՄԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑՆ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 15ին՝
ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Ապրիլ 25:
Պատարագ՝ ժամը 10-ին, Ս. Պօղոս -

Notre-Dame de Paris

Mgr GREGOIRE GHABROYAN
Eparque des Arméniens catholiques de France
célébrera la **Divine Liturgie en rite arménien**
pour la commémoration
du 89e anniversaire du martyre d'un million et demi d'Arméniens tués en Turquie en 1915-1918.
Le Dimanche 25 avril à 15h en la Cathédrale Notre-Dame de Paris.
L'homélie sera prononcée par Mgr MICHEL DUBOST
Evêque d'Evry-Corbeil-Essonne

Պետրոս եկեղեցին, ուրկէ թափօրը կը մեկնի ժամը 12.15ին դէպի Խաչքար (Ալտարակ հրապարակ), ուր տեղի կ՚ունենան ելոյթներ:

DEUX VOYAGES EN ARMÉNIE

(OECUMENIQUES, CULTURELS, HUMANITAIRES)

12 AU 26 AOUT : VOYAGE POUR JEUNES (18 à 30 ans)
prix : 840 euros

25 OCTOBRE AU 1er NOVEMBRE : (Tous âges)
prix : 1100 euros

Accompagnateur : Pasteur SAMUEL SAHAGIAN

organisés par **Solidarité Protestante France-Arménie**

Pour s'inscrire, envoyer acompte de 200 euros à :
SPFA : 1, rue Cabanis, 75014 Paris (Tél. : 01 47 35 30 23)
(Extension possible au Karabagh du 1er au 3 novembre)
(Programme détaillé sur demande)

Séjour de jeunes en Arménie

(18-30 ANS)
avec l'**Association MACHTOTZ**
pour la défene de la langue arménienne
DU 15 AU 31 JUILLET

Prix spéciaux pour nos élèves et membres : 600 Euros comprenant la pension complète pour 15 jours (14 nuits) dans des écoles et pensionnats, les excursions, les transferts, le service d'un guide parlant français. (Le billet d'avion, les visas et assurances sont à la charge du participant).

PROGRAMME — 1

Visites des places et monuments de Yérévan, Vernissage, shopping, différents musées, Yérévan by night
Excursions :
Garni, Guéghart, Dzidzernakapert, Sardarapat, Khor Virabe, baignade dans le lac Sévan, Dzaghgatzor, Achtarak, Ardachat, Ochagan, les églises Etchmiadzine, Hripsimé et Gayaneh.

PROGRAMME — 2

Séjour linguistique arménien

(18-30 ANS)
DU 15 AU 31 JUILLET

Cours intensif d'arménien de base pour les débutants francophones, **par la méthode audiovisuelle.**

Même conditions que pour le Programme-1 pour 14 nuits : **750 Euros.**
Parallèlement aux cours, **les élèves pourront participer à plusieurs excursions.**

Contacter l'**Association MACHTOTZ : 01. 47. 50. 97. 51**

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ARNOUVILLE-LES-GONESSE

Semaine arménienne

— DIMANCHE 25 AVRIL à 15h30
Concert
Présentation de la musique arménienne par Claude MUTAFIAN.

***

Quintet à cordes KHROMA dirigé par Haïk DAVTIAN
Salle Chares Aznavour

— DU LUNDI 26 AU VENDREDI 30 AVRIL
Exposition
Photographies d'Arménie et miniatures arméniennes
Salle Chares Aznavour

— LUNDI 26 AVRIL à 20h30
Diapositives
Présentées par Haïk DER HAROUTIOUNIAN
Salle Chares Aznavour

— MARDI 27 AVRIL à 18h30
INAUGURATON de la stèle arménienne
Angle des rues Jean Jaurès et Saint-Just

— MARDI 27 AVRIL à 21h
Duo piano et violon
Haïk DAVTIAN & Arthur AHARONIAN
Salle Chares Aznavour

— MERCREDI 28 AVRIL à 20h30
Conférence débat
Yves TERNON: Histoire de l'Arménie.
Ara KRIKORIAN: Actions menées pour la reconnaissance du génocide arménien.
Salle Chares Aznavour

— JEUDI 29, VENDREDI 30 AVRIL à 10h et 14h
Conte musical jeune public
Du ciel d'Arménie, trois abricots sont tombés...
Salle Garvarentz

— JEUDI 29 AVRIL à 20h30
Cinéma
ARAM de Robert KECHICHIAN
Salle Chares Aznavour

— VENDREDI 30 AVRIL à 20h30
Ballets
NAVASART
Salle Chares Aznavour

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 23
VENDREDI
23 AVRIL
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20·931

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·931

ÉDITORIAL

Pour un non à l'entrée de la Turquie

Ces dernières semaines ont donné la nette impression que la plupart des pays européens, à commencer par la France, sont tombés dans un piège, dont ils ont du mal à sortir. Et ce piège n'a d'autre nom que la Turquie.

Les partis politiques sont au premier plan, suivis ou précédés par les medias. L'UMP a créé l'étonnement par sont opposition soudaine et inattendue. Son président Alain Juppé a pris les devants suivant par là l'UDF de Bayrou et le Mouvement de Philippe de Villiers.

L'attitude de l'UMP était d'autant plus imprévue, que le parti prenait par là ses distances avec son ancien patron, qui n'est autre que le président de la République. Chirac n'avait jamais caché sa démarche proturque, jusqu'à dire.- «La Turquie a toute sa place en Europe. Je sais que la chose peut se discuter sur le plan géographique, mais pas sur le plan historique ni sur celui de la civilisation, l'une des plus anciennes du monde, qui a beaucoup apporté à l'humanité». No comment, peut-on ajouter, même si sa dernière déclaration à Bruxelles était plus nuancée. Il constatait, en effet, que les efforts à l'islamisme «modéré» (quelle litote pour qualifier un pays au pouvoir islamique!) de ce pays étaient indiscutables, mais, fallait-il encore ne pas douter de leur application. Quel but poursuit l'UMP ? Des fins électoralistes? Sans doute. Il n'est point exclu, que cette attitude dure jusqu'au 13 juin et que le 14, la Turquie redevienne un bon élève pour l'Europe.

Encore, faut-il être logique. Laisser les morts enterrer les morts et ne point se référer outre-tombe à De Gaulle et à Adenauer, avec leurs promesses prématurées et imprudentes de 1963, pour souhaiter la bienvenue à 4% à peine peuvent d'un pays dont se prévaloir d'être européen.

La question qui se pose est simple. Sur quels critères (Copenhague ne résout pas le problème, loin de là) se base-t-on pour demander son intégration ?

Les organisations arméniennes insistent sur la reconnaissance du génocide des Arméniens. Mais, même ce préalable fondé sur la résolution du Parlement européen (18 juin 1987) n'est pas une condition sine qua non. Il s'agit aussi d'avoir une réaction de citoyen français et par le même européen.

Nous avons déjà une Europe des quinze, qui n'a jamais su -ni pu- présenter un front uni face aux problèmes, même européens. Dans quelques jours, nous serons 25, avec encore plus de difficultés. Alors, dans une telle conjoncture, quel intérêt a l'Europe à intégrer, même à long terme, un pays islamique de 70 millions -et cent dans un proche avenir- qui viendra s'installer au sein d'une Europe devenue hétéroclite, en pesant sur toutes les décisions? Et n'oublions pas les problèmes économiques, qui vont s'y rajouter.

A-t-on vraiment le droit de disposer de l'opinion des peuples entre quelques grands de ce monde ? Et le recours à un référendum n'est-il pas nécessaire ?

Le résultat ne ferait aucun doute. Tous seraient d'accord pour un «Non à la Turquie».

«HARATCH»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱՐՔՈԶԻ, Ելմտական նախարարը, խընայողութեան հրահանգներ ղրկած է բոլոր նախարարութիւններուն, բացի Հետազօտութենէն, խլիրդի դէմ պայքարէն, ճամբաներու ապահովութենէն եւ հանրային օժանդակութեան բարդաւաճումէն, փրկելու համար պիւտճէին բացը, որ չի համապատասխաներ Պրիւքսէլի պահանջներուն: Սարքոզի եօթը միլիառ Եւրօ կ'ուզէ խնայել եւ առաջին դժգոհն է Պաշտպանութեան նախարարութիւնը, որուն թելադրուած է «խոհեմութեան պահեստ» մը ունենալ մէկ միլիառ Եւրոյի, ինչ որ չի համապատասխաներ Շիրաքի ընտրապայքարի խոստումներուն եւ 2002-ին քուէարկուած զինուորական ծրագրին:

ՍԱՈՒՏԻ ԱՐԱԲԻՈՅ մայրաքաղաքին՝ Ռիատի սրտին վրայ, անձնասպանական ոճրափորձ մը գործուած է Ապրիլ 21ին: Թակարդ կառք մըն է որ պայթած է ոստիկանութեան կեդրոնատեղիին առջեւ, որու հետեւանքով չորս մեռեալ կար եւ 148 վիրաւոր ըստ Ներքին նախարարութեան: Արարքը կը վերագրուի Ալ-Քաիտայի, որ կ'ուզէ հարուածել ԱՄՆ-ու հաւատարիմ զինակիցը: Ծոցի պատերազմէն ի վեր, խսլամապաշտներու բիրտ արարքները բազմացած են, բայց առաջին անգամն է, որ պաշտօնական շէնք մը թիրախ եղած է: Ցարձակումները, ընդհանրապէս, Ամերիկացիներու դէմ են (1996-ին 19 ամերիկացի զինուոր սպաննուած է): Սաուտի Արաբիա աշխարհի առաջին քարիւղ արտածող երկիրն է եւ կենսական զինակիցը ԱՄՆ-ու, 1945էն ի վեր: Ծննդավայրն է նաեւ Ուսամա Պէն Լատէնի:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ընդլայնման պատասխանատու պաշտօնատարը՝ Կիւնթըր Վէրհէօկըն յայտարարած է որ խաբուած կը զգայ յոյն կիպրական կառավարութեան կողմէ, որ կոչ ըրած է «ո՛չ» քուէարկել Քոֆի Անանի ծրագրին: Քոֆի Անան ալ յայտարարած է որ հաւանական «ո՛չ»ի պարագային յունական կողմէն, «ծրագիրը մեռած կ'ըլլայ» եւ իր դերն ալ վերջացած:

«ԹՈՒՐՔԻԱ, ԿԵՂԾԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ» խորագրին տակ, Ժագ Ամալրիք յօդուած մը ստորագրած է «Լիպերասիոն»ի մէջ, ուր դէմ կ'արտայայտուի Թուրքիոյ անդամակցութեան, ծանրանալով բազմազան անպատեհութիւններուն վրայ, քաղաքական, տնտեսական եւ այլ: Կողմնակից է գործընկերութեան դաշինքի մը ժամ առաջ, փոխանակ կարգ մը կէս-ողջամիտ մտաւորականներու պէս, փորձել ժամանակ շահելու, 10-15 տարի ձգձգելով բանակցութիւնները:

ՊԱՍՐԱՅԻ ոճրափորձին (Ապրիլ 20) հաշուեկշիռը աւելի ծանր է քան սկիզբը տրուած տեղեկութիւնները: Մեռեալներու թիւը 73ի բարձրացած է: Զոհերուն մեծամասնութիւնը ոստիկաններ են եւ գպրոցականներ, որոնց փոխադրական հանրակառքը օդը նետած է: Քաղաքը բրիտանական հակակշռի տակ է:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ելեկտրականութեան եւ կազի աշխատաւորները, Ապրիլ 22ին ալ, ցոյցէ զատ, որոշած էին հոսանքը խզել, առանց նախապէս ճշդելու վայրը, ինչպէս ըրած էին նախորդ օրը: Ցոյց մըն ալ տեղի կ'ունենար: Բողոքը կը վերաբերի Է. Տէ. Էֆ.ի կառոյցի փոփոխութեան, որու գործադրութիւնը կը ձգձգըւի կառավարութեան կողմէ:

ԳԱՆԱՏԱ ՃԱՆՉՑԱՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

2004 ԱՊՐԻԼ 21

Գանատայի Համայնքներու Ժողովը Ապրիլ 21ին ընդունած է հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումի Մ-380 բանաձեւը. ան ներկայացուած էր տիկին Մատլէն Տալֆոնտ-Կիրալի կողմէ: Գանատայի Հայ Դատի Յանձնախումբին տեղեկատուութեամբ կը շեշտուի որ այս քուէարկութեամբ վախճանին կը հասնի Գանատայի ճանաչումին երկարատեւ հոլովոյթը որ պաշտօնապէս սկիզբ առած էր 2002 Յունիս 13ին, Ծերակոյտին կողմէ նման բանաձեւի մը քուէարկութեամբ:

Ապրիլ 21ի քուէարկութիւնը որուն 153 թեր եւ 68 դէմ ձայն տրուած է, նկատի չէ առած Արտաքին գործերու նախարար Պիլ Կրահամի զգուշացումները թէ պէտք չէ վտանգարացնել ՕԹԱՆ-ի դաշնակից Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնները:

Քուէարկուած բանաձեւով կ'ըսուի. «Համայնքներու Ժողովը կը ճանչնայ 1915ի հայկական ցեղասպանութիւնը եւ կը դատապարտէ այդ արարքը որպէս մարդկութեան դէմ գործուած ոճիր»:

Քուէարկութեան նիստին ժողովասրահը ներկայ գտնուած են Թորոնթոյէն, Մոնրէալէն, Օթթաուայէն եւ գանատական այլ վայրերէ բազմաթիւ Հայեր որոնք ծափերով ու «կեցցէ'»ներով ողջունած են քուէարկութեան արդիւնքը:

Հոն փութացած են Թուրքիոյ դեսպանատան աշխատակիցներ, գանատաբնակ Թուրքեր ալ. մանաւանդ որ վերջին երկու օրուան ընթացքին Թուրքիոյ դեսպանատան կողմէ բուռն արշաւ մը տարուած է ճանաչումի հեռանկարին դէմ:

Հայ Դատի տեղւոյն Յանձնախումբը անշուշտ կարեւոր դեր ունի արձանագրուած յաջողութեան մէջ: Վերջին վեց ամսուան ընթացքին անոնք սերտ աշխատանք տարած են խորհրդարանականներուն, Արտաքին գործերու պատասխանատուներուն մօտ: Այս աշխատանքին շնորհիւ կարելի եղած է զօրակցութիւնը վայելել բազմաթիւ դէմքերու, որոնց կարգին կը նշուին բնականաբար Սարգիս Ասատուրեանը, Ճիմ Գարաեաննիսը, Էյլէնի Պաքոփանոսը, Սթէֆըն Տիոնը, Տէրէք Լին եւ ուրիշներ:

Ճանաչումին թրքական առաջին հակազդեցութիւններէն է Օթթաուայի թրքական դեսպանատան մէկ խորհրդականին յայտարարութիւնը թէ նման բանաձեւի մը քուէարկութեան փաստը անպայման պիտի վնասէ թուրքեւգանատական յարաբերութիւններուն:

ՔԻՒՐՏ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐ ԲԱՆՏԸ ԿԸ ՄՆԱՆ

Անգարայի Ապահովութեան Ատեանը, Ապրիլ 21ին, հաստատած է 1994ի վճիռը ինչ կը վերաբերի քիւրտ երեսփոխաններու բանտարկութեան, հակառակ անոր որ Եւրոպական Ատեանը անարդար գըտած էր: Վճիռը հաստատուած է միաձայնութեամբ նոյն դատարանին կողմէ: Չորս քիւրտ երեսփոխաններն են Լէյլա Զանա, Օրհան Տողան, Սելիմ Սատաք եւ Հաթիփ Տիճլէ, որոնք 15 տարուան բանտարկութեան դատապարտուած էին: Եւրոպական յանձնախումբը, որ աչնան իր կարծիքը պէտք է յայտնէ Թուրքիոյ թեկնածութեան մասին «խիստ կենալով ցաւ կը յայտնէ այս վճիռին համար», որ կ'աւելցնէ Յանձնախումբը «լուրջ մտահոգութիւններ կը ստեղծէ Եւրոպական Միութեան քաղաքական չափանիշներու գործարկին մէջ եւ կը մթագնէ Թուրքիոյ բարենորոգումներու գործադրութեան հարցը»:

Թուրքիոյ փոխ-վարչապետը, Արտաքին նախարար՝ Ա. Կիւլ յայտարարած էր Փետրուարին, որ կառավարութիւնը կ'ուզէ որ Լէյլա Զանա բանտէն ելլէ, բայց «թուրք արդարութիւնը անկախ է գործադիրէն»: Եւրոպական Խորհրդարանի իտալացի երեսփոխանը՝ Լուիճի Վինչի, յանուն Եւրոպական Խորհրդարանին յայտարարած է որ թրքական ապահովութեան Ատեանին վճիռը նախատինք մըն է Միութեան եւ Մարդկային իրաւանց Եւրոպական Ատեանին հանդէպ:

«Ճումհուրիյէթ»ի քրոնիկագիրը՝ Օրալ Չալըշլար յայտարարած է որ «այս վճիռը ցոյց կու տայ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան ընդդիմադիր ուժերու կշիռը եւ կը ջանայ ուշացնել քրտական հարցին քաղաքական լուծումը»:

Ամբաստանութիւնը հիմնուած էր «զինեալ ապօրինի կազմակերպութեան մը պատկանելիութեան» եւ «անջատողական գործունէութեան» վրայ:

Այս երկրորդ դատավարութիւնը տեղի ունեցած էր Մարդկային իրաւանց Եւրոպական Ատեանին փափաքին վրայ, որովհետեւ անարդար գտած էր առաջին վճիռը: Եւրոպական յանձնախումբին բանբերը՝ Ժան-Քրիսթոֆ Ֆիլորի յայտարարած է որ Լէյլա Զանա «խաղաղ կերպով կարծիքներ յայտնած էր» եւ ուրեմն «քաղաքական բանտարկեալ է» եւ այդ պարագային խնդրոյ առարկայ են բարենորոգումները: Լէյլա Զանա 43 տարեկան է, Սախարով մրցանակը ստացած է 1995ին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԻԼ 21-Ի ՀԱՆՐԱՀԱՒԱՔԸ

«Արդարութիւն» դաշինքին եւ «Ազգային միաբանութիւն» կուսակցութեան հրաւիրած հանրահաւաքը տեղի ունեցած է Ազատութեան հրապարակին վըրայ, խմբելով շուրջ տասը հազար հոգի: Ելոյթներ ունեցած են Ս. Դեմիրճեան, Ռ. Ղազարեան, Ա. Սարգսեան, Ալ. Բագէեան: Անոնք քննադատած են Ապրիլ 12-13ի գիշերը օրուան ցոյցէն ետք ոստիկանութեան ուժերուն արարքները, ձերբակալութիւնները ու կրկնած նախագահին հրաժարականի իրենց պահանջը: Հանրահաւաքը աւարտած է երթով մը. բազմութիւնը քալած է Մաշտոց պողոտայէն դէպի Ամիրեան փողոց, անկէ Հանրապետութեան հրապարակ, ապա Նալպանտեան փողոցէն բարձրացած է Սայաթ Նովա: Յաջորդ ցոյցը տեղի կ'ունենայ Ապրիլ 24ին, նոյն հրապարակին վրայ ուրկէ բազմութիւնը լուռ երթով կը դիմէ Եղեռնի յուշարձանը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 21)

Մ Ա Ր Զ Ա Կ Ա Ն

ԸՄԲԻՇՆԵՐԸ ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՄԷՋ

Հայաստանի ազատ ոճի ըմբշամարտի ազգային հաւաքականը Ապրիլ 21ին Անգարա մեկնած է. հոն պիտի մասնակցի Եւրոպայի ախոյենութեան: Խումբը կը բաղկանայ Մարտին Պէրպէրեանէ (55 քկ.), Սեւակ Բաղդեանէ (60 քկ.), Ժիրայր Յովհաննիսեանէ (66 քկ.), Արայիկ Գէորգեանէ (47 քկ.) եւ Մամէլ Աղայեւէ (84 քկ.): Մարզիչն է Հրանդ Ենոքեան:

ԹԷՆԻՍ

Մոնթէ-Գարլոյի մրցաշարքի Բ. շըրջանին, Նալպանտեան յաղթած է Մանթիլլայի (Սպանիա) 6-0, 5-7, 7-6 (7/4):

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ ՈՒՐՈՒԿՈՒԱՅԻ ԿՈՂՄԷ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՈՒՐՈՒԱԳԻԾ)

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Մարտ 16ի թիւով «Յառաջ» համառօտ կերպով կը հաղորդէր, «Արմէնփրէս»էն քաղելով, թէ Ուրուկուայի Խորհրդարանը Ապրիլ 24ը հռչակած է «1915ի Հայ Նահատակներու յիշատակութեան օր»: Այսպէսով, 1965ին քուէրակուած օրէնքը մշտական բնոյթ ստացած է:

Մեր կողմէ աւելցնենք, որ 1965ի թիւ 13.326 օրէնքը կը նուիրագործէր Ուրուկուայը որպէս Հայկական Ցեղասպանութիւնը ճանչցող առաջին պետութիւնը, թէեւ առանց «ցեղասպանութիւն» բառը նշելու: Օրէնքին բառապաշարը պահելով, 2000ին երկրի Ծերակոյտը նախագիծ մը վաւերացուցած էր զայն մշտական դարձնելու համար, ինչ որ ամբողջացած է անցեալ Մարտ 10ին Ներկայացուցիչներու Տան վաւերացումով:

Այս օրէնքին երկրորդ յօդուածը կը հրահանգէ, որ պետական հաղորդակցութեան բոլոր միջոցները այդ օրուան յայտագիրներուն մէկ մասը տրամադրեն ոգեկոչումին:

«Ցեղասպանութիւն» բառը գործածուած չէ, ոչ ալ յիշուած է «սպաննուած Հայ Նահատակներու»ն դահիճներուն ինքնութիւնը: Կ'ենթադրենք որ ասիկա 1965ի օրէնքին տարին հետեւելէ զատ, նաեւ նպատակ ունեցած է Թուրքիոյ որեւէ միջամտութեան կանխարգիլումը, թէեւ օրէնքին վաւերացումը հիմնաւորող քաղաքական բոլոր հոսանքներուն ներկայացուցիչները գործածած են այդ բառը:

«Արմէնփրէս»ի Մարտ 12ի անգլերէն հաղորդումը (կ'ենթադրենք, որ հայերէն բնագիրը բառացիօրէն թարգմանուած է) երկու ուշագրաւ նշումներ ունի:

Առաջինը այն է, թէ «2000ին, Ուրուկուայի Ծերակոյտը միաձայնութեամբ վաւերացուցած է որոշում մը, նշելով "Ապրիլ 24ը որպէս Հայկական Ցեղասպանութեան ազգային յիշատակումի օր"»:

Եթէ ասիկա ճիշդ ըլլար, կարելի էր ենթադրել, որ 2000էն 2004, Ծերակոյտէն մինչեւ Ներկայացուցիչներու Տուն, ճամբուն վրայ «ցեղասպանութիւն» բառը անհետացած է, ինչ որ ամէն տեսակի դաւադրական տեսութիւններու դուռ կրնար բանալ:

Սակայն 2000 Հոկտեմբեր 18ին Ծերակոյտին վաւերացուցած օրէնքը իրականութեան մէջ իր առաջին յօդուածով կը հաստատէր.-

«Ապրիլ 24ը կը հռչակուի "Հայ Նահատակներու յիշատակումի օր" ի պատիւ 1915ին սպաննուած այդ ազգին անդամներուն»(1):

Անհասկնալի է, թէ ինչպէ՞ս «Արմէնփրէս»ի անգլերէն թարգմանութիւնը (կ'ենթադրենք՝ նաեւ բնագիրը) այսքան թեթեւօրէն «ցեղասպանութիւն» բառը մտցուցած է:

Հայրենի լրատուական գործակալութեան երկրորդ նշումը նոյնպէս կատարեալ թիւրիմացութիւն մըն է.-

«1965ին Ուրուկուայի Հայ Դատի Յանձնախումբը (Armenian National Committee) Ուրուկուայի խորհրդարանին մէջ հետապնդած է Հայկական Ցեղասպանութեան որոշումի մը վաւերացումը(...)»:

Խորհրդային Հայաստանի տարիներուն, Սփիւռքի հանրային - քաղաքական շարժումներուն արձագանգները յաճախ Երեւան կը հասնէին ինչ-ինչ փոփոխութիւններով, մինչեւ իսկ խեղաթիւրումներով: Բայց Ուրուկուայի մէջ Հայկական Ցեղասպանութեան ճանաչումին պատմութիւնը դէպք մըն էր, որ, ինչպէս պիտի տեսնենք, միասնական աննախընթաց աշխատանքի մը եւ ո՛չ թէ մէկ կողմի հետապնդումներուն արդիւնքն էր:

***

Ճիշդ է, սակայն, «Արմէնփրէս»ի յիշեցումը, թէ «աշխարհի մէջ Ապրիլ 24ի առաջին ցոյցը նոյնպէս տեղի ունեցաւ Ուրուկուայի մէջ, 1964ին»: Մոնթէվիտէոյի գլխաւոր՝ 18 տէ Խուլիօ պողոտայէն ընթացող ու վերջը չերեւցող հսկայական «լռութեան քայլարշաւ»ի մը լուսանկարը պահպանուած է, Ապրիլ 1964ի այդ ցոյցէն, որ արդէն կը կանխանշէր շարժումին տարողութիւնը(2): Ոգեկոչումին նախաձեռնութիւնը կը պատկանէր Ուրուկուահայ Երիտասարդաց Միջմիութենական Դիւանին, որուն մաս կը կազմէին համայնքի տարբեր հոսանքներու պատկանող երիտասարդական կազմակերպութիւնները՝ Արմէնիա Երիտասարդաց Միութիւնը (Հ.Յ.Դ.), Երեւան Երիտասարդաց Միութիւնը (յառաջդիմական), Հնչակեան Ուսանողաց Միութիւնը (հնչակեան) եւ Հայ-Ուրուկուայեան Բարեխրական ու Մշակութային Շարժումը (անկախ): Դիւանը ծնած էր 1963ին, Հայ Մշակոյթի Ամիսը միասնական ոգեկոչումով կատարելու գաղափարէն, բայց, ինչպէս պատահած է նման պարագաներու, մշակութային աշխատանքը ի վերջոյ տեղ բացած էր նաեւ քաղաքական գործունէութեան:

«Ցիսնամեակի գծով Սփիւռքի պահանջատիրութեան կազմակերպուած աշխուժացումը սկսաւ 1964ի սեմին»(3), գրած է վերջերս Շաղիկ Աշրգեան, որու առաջին գործնական ու զանգուածային արտայայտութիւնը եղաւ Մոնթէվիտէոյի Ապրիլ 1964ի ցոյցը:

1964 Նոյեմբեր 17 թուակիր հաղորդագրութեամբ մը, Դիւանը «նկատի ունենալով համագործակցաբար տարուած աշխատանքին դրական եւ աննախընթաց յաջողութիւնը», կ'որոշէր իր բոլոր ուժերով «աշխատիլ ու սատարել շարժման մէջ դնելու բոլոր [sic] սփիւռքահայութիւնը միասնաբար», 1915ի Մեծ Եղեռնի յնաւուց հատուցումի եւ Հայկական հողերու վերադարձի զոյգ պահանջները ներկայացնելու համար ՄԱԿ-ին: Ու կոչ կ'ընէր համայնքի բոլոր կազմակերպութիւններուն «համախմբուելու, եւ վերոյիշեալ սկզբունքներու շուրջ գաղութը ներկայացնող լայնածաւալ շարժում մը կազմելու համար»(4):

Երկու ամիս ետք, 1965 Յունուար 4ին, համայնքի 19 կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները Դիւանի հրաւէրով ընդհանուր ժողով մը կը գումարէին: Ժողովը կը յայտարարէր, թէ «Հայկական Հարցը բոլոր Հայերուն կը պատկանի եւ անոնց խմբաւորումներէն ո՛չ մէկուն մենաշնորհին է», եւ կ'առաջադրէր «Հայկական Հարցին ի նպաստ պայքարին շուրջ համայնքի քաղաքական ու յարանուանական բոլոր հատուածներուն, ինչպէս եւ բոլոր միութիւններուն համախմբումը», յայտնելով, թէ ամբողջ 1965ի ընթացքին մշտական գումարումի մէջ պիտի մնար որպէս խորհրդակցական մարմին: Դիւանը Ուրուկուայի մէջ գործունէութեան գործադիր մարմինը պիտի դառնար: Կ'առաջարկուէր Մոնթէվիտէոյի մէջ Հայկական Հարցին նուիրուած համասփիւռքեան համագումար մը կազմակերպել Մարտ ամսուն:

Այդ 19 կազմակերպութիւններէն էին, ի շարս այլոց, երեք Հայ յարանուանութիւնները, գոյութիւն ունեցող քաղաքական երեք հատուածները (Հ.Յ.Դ., Ս.Դ.Հ.Կ. եւ յառաջդիմական՝ Հայ Ազգային Կեդրոն) եւ անոնց երիտասարդական ճիւղաւորումները (Արմէնիա Երիտ. Միութիւն, ինչպէս եւ վեց հայրենակցական միութիւնները)(5): Մէկ խօսքով, համայնքին ամբողջութիւնը(6):

Այս հաղորդագրութեան առաջին հրատարակութիւնը կատարելով, Պուէնոս Այրէսի «Համազգային» երկշաբաթաթերթը իր խմբագրական ծանօթութեան մէջ կ'ընդգծէր, որ «մեր գաղութի միւս թերթերը, թէեւ տեղեակ են այս դէպքին, չեն յօժարիր զայն հրատարակել, քանի որ, իբրեւ կարծիքի թերթեր, Ուրուկուայի հայ գաղութին վարքագիծը չեն բաժներ, զայն համարելով անխորհուրդ եւ բացայայտօրէն ըմբոստացած՝ Պուէնոս Այրէս կեդրոնացած հայ հանրային կարծիքը մենաշնորհի ենթարկող trustներուն դէմ»:

Թէեւ «Համազգային»ը, իր կարգին, կուսակցութիւններէն անկախ եւ զանոնք անխտիր սուր քննադատութեան ենթարկող դիրքորոշում մը որդեգրած է իր քառամեայ գոյութեան ընթացքին (1964 - 1968), վերի մէջբերումը չափազանցութիւն մը չէր: Շարժումի ապագայ վիժումին իւրայատուկ մարգարէացում մը պիտի դառնար:

Փետրուար 1965էն, Ուրուկուայի մամուլը Հայ Դատի մասին հրապարակումներու լայն շարքի մը սկսաւ, որու ետին Դիւանի աշխատանքը կար: Յիսնամեակի կազմակերպումին զուգահեռ, Դիւանը նուիրուեցաւ Հայոց պատմութեան ծանօթացումին, հայ մշակոյթին վերաբերեալ դասախօսութիւններու կազմակերպութեան եւ յատուկ ոստաներու մրցում մը հովանաւորեց: Անոր ամէնէն գործօն անդամներէն էին Կորիւն Առաքելեան (ընդհ. քարտուղար՝ 1963-1965ին) եւ Կարապետ Առաքելեան (Արմէնիա Երիտ. Միութիւն), Հայկ Սահակեան (Հայ-Ուրուկուայեան Շարժում), Նուպար Մարգարեան (Երեւան Երիտ. Միութիւն), Փետրօ Քէօրօղլեան (Հայուհեաց Բարեսիրաց Տիկնանց Միութիւն) եւ Համբարձում Կանըրեան (Հնչակեան Ուս. Միութիւն)(7):

Բայց Դիւանի ամէնէն կարեւոր աշխատանքը եղաւ, անտարակոյս, Մեծ Եղեռնի ճանաչումը, որու մանրամասնութիւններուն վերականգնումը վերջերս կատարած է Տանիէլ Գարամանուկեանը(8): 1965 Յունուար 29ին ուրուկուայեան բոլոր քաղաքական հոսանքներէն վեց երեսփոխաններու կողմէ ստորագրուած օրէնքի նախագիծ մը մտաւ Ներկայացուցիչներու Տան օրէնսդրական յանձնաժողովի օրակարգին մէջ: Գլխաւոր խմբագիրն էր երեսփոխան Էնրիքէ Մարթինէս Մորենօ: Նախագիծը կ'առաջադրէր.-

ա) 1965 Ապրիլ 24ը «Հայ Նահատակներու յիշատակումի օր» հռչակել:

բ) Պետական ձայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի կայանները պէտք է իրենց յայտագիրներուն մէկ մասը նուիրէին այդ թուականին,

գ) Ցիշեալ թուականին կառավարութեան հայ պաշտօնեաներուն արտօնել, որ բացակայէին իրենց գործէն:

Ընդարձակ պատճառաբանութեամբ -ուր չէին պակսեր պատմական տեղին փաստարկումներ և նացիական ոճիրներու հետ համեմատութիւնը- ներկայացուած նախագիծը՝ յանձնաժողովի վաւերացումէն ետք, 1965 Ապրիլ 6ին քննարկումի առարկայ դարձաւ Ներկայացուցիչներու Տան նիստին: Տարբեր երեսփոխաններ ելոյթ ունեցան: Երեսփոխան Էնրիքէ Էռոյի առաջարկով, չորրորդ յօդուած մը աւելցաւ, ըստ որուն Մոնթէվիտէոյի թիւ 156 դպրոցը «Արմէնիա» անունով կը մկրտուէր, ու այդպէսով օրէնքը վաւերացուեցաւ: Բաւարար քուէներ չունեցաւ, սակայն, երեսփոխան Ուրուկուայ Թունէի առաջարկը, թէ երկրի դպրոցներուն մէջ նոյն օրը դասապահ մը յատկացուէր Մեծ Եղեռնի ծանօթացումին:

Ապրիլ 20ին, Ծերակոյտը միաձայնութեամբ վաւերացուց նախագիծը: Ծերակուտական Լոփէս Թոլետօ նոյնիսկ առաջարկած էր, որ յիշատակումի օրը մշտական բնոյթ ունենար՝ ամէն Ապրիլ 24ի առիթով, բայց այնուհետեւ առաջարկը ետ առաւ՝ վաւերացումին սատարելու համար:

Օրէնքին հրապարակումը կը սպասէր նախագահ Ուաշինկթոն Պելթրանի ստորագրութեան: Սակայն, միեւնոյն օրերուն երկրի տնտեսա - քաղաքական ճգնաժամը ղեկավարութեան ուշադրութիւնը սեւեռած էր աւելի հրատապ հարցերու վրայ: Պելթրան դրացի ու յաճախորդ էր Դիւանի գործօն անդամ, դեղագործ Հայկ Սահակեանին, որ այս մասին վկայած է.-

«Ստորագրութեան օրը [յետմիջօրէի ժամը 6ին ատեններ], Կորիւն [Առաքելեան] եւ [Դիւանի] քանի մը ընկերներ ոռնէ իր հետ էին ինծի կը հեռաձայնեն եւ կ'ըսեն.- "Կառավարական տան դրան առջեւն ենք եւ խնդրին ստորագրութիւնը եղած չէ: Մեզի կ'ըսեն, թէ ժողով մը կայ եւ կարելի չէ անոնց հետ խօսիլ" (...): Ուաշինկթոն Պելթրանի տունը կը հեռաձայնեմ եւ տիկինը՝ Թիթան, կը պատասխանէ: Ինծի կ'ըսէ, թէ "Ուաշինկթոն առտուան 7ին ելած է եւ տուն չէ վերադարձած «Թրանսաթլանթիքօ» [սնանկացած] դրամատան հարցին պատճառով": Ան ինծի տուաւ [նախագահին] ուղղակի հեռաձայնը: Կը հեռաձայնեմ ու կ'ըսեմ իրեն.- "Նայէ՛, Ուաշինկթոն, դուն գիտես, որ միայն մէկ Յիսնամեակ կայ: Կամ օրէնքը այսօր կը ստորագրես ու կը հրապարակես եւ կամ մինչեւ հիմա կատարած ամբողջ գործը ջուրը կ'իյնայ": Պելթրան ինծի ըսաւ.- "Այո՛, բայց դուն գիտես որքա՜ն զբաղած ենք հիմա..."։

Տղաքը կ'ըսեն, թէ գիշերուան 11ին քառորդ մնացած Կառավարական տան դուռը պաշտօնեայ մը ելած ու իրենց յանձնած է ստորագրուած օրէնքին օրինակ մը: Այդ օրէնքը այդպէս իրագործուած է»:

Ապրիլ 23-28ին տեղի ունեցած Յիսնամեակին հետ կապուած ձեռնարկները, որոնցմէ Ապրիլ 23ի լռութեան քայլարշաւը իր տարողութեամբ ու զանգուածային մասնակցութեամբ գլեց-անցաւ նախորդ տարուանը: Բայց այս յաջողութիւնը Դիւանի վերջաւորութեան սկիզբը դարձաւ:

***

Պատճա՞ռը: Երեսուն տարի ետք, ուրուկուայեան շաբաթաթերթի մը մէջ հրատարակուած յօդուածով մը, Կորիւն Առաքելեան կը հաստատէր.-

«Սփիւռքահայ տարբեր կուսակցութիւններուն կեդրոնական բիւրոները, ամէնօրեայ հակամարտութեան մէջ գտնուող, բայց այդ կէտին մէջ հարիւր առ հարիւր համաձայն, հրահանգեցին, որ միասնականութիւնը քայքայուէր: Իսկ միասնականութիւնը քայքայուեցաւ»(9):

Նման հրահանգ տալու հիմքեր կային: Ճիշդ է, որ Հ.Յ.Դ.ն, մէկ կողմէ, իսկ Ռ.Ա.Կ.ը եւ Ս.Դ.Հ.Կ.ն, միւս կողմէ, 1965 Յունուարին 15 օրուան տարբերութեամբ անջատ կոչեր հրատարակած էին, «այդքայլով իսկ մերժելով հրապարակաւ -կամ հրապարակով արտայայտելով- իրենց մերժումը համահայկական մօտեցում մը ունենալ գէթ Եղեռնի յիսնամեակին առիթով» (10): Այսուամենայնիւ, ապրիլեան ձեռնարկները ընթացած էին միասնական կերպով ամբողջ Սփիւռքի տարածքին:

Սակայն, ձեռնարկներ միասնաբար կազմակերպելը մէկ բան էր, իսկ քաղաքական գործունէութիւնը անջատաբար տանիլը՝ ուրիշ բան:

1960ական թուականներուն Սփիւռք թէ Հայաստան ասպարէզ իջնող սերունդը քաղաքական տարբեր իրադրութիւններու ծիրին մէջ, պիտի իրագործէր կարգ մը յեղաշրջող իրողութիւններ, ինչպէս 1965ի երեւանեան ցոյցերը, «Ահեկան»ի (Պէյրութ, 1966) եւ «Գարուն»ի (Երեւան, 1967) հրատարակութիւնը, Եւրոպայի Հայ Ուսանողներու Միութեան շարժումը (1967), «Երիտասարդ Հայ»ի (Պէյրութ, 1969) հրատարակութիւնը, եւայլն, ի վերջոյ յանգելով 1975ի - 1985ի հակաթուրք ահաբեկչական շարժումին:

Այդ յեղաշրջող իրողութիւններէն մէկը, երբ տակաւին ամէն ինչ սաղմնային վիճակի մէջ էր, պէտք է նկատել Դիւանին երեւումը, ինչպէս գրած է 1966ին անոր մասնաժամանակակից (եւ հաւանաբար՝ մասնակից) Ռուբէն Զարդարեանը, թուելով ե-

րեք պատճառներ .- ա) Համայնքային լման ներկայացուցչութիւն ունենալը, բ) տեղածին սերունդներու գործ ըլլալը, գ) Թուրքիոյ կողմէ բռնագրաւուած հողերու վերադարձը գերագոյն պահանջ համարելը (մէկդի դնելով անկախ Հայաստանի այդ օրերուն անիրականանալի նըկատուող պահանջը)(11) :

Օրուան ներքին քաղաքականութեան ծալքերը թափանցելի չեն, բայց պէտք է դիտել տալ, որ 1960ական թուականներու սկիզբը թէ՛ Պուէնոս Այրէսի եւ թէ Մոնթէվիտէոյի մէջ երիտասարդական միութիւնները սկսած էին միասնական աշխատանքներու ձեռնարկել, որոնք իրենց կարգին լաւ աչքով դիտուած չէին «մայր» կազմակերպութիւններուն կողմէ :

Պուէնոս Այրէսի պարագային, 1961ին Հ.Մ.Ը.Մ.ի, Հ.Բ.Ը.Մ.ի Երիտասարդաց Լիկայի, Արժանթինահայ Համալսարանական Կաճառի եւ Հայց. Առաք. Եկեղեցւոյ Երիտասարդական Կազմակերպութեան համախմբումի փորձ մը ձախողեցաւ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան, Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ յառաջդիմական հոսանքի ջանքերով(12) : Հ.Բ.Ը.Մ.ի Երիտասարդաց Լիկայի 1964ին նախաձեռնած Հայկական Երիտասարդականներու Միջ-Միութենական Յանձնախումբն ալ կարճ տեւեց, թէեւ ձախողութեան հեղինակները չեն յայտնուած. - «Իրականութեան մէջ, հայ երիտասարդութեան դրական ու հոյակապ մէկ քայլն էր, որ այսպէս մեծերը կ'անտեսէր, յատկապէս քաղաքական այն հատուածներուն մէջ ուր "գործի չէր գար որ, առանց գլխաւորող կամ ղեկավարող կողմի մը, երիտասարդութիւնը միանար"»(13) :

Վ. Մ.

(Մնացեալը յաջորդով)

---

(1) Gustavo Zulamian, «El Senado uruguayo y el 24 de abril», *Hay Endanik* (Montevideo), marzo de 2001, p. 15.

(2) Տե՛ս. Գերսամ Ահարոնեան, *Խոհեր Յիսնամեակի աւարտին*, Պէյրութ, 1966, էջ 235:

(3) Շաղիկ Աշըգեան, «Հայկական պահանջատիրութիւնը Ցեղասպանութեան Յիսնամեակին (1965)», *Դրօշակ*, Յունուար 2003, էջ 35:

(4) «Ուրուկուայահայ երիտասարդութեան կոչը», *Համազգային*, 1 Յունուար 1965, էջ 1:

(5) «Declaración de la Colectividad Armenia del Uruguay», *Համազգային*, 1 Փետրուար 1965, էջ 6-7:

(6) Ինչ-ինչ պատճառներով, Հ.Բ.Ը. Միութիւնը չէ ստորագրած հաղորդագրութիւնը, բայց յետագային միացած է աշխատանքներուն:

(7) Daniel Karamanoukian, «Apuntes para una reconstrucción histórica de la conmemoración del 24 de abril en Uruguay», *Hay Endanik*, abril de 1999, p 45.

(8) *Idem*, p. 45-48.

(9) Coriún Aharonian, «Armenia. Otro genocidio impune», *Brecha*, 21 de abril de 1985 (վերատպումը տե՛ս. *Hay Endanik*, abril de 1999, p. 30.

(10) Պարբերութիւնը Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի կոչին կը պատկանի (մէջբերումը տե՛ս. Աշըգեան, «Հայկական պահանջատիրութիւնը», էջ 46) :

(11) Rubén Chorbadjian, «Balance critico de la Mesa Coordinadora», *Համազգային*, 20 Փետրուար 1966, էջ 6:

(12) Կարօ Թօփալեան, «Գաղթածին սերունդին կոչումը», *Համազգային*, 5 Նոյեմբեր 1965, էջ 3:

(13) Eduardo Dante Asilian, «La Liga de Jóvenes en la década del '60», *Սարտարապատ*, 31 Յուլիս 2002, էջ 10:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԱՐԴԳԷՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ապրիլ 15ին նշուած է հրապարակագիր վիպագիր Վարդգէս Պետրոսեանի մահուան տասնամեակը: Իր ծննդավայրին՝ Աշտարակի մէջ տեղական հեռատեսիլի կայանը եւ մարզային գրադարանը որ այսօր իր անունը կը կրէ, ցերեկոյթ մը կազմակերպած է: Մտահոգութիւն յայտնըւած է որ Վ. Պետրոսեանի սպանութիւնը տակաւին բացայայտուած չէ: Արեւշատ Աւագեան որ Հայկ. մշակոյթի ֆոնտին նախագահութեան պաշտօնին վրայ յաջորդած է Վ. Պետրոսեանի, ըսած է թէ ոճրագործները ամէն բանէ առաջ հայ մըտաւորականութեան, մարդկային բարոյականութեան դէմ արարք մը գործած են:

Livres reçus

LE MASSACRE DES ARMENIENS
Le meurtre d'une nation
(1915-1916)

Nouvelle édition établie, préfacée et annotée par Claire MOURADIAN

ARNOLD J. TOYNBEE

Payot, Paris 2004

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Գարակէօզեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Ապրիլ 2ին Գարակէօզեանի խնամակալութիւնն ու տնօրէնութիւնը երեկոյթ մը կազմակերպած են նուիրուած Հայկազուն Գալուստեանի յիշատակին: Երեկոյթը բացած է Գարակէօզեանի տնօրէնուհի՝ Արմաւենի Միրօղլու, որ նախ ծանօթացուցած է Հայկազուն Գալուստեանը որպէս հսկիչ եւ ուսուցիչ, ապա, որպէս բանաստեղծ եւ ամէն բանէ առաջ համեստութեան եւ մարդասիրութեան ախոյեան: Հանդիսավարը եղած է Ժպիտ Պեքիկ: Իրենց արտասանութիւններով մասնակցած են Սահակեանցի ութ համալսարանականներ: Կատարուած է հրապարակային զրոյց մը մասնակցութեամբ Զահրատի, Տիգրան Կիւմիւշկիւլի եւ Սարգիս Այթանի: Զրոյցը բացած է Զահրատ, որ ներկայացուցած է Հ. Գալուստեանը այնպէս ինչպէս ճանչցած է ինքը: Տիգրան Կիւմիւշկիւլ պատմած է թէ ինչ պայմաններու տակ աշակերտած է Գարակէօզեան եւ հայերէն սորված Հ. Գալուստեանէն: Ս. Այթան ալ արտասանութիւններով եւ յիշատակներով ամբողջացուցած է զրոյցը: Ցայտագիրը, որ արդէն երկու ժամ տեւած էր, շարունակուած է Ռ. Հատտէճեանի բանախօսութեամբ, որ արդէն օրերէ ի վեր «Ցուշատետր»ի իր սիւնակին մէջ կ'ոգեկոչէր Հ. Գալուստեանը, դիտել տուած է որ Հ. Գալուստեան այնքան տարիներ ետք դարձեալ միջոցը գտած էր իր ձայնը հասցնելու եւ կրկնելու իր պատգամները որոնք չեն հնցած: Եզրակացնելով իր խօսքը, Ռ. Հատտէճեան շեշտած է որ շատ բարի գործ մը տեսնուած է յիշատակելով անցեալի արժէքները եւ զանոնք դարձեալ տեղաւորելով պատմութեան մէջ:

*
**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Աւետարանական Մայր եկեղեցւոյ մէջ, Ապրիլ 4ին, տեղի ունեցած է հայկական ցեղասպանութեան նըւիրուած համերգ մը: Խօսք առած են տիկին Ալքէթ Զալըգեան, վեր. Մհեր Խաչիկեան եւ ուսուցչապետ Յասմիկ Ինճէճիկեան, որոնք բարի գալուստ մաղթած են եւ բացատրած համերգին նպատակը, որ բացայայտ է՝ ցեղասպանութեան ճանաչման ձայնը լսելի դարձնել: Հանդիսականները լսած են Ի Միւզիչի տը Մոնրէալ երաժշտական խումբը, ղեկավարութեամբ թաւջութակահար Եուլի Թուրովսքիի: Յայտագիրը կազմուած էր Պէլա Պարթոքի, Շումանի և Կոմիտասի գործերէն: Փակման խօսք արտասանած է վեր. Մհեր Խաչիկեան:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐՈՒՆ ՍԽԱԼՆԵՐԸ

Իրաքի մէջ խումբ մը երիտասարդներու հրատարակած համացանցի թերթը «Ալ-Ռաֆիտայն» յօդուածով մը կը թուէ Ամերիկացիներուն սխալները, յարմար դատելով որ ՄԱԿ-ը միջամտէ վերջապէս: Անոնց ցամաքահանումի օրերուն, 2003 Մարտին, երբ ըսուեցաւ թէ Ամերիկացիները մտադիր էին ժողովրդավար, Միջին Արեւելքի մէջ օրինակելի երկրի մը վերածել Իրաքը, ժողովուրդին ու քաղաքական դասին հակազդեցութիւնը եղաւ չընդդիմանալ անպայման, տեսնելու համար թէ ո՛րքան անկեղծ է յայտնուած մտադրութիւնը: Նոյնն էր կեցուածքը սիւննի շէյխ Ալ Քապիսիի որ Ս. Հիւսէյնի անկումէն ետք Ամերիկացիներուն դիմելով կը պահանջէր որ փաստը տան Իրաքի մէջ ժողովրդավարութեան հաստատման մասին իրենց նպատակներուն. իսկ Իրաքցիներուն կը յորդորէր հանդարտ մնալ: Նոյն դիրքը բռնած էր ծանօթ շիի հեղինակութիւն այաթոլլահ Սիսթանի: Սակայն, ժամանակի ընթացքին բոլորն ալ անդրադարձան որ Ամերիկայի նկրտումները կեղծ էին: Աւելի՛ն. անոնք իրենց քաղաքականութեամբ ստեղծեցին իրենց թշնամիները. նաեւ թշնամիներ ստեղծեցին իրենց բոլոր զօրակիցներուն համար:

Մատնանշուած առաջին կէտը այն է որ ԱՄՆ իրենց շահերու ապահովութենէն ուրիշ ոչ մէկ բանով չահագրգռուեցան. ոչ մէկ կարեւորութիւն տուին իրաքցի ժողովուրդին ապահովութեան: Ամերիկեան ուժերը ամէնէն առաջ ապահովութեան տակ առին քարիւղի հանքերը, քարիւղին առնչուած վարչութիւնները որոնք կրնային իրենց շահերուն ծառայել: Ու ձգեցին որ թալանողներն ու կողոպտիչները սպառնան ժողովուրդին ապահովութեան: Այնքանը արդէն լուրջ կասկածներ արթնցուց ժողովուրդին մէջ, որոշ դառնութիւն պատճառելով:

Ամերիկեան քաղաքականութիւնը ծընունդ տուաւ քամիքազներու. այդ քաղաքականութեան ընդդիմադիրները դիմեցին Իրաքի հողին վրայ իրենց հաշիւները մաքրելու եւ երկիրը վերածեցին բըռնութեան արարքներու դաշտի մը:

Ամերիկացիներուն ընթացքը նաեւ յարմար գետին մշակեց ժողովրդական քաղաքացիական մը ի յայտ գալուն: Այդ ուժը հակազդեցութիւն մը եղաւ ազգային ու կրօնական մարզի շատ մը անձնաւորութիւններու դէմ գործուած ոճիրներուն հանդէպ ցոյց տրուած անտարբերութեան:

Ամերիկացիները Իրաքի վերակազմակերպումի իրենց սխալներով, ընդհանուր ընտրութիւն կատարելու դէմ դրուած արգելքով ու նոր սահմանադրութեան պարտադրանքով, քանի մը ամսուան ընթացքին թշնամիներու յաւելեալ դաս մըն ալ ունեցան իրաքցի մտաւորականներուն մեծամասնութեամբ:

Անոնց կը վերագրուի տակաւին քաոսային վայել ընթացք որդեգրելու սխալը: Կամայական ու վայրագ ձերբակալութիւններ որոնց զոհ եղան ընկերութեան զանազան բաղկացուցիչները, ատիճան մը եւս հրահրեցին հակամերիկեան տրամադրութիւնները: Մանաւանդ որ անոնք իրենց ուղղուած որեւէ յարձակումի որպէս հակազդեցութիւն հարուածեցին, առանց զանազանելու չորն ու թացը: Յայտնի բան է որ ամերիկացի զինուորներն ալ օրէ օր աւելի ջղային, աւելի գայրացկոտ կ'ըլլան երբ կը վարուին ժողովուրդին հետ:

Այսօր իրաքցի ժողովուրդը կը պահանջէ որ ԱՄՆ սրբագրեն իրենց գործած սխալները, վերաքննեն իրենց վարած քաղաքականութիւնը եւ դարմանելու համար եղածը, վերջնապէս մեկնին Իրաքէն. իրենց տեղը ձգեն միջազգային ուժերու որոնք գետեղուած ըլլան ՄԱԿ-ի հրամանատարութեան տակ: Այդ պայմանով միայն Իրաքցիները կրնան վերագտնել իրենց կորսուած վստահութիւնը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

6

Անտոնի նպատակն էր խանութ մը վարձել ու անպատճառ պատրաստ ճերմակեղէններ ծախել: Հայ վաճառական մը խոստացած էր իրեն ամէն տեսակ դիւրութիւն տալ:

Օր մըն ալ Թօնի ըսաւ.

- Թաքսիմի հրապարակին վրայ ֆէսի կաղապարիչի խանութ մը կայ: Ամէն բան մէջն է: Օքքազիոն:

- Բայց ես պարապ խանութ մը կ'ուզեմ, շապիկ, փողկապ, օձիք եւ այս կարգի բաներ ծախելու համար:

- Ֆէսի կաղապարիչ եղիր: Փարա կը շահիս:

- Ես այդ գործէն չեմ հասկնար:

- Միւսէն ալ չես հասկնար:

- Բայց մէկը ինծի պիտի սորվեցնէ:

- Իսկ ասիկա սորվելու պէտք չունիս: Երկու բանուոր կը վարձես ու պէյի նման կը նստիս:

- Վաղը պատասխան կու տամ:

Անտոն ինքզինքը աջ ու ձախ զարկաւ: Կարծիք կը մուրար: Ամէնէն տխմարին կարծիքը անգամ խնդրեց: Լաւատեսութիւնը սկսաւ իր մէջ: Գրեթէ ոչ ոք աննպաստ կարծիք յայտնեց այդ գործին վերաբերեալ: Կ'ըսէին.

- Օսմնեան կայսրութեան մէջ ամէնէն շահաւոր գործն է ֆէսի կաղապարիչ ըլլալ...

- Բերայի մէջ, Թաքսիմի պորտին վըրայ, հրաշալի գործ է...

- Շաբաթը երկու անգամ ֆէսը կաղապարողներ կան...

- Օտարականները անգամ սկսած են ֆէս գործածել...

- Ֆէս ալ պիտի ծախես...

Անտոն որոշեց: Ու խանութին տիրացաւ: Թօնի Անտոնի համար քանի մը բանուոր գտաւ: Անշուշտ երկու կողմէ իր վարձքը ստացաւ: Թօնի կը խորհէր սակայն.

- Անտոն այնպիսի գործ մը ընելու էր, որ ես երբեմն օգտուէի: Ֆէ՛ս...

Թօնի գլխարկ կը դնէր իբր «օտարական»: Սակայն, ուրիշ կերպով սկսաւ օգտագործել Անտոնի խանութը: Իր գործերուն գրեթէ գրասենեակը ըրաւ: Օրական տասը քան հոգի կու գային Թօնին հարցնելու համար: Այս ձեւով Անտոն ալ կը շահէր: Շատեր կ'այցելէին իր խանութը ու կը դառնային իրեն յաճախորդ:

Այսպէս անցան քանի մը ամիսներ: Անտոնի գործը հետզհետէ կարգի կը մտնէր: Անտոն կը ծանօթանար ֆէսերուն եւ անոնց տակ գտնուած գլուխներուն: Ի՛նչ պատկառելի էֆէնտիներու դատարկութեան ու չնականութեան ծանօթացաւ: Թօնի սակայն անոնց բոլորին կենսագրութիւնը գիտէր: Մէկ խրատ կու տար Անտոնին.

- Ապառիկի դրութիւնը կը կործանէ

Անտոն ծանօթացաւ ծեր ժողովրդական բժշկի մը՝ Հաճի Միքայէլին որ բոյսերու տերեւներով, արմատներով, պտուղներով եւ ծաղիկներով կը դարմանէր ամէն հիւանդութիւն: Հաճի Միքայէլ կը պատրաստէր նաեւ մածուցիկ նիւթեր՝ գաղտնի հիւանդութիւններու համար: Շաբաթը անգամ մը Անտոն, Թօնի ու Հաճի միասին կ'ըլլային Թաքսիմի գինետուներէն մէկուն մէջ:

Հաճին մօրուսաւոր ու համակրելի դէմք մըն էր: Լաւ կը շահէր: Ունէր աղջիկ մը քսաներկու տարեկան, որ տանը ամուսինի կը սպասէր: Հաճիին մտքին մէջ ծնած էր մտածում մը՝ տալ իր աղջիկը Անտոնի: Օր մը գինովութեան պահու մը իր միտքը յայտնած էր Թօնիի, ուզելով անոր կարծիքը:

Թօնի համաձայն էր: Արդէն ամէն բանի համաձայն էր ան, բաւական էր որ իրեն վնաս չգգար գործողութենէ մը: Ընդհակառակն, այս գործը կրնար իրեն շահաբեր ալ ըլլալ: Թօնի խանդավառեց Հաճին: Այս վերջինը տեղեկութիւններ ուզեց Անտոնի անցեալին վերաբերեալ: Թօնին ըսաւ.

- Զգօնուած տղայ է Անտոնին: Ձեռքս մեծցած է, ազգականս է:

Քիչ վերջը զգաց որ լաւ չէ խօսած իրեն շատ մօտեցնելով Անտոնը ու աւելցուց.

- Երբ մանուկ էր ինծի «պապա Թօնի» կ'ըսէր: Անկէ վերջը Ս. փաշային քով էր: Տարին հազիւ անգամ մը կը տեսնէի զինքը: Բայց միշտ լաւ կը խօսէին իր վրայ: Մինչեւ հիմա գէշ բան մը իմացած չեմ իր մասին:

(Շար. 29)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Տրչ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 160 Եւրօ Տէր եւ Տիկին Նազգաչեանէ, 75 Տիկին Ժամմէռէ եւ 160 Տէր եւ Տիկին Մինասեանէ, նաեւ 100 Տէր եւ Տիկին Մեսթուճեանէ Տիկին Լիւսի Օհաննեանի մահուան առթիւ։

HAMAZKAINE FORUM 2004

10e ANNIVERSAIRE

12-18 juillet Beyrouth, Liban (facultatif)
19-31 juillet Erevan, Arménie

A l'occasion de son 10e anniversaire, le Forum culturel des étudiants Hamazkaine offre aux participants l'occasion de découvrir la culture arménienne dans le cœur de la Diaspora (Liban) et dans la mère patrie en Arménie.

Une opportunité exceptionnelle pour vous de profiter de ce programme pour planifier dès maintenant vos vacances d'été et de vivre deux ou trois semaines inoubliables d'activités culturelles et d'amitiés nouvelles.

Le Forum Hamazkaine offre aux participants :

— Une immersion totale dans la culture et l'histoire arméniennes;
— Une opportunité exceptionnelle pour faire la connaissance d'universitaires arméniens d'Arménie et de la Diaspora;
— L'occasion d'assister à une série remarquable de conférences données par d'éminents spécialistes et professeurs;
— Des ateliers de réflexion autour des problèmes actuels de la jeunesse;
— La visite d'institutions arméniennes, de musées, d'églises et d'autres sites historiques;
— Des concerts et des représentations théâtrales;
— L'organisation d'un gala amateur et d'une soirée d'adieux qui se prolonge jusqu'à l'aube pour clôturer un séjour unique.

Frais de participation (hors billet d'avion)
Liban :
350 US$ en pension complète
200 US$ en demi-pension
Arménie :
650 US$ en pension complète
400 US$ en demi-pension

Contacts en Europe :
— Sella Tenjoukian (Londres)
Tél.: (44-20) 7603-8452
Fax : (44-20) 7603-9518
E-mail: stenjouk@aol.com

— Hourig Baghdassarian (Paris)
Tél./Fax : (33-1) 42 29 10 24
E-mail : navasti@wanadoo.fr

Visitez notre site:
www.hamazkayin.com

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SEVAN» de Vienne organise un

Voyage en Arménie et au Karabagh

Du 19 août au 30 août

Visite des merveilleux sites de l'Arménie et du Karabagh

Inscription dans la limite des places disponibles **avant le 15 MAI.**

Renseignements :
☎ **04 74 53 25 91**

⁂

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son Centre de vacances de Bellefontaine

Du 30 juillet au 16 août
1 ANIMATEUR (garçon)

Ecrire à :
C. B. A. F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 Paris
ou
e-mail : cbaf@wanadoo.fr

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Commémoration du 89ème anniversaire du génocide arménien

PARIS

VENDREDI 23 AVRIL.- 18h30 : Ravivage de la flamme du Soldat Inconnu (Arc de Triomphe), suivi de la veillée commémorative à 20h, organisée par les associations de jeunesse arménienne, Parvis des Droits de l'Homme (Place du Trocadéro).

SAMEDI 24 AVRIL.- 15h30 : Rassemblement devant la statue de Komitas (Place du Canada, Paris 8e). 16h : Départ de la manifestation en direction de l'Ambassade de Turquie, avec une halte, Place du Trocadéro.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 24

ՑԻՇԱՏԱԿԻ ԵՒ ԱՂՕԹՔԻ ՕՐ

վասն երանեալ հոգւոցն
1915-Ի ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀ ԲԻՒՐԱՒՈՐ ՄԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑՆ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 15ին՝
ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆ

Notre-Dame de Paris

Mgr GREGOIRE GHABROYAN
Eparque des Arméniens catholiques de France
célébrera la **Divine Liturgie en rite arménien**
pour la commémoration du 89e anniversaire du martyre d'un million et demi d'Arméniens tués en Turquie en 1915-1918.
Le Dimanche 25 avril à 15h en la Cathédrale Notre-Dame de Paris.
L'homélie sera prononcée
par Mgr MICHEL DUBOST
Evêque d'Evry-Corbeil-Essonne

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Ապրիլ 25։
Պատարագ՝ ժամը 10-ին, Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցին, ուրկէ թափօրը կը մեկնի ժամը 12.15ին դէպի Խաչքար (Աստարակ Հրապարակ), ուր տեղի կ'ունենան ելոյթներ։

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

SOCOFRAM

IMPORT - EXPORT

FRUITS SECS — LEGUMES SECS
OLIVES — PRODUITS ORIENTAUX
FROMAGES

DRIED FRUITS — PULSES — OLIVES
ORIENTAL PRODUCTS — CHEESES

O.P.A DISTRIBUTION

SOCOFRAM SARL
3, Allée des Coquelicots
Z.A. Hautes Varennes
94471 BOISSY ST LEGER CEDEX
Tél : 01 56 73 93 93
Fax : 01 56 73 93 94

17, rue d'Avignon
Bât. C2 — Fruileg 674
94574 RUNGIS CEDEX
Tél : 01 46 87 40 32+
Fax : 01 46 87 12 69
E-Mail : socofram@wanadoo.fr

O. P. A. DISTRIBUTION
M.I.N. 705 Les Arnavaux
13323 MARSEILLE Cedex 14
Tél : 04 91 21 40 20
Fax : 04 91 21 40 28
E-mail : opadistribution@wanadoo.fr

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE - Bellefontaine (Jura)

Les inscriptions du mois d'août sont ouvertes et nous vous invitons à inscrire vos enfants en téléphonant au **01. 53. 34. 18. 18** ou auprès de la section CBAF la plus proche de votre domicile.

— Dates : du 30 juillet au 16 août

— Ages : enfants nés entre le 1er janvier 1990 et le 31 décembre 1997.

ARMÉNIE

3 Vols Directs Hebdomadaires*
Paris → Erevan → Paris
• SÉJOUR À LA CARTE
• VOYAGES ORGANISÉS

* Aux mois de Juillet - Août - Septembre

EN COLLABORATION AVEC ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS — LA NOUVELLE COMPAGNIE AERIENNE

www.saberatours.fr

SABERATOURS
11, RUE DES PYRAMIDES 75001 PARIS • TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77
SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON • TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26
WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE • TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61
EREVAN
32-38, RUE HANRABEDOUTIAN 375010 EREVAN • TEL 52 55 55 • FAX 56 40 30

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 24-25
SAMEDI - DIMANCHE
24-25 AVRIL
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20·932

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·932

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՆՈՐԷՆ ԱՊՐԻԼ 24

Ապրիլ է նորէն ու աշխարհի բոլոր ծագերէն կ'արձագանգէ յիշելու, ծրագրելու, գործելու աշխուժութիւնը: 89 տարի անցած է 1915էն ի վեր. այդքան տարւան անդարձ ու անդարմանելի մնացած կորուստները յիշելու, անոնց ամէն մէկուն սենեակին մէջ անկատարը լրացնելու հրահանգը կը հնչէ մեր ամէն մէկ անկիւնէն: Կեանք, հող, միտք, քար, գիր, երգ, համ, հոտ կորսնցուցածներու բազմութիւնները Երեւանէն Լոս Անճըլըս, Պէյրութէն Սիպիր ու Սիտնէյ խունկով մոմով, նաեւ բռունցքով, աղաղակով կը խմբուին յիշելու, յիշեցնելու համար Զօհրապը, Կոմիտասը, անոնց հետ մեր չըճանչցած մեծ մայրիկը, պապիկը, քեռին, հօրաքոյրը եւ բոլոր միւսները:

Միայն այսքանով, աւանդական դարձած ծիսակատարութեամբ մը պիտի նըմանէր մեր Ապրիլը: Զգացականով յագեցած այս էջին քով բարեբախտաբար տարուէ տարի կը մեծնայ քաղաքական ազդակին տեղը: Քաղաքականը ո՛չ անպայման խորհրդարաններու, ծերակոյտերու, նախարարութիւններու շրջանակին մէջ տարուող գործունէութեամբ: Քաղաքական է նաեւ արարքը երբ օրինակ՝ միահամուռ ո՛չ մը կ'արձագանգէ Մելգոնեան մը փակելու վճիռին դէմ:

Շատերու համար անսպասելի այս հակազդեցութեան զուգահեռ ընթացքով կը յայտնուի այսօրուան սերունդը. ան ամէն տարի նոր փաստը կու տայ զգացականին հետ քաղաքական ազդակին գիտակցութեան: Բաց մնացած վէրքին մասին աշխարհին հետ խօսելու անհրաժեշտութիւնը գիտէ ան, ժամանակակից չափանիշներով, լեզուով:

Յաճախ հոսանքէն տարուածի, լեզու, ինքնութիւն կորսնցուցածի ամբաստանութիւններու թիրախ սերունդներն են որ երկարատեւ աշխատանքով, յամառութեամբ, համբերութեամբ արձանագրեցին քաղաքական մարզին առաջին կարեւոր արդիւնքները: Վերջին տարիներուն ամէնէն նշելի տուեալը Ֆրանսայի կողմէ ճանաչումը եղաւ այդ առումով: Ո՛չ ոք կրնայ մոռցած ըլլալ անհամար ճապկումները, տրուած ու չյարգուած խոստումները, բոլոր «այո՛, բայց...»երը, մինչեւ որ անջնջելի գիրերով մօտ ինը տասնամեակ ետք արձանագրուեցաւ ճշմարտութիւնը:

Այդ կարեւոր հանգրուանէն ի վեր բաւական վստահութեամբ կարելի է այլեւս ըսել թէ այնքան ամրօրէն պահուած թաբուները սկսած են տեղի տալ, բացուած ճեղքը կրնա՛յ մինչեւ Անգարա ճամբայ գտնել, որքան ալ տակաւին շատ քիչ հաւանական թուի ատիկա:

Այս հեռանկարը, ինչ որ ալ ըլլան նըկատումները, պատրաստ գտնուելու չեշտ հրահանգ մը կ'ուղղէ: Ճանաչումը վախճանին փուլը չէ բնաւ Անգարայի պարագային. ոչ ոք պատրաստ է այդ նուազագոյնով գոհանալու, փակելու համար մեր պատմութեան ամէնէն ծանրակշիռ թղթածրարը:

Նոր-նոր Գանատայի ճանաչումը որոշակի դերով մը կը ներկայանայ: Թապուներու պատէն կարեւոր քար մը ինկած է այդ ճանաչումով, քանի որ Գանատան ԱՄՆ-ու երկուորեակն է, իսկ այս վերջինը՝ Թուրքիոյ մեծ եղբայրը, հովանաւորը: Օթթաուայի քուէարկութիւնը կ'ըսէ յստակօրէն թէ ոչինչ անկարելի, անհասանելի է այս արշաւին մէջ: Ցանկալի փուլերը կրնան կարծուածէն շատ հեռու չըլլալ:

Իսկապէս աններելի, անքաւելի մեղաւորներ պիտի ըլլայինք եթէ յաջորդ փուլը մեզ անպատրաստ գտնէր: Բայց վերջին տարիներու յաջողութիւնները յուսատես ըլլալու շատ տեղ չեն ձգեր:

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖԻԼԻՓ ՏԸ ՎԻԼԻԷ հարցազրոյց մը տըւած է Ֆիկառոյի (Ապրիլ 23) ուր կը շեշտէ որ Իւ. Էմ. Փէ.ն ընտրողները ցաւալարի տեղ կը դնէ Թրքական թեկնածութեան մասին: Իրեն համար Ֆրանսա հիւանդ է նախատեսուած այդ Եւրոպայէն: Երկու կարեւոր վիճարկումները Սահմանադրութեան եւ Թուրքիոյ անդամակցութեան մասին մերժուեցան ամառը եւ աշնան: Թուրքիոյ անդամակցութեան մասին, Ֆ. տը Վիլիէ կարծիք չի փոխեր: Ուշ չէ, կ'ըսէ, երբ կարելի է սխալ մը սրբագրել: Թուրքիա եւրոպացի չէ ոչ իր հողամասով, ոչ ալ իր մշակութային աշխարհով: Մաֆիաներու, ոճիրի եւ թմրեցուցիչի եւրօ-ասիական կեդրոնն է: Հուսկ, Նիսի դրութիւնը եւ հաւանական Սահմանադրութիւնը երկիրները կ'ենթարկէ իրենց ազգագրական կշիռին: Թուրքիա Եւրոպական Միութեան ամէնէն դերակշիռ երկիրը կ'ըլլայ: Ինք կ'առաջարկէ Պարչելոնայի տարբերակը, այսինքն գործընկերութեան ձեւը: Ինչ կը վերաբերի Իւ. Էմ. Փէ.ի, կ'ուզէ որ դիրքի այդ յանկարծակի փոփոխութիւնը օրինակ ծառայէ, մանաւանդ Ժագ Շիրաքի: Բայց, կը խորհի որ Իւ. Էմ. Փէ.ի դիրքը՝ ո՛չ է ընտրութենէն առաջ եւ այո՛ վերջը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ իր վէթօն դրած է Ապրիլ 21ին, Ապահովութեան Խորհուրդին մէջ, բանաձեւի մը զոր ներկայացուցած էին ԱՄՆ եւ Մեծն-Բրիտանիա, ապահովութեան երաշխիքներ առաջարկելով Կիպրոսի երկու կողմերուն, «այո»ի յաղթանակի պարագային: Ք. Անան նաեւ կողմնակից էր, որու ի նպաստ քուէարկած էին Խորհուրդին 14 անդամները: Ռուսական առաջին վէթօն է 1994 Դեկտ. 2էն ի վեր, ապրանքներու փոխադրութեան մասին Նախկին Եուկոսլաւիոյ եւ Պոսնիոյ միջեւ:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԷԱՅԻ Ռիոնկչոն կայարանը, չինական սահմանէն 50 քմ. հարաւ, երկու ճեպընթացներու բախումէն, Ապրիլ 22ին, շուրջ 3000 մեռեալ կայ, թէեւ ամէն ինչ գաղտնի կը պահուի եւ յըստակ տեղեկութիւններ չկան: Կայարանը ամբողջովին քարուքանդ եղած է եւ ըստ տիպողական վիճակ հռչակուած ամբողջ շրջանը. իշխանութիւններն ալ դադրեցուցած են հեռաձայնային միջազգային հաղորդակցութիւնները, շրջափակումը կատարեալ դարձնել համար: Ճիշդ նոյն վայրէն, ինը ժամ առաջ անցած է Հիւսիսային Գորէայի թիւ մէկը՝ Քիմ Ժոնկ Ի., որ կը վերադառնար Չինաստան կատարած իր այցելութենէն: Կառախումբերը վառելանիւթ եւ կազ կը փոխադրէին:

ԻՐԱՔԻ մէջ կացութիւնը միշտ լարուած կը մնայ: Ապստամբական շարժումները եւ բռնութիւնները կը շարունակուին Պասրա: Ամերիկեան եւ գերմանական ընկերութիւններ դադրեցուցած են իրենց գործունէութիւնը: Ֆալուճա պաշարուած կը մնայ, 36 Իրաքցիներ սպաննուած են բուռն կռիւներու ընթացքին: Միայն այս ամիս 576 Իրաքցի մեռած է եւ աւելի քան 100 ամերիկացի զինուոր: Շիի-սիննի մրցակցութիւնն ալ մտահոգիչ բընոյթ առած է եւ յարանուանական հին պառակտումներ կրնան ծնունդ առնել: Ապրիլ 23ին, երեք պատանդ ազատ արձակուած էին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայ մտաւորականներու Փորումի ատեանին Ապրիլ 21ի նոր յայտարարութեամբ կ'ըսէ թէ իշխանութեան եւ ընդդիմութեան երկխօսութիւն մը խոչընդոտուած է նախագահին կողմէ. ան երկխօսութեան համար որոշուած օրը, նոյն ժամուն իր մօտ հրաւիրած է համախոհական կուսակցութիւններու ղեկավարները, ինչ որ քաղաքական ուժերու երկխօսութիւնը կասեցնելու արարք կը նկատուի:

Ատեանին կը հաւաստէ թէ պիտի կըրկնապատկէ երկխօսութիւնը ապահովելու ջանքերը, յուսալով որ իշխանութեան կուսակցութիւնները նախագահը պաշտպանելու տեղ կը նախընտրեն երկխօսութեան անհրաժեշտութիւնը հաստատել: Կոչ կ'ուղղուի բոլորին երկխօսութիւն պահանջելու, զայն ձախողեցնելու ամէն փորձ դատապարտելու. յոյս կը յայտնըւի որ արտաքին աշխարհի դէմքերը որոնք կը ձգտին կացութիւնը մեղմել, ստուերային մօտաւորութիւններէ մղուած չեն:

«ԱՐՄԵՆՓՐԵՍ»

(Ապրիլ 22/23)

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԵՐԵՒԱՆ ԱՅՑԵԼԱԾ

Գերմանիոյ Արտաքին գործերու նախարար Ե. Ֆիշըր Երեւանի մէջ հանդիպումներ ունեցած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի, Առեւտուրի եւ տնտեսական զարգացման նախարար Կ. Ճշմարիտեանի հետ: Հանդիպումներուն շեշտուած է որ երկու երկիրներուն քաղաքական երկխօսութիւնն ու միջազգային կազմակերպութիւններու մէջ գործակցութիւնը ակնեբեւ կերպով կ'աշխուժանայ: Կողմերը քըննարկած են Մեծամօրի հիւլէակայանին հարցը, փոխադարձ յարաբերութիւններու մարզը, Կովկասի հակամարտութիւնները, շրջանային գործակցութեան կարեւորութիւնը:

*
**

ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ 1915Ի ԶՈՀԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ՈԳԵԿՈՉՄԱՆ

Երեւանի ճարտարագիտական համալսարանի ուսանողական խորհուրդը համահայկական հիմնադրամին աջակցութեամբ ելեկտրոնային արշաւ մը ձեռնարկած է, ցեղասպանութեան զոհերու յիշատակի օրուան առթիւ: Ձեռք ձգուած են միջազգային հեղինակաւոր կազմակերպութիւններու, ուսումնական յայտնի հաստատութիւններու, Եւրոպական Խորհրդարանի, դեսպանատուներու, լըրատուներու աւելի քան 90 հազար հասցէներ. անոնց կը ղրկուին բազմաթիւ լեզուներով ցեղասպանութեան մասին ելեկտրոնային նամակներ, կոչեր, բարբարոսութեան լուսանկարներ: Ըստ խորհուրդի նախագահ Հայկ Ակաշմադեանի, Ազրպէյճանցիներու, Թուրքերու կողմէ առաւելագոյն չափով խեղաթիւրուած է 1915ի ոճիրը եւ իրենց նպատակն է աշխարհին հասկցնել ճշմարտութիւնը:

*
**

ԱՇՈՏ ՄԱՆՈՒՉԱՐԵԱՆ ԽՈՇՏԱՆԳՈՒԱԾ

Ապրիլ 22ին, կէսօրին Ա. Մանուչարեան Մոսկովեան փողոցին վրայ անծանօթ անձերու յարձակումին ենթարկուած ու խոշտանգուած է: Յարձակողները անմիջապէս փախուստ դիմած են, ոստիկանութիւնը քրէական հետապնդում ձեռնարկած:

Ֆ. ՓԷՄԷԶԷՔ (ԻՒ.ԷՄ.ՓԷ.) ՕՐԻՆԱԳԻԾ ՄԸ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ՊԱՏԺԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԺԽՏՈՂՆԵՐԸ

Օ-տը-Սէնի 12րդ ընտրաշրջանի երեսփոխան (Իւ. Էմ. Փէ.) Ֆիլիփ Փէմէզէք իր պաշտօնակիցները կը հրաւիրէ ստորագրելու օրէնքի առաջարկ մը որ կը ձգտի «սանձելու Հայոց ցեղասպանութեան գոյութեան ժխտումը»:

Երեսփոխանը կը բացատրէ իր դրդապատճառները եւ երեք յօդուածներէ բաղկացած օրէնքի առաջարկ մը կը ներկայացնէ: Կը գտնէ որ Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումին ատեն իսկ, հարկ էր պատշաճեցնել մամուլի ազատութեան 1881 Յուլիս 29ի օրէնքին այն բաժինը, որ կը վերաբերի մարդկութեան դէմ ոճիրներու ուրացման եւ համապատասխան պատիժներուն:

Յիշենք, որ ըստ խորհրդարանական գործընթացին, 80 երեսփոխանի ստորագրութիւն հարկաւոր են, որպէսզի այդ առաջարկը ծեծուի Ազգ. Ժողովին մէջ:

ԳԱՆԱՏԱՅԻ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Գանատայի նման երկրի մը կողմէ ցեղասպանութեան ճանաչումին տրուած առաջին հակազդեցութիւններէն սխալ չէ եզրակացնել թէ ոչ արհամարհելի փոփոխութիւն կայ Անգարայի աւանդական կեցուածքին մէջ: Մամուլի երկու մեծագոյն անունները «Միլլիյէթ» եւ «Հիւրրիյէթ» որոնք առաջին էջի դատապարտող ուշագրաւ խորագիրներով կու տային նման լուրեր, պախարակումին ամէնէն մութ երանգները գործածելով, շատ սովորական պատահարի մը բնոյթով տեղեկացուցած են ճանաչումը: «Միլլիյէթ» զայն տուած է 5րդ էջին վրայ, «Գանատայի ամօթը» խորագրելով, իսկ «Հիւրրիյէթ» Ա. էջի ամէնէն աննշմար մէկ անկիւնը դրած է զայն, առանց սովորական մեկնաբանութիւններուն, աւելի լայն արձագանգելով 20րդ էջին վրայ: Որպէս Անգարայի հակազդեցութիւնը, կայ միայն հետեւեալը. Ապրիլ 22ին Գանատայի Անգարայի դեսպանը Արտաքին գործերու նախարարութիւն հրաւիրուած ու իրեն բերանացի ազդարարութիւն մը ուղղուած է: Դեսպանը ընդունուած է օգնական կըցորդի մը կողմէ որ ըսած է թէ ճանաչումը ժխտական հետեւանքներ կ'ունենայ ՕԹԱՆ-ի անդամ երկու երկիրներու յարաբերութիւններուն վրայ: Անպատասխանատուութեամբ ամբաստանած է Գանատայի Ազգ. Ժողովը, աւելցնելով որ ճանաչումը ոչ մէկ օգուտ կ'ունենայ Հայաստանի:

ԹԵՆԻՍ

Մոնթէ-Գարլոյի մրցաշարքին, Դաւիթ Նալպանտեան (Արժանթին) Գ. շրջանին յաղթած է Ֆապրիս Սանթորոյի (Ֆրանսա) 6-3, 6-2: Քառորդ աւարտականին Նալպանտեան կը մրցի Գորիայի դէմ:

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՎԵՐՅԻՇՈՒՄՆԵՐ

ՅՈՒՇԵՐ ՄԱՄՍԱՅ ԳԻՒՂԷՆ

Ցեղասպանութենէն մօտ իննսուն տարի յետոյ տակաւին հայ ընտանիքներու դիւաններէն կը յայտնուին գրաւոր տասնեակ վկայութիւններ արհաւիրքի այդ օրերէն: Ցովհաննէս Ուզունեան 1915ի վերապրողներէն մէկը եղաւ· ան ծնած էր 1904 թուականին(1) Չմշկածագի Մամսայ գիւղը: Իր մահէն քսանհինգ տարի յետոյ, անձնական թղթածրարներուն մէջ յայտնաբերուեցաւ բնագիրը զոր այսօր յանձն կ'առնենք հրատարակել:

Ց. Ուզունեանի պատմութիւնը չի տարբերիր անշուշտ հազարաւոր այլ Հայերու պատմութենէն. Մեծ Եղեռնի առաջին օրերուն Քիւրտերը խեղդամահ կ'ընեն հայրը՝ Սիմոն Ուզունեանը(2): Հօր սպանութենէն յետոյ ընտանիքը կը քայքայուի. մայրը՝ Եղիսաբէթ Եամպէքեան, կ'աքսորուի գիւղին միւս բնակիչներուն հետ, քոյրը՝ Մաքրուհի Եփրատի մէջ նետուելով անձնասպան կ'ըլլայ իր որդիին հետ, Թուրքի մը ձեռքը չիյնալու համար, երկու եղբայրները, Ցովսէփ եւ Հմայեակ Ամերիկա կը գտնուին քանի մը տարիներէ ի վեր: Մօտ հինգ տարի Ցովհաննէս Ուզունեան կը մնայ քիւրտ աղայի մը մօտ որպէս մշակ(3): Պատեհ առիթէ մը օգտուելով կը փախչի եւ կ'ամուսնանայ իրեն պէս վերապրած Հայուհիի մը հետ: Իրենց անդրանիկ զաւկին ծնունդէն յետոյ կը հեռանան իրենց հայրենական գիւղէն եւ կարճ ժամանակ մը Պոլիս կը մնան: 1924ին Ֆրանսա գաղթելով նախ կը հաստատուին Մարսէյլ ուր կ'աշխատի «Սէն Լուի» շաքարի գործատունը: Հազարաւոր այլ թափառականներու պէս ան ենթակայ է երեսունական թուականներու տնտեսական վերիվայրումներուն. անգործութիւնը զինք կը տանի մինչեւ Լա Սէն սիւռ Մէռ ուր նաւաշինութեան մեծ ձեռնարկութիւն մը մեծ թիւով հայ գաղթականներ կ'աշխատցնէ: Այստեղ կը ծնի իր երկրորդ որդին: Անկէ կ'անցնի Վիէն քաղաքը ուր կը բախտաւորուի աղջիկ զաւակով մը, եւ կարճ ժամանակ մըն ալ Փարիզ եւ Ալֆորվիլ կը բնակի: Այստեղ աշխարհ կու գայ իր երրորդ արու զաւակը: Փարիզեան շրջանը թողելով կրկին Վիէն կը վերադառնայ ուր իր մահկանացուն կը կնքէ 1974ին: Միշտ մերժած էր ֆրանսական հպատակութեան դիմում կատարել, նախընտրելով Նանսէնեան ապաստանեալի իր կարգավիճակը այն համոզմամբ թէ՝ «օր մը չէ օր մը, երկիր պիտի վերադառնար»: Հարկ կը համարինք նշել այստեղ որ այս վկայութեան հեղինակը «Յառաջ»ին ու Շ. Միսաքեանին շնորհիւ վերատիրացած էր իր մայրենի լեզուին: Ան միշտ կը պատմէր թէ մանկութեան շրջանին ձմեռները միայն իրեն կ'արտօնուէր դպրոց յաճախել երբ դաշտային բոլոր գործերը աւարտած էին: Ուստի իրեն համար «Յառաջ» ե՛ւ դպրոց մը ե՛ւ կեանքի ընկեր մը եղաւ: Շատ մը սերնդակիցներու պէս Ց. Ուզունեան Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան մէջ տեսաւ արդարութեան եւ հայրենասիրական երազանքներուն հասնելու միակ ճանապարհը: Այդ պատճառով ալ յիսուն տարի շարունակ այդ կուսակցութեան հաւատարիմ սպասաւորը եղաւ:

Մամսայի հայաբնակ գիւղը կը գտնուէր Չմշկածագի(4) հիւսիս-արեւմտեան կողմը, փոքրիկ բարձունքի մը լանջին, տուները ընդհանրապէս քարաշէն ու երկյարկանի էին: «Մինչեւ 1915ի Մայիսի տուեալներով Մամսան ունէր 44 տուն Հայ՝ 171 շունչով, 38 տուն Հայ-հռոմներ: կամ օրթոտոքս (ուղղափառ) Հայեր՝ 168 շունչով, որոնք զիրենք "յոյն" կ'անուանէին առանց բառ մը յունարէն գիտնալու: Այս թիւերուն մէջ չեն մտներ պանդխտութեան մէջ գտնուող երիտասարդները: Մօտիկ անցեալին մէջ բնակեր են նաեւ 7 տուն Թուրք, բայց գաղթեր են շրջակայ գիւղերը»(5): Մամսացիները հողագործութեամբ կը զբաղէին բայց մանաւանդ մթերատու անասուններով(6): Մամսայ երկու դպրոց ունէր. Հայոց Ներսէսեան երկսեռ վարժարանն ու Հայ-հռոմներու դպրոցը. զոյգ էին նաեւ եկեղեցիները. Հայ-հռոմներուն եկեղեցին՝ Ս. Թորոս կառուցուած է 1830 թիւին, Հայոց Ս. Գէորգ եկեղեցին՝ 1834ին: Հայ առաքելականները կը տեղահանուին 1915ին, իսկ Հայ-հռոմները Յունաստան կը գաղթեն 1924ին:

ԿՈՐԻՒՆ

Ծանօթագրութիւններ

(1) Պաշտօնական տուեալներու համաձայն (գաղթականի քարտ) ծնած է 1901ին: Փոփոխութեան պատճառները կրնան աշխատանքի կանոնագրութեանց հետ կապուած ըլլալ:

(2) Ան մինչեւ կեանքին վերջը յուզումով կը պատմէր թէ ինչպէ՛ս ժամերով հօրը դիակը որոնած է տասնեակ այլ մարմիններու մէջ:

(3) Քիւրտերը զինք կը ստիպեն անունը փոխել. հինգ տարի շարունակ Ցովհաննէսը կը դառնայ Ահմէտ...

(4) Այսօրուան Էլազիզ (Խարբերդ) քաղաքին հիւսիսը:

(5) Համբարձում Ց. Գասպարեան՝ *Չմշկածագ* եւ իր գիւղերը, հրատարակութիւն Չմշկածագի հայրենակցական ընդհանուր միութեան, «Պայքար» տպարան, Պոսթըն 1969, էջ 205:

(6) Մամսայ շրջանի երկրորդ հայաբնակ գիւղն էր: Շրջանին մէջ Քիւրտերը փոքրիշխող խումբը կը կազմէին, Թուրքերուն առջեւ:

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՎԵՐՅԻՇՈՒՄՆԵՐ

Մամսայ գիւղի Նախքան տեղահանութիւնը կը յիշեմ որ Դանիէլ անունով մարդ մը կու գար մեզի, ամէն անգամ տարբեր տարազով. օր մը լազի տարազով, օր մը քրտական տարազով, օր մը գիւղացիական տարազով, օր մը ուրիշ ձեւով, բայց միեւնոյն մարդն էր: Երբ մօրս կը հարցնէի թէ ո՛վ է այս մարդը, կ'ըսէր թէ փեսիդ մօրաքրոջը տղան է. Թոմա Մեղիրեցի Ջաղացպան Գրիգորին մօրաքրոջ տղան: Դանիէլը ամէն գալուն հինգէն վեց հատ զէնք կը բերէր հետը: Մեր տանը .....(*) գործերը եւ կարպետները, փռուած բարձերը չարուած. ամէն բարձի ետեւ մէկ հատ կար. յաճախ առիթ կ'ունենայի զէնքերը դուրս հանելու բարձերուն ետեւէն եւ փորձել ընելու: Լաւ կը յիշեմ որ երկու տեսակ էին զէնքերը. յունականը որ կողքէն կը բացուէր մէկ փամփուշտ կ'առնէր մէջը. երկրորդը տակէն զսպանակ մը կար, վար քաշածիդ պէս վրայէն մէջի փամփուշտները կը նետէր դուրս, որուն կ'ըսէին «Մարթին»: ...... Մէկ ալ կ'երթայի որ մէկ հատ չկայ. հօրս վախէն մարդու ալ բան չէի ըսեր. ինչպէս մեր Մանուկը որ այժմ կը գտնուի Միացեալ-Նահանգներու Լովել քաղաքը որ միշտ խաղընկերս եղած էր, որովհետեւ լուսահոգի հայրս շատ խիստ պատուիրած էր որ որեւիցէ մէկուն բան չըսեմ: Ես հօրս խոժոռ դիմագիծէն ու Նայուածքէն շատ կը վախնայի. յաճախ մեր գիւղի տէրտէրը Աճէմեան եւ իր մեծ եղբայրը Պետրոս պատուելին հօրս գործակիցներն էին. բայց չէին գիտեր թէ կամ չէին տեսներ թէ ե՛րբ մեր տունէն կը տանէին այդ զէնքերը. եւ կամ ուր կը տանէին. մինչեւ հիմա ալ հանելուկ մնաց ինձ համար: Ցանկարծ զոյգ Նամակներ ցրուեցին, խստիւ պատուիրելով որ չըբացուի առանց կառավարութեան արտօնութեան: Այս խնդիրներուն տեղեակ եմ անոր համար որ հայրս եւ վերեւ յիշած իր գործակիցները կը խօսէին երբ առանձին կ'ըլլային երեքը: Եւ ...... սէֆէրպէրլիք, ... պատերազմ: Ձեռքը փայտ բռնողը զինուոր. հօրեղբօրս տղան Միհրանը, մօրը միակ ապաւէնը, զինուոր. զէնքերի հաւաքում. ամէն մարդ ինչ որ ունէր տուաւ առանց դժուարութեան:

Օր մըն ալ երեք քիւրտ աղաներ, խոճ ուշախէն եւ բասիկ ուշախէն, խոճ ուշախի եւ կամ բասիկ ուշախի ասածները, ալիւրապետներէն, իրենց խուլամներով եկան մեր գիւղ, Մամսան. հօրեղբօրս լուսահոգի Վրհան էֆէնտիին Թաւալըլու տարան. գիւղական բարբառով. *կանչել տըւին գիւղին խելահաս երեք մարդիկը եւ ըսին որ մենք եկած ենք որպէս Մամսայ գիւղի պաշտպան աղաները, ըսելու ձեզ թէ մեծ վտանգ մը կայ ձեզ համար, Թուրք կառավարութիւնը որոշած է ջարդել էրիկ մարդիկը, կիներն ու երախաներն ալ տեղահանել. ուրեմն մենք պատրաստ ենք ձեզի ազատելու եթէ երբեք մեզի կը հաւատաք եւ կամ մեզի համաձայն էք. ուրեմն մենք պատրաստ ենք ընդունելու ձեր բոլորին տանելով Տերսիմ, տան մէջ գտնուած բոլոր առարկաներով: Մենք այս ձեւով կրնանք ձեզի օգտակար ըլլալ. եւ հայ ժողովականներուն մէջ չըփոթութիւն, անստուգութիւն, անվստահութիւն. շատեր գոյներնին նետած, չըւարած թէ ինչ պէտք է ընել: Քիւրտ աղաները տեսնելով այդ անստոյգ եւ խառնաշփոթ վիճակը ներկաներուն, ըսին որ գացէք առանձին խորհրդակցեցէք եւ մեզի պատասխանեցէք. բայց նախքան ձեր երթալ եւ խորհրդակցիլը չենք փարանիր ըսելու որ գաք թէ չգաք մեզի հետ, ձեր տավարն ալ մերն է, տունին ապրանքն ալ մերն է:*

Երիկ մարդիկը հաւաքելէն մէկ օր առաջ գիւղին տավարը նախրը պիտի տանինք, գիւղէն դուրս ելածին պէս. իսկ նոյն օրը երեկոյին որ էրիկ մարդիկը պիտի հաւաքեն տանիլ սպաննելու, մենք գիւղի բոլոր տուները պիտի կողոպտենք եւ տանինք: Եւ հայ գիւղացիներուն խորհրդակցութեան արդիւնքը եղաւ այն որ քիւրտ աղաները զիրենք կը խաբեն, իրենց ապրանքին եւ հարստութեան տիրանալու համար. մանաւանդ որ քեռին եկած Երզրում հասնելու մօտ է. ու եթէ Թուրք կառավարութիւնը յանդգնի այդպիսի անխորհուրդ քայլ մը առնէ, մեր մեծ քեռին Թուրքիոյ մէջ քար քարի վըրայ չի ձգեր: Որպէս փոքրիկ տղայ, ժողովականներուն մէջ կը գտնուէի: Միակ մարդը որ եղաւ քիւրտ աղաներուն ըսածին հաւատացող, կրկին մեր գիւղացի Աճէմեան Մարտիրոս աղան եղաւ. Սեպուհին հայրը. Սեպուհը իմ դասընկերս էր դպրոցի. թէեւ հասակով երկար, բայց տարիքով չեմ գիտեր. եւ Մարտիրոս աղան ըսաւ որ ես կ'երթամ եւ գնաց ալ ընտանեօք, բայց չեմ գիտեր ինչպէս: Այդ միջոցին շատեր գիտողութիւն ըրին Աճէմեանին, ինչպէս իմ լուսահոգի հայրս, ըսելով թէ բան գիտցողի պէս դուն քեզի մարդու մը տեղը դիր եւ մինակդ գործ պիտի տեսնես: Ամբողջ գիւղացիներս ինչ եղանք, դուն ալ ան կ'ըլլաս: Բայց շատերուն չհաւնած Մարտիրոս աղան ամէնէն խելացին եղաւ. գէթ ձեռքերը ու թեւերը կապուած չպաննուեցաւ Թուրքերու կողմէն ինչպէս միւսները. հակառակ որ մեր գիւղը ըլլալով հայաբնակ, ի հարկէ Ցոյներ կային բայց Թուրքերու չափ արդելք չէին. ինչպէս Հազարի գիւղը ամբողջութեամբ ազատեցաւ. քիւրտ աղաները ինչ որ ըրին, չկրցան համոզել մեր գիւղի խելացի աղաները եւ մարդիկը յուսահատ եղան, գացին: Ցաջորդ օրը եկաւ մօրաքրոջս ամուսինը, կարմրցի Ղազար Պապաճեանը: Ինքը որպէս զինուոր տամիր պաշ գրուած էր. պետութեան ապրանքը փոխադրող իր ձիով կամ ջորիով. զինուորական ուտելիք փոխադրող: Նոր վերադարձեր էր Քամախէն եւ անմիջապէս եկաւ մեզի ըսելով հայրիկիս. «պաճանախ Երզրումի կողմէն հայ ժողովուրդը բոլոր տեղահան ըրած են, կու գան դէպի Խարբերդի կողմը: Ճամբաները անցնելու տեղ եւ ճար չկայ. ոստիկանները շատ գողութիւններ, երբեմն ալ սպանութիւններ կ'ընեն: Տէր տիրական չկայ ժողովուրդին»: Ինծի ըսին որ շուտ գնա ձեր տուն եւ Պետրոս պատուելիին, Մաթոսին, Սարգիս աղային, հօրեղբօրս Պօղոս աղային կանչէ, իսկ ինծի համար ուրախութիւն էր կարծես վազելով փողոցները, երկար փայտ մըն ալ ճիւերուս արանքը որպէս թէ ձի նստած եմ: Կանչեցի վերոյիշեալները մի քանի վայրկեանի մէջ. եկան մեր պզտիկ օտան. Հայրս հիւանդ էր գրեթէ երկու օրուայ լուրերէն. մօրաքրոջս ամուսինը կրկին պատմեց ինչ որ պատմած էր քիչ առաջ: Որոշեցին գրել Խարբերդ առաջնորդարան եւ Պոլիս, բայց որու, չեմ յիշեր. միայն գիտեմ որ «Ազատամարտ» թերթ կու գար մեզի երբեմն. ուրեմն կրկին աւելի ծանրակշիռ լուրեր լսելով կերան, խմեցին. ամէն մարդ գնաց իր տունը: Կը յիշեմ որ լուսահոգի մայրս ըսաւ իր քրոջ ամուսինին. «ծօ՛ Ղազար չօլուխ չօճուխները չես տանիր նէ դուն եւ մեծ տղադ Միքայէլը առ եւ գնա Հազարի քենիիդ քով մի քանի օր, տեսնենք թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ վերջը», բայց արդէն մօրս ըսածը աւելորդ էր քանի որ նոյն խօսքերը ըսուեցան Պ. Ղ. Պապաճեանին թէ անհոգ եղիր մեծ քեռին մի քանի օրէն հոս է:

Եւ իրաւ ալ այս քանի մը օրուայ լուրերը շատ ազդած էին հօրս վրայ. գրեթէ հիւանդ պառկած էր: Թող վիրաւորական չըլլայ ոչ լուսահոգի հօրս համար եւ ոչ ալ իմ բարեկամ եւ ազգականներուս համար եթէ ըսեմ որ լուսահոգի հայրս իմէ վախկոտ էր արդէն: Նաեւ հօրեղբօրս տղին լուսահոգի Միհրանի մահւան գոյժը բոլորովին ցնցեց Ուզունենց տունը:

Հազիւ մի քանի օր անցած էր, գիւղին տէրտէրը մէջտեղ չկար, եկեղեցի ալ չէր ըլլար, հայրս կրկին ինծ ուղարկեց կանչելու տէրհայրը, բայց տունը չկար. երէցկին մայրիկը կ'ըսէր ինծ թէ տեղ գընաց, երբ գայ կ'ուղարկեմ: Մօրս ենթադրութիւնը այն էր թէ Աճէմենց տղաքը խաբեցին Ուզունենց տղոցը ու իրենց փախան գացին լեռը. ամէն օր կը սպասէին նամակաբերին:

Եւ ահա չարաշուք Ուրբաթը հասաւ, գիւղին նախիրը գիւղէն դուրս ելաւ, հազիւ երկու ժամ անցած լուր հասաւ որ Քիւրտերը տաւարը տարեր են. ամէն մարդ մեծ ու պզտիկ գիւղէն դուրս տընկիկին Թափէն աղէզը վազեցին աւելի ստոյգ լուր մը առնելու համար. բայց արդէն խելահաս մարդիկ անդրադարձան որ քիւրտ աղաներուն ըսածը ճիշդ էր եւ եթէ վաղն ալ էրիկմարդիկը հաւաքեն, բոլորովին իրականութիւն պէտք է համարել քիւրտ աղաներուն ըսածը: Այս երկու բառը իմ կողմէ. յետոյ մտածել թէ ինչ պէտք է ընել: Թուրքերը կ'ըսեն «Կեավուրուն սոն աքըլը պէնտէ օլայմըշ» («անհաւատին վերջին խելքը իմս ըլլար»): Ինչպէս այդ օրուայ մամսացիներուն խելքը: Ուրեմն, Ուրբաթ ամբողջ օրը եւ մինչեւ լոյս գիւղը կը սպասէր վաղուան գալիքին. անշուշտ, մենք պզտիկներս չէ, բայց մինչդեռ գիւղը արդէն գիշեւոր փողոցներուն անցքերը բռնուած էին Թուրք ոստիկաններուն եւ սիւվարիին *(ձիաւոր) կողմէ: Շարաթ առաւօտ կանուխ գիւղը լեցաւ ոստիկաններով: Հոս փակագծի մէջ պիտի ըսեմ վերջը Ցոյնի մը կողմէ լսածս որ Մաթոսեան եղբայրներ Նշան եւ Աբրահամը գիշերը կը փախին կ'երթան իրենց այգիին ետեւի ձորը եւ իրենց շունն ալ հետերնին կը տանին. գիւղին այլ մարդիկը կապել տանելէն յետոյ երկու Թուրքեր եւ յոյն Ստեփանը կ'ելլեն այգիները փնտռտուքի: Այդ Ստեփանն էր որ ստուգումներ կու տար թէ ովքեր պակաս են: Այդ հիման վրայ երբ այդ կողմերը այգիներուն մէջ կը պտրտին եւ կը պոռան, Նշանին եւ եղբօրը հետը տարած շուներնին կը հաչէ. ատով հետքերնին կը գտնեն, կը բռնեն եւ չեմ գիտեր ինչ ձեւով, կարծեմ տեղւոյն վրայ սպաններ են երկուքն ալ:*

Ցովսէփ աղբարը, մութ փողոցն էր տուներնին, մականունը չեմ յիշեր, ... տունէ տուն կը պտրտէին այր մարդիկը հաւաքելու, ըսելով որ եկէք արձանագրուեցէք, քանի հատ մանր տավար կամ կով, եւլն., ունէիք, որպէսզի կառավարութիւնը երթայ եւ ետ բերէ: Եւ կը պոռար խեղճ ու միամիտ մարդը. «ի՛նչ տուներէն դուրս չէք ելլեր կնկայ պէս. ուրիշ անգամներ մարդու կարգ չէք տար խօսելու, "գիւղին մեծերը մենք ենք" ըսելով»:

Քաղաքէն ծանօթ Թուրք մը կար որ Ուզունենց տուները շատ կու գար. Ալի աղա անունով. հայրս եւ հօրեղբայրս Պ. աղան այդ մարդը տարաւ որպէս Ուզու-

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ ՈՒՐՈՒԿՈՒԱՅԻ ԿՈՂՄԷ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՈՒՐՈՒԱԳԻԾ)

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

(Բ. եւ Վերջին Մաս)

Ուրուկուայի մէջ, ուր, ի տարբերութիւն Արժանթինի, երկիրը տասնամեակներէ ի վեր ժողովրդավարական կարգեր ունեցած էր անխափան կերպով, այս գործունէութիւնը զուտ ազգային իր բնոյթին կողքին, նաեւ գաղափարախօսական որոշ չեշտ ունէր:

Ընդունելով, որ «հայապահպանումը», 1930-1960ական թուականներու իր դասական ձեւով, սահմանումով իսկ «պահպանողական» էր, եղրին գործածութիւնը զուտ բառախաղ մը չէ: Հայապահպանումով զբաղող կազմակերպութիւններ դառնալով պահպանողական, նորոգումի նկրտումներով նոր սերունդին կողմէ հմայիչ ըլլալէ դադրած պէտք է ըլլային: Եթէ նկատի ունենանք, որ 1960ականներու սփիւռքահայ ու հայաստանեան գործօնքը միջազգային գետնի վրայ ուղեկցուած էր ազգային - ազատագրական, մարդկային իրաւանց ու հակագաղութատիրական յառաջդիմական շարժումներով, որոնք յաճախ ընկերվարական կամ մարքսեան գաղափարախօսութեամբ տոգորուած էին, բնական է ենթադրել, որ Ուրուկուայի մէջ, Երիտասարդական Դիւանը բաղկացնող միութիւններէն երբեք այդ գաղափարախօսութիւններուն թարմ յարումներ ունենային: Վերջին հաշուով, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւնը եւ յառաջդիմական ճակատը իրենց ծրագիրներուն համաձայն այդ ուղղութեամբ կը շարժէին: Իրենց երիտասարդական թեւերը հաւանաբար պիտի փորձէին այդ գաղափարախօսութիւններուն հետեւիլ աւելի գործնական կերպով, նոյնիսկ որոշ համակրութիւն ցոյց տալով ոչ-հայկական ազատագրական շարժումներու հանդէպ, մանաւանդ՝ Լատին Ամերիկայի մէջ:

Երիտասարդներուն հակումները եւ աւագներուն անզիջողութիւնը անխուսափելիօրէն հակամարտութեան պիտի յանգէին թէկուզ միեւնոյն կազմակերպութեան մէջ: Իսկ Ուրուկուայի ճանաչումով երիտասարդներուն տարած չնչալից յաղթանակը պահանջատիրական պայքարին մէջ գրաւական մըն էր, որ չարունակուող հակամարտութիւնը պիտի յանգէր իրենց յաղթանակով: Դիւանին լուծարումը հրատապ պահանջ կը դառնար յենարանէ զրկելու համար այդ գործընթացը:

Ռ. Զորպաճեանի համաձայն(14), Դիւանը «իրենց կազմակերպութիւններուն, գլխաւորաբար՝ Դաշնակցութեան ծոցին մէջ, ղեկավարութիւններուն հետ տարակարծիք» երիտասարդներէ կազմուած էր: Ըստ իրեն, «կուսակցական մարմինները Դիւանին զօրավիգ կանգնեցան, քանի որ երիտասարդներուն ծարպիկութեան պատճառով կատարուած իրողութիւններու առջեւ դրուած էին»: Աւելի՛ն, կ՚ըսէր ան, մինչ Պուէնոս Այրէսի մէջ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը Հայ Դատի Յանձնախումբը կը ստեղծէր, իր առաջին հաղորդագրութեամբ Խորհրդային Հայաստանի անկախութիւնը պահանջելով, «Դիւանը ուր այդ կազմակերպութեան [Հ. Յ. Դ.ին, Վ.Մ.] Մոնթէվիտէոյի մասնաճիւղը գերակշիռ դեր մը կը խաղար, կ՚ընդունէր, որ ներկայ պայմաններուն մէջ Հայ Դատը թրքահայ դատն է եւ թէ այդ էր միակ նպատակը, որ հասարակաց պայքարի մը մէջ կրնար խմբել տարբեր հատուածները»(15):

Ճիշդ է, սակայն, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը Պուէնոս Այրէսի մէջ Հայ Դատի Յանձնախումբը ստեղծած ըլլայ: Նոյն թիւրիմացութեան մէջ կը թուի ինկած ըլլալ Ծ. Աշըգեան, որ վերջերս գրած է.-

«Դաշնակցութիւնը Սփիւռքի զօրաշարժը սկսած էր իր կազմակերպութեան միաւորներէն: ԺԸ. Ընդհանուր Ժողովէն առաջ [1963, Վ.Մ.], արդէն իսկ Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկաներու մէջ կը գործէին Հայ Դատի կեդրոնական յանձնախումբեր: Այդ ժողովէն ետք՝ հիներու կողքին, նորովի կազմուեցան եւ գործի լծուեցան Հայ Դատի կեդրոնական յանձնախումբեր. "Լատին Ամերիկայի Հայ Դատի Կեդրոնական Մարմին»ը, տակաւին 20 Օգոստոս 1964ին, կոչ մը հրատարակած էր՝ դառնալով Յիսնամեակի շրջագիծին մէջ առաջին հրապարակ իջնող մարմինը»(16):

Հիւսիսային Ամերիկայի Հայ Դատի Յանձնախումբը հիմնուած էր 1945ին, բայց Հարաւային Ամերիկայի մէջ անոր նմանին գոյութիւնը 1963էն առաջ անյայտ է: Աւելի՛ն, 1964 Օգոստոսին Պուէնոս Այրէսի մէջ ապարէգ իջնող Լատին Ամերիկայի Հայ Դատի Կեդրոնական Մարմինը հիմնուած էր տեղւոյն Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան վարչութեան փոխ-ատենապետ Գէորգ Սարաֆեանի (1911-2002) նախաձեռնութեամբ, որ դաշնակցական չէր եւ որու անդամակցած համերաշխական վարչութիւնը (ատենապետ՝ Արմէն Պերկամալի) 1968ի ընտրութիւններուն պիտի փոխարինուէր Դաշնակցութեան ցանկով: Սարաֆեանի վկայութեամբ, Հայ Դատի Մարմինին կ՚անդամակցէին բոլոր հոսանքներէն անձնաւորութիւններ(17):

Ըստ Զորպաճեանի, դաշնակցական ղեկավար Յովհաննէս Տէվէճեան (1892-1976) որ «Արմենիա» օրաթերթի խմբագիրն էր նաեւ, Ապրիլ 24ի ձեռնարկէն ետք մեկնած է Մոնթէվիտէօ չարքերուն մէջ կարգապահութիւնը վերահաստատելու համար: Այնուհետեւ, յառաջդիմական ղեկավար Գրիգոր Կէօնճեան (1900-1966), որ «Սեւան» շաբաթաթերթի խմբագիրն էր, եւ Հարաւային Ամերիկայի Հայրապետական Պատուիրակ Բարգէն Արք. Ապատեան (1918-1978) կատարած են նոյն ճամբորդութիւնը: Ըստ երեւոյթին, անոնք յաջողած են համոզել տարբեր կողմերը, որ Դիւանին զօրակցութիւնը դադրեցնեն, ու ատիկա եղած է անոր ինքնալուծարումին պատճառը(18):

Գ. Սարաֆեան դիտել տուած է, որ Հայ Դատի Մարմինը կապեր հաստատած էր Չիլիի, Ուրուկուայի եւ Պրազիլի հայութեան հետ, եւ որ «այդ բոլոր համայնքներուն ներկայացուցիչ մը ուղարկեցինք, յանձինս փրոֆեսոր Յովհաննէս Տէվէճեանի, հանրային ժողովներու եւ դասախօսութիւններու միջոցաւ մեզ բոլորս խթանող նպատակները տարածելու համար»(19):

Թէեւ մեզի մանրամասնութիւններ կը պակսին, Պուէնոս Այրէսի այդ միասնական մարմնին գործունէութիւնն ալ Յիսնամեակէն ետք երկար տեւած չէ, ըստ երեւոյթին, եւ հնարաւոր է, որ Հ.Յ.Դ. Հայ Դատի Յանձնախումբը անկէ ծնունդ առած ըլլայ: Ինչպէս գրած է Ծ. Աշըգեան, «Դաշնակցութեան ԺԸ. Ընդհանուր ժողովը Հայ Դատի հետապնդման կազմակերպական ցանցը ընդլայնելու եւ զօրացնելու համար յատուկ որոշումներ կայացուցած էր: Արեւմտեան երկիրներու (յատկապէս նկատի առած էր Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկաները), հայկական գաղութներու հայ երիտասարդութիւնը Հայ Դատի աշխատանքներուն մղելու առաջադրանքով որոշած էր՝ "կազմակերպել Հայ Դատի հետապնդման քարոզչական եւ քաղաքական Կեդրոնական մարմին մը, ինչպէս նաեւ ցանց մը մասնաճիւղերու: Նախ պատրաստել հիմնական ու գործնական իրաւասութիւնները ճշդող ծրագիր մը Հայ Դատի հետապնդման ձեւերուն ու տրամադրել պէտք եղած պիւտճէն"»(20):

Հայկ Սահակեանի բանաւոր վկայութեան համաձայն, «կողմերէն մէկը» (ամենայն հաւանականութեամբ, Հ.Յ.Դ.ն), փորձած է զինք սիրաշահիլ Մոնթէվիտէոյի նորակազմ Հայ Դատի Յանձնախումբին մէջ պաշտօն մը առաջարկելով, իսկ Կէօնճեան անձամբ փորձած է զինք համոզել, թէ «նանապարհը սխալ էր, թէ ատիկա Մայր Հայրենիքին դէմ շարժիլ կը նշանակէր...»: Ըստ Տ. Գարամանուկեանի քաղած ուրիշ, անանուն վկայութեան մը -իրեն յայտնի չէ եղած Զորպաճեանի յօդուածը-, Տէվէճեան եւ Կէօնճեան Պուէնոս Այրէսի մէջ համաձայնած են Դիւանին վերջ տալու մասին եւ որոշումը հաղորդած են Մոնթէվիտէոյի իրենց ընկերներուն(21):

Մոնթէվիտէոյի Հ.Յ.Դ. Հայ Դատի Յանձնախումբը ցարդ կը պահէ Consejo Pro-Causa Armenia del Uruguay սպաներէն անունը, մինչ Պուէնոս Այրէսի մարմինը թերեւս 1970ական թուականներէն որդեգրած է Consejo Nacional Armenio [Հայ Ազգային Խորհուրդ] անունը, ի նմանութիւն հիւսիսամերիկեան իր պաշտօնակիցին:

Այդ դէպքերուն պատմութիւնը դեռ կը սպասէ իր լիակատար բացայայտումին:

***

1965ին եւս (կ՚ենթադրենք՝ Դիւանի միասնական շարժումին որպէս արձագանգ), Ուրուկուահայ Թեմի Կեդրոնական Վարչական Խորհուրդը, որու ատենապետն էր Վահէ Զաքրեան (1963-1967), համաձայնութեան մը կը յանգէր, որով գաղափարական չորս հոսանքները (Հ.Յ.Դ., Ս.Դ.Հ.Կ., Հ.Բ.Ը.Մ. եւ յառաջդիմական) երկուական հոգիով կ՚անդամակցէին Խորհուրդին, որոնց կ՚աւելնար մէկ չէզոք անձ:

Համերաշխ վիճակը շարունակուած է Միսաք Գույումճեանի ատենապետութեան օրով (1967-1971): 1971ին, ինչ-ինչ պայմաններու տակ, որոնք մինչեւ օրս վիճարկումի նիւթ են, Դաշնակցութիւնը իր հակակշռին ենթարկած է Խորհուրդը, ոչ-դաշնակցական կողմը լքած է զայն, եւ 33 տարիներէ ի վեր համայնքը երկուքի բաժնուած է(22):

Այդ բաժանումը ենթադրած է Վարչական Խորհուրդին հեղինակութեան չճանչցուիլը ոչ - դաշնակցական հատուածին կողմէ (ներկայիս համախմբուած՝ Ուրուկուահայ Բազմամիութենական Կազմակերպութիւն անունին տակ), 1965-1971ին տարբեր դպրոցներու միացումով ստեղծուած միացեալ վարժարանին փակումն ու այնուհետեւ քով-քովի կառուցուած եւ ցանկապատով մը բաժնուած երկու վարժարաններու առկայութիւնը (Վարչական Խորհուրդի Ներսէսեան Կրթական Հաստատութիւնը եւ Հ.Բ.Ը.Մ.ի Ալեք Մանուկեան-Նուպարեան վարժարանը) եւ, ընդհանուր առումով, երկու հատուածներու միջեւ փոխադարձ անտեսումը:

1965ի Ուրուկուայի ճանաչումէն գրեթէ քառասուն տարի ետք, երկարամեայ «աւանդութեամբ» (որուն վերջ դնելու հազուադէպ փորձերը ձախողութեան մատնուած են ցարդ), Մեծ Եղեռնի ոգեկոչումը տեղի կ՚ունենայ երկու զուգահեռ եւ, ատենին, խաչաձեւուող ձեռնարկներով (1982ին ձեռնարկները երեք եղած են):

Տասնըհինգ հազար հոգինոց համայնքի մը մէջ, անցեալի միասնական զանգուածին փոխարէն, հազիւ քանի մը հարիւր հոգի խմբող այս ոգեկոչումները կը շարունակուին նոյն պառակտեալ ոգիով: Մինչեւ ե՞րբ: Դժուար է ըսել:

Նիւ-Ճըրզի

(14) Կ՚ենթադրենք, ինչպէս յօդուածին մէջ երեւցած այլ, աւելի արմատական գաղափարներ ցոյց կու տան, որ Զորպաճեան նախկին կամ այլախոհ դաշնակցական մըն էր՝ «ձախ» հակումներով: Մեզի ծանօթ է սպաներէն իր մէկ յօդուածը Արմենիա Երիտ. Միութեան «Կամք» պարբերաթերթին մէջ՝ «Երիտասարդութիւնը ազատագրական պայքարի ղեկավարութիւնը պէտք է ստանձնէ» խորագրով: Հոն ապարդիւն կը նկատէր «հայապահպանում»ի գաղափարախօսութիւնը՝ «ազատագրական պայքար»ին պատրաստելու համար երիտասարդութիւնը, որ «ճառ ու խօսքով չի գոհանար, գործուած սխալները կը տեսնէ եւ առկայ կառոյցներուն փոխակերպումը կը փնտռէ» (Rubén Chorbadjian, «La juventud debe asumir la dirección de la lucha de liberación», Կամք, Մայիս-Յունիս 1963, էջ 2): Այս գրութիւնը 1970ական թուականներու «յեղափոխականացում»ի պաշտօնական ուղղութեան տեսական նախընթաց մըն էր:

(15) Chorbadjian, «Balance critico», p. 6.

(16) Աշըգեան, «Հայկական պահանջատիրութիւնը», էջ 43-44:

(17) Jorge Sarafian, *Del Eufrates al Rio de la Plata*, Buenos Aires, 1998, p. 114-115 (հմմտ. հայերէն թարգմանութիւնը՝ Գէորգ Սարաֆեան, *Եփրատից մինչև Ռիո դէ լա Պլատա*, Երեւան, 2002, էջ 130-131):

(18) Chorbadjian, «Balance critico», p. 6.

(19) Sarafian, *Del Eufrates*, p. 115 (Սարաֆեան, *Եփրատից*, էջ 131):

(20) Աշըգեան, «Հայկական պահանջատիրութիւնը», էջ 44 (չակերտուած պարբերութեան աղբիւրը՝ Յ. Քիւրքճեան (խմբ.), *Գաղափարագրութիւն Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան*, Բ. հատոր, Աթէնք, 1997, էջ 290, զոր չենք տեսած): Ընդգծումը մերն է:

(21) Karamanoukian, «Apuntes», p. 48.

(22) Narciso Binayan Carmona, *Entre el pasado y el futuro: los armenios en la Argentina*, Buenos Aires, 1996, p. 108.

նենց տան վաղեմի բարեկամ: Զարմանալին այն էր, որ ինչպէս ըսի վերեւ, մի քանի օրերէ ի վեր տէր հայրը մէջտեղ չկար, եկեղեցի չէր ըներ. բայց յանկարծ այդ բոլոր մէջտեղ չելլողները մէջտեղ ելան: Նոյնպէս Մաթոսին Շաւարշը որ Հազարի կամ Տէրսիմ գացեր էր:

Մեր գիւղացիներուն մէջ ամէնէն խելացին Մարտիրոս աղան, Դաւիթին Սարգիսն էին, որ այժմ Հայաստան է: Իսկ աղան Անդրանիկը՝ Եւրոպա: Մէկ ալ Մանուկ Մանկասարեանը, զուռնաճի. արդէն փախստական էր, կը մնար Հազարի. այժմ Հալէպ է: Մնացեալները բոլորն ալ ոչխարի նման գացին մինչեւ Եփրատի եզերք, Կարմրիին մէջէն եւ չորս - չորս կապուած, առանց տրտունջի, կարծես անլեզու անասուններ ըլլէին: Ներեցէք հայրենակիցներ որ անասուն բառը կը գործածեմ: Թուրքերը կ՚ըսէին յաճախ եւ ամէն օր թէ կեավուրներու պասարաթը (յատակատեսութիւն) կապուած էր Աստուծոյ կողմէ. «Մեր հաւատքը աւելի զօրաւոր էր, քանդեց Հայերունը»: Եւ մենք հաւատք չունենալնուս համար ալ չէինք հաւատար նախապէս ըսուածներուն եւ նախազգուշական քայլեր չէինք առներ: Չեմ գիտեր ի՛նչ բանի համար էր Պ. Դանիէլի բերած զէնքերը:

Ինձ նման Յոյն Փիլիպոսին տունը պահուած էին աէրտէրի տղան Հայկազը որ այժմ Հայաստան է (1947ին գնաց) եւ պզտիկ աղջիկը. եթէ չեմ սխալիր անունը Եղիսաբէթ էր: Երկուքն ալ քաղաքէն Տէվրէշին տղան Ահմատը կ՚ըսէին, այդ հրէշը տարեր է իր քով. եղբօրորդիին նիքեահ (պսակ) ընել տուեր է եղբօրը հետ որ հսկայ մարդ մըն էր 30-35 տարեկան. իսկ աղջիկը շատ պզտիկ: Աղջիկը մի քանի տարի հազիւ կը դիմանայ այդ գազանին վայրագութեանը: Տէվրէշին Ահմատ ըսուած մարդը քաղաքի եւ մեր գիւղերուն հրէշը դարձած էր: Կրկին ըստ լսածիս, Աճէմին Սուրէնենց տունը պահուած (էր) իրենց եւ եկեղեցիին վերաբերեալ թանկագին ապրանքները: Այդ մարդը հանած, տարած է: Օրերով, շաբաթներով դուրս չէին ելլեր Մամսայէն, ամէն տուն քարուքանդ կ՚ընէին պահուած ապրանքները գտնելու: Երբ գայի Մամսա աղայիս համար օղի բերելու, անճանաչելի դարձած էր գիւղը. Աճէմեան թաղերը բոլորովին քանդուած էին. Օգսէնենց տունը չէր քանդուած որովհետեւ Կիրակի աղբարին (երկաթագործ) կինը եւ աղջիկը կը բնակէին: Մեր եւ Հօրեղբօրս Կոլմէշտեանց տունը եւ Մաթոսեան Սարգիս աղային տանը եւ նաեւ մեր տունի դիմացի մեծ տանը մէկ մասը կը մնար: Մնացեալ բոլոր տուներն ալ քարուքանդ եղած էին:

Միսնայ գիւղէն կին մը կար ազատած, իր մէկ թէ երկու աղջիկներով. կարծեմ Սգուռ ապլա կ՚ըսէինք. մեծ աղջիկը ամուսնացուցինք հայ տղայի մը հետ որ կը մնար քաղաքը, Ահմէտ պէկին տունը, մեծ տղուն քով: Որբ տղայ մըն էր. ամուսնութեան կնքահայրն ալ ես եղայ: Յոյն քահանան պսակեց: Կարծեմ հիմա Հալէպ ըլլալու են: Իսկ ուրիշ հայ տղայ մը քաղքացի Օննիկ անունով, իսկ Թուրք անունը Մուսթաֆա, մնաց ու մնաց մինչեւ վերջ եւ Թրքուհիի մը հետ ամուսնացաւ, հակառակ իմ եւ իր հօրեղբօր տղուն Անդրանիկի ջանքերուն, իր մեծ եղբօր Աստուրին նիւթական զոհողութեան. անկարելի եղաւ համոզել, որովհետեւ սիրահարած էր Թուրք աղջըկայ մը. կարծեմ Անդրէասեան էր մականունը. եղբայրը Փարիզ է, իսկ հօրեղբօր տղաքը Մարսէյլ:

(*) ..... կը նշեն ձեռագրին անվերծանելի մասերը:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.– Տիկին Նուարդ Գույումճեան եւ զաւակներն ու թոռները իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ հօր՝ Յակոբ Գույումճեանի մահուան 25րդ տարելիցին առթիւ 150 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Միջին տարիքի հայ կին մը աշխատանք կը փնտռէ երախայ խնամելու, նաեւ դաշնակի դաս տալու եւ տան թեթեւ գործերու համար։

Հեռաձայնել՝ Տիկին Ռուզաննայի կամ Կարէնի, ժամը 21էն յետոյ
06 15 08 54 13

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

Conférences

L'Association Hamaskaine et l'école de la Croix Bleue de Paris invitent les jeunes de plus de 7 ans à une série de deux conférences,

Les samedis 15 et 22 mai

à 14h30 à la Maison de la Culture

Arménienne, 17, rue Bleue, Paris 9e

Thème :

«L'HISTOIRE DE L'ARMENIE ILLUSTREE POUR LES ENFANTS»

préparé et présenté par
CLAUDE MUTAFIAN

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à

la Croix Bleue des Arméniens de France

17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԴԱՏԱՐԱՆ, ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՐԹԻՆ ՄԱՐՈՒԹԵԱՆ, եւ այլք, իրենց եւ բոլոր նման կարգավիճակի մէջ գտնուողներուն կողմէ,
Հայցուորներ,

ընդդէմ,

ՆԻՒ ԵՈՐՔ ԼԱՅՖ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
Պաշտպանեալ։

ԱՄՓՈՓ ՑԱՅՏԱՐԱՐԱԳԻՐ ԽՄԲԱՅԻՆ ԴԱՏԻ ՄԸ ԱՌԿԱԽ ՎԻՃԱԿԻ ԵՒ ԼՈՒԾՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԱԾ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻ ՄԱՍԻՆ

ԲՈԼՈՐ ՆՊԱՍՏԸՆԿԱԼՆԵՐՈՒՆ, ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴՆԵՐՈՒՆ, (ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ) ՍԵՓԱԿԱՆԱՏԷՐԵՐՈՒՆ, ԱՆՈՆՑ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԲՈԼՈՐ ԱՅՆ ԱՆՀԱՏՆԵՐՈՒՆ, ՈՐՈՆՔ Կ'ԱՄԲՈՂՋԱՑՆԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱԼ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ, 1· (ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐՆԵՐԸ) Կ'ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԵՆ ԾԱԳՈՒՄՈՎ ՀԱՅ ԱՆՀԱՏՆԵՐ, 2· (ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ) ՎԱՃԱՌՈՒԱԾ ԵՆ ՆԻՒ ԵՈՐՔ ԼԱՅՖ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ (NYLIC) ԿՈՂՄԷ, ԹՐՔԱԿԱՆ ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ, 1875ԻՆ ԵՒ ԱՆԿԷ ԵՏՔ, 3· (ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐՆԵՐԸ) ՈՒԺԻ ՄԷՋ ԷԻՆ ՄԻՆՉԵՒ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1, 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԸ, 4· ՆԱԽԱՊԷՍ ՈՐԵՒԷ ՎՃԱՐՈՒՄ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՉԷ ՄԱՀՈՒԱՆ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ, ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՅԱՆՁՆՄԱՆ ԱՐԺԷՔԻ, ԿԱՄ ԱՆՈՐ ԴՐԱՄԱՅԻՆ ԿԱՄ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԱՅԻՆ ԱՐԺԷՔԻ, ԿԱՄ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ՈՐԵՒԷ ՏԵՍԱԿԻ ՔԵՒԻՆ ՏԱԿ։

Այս յայտարարութեան նպատակն է տեղեակ պահել ձեզ խմբային դատի մը գծով առաջարկուած լուծումի մը մասին («Համաձայնագիրը»), ծանօթ՝ Մարթին Մարութեան եւ այլք, իրենց եւ նման կարգավիճակ ունեցողներու կողմէ, Հայցուորներ ընդդէմ Նիւ Եորք Լայֆ Կեանքի Ապահովագրական Ընկերութեան, պաշտպանեալ դատական գործ թիւ C99-12073 CAS (MCx) («Դատը») Միացեալ Նահանգներու Շրջանային Դատարանին մէջ, Գալիֆորնիոյ Կեդրոնական Շրջան, («Դատարանը»)։ Առաջարկուած Լուծումը արձանագրուած է Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ եւ մանրամասնօրէն բացատրուած՝ Խմբային Դատին Լրացուցիչ Յայտարարագրին, ինչպէս նաեւ Համաձայնութեան պայմանագրին մէջ («Լրացուցիչ Խմբային Դատի Յայտարարագիրը»), զոր կարելի է տեսնել, համակարգիչի վրայ փոխանցել եւ կամ արտատպել www.ArmenianInsurancesettlement.com կայքէջէն («Համաձայնութեան Կայքէջը»)։ Առաջարկուած լուծման ներկայի կարգավիճակի, ինչպէս նաեւ վաւերացման պարագային, համաձայնութեան մաս կազմելու միջոցներուն եւ պայմաններուն մասին ընդհանուր տեղեկութիւններ նոյնպէս կրնաք գտնել Համաձայնութեան Կայքէջին վրայ։ Այս տեղեկութիւնները ժամանակ առ ժամանակ պիտի յաւելցուին։

Այս Դատը կը պնդէ, որ Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնը (ՆՅԼԱԸ) սխալութեամբ ձախողած է հատուցումներ վճարել կեանքի ապահովագրութիւններու դիմաց, որոնք վաճառուած էին ծագումով հայ անհատներու 1875ին եւ անկէ ետք, Թրքական Օսմանեան Կայսրութեան մէջ։ Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնը կը մերժէ այս պնդումները եւ կը հաւատայ, որ անոնք անհիմն եւ ապակողմնորոշիչ են։ Հայցուորներու այս պնդումներուն դիմաց, առ ի պաշտպանութիւն, Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնը ներկայացուցած է բազմաթիւ հակաճառութիւններ։ Այս առաջարկուած լուծումը պէտք չէ մեկնաբանուի իբրեւ պատասխանատուութեան կամ սխալ գործունէութեան ընդունում եւ, կամ, այս դատին մէջ պնդուած հայցերու տկարութեան կամ զօրութեան ապացոյց։

Այն պարագային երբ Դատարանը վաւերացնէ Համաձայնագիրը, Նիւ Եորք Լայֆ Ընկերութիւնը համաձայնած է վճարելու քսան միլիոն ամերիկեան տոլար ($20,000,000), որ պիտի 1· բաժնուի (հայցուորներու) խումբի անդամներուն, որոնք չեն բացառեր իրենք զիրենք այս Համաձայնագրէն («Համաձայնագրի Խումբի Անդամներ») եւ որոնց անհատական հայցերը յղուած են եւ ընդունուած են Համաձայնագրի Հիմնադրամի Յանձնախումբին կողմէ, ինչպէս պայմանաւորուած է Համաձայնութեան Պայմանագրով, 2· Հայկական բարեգործական կազմակերպութիւններուն պիտի յատկացուի գումար մը, 3· վճարելու համար վարչական գործերու ծախսերը, 4· վճարելու համար հայցուորներու փաստաբաններուն աշխատավարձերը եւ փոխհատուցում տալու անոնց կատարած ծախսերուն։ Առաջարկուած Համաձայնագիրը պատասխանատուութենէ զերծ կը կացուցանէ Նիւ Եորք Լայֆ Ընկերութիւնը եւ անոր յարակից բաժանմունքները (որոնք ինչպէս սահմանուած են Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ) հանդէպ որեւէ եւ բոլոր Խնդրոյ Առարկայ (ապահովագրական) Պայմանագիրներուն եւ կամ (Հայցուորներու) Խումբի Հայցերուն (ինչպէս սահմանուած է Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ)։

Արեւմտեան Միացեալ Նահանգներու տեղական ժամանակով, դատական ունկնդրութիւն մը տեղի պիտի ունենայ Յուլիս 30, 2004ին առաւօտեան ժամը 9·30ին, Մեծայարգ Դատաւոր Քրիստինա Ա· Շնայտըրի առջեւ, Միացեալ Նահանգներու Շրջանային դատարանին մէջ, Գալիֆորնիոյ Կեդրոնական Շրջան, որոշելու թէ.- 1· առաջարկուած Լուծումը, ինչպէս նախատեսուած է Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ եւ ներկայացուած՝ դատարանին, պէտք է թէ ոչ վաւերացուի իբրեւ արդար, տրամաբանական պատշաճ եւ հայցուորներու խումբի շահերը լաւագոյնս պաշտպանող Համաձայնագիր 2· Հայցուորներու խումբը պէտք է թէ ոչ վաւերացնել Համաձայնագրի գործադրման համար, 3· պէտք է թէ ոչ վերջնական հրաման եւ Վճիռ կայացնել, վաւերացնելով Համաձայնութեան Պայմանագիրը, դատը լուծարելով նախապաշարումով եւ արժանիքներու հիմքի վրայ, եւ պատասխանատուութենէ ձերբազատելով Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութիւնն ու յարակից բաժանմունքները հանդէպ խմբային հայցերուն, 4· պէտք է թէ ոչ վաւերացնել հայցուորներու փաստաբաններու դիմումը՝ վճարելու անոնց աշխատավարձը եւ փոխհատուցանելու ծախսերը, 5· պէտք է թէ ոչ վաւերացնել հայցուորներու փաստաբաններուն դիմումը՝ Հայցուորներու Խումբի ներկայացուցիչներուն անհատական հատուցման։ Այն պարագային երբ դատարանը կը վաւերացնէ Առաջարկուած Լուծման Համաձայնագիրը, բոլոր Խմբային Հայցերը (ինչպէս որ սահմանուած են Համաձայնութեան Պայմանագրին մէջ) Նիւ Եորք Լայֆ Ապահովագրական Ընկերութեան եւ անոր յարակից բաժանմունքներուն դէմ, բաւարարուելով պիտի ազատ կացուցուին։

Եթէ Համաձայնութեան Հայցուորներու Խումբին անդամ էք, կրնաք ընտրել, որ բացառուիք այս Համաձայնութենէն, այն ձեւով որ մանրամասն նշուած է Խմբային Դատի Լրացուցիչ Յայտարարագրին մէջ։ Համաձայնութեան Հայցուորներու Խումբին այն անդամները, որոնք կ'ընտրեն դուրս գալ, դատարանի Վերջնական Վճիռէն կախեալ պիտի չըլլան։ Եթէ կը փափաքիք դուրս գալ այս Առաջարկուած Լուծումէն, պէտք է կանոնաւոր ձեւով, գրաւոր եւ ժամանակին յղէք ձեր բացառուելու խնդրանքը, իւրաքանչիւր Խնդրոյ Առարկայ Ապահովագրական Պայմանագրի կապակցութեամբ, համապատասխանաբար Խմբային Դատի Լրացուցիչ Յայտարարագրին։ Դուրս գալու ձեր խնդրագիրը պէտք է կրէ նամակատան թուակիր կնիքը ոչ ուշ քան Յունիս 15, 2004 թուականով եւ առաքուի՝
Marootian v.
New York Life Class Action Settlement,
c/o Settlement Administrator,
Post Office Box 5053,
Portland,Oregon 97208-5053
հասցէին։ Խնդրանքին մէջ պէտք է նշէք 1· ձեր լրիւ անունը, ներկայ հասցէն եւ հեռաձայնի թիւը, 2· տեղեկութիւններ, որ մատնացոյց կ'ընեն կեանքի ապահովագրութեան պայմանագիրը (կամ պայմանագիրները) որու կապակցութեամբ կ'ուզէք բացառուիլ Համաձայնութեան Հայցուորներու Խումբէն, ինչպէս, օրինակ, ապահովագրական պայմանագրի թիւը, պայմանագրի թուականը, պայմանագրի սեփականատիրոջ անունը, ապահովագրուածի անունը, պայմանագրի վաճառման վայրի եւ/կամ մահուան հատուցման գումարը՝ նշուած պայմանագրին վրայ, 3· յստակ հաստատում մը որ կը խնդրէք բացառուիլ այս Առաջարկուած Լուծումէն եւ չստանալ՝ որեւէ հատուցում։ Առաջարկուած այս Լուծումէն եթէ բացառում չխնդրէք եւ փափաքիք առարկել այս Լուծման Համաձայնագրի տրամադրութիւններուն, պէտք է գրաւոր յղէք ձեր առարկութիւնները մինչեւ Յունիս 15, 2004, հետեւելով Խմբային Դատի Լրացուցիչ Յայտարարագրին մէջ նշուած ձեւակերպումներուն։

Այս յայտարարութիւնը պարզապէս ամփոփում մըն է։ Լուծումի մանրամասնութիւնները, ներառեալ համաձայնութեան մաս կազմելու միջոցները եւ պայմանները մանրակրկիտ ձեւով բացատրուած են Խմբային Դատի Լրացուցիչ Յայտարարագրին մէջ, զոր կարելի է տեսնել, համակարգիչի վրայ փոխանցել եւ կամ արտատպել
www.ArmenianInsurancesettlement.com
կայքէջէն։

Առ ի քննութիւն Առաջարկուած Լուծման Պայմանագրի օրինակ մը կրնաք ստանալ դատարանի դիւանակալի գրասենեակէն, Միացեալ Նահանգներու Շրջանային Դատարան, Գալիֆորնիոյ Կեդրոնական Շրջան։

ԿԸ ԽՆԴՐԵՆՔ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ՉՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼ ԴԱՏԱՐԱՆ ԿԱՄ ԴԻՒԱՆԱԿԱԼԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ։

Փետրուար 19, 2004

ՀՐԱՄԱՆՈՎ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻՆ, ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 27
MARDI
27 AVRIL
2004

LE NUMERO: 1 €

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20·933

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·933

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ՓԱՐԻԶ

ԱՊՐԻԼ 23

Ոգեկոչման արարողութիւնները սկսան Ուրբաթ, Ապրիլ 23ին: Ժամը 18·30ին տեղի ունեցաւ Անծանօթ Զինուորի բոցի արծարծումը: Արարողութեան կը նախագահէր Հայաստանի դեսպանը՝ Է· Նալպանտեան, ներկայ էին Հանրապետութեան նախագահին յատուկ Սպայակոյտին ներկայացուցիչը, բանակի զօրավարը եւ բոցի հրամանատարը: Ազգ· փառերգները ունկնդրութենէն ետք, ծաղկեպսակներ զետեղուեցան եւ չեփորախումբը նուագեց հայկական եղանակներ:

Նոյն իրիկունը, քանի մը հարիւր երիտասարդներ հաւաքուեցան Թրոքատէրօ (Մարդկային Իրաւանց Հրապարակ) ինչպէս ամէն տարի, կատարելու՝ հսկումը:

ԱՊՐԻԼ 24

ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս աւանդութիւն դարձած է այլեւս, Փարիզի քաղաքապետը Պ· Տըլանոյէ քաղաքապետարանին շքեղ սրահներուն մէջ հիւրընկալեց հայ գաղութը, անոր հետ մասնակցելու համար Ապրիլեան ոգեկոչումին: Հոն էին Գիւտ Արք· Նագգաշեան, Գրիգոր Եպիսկ· Կապրոյեան, Վեր· Ժոզէ Միքայէլեան, երեք յարանուանութիւններու փարիզեան պետերը, նաեւ կարդ· Լիւսթիժէ: Ողջունելով գիրենք ու սրահը գրեթէ ամբողջութեամբ լեցուցած շուրջ 800 հոգինոց բազմութիւնը, Պ· Տըլանոյէ որուն կ'ընկերանային Հայաստանի դեսպանը Է· Նալպանտեան եւ Հայկ· Կազմակերպութիւններու Խորհուրդին նախորդ ու ներկայ նախագահները Ա· Կէօվճեան և Ա· Թորանեան, ծանրացաւ անցեալի ճանաչումի քաջութեան վրայ որպէսզի կարելի ըլլայ լաւագոյն աշխարհ մը ձգել յաջորդ սերունդներուն: Ըսաւ թէ նոր վերադարձած է Լեհաստանի այցէն ուր գացած է Աուշվիցի կեդրոնացման ճամբարը ու այդ տպաւորութեան տակ առաւել համոզումով կը շեշտէ անցեալ մը ստանձնելու հարկը: Այդ առումով անդրադարձաւ նաեւ Մ· Մանուշեանի եւ իր ընկերներուն գնդակահարման որուն մասին այսօրուան դպրոցականները շատ քիչ բան գիտեն: Իր ելոյթին հիմնական կէտը ապրիլեան մեր զոհերուն ոգեկոչումին հետ առընչուած էր անշուշտ Թուրքիոյ որուն Եւրոպայի մասնակցութեան համար քաղաքապետը անհրաժաժեշտ պայման կը նկատէր հրեայ ժողովուրդին նկատմամբ Վիլի Պրանտի մը արարքը կրկնող Թուրք պետական ղեկավար մը տեսնել:

Պ· Տըլանոյէ իր խօսքը աւարտեց Փարիզ այցի հրաւէր ուղղելով Երեւանի քաղաքապետին:

Իրեն յաջորդեց Հայկական կազմակերպութիւններու Խորհուրդին նախագահը Արա Թորանեան· շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք գաղութին ցոյց տրուած հիւրընկալութեան, ան ալ զարգացուց միտքը թէ իր անցեալէն խոյս տուող երկրի մը Եւրոպա մուտքը անընդունելի է: Անդրադարձաւ յաճախ յայտնուած տեսակէտին թէ ներկայի Թուրքիան չի կրնար պատասխանատու նկատուիլ 1915ին պատահարներուն: Արդարօրէն հարց տուաւ թէ 1923էն ի վեր որպէս պաշտօնական կեցուածք ցոյց տրուած ժխտումը, ուրացումը, հայկական հարստութեան քանդումը, մշակոյթին ջնջումը մեղսակցութիւն չէ՞: Յիշեց Ա· Գամիւի խօսքը թէ ժողովրդավարութիւնը մեծամասնութեան կատարած ընտրութիւնը չէ, այլ փոքրամասնութեան պաշտպանութիւնը: Ըսաւ թէ Թուրքիոյ մահմետական երկիր ըլլալը չէ որ առարկելի է, քանի որ հայ գաղութներ շատ յաճախ հաշտութեամբ ապրած են մահմետական երկիրներու մէջ:

Իր ելոյթը աւարտեց զուգահեռով մը Պ· Տըլանոյէի ըսածին· այո՛, ցեղասպանութիւն մը անդարմանելի կորուստ էր, բայց կարելի էր գոնէ ներողութեամբ մը ապագայի խաղաղութիւն մը ապահովել:

Հայաստանի Փարիզի դեսպանը Պ· Է· Նալպանտեան եւս շնորհակալութեան խօսք ուղղեց քաղաքապետին, յիշեց նոր-նոր Գանատայի ճանաչումը որ քայլ մըն էր անմեղ զոհերու յիշատակը յարգելու հետ դէպի արդար ու խաղաղ ապագայ մը: Ըսաւ թէ ճանաչումի պայքարը երկար ատեն Սփիւռքը տարաւ, այսօր անկախ Հայաստանը իր վարած քաղաքականութեան մէջ տեղ տուած է անոր: Աւարտեց յիշելով Հայաստանի ու Ֆրանսայի սերտ գործակցութիւնը:

***

Ս· Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ կէսօրէ ետք կատարուած հոգեհանգստեան պաշտօնէն ետք որուն հետեւեցաւ խուռներամ բազմութիւն մը, ժողովուրդը սկսաւ հաւաքուիլ Կոմիտասի արձանին շուրջ ուրկէ պիտի մեկնէր երթը դէպի Թրքական դեսպանատուն:

Հոս վայրկեանէ վայրկեան մեծցող քանի մը հազարնոց բազմութեան առջեւ ելոյթներ ունեցան Ա· Թորանեան, ընկերվարական կուսակցութեան կողմէ Գլօտ Էսթիէ, Ֆ· տը Վիլիէի շարժումին կողմէ Փօլ-Մարի Փոթօ, ԻՒ· ՏԷ· ԷՖ·էն Անտրէ Սանթինի, տարի-քաղաքացի համայնքին ներկայացուցիչը Մ· Ատլուն, Կիպրացիներուն կողմէ Տէսփինա Գարտիզի, Մարդկային Իրաւունքներու կազմակերպութենէն Հանրի Լըքլէր: Ֆրանսացի երեք քաղաքական դէմքերն ալ շեշտեցին Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան համար ցեղասպանութեան ճանաչումին անհրաժարելի պայմանը, հայ ժողովուրդին աշխարհի մշակութային հարստութեան կարեւոր ներդրումը, անշիրիմ մեռեալներու անթիւ դանդուածը երկիրներու տնտեսական շահերուն գին չդարձնելու վճռակամութիւնը: Աւելորդ է ըսել որ ներկաները մասնաւոր խանդավառութեամբ ողջունեցին Իսիի քաղաքապետը որ «Սիրելի հայ եղբայրներս» կոչականով դիմեց բազմութեան:

Մ· Ատլուն դահիճին ուրացումը երկրորդ մահ նկատեց, միւսներուն նման պահանջելով որ Թուրքիա վերջապէս վերջ տայ տասնամեակներէ ի վեր վարած քաղաքականութեան:

Յուզող շեշտ մը ունէր Տ· Գարտիզի խօսքը· ան ծանրացաւ տարիներէ ի վեր հատուածակայ թշնամիին դէմ միասնաբար տարուած պայքարին վրայ: Ըսաւ թէ վերջերս Կիպրոսի Թրքական գօտիին մէջ մնացած հայկական վանքը Ս· Մակար այցելած է ու տեսած թէ ան գրեթէ ամբողջութեամբ քանդուած է, քանի մը քար միայն մնացած պատմական յուշարձանէն: Եզրակացուց թէ պայքարը պէտք է շարունակել միասնաբար:

Այս մթնոլորտին մէջ պաղ ջուրի քանի մը կաթիլի պէս ինկան Հ· Լըքլէրի խօսքերը թէ այսօրուան Թուրքերը իրենց համար պատասխանատու չէին 89 տարի առաջ գործուածին· այսուհանդերձ, ան անկիւնները կլորցնելու ջանքով կրկնեց Եւրոպայի անդամակցութեան համար պարտադրուած չափանիշները յարգելու Անգարայի ստիպողութիւնը:

Ելոյթներէն ետք Հայաստանի դեսպանատան ու Շրջ· Խորհուրդին կողմէ եռագոյն -կարմիր, կապոյտ, նարնջագոյն- ծաղկեպսակ մը զետեղուեցաւ Կոմիտասի արձանին, ապա փողերախումբը հնչեցուց Մեր Հայրենիքն ու Մարսէյլէզը, Սարդարապատը:

Ժամը 17·30ի շուրջ, մեծ ու փոքր 200 պաստառներով, եռագոյններով (միայն հայկական) երթը ձգուեցաւ դէպի Թրքական դեսպանատուն, ցեղասպանութիւնը ոգեկոչող, Թուրքիան դատապարտող լոզունգներ արձակելով: Մօտ երկու ժամ ետք, աւելի քան տասը հազարնոց բազմութիւնը, բաղկացած՝ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ երիտասարդներէ, պատանիներէ, հասաւ Անգարա փողոցի մուտքին որ փակուած էր ոստիկանական ուժերու կողմէ: Յարակից հրապարակին վրայ ելոյթ ունեցան Հայկական կազմակերպութիւններու խորհուրդին անդամ Հ·Յ·Դ·ի եւ Ֆրանսահայ Մշակ· Միութեան ներկայացուցիչները՝ Մուրատ Փափազեան եւ Ժորժ Սարեան: Լաւատեսութեամբ հնչած, վճռակամութեան հրաւիրող անոնց ճառերէն ետք Նախկին ռազմիկներու միութեան նախագահ Անթուան Պաղտիկեանի հրաւէրով ցոյցը սկսաւ ցրուիլ, մինչ կը հնչէին հայրենասիրական երգեր:

ԱՊՐԻԼ 25

Կիրակի, Ապրիլ 25, ժամը 15ին, Նոթր-Տամի մայր տաճարին մէջ, հայ եւ օտար հոծ բազմութեան մը ներկայութեան հայ կաթողիկէ առաջնորդը՝ Գրիգոր Եպիսկ· Կապրոյեան կը պատարագէր ի յիշատակ Ապրիլեան նահատակներուն:

Նախ ֆրանսերէն, ապա՝ հայերէն, Գրիգոր Եպիսկ· ոգեկոչեց նահատակները եւ յիշեց թէ մեծ յուզումով երկու օր առաջ կարդացած էր Հալէպի Եպիսկոպոսին խօսքը արտասանուած 1919 Յունուար 19ին եւ չէր կրցած զսպել իր յուզումը ի լուր երիտասարդ աղջնակի մը վկայութեան, երբ իրեն որպէս ընտրութիւն կ'առաջարկուէր ուրանալ իր հաւատքը կամ իր կեանքը եւ կը զոհուէր դեռ իր խօսքը չաւարտած: Հայերէն բաժնին մէջ ալ, առաջնորդը շեշտեց թէ մեր կեանքով է որ կը փառաւորենք նահատակներուն մահը:

Արարողութեան կը մասնակցէին հայ առաքելական, հայ աւետարանական Եկեղեցիներու, ինչպէս նաեւ քոյր Եկեղեցիներու ներկայացուցիչները:

Օրուան հոգեւոր ճառը արտասանեց Էվրէի Եպիսկոպոսը՝ Միշէլ Տիպոթ: Ան, ընդհանուր գիծերու մէջ անդրադարձաւ 1915ի ցեղասպանութեան զոհերուն, վիճակագրութիւններու, շեշտեց թէ եթէ այսօր հոս ենք, կը նշանակէ որ ցեղասպանութիւնը չէ յանգած իր լրումին:

ԼԻՈՆ ԵՒ ՇՐՋԱՆԸ

Մեծ Եղեռնի 89րդ տարելիցը Լիոնի մէջ ոգեկոչուեցաւ աւանդութեան համաձայն նախ եկեղեցական արարողութեամբ եւ յետոյ քայլարշաւով ու հանրահաւաքով:

Հոգեհանգստեան պաշտօնը տեղի ունեցաւ Հայոց եկեղեցւոյ կամարներուն տակ, նախագահութեամբ Նորվան Եպիսկ· Զաքարեանի եւ մասնակցութեամբ Կաթողիկէ եւ բողոքական համայնքներուն: Ներկայ էին նաեւ ոչ դանցառելի թիւով ֆրանսացի երեւելիներ որոնց մասնակցութիւնը արարողութեան «խաղաղական» ոճ մը տուաւ այս հոգեհանգստեան պաշտօնին: Առաջին նստարաններուն վրայ տեղ գրաւած էին ֆրանսական իշխանութեանց ներկայացուցիչները, համայնքային ղեկավարները, հայկական եւ ֆրանսական այլեւայլ կուսակցութեանց պատուիրակները:

Հուսկ ներկաները, հազար հոգի (ինչպէս «Լը Փրոկրէ» օրաթերթն ալ կ'արձագանգէր), կը տողանցէին Հայոց եկեղեցիէն մինչեւ Անթոնէն Փոնսէ հրապարակը (Պէլքուռ հրապարակին մօտ) հանրահաւաքին մասնակցելու համար: Հոս խօսք առին կազմակերպիչներու անունով Մովսէս Նշանեան եւ Սիլվի Տաուլէսեան: Ժան-Փօլ Պրէթ, Վիլէօրպանի քաղաքապետ, եւ Ժերար Գոլոն, Լիոնի քաղաքապետ եւ Ռոն-Ալփ նահանգի ծերակուտական, իրենց կարդացած ուղերձներուն մէջ կը շեշտէին իրենց զօրակցութիւնը Հայ Դատին, մերժելով իրենց կուսակցութեան (ընկերվարական) պաշտօնական դիրքորոշումը Թուրքիոյ անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան, կը յայտարարէին թէ այդ երկիրը կրնայ անդամակցիլ միայն ու միայն Հայոց ցեղասպանութիւնը ճանչնալէն յետոյ: Ֆրանսուա Պայրու (ԻՒ· ՏԷ· ԷՖ·), որ օրուան գլխաւոր բանախօսը պիտի ըլլար, չէր կրցած ներկայ գտնուիլ: Բազմութեան առաջին շարքերուն վրայ կը գտնուէին անշուշտ աջակողմեան եւ ձախակողմեան կուսակցութիւններու պատկանող ընտրեալները:

Հրապարակին մէկ անկիւնը բարձրացած էր Ծիծեռնակաբերդի յուշահամալիրին մանրակերտը (մէկ երրորդի համեմատութեամբ): Ներկաներուն կարմիր մեխակներ բաժնուած էր որպէսզի զանոնք զետեղէին յուշարձանին շուրջ: Այս նոյն հրապարակին վրայ, որ քաղաքին գեղեցիկ ու կեդրոնական հրապարակներէն մէկն է, մինչեւ դալ Ապրիլ 24 պիտի կառուցուի հայ նահատակաց յուշարձանը: Թաղապետութիւնը արդէն պատկառելի գումար մը խոստացած է· համայնքին կը մնայ մնացեալ գումարը հայթայթել: Քաղաքապետ Գոլոն յայտնեց թէ այս յուշակոթողը «յիշատակութեան վայր մը» (lieu de mémoire) պիտի հանդիսանայ «մարդկութեան դէմ գործուած բոլոր ոճիրներուն համար»: Տրուեցաւ ցանկ մը· Հայոց ցեղասպանութենէն մինչեւ Գամպոճ, Թիպէթ եւ Ռուանտա· բոլոր նախադիծերը պէտք է ներկայացուին եւ ուսումնասիրուին մինչեւ ամառ:

Ցեղասպանութեան ծիրէն ներս, ութ օր առաջ, Կիրակի, Ապրիլ 18ին, տեղի ունեցած էին երկու անջատ դասախօսութիւններ, մին Հ·Բ·Ը·Մ·ի նախաձեռնութեամբ (Յարութիւն Գէորգեան), միւսը՝ (Գէր Մուրատեան), «Հայ Մշակութային Տուն»երու եւ «Դիմադրութեան ու տարագրութեան կեդրոն»ի: Ապրիլ 24ին եւ 25ին, արուարձան ու մերձակայ քաղաքներուն մէջ՝ Տէսին, Վօ-ան-Վըլէն, Մէյզիէօ, Շարվիէօ, Փոն-տը-Շէրիւի, Վիէն, Շաս-սիւռ-Ռոն, Կրընոպլը, Սէն-Թ'իթիէն, Սէն-Շամոն, նոյն ձեւով կ'ոգեկոչուէր մեր բիւրաւոր նահատակաց յիշատակը:

ԾԻԾԵՌՆԱԿԱԲԵՐԴ

Առաւօտուն, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Գարեգին Բ· եւ Նախագահ Ռ· Քոչարեան այցելած են Եղեռնի զոհերու յուշարձանը ուր հոգեհանգիստ կատարուած է: Արարողութեան ներկայ գտնուած են Ազգ· Ժողովի նախագահ Ա· Պաղտասարեան, վարչապետ Ա· Մարգարեան,

(Շար·ը Դ· էջ)

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ· ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախագահ Ռ· Քոչարեան Ապրիլ 25ին ժամանած է Փարիզ: Նոյն իրիկունը ինք ու կինը ներկայ գտնուած են Շ· Ազնաւուրի երգահանդէսին որուն հասոյթը կը յատկացուի Հայաստանի երախաներուն: Նախագահին կ'ընկերանան Արտաքին գործերու, Առեւտուրի և Տնտեսական զարգացման նախարարները: Նախագահը Ապրիլ 26ին հանդիպում կ'ունենար Նախագահ Ժ· Շիրաքի հետ, յաջորդ օրը կը մեկնէր Վարշաւա, մասնակցելու Եւրոպական տնտեսական փորումի աշխատանքին: Նախատեսուած են հանդիպումներ փորումի նախագահին, Լեհաստանի ու Վրաստանի նախագահներուն հետ:

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻՆ

ՄԱՐՈՒՇ ԵՐԱՄԵԱՆ

Բոլորս ալ, դպրոցական աշակերտներէն մինչեւ խոր ծերութեան հասած բանուորները գիտենք, թէ ի՞նչ է Մեծ Եղեռնը, ե՞րբ եւ ինչպէ՞ս եղաւ, եւ թէ ի՞նչ էին անոր հետեւանքները, որոշ չափով։

Գիտենք նաեւ, եւ Թուրքերն ալ գիտէին ախկա, որ ազգի մը մտաւորականութիւնն է իր հոգեկան ուժը, կարելի է նոյնիսկ ըսել՝ հոգեկան զօրքը, որ վտանգի եւ աղէտի օրերուն ինքզինք զինահաւաքի կը կանչէ։ Այս էր պատճառը, որ Աղէտին առաջին եւ մեծագոյն հարուածը մտաւորականութիւնը կը ստանար։ Թէեւ ըսպասելի, բայց անհաւատալի այդ հարուածը կ'իջնէր շատ արագ, եւ կ'ունենար ցանկացուած արդիւնքը։

Մտաւորական դասը, Եղեռնը նախորդող շրջանին, վտանգի հոտ առած եղջերուի պէս իր մորթին վրայ եւ ռունգերուն շուրջ կը զգար գայլը։ Կը զգար, բայց չէր հաւատար, չկարենալով երեւակայել երկու բաներ՝

ա - Նախ մարդկային միտքին անսանձութիւնը

եւ

բ - Թէ ինչո՞ւ Թուրքերը պիտի ուզէին այդպէս արագ եւ վերջնական ձեւով ձերբազատիլ Հայերէն, որոնք միայն դրական ներդրում ունեցած էին Թրքական պետութեան մէջ, քաղաքականէն մինչեւ մշակութային, եւ տնտեսականէն մինչեւ արուեստներու բնագաւառ, իրենց լաւագոյնը եւ առաջնակարգը տալով։

Երբ յստակ դարձաւ, որ հարուածը անխուսափելի է եւ արդէն շատ մօտ, հայ մտաւորականները, խորապէս համոզուած, որ իրենց յանձնուիլը, երբ պահը գայ, կրնայ փրկել ժողովուրդը ստոյգ տանջանքէ եւ մահէ, սրտառուչ նուիրումով եւ անձնազոհութեամբ յանձնուեցան կալանքի, բանտարկութեան, աքսորի, եւ ի վերջոյ՝ ամէնէն դժխեմ մահերուն։ Անոնք որոնք սպաննուեցան, շատ աւելի երջանիկ եղան, որովհետեւ անոնց խնայուեցաւ դժոխքը վերապրումին, ինչպէս էր պարագան Կոմիտաս Վարդապետին, որ իր հոգիով վճարեց կեանքը, կամ Յակոբ Օշականին, որ չդիմացաւ իր ժողովուրդին ապրածը կրկին անգամ ապրելու, գիրով ապրեցնելու համար, եւ վճարեց կեանքը այդ անապրելի փորձառութեան ի գին։

Գաւառէն եկող լուրերը յստակ փափրսուքով տարածուած էին, երբ Ապրիլ 11ի գիշերը, մեծ մասը յայտնի մտաւորականներուն եւ գրագէտներուն «կը հրաւիրուէր» ոստիկանատուն, շատ քաղաքավար կերպով (անոնցմէ ուրիշ մաս մը տարագրուեցաւ Ապրիլէն Օգոստոս երկարող ամիսներուն, ինչպէս Գրիգոր Զօհրապ կամ Երուանդ Օտեան)։ Աւելի չէր տրուած իրարու հետ կապ պահելու, փախուստ կամ դիմադրութիւն ծրագրելու։ Արդէն ոստիկաններուն սիրալիր քաղաքավարութիւնը կասկածի տեղ չէր ձգեր, թէեւ ճի՛շդ այդ էր, որ պէտք էր կասկած արթնցնէր. Թուրքը ե՞րբ քաղաքավար եւ սիրալիր եղեր է.... Եւ արդէն բոլորը համոզուած էին, ինչպէս Գրիգոր Զօհրապի պէս հմուտ իրաւագէտ մը, որ իրենց մահով թերեւս, միայն թերեւս փրկուի ժողովուրդը։ Ի վերջոյ գրագէտն ու մտաւորականը ժողովուրդին ծառաները չէ՞ն. եւ երբ հարկը պահանջէ, գրիչի փոխարէն կրնան նաեւ իրենց մահով ծառայած ըլլալ իրենց ժողովուրդին։

Այս բոլորին գիտակցութեան ցայտուն օրինակ մըն է Վռամեանին արարքը՝ իր քով եղած կարեւոր բոլոր թուղթերը Արամին ղրկելու եւ թելադրելու, որ չերթայ կառավարութեան մօտ, եթէ կանչուի, մինչեւ վստահ չըլլայ իր՝ Վռամեանի վերադարձէն։

Սակայն կայ միւս օրինակն ալ. Միքայէլ Շամտանճեան, վերապրած գրող մը, իր յուշերու գիրքին՝ «Հայ միտքի հարկը եղեռնին»(1) մէջ հարց կու տայ՝ «ինչո՞ւ մեր հոգիները չունեցան կանխազգուշութիւնը դալին, որ կը հասուննար այդ օրը». եւ կը պատասխանէ՝ «Գիտուած է թէ հեռակայ դաւ մը, որ հասուննալու գալարումներ կը կատարէ, աւելի՛ կը զգացնէ ինքզինքը մեզի, մինչդեռ նոյն այդ դաւը, երբ մեր անմիջական մերձաւորութեան մէջ է, անշմար կ'անցնի մեզմէ»։ Յետոյ կը շարունակէ մանրամասնելով՝ «Ամիս առաջուընէ լսած էինք ցանկի մը պատրաստութիւնը կառավարութեան մէջ, եւ այդ վերջին օրը, ոչ մէկը բան մը գիտցած էր դալին մարմնագդեցութեանը մասին»(2)։

Կարօ Սասունի իր «Ապրիլեան եղեռնը քննական ակնոցով»(3) գործին մէջ կը խօսի մեր ժողովուրդին «քաղաքական մըտածողութեան» մասին, հաւանաբար նըշելով այդ մտածողութեան տկարութիւնը, կամ ընդհանրապէս չգոյութիւնը։ Սակայն նոյն այդ «քաղաքական մտածողութիւն»ն էր, որ կը պակսէր նաեւ մեր մտաւորականներուն, որոնք մտածողութիւնը չէին ընդուներ, չընդունելով քաղաքական գործիչի դերը։

Գրիգոր Զօհրապ, ինք եւս Եղեռնի զոհ, կը տարբերի մեր միւս գրագէտ - մտաւորականներէն իր քաղաքական մտածողութեան հաւասարակշռութեամբ. Զօհրապ շատ լաւ գիտէր, թէ ո՞ւր կրնան տանիլ իր ժողովուրդը համաշխարհային պատերազմն ու Թուրքերուն իսլամական կայսրութիւն մը հիմնելու ախորժակները։ Այս բոլորին մասին մանրամասն գրած է օրագրային էջերու մէջ, որոնք կ'երկարին 1914 Օգոստոս 16էն մինչեւ 1915 Մայիս 8, այսինքն իր կեանքի ոչ միայն վերջին տարին, այլ՝ վերջին օրերը. 1915 Մայիս 23ին կնոջ գրած հապճեպ նամակով կ'իմացնէր, որ զինք եւ Վարդգէսը Տիյարպէքիր կը ղրկեն, «Թահքիքաթ»ի համար։ Ամէնէն վերջին նամակը կնոջ ուղղուած գրուած է Հալէպէն, անստորագիր է եւ անթուակիր. Զօհրապ որ կը տառապէր սրտի ցաւով, կը գրէ՝ «Աւելի գրելու ուժ չունիմ...»։

1914 Օգոստոս 16ի օրագրութեան մէջ, հետեւեալը կը գրէ Զօհրապ։

«Ես, Վարդգէս եւ Կարօ օրուան վիճակին վրայ կը խօսակցինք եւ կ'որոշենք ապագայ հաւանականութեանց մասին մեր գուշակութիւնները, նախատեսութիւնները այստեղ նշանակել, ապագային ձգելով անոնց հերքումը կամ հաստատումը»։ Եւ ուրեմն ութ հարցեր դրուած են, որոնց պատասխանները իւրաքանչիւրը գրած է առանձին թուղթի մը վրայ եւ ստորագրած։ Հինգերորդ հարցումը կ'ըսէ՝ «Թուրքիոյ մէջ ներքին խռովութիւններ պիտի ծագի՞ն թէ ոչ», իսկ եօթներորդ հարցումը՝ «Հայոց վիճակը պատերազմի ընթացքին ի՞նչ պիտի ըլլայ»։

Արմէն Կարօ կը պատասխանէ՝ Պատերազմ պիտի ըլլայ, բայց ջարդ պիտի չըլլայ։ Իսկ Զօհրապ հինգերորդ հարցումին դրական պատասխան կու տայ, իսկ եօթներորդ հարցումին այսպէս կը պատասխանէ՝ «Սահմանագլուխին կողմը Ռուսիոյ կողմը պիտի անցնին. միւս մասերուն մէջ մասնակի ջարդերու եւ թալաններու պիտի ենթարկուին»։

Մեր մտաւորականութիւնը, հակառակ ջարդի վերաբերեալ ունեցած կասկածներուն, երբեք չէր կրնար պատկերացնել տարողութիւնը Թուրքերու ծրագիրներուն, նոյնիսկ Զօհրապի նման քաղաքագէտ-դիւանագէտը։

Ապրիլ 11ի գիշերը ոստիկանութիւնը կը հաւաքէ Պոլսոյ ոչ միայն բոլոր մտաւորականները, նաեւ բոլոր կուսակցական գործիչները։ Միքայէլ Շամտանճեանի հետ այդ գիշեր նոյն ոստիկանատուն կը տարուին Սիամանթօն, Մելքոն Կիւրճեանը եւ Գրիգորիս Ծ. Վրդ. Պալաքեանը։ Հոն հասնելով Շամտանճեան ինքզինք շրջապատուած կը գտնէ արեւմտահայ միտքի վերջին հոյլով՝ Ակնունի, Բարսեղ Շահպազ, Ռուբէն Զարդարեան, Սարգիս Մինասեան, Շահրիկեան, Խաժակ, Համբարձումեան, Քէչեան, Ջէօկիւրեան, Սմբատ Բիւրատ եւ այլք։ Երկու հարիւր եւ աւելի թիւ մը։

Ինչո՞ւ համար հայ մտաւորականութիւնը իր կասկածներուն ականջալուր չէ եղած։ Ահա հարցումը որ կը չարչարէ մեզ այսօր։ Եւ պատասխանը, զոր կը գտնենք պատմութեան էջերուն, աւելի քան պարզ է՝ Համիտեան միապետութիւնը բացայայտօրէն հայատեաց էր, մինչ անոր հակադրուող Իթթիհատական միապետութիւնը, թէեւ նոյնքան հայատեաց, կը քողարկուէր «հաւասարութիւն» եւ «ազատութիւն» կեղծիքին ետեւ։

1909էն 1915 երկարող շրջանին, այսինքն 1908ի սահմանադրութենէն մինչեւ Եղեռն, Պոլսոյ մամուլը կը հաշուէ մօտաւորապէս 120 անուն օրաթերթ, շաբաթաթերթ, հանդէս, տարեգիրք։ Այս անուններուն մէջ կան շատ տարածում գտած թերթեր, ինչպէս Ազատամարտ, Ազդակ, Մեղու, կան մեծ հռչակ նուաճած հանդէսներ, ինչպէս «Մեհեան»ը կամ Թէոդիկի Ամէնուն Տարեցոյցը տարեգիրքը։ Կան մանկական հանդէսներ՝ ինչպէս Մանկական Կեանք, երգիծական հրատարակութիւններ՝ Հոս-Հոսի Տարեցոյցը, Հի-հի-հի, Միմոս, կան հայատառ թրքերէն թերթեր՝ Ճերիտէի Շարքիէ, Մէճմուայի Ախպար, Նէճաթը Միլլէթ, Նեւսալը Արմէնեան եւ այլն։ Այս թըւարկումը ցոյց կու տայ, թէ ինչպիսի բարգաւաճ մշակութային կեանք ունէր Կ. Պոլիսը Ի. դարու սկիզբներուն։

Ենթադրելի է անշուշտ, որ այսքան մեծ թիւ հաշուող մամուլը ունենայ նաեւ թղթակիցներու մեծ ցանց մը եւ աշխատողներու մեծ թիւ մը։ Առաջին հերթին մեր միտքը կ'երթայ խմբագիրներուն, որոնք կը վարէին այս թերթերը, եւ անոնց միջոցով՝ ամբողջ ժողովուրդը։ Ասիկա յստակ է կուսակցական օրկաններուն պարագային։ Անոնցմէ անդին սակայն Կ. Պոլսոյ մէջ գործած են մեծ թիւով անկախ թերթեր, որոնք մեծ դեր կատարած են «հանրային կարծիք» կոչուած երեւոյթին ձեւաւորումին մէջ։

Զոհուած մեր գրագէտներուն՝ Զօհրապի, Սիամանթօյի, Վարուժանի, Զարդարեանի եւ Սեւակի անուններէն ետք, ամէնէն առաջ կը յիշենք անունը Գեղամ Բարսեղեանին։

1883ին ծնած Գ. Բարսեղեան ջարդին միայն 32 տարեկան էր թէեւ, բայց «Ազատամարտ»ի խմբագիրը եղած էր արդէն անոր հիմնադրման օրէն, 1909էն (1910էն սկսած էր թերթին գրական համարը) մինչեւ փակումը։ Շաւարշ Միսաքեանի հետ խմբագրած էր նաեւ «Ազդակ» գրական հանդէսը (1908), իսկ վերջին աշխատանքը եղած է «Մեհեան»ի խմբագրական կազմին մէջ, Յակոբ Օշականի (այն օրերուն տակաւին Քիւֆէճեան), Կոստան Զարեանի եւ Դանիէլ Վարուժանի հետ։

Հետաքրքրական դէմք մըն է Յարութիւն Շահրիկեանը (1860-1915) որ «վայելած» է 1896ի կոտորածներուն սարսափը։ Ըստ երեւոյթին Յովհաննէս Շահրիկեան լեզուներ սորվելու դիւրութիւն ունէր, որովհետեւ իր 13 ամսուայ բանտարկութեան շրջանին անգլերէն սորված է։ Իսկ աւելի ուշ Թիֆլիսի մէջ ռուսերէն կը սորվի եւ փաստաբանութիւն կ'ուսանի։ Շրջան մը որպէս փաստաբան աշխատելէ ետք, նշանաւոր Մանթաշովի (Ալեքսանդր Մանթաշով, 1849-1911, Թիֆլիսաբնակ, Բաքուի մէջ զբաղած է նաւթային արդիւնաբերութեամբ, մէկը ցարական Ռուսիոյ մեծահարուստներէն) գործերուն կառավարիչ կը նշանակուի։

1908ի սահմանադրութենէն ետք Պոլիս կը վերադառնայ։ Անշուշտ ինք միակ վերադարձողը չէր. Պոլսէն հեռացած մըտաւորականներու մեծ թիւ մը կը վերադառնայ, եւ թափով աշխատանքի կը լծուի։ Մարդ միայն կրնայ ապշիլ անոնց քաջութեան եւ Երիտթուրքերու պետութեան վրայ ունեցած վստահութեան ի տես։

1908էն մինչեւ 1915 աշխատակցած է Պոլսոյ դաշնակցական մամուլի մեծագոյն անուններուն։

Երբ կը կարդանք իր երկերուն խորագիրները, կրնանք մօտաւոր գաղափար մը կազմել ոչ միայն անոնց նիւթին, այլ մանաւանդ հեղինակին տրամաբանող եւ քաղաքական միտքին մասին.

- «Պետական նորոգութիւնն ու հողային հարցը»։
- «Ազգային սահմանադրութիւնը»։
- «Բարենորոգումներու հարցը»։
- «Օսմանեան կայսրութեան անկման պատմութիւնը»։

Ունեցած է «Ապազգայնացում» խորագրով գիրք մըն ալ, որ լոյս տեսնելէն անմիջապէս ետք փճացուած է։

Նման օրէնսգէտ-քաղաքագէտներու կորուստը շատ ծանր կը կշռէ մեր ազգին նման ազգի մը համար, ուր բանաստեղծները միշտ աւելի եղած են, քան՝ քաղաքագէտները։

«...Կ'ապրին ա՛յն ժողովուրդները, - ըսած է Շահրիկեան, - որոնք անցեալի հըպարտութիւնն ունին, ներկային պինդ փարած են իրենց ստեղծագործութիւններով ու իտէալներով, եւ որոնք իրաւամբ վստահաբար կը նային ապագային»։

Զոհուած գրագէտ մըն է Երուխանը (Երուանդ Սրմաքէշխանլեան, 1870-1915), ծանօթ դարձած իր նշանաւոր «Ամիրային Աղջիկը» վէպով։ Ծնած է Կ. Պոլիս եւ ուսանած Ներսէսեան եւ Կեդրոնական շատ նշանաւոր վարժարաններուն մէջ։

Եղած է անդամ «Արեւելք» թերթի խմբագրութեան։

1896ի կոտորածներուն անցած է Պուլկարիա եւ անկէ, 1904ին Եգիպտոս։

1908ին, Երիտթուրքերու յեղափոխութենէն ետք կը վերադառնայ Պոլիս, կը ստանձնէ «Արեւելք»ի խմբագրութիւնը եւ կը դասաւանդէ Կեդրոնականի մէջ։

Իսկ 1913էն մինչեւ նահատակուիլը կը դասաւանդէ Խարբերդի դպրոցներուն մէջ։

Ռուբէն Սեւակ Չիլինկիրեանը (1885-1915) նահատակութեան գացած է ա՛յն խումբին հետ, որուն մէջ կը գտնուէին Դանիէլ Վարուժանն ու Սիամանթօն։

Քնքոյշ այս բանաստեղծը բժիշկ մըն էր, որ նահատակութեան ճամբուն վրայ իսկ կը ծառայէր իր կոչումին, օգնութեան հասնելով բոլորին, առանց խտրութեան։

Ռ. Սեւակ 1915 թուականի սկիզբի ամիսներուն է, որ Պոլիս վերադարձեր է Եւրոպայէն, կարծէք անմաս չմնալու համար գրչի իր եղբայրներուն նահատակութենէն։

Բանաստեղծութիւններու իր փոքրիկ ժողովածուին՝ «Կարմիր Գիրք»ին կողքին ունի բժիշկի իր առօրեայէն քաղուած պատմուածքներու գիրք մը, «Բժիշկին գիրքէն փրցուած էջեր» խորագրով։ Մեծ տխրութեամբ գրուած է եւ հաճոյքով կարդացուող գրքոյկ մը։

Յովհաննէս Գազանճեան (1870-1915)։ Լեզուաբան, գրականագէտ։ Հրատարակուած ունի (մահէն բաւական ետք անշուշտ, 1970ին) «Պատմութիւն հայ գրականութեան» աշխատութիւնը, սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը, երկու հատորներով։ Մեծ ներդրում ունեցած է Հայոց լեզուի դասագիրքերու պատրաստութեան մէջ։

Հրաչեայ Աճառեանի խորհուրդով գըրած է «Եւդոկիոյ Հայոց գաւառաբարբառը», որուն համար արժանացած է Իզմիրեան մրցանակին։ Եւդոկիան շատ հին պատմութիւն ունեցող քաղաք է, ուր հայեր ապրած են նախաքրիստոնէական շրջանէն իսկ։ Ջարդին Եւդոկիոյ 23 գիւղերն ալ ամբողջովին բնաջինջ եղած են։ Եւդոկիան Թոխաթ կոչուած շրջանն է, ուրկէ ունինք տաղասացներու ամբողջ ընտանիք մը՝ Աբգար, Մինաս, Ստեփանոս, Խաչատուր, Ղազար եւ Յակոբ Թոխաթցիներ։

(Մնացեալը յաջորդիւ)

---

(1) Միքայէլ Շամտանճեան, «Հայ միտքի հարկը եղեռնին», 1919, Կ. Պոլիս, էջ 3։

(2) Նոյն տեղը, էջ 4։

(3) Կարօ Սասունի, «Ապրիլեան եղեռնը քննական ակնոցով», 1931, Փարիզ։

ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

ՍՏԵՓԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Ապրիլ 24 է դարձեալ։ Հայոց երեքհազարամեայ պատմութեան ամենասեւ թըւականին 89րդ տարելիցը։ Շուրջ չորս տասնամեակէ ի վեր բազում նուիրեալներ եւ մարմիններ լծուած են հետապնդելու այն որ սահմանած ենք ՀԱՅ ԴԱՏ։ Շատերուն համար, Հայ Դատ կը նշանակէ նախ՝ եղածին, գործուածին համընդհանուր ճանաչումը, այսինքն՝ 1915ին Օսմանեան կայսրութեան ծրագրուած կերպով գործած ցեղասպանութիւնը։ Ճանաչում նաեւ դահիճին կողմէ։

Ճիշդ է որ այժմու միջազգային օրէնսդրութեամբ ոճիրի մը պատասխանատուն միայն զայն գործողը կարելի է նկատել։ Ու այս տեսակէտէն մեկնելով, այսօր ապրող ոչ մէկ Թուրք կարելի է անձնապէս մեղաւոր նկատել 89 տարի առաջ իր հօր կամ մեծ-հօր ձեռքով կատարուածին համար։ Պարզ է այս մէկը։

Այլ է պետութիւններու պարագան, երբ կայ տեւական պետութեան շարունակականութիւնը -գոնթինիւիթէ տը լ'էթա- հոգ չէ թէ այլ վարչակարգի տակ։ Այսօրուան հանրապետական Գերմանիան ժա-

ժառանգորդն է Հիթլերական Գերմանիոյ, նաեւ անկէ առաջուան կայսերական Գերմանիոյ, քանի այդ ռէժիմները չանհետացան կամ չմասնատուեցան: Այդ հաւաքական պատասխանատուութեան փայլուն ապացոյցը տուաւ Նախկին վարչապետ Վիլի Պրանթ, երբ իշխանութեան գլուխ գալով գնաց Աուշվից եւ տխրահռչակ կեդրոնացման ճամբարի նահատակաց յուշարձանին առջեւ ծունկի գալով, յանուն գերման ժողովուրդին ներողութիւն խնդրեց նացի վարչակարգի բոլոր զոհերէն, մասնաւորապէս Հրեաներէն: Գործուածէն կէս դար յետոյ, Գերմանիա տակաւին կը շարունակէր միլիառաւոր մարքեր վճարել ամբողջ Հրէութեան, մինչեւ Իսրայէլ...:

Ֆրանսայի Ե. Հանրապետութիւնը եւս ճանչցաւ Բ. Աշխարհամարտի տարիներուն Վիշիի վարչակարգին գործած ոճիրները. Նախագահ Շիրաք հրապարակաւ ցաւ յայտնեց ու տուժողներէն ներողութիւն խնդրեց, մասնաւորապէս Հրեաներէն, որոնք ոչ միայն ահագին վնասուց հատուցում ստացան, այլ այսօր հետամուտ են զուիցերական դրամատուներէն ալ ետ ստանալու 1940-45ին կորսուած անձերու գումարները...:

Ի դէպ, հոս տեղին է յիշել թէ յաճախ վարչական փոփոխութեան մը առթիւ, մանաւանդ յեղափոխութեան, հին, տապալած վարչակարգին խորհրդանիշ դրօշն ալ փոխուեցաւ: Հանրապետութիւն դարձած Ֆրանսան, Գերմանիան, Փորթուկալն ու Սպանիան փոխեցին միապետական դրօշները: Համայնավար դարձած Ռուսաստանը նոյնպէս. աւելի՛ն. ան չուզեց ճանչնալ ցարական վարչակարգի արտաքին պարտքերն ու փոխառութիւնները, զոր 75 տարիներ յետոյ, 1992 հանրապետական դարձած նոր Ռուսաստանի կառավարութիւնը ստիպուեցաւ ճանչնալ:

Հանրապետական Թուրքիան յաճախ կը ջանայ ինքզինք «նոր» ցոյց տալու, Օսմանեան կայսրութենէն տարբեր բան մը: Չուզեր անոր ժառանգորդը նկատուիլ. բայց հետեւեալ պարագան կու գայ բոլորովին հակառակը ապացուցանելու: Թուրքիան պահեց աստղ ու մահիկով, իսլամական խորհրդանշանով օսմանեան դրօշակը: Ասկէ լա՞ւ ապացոյց, թէ այժմու Թուրքիան իրաւական շարունակութիւնն է օսմանեանին, որով բարոյական պատասխանատուն է անոր գործած ցեղասպանութեան, որու ժխտումը բարձրացուած է պետական քաղաքականութեան մակարդակին: L'Etat turc actuel est l'héritier de l'Empire ottoman, et en tant que tel doit pleinement assumer le passif de ce dernier.

Ցեղասպանութեան ճանաչումը ինքնին կ'ենթադրէ հատուցում: Եւ այս է որ կը վախցնէ այժմու Թուրքիոյ ղեկավարները: Շատ հաւանաբար անոնցմէ ոմանք պիտի յօժարէին «ներողութիւն, աֆ էտէրսինիզ» մը ըսելով հարցը փակել, եթէ վերեւ յիշուած Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի ալ օրինակները իրենց չյիշեցընէին թէ մէկ խօսքով մը, բարոյական հատուցումով մը եղածը կարելի չէ մոռցընել:

Մեր Հայ Դատի Յանձնախումբերը երկչոտ կերպով կ'ակնարկեն հատուցումներու հարցին:

«Յառաջ»ի Ապրիլ 10-11ի թիւին մէջ, շնորհիւ կարգ մը ազգայիններու թափած ջանքերուն, ամերիկեան ապահովագրական Նիւ Եորք Լայֆ ընկերութիւնը 20 միլիոն տոլարի միանուագ հատուցում մը կ'առաջարկէ իրեն վերաբերեալ բաժնին համար: Լաւ է քիչը, քան ոչինչ: Սակայն անհատներու գրպանը երթալիք գումարները եթէ կ'օգնեն մասնաւորներու բարեկեցութեան մը, ընդհանուր, «ազգային» տեսակէտէ հարց մը չեն լուծեր: Իսրայէլ գոյութիւն չունէր Բ. Աշխարհամարտի ընթացքին, սակայն շընորհիւ Հրեաներու վարած ճարպիկ դիւանագիտութեան, ան դարձաւ Հրէութեան իրաւատէրը: Ո՞վ է, ո՞վ պիտի ըլլայ մեր պարագային մեր իրաւական տէրը: Փշոտ հարց մը որուն դեռ կ'անդրադառնանք:

Բայց գանք մեր վնասներուն, նախքան հատուցում պահանջելը, եւ ջանանք շատ հարեւանցի զանոնք գնահատել: Եթէ սակայն մեր կրած սոսկ նիւթական վնասները հաշուելի, գնահատելի ըլլան:

Նախ հողային կորուստը: Ուիլսընեան սահմաններով եւ ներառեալ Կարս - Արտահան, 108.000 քառ. քմ. այսինքն 10 միլիոն 800.000 հեկտար կամ 108 միլիառ քառ. մեթր հող: Այսօր ամենախոպան հողն իսկ կ'արժէ 5-10 տոլար կամ Եւրօ. հապա վրայի շինութիւննե՞րը: Ինչպէս գնահատել Անին, Աղթամարը, Տեկորը, յիշելով միայն ասոնք: Քաղաքակրթութեան գլուխ-գործոցներ որոնք վաղուց պէտք է մտած ըլլային ԻՒՆԷՍՔՕ-ի համամարդկային գանձարանին մէջ: Հողին, անշարժ գոյքին հետ կար եւ շարժականը: Յիշենք միայն մեր աննման ձեռագիրները. անգտանելի: Քանի՞ տասնեակ հազար անոնցմէ փճացան: Ամէնէն պակասը 1.000 տոլար, մինչեւ 50 կամ 100 անգամ աւելի ծաղկուածները, մանրանկարուածները: Հանգուցեալ Արտաւազդ Արք. Սիւրմէեան կը պատմէր թէ իր աքսորի տարիներուն (1920-23), Երզրումի մէջ Թուրք նպարավաճառ մը անոր մէկուն թերթերուն մէջ ձիթապըտուղ կը փաթթէ, կը ծախէ եղեր... Հէգ Սրբազանին սրտին մորմոքը անզօր մընացեր էր նման բարբարոսութեան դիմաց...:

Գանք մարդկային կորուստներուն. մէկ ու կէ՞ս, երկո՞ւ միլիոն. Աստուած գիտէ: Ասկէ տասնեակ մը տարի առաջ, Սկովտիոյ Լըքըրպի գիւղին վրայ օդանաւ մը կը պայթէր զոհ լիբիական ահաբեկչութեան, 212 հոգիի մահուան պատճառ դառնալով: Դատարանը իւրաքանչիւր զոհին մինչեւ մէկ միլիոն տոլար կը սահմանէր, զոր միջազգային ճնշումին ներքեւ, լիբիական պետութիւնը վըճարեց իր պատասխանատուութիւնը ընդունելով ի վերջոյ: Բազմապատկեցէք մէկ ու կէս, երկու միլիոն անգամ, ... եւ կը հասնիք միլիառաւոր տոլարներու:

Թուրքիա, ժողովրդային ասոյթով՝ իր «կռնակին չափկն ու գլխուն ալ մազը ծախելով», պիտի կարենա՞յ հատուցանել այդ միլիառները: C'est une autre paire de manches, պիտի ըսէր Ֆրանսացին:

Ս. Գ.

Մարսէյլ

«ԲԱՐԻ՛ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՇԱՒԼ»

Շաբաթներէ, ամիսներէ ի վեր ժըպտուն Ազնաւուր մը այս մաղթանքին ընկերակցութեամբ քաղաքին ծանուցումի գրեթէ բոլոր պաստառներէն կը յիշեցընէր թէ երգահանդէսներու նոր շարքը կը սկսի Ապրիլ 17ին: Երգի երկրին անհաւասարելի դէմքն է այլեւս ան որ հին ու նոր կտորներու ճոխ յայտագրով մը կը ներկայանայ իր արուեստին սիրահարներուն, Փալէ տէ Գոնկրէի բեմէն: Փարիզի աւանդութիւններուն մաս կը կազմեն այդ երգահանդէսները որոնց ծէսը, արարողակարգը, նաեւ վայելքը կը կըրկնուին տարուէ տարի:

Յայտարարուած ժամէն շատ առաջ արդէն խռնուած բազմութիւն, անհամբերութիւն, ապա սպասումին դժգոհութիւնը մինչեւ որ չորս հազար հոգինոց սրահին դռները բացուին: Այդ փուլին պայուսակները քննուած են, ծանօթներու հետ բարեւի առեւտուրը աւարտած, արուեստի, քաղաքական մարդի անձնաւորութիւնները նկատուած ու ամէն մարդ մէկ մտահոգութիւն ունի. հասնիլ աթոռի ու տեղաւորուիլ: Կարելի չէ վարագոյրին բացումէն կէս վայրկեան առաջ իյնալ աթոռին ու Ազնաւուր մօտիկ ըլլալ: Պէտք է վստահ ըլլալ որ դուրսը մնացած են մեթրոյին հրմշտուքը, ոտքի վրայ կերուած սանտուիչին փշրանքները, գարեջուրին շիշը, օրուան յոգնութիւնը, վաղուան տաղտուկները: Հազար անգամ կարդացուած, բայց միշտ նոր հեւքով բացուած էջի կը նմանին Ազնաւուրին երգահանդէսները: Գիտես թէ ի՛նչ կ'երգէ, ինչպէս կ'երգէ, ի՛նչ լարերու վրայ կը պտտին իր կատակները, ակնարկութիւնները, լռութեամբ պատմածները, բայց նորէն ալ տիրողը հեւքոտ անհամբերութիւնն է: Այս անգամ, շաբաթներով ու ամիսներով տեսնելէ, կարդալէ ետք անոր ութսունամեակը նշող «Բարի՛ տարեդարձ»ի մաղթանքը, կար կասկածի փոքր որդ մըն ալ. արդեօ՞ք: Պիտի յոգնի՞. շունչը, ձայնը պիտի չդաւէ՞ն:

Չորսհազարերորդ ունկնդիրն ալ տեղաւորուած է, յայտագիրը բոլորէն թերթատուած, երբ կը բացուի վարագոյրը ու Ազնաւուր կը յառաջանայ բեմին կեդրոնը: Իր ինքնութեան, ընտանիքին, անոնց ու իր կրած դժուարութիւններուն, մեծութիւններուն մասին հաստափոր հատոր մը այնքան պերճախօս կերպով չէր կրնար պատմել, որքան «Ռիւ մէօսիէօ լը Փրէնս»ով սկսող երգը որ երէկուան հայ գաղթականին ու այսօրուան ֆրանսական երգի իշխանին այցեքարտը կ'երկարէ ունկնդիր զանգուածին: Յետոյ նոր երգեր, հիներ իրարու կը յաջորդեն, ցըրուելով ամէն վախ ու կասկած, յուզելով, ոգեւորելով: Առաջին, երկրորդ, երրորդ սերունդի պատկանողները, բոլո՛րն ալ յուշերու, ապրումներու լարերով կապուած են անոր երգերուն: Ամբողջ երկու ժամ անոնք կը լեցնեն մթնոլորտը, հոգիները, մինչ Ազնաւուր նաեւ կը կատակէ, կը պատմէ, կը մնջէ, կը պարէ, կը խաղայ, կատարեալ արուեստագէտին վայելքին մէջ պահելով բազմութիւնը: Ու երբ կ'աւարտի յայտագիրը, երգը կը լռէ, նուագախումբին վերջին հնչիւնն ալ կը մարի ու վարագոյրը կը փակուի, «Կեցցէ՛»ներու, ծափերու փոթորիկով մը ամբողջ սրահը ոտքի կը կանգնի մէկ մարդու պէս, շատ լաւ գիտնալով հանդերձ թէ կրկնութիւնը բացառուած է: Երկու, երեք, չորս երեւումով Ազնաւուր դուրս կը սահի վարագոյրին ճեղքէն, կը բարեւէ, շնորհակալութիւն կը յայտնէ, բայց ծափերը չեն լռեր իր վերջին խոնարհութենէն վայրկեաններ ետքն ալ:

Ստացուած ու տրուած նուէրներու եզակի խաչաձեւում մըն է ամէն երեկոյթ, յատկապէս ութսունամեակի այս ամսըւան մէջ:

«Բարի՛ տարեդարձ Շառլ եւ ցնոր հանդիպում»...:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

6

Այդ միջոցին Անտոն խօսակցութեան մէջ էր բարեկամի մը հետ:

Հաճին ըսաւ.

- Ինչո՞ւ եղաւ փաշային քովէն:

- Ինչո՞ւ... Բայց շատ պարզ է: Ուզեց ինք իր գլխուն գործ մը ընել: Ինծի դիմեց: Ես ալ այս խանութը գտայ իրեն: Պատուաւոր ու աշխատասէր տղայ է Անտոնին: Մեր ազգականներուն մէջ մէկ հատիկ է...

- Կաթոլիկ է, չէ՞...

- Հարկաւ կաթոլիկ է... Ի՞նչ կայ որ...

- Ես աղջիկս կաթոլիկի պսակով չեմ ուզեր կարգել...

- Անտոնը քու գիտցած կաթոլիկներէդ չէ: Ուզած եկեղեցիդ կ'ընենք պսակը: Աղուոր հարսնիք մը կ'ընենք:

- Իր գործը գործ չէ: Ես պայման մը ունիմ:

- Ի՞նչ պայման...

- Իմ գործս իրեն կը սորվեցնեմ: Աղուոր դրամ կը շահի: Ես ապրիմ ապրիմ այսքան տասը տարուան կեանք ունիմ: Իմ արհեստս գաղտնիք մըն է: Բոլոր յաճախորդներս իրեն կը մնան....

- Հապա իր խանո՞ւթը... փէշե՞րը...

- Առիկա գործ մը չէ... Կը ծախէ խանութը...

- Բայց դեռ վեց ամիս է...

- Ի՞նչ կ'ըլլայ... շահով կրնայ ծախել...

- Կը խօսինք այս մասին իրեն... Համաձայն եմ:

Նոր գործ կը բացուէր Թօնիին:

Եւ երկուքը միասին, գիշեր մը, Անտոնի հետ խօսեցան: Հաճին խիստ լուրջ էր, պատկառելի: Թօնի չէնչող: Անտոն թուլցաւ ու յայտնեց իր հաւանութիւնը: Գաղտնի արհեստ, լաւ աղջիկ: Տուն, կարասի: «Լուսաւորչակա՞ն», ինչո՞ւ չէ, նոյնիսկ աւելի լաւ:

Երկու ամիս վերջ խանութը ծախուեցաւ: Անտոնի մայրը աղմուկ հանեց: Զինքը միայն իր դրացիները մտիկ ըրին:

Անտոն մտաւ Հաճիին աշխատանոցին մէջ: Անիկա սենեակ մըն էր տան գետնայարկին վրայ: Կը նմանէր վհուկի մը սենեակին: Տարօրինակ հոտ մը: Զորցած վայրի պտուղներ, տուփերու մէջ գունաւոր փոշիներ, մեծ ու պզտիկ սանդեր, զանազան ծառերու ոստեր, ձեռքի նմանող արմատներ, թիթեռնիկներու նմանող ծաղիկներ դրուած թուղթերու վրայ: Պատերէն կախուած զանազան իւղի շիշեր: Բաղադրութիւններ, խառնուրդներ: Տակնուվրայ սենեակ մը: Անոր քովը կար խուց մը, ուր կ'ընդունուէին հիւանդները: Վերի յարկը Հաճիին բնակարանն էր, ուր կը բնակէր օրիորդը՝ տգեղ ու սիրուն աղջիկ մը՝ Սիրանոյշը:

Որոշեցին քանի մը ամիսէն կատարել նշանախօսութիւնը: Թօնի պահանջեց գրեթէ որ չքեղ բան մը ըլլայ ան: Հաճին ժպտելով տեղի տուաւ: Ու հարսանիքի նմանող շքեղութիւնով տեղի ունեցաւ նշանտուքը: Թօնի իր ամբողջ ազգականներու խումբով, նոյնիսկ բարեկամներով, ներկայ էր:

Երկու ամիս վերջ Սիրանոյշ հիւանդացաւ: Հաճին, որ վարպետ էր ուրիշներու հիւանդութեան ժամանակ, դժբախտաբար բան մը չկրցաւ ընել իր աղջկան համար: Շշուկներ կ'ըսէին.

- Սիրանը թոքախտաւոր է:

Անտոնի մայրը դարձեալ ցցեց իր գլուխը: Ան կ'ըսէր.

- Կործանեցին տղաս: Պիտի մեռցնեն տղաս:

Ու կը յարձակէր Թօնիին վրայ: Թօնի կ'ըսէր.

- Ցնդա՛ծ, Անտոնը լաւ արհեստի մը տէր պիտի ըլլայ: Հաճիին յաջորդը պիտի ըլլայ: Ահագին դրամ պիտի շահի: Հաճին վաղը միւս օր ոտքերը կը տնկէ: Եթէ շուտով ամուսնանայ Անտոնը՝ կըրնայ Հաճիին հարստութեան ալ տէր դառնալ: Աղջիկն ալ շատ կեանք չունի: Անկէ վերջը աղուոր առողջ աղջկան մը հետ կ'ամուսնանայ:

Անտոնի մայրը կ'ուզէր որ այդ բոլորը ըլլայ, սակայն առանց վտանգի: Թօնին դե՛ր կրնայ կատարել: Անոյշ լեզուով դիմեց Թօնիին ու ըսաւ.

- Ինչպէ՞ս ընենք որ ամուսնանան...

Թօնի ժպտեցաւ.

- Աղջիկը անկողինն է: Ոտքի ելածին պէս կ'ամուսնացնենք:

Սակայն, ոտքի չելաւ Սիրանոյշ: Մեռաւ հէք Սիրանոյշը «աշխարհ չմտած»:

Հաճին շուտով արագօրէն ծերացաւ իր աղջկան մահէն վերջ: Զգաց որ այլեւս ինքն ալ շատ չի կրնար դիմանալ: Ու աճապարանք մը կար իր մէջ, երբ Անտոնի հետ կ'աշխատէր: Ամուսնացած քոյր մը ունէր: Իր հարստութենէն մաս մը իր քրոջը թողուց ու մաս մը Անտոնին: Լաւ սորվեցուց արհեստը իր աշակերտին ու տարի մը վերջ Հաճին ալ մեռաւ:

Անտոն ուրախ էր Հաճիին բարութեան պատճառով: Տղու մը պէս սիրեց Հաճիին յիշատակը: Միշտ կը խօսէր անոր մասին, անոր բարութեան ու շիտակութեան մասին: Անտոն իր վարպետը ընդօրինակեց ամէն կերպով, արհեստով ու նկարագրով:

Թօնի Բերայի շուկաներէն մէկուն մէջ խանութ մը գտաւ Անտոնի համար: Այդ խանութը երեք յարկ էր: Անտոն ամէն տեսակ ապրանք լեցուց այնտեղ: Երկու ծառայող ունեցաւ: Առաւ նաեւ իր քով մեծ եղբայրը: Խանութին համար կ'ըսէին. «Պզտիկ պոնմարշէ»: Ան կը ծախէր ծխախոտ, դրօշմաթուղթ, պնակներ, գաւաթներ, լամբարներ, զանազան արեւելեան չաքարներ, չոր պտուղներ, նոյնիսկ նպարեղէն:

Բայց այս բոլոր ապրանքներուն առեւտուրէն զատ՝ Անտոն մասնաւորապէս կը զբաղէր բժշկութիւնով: Իր անունը նախ շուկային, յետոյ թաղին ու վերջապէս ամբողջ քաղաքին մէջ հռչակուեցաւ: Անիկա մեծ շահեր կ'ընէր: Հիւանդին հետ կը խօսէր լրջութիւնով: Իր սակարկութեան ձեւը անգամ հաւատք կը ներշնչէր ախտաւորին.

- Քառասուն օրուան մէջ ամբողջովին կը բժշկեմ քեզ, սակայն հինգ ոսկիդ կ'առնեմ:

Ու ոսկիները կու գային: Անտոն կը հարստանար: Դրամները իրենց ծանրութեան ներքեւ ամէն հոգեկան հարստութիւն կը ճզմէին: Անտոն անտարբեր կը դառնար աշխարհի լաւ ու գէշ բաներուն: Ան կը ճանչնար իր հիւանդները: Անոնց առողջութիւնով կը գոհանար ու կը խանդավառուէր: Այլեւս ազգային, կրօնական խնդիրները բան մը չէին ըսեր իրեն: Իր մէջ մէկ բան կը զարգանար՝ կիրքը:

(Շար. 30)

(Շար. Ա. էջէն)

Սահմանադրական Ատեանի նախագահ Գ. Յարութիւնեան, պետական բազմաթիւ դէմքեր եւ օտար դիւանագէտներ:

Նոյն օրը Էջմիածնի մէջ յատուկ պատարագ կատարած է Մայր Աթոռի դիւանապետ Արշակ Վրդ. Խաչատրեան: Պատարագէն ետք Մայր Տաճարին մերձակայ Եղեռնի խաչքարին առջեւ հոգեհանգիստ տեղի ունեցած է, ներկայութեամբ բարձրաստիճան հոգեւորականներու, Կովկասի պապական նուիրակ Գլաուտիօ Արք. կուճէրոթթիի ու բազմաթիւ հաւատացեալներու:

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

ԼՂՀ մայրաքաղաքին մէջ բազմահազարնոց բազմութիւն մը հաւաքուած է մայրաքաղաքի Եղբայրական յուշահամալիրին շուրջը, իր յարգանքի տուրքը մատուցանելու Մեծ Եղեռնի զոհերու յիշատակին: Ծաղկեպսակներ դրուած են վարչապետ Ա. Դանիէլեան, բանակին ըսպայական կազմը, երեսփոխաններ, նախարարներ: Զոհերու յիշատակին հոգեհանգիստ կատարած է Արցախի թեմին առաջնորդ Պարգեւ Արք. Մարտիրոսեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻՊՐՈՍԻ Յոյները «ո՛չ» ըսին ՄԱԿ-ի ծրագրով առաջարկուած հանրաքուէին 76% համեմատութեամբ, մինչ Թուրքերը 65%-ով «այո՛» պատասխանեցին, Ապրիլ 24ին: Յոյներու այս բացասական պատասխանը նեղ կացութեան կը մատնէ Եւրոպան, քանի Մայիս 1ին, միայն օրինաւոր յունական կողմն է որ մաս պիտի կազմէ Եւրոպական Միութեան: Արդիւնքը ձախողութիւն մըն է նաեւ ՄԱԿ-ի համար, որ ցաւ յայտնեց որ յոյն Կիպրացիները կորսնցուցած են «միակ եւ պատմական կարելիութիւն մը», յուսախաբ են նաեւ ԱՄՆ: Եւրոպական Միութեան Նախարարներու Խորհուրդը, Ապրիլ 26ին, Լիւքսանպուրկի մէջ, նպաստաւոր միջոցներ կ'որոշէր Թուրք Կիպրացիներու համար, որոնք ջանք պիտի չխնայեն առաւելագոյնը ձեռք ձգելու, ի մէջ այլոց, շրջափակման ջնջումը: Ստեղծուած կացութիւնը աննախընթաց է:

ԻՐԱՔԻ մէջ, շաբաթավերջը շատ ծանրակշիռ բնոյթ առած էր: Ամէն կողմ ռմբափորձեր, անձնասպանական արարքներ եւ մանաւանդ ինչ որ նախընթաց չունէր, պայթուցիկով լեցուն նաւեր կը ջանային մօտենալ Պասրայի քարիւղի հաստատութեան, ուրկէ օրական 1,6 միլիոն տակառ քարիւղ կը հայթայթուի: Ամերիկացիք կը ջանան արգելք հանդիսանալ ուժ նաւաստի ղրկելով Զոտիաքի մը վրայ, բայց այս վերջինը հազիւ հասած կասկածելի նաւուն, Զոտիաքը կը պայթի եւ երկու Ամերիկացի կը սպաննուին, հինգ ուրիշներ ալ կը վիրաւորուին: Ընդհանուր ձեւով, 48 ժամուան ընթացքին (Ապրիլ 24/26) 60 Իրաքցիներ սպաննուած են, կրակոցներու փոխանակութեան առեն չորս Իրաքցի աղջնակներ սպաննուած են Ամերիկացիներու կողմէ: Ամէնէն մտահոգիչ վիճակը կը տիրէ Նաճաֆ: Ամերիկացի պատասխանատու իսկ՝ Փոլ Պրէմէր յայտարարած է որ երկրին կացութիւնը «պայթուցիկ» է: Կ'ամբաստանէ ծայրայեղ շիիները որ զէնք կ'ամբարեն մզկիթներու մէջ, մինչ Մոքթատա սպառնացած է Ամերիկացիներուն որ անձնասպանական արարքներու կը դիմէ, եթէ Ամերիկացիք փորձեն մուտք գործել շիի սուրբ քաղաքները:

ԹԵՆԻՍ

Մոնթէ-Գարլոյի մրցաշարքի քառորդ աւարտականին, Արժանթինցի Կիյէրմօ Գորիա յաղթած է Դաւիթ Նալպանտեանի 6-4, 6-3:

ԼԵԶՈՒՆ ԱԶԳԻՆ ՀՈԳԻՆ Է,
ԴՊՐՈՑԸ ԱԶԳԻՆ ՏՈՒՆՆ Է:
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
2004/2005 թ.ի
արձանագրութիւնները
տեղի կ'ունենան
Ապրիլ 15էն մինչեւ Մայիս 31

RENTREE
DES CLASSES 2004/2005
Inscriptions ouvertes
du 15 avril au 31 mai

TEBROTZASSERE

Ecole mixte bilingue
Franco-Arménienne
(Académie de Créteil)
1, Bd. du Nord, Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY

Chef d'Etablissement :
Monsieur HAIG SARKISSIAN

- Maternelle : 3 sections
- Primaire : Sous Contrat Simple
- Collège : Sous Contrat d'Association avec l'Etat

Equipe pédagogique compétente et motivée.

- Programmes officiels de l'Education Nationale
- Enseignement de la langue et de la culture arméniennes
- Cours de chant : «Chorale Tebrotzassère»
- Cours d'informatique dès le primaire
- Langue vivante 1 : anglais
- Langue vivante 2 : allemand au espagnol.

Equipements pédagogiques évolutifs :
Laboratoire de langues — Centre de Documentation et d'Information — Salle d'ordinateurs — Laboratoire de physique - chimie.

Ramassage scolaire par autocars suivant possibilités.
Cantine assurée

Pour tout renseignement tél./fax :
01. 43. 81. 01. 72
direction@tebrotzassere.com
100% DE REUSSITE AU BREVET DES COLLEGES
FIN ANNEE SCOLAIRE 2003

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SEVAN» de Vienne
organise un

Voyage en Arménie et au Karabagh

Du 19 août au 30 août

Visite des merveilleux sites de 'Arménie et du Karabagh

Inscription dans la limite des places disponibles **avant le 15 MAI.**

Renseignements :
☎ 04 74 53 25 91

⁂

ՄԻՕՐԵԱՅ ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԷՎԻԱՆ ԵՒ ԻՎՈՒԱՐ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի Ա. Ջամալեան մասնաճիւղը կը կազմակերպէ պտոյտ մը դէպի Էվիան ծանօթ քաղաքը եւ Իվուար ծաղկաւէտ աւանը, Կիրակի, Յունիս 13-ին:

Մասնակցութեան սակն է 35 Եւրօ:

Հետաքրքրուողներ կրնան հեռաձայնել՝
-- Լիզային՝ 04. 78. 31. 92. 98 թիւին կամ
-- Սիրվարդին՝ 04. 78. 49. 28. 87 թիւին:

Արձանագրութեան վերջին օրն է Յունիս 2:

⁂

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son Centre de vacances de Bellefontaine

Du 30 juillet au 16 août
1 ANIMATEUR (garçon)

Ecrire à :
C. B. A. F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 Paris
ou
e-mail : cbaf@wanadoo.fr

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

Conférences

L'Association Hamaskaine et l'école de la Croix Bleue de Paris invitent les jeunes de plus de 7 ans à une série de deux conférences,

Les samedis 15 et 22 mai
à 14h30 à la Maison de la Culture Arménienne, 17, rue Bleue, Paris 9e

Thème :
«L'HISTOIRE DE L'ARMENIE ILLUSTREE POUR LES ENFANTS»

préparé et présenté par
CLAUDE MUTAFIAN

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք-Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE - Bellefontaine (Jura)

Les inscriptions du mois d'août sont ouvertes et nous vous invitons à inscrire vos enfants en téléphonant au **01. 53. 34. 18. 18** ou auprès de la section CBAF la plus proche de votre domicile.

— Dates : du 30 juillet au 16 août

— Ages : enfants nés entre le 1er janvier 1990 et le 31 décembre 1997.

Séjour de jeunes en Arménie

(18-30 ANS)
avec l'**Association MACHTOTZ**
pour la défene de la langue arménienne
DU 15 AU 31 JUILLET

Prix spéciaux pour nos élèves et membres : 600 Euros comprenant la pension complète pour 15 jours (14 nuits) dans des écoles et pensionnats, les excursions, les transferts, le service d'un guide parlant français. (Le billet d'avion, les visas et assurances sont à la charge du participant).

PROGRAMME — 1

Visites des places et monuments de Yérévan, Vernissage, shopping, différents musées, Yérévan by night
Excursions :
Garni, Guéghart, Dzidzernakapert, Sardarapat, Khor Virabe, baignade dans le lac Sévan, Dzaghgatzor, Achtarak, Ardachat, Ochagan, les églises Etchmiadzine, Hripsimé et Gayaneh.

PROGRAMME — 2

Séjour linguistique arménien

(18-30 ANS)
DU 15 AU 31 JUILLET

Cours intensif d'arménien de base pour les débutants francophones, **par la méthode audiovisuelle.**

Mêmes conditions que pour le Programme-1 pour 14 nuits : **750 Euros.**
Parallèlement aux cours, **les élèves pourront participer à plusieurs excursions.**

Contacter l'**Association MACHTOTZ : 01. 47. 50. 97. 51**

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 28
MERCREDI
28 AVRIL
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20.934 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.934

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Մարսէյլի ուժեղ Հայաստանեայց գաղութը երկու ոգեկոչումներով, առաւօտուն՝ Պոմոնի արուարձանը, 1915 Ապրիլ 24 փողոցի սկիզբը զետեղուած յուշաքարին առջեւ, կէսօրէ վերջ՝ Սրբոց Թարգմանչաց եկեղեցին եւ Թրքական հիւպատոսարանին առջեւ, մէկ կամ միւս տեղը, քանի մը հարիւր հոգիներով, կատարեց իր «ազգային պարտականութիւն»ը, խղճի պարտքը:

Այս էր կտակը նահատակներուն:

Այս էր պատգամը այլ ոգերգութեան մը զոհ Եղիշէ Չարենցին՝ «Հա՛յ ժողովուրդ, քո միակ փրկութիւնը հաւաքական ուժին մէջ է»: Այս պատկերը մտածել պէտք է տայ բոլոր անոնց որոնք աւելի տարուած են իրենց «ներկայացուցչութենէն» քան հաւաքական շահերէն եւ գաղափարի մը նուիրականութենէն:

Անկէ զատ, գարուն էր: Օրը գեղեցիկ ու պայծառ:

Ժամը 9.30ին, Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան կարգ, հոգեւոր հովիւ՝ Կոմիտաս Վրդ. Յովնանեանի հոգեւոր ճառով: Ապա, թափորով, ներկայ բազմութիւնը կտրեց 1915 Ապրիլ 24 փողոցը մինչեւ Հայկական ցեղասպանութեան նուիրուած յուշաքարը, զետեղուած քաղաքապետ Կասթոն Տըֆէռի օրով: Ծաղկեպսակներու պսակի մը փիւնի եւ լոռ փիլիմրիա գտլ լուռ լոյսը, մատակալք գորմիփանին մը տուպրում կորյուս ապրատատական ձեռքի ապատնաւոր: Յարգանքի ու վերացումի պահերէն յետոյ խօսք առին Փիէր Մաչոյեան (Մարսէյլ - Արմէնի Միութիւն), Էլիան Գազանճեան (11րդ եւ 12րդ Թաղամասերու քաղաքապետարանի խորհրդատու), Վարդան Արզումանեան (Հայ Դատի Յանձնախումբ), Ժիլպէր Քէրքէրեան (Մարսէյլի քաղաքապետարանի խորհրդատու), Ռոլան Պլում (11րդ եւ 12-րդ Թաղամասերու քաղաքապետ), եւ հուսկ Մարսէյլի քաղաքապետ՝ Ժան-Կլոտ Կոտէն: Այս վերջինը յայտարարեց որ Իւ. ԷՄ. Փէ.ն բանաձեւ մը կը պատրաստէ Թուրքիոյ անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան մասին եւ աւելցուց՝ «Թուրքիա չի կրնար Եւրոպական Միութեան անդամ ըլլալ առանց հայկական ցեղասպանութիւնը ճանչնալու»: Այս ոգեկոչումը կազմակերպուած էր 11-րդ եւ 12-րդ Թաղամասերու քաղաքապետարանին կողմէ, մասնակցութեամբ հայկական կարգ մը միութիւններու եւ հաստատութիւններու:

Ժամը 15ին, Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ մէջ, կազմակերպութեամբ Ֆրանսայի Հայկական միութիւններու համակարգումի խորհուրդին, կատարուեցաւ հոգեհանգստեան արարողութիւն, նախագահութեամբ Զաւէն Վրդ. Աւետիքեանի՝ Կաթողիկոսական պատուիրակի փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի: Օրուան Գիրքի ընթերցումը բրաւ մեր. Ժիլպէր Լեւոնեան, հոգեւոր ճառը արտասանեց -հայերէն եւ ֆրանսերէն- Յովհաննէս Ծ. Վրդ. Գաստաւիեան, Աւետարանը կարդաց՝ Շահան Ա. Քհնյ. Տէտէեան եւ սպասարկեց՝ Սարգիս Քհնյ. Թաչճեան: Եկեղեցւոյ բակը կառուցուած Նահատակաց յուշարձանին ծաղկեպսակներու զետեղումէն եւ վայրկեան մը ամփոփումէն յետոյ եղան ճառեր: Խօսք առին Սէ. Սէ. Ա. ԷՖ.ի անունով՝ Սիմոն Ագիլալեան, Միշէլ Կէվիքեան (նախագահ) եւ Լօրա Միքայէլեան (հայերէն): Ապա ելոյթներ ունեցան 6-րդ եւ 8-րդ Թաղամասերու երեսփոխան - քաղաքապետ՝ Տոմինիք Թիան յանուն քաղաքապետ Ժ.-Գ. Կոտէնի, Պուշ-տիւ-Ռոնի Ընդհ. Խորհուրդի փոխ-նախագահ՝ Ռընէ Օլմէթա յանուն նախագահ Ժան-Նոէլ Կէռինիի եւ Փրովանս-Ալփ-Գոթ տ'Ազիւրի Շրջ. Խորհուրդի փոխ-նախագահ՝ Փարթրիք Մէնուչի յանուն նախագահ՝ Միշէլ Վոզէլի: Ներկայ եղան բազմաթիւ քաղաքական անձնաւորութիւններ: Վերջին խօսքը արտասանեց փոխ-նահանգապետ՝ Պերնար Հիւշէ: Յետոյ, ժողովուրդը քալեց մինչեւ Թրքական հիւպատոսարանը, ոստիկանական ուժերով շրջապատուած ու պաշտպանուած: Կազմակերպիչները ձեռնարկած էին «ազատ բեմ»ի մը, առիթ տալով արտայայտուելու քաղաքական եւ ոչ-քաղաքական անձերու:

***

Ապրիլ 23ին, Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, Հ.Յ.Դ. Նոր Սերունդի նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցաւ հսկումի յարմարցուած արարողութիւն մը եւ կից սրահին մէջ «Արամ» ժապաւէնի լուսարձակումը:

Նոյնպէս, Ապրիլ 23ին կատարուեցաւ հսկումի արարողութիւն Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցին: Շարունակուեցաւ դասախօսութիւն - ասուլիսով մը՝ «Մետխաները եւ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը Եւրոպական Միութեան», զոր վարեց Ժանին Փալուեան: Ապա, լուսարձակուեցաւ «Միտնայթ Էքսփրէս» ժապաւէնը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀՈԼԱՆՏԱ

Հայ Դատի Յանձնախումբը Ապրիլ 23-ին Լա Հէյի մէջ կազմակերպուած ցոյցով բողոք յայտնեց հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումը մերժող պաշտօնական կեցուածքին դէմ: Նախորդ օրը հանրային հեռատեսիլի Բ. ալիքը Հայ Դատի Յանձնախումբին հետ գործակցաբար հաղորդում մը սփռած էր, շեշտելով ցեղասպանութեան պաշտօնական ճանաչումին անհրաժեշտութիւնը:

Ցուցարարներ հայկական եւ հոլանտական դրօշներ ծածանելով, լոզունգներ վանկարկելով դիմեցին դէպի Արտաքին գործերու նախարարութիւն: Ճանաչումին պահանջին հետ շեշտուեցաւ Թուրքիոյ կողմէ իր պատասխանատուութեան ստանձնումը, որպէս պայման Եւրոպական Միութիւն մուտքին: Նախարարութեան առջեւ ելոյթներ ունեցան Հայ Դատի Յանձնախումբի նախագահ Մինաս Արսէնեան, անդամներէն Մասիս Աբրահամեան, եւ հոլանտացի հոգեւորական մը:

Ելոյթներէն ետք եռանդամ պատուիրակութիւն մը ընդունուեցաւ Արտաքին գործերու Նախարարութիւն, ներկայացուց դիմումնագիր մը որով կ'ըսուէր թէ Արտաքին գործերու նախարարութիւնը պէտք է փոխէ իր կեցուածքը, թէ տնտեսական շահը չի կրնար համամարդկային վեհ արժէքներ փոխարինել: Պատուիրակութեան ելքին յայտարարուեցաւ որ պայքարը պէտք է շարունակել, հասնելու համար նպատակին:

Յաջորդ օրը, Ապրիլ 24ին Ամսթըրտամի նորակառոյց եկեղեցիին բակին մէջ հանդիսաւոր կերպով օծուեցաւ Եղեռնի զոհերու յիշատակին կանգնած խաչքարը. արարողութիւնը կատարեց Տաթեւ Վրդ. Մուրատեան:

ՀՌՈՄ

Կիրակի, Ապրիլ 25ին, առաւօտուն առաջին անգամ ըլլալով, Հռոմի նորակազմ հայ համայնքը տեղւոյն Ս. Քիարա եկեղեցւոյ մէջ պատարագով ոգեկոչեց յիշատակը Հայոց ցեղասպանութեան 89ամեակը, որուն յաջորդեց արարողութիւն, ի հանդէս բիւրաւոր անմեղ նահատակացն ազգիս Հայոց: Պատարագը մատուցեց եւ յաւուր պատշաճի քարոզեց Առէն Արղ. Շահէնեան, Ղուկաս Արղ. Զաքարեանի ու Վազգէն Արղ. Նանեանի սպասարկութեամբ: Պատարագին ներկայ էին Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ համարնակ բազմաթիւ զաւակներ, ինչպէս նաեւ Քահանայապետական Լեւոնեան վարժարանի փոխ-տեսուչը եւ հայ կաթողիկէ մայրապետներ:

ԹԻՖԼԻՍ

Քաղաքին Ս. Էջմիածին եկեղեցիին մէջ Եղեռնի զոհերու յիշատակին պատարագ մատուցուած է, ապա բազմութիւնը երթով մը ուղղուած է հայ գործիչներու Պանթէոնը: Հոն տեղի ունեցած հանրահաւաքին ելոյթներով հանդէս եկած են Վրաստանի Երեւանի դեսպանը Գ. Խոսրով, Վրաստանի Հայերու Միութեան նախագահ Գ. Մուրատեան, երեսփոխաններ՝ Վ. Բայբուրդեան եւ Հ. Մոսխեան:

Նոյն երեկոյեան Երիտասարդութեան պալատին մէջ կազմակերպուած է յուշահամերգ մը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻՊՐՈՍԻ Յոյներու «ո՛չ»ը անել կացութիւն մը ստեղծած է, որմէ մեծապէս կ'օգտուին կղզիին Թուրքերը, քանի այդ կացութիւնը նոյնիսկ «քաֆքայական» որակուած է: Ընդլայնման պատասխանատուն՝ Կիւնթէր Վերհէօկէն յայտարարած է այս առընչութեամբ՝ «Քաղաքական մնասները կարեւոր են: Շուք մը կայ այլեւս Կիպրոսի անդամակցութեան վրայ»: 15երը վրդոված են եւ խիստ կերպով արտայայտուած են յոյն Կիպրացի Արտաքին նախարարին, շեշտելով թէ պէտք չէ Թուրքերը ճամբուն վրայ ձգէին: Դժուար է նաեւ օգնել կղզիին Թուրքերուն, որովհետեւ այդ պիտի նշանակէր նաեւ ճանաչում մը տէ եուրէ կամ տէ ֆաքթօ, ինչ որ չի նախատեսուիր, հակառակ Անգարայի եւ Տէնքթաշի ճնշումներուն: Թրքական բաժնի վարչապետն ալ՝ Մ.-Ալի Թալաթ հրաւիրած է Եւրոպական Միութիւնը որ արգելք հանդիսանայ Կիպրոսի անդամակցութեան ցորչափ կղզիին բաժանումը չէ կարգադրուած: Այլեւս բոլորովին կ'անտեսուի, որ Ք. Անանի սրբագրուած ծրագիրը բոլորովին Թրքամէտ էր եւ այդ էր բուն պատճառը Թուրքերու «այո՛»ին եւ Յոյներու «ո՛չ»ին: Յոյներու «ո՛չ»ին ամէնէն բուռն հակազդողը եղած է Մեծն-Բրիտանիոյ Արտաքին նախարարը Լիւքսանպուրկի ժողովին (Ապրիլ 26) եւ պատժելու համար Յոյները, անմիջապէս 295 միլիոն Եւրօ շնորհած են Թուրքերուն: Ի վերջոյ այն տպաւորութիւնը կայ ներկայիս, որ 30 տարի է «զոհը» կղզին գրաւող, 30 հազար զինուոր տեղաւորող, Յոյները իրենց տուներէն քշող եւլն. եւլն. Թուրքն է եւ ոչ՝ Յոյնը:

ՊԱՂՏԱՏԻ մէջ, Ապրիլ 26ին, երեք ամերիկացի զինուորներ սպաննուած են, երբ քննութիւն մը կը կատարէին պահեստանոցի մը մէջ: Յաջորդ օրն ալ բուռն կռիւներ կային Նաճաֆ, ուր 46 Իրաքցիներ սպաննուած էին: Իտալացի պատանդները պահողներն ալ սպառնացած են Իտալիոյ, հինգ օր պայմանաժամ տալով: Իտալիա պէտք է դէմ արտայայտուի Իրաքի պատերազմին, այլապէս առաջինէն ետք, երեք պատանդներն ալ կը սպաննուին:

ՍԱՆՈՖԻ, որուն գիջումներէ ետք գնեց ֆրանքօ-գերմանական Ավէնթիս դեղերու հաստատութիւնը, այս ձեւով կը դառնայ դեղօրայքի աշխարհի երրորդ հսկան, տարեկան 25 միլիառ Եւրօ գործառնութեամբ: Գնման գինը 56 միլիառի հասած էր 14% յաւելում կրելով, որպէսզի Ավէնթիս տեղի տայ: Ռաֆարէն իր գոհունակութիւնը յայտնեց:

ԼԻՈՆԻ վարչական դատարանը երկրորդ անգամ ըլլալով, ապօրինի հռչակեց Վէնիսիէօյի իմամին արտաքսումը, նեղ կացութեան մատնելով Ներքին նոր նախա-

(Շար.ը Դ. էջ)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՃԵՊԱՃՐՈՑԸ ՆԱԽԱԳԱՀ Ժ. ՇԻՐԱՔԻ ՀԵՏ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԷՆ ԵԼՔԻՆ

Ինչպէս ծանուցուած էր, նախագահ Ռ. Քոչարեան Ապրիլ 26ի երեկոյեան մօտ մէկուկէս ժամուան հանդիպում մը ունեցաւ նախագահ Ժ. Շիրաքի հետ Էլիզէի պալատին մէջ: Հանդիպումէն ելքին քանի մը վայրկեան տրամադրեց դարպասին մէջ խմբուած մեծ մասով ֆրանսահայ ու հայաստանցի լրագրողներու հետաքրքրութեան պատասխանելու համար:

Երկու նախագահներուն հանդիպումին գլխաւոր նիւթը եղած էր ֆրանքօ-հայկական յարաբերութիւններու մարզը, ապա Ղարաբաղի հարցը: Երկու նախագահները իրենց պատկերացումները ներկայացուցած էին ու մտքերու փոխանակում տեղի ունեցած էր: Ասոնցմէ զատ Հայաստանի ներքաղաքական կացութեան մասին խօսուած էր ընդհանուր գիծերով:

Պատասխանելով հարցումներու նախագահ Ռ. Քոչարեան ըսաւ թէ Ղարաբաղի հարցը անելէն դուրս ելած չէ, բայց բանակցութեան հետաքրքրական հեռանկարներ կան: Աւելցուց թէ Ֆրանսայի նախագահը բոլոր նրբերանգներով կը տիրապետէ թղթածրարին եւ թէ ինք Վարշաւայի մէջ հանդիպում կ'ունենայ Ատրպէյճանի նախագահին հետ:

Երբ հարց տրուեցաւ նոյն օրը նախատեսուած իշխանութիւն - ընդդիմութիւն հանդիպումին մասին, Ռ. Քոչարեան պատասխանեց թէ անոր արդիւնքին տեղեակ չէր, շուտով կը տեղեկանար:

Այնքանէն ետք Ռ. Քոչարեան հրաժեշտ առաւ լրագրողներու խումբէն, անպատասխան ձգելով մնացեալ հարցումները ու հայկական եռագոյնով զարդարուած կառքը մտնելով, զինուորական պատիւներով մեկնեցաւ նախագահական պալատէն:

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽԱՉՔԱՐԸ ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ, ԲԱՅՑ ԿԱՆԳՈՒՆ

Ապրիլ 22ի երեկոյեան Ախալցխայի ոստիկանները տեղէն հանած են քաղաքին բլուրներէն մէկուն վրայ զետեղուած ցեղասպանութեան յուշակոթող խաչքարը որուն պաշտօնական բացումը պիտի կատարուէր Ապրիլ 24ին: Խաչքարը հանելէ առաջ ոստիկանները ձերբակալած են զետեղման կոմիտէի նախագահը եւ չորս ժամ պահելէ ետք ազատ արձակած:

Ապրիլ 24ին Ս. Նշան եկեղեցիին մօտակայ բլուրին վրայ օծուած է նոյն խաչքարը, զետեղուած ըլլալով նախորդ օրը: Արարողութեան ներկայ գտնուած են Վրաստանի թեմին առաջնորդը Վազգէն Եպիսկ. Միրզախանեան, Ախալցխայի, Ախալքալաքի, Նինոծմինդայի համայնքներուն ներկայացուցիչները:

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻՆ

ՄԱՐՈՒՇ ԵՐԱՄԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին Մաս)

Սմբատ Բիւրատ (Տէր-Ղազարենց, 1862-1915)։ Աւարտած է Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց վարժարանը 1880ին, եւ որպէս ազատ ունկնդիր հետեւած է Սորպոնի մանկավարժական դասընթացքներուն։

Որպէս ուսուցիչ ծառայած է Մարաշի, Զէյթունի, Սիսի, Սամսոնի, Կ. Պոլսոյ, Աղեքսանդրիոյ եւ Գահիրէի վարժարաններուն մէջ։

Հրատարակած է «Փիւնիկ» եւ «Նոր Օր» թերթերը Եգիպտոսի մէջ։ Սահմանադրութեան Պոլիս կը վերադառնայ, կը շարունակէ «Փիւնիկ»ը եւ կը հիմնէ «Գաղափար» թերթը։

Ինք եւս, Գեղամ Բարսեղեանին նման, նկարագրած է ջարդերն ու ազատագրական պայքարը, իր «Արիւնի ճամբուն վրայ», «Ելլարգէ Սասուն», «Ազատութեան համար - Սասունի վրէժը», եւ այլ երկերու մէջ։

1915ի Եղեռնին զոհ գացած մտաւորականներուն մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւեն ուսուցիչները։ Ճիշդ է, որ մեր գրեթէ բոլոր գրագէտները զբաղած են կա՛մ խմբագրութեամբ, կա՛մ ուսուցչութեամբ. այս վերջիններուն մէջ սակայն եղած են կոչումով ուսուցիչներ, որոնք եւրոպական ոստաններու մէջ համալսարանաւարտ ըլլալէ ետք վերադարձեր են իրենց հայրենիքը, եւ պաշտօնավարեր յաճախ Գաւառի ամէնէն խուլ անկիւններուն մէջ։

Այս համալսարան աւարտածներուն մէջ եղած են մինչեւ փրոֆէսէօրի կոչումին արժանացած անհատներ, որոնք 1890-1910 թուականներուն իրենց ուսումը կատարելագործելու համար Ամերիկայի բարձրագոյն համալսարանները գացած են, երբեմն շատ ուրոյն ճիւղերու մէջ մասնագիտանալով։ Անոնցմէ կը յիշենք.

ա.- Փրոֆ. Առաքել Սիվասլեան, ծնած 1859ին։ Պսակաւոր Արուեստից (Պէչըլօր աֆ Արթ) կոչումին տիրացած է Մարզուանի (քաղաք Սեբաստիոյ նահանգին մէջ), գոլէճը, ապա 1890-1904 թուականներուն հետեւած է Գարլթոն համալսարանի աստղագիտութեան եւ ուսողութեան ճիւղերուն, եւ աւարտած, տիրանալով վարդապետական աստիճանի (Ph.D). պաշտպանած է «Արեգակնային դրութեան մէջ շրջան ընող գիսաւորներուն ծիրերը» թէզը, որուն քարտէսը ներառնուած է ամերիկեան դասագիրքի մը մէջ։ Աւարտելէն ետք վերադարձած է Մարզուան եւ զբաղած ուսուցչութեամբ։ Ունի ժողովուրդին համար գրուած թրքերէնով հեղինակութիւն մը՝ «Աստղագիտութիւն»։ Երկու զաւակները փրկուած են ջարդէն, Ամերիկա։

բ.- Փրոֆ. Յովհաննէս Արողեան, որ վարդապետական աստիճան ստացած է Ամերիկայի ամէնէն որակաւոր եւ հռչակ ունեցող համալսարաններէն մէկէն՝ Եէյլէն, 13 տարի ուսանելէ ետք։

գ.- Փրոֆ. Ճէսի Մաթոսեան, վկայուած Ամերիկայի Գլարք համալսարանէն, դասախօս մանկավարժութեան եւ հոգեբանութեան։

դ.- Փրոֆ. Լութֆի Պալիկեան, վկայուած Եէյլ համալսարանէն, մաթեմաթիքի եւ երկրաբանութեան դասախօս։

ե.- Փրոֆ. Արշակ Ռումեան, Աստուածաբանութիւն ուսանած Գերմանիոյ եւ Սկովտիոյ համալսարաններուն մէջ։

զ.- Գէորգ Ծ. Վրդ. Թուրեան, 1872ի ծնունդ։ 1897ին Ամերիկա կը մեկնի եւ Տոռչեսթըր քաղաքի համալսարանը Աստուածաբանութիւն կ'ուսանի։ 1906ին փրոֆէսէօրի կոչում կը ստանայ եւ նոյն համալսարանին մէջ դասախօս կը կարգուի։ Պօսթ ընկերութեան կողմէ Եւրոպա եւ Երուսաղէմ կը ղրկուի հնախուզական պրպտումներ կատարելու համար։ 1911ին է, որ վարդապետ կը ձեռնադրուի, եւ մէկ տարի Արմաշի դպրեվանքը Աստուածաբանութիւն եւ փիլիսոփայութիւն կը դասաւանդէ։

է.- Ստեփան Վրդ. Սարեան (Մխիթարեան ուխտէն), Աստուածաբանութիւն ուսանած Հռոմի համալսարանը։ Հետաքրքրական հեղինակութիւններ ունի՝ «Աստուածաբանութիւն տեսական» 1894ին լոյս տեսած, «Մագնիսական քուն» 1901, եւ «Խակներու ծագումը» 1905։

Եղեռնին զոհ գացած մտաւորականներուն մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն իրաւաբան-փաստաբանները, որոնց ամէնէն նշանաւորը Գրիգոր Զօհրապն էր։

Արիստակէս Գասպարեան (1861-1915) Ատանա ծնած ազգային մը, որ բաւական ուշ՝ պետական եւ առեւտրական զանազան պաշտօններ վարելէ ետք է, որ Պոլիս գալով կը մտնէ իրաւաբանական ասպարէզ։

Եղած է թրքագիր, եւ ծանրակշիռ յօդուածներով աշխատակցած է «Մանզումէ», «Մէճմուաթի ախպար», «Սուրհանդակ» եւ «Բիւզանդիոն» թերթերուն։ Ունի քանի մը երկեր, թրքերէն գրուած, որոնք կրկնակի հրատարակութիւններու արժանացած են։

Երբ մտաւորական կ'ըսենք, պարզ է որ նկատի ունինք գրականութեան կալուածը. այսօր սակայն մեր այս խօսքին մէջ նկատի կ'առնենք նաեւ բոլոր այն կալուածները, որոնք միտքի աշխատանք եւ մտային ստեղծագործութիւն կ'ենթադրեն։

Եղեռնին զոհ գացած մտաւորականներու եւ մտքի աշխատաւորներու յոյլին մէջ ունինք այսօ՛ր իսկ դժուար գտնելի մասնագիտութեան մը տէրը՝ Սարգիս Սուին-Սիւնկիւնեան գանկաբան-դիմագէտը, որ ծնած է 1870ին եւ Օսմանեան Սահմանադրութեան ընթացքին երեսփոխան ընտրուած։

1883ին Իզմիր ծնած Ներսէս Զաքարեանը եղած է թրքերէնի մասնագէտ եւ հեղինակած «Քերական Օսմաներէն լեզուի» դասագիրքը։

Օսմանեան բանակին հարիւրապետ եղած է բժիշկ Լեւոն Պարտիզպանեանը, զոր համարձակած են ձերբակալել զինուորական իր համազգեստով, հակառակ անոր, որ բանակն ու զինուորականութիւնը երկրի մը մեծագոյն արժանապատուութիւնը կը խորհրդանշեն։ Բայց այնպէս կ'երեւի, որ թրքական հայատեացութիւնն ու սպաննելու բնազդը շատ աւելի զօրաւոր եղած են, քան՝ երկրին արժանապատուութիւնը։

Այս մտաւորականներուն մէջ եղած են նոյնիսկ մարմնամարզի սիրահար անձեր, որոնք իրենց սէրը գործով ալ արտայայտած են, ինչպէս օրինակ Գէորգ Թէրճիմանեան (1886-1915), որ Կեսարիա ծնած եւ հոն ստացած է իր նախնական ուսումը։ Յետոյ ծնողքին հետ Պոլիս կը փոխադրուի եւ կը յաճախէ Գատըգիւղի Արամեան եւ Պարտիզակի Ամերիկեան վարժարանները։ Կը մտնէ առեւտրական ասպարէզ։

Կը տարագրուի որովհետեւ հիմնած էր «Մասիս» մարմնամարզական միութիւնը, եւ որովհետեւ արտօնապետն ու ատենապետն էր այդ միութեան։

Ձերբակալումներ կատարուած են յաճախ շատ անհեթեթ պատճառներով, որոնք չէին կրնար քօղարկել ջարդելու մոլուցքը. օրինակ՝ առեւտրական երկու եղբայրներ՝ Տէտէեանները ձերբակալուած եւ տարագրուած են, որովհետեւ Թէոդիկի 1915 թուականի տարեցոյցներէն գնած են։

Թէոդիկ (Թէոդոս Լաբճինճեան, 1873-1928), 1919ին հրատարակած իր «Յուշարձան Նահատակ Մտաւորականութեան» գիրքին մէջ 761 անուն ցանկագրած է, միաժամանակ խոստովանելով, որ այս ցանկը երբեք կարելի չէ, ներելի չէ ամբողջական նկատել։ Ինչպէս տեսանք, նահատակ մտաւորականներուն մէջ կան անունները ո՛չ միայն գրագէտներու, խմբագիրներու, ուսուցիչներու, այլ նաեւ տնտեսագէտներու, վաճառականներու, կղերականներու, մարմնամարզի մասնագէտներու։

Թերեւս հարց տրուի, թէ ինչպէ՞ս կարելի է տնտեսագէտներ եւ վաճառականներ ներառնել մտաւորականութեան մէջ։ Սակայն տնտեսագիտութիւնն ու վաճառականութիւնը եւս մտային աշխատանքներ են, թէեւ տարբեր բնոյթի։ Եթէ ա՛յս դիտանկիւնով մօտենանք հարցին, կրնանք հասկնալ Թէոդիկի աշխատանքը, որ կը փորձէր մոռացումէ փրկել կարելիին չափ մեծ թիւով անուններ։ «Ամէնուն Տարեցոյց»ին խմբագիր ըլլալու հանգամանքը իրեն առիթ տուած էր մեծ թիւով եւ տարբեր վայրերէ մտաւորականներու հետ կապ ունենալու։

Երբ կ'ըսենք «Արեւմտահայ գրականութեան կորուստները», անշուշտ միայն թուական կորուստները չեն որ նկատի ունինք։ Ջարդը, տեղահանութիւնը, աքսորը եւ ի վերջոյ ցրումը իրենց անմիջական, աւելի ուշ՝ հեռաւոր հետեւանքները ունեցան։

Այդ հետեւանքներուն է նաեւ, որ կ'ուզեմ անդրադառնալ այսօր.

1.- Ջարդի եւ տեղահանութեան առաջին եւ անմիջական հետեւանքը հայ գրականութեան համար հատումն էր, այդ անակնկալ եւ բիրտ հատումը։

Գիտէք, որ գրականութիւնը հոլովոյթ է, եւ ոչ՝ վերջնականօրէն ձեւաւորուած երեւոյթ։ Եւ որպէս այդպիսին, կարիք ունի անընդմէջ, չընդհատուող ժամանակի։ Որեւէ խախտում այդ հոլովոյթին մէջ կը խախտէ գրականութեան ընթացքը։ Եւ ճիշդ ա՛յդ էր, որ տեղի ունեցաւ Մեծ Եղեռնին. այսինքն կեանքի բիրտ հատումով, ընդհատուեցաւ եւ խախտեցաւ գրականութեան ընթացքը։

Տեսականօրէն, Աղէտին պէտք է յաջորդէր Աղէտի Գրականութիւնը։ Բայց այդպէս չեղաւ։

Երբ ամերիկահայ գաղութին մէջ սկսաւ վերահրատարակուիլ «Հայրենիք» ամսագիրը, 1922 Նոյեմբեր ամիսէն, հոն երեւաց գրականութիւն մը, որ յուշի գրականութիւն էր։ Այդ թուականներուն գաղթաշխարհի մամուլը ողողուած էր յուշի եւ կարօտի գրականութեամբ։ Այս երկուքը անշուշտ տարբեր են իրարմէ, եւ ամբողջովին կը տարբերին Աղէտի Գրականութիւն կոչուածէն։

Մեր գրականութեան մէջ ամէնէն մօտիկ կեցողը Աղէտի Գրականութեան, Յակոբ Օշականի «Մնացորդաց» վիպաշարի վերջին՝ «Դժոխք» խորագրուած հատորը պիտի ըլլար։ Յ. Օշական Հալէպ եկած էր Տէր-Զօր հասնելու համար ա՛յն ճամբէն, ուրկէ քալած էր ազգը ամբողջ այդ դժոխային օրերուն։

Փաստօրէն սակայն Յակոբ Օշական չկրցաւ իրագործել «Դժոխք»ի ծրագիրը։ Պարզապէս չդիմացաւ ճնշումին, որ յարդի վերջին չիւղն էր հաւանաբար իր շատ տառապած կեանքին։

Իրաւացի էր Յակոբ Օշական, եւ իրմէ ետք իր որդին՝ Վահէ Օշական, երբ կ'ըսէր՝ «Մենք չենք ճանչնար Թուրքը»։ Հակառակ անոր, որ Թուրք գրագէտ մը ըսած ըլլայ, թէ «Թուրքը ինքզինք ճանչնալու համար պէտք է Յակոբ Օշական կարդայ»։ Բայց մենք, որպէս ժողովուրդ, չենք ճանչնար Թուրքը, որպէս ժողովուրդ, հետեւաբար չենք կրնար դիմառութեան գալ Եղեռնին հետ։

Յակոբ Օշական, Գրիգոր Զօհրապի նուիրած իր մենագրութեան մէջ («Համապատկեր» Դ. գիրք), կը գրէ.

«Ուրիշ ցա՛ւ՝ Թուրքը անտեսած ըլլալը, զոր վճռապէս ճանչնալու առաքինութիւնը անփոխարինելի բախտ մը կը կազմէր իր աշխատանքին։ Ոչ ոքի տրուեցաւ մեզմէ այդ պատեհութիւնը, ուսումնասիրած ըլլալու Արեւելքի ամէնէն տարօրինակ հորդաներէն ամէնէն վայրագը, ինչպէս շահեկանը։ Թուրքը միայն բարբարոս մը չէ, այլ իմացական կողմերու հսկայ քաոս մը, մանաւանդ իր ընտանիին ընդմէջէն։ Երեւան հանել այդ ժողովուրդէն ամբողջ տափաստանեան կենդանին, յաղթութեան ճամբով անոր ափափած քաղաքակրթութեանց զեղծումները հոգեկան մարզէ ոչնչմով անոնց աւազանին պիտի համադրէ երեք աշխարհամասի նկարագիրներ -Եւրոպա, Ափրիկէ, Ասիա- ու պիտի ըլլայ արեւուն տակ նոր տեսակ մը գազաններու սեռէն։ ...Մեր գրականութեան մէջ (արեւելահայ եւ արեւմտահայ) Թուրքը միակտուր կենդանի մըն է, դարաւոր աղջին մէջը տեսնուած մեր պատմութեան, իրմեան, արաբական խառնուրդէ նորօրեայ կերպարանափոխում մը։ Մեր նոր վէպը խօսած է անկէ. մեր բանաստեղծութիւնը ծառացած է անոր բարբարոսութեան դէմ։ Բայց ոչ ոք մենէ ջանք է ունեցած ճանչնալու զայն»։

2.- Արեւմտահայ գրականութեան հատումով, Սփիւռքահայ գրականութիւնը կը կորսնցնէ ա՛յն հէնքը, որուն վրայ պիտի հիւսուէր։

Անշուշտ եթէ Եղեռնը չըլլար, պիտի չըլլար նաեւ Սփիւռքահայ գրականութիւն։ Հաւանաբար այլ բան ըլլար։ Գրականութիւնը սակայն գործ չէ, որ նոր տախտակներ կապենք, հէնք նետենք եւ սկսինք սկիզբէն նորը հիւսել։

Մէկ կողմէ բզկտուած հէնքը արեւմտահայ գրականութեան, միւս կողմէ ամբողջովին նորը սկսելու անկարելիութիւնը։

Այս երկու հակադիր վիճակներով է, որ ընթացաւ սփիւռքահայ գրականութիւնը, միակ ժառանգորդը արեւմտահայ գրականութեան։

3.- Լռութեան գոյութիւնը կարգ մը շատ կարեւոր գրողներու պարագային, ինչպէս, Կոստան Զարեանի երկին մէջ, կամ Յարութ Կոստանդեանի եւ Բիւզանդ Թօփալեանի քերթողութեան մէջ։

Հասկնալու համար այս լռութեան տարողութիւնը, մեզի շատ մօտիկ, մեզի համար շատ առօրեական պատկեր մը տամ. մենք, Հալէպի ժողովուրդն ու հալէպահայութիւնը Եփրատի ջուրն է, որ կը խմենք։ Հալէպցիներուն համար մտածելիք բան մը չէ ասիկա. ջուր է, կը խմեն։ Մենք չէ՞նք գիտեր թէ ինչե՛ր եղած են այդ ջուրերուն մէջ, ինչե՛ր կան այդ ջուրերուն մէջ։ Գիտե՛նք։ Բայց չենք յիշեր. չենք ուզեր յիշել, որպէսզի խմենք այդ ջուրը, կարենա՛նք խմել այդ ջուրը։

Երկընտրանքը մեծ է՝ կա՛մ մոռնալ այդ ջուրին պարունակն ու պատմութիւնը, կամ՝ անջուր մեռնիլ։

Ճիշդ նոյն կացութեան է, որ մատնըուած են կարգ մը գրողներ։ Ասիկա անշուշտ մեծ կորուստ է, երբ նկատի առնենք Կոստան Զարեանի նման գրագէտի մը կարելիութիւնները։

4.- Կարեւոր, շատ կարեւոր կորուստ մըն է մտածողական տարրին կորուստը, Աղէտին հանդէպ։ 1915էն ետք կարծես չունեցանք մտածումը, Աղէտին առջեւ։ Ինչ որ ունեցանք, հոծ, բուռն ապրում էր։ Անշուշտ այս կորուստը ինքնածին չէ, այլ ուղղակի կը բխի Թրքական ծրագրումէն, որ միայն թիւ մը բնաջնջելու հետամուտ չէր, այլ մանաւա՛նդ մտածողական տարրին բնաջնջման էր, որ կը ձգտէր։

Թերեւս ա՛յս է պատճառը, որ մեզի համար Ապրիլեան սուգի օրը կը վերածուի ա՛յն օրուան, որուն ընթացքին կը կատարենք մեր բոլոր պարտականութիւնները, կը մասնակցինք բոլոր ձեռնարկներուն, յուշահանդէսներուն, հսկումներուն, եւ յետոյ, հանդիստ խղճով կը մոռնանք այդ բոլորը, Եղեռնի եւ Ջարդի հետեւանքները։ Տակաւին չենք կրցած մըտածել Աղէտը։ Եւ ասիկա նոյն այդ Աղէտին հետեւանքներէն թերեւս մեծագոյնն է։

5.- Ըսինք, որ Աղէտի գրականութիւն չունինք. այն քանի մը գործերը, ինչպէս Արամ Անտոնեանի «Այն սեւ օրերուն»ը, կամ Յակոբ Ասատուրեանի «Յովակիմի Թոռները», որոնք կը փորձեն Աղէտը նկարագրել, չեն յաջողիր անցնիլ անդին այդ նկարագրականներէն։ Իսկ ինչ որ եղաւ, այնքան անհասկնալի էր մեզի, հայերուս համար, մենք որ դարեր ապրեր էինք որոշ կենսահայեացք մը որդեգրած, կենսահայեացք, որ կը խարսխուէր բարոյական որոշ սկզբունքներու՝ բարութեան, բարի դրացնութեան, կեանքին հանդէպ հաւատքին վրայ, որ մինչեւ այսօր իսկ չենք կրնար հասկնալ, թէ ինչո՞ւ էր ջարդը։ Կը բացատրենք քաղաքականօրէն, կը բացատրենք միջազգային հաշիւներով, բայց անոր մարդկային խորունկ կողմը դեռ չենք հասկնար եւ կը տառապինք անոր առջեւ։

Նկարագրութիւնները ջարդին կատարուած դէպքերուն, իւրաքանչիւր պատմութիւն այնքան տարբեր միւսներէն, - եւ ասիկա կը հաստատէ Թուրքերուն սուր բնազդներուն ստեղծագործ տարողութիւնը,- այս պատմութիւնները չեն կրնար բացատրել մեզի համար անոնց կատարման հոգեկան եւ հոգեբանական շարժիչները։ Պատումը եւ արձանագրուած յուշերը կը բանտարկուին կարծես բառերուն մէջ, եւ չեն տանիր դէպքը աւելի անդին։

Տակաւին չունինք նաեւ Աղէտին հետեւանքները ուսումնասիրող, վերլուծող, բացայայտող գործեր։ Նման երկեր թերեւս կարելի դարձնէին Աղէտին ընկալումը։

Ահա մօտաւոր պատկերը արեւմտահայ գրականութեան կորուստներուն, որոնց հետեւանքները հասած են մինչեւ մեզի։

Պէտք է նշել եւ ընդունիլ սակայն, որ շատ մեծ ճիգեր ի գործ դրուեցան եւ կը շարունակուին դրուիլ վերջին քառորդ դարու ընթացքին, Սփիւռքի մէջ, մասնագիտական ճակատներուն վրայ, երբեմն նաեւ տպաւորիչ յաջողութիւններ արձանագրելով։

Հալէպ

(խօսուած Ապրիլ 18ին, Հալէպի Համազգայինին կազմակերպած Ապրիլեան շաբաթի ծիրէն ներս)։

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՋՈՀԵՐԸ

Ամէնէն լարուած Թափով կը տարուին Աթէնքի ողիմպիականներուն պատրաստութիւնները: Շինութեան մարզի գլխաւոր սենտիքային ընդհանուր քարտուղարը Ե. Փասուլոս յայտնած է թէ այդ պատրաստութիւններուն ընթացքին երկու տարուան մէջ 14 զոհ արձանագրուած է: Արդէն շատ բան յապաղած է ու բանուորները օրը 17 ժամ կ'աշխատին, առանց շաբաթավերջի դադարի: «Կատարեալ դեբրի աշխատանք» կ'ըսէ Փասուլոս: Կը պնդէ թէ կան ուրիշ զոհեր ալ որոնց գործատէրը չէ իսկ յայտարարած:

Աթէնքի բնակիչները այն տպաւորութիւնը կը ձգեն թէ շատ բանի տեղեակ չեն: Լրատուները սկիզբը հետաքրքրուած են զոհերով, մինչ գործատէրերը ամէն բան կ'ընեն որպէսզի այդ լուրերը մեծ տարածում չգտնեն. երբեմն մինչեւ իսկ կ'արգիլեն լրագրողներուն մուտքը արկածի վայրը:

Ողիմպիականներով Յունաստան կը ձգտի ուժական ու արդիական երկրի մը տպաւորութիւնը ձգելու: Ծախսերը, կը սպասուի որ 1,3 միլիառ Եւրոյի յաւելեալ եկամուտ ապահովեն հանրային մարզին: 2003ին եւ 2004ին անոնք, կ'ըսուի թէ, 50 հազար մնայուն աշխատանք ստեղծած են: Մասամբ շնորհիւ Ողիմպիականներուն, նոր օդակայան կառուցուած է, 7,7 քմ. նոր փապուղի բացուած, 23,7 քմ. հանրակառքի նոր գիծ հաստատուած, 32 քմ. երկաթուղի գործածութեան դրուած:

Զոհերու նիւթէն ետք, Թապու է նաեւ աշխատանքներուն հաւաքականութեան արժած գումարը: Առաջին պաշտօնական արժեւորումներով 5,5 միլիառ Եւրօ էր ան, սակայն կ'ըսուի թէ վերջնական հաշուեփակը կրնայ մինչեւ 16 միլիառի հասնիլ: Աթէնքի քաղաքապետարանին բանբերը ըսած է թէ այդ ծախքը պիտի եկէ բոլոր Յոյներուն գրպանէն: Պիտի աւելնան հարկերը, տուրքերը, եւլն.: Աթէնքցիներու կարեւոր թիւ մը արդէն ստեղծուելիք խըճողումներուն, երթեւեկութեան դժուարութիւններուն վախը ունի: Գիտեն թէ անձնաւորութիւններու, մարզիկներու փոխադրութեան համար ճամբաներ պիտի փակուին, դժուարացնելով տեղացիին առօրեան: Հետաեսիլէն դիտել այդ բաները զուարճալի է, բայց շատ մը աթէնքցիներ որոշած են իրենց քաղաքը չմնալ Օգոստոսին:

ՔԱՂՀԱՆ

ԴՈՂԴՈՋՈՒՆ ԴՈՂՈՒԹ

ՀԱՄԻԼԹԸՆԻ (Գանատա) մէջ, Մարտ 7-ին, տեղի ունեցած է ՀՕՄ-Արեւ մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ ճաշ մը ՀՕՄ-ի 89րդ տարեդարձին առթիւ: Բացումը կատարած է Նաթալի Մանուկեան, ապա, Աղաւնի Ժամկոչեան ներկայացուցած է օրուան բանախօս՝ Վերժին Սաֆարեան, որ անդրադարձած է ՀՕՄ-ի գործունէութեան եւ հրաւէր կարդացած որ ջահը փոխանցուի յաջորդ սերունդներուն:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ԻՒՆԷՍՔՕ-ի սրահին մէջ, կազմակերպութեամբ Լիբանանահայ Օգնութեան Խաչի Շրջ. Վարչութեան, համերգ մը տուած է սոփրանօ Ցամիկ Պապեան, Մարտ 20ին, հովանաւորութեամբ եւ ներկայութեամբ տիկին Անտրէ Լահուտի: Այս ձեռնարկով, ԼՕԽ-ը բացումը կը կատարէր հիմնադրութեան 75ամեակի տօնակատարութիւններու շարքին: Յանուն ԼՕԽ-ի Շրջ. Վարչութեան, արաբերէն եւ հայերէն բարի գալուստի խօսք արտասանած են Թալին Գըլպաշեան եւ Սեդա Խտըշեան, յայտնելով նաեւ որ երգահանդէսին հասոյթը կը նուիրուի բարեսիրական նպատակներու: Երգացանկին մաս կազմած են Պելլինի (Լա Նորմա), Վերտի (Լա Ֆորցա տէլ Տէսթինօ), Փուչինի (Ճիաննի Շիչի եւ Թոսքա) եւ հայկական դասական կտորներ՝ Կոմիտաս, Կանաչեան, Երանեան, Տիգրան Զուհաճեան, Արմէն Տիգրանեան: Աւարտին, յանուն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, Գեղամ Եպիսկ. պարգեւատրած է Ցամիկ Պապեանը Ս. Սահակ Մեսրոպ շքանշանով: Երեկոյթը բացառիկ յաջողութիւն արձանագրած է:

***

ՊՈԼՍՈՅ Կեդրոնական Սանուց Միութեան սրահը, Ապրիլ 1ին, կազմակերպութեամբ Մխիթարեան եւ Կեդրոնական Սանուց Միութիւններու, տեղի ունեցած է «Փաթիլ» մանկանց թատերախումբին ներկայացումը: Ցայտագիրը բաղկացած է երկու մասէ: Առաջին բաժնին մէջ, 16 մանուկներ ներկայացուցած են հայերէն թատերախաղ մը՝ «Ծաղիկներու զանգակը», հայերէնի թարգմանուած ողբացեալ Արմենուհի Եօզէրի կողմէ: Երկրորդ բաժնին մէջ, մանուկները ներկայացուցած են թրքերէն խաղ մը՝ «Կախարդական փողոցին աղմուկը»: Երկու բաժիններուն միջեւ, Այգուն Ըլմազ արտասանած է Ալփասլանի «Օգնէնին նամակը»: Ներկայացման աւարտին, Սօսի Ճնտոյեան շնորհակալութիւն յայտնած է տիկին Թագուհի Մաստաթեանի եւ բեմադրիչ Փօղոս Զալկըճեանի իրենց զօրակցութեան համար: Քոքթէյլով մը փակուած է երեկոյթը:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ, Մարտ 24ին, կազմակերպութեամբ Գանատայի Հայոց Առաջնորդարանին եւ Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ, տեղի ունեցած է դասախօսութիւններու շարքին հինգերորդը, յետ հոկումի արարողութեան: Օրուան դասախօսը եղած է Ս. Յակոբ շաբաթօրեայ վարժարանի տնօրէնը՝ Հայկ Գազանճեան, նիւթ ունենալով՝ Գրիգոր Բ. Վկայասէր Կաթողիկոսի կեանքն ու գործունէութիւնը եւ սուրբերը:

ԿՈՉ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ

Պոլսահայ Մշակութային Միութեան կազմակերպած 18րդ «միջվարժարանային արտասանութեան մրցում»ը այս տարի տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Մայիս 23, ժամը 15.30ին Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վասպուրական սրահին մէջ:

ՄՐՑՈՒՄԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.-

-- Տարիքի չորս մակարդակներ (6-9, 9-11, 11-13, 13-16) կը մասնակցին Միութեան կողմէ ուղարկուած պարտադրիչ արտասանութեամբ:

-- Ամէն մէկ մակարդակէ ընտրուած հինգական աշակերտ, կը ներկայանան երկրորդ ազատ արտասանութեամբ մը:

ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ.-

Պոլսահայ Մշակութային Միութեան կողմէ իւրաքանչիւր մակարդակի՝

Առաջինին՝ ոսկի, երկրորդին՝ ոսկեջուր եւ երրորդին՝ արծաթ մետալ:

Դատակազմին կողմէ՝

6-9	տարեկաններու լաւագոյնին		75 Եւրօ
9-11	"	"	75 Եւրօ
11-13	"	"	75 Եւրօ
13-16	"	"	150 Եւրօ

Ուշադրութիւն. - Այս առընչութեամբ ուղարկուած են նամակներ՝ Մարսէյլ, Լիոն, Կրընոպլը, Վալանս եւ Նիսի դըպրոցներուն եւ միութիւններուն: Իսկ հայերէն դասաւանդող այն հաստատութիւնները, որոնք կը փափաքին մասնակցիլ եւ չեն ստացած հրաւէրի նամակներ, պարտին դիմել ստորեւ տրուած հասցէին կամ հեռաձայնին՝

Անի Յովսէփեան
5 bis Ch. de Fardeloup,
13600 LA CIOTAT
☎ 04. 42. 08. 24. 57

Ղ. ԱՂԱՅԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 18-19ին ծննդավայրին՝ Բոլնիս-Խաչէնի (Վրաստան) մէջ նշուած է Ղազարոս Աղայեանի ծննդեան 164ամեակը: Այդ առիթով Երեւանէն հոն գացած են «Բոլնիս-Խաչէն» եւ «Ջաւախք» հայրենակցական միութիւններուն, Հայաստանի Գրողներու Միութեան, Թիֆլիսէն «Վերնատան» պատուիրակութիւնները, բազմաթիւ հիւրեր: Բանաստեղծութեան տօնը տեղի ունեցած է Աղայեանի հօրենական տան բակին մէջ. տունը ներկայիս թանգարան է: Բազմաթիւ ելոյթներէ ետք արտասանուած են Աղայեանի տողերը, իսկ Թիֆլիսի «Վանք» համոյթը եւ տեղական դպրոցին աշակերտները հանդէս եկած են գեղարուեստական յայտագրով մը:

Տօնին մասնակիցները այցելած են նաեւ տեղւոյն 120 տարուան դպրոցը եւ զարմացած որ ան տակաւին չի կրեր Ղ. Աղայեանի անունը: Վրաստանի Կրթութեան Նախարարութեան ներկայացուցիչը ըսած է որ շուտով սխալը կը սրբագրուի եւ անուանակոչութիւնը կը նշուի մեծ տօնով: Ուշադրութեան յանձնուած է նաեւ որ անլոյծ մնացած է գիւղին խմելու ջուրին խնդիրը, հակառակ Հայաստանի կառավարութեան օժանդակութեան:

[illegible]

LA BIENNALE D'ARTS PLASTIQUES

Գաշանի քաղաքապետարանը (Սքուատը լա Լիպերասիոն), Ապրիլ 26էն Մայիս 23, Հինգշաբթիէն Ուրբաթ, ժամը 8.15էն 12 եւ 13.30էն 16.15, Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի ժամը 19ին, ապա Օրանժըրի (15, ռիւ Կալիէնի) Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, ժամը 10-էն 12 եւ 14էն 18, Շաբաթ ժամը 10էն 12, կը ցուցադրուին Սիլվի Լարոշի եւ Ժիրքայի (Խաչիկեան) գործերը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

6

Իրեն կ'այցելէին աղուոր, ցանկալի կիներ:

Հետզհետէ ան ծանօթացաւ բազմաթիւ կիներու, ամէն դասակարգէ, ամէն ազգէ ու դաւանանքէ: Վերջապէս ընտրեց իրեն հոմանուհի մը՝ Թագուհի անունով: Թագուհին հայ լուսաւորչական էր եւ երեսուն տարեկանին մնացած այրի: Ունէր մայր մը եւ տուն մը, որ կը պատկանէր իր մօրը: Շատեր ձեռքը խնդրած էին Թագուհիին: Ան սակայն ամուսնութեան համը առած էր, որ Թագուհիին համար ցանկալի բան մը չէր: Ատիկա աքցի, ծխախոտի, վէճի ու կռիւի համն էր: Կեանքը կռիւ մը չէր Թագուհիի համար: Կեանքը սէր էր իրեն համար: Սիրահար մը ուզեց ունենալ: Արժանապատուութիւն ունէր: Կ'ուզէր որ իր սիրածը մէկը ըլլար, շնորհքով մարդ մը:

Անտոնի առաջարկը Թագուհի ընդունեցաւ շատ սիրով ու հաճոյքով, քանզի Անտոն ահագին խանութի մը տէր էր: Անտոն երիտասարդ ու համակրելի էր: Մեծ ընտանիքէ կու գար:

Շաբաթը քանի մը գիշեր Անտոն կ'այցելէր Թագուհիին: Մայրիկը մեծ պատիւով կ'ընդունէր հիւրը: Ողին սեղանը պատրաստ կ'ըլլար: Ազնուական աղանդերներ: Ու կենացներ, զուարթ խօսքեր, «քահ քահ»ներ: Մայրիկը, Սուրբիկ հանըմ, ամպերու մէջ էր, տեսնելով իր աղջըկան երջանկութիւնը: Թագուհի կէս մը կին եղած կը կարծէր Անտոնի:

Շաբաթը քանի մը անգամ Թագուհի, կէսօրէ վերջ, Անտոնի խանութը կ'ըլլար, բազմած մասնաւոր աթոռի մը վրայ: Ամբողջ շուկան գիտէր խնդիրը: Թ՞ղը. անշուշտ եւ շատո՜նց: Կ'ըսէին Թագուհիին համար.

- Անտոնին «մանթօնեթա»ն է:
- Անտոնին «Տիւլսինէ»ն կ'անցնի կոր...
- Անտոնին ցըմպըրթըն է...
- Սուլթանի «խայըխ» է...

Թագուհի հպարտ էր այս նետուած խօսքերով: Անտոն ոչ զոհ էր, ոչ ալ դժգոհ՝ ըսի բառերէն: Թագուհին աղուոր, փառաւոր կնիկ էր: Ու այդքանը բաւական էր Անտոնի համար: Անտարբերութեան փիլիսոփան եղած էր Անտոն: Անշուշտ տարբեր էր գեղեցիկ կիներուն, իր օղիին, իր ծխախոտին ու իր շահուն համար:

Թագուհի պինդ պատուախնդիր էր՝ հակառակ իր անպաշտօն յարաբերութեան: Անտոն կուտ մը չէր տար հաւատարմութեան: Ի՞նչ պարապ բառ սա «հաւատարմութիւն»ը: Իր մէջ արթնցած էր մարդը, իր զգայարանքներուն մէջ մանաւանդ կաթոլիկ մարդը: Անշուշտ հաւատարմութիւն կը խաղար եւ արուեստագէտ ողբերգակ-դերասանի մը նման: Թագուհի ոչ մէկ կասկած ունէր, հակառակ կասկածամիտ ըլլալուն:

Անտոնի մայրը լսած էր իրողութիւնը: Անտոն սպառնացած էր ըսելով.

- Եթէ ձայն հանես, խնդիր հանես, կ'ելլես կ'երթաս: Գլխուդ ճարը կը նայիս: Թո՛ղ միւս տղաքդ նային քեզի:

Մայրը լեզուն քաշած էր, գլուխը օրօրելով:

Անտոն աւելցուցած էր.

- Ասկէց վերջը ինչ որ լսես՝ քեզի պահէ: Ա՛լ տղայ չեմ: Ոչ մէկ խօսք: Ո՛չ մէկ: Բնաւ խօսք չեմ ուզեր: Խօսած օրդ, իրիկունը ինծի հոս չես գտներ: Կատակ չեմ վերցներ:

- Զպիտի՞ կարգուիս:
- Ատ իմ գիտնալիք բանս է:
- Աստուած շնորհք տայ:
- Ամէն:

Ու այսքան: Մայրը իր տղուն ներկայութեան այլեւս բառ մը չարտասանեց: Եւ սակայն բացակայութեան սուտը իրաւին խառնելով, ինչե՛ր չէր բարբառեր իր դրացուհիներուն: Իր տղան զոհ մըն էր, Թագուհին՝ բոզ մը: Ու այս երկու ճըշմարտութիւններուն վրայ կը շինէր իր քարոզը:

- Բոզը, նորէն նոր կօշիկ հագեր է... Ո՞ւր տեսած էր ան ամիսը մէյ մը նոր կօշիկ... Տղուս դրամովն է...

- Ամիսը անգամ մը Պոլիս կ'անցնի եղեր՝ կերպաս, մետաքս գնելու... Իշալլա՛հ, պատանքը կ'ըլլայ իրեն...

Ու անէծքներ.

- Ծղիկ ճղիկ կոտրտի...
- Աստուծոյ «ղազէպ»ին հանդիպի...
- Գետնին եօթը «խաթ»ը անցնի...
- Զօրնայ, վերնայ, որդնոտի...

Անտոն ոչինչ կ'իմանար: Իր ուզածն ալ այդ էր: Նոյնիսկ անխօս քիթ բերանին անգամ չհանդուրժեց:

- Երեւէդ «զէհիր» կը վազէ կոր: Շակէ երեսդ, թէ ոչ...

Այս սպառնալիքն ալ իր դերը խաղաց: Ու Անտոն հանդստացաւ:

Թագուհի լուր ունէր այս բոլորէն: Բաւական բնական կը գտնէր այս բոլորը: Եւ սակայն որքան կը փափաքէր սիրաշահիլ Անտոնի մայրը: Անտոն ամէն փորձ արգիլեց: Թագուհի սակայն կ'ըղձար ձեռով մը, այսինքն՝ մօրը հաւանութիւնը, կէս պաշտօնական հանդամանք տալ իր յարաբերութեան: Հետզհետէ սակայն միտքը հակեցաւ դէպի ամուսնութիւն: Անտոն մերժեց:

Ու պզտիկ քէներ, անհամաձայնութիւններ ծայր տուին: Անտոն կ'ըսէր.

- Ես պիտի չամուսնանամ:
- Սուտ ես, Անտոն:
- Սուտ ըսելու պարտաւոր չեմ:
- Ինծի խաբելու համար կ'ըսես:
- Քեզի խաբելու պատճառ մը չունիմ: Բնաւ քեզի ամուսնութիւն չխոստացայ: Ասանկ կ'ապրինք...
- Մինչեւ ե՞րբ...
- Մինչեւ որ... մինչեւ որ... որքան ատեն որ ինծի հաճելի ըլլաս...
- Ըսել է որ վաղը միւս օր եթէ քիչ մը տարիքս առնեմ...
- Ո՛չ: Ես ալ տարիքս պիտի առնեմ քեզի հետ: Որքան ատեն որ գլուխս չցաւցընես:
- Սուտ ես: Դուն էրիկ մարդ ես: Քու տարիք ունենալդ հոգ չէ: Դուն նորէն կրնաս թարմ, աղուոր աղջիկ մը առնել:
- Թագուհի, մի երկնցներ: Դուն առաջ ասանկ չէիր:
- Մարդ առաջուանը չի մնար:
- Ա՛լ չեմ գիտեր:

Այս վէճը ծաղիկ բացաւ: Վարէն արմատ նետեց: Ա՛լ առաջուանը չէին: Հաճոյքը թունաւորուած էր:

Իրիկուն մը՝ Անտոն խանութը փակելէն վերջ ուղղուեցաւ դէպի Թագուհիի տունը: Արդէն շատոնց մթնած էր: Երբ տան մօտեցաւ՝ ապշեցաւ լոյս չտեսնելով: Զարկաւ դուռը: Ոչ մէկ պատասխան: Անգամ մը եւս զարկաւ: Լռութիւն: Ձայն մը հաջեց: Աւելի ուժով զարկաւ: Պատուհան մը բացուեցաւ քովի տունէն:

(Շար. 31)

(Շար. Ա. էջէն)

բալը: Ծանօթ է որ խմամբ, երկու կնոջ եւ 16 զաւկի տէր, արտաքսուած էր իր անընդունելի յայտարարութիւններուն համար (բազմակնութիւն, կիներու քարկոծում, եւլն.): Առաջին անգամ մը արդէն, դատարանը առկախած էր արտաքսումը, որ ըստ իրեն, հիմնուած չէր, երկրորդ անգամ մըն ալ կրկնած է այդ որոշումը, հակառակ Ներքին Նախարարութեան ներկայացուցած նոր տուեալներուն:

ԱՅՍՐՅՈՐԴԱՆԱՆԻ մէջ, չորս օրուան ընթացքին 26 Պաղեստինցիներ սպաննըւած են (Ապրիլ 21-25), մինչ Շարոն վըրդովում առեղծած էր Ապրիլ 23ին, յայտարարելով որ Արաֆաթ անձեռնմխելի չէ: Պուշ յիշեցուցած է Շարոնի որ դէմ է նման որեւէ մաքրագործումի: Հեպրոնի մօտ ալ Իսրայէլացի մը սպաննուած է եւ երկու ուրիշներ ալ վիրաւորուած:

ԺՈԶԷ ՃԻՈՎԱՆՆԻ, Աշոտ Մալաքեանի Լը Գլան տէ Սիսիլէն ֆիլմին հեղինակը մեռաւ 81 տարեկանին, ուղեղային արիւնահոսութենէ, Զուիցերիա: 1945ին, Փիկալի մէջ, ռաֆէթի մասնակցած էր ուր 5 հոգի սպաննուած էին եւ ինք ալ ձերբակալուած եւ մահուան դատապարտուած: Մահապատիժի գործադրութենէն երեք օր առաջ ներումի արժանացած էր եւ 11 տարի բանտը մնալէ ետք ազատ արձակուած: Ապա, սկսած էր գրել բեմագրութիւններ որոնք մեծ յաջողութիւն գտած են:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ մէջ շուրջ մէկ միլիոն Ամերիկուհիներ տողանցած են Ապրիլ 25ին, ի նպաստ իրաւունքին ի նպաստ: Աննախընթաց երեւոյթ մը: Մասնակցած է նաեւ Գլինթընի կինը:

ՄԱՄՈՒԼ

«L'ARCHE»
(Le mensuel du judaïsme français)*

Ամսաթերթին Ապրիլի թիւը նուիրուած է ցեղասպանութիւններու: Կը նշուի որ Ի. դարը սկսած է ցեղասպանութեամբ և վերջ գտած է ուրիշ ցեղասպանութեամբ մը ու հարց կը տրուի՝ քաղա՞ծ ենք դասերը: Կարգ մը յօդուածներ նուիրուած են Հայոց ցեղասպանութեան (Իվ Թեռնոն, գրոյց Սոֆի Ցերհաճեանի հետ եւ այլն):

* 39, rue Broca, 75005 Paris

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 26/27)

ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ – ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Ընդառաջելով Ազգ. Ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեանի կոչին, ընդդիմութիւնը ներկայացած է Խորհրդարան ուր երկխօսութիւն մը կայացած է իշխանութեան գլուխ գտնուող համախոհական կազմին եւ Խորհրդարանի միւս ուժերուն միջեւ: Մասնակցած են Ազգ. Ժողովի նախագահը, փոխ-նախագահը, խմբերու, խմբակցութիւններու նախագահները: Ընդդիմութիւնը տասը կէտէ բաղկացած պահանջներու ցանկ մը ներկայացուցած է: Ըստ տրուած տեղեկութեան, մէկուկէս ժամուան քննարկումները շինիչ, ընկերային ու աշխատանքի մթնոլորտի մէջ անցած են: Համաձայնութիւն գոյացած է Ապրիլ 27ին քննարկումները շարունակելու:

***

ՀԱՅ ՍՊԱՅԻՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ՈՃՐԱԳՈՐԾԸ ԿՐԿՆԱԿԻ ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ

Պուտափէշթի մէջ ադրբեջանցի Ռ. Սաֆարովի կողմէ դաժանօրէն սպաննուած հայ սպային՝ Գ. Մարգարեանի ծնողքին ու նոյն դասընթացքներուն մասնակից միւս հայ սպային՝ Հայկ Մուկուչեանի փաստաբանը Նազելի Վարդանեան Ապրիլ 26ին մամուլի ասուլիս մը տուած է. ան տեղեկացուցած է թէ նախաքննութիւնը ընթացքի մէջ է եւ կ'աւարտի երկու - երեք շաբաթէն: Ինք ընդունուած է նախաքննիչ մարմնին կողմէ, ծանօթացած է թղթածրարին եւ հանդիպումներ ունեցած հունգարացի փորձառու լաւագոյն փաստաբաններու հետ: Ըստ կատարուած տեղեկատուութեան, Ռ. Սաֆարով մեղադրուած է կանխամտածուած սպանութեամբ որ կատարուած է յատուկ դաժանութեամբ եւ աւելի քան երկու հոգիի կեանքին սպառնալիքով: Կը նախատեսուի 10-15 տարիէն մինչեւ ցմահ բանտարկութեան դատապարտում: Ադրբեջանի ու Հունգարիոյ միջեւ դատապարտեալներու փոխանակման համաձայնագիր ստորագրուած ըլլալով հանդերձ, նախաքննութիւնն ու դատը տեղի կ'ունենան Հունգարիոյ մէջ, ապա միայն Հունգարիա կ'որոշէ Սաֆարովը Ադրբեջանին յանձնելու հարցը: Ն. Վարդանեան ըսած է թէ իրենք մեծ աջակցութիւն կը տեսնեն հունգարահայ գաղութէն: Փաստաբաններու միջազգային միութիւնը Հայաստանի փաստաբաններու միութեան հետ կազմած է օժանդակ մասնագիտական խումբ մը. անոր անդամներէն Տ. Զանոյեան տեղեկացուցած է թէ ադրբեջանական կողմը կը փորձէ հարցը անձնականացնել, հակադրութեան եզրեր յօրինել, մեղմացնելու համար ոճրագործին կացութիւնը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԸՄԲԻՇ ՄԱՐՏԻՆ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Երեւանցի ըմբիշ Մ. Պէրպէրեան (55 քկ.) որ Անգարայի մէջ կը մասնակցէր Եւրոպայի ախոյեանութեան, վերջին փուլին 3-1 առաւելութեամբ յաղթած է ռուս իր մրցակից՝ Վադիմ Բացաեւին: Անով հայ մարզիկը դարձած է իր դասակարգին Եւրոպայի ախոյեանը:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

կը ներկայացնէ՝
«LES MEMOIRES
DU DERNIER GOUVERNEUR
OTTOMAN DU LIBAN»
OHANNES PACHA KOUYOUMDJIAN

Կը դասախօսեն և գիրքը կը ներկայացնեն՝
Հեղինակներ
ՎԱՀԷ ԹԱՇՃԵԱՆ
եւ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԳէՈՐԳԵԱՆ

Ուրբաթ, Մայիս 7, ժամը 20.30ին

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 PARIS

***

Conférences

L'Association Hamaskaine et l'école de la Croix Bleue de Paris invitent les jeunes de plus de 7 ans à une série de deux conférences,

Les samedis 15 et 22 mai à 14h30 à la Maison de la Culture Arménienne, 17, rue Bleue, Paris 9e

Thème :

«L'HISTOIRE DE L'ARMENIE ILLUSTREE POUR LES ENFANTS»

préparé et présenté par
CLAUDE MUTAFIAN

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

TELEVISION

FRANCE 2
Dimanche 2 mai à 9 heures 30

Dans l'émission «Foi et Traditions des Chrétiens Orientaux» :

«En Cilicie : la subtile diplomatie de l'Eglise arménienne du XIIe au XIVe siècle».

HAMAZKAINE FORUM 2004

10e ANNIVERSAIRE

12-18 juillet Beyrouth, Liban (facultatif)
19-31 juillet Erevan, Arménie

A l'occasion de son 10e anniversaire, le Forum culturel des étudiants Hamazkaine offre aux participants l'occasion de découvrir la culture arménienne dans le cœur de la Diaspora (Liban) et dans la mère patrie en Arménie.

Une opportunité exceptionnelle pour vous de profiter de ce programme pour planifier dès maintenant vos vacances d'été et de vivre deux ou trois semaines inoubliables d'activités culturelles et d'amitiés nouvelles.

Le Forum Hamazkaine offre aux participants :

— Une immersion totale dans la culture et l'histoire arméniennes;
— Une opportunité exceptionnelle pour faire la connaissance d'universitaires arméniens d'Arménie et de la Diaspora;
— L'occasion d'assister à une série remarquable de conférences données par d'éminents spécialistes et professeurs;
— Des ateliers de réflexion autour des problèmes actuels de la jeunesse;
— La visite d'institutions arméniennes, de musées, d'églises et d'autres sites historiques;
— Des concerts et des représentations théâtrales;
— L'organisation d'un gala amateur et d'une soirée d'adieux qui se prolonge jusqu'à l'aube pour clôturer un séjour unique.

Frais de participation
(hors billet d'avion)

Liban :
350 US$ en pension complète
200 US$ en demi-pension

Arménie :
650 US$ en pension complète
400 US$ en demi-pension

Contacts en Europe :
— Sella Tenjoukian (Londres)
Tél.: (44-20) 7603-8452
Fax : (44-20) 7603-9518
E-mail: stenjouk@aol.com

— Hourig Baghdassarian (Paris)
Tél./Fax : (33-1) 42 29 10 24
E-mail : navasti@wanadoo.fr

Visitez notre site:
www.hamazkayin.com

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը Տիկին Լիւսի Օհաննեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի, շնորհակալութեամբ ստացած է.- Պ. Նուպար Մանուկեան, Տէր Գալուստեան եղբայրներ 150ական Եւրօ, Տիկին Քնարիկ Աղպաշեան 125 Եւրօ, Տիկին Արսինէ Մկրտիչեան 100 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժագ Կոչկարեան 50 Եւրօ, Տիկին Պերճուհի Պարոնեան 40 Եւրօ:

Տիկին Սոնիա Կիւթներեան 70 Եւրօ կը նուիրէ եկեղեցիին, ի յիշատակ իր ծնողքներուն՝ Փառանձեմ եւ Օննիկ Պայրամեանի, ինչպէս նաեւ Տիկին Հայկուհի Տէր Յարութիւնեանի մահուան առթիւ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SEVAN» de Vienne organise un

Voyage en Arménie et au Karabagh

Du 19 août au 30 août

Visite des merveilleux sites de l'Arménie et du Karabagh

Inscription dans la limite des places disponibles **avant le 15 MAI.**

Renseignements :
☎ **04 74 53 25 91**

***

ՄԻՕՐԵԱՅ ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԷՎԻԱՆ ԵՒ ԻՎՈՒԱՐ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի Ա. Ջամալեան մասնաճիւղը կը կազմակերպէ պտոյտ մը դէպի Էվիան ծանօթ քաղաքը եւ Իվուար ծաղկաւէտ աւանը, Կիրակի, Յունիս 13ին:

Մասնակցութեան սակն է 35 Եւրօ:

Հետաքրքրուողներ կրնան հեռաձայնել՝
-- Լիզային՝ 04. 78. 31. 92. 98 թիւին կամ
-- Սիրվարդին՝ 04. 78. 49. 28. 87 թիւին:

Արձանագրութեան վերջին օրն է Յունիս 2:

***

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son Centre de vacances de Bellefontaine

Du 30 juillet au 16 août
1 ANIMATEUR (garçon)

Ecrire à :
C. B. A. F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 Paris
ou
e-mail : cbaf@wanadoo.fr

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE - Bellefontaine (Jura)

Les inscriptions du mois d'août sont ouvertes et nous vous invitons à inscrire vos enfants en téléphonant au **01. 53. 34. 18. 18** ou auprès de la section CBAF la plus proche de votre domicile.

— Dates : du 30 juillet au 16 août

— Ages : enfants nés entre le 1er janvier 1990 et le 31 décembre 1997.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 29
JEUDI
29 AVRIL
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20.935

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.935

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի եւ շրջակայքի հայութիւնն ալ, իր կարգին նշեց Մեծ Եղեռնի 89րդ տարելիցը: Կիրակի, Ապրիլ 25ին, յետ պատարագի զոր մատուցանեց Գրիգոր Արք. Խաչատրեան, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն բիւրաւոր նահատակներու յիշատակին, որուն ներկայ գտնուեցաւ Շաւիլի քաղաքապետ Պ. Ժան Լըվէն: Ապա, թափօրով, շուրջ 80 հոգինոց բազմութիւնը ուղղուեցաւ դէպի Շաւիլի նահատակաց յուշարձան: Հոն, ծաղկեպսակի զետեղումէն վերջ, յաջորդաբար խօսք առին Գրիգոր Արք. Խաչատրեան, որ խստիւ դատապարտեց ոճրագործները ու անոնց այսօրուան ուրացող շառաւիղները, կոչ ուղղելով պայքարը շարունակել մինչեւ վերջնական յաղթանակ: Ան յիշեց Լերան քարոզի բառերը. «Երանի անոնց, որ քաղցն ու ծարաւն ունին արդարութեան, որովհետեւ անոնք պիտի յագենան»: Ու իր խօսքը աւարտեց ըսելով՝ «Թող Աստուած յագեցնի պատարագուած մեր ժողովուրդի արդարութեան քաղցն ու ծարաւը» (հայերէն արտասանուած այս ճառը ֆրանսերէնի թարգմանեց Հրայր Հրաչեան):

Հայկական կազմակերպութիւններու համակարգումի խորհուրդին անունով արտայայտուեցաւ Անթուան Պաղտիկեան որ պատմական ըրաւ դէպքերուն՝ 1878էն 1923: Ան վերյիշեց Ստրազպուրկի 1987 Յունիս 18ի հայանպաստ որոշումները ու կոչ ըրաւ աշխատանքը շարունակել երկխօսութեան ոգիով եւ պահանջատէր մնալով:

Վերջին ելոյթ ունեցողը եղաւ Պ. Ժան Լըվէն որ զուգահեռ մը գծեց հայկական խաչքարին վրայ պատկերուած կենաց ծառին եւ անկէ բխած հայ մշակոյթի եւ հաւատքի ուժին ու խորհուրդին միջեւ: Քաղաքապետը իր սրտի խօսքը աւարտեց ըսելով որ նահատակներուն գոնէ հոգեկան դամբարան մը անհրաժեշտ է ապահովել, հակառակ պարագային, «գիրքը» կարելի չէ փակել:

Արարողութիւնը աւարտեցաւ Աստղիկ Տէօէեանի երգած Կոմիտասի «Կռունկ»ով:

Հ. Հ.

ՄՈՆԹԷԼԻՄԱՐ

Երեք տարի առաջ հիմնուած «Հայկական յիշողութիւն եւ մշակոյթ» ընկերակցութիւնը այս անգամ եւս նշած է ապրիլեան զոհերուն յիշատակը, քաղաքին նահատակներու յուշարձանին առջեւ: Նախագահը Կարպիս Գամպուրեան իր ելոյթին մէջ «մոռցուող մարդանք» կոչած է հակառակ Ֆրանսայի պաշտօնական ճանաչումին, ցեղասպանութեան իրողութիւնը շրջանցելու ճիգերը: Որպէս օրինակ նշած է հրատարակութիւններ, հեռատեսիլի յայտագրեր ուր պարզապէս «կը մոռցուի» միւսներուն շարքին թիւը հայկական ցեղասպանութեան:

Խօսք առած է նաեւ քաղաքապետ Ֆրանք Ռէյնիէ, գովեստներով արտայայտուելով շրջանի հայութեան մասին: Ըսած է թէ հայ համայնքին վայելած գնահատութեան արդիւնքն է որ քաղաքին հրապարակներէն մէկը կոչուած է Հայերուն անունով: Ծաղկեպսակի զետեղումին յաջորդած է ներկաներուն կողմէ մէյմէկ ծաղիկի զետեղումը ու յուշահանդէսը աւարտած է Շնորհիկ Նազարեանի ջութակով նուագած «Տէր ողորմեա»յով:

* * *

Մոնթէլիմարի Հայկ. ընկերակցութիւնը նամակով մը դիմած է նաեւ Լը Մանի քաղաքապետարանին, բողոքելու համար Ապրիլ 24ին Ֆրանքօ-թուրք կազմակերպութեան մը խրախճանքի ծրագրին դէմ:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Ցեղասպանութեան 89րդ տարելիցին առթիւ Ս. Յակոբ մայրավանքին մէջ պատարագ մատուցուած է, ապա տարբեր շրջաններէ Հայեր, շուրջ 2000 հոգի քալած են դէպի Ս. Փրկիչ հայկական գերեզմանատունը ուր կան շիրիմները հայ հոգեւորականներու, Ա. Աշխարհամարտի զինուորներու: Ներկայ եղած են Հայաստանի հիւպատոսը, կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներ, մտաւորականներ, իսրայէլեան լրասփիւռներու լրագրողներ:

Հայ Դատի տեղւոյն յանձնախումբին անդամները ըսած են թէ քանի մը անգամ փորձած են ցեղասպանութեան ճանաչումի խնդիրը Խորհրդարան մտցնել, սակայն ի զուր: Նախ քաղաքական պատճառներ, յետոյ Ողջակէզէն զատ Իսրայէլի ցեղասպանութիւն չընդունելու պարագան խոչընդոտած են բոլոր նախաձեռնութիւնները:

ՌՈՒՄԱՆԻԱ

Ցեղասպանութեան զոհերու ոգեկոչումի արարողութիւնը տեղի ունեցած է Պուքրէշի Հայոց գերեզմանատան ցեղասպանութեան յուշարձանին առջեւ: Թեմին առաջնորդը Տիրայր Արք. Մարտիկեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարած է, ապա գաղութին եւ Հայաստանի դեսպանատան կողմէ ծաղկեպսակներ զետեղուած են: Ելոյթ ունեցած են առաջնորդը եւ դեսպան Ե. Սարգսեան: Ապրիլ 25ին ալ Պուքրէշի հայկական եկեղեցիին մէջ պատարագէն ետք ոգեկոչման արարողութիւն տեղի ունեցած է: Իսկ հայկական մշակութային կեդրոնին մէջ «Ի. դարու առաջին ցեղասպանութիւնը» նիւթով դասախօսած է ռումանացի գրող Մ. Ռադուլեսկու:

Ոգեկոչումներ կատարուած են հայաշատ այլ քաղաքներու մէջ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 28)

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆ ԿԸ ՎԱԽՆԱՅ ՈՐ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԿԸ ՃԱՆՉՆԱՅ ԼՂՀ-Ը

Ատրպէյճանի նախագահ Ի. Ալիեւ Անգարայի այցին պատրաստակամութիւն յայտնած էր Կիպրոսի հանրաքուէին «ոչ» պատասխանի պարագային Հիւսիսային Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութիւնը պաշտօնապէս ճանչնալու: Սակայն ըստ ատրպէյճանական մամուլին, Պաքուի մեկնաբանները, քաղաքական գործիչները բաւական վերապահ են այդ ուղղութեամբ: Կը խորհին որ այդ մարզին մէջ աճապարանքը կրնայ ժխտական ազդեցութիւն գործել եւ Յունաստանը մղել ճանչնալու Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութիւնը. երկրորդ, Ատրպէյճան կրնայ դուրս մղուիլ Եւրոպական Միութեան ընդարձակման ծրագիրներէն, քանի որ Միութեան ոչ մէկ երկիր պաշտօնապէս ճանչցած է Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութիւնը:

ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 27, ժամը 18.30ին տեղի կ'ունենար Արնուվիլ-լէ-Կոնէսի Ապրիլեան նահատակներուն նուիրուած յուշակոթողի պաշտօնական բացումը: Ան կը գտնուի Փարիզի այս հայաբնակ արուարձանին կեդրոնական մէկ վայրը՝ Ժան-Ժօրէս եւ Սէն-Ժիւսթ փողոցներու անկիւնը:

Նախատեսուած ժամէն բաւական առաջ, բազմութիւնը խռնուած էր արդէն, հոն էին տեղւոյն քաղաքապետը Միշէլ Օմաս, Գիւտ Արք., կաթողիկէ եւ աւետարանական յարանուանութեանց ներկայացուցիչները, Գրիգոր Եպիսկ. Կապրոյեան եւ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ: Ինչպէս հաղորդեց քաղաքապետին կցորդը՝ Ալիս Ռուստիկեան, Հայաստանի դեսպանին ժամանման յապաղումը պատճառ կ'ըլլար որ արարողութիւնը աւելի ուշ սկսի: Յուշարձանը ծածկուած էր եւ շրջապատուած նախկին ռազմիկներու դրօշակներով: Ան գործն է Հայաստանէն Հրաչ Կարապետեանի, որ այդ աշխատանքին ձեռնարկած է առնուվիլաբնակ Փաթրիս Պալեանի շնորհիւ:

Ընդհանուր գիծերու մէջ լաւ կազմակերպուած այս արարողութիւնը սկսաւ ժամը 19ի մօտ, երբ ժամանեց Պ. Է. Նալպանտեան: Երաժշտական կտորի մը ունկնդրութենէն ետք, տիկին Ռուստիկեան հրաւիրեց տիկին Մարի Գալճեանը, որ իր խօսքը ըսէ յանուն տեղւոյն բոլոր միութիւններուն: Ան իր խոր յուզումը յայտնեց յանուն գաղութին եւ ուրախութիւնը որ հին յոյս մը վերջապէս կ'իրականանայ, հայաբնակ այս վայրին մէջ ուր Հայերը հաստատուած են 1922էն եւ որ ունի երկու հայկական եկեղեցի: Շնորհակալութիւն յայտնեց քաղաքապետին: Իրեն յաջորդեց, յանուն Հայ Դատի Յանձնախումբին՝ Յարութ Մարտիրոսեան: Իր ելոյթը սկսաւ Վիքթոր Հիւկոյի ծանօթ բանաստեղծութեան առաջին տողերով՝ Թուրքը անցաւ հոնկէ, ամէն ինչ աւերակ եւ սուգ է («Յոյն Տղան»), ապա անդրադարձաւ Ջարդին, Ֆրանսայի կատարած դերին ու ձեռք երկարեց Թուրքիոյ, որպէսզի ան յայտնէ զղջումը, ընդունի իր մեղքը, այլապէս երկարած այդ ձեռքը կրնայ բռունցքի վերածուիլ:

Առնուվիլի քաղաքապետը՝ Միշէլ Օմաս, նկարագրեց նախ այն դժուարութիւնները որոնց բախած է արձանին վայրը գտնելու համար, ապա յայտնեց թէ այս արարողութիւնը տեղի պէտք է ունենար Ապրիլ 25ին, բայց յետաձգուած էր դեսպանին դիմումին վրայ: Քաղաքապետը հակիրճ կերպով անդրադարձաւ 1915ի դէպքերուն, Ապրիլ 24ի ձերբակալութիւններուն, մէկուկէս միլիոն նահատակներուն, աւելցնելու համար թէ Հայոց պայքարը չէ վերջացած ցորչափ Թուրքիա կ'ուրանայ եւ այսօրուան Թուրքերը եթէ պատասխանատու չեն այդ ցեղասպանութեան, իրենց ուրացումով մեղսակից կը դառնան: Շեշտեց թէ Թուրքիա չի կրնար անդամակցիլ Եւրոպայի, քանի, ըսաւ, «Եւրոպացի չէ, այլապէս ես աշխարհագրութիւն չեմ գիտեր»: Կողմնակից է հանրաքուէի մը՝ այդ ուղղութեամբ:

Գիւտ Արք. ֆրանսերէն իր ելոյթով, յիշեց թէ Ապրիլ ի՞նչ կը նշանակէ ֆրանսերէն եւ այդ ամսուն է որ հայ ժողովուրդը իր տուրքը տուած է բարբարոսութեան: Այս յուշարձանն ալ յիշողութեան եւ հաւատքի պարտք մըն է:

Վերջին խօսքը առաւ Հայաստանի դեսպանը, որ նախ ներողութիւն խնդրեց իր յապաղումին համար (օդակայան ընկերացած էր Հայաստանի նախագահին) ու իր երախտագիտական զգացումները յայտնեց Ֆրանսայի որ ընդունած էր Հայերը, որոնք լաւագոյնս համարկուած են: Անհրաժեշտ գտաւ որ նման յուշարձաններ բազմանան:

Հուսկ, քաղաքապետը եւ դեսպանը քօղազերծեցին յուշարձանը, որու վրայ արձանագրուած է հայերէն եւ ֆրանսերէն.- **«Monument à la mémoire des 1.500.000 Arméniens victimes du génocide perpétré par le gouvernement turc en 1915».**

Փառերգներու ունկնդրութեան յաջորդեց ընդունելութիւն մը, մինչ կը շարունակուէր մշակութային շաբաթը մինչեւ շաբթուս վերջ:

Ա. Մ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ մէջ, առաջին անգամ ըլլալով, ոճրափորձ մը գործուած է Երեքշաբթի, Ապրիլ 27ի իրիկունը ՄԱԿ-ի գրասենեակներու շէնքին դէմ: Չորս մեռեալ կայ, որոնց մէջ երկու ահաբեկիչ (չորսի վրայ), մէկ ոստիկան եւ անցորդ կին մը: Թաղամասը դեսպանատուներու թաղամաս մըն է, շէնքին կողքին է Գանատայի դեսպանատունը: Կը կարծուի որ արարքը կը ձգտէր քաոս ստեղծելու երկրին մէջ: Ոչ ոք ստանձնած էր պատասխանատուութիւնը: Սուրիոյ բնակչութեան 10%ը քիւրտ է, 15%ը՝ քրիստոնեայ, 10%ը՝ ալեւի: Ծայրայեղ սիւննիները հերձուած կը նկատեն այս վերջինները, որոնց կը պատկանի նախագահ Պաշար էլ-Ասատ եւ երկրին վարչական եւ զինուորական ընտրանին:

ՔԱՏԱՐԻ մեծ պատիւներով ընդունեցաւ Պրիւսէլ եւ խաղաղութիւն քարո-

(Շար. ը Դ. էջ)

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ՍՐԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՀԱՆՋԸ Ա. ԷՖ. ՓԷ.ԷՆ

Հայ Դատի Յանձնախումբը Ապրիլ 26 թուակիր նամակով մը լուրերու ֆրանսական գործակալութեան դիմած է, հակադրելու համար Ապրիլ 22ի շարք մը լուրերուն մէջ գործածուած ոճին դէմ: Այդ լուրերը առնչուած են ցեղասպանութեան Գանատայի կողմէ ճանաչումին: Հոն ըսուած է. «1915-17ի տեղահանութիւններն ու կոտորածները 1,5 միլիոն Հայու մահուան պատճառ եղած են ըստ Հայերուն, միայն 250-500 հազար, ըստ Թուրքերուն: Թուրքիա կտրականապէս կը մերժէ ցեղասպանութեան թէզը, պնդելով որ մէկ կամ միւս կողմին կատարած կոտորածները հետեւանք էին քաղաքացիական պատերազմի մը որուն ընթացքին հայ ապստամբներ կը միանային ռուսական ուժերուն, որոնք կը փորձէին Թուրքիա ներխուժել»:

Հայ Դատի Յանձնախումբը դիտել տուած է թէ Ֆրանսայի 2001 Յունուար 29ի ճանաչումէն ի վեր տեղ չի կրնար ունենալ հարցի այս ձեւի ներկայացում: Նշելով «Նիւ Եորք Թայմզ»ի օրինակը, որ շրջաբերականով մը իր լրագրողները կը հրաւիրէր ցեղասպանութիւն բառով սահմանելու կատարուածը, Հայ Դատի Յանձնախումբը պահանջած է որ Ա. Էֆ. Փէ.ն այդ լուրերուն համար վրիպակ մը սփռէ: Հակառակ պարագային Յանձնախումբը իրեն կը վերապահէ գործակալութեան դէմ դատական հետապնդում դիմելու իրաւունքը, հիմնուելով Քաղաքացիական օրէնսդրութեան 1382 թիւ յօդուածին:

ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ԳՐԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱԽՈՐՔԻՆ ՎՐԱՅ ԿԱՄ՝ «ԱՆԿԵՂԾՈՒԹԵԱՆ» ԿԱՆԽԱՅԱՑՏ ԵՐԱՇԽԻՔ ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Վերջին տարիներուն «հայեւթուրք երկխօսութեան» ուրուական մը անպակաս մասնակիցը դարձած է մեր այժմէականութեան: Ան կը յայտնուի Նիւ Եորք, անկէ կը ցատքէ Եւրոպա, օր մը կը ճայնէ Մոսկուայէն, միջոց մը եաք Պոլիսէն: Երկու յատակ բան կարելի է ըսել այդ ուրուականին մասին. ա) ան բաւական հզօր ու յամառ «ծնող»ներ ունի Ուաշինկթըն-Անգարա լարին վրայ, բ) մինչեւ այսօր հայութեան, յատկապէս ըՍփիւռքի ղանգուածները ընդհանուր առմամբ մերժած են կլլել այդ խայծը: Երկխօսութեան ոչ ոք սկզբունքով դէմ ըլլալու պատճառ ունենալով հանդերձ, այդ նախաձեռնութիւնը առաջին քայլէն բախած է հայկական հոտառութեան դռները ու արթնցուցած՝ արդար կասկածներ, ըդգոյշ ըլլալու խնքնեկ մղումներ:

Նոյն երկխօսութեան ջանքին վերջին օղակը երաժշտութեան մարզէն էր. ինչպէս գրած էինք Ապրիլ 7ի մեր թիւով («Հայեւթուրք երկխօսութեան միակողմանի նոր փորձ երաժշտութեան ճամբով»), միջազգային համբաւի տէր Թուրք դաշնակահար ու յօրինող Ֆազըլ Սայ մեծաշուքդ յայտարարութեամբ մը Պոլսոյ «Ակօս» թերթին տեղեկացուցած էր թէ որոշած է «Ախթամար» պալէ մը յօրինել ու ներկայացումին խմբավարութիւնը յանձնել հայ երիտասարդ արուեստագէտ Ծորճ Փէհլիվանեանի: Այդ գործակցութեան մէջ ան կը շեշտէր փշոտ ու անհարթելի նըկատուած կացութեան մը դարման բերելու երկկողմանի տրամադրութիւնը: Ֆ. Սայ կը վկայէր թէ նուազով քաղաքական գործ տեսնելու որոշումը միասնաբար տրուած էր, հաւատալով թէ առով կարելի կ'ըլլայ «երկու ժողովուրդներուն միջեւ վերստին բարեկամութեան գետին մը հարթել» («Ակօս», Մարտ 26): Մինչդեռ Թուրք արուեստագէտին այս տաք ապուրին մէջ պաղ ջուր լեցնող արտայայտութիւն մը ունեցած էր Ճ. Փէհլիվանեան, ըսելով թէ Թուրք դաշնակահարին հետ գործակցելու իր դրդապատճառը միմիայն երաժշտականն էր ու անկէ դուրս քաղաքական մարզը ոչինչով կը չահագրգռէր զինք:

Իբրեւ թէ բարեկամութեան ձգտումով հրամցուած այս նոր խայծը որուն կեդծիքը առաջին քայլէն կը յայտնուէր, բընական էր որ հետաքրքրութիւն արթնցընէր Թուրք դաշնակահարին մօտեցումներուն մասին: Շատ պրպտել անհրաժեշտ չեղաւ, գտնելու համար «բարեկամութեան» անոր ըմբռնումին առընչուած փաստ մը: Ֆ. Սայ միջազգային գնահատանքի արժանացած դաշնակահար էր, հաւանօրէն նաեւ հետաքրքրական յօրինող, բայց անճարակ գրաքննիչ մը...: Այս վերջին պարագան իր դէմ քննադատական, ամբաստանական յօդուածներով լեցուցած էր նոյնինքն Թրքական մամուլի բազմաթիւ էջեր: Մանաւանդ որ գրաքննուածը մեծն Նազըմ Հիքմէթն էր. այն նզովեալը որ Թուրք բանաստեղծութիւնը դժուար նուաճելի բարձունքի մը հասցուցած ըլլալով հանդերձ, տասնամեակներով պախարակուած, գետնէ գետին զարնուած, դաւաճան նկատուած էր, գործերը արգիլուած էին մինչեւ շուրջ 1-2 տասնամեակ առաջ, անոր անձին մէջ բանաստեղծէն առաջ ու յաճա՛խ միայն համայնավարը տեսնելու առակ նեղմիտ ու տգէտներու ամենազօր բանակի մը կողմէ:

«Թուրքեւհայ երկխօսութեան» ջատագովի դերով յայտնուած Ֆ. Սայի կողմէ նման մեծութեան մը գրաքննութեան քննադատութեան առաջին տողերը լոյս տեսած են 2002ին «Աքշամ», «Ետինճի Կիւնտէմ», «Էվըրէնսէլ» և այլ թերթերու մէջ: Եղածը հետեւեալն է. Թուրքիոյ Մշակոյթի նախարարութիւնը «Թուրք յօրինողներու հեղինակութիւնները քաջալերելու ծրագիր»ով մասնակցութեան հրաւէր կ'ուղղէ արուեստագէտներու: Ֆ. Սայ այդ շրջանակին մէջ գործ մը կը յօրինէ Ն. Հիքմէթի բանաստեղծութեան վրայ: Կը պատրաստուի խտացեալ սալ մը որուն վրայ երգի բաժինը կը ստանձնէ անցեալ տարուան «Եօրովիզիոն»ի մրցումին պսակաւոր երգչուհին Սէրթապ Էրէնէր, իսկ բանաստեղծութիւնը կ'արտասանէ Թատրոնի ծանօթ դերասան Կէնճօ Էրքալ որ Նազըմ Հիքմէթի արգիլուած օրերուն իսկ մեծ ժողովրդականութեան արժանացած էր բանաստեղծին տողերով անոր կենսագրականը ներկայացնող իր թատերական գործով: Սակայն անմիջապէս որ սալը հրապարակ կ'ելլէ, կ'իյնայ քննադատութեան բուռն տարափի մը տակ: Պատճառը այն է որ յօրինումին մէջ ուշադրութենէ չի վրիպիր գրաքննութեան արարք մը որուն զոհ դարձած է բանաստեղծը: Անոր գործէն՝ «Բանտէն ելլել եաք»էն մկրատուած է «հայ» և «քիւրտ» որակումներուն տեղ գտած հատուածը:

Նշմարողները նախ իրենց հակազդեցութիւնները ուղղած են Մշակոյթի Նախարարին: Սակայն, անմիջապէս նախարարութեան կցորդին օգնականը կը յայտնէ թէ բնագրին ընտրութիւնը ամբողջովին Ֆ. Սայի կը պատկանի:

Գրաքննութեան առաջին անդրադարձողներէն Տողան Խօզկիւտէն կը գրէ. «Ն. Հիքմէթ փաշիստ ղեկավարութեան մը կողմէ տարիներով բանտերու մէջ փտելէ եաք, համեմատական ազատութեան առաջին օրերուն իսկ առանց վախի կըրցած էր իրականութիւնը գոռալ պատմական այս իրողութեան մասին: Անկէ կէս դար եաք, միակ բառով մը՝ ամօթալի է որ Ն. Հիքմէթի տողերով ըսուած իրականութիւնը կը գրաքննուի Թուրքիոյ ամէնէն նշանաւոր արուեստագէտներուն միջոցով: Ասիկա Թուրք ժողովուրդին ճակտին քսուած նոր մուր մըն է:

Ատոր գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար գործիք դարձած մշակոյթի ու արուեստի գործիչները թէ Ն. Հիքմէթէն, թէ հայ եւ Թուրք ժողովուրդներէն պէտք է անյապաղ ներողութիւն խնդրեն»:

Ռակըփ Զարաքօլու նիւթին մասին իր յօդուածին մէջ այս տողերը մէջբերելէ եաք տեղ կու տայ նախարարութեան բացատրականին ալ ուր ըսուած է թէ իրենք ոչ մէկ միջամտութիւն ըրած են, գրաքննութեան նիւթով միակ խօսակիցը յօրինող Ֆ. Սայն է:

Նիւթը որ յաջորդ տարին ալ շարունակած է զբաղեցնել Թուրք մամուլը («Վիրկիւլ», «Ենի Շաֆաք», «Ռատիքալ», եւ այլն), կը վերարծէ (բառացի թարգմանութեամբ) հետեւեալ բանաստեղծութեան ուրկէ զեղչուած են վերջին տասը տողերը.

Նիւթին մասին գրութիւններու տեղ տըւած բոլոր թերթերն ալ չեշտած են թէ գրաքննութիւնը գործը եղած է Ֆ. Սայի: «Էվըրէնսէլ»ի (2002 Յուլիս 7) մէջ բաժին մըն ալ կը ստանձնէ Կ. Էրքալ: Ան կ'ըսէ թէ որոշ բանաստեղծութիւններ յօրինումին համար երկար եղած են ու դաշնակահարն ու ինք մանր-մունր մկրատումներու դիմած: Կը վստահեցնէ թէ ատիկա ընելու ընթացքին գրաքննելու միտքով չեն շարժած. ոչ ալ նախարարութիւնը նման պահանջ ունեցած է:

Ակներեւօրէն, բացատրութիւնը չէ բաւարարած լրագրողը որ ըսուածին մէջ հակասութիւն մը նշմարելով կը պնդէ թէ հատուածը գրաքննուած է, քանի որ սալին ընկերացած փոքր գրքոյկին մէջ (որուն խմբագիրն է դաշնակահարին հայրը՝ Ահմէտ Սայ) ալ բանաստեղծութիւնը նոյն մկրատումով տեղ գտած է: Իսկ ոչ մէկ բացատրութիւն այն մասին թէ երկար գտնուած կտորները կարճեցնելու գործը ի՛նչ զուգադիպութեամբ նշուած տողերը թիրախ առած է:

Կ'արժէ՞ր աչք ու միտք յոգնեցնել Թուրքեւթրքական գրաքննութեան խնդիրի մը արձագանգելու համար: Եթէ ոչ ուրիշ բանի, «բարեկամութեան», «գնահատում»ի, «երկխօսութեան» նման եզրերու հախայծը անգամ մը եւս մատնանշելու համար, դրական է պատասխանը ու ամէն անգամ կրկնելի, առ որ անկ է:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԱՄՆ-ՈՒ ԱՅՑԱԹՈՂԼԱՀԸ՝ Ճ. ՊՈՒՇ

Այս խորագիրով Ռիչար Գոհէն ծանրօրէն ամբաստանած է ԱՄՆ-ու մամուլը, իշխանութեան դէմքերը որոնք հետեւելով անկարող ու մանկամիտ նախագահի մը անընդունելի տրամաբանութեան համամիտ գտնուեցան Իրաքի դէմ պատերազմ ծաւալելու: «Ուաշինկթըն Փոսթ»ին մէջ լոյս տեսած յօդուածը գրուած է Ճ. Պուշի Ապրիլ 13ի մամուլի ասուլիսէն վերջ: Լրագրողը նշմարած է որ կատարեալ պատ մը գոյութիւն ունի նախագահին ու իրականութեան միջեւ:

Գոհէն կը գրէ թէ ասուլիսը խղճալի մակարդակ ունէր, Պուշ անդադար իր բառերը կը փնտռէր, աւելի յաճախ՝ իր միտքերը: Ան ոչ Իրաքէն նահանջելու ծրագիր ներկայացուցած է, ոչ ալ Ս. Հիւսէյնի չունեցած զանգուածային զէնքերուն մասին խօսած: Միայն մանուկի մը նման որ կը հաւատայ Կաղանդ Պապային, կրկնած է աւելի լաւ աշխարհ մը կերտելու առաքելութիւնը: Ամէն անգամ որ կրկնած է թէ ԱՄՆ լծուած են աշխարհը փոփոխելու առաքելութեան, լրագրողը զայն նմանցուցած է Ուիլըընի որ կը նկատուի միամիտ նախագահի տիպարը:

Պուշ ըսած է թէ ամերիկացի զինուորներուն հարազատները պէտք է ըմբռնեն առաքելութեան մեծ կարեւորութիւնը: Ան կենսական է ԱՄՆ-ու ապահովութեան ու աւելի լաւ աշխարհի մը տեսանկիւնէն: Գոհէն կ'ըսէ թէ իր հայրենիքի պաշտպանութեան համար մեռնիլ մէկ բան է, մեռնիլ անձի մը անկարելի երազին սիրոյն, ուրիշ բան:

Սեպտեմբեր 11էն կարճ ատեն եաք Պուշ «խաչակրութիւն» բառով որակած էր ահաբեկչական արարքներուն իր հակազդեցութիւնը: Ասիկա բախած էր մահմետական աշխարհին բողոքներուն, անոնց մօտ պատմական տխուր յիշողութիւններ արթնցնելով: Ու նախագահը բառամըթերքէն հանած էր բառը: Սակայն ինչ որ կ'ըսէ այսօր, աւելի ծանրակշիռ է քան խաչակրութիւնը: Ներկայիս Իրաքի մէջ ձեռնարկուածը յանուն Քրիստոսի, յանուն Երուսաղէմէն մահմետականներու արտաքսումին տարուած խաչակրութիւն մը չէ, այլ ամերիկեան խաչակրութիւն մը ահաբեկչութիւնը արմատախիլ ընելու, մէկ խօսքով «աշխարհը փոխելու» համար: Առաքելութիւն, որ ըստ նախագահին, տրուած է ԱՄՆ-ու:

Այդ ոճը ո՛չ արտաքին քաղաքականութեան հիմ կրնայ ծառայել, ոչ ալ պատերազմ մը արդարացնել. միայն կը բացատրէ թէ ինչո՛ւ Պուշ Իրաքի հարցին մէջ անդրդուելի մնաց եւ ինչո՛ւ պնդեց անիրական բաներու վրայ, ինչպէս օրինակ Ս. Հիւսէյնի ու Ալ-Քաիտայի կապին, կամ Իրաքի մենատիրոջ ներկայացուցած մեծ վտանգին: Պուշ այնպէս կը խօսի, որպէս թէ հաւատքը բաւական է եւ որպէս թէ ըսուածին փաստ պահանջելը՝ անհաւատութեան ապացոյց: Այդ կեցուածքով ան Ամերիկայի այաթոլլահն է:

Ներկայիս Ուաշինկթընի մէջ բազմաթիւ հետաքննող յանձնախումբեր կ'աշխատին, տեսնելու համար թէ ո՛ւր սխալեցան լրահաւաք սպասարկութիւնները, նախատեսելու համար Սեպտեմբեր 11ի ահաբեկչութիւնը, կամ Իրաքի զէնքերուն ստոյգ նկատուած վարկածը: Լրագրող Գոհէն առկէ աւելի կարեւոր կը նկատէ քննել թէ ի՛նչպէս նախագահը, առանձին, կրցաւ իր երկիրը եւ աշխարհին մէկ մասը պատերազմի առաջնորդել, ըսելով որ այդ առաքելութեան կոչուած է ինք:

Նման յանձնախումբ մը բոլորին -անձերու, կոնկրէսականներուն, մամուլին- պէտք է հարց տայ թէ ինչպէս եղաւ որ այնքան մարդ պատանեկան խանդավառութեամբ մը կրցաւ պատերազմի փողը հնչեցնել: Նոյն յանձնախումբը յետոյ պէտք է քննէ թէ ի՛նչպէս Նորընտիր նախագահ մը ջատագովը եղաւ պատերազմի մը որ բնաւ անհրաժեշտ չէր: Այս պատերազմը եղաւ Պուշի զաւը. թերեւս ազնուական բայց անտրամաբանական նախաձեռնութիւն մը որ շատ կը նմանի Երուսաղէմի 1212ի արշաւանքին. անոր որ պատմութիւնը կը յիշէ «երախաներու խաչակրութիւնը» անունով:

ՔԱՂՀԱՆ

ԵՐԿՈՅԵԱՆ ՊՏՈՅՏ

Բանտէն ելեր ես,
ու հազիւ ելած
յղի ձգեր ես կինդ,
թեւդ առեր
երեկոյեան կը պտըտիս քաղին մէջ:
Փորը քիթին հասած է խաթունին:
Օրօր-շորոր կը կրէ իր սրբազան բեռը,
դուն՝ յարգալիր ու պարծենկոտ:
Օդը զով է:
Մսած երախայի ծեռքերուն նմանող
զովութիւն մը.
կ'ուզես ափերուդ մէջ առնել, ջերմացնել:

Թաղին կատուները մսավաճառին դրան
տակն են
իսկ անոր խատուտիկ կինը
ծիծերը յեցած պատուհանին եզերքին
իրիկունը կը դիտէ:

Մթնշաղ է, երկինքը անբիծ,
ճիշդ մէջտեղը հովիւի աստղը
գաւաթ մը ջուրի նման կը պսպղայ:

Այս տարի երկար տեւեց ամառնավերջը,
եթէ թթենիները դեղնեցան իսկ,
թզենիները տակաւին դալար են:

Գրաշար Ռէֆիքն ու կաթնավաճառ
Եորկիին միջնեկը
իրիկնային պտոյտի են,
իրենց մատները իրարու ագուցած:

Նպարավաճառ Կարապետին լոյսերը
վառեր են:
Ձեռքեց այս հայ հայրենակիցը
հօրը փղոտումը քրտական լեռներուն
վրայ:
Բայց կը սիրէ քեզ,
որովհետեւ դուն ալ չներեցիր
քուրք ժողովուրդին ճակատը
այս մուրով սեւցնողները:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հայկազեան Համալսարանի Հանդիսասրահին մէջ, Մարտ 19ին տեղի ունեցած է «Հայկական ցեղասպանութիւնը Սուրիացիներու յուշագրութիւններուն մէջ» նիւթով դասախօսական երեկոյթ մը, կազմակերպութեամբ Հայկազեան Համալսարանի հայկական ամպիոնին: Բացումը կատարած է ամպիոնի վարիչ՝ տոքթ. Արա Սանճեան եւ նշած որ մինչեւ հիմա հայկական ցեղասպանութեան մասին եւրոպական լեզուներով գոյութիւն ունեցող աղբիւրները բաւական լայն կերպով ուսումնասիրուած են եւ կարեւոր է որ արաբական աշխարհի մէջ ալ այս հարցի շուրջ գոյութիւն ունեցող աղբիւրները ուսումնասիրուին: Օրուան դասախօսը՝ տոքթ. Նորա Արիսեան շրջանաւարտ է Դամասկոսի Համալսարանի ֆրանսական գրականութեան բաժանմունքին եւ ստացած է Թարգմանութեան բարձրագոյն ուսման վկայական: 2001ին ալ թեկնածուական աստիճանը պաշտպանած է Հայաստանի գիտութիւններու ազգային ակադեմիայի արեւելագիտութեան հիմնարկին մէջ: Պատմագիտական առաջին աշխատութիւնն է «Հայոց արհաւիրքը սուրիական մտքի գնահատմամբ. սուրիացի մտաւորականներու կեցուածքը հայկական ցեղասպանութեան հանդէպ», արաբերէն լոյս տեսած 2002ին: Խօսքին սկիզբը, ցաւ յայտնած է որ, հակառակ հայկական ցեղասպանութեան մասին Սուրիա գոյութիւն ունեցող աղբիւրներուն կարեւորութեան, անոնք դժբախտաբար պէտք եղած ուշադրութեան չեն արժանացած, ընդհակառակն, անտեսուած կը մնան: Դասախօսը շեշտած է.-«Սուրիան՝ իբրեւ ցեղասպանութեան գործադրութեան վայր, բաց թանգարան մըն է արդէն եւ ասոր համար ալ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ սուրիական աղբիւրներու ուսումնասիրութեան պարագան»: Ապա, անդրադարձած է այդ աղբիւրներուն ուսումնասիրութեան մէջ իր կատարած աշխատանքին: Ուսումնասիրած է 1890ական թուականներէն մինչեւ 1930 Սուրիոյ մէջ լոյս տեսած 33 թերթերու մէջ հրատարակուած ակնարկները, յօդուածները եւ լրատուութիւնը: Աղբիւրագիտութեան իմաստով դասախօսը կարեւոր նկատած է յուշագրական բաժինը: Համաձայն իր կատարած ուսումնասիրութեան, այդ մարզը բաժնուած է երեք կարեւոր մասերու.- ա) Հայկական ցեղասպանութեան մասին ականատեսներու բանաւոր յուշեր, բ) ցեղասպանութեան զոհերուն օգնութիւն ցուցաբերած արաբական ցեղախումբերու պետերու երկրորդ սերունդի բանաւոր յուշերը, գ) սուրիացի յայտնի քաղաքական եւ հանրային դէմքերու յուշագրութիւնները:

***

ԱՅՆՃԱՐԻ Համազգայինի «Պարոյր Սեւակ» մասնաճիւղի մշակութային յանձնախումբը, Սարգիս Զէյթլեան սրահին մէջ, Մարտ 12ին կազմակերպած է հանդիպում մը, մեծարելու համար Այնճարի ուսուցիչ-ուսուցչուհիները: Ներկայ եղած են շուրջ 80 ուսուցիչներ, անցեալին թէ ներկայիս պաշտօնավարող: Ձեռնարկին բացումը կատարած է Սագօ Տէխրալեան, որ ողջունած է ներկաները: Օրուան խօսքը փոխանցած է մուսալեռցի գրող - քննադատ՝ Պօղոս Սնապեան, վեր առնելով հայ ուսուցչին դերը: Նշած է որ ուսուցիչն է ամէնէն պիտանի տարրը մեր ժողովուրդին, ան է որ կը թրծէ մեր հոգիները եւ կը մշակէ մեր միտքը: Գեղարուեստական յայտագրէ մը ետք, հրաւիրուած են երիցագոյն եւ կրտսերագոյն ուսուցիչները, բանախօսին հետ կտրելու օրուան կարկանդակը:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ազգ. Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, Մարտ 18ին, Ազգային Իշխանութեան ուսումնական խորհուրդը ներկայացուցած է իր իրագործումները եւ ապագայի ծրագիրներն ու հեռանկարները: Թեմին առաջնորդը՝ Գեղամ Եպիսկ. Խաչերեան, պատկան մարմիններու ներկայացուցիչներու, հայկ. վարժարաններու տնօրէններու, եկեղեցականներու, ազգայիններու եւ բարեկամներու ներկայութեան կայացած այս երեկոյթին բացումը կատարած է Սարգիս Կիրակոսեան, անդրադառնալով հաւաքոյթին նպատակին: Ան կը միտի լուսարձակի տակ առնել այն աշխատանքները, որոնք կատարուած են անցնող տարեշրջանին, հայ դպրոցի զարգացման եւ հայ աշակերտին ուսման ապահովման ի խնդիր: Խորհուրդին աշխատանքները մանրամասնօրէն ներկայացուցած է Վերա Սիսեռեան եւ շեշտած թէ ահազանգային իրավիճակէն դուրս ելլելու համար եղած արտակարգ վիճակը տուած է իր դրական արդիւնքը: Ակնարկելով մանկապարտէզի անվճար ըլլալուն, Վ. Սիսեռեան նշած է որ այդ նախաձեռնութեան իբրեւ արդիւնք աշակերտութեան թիւը բարձրացած է 583ի: Ձեռնարկի փակման խօսքը արտասանած է Գեղամ Եպիսկ. Դիտել տըւած է, որ մէկ տարուան ընթացքին Խորհուրդը հետեւողական ջանքերով կրցած է մէկ առ մէկ դիմագրաւել բոլոր դժուարութիւնները եւ լուծել բարդուած հարցերը: Աշխատանքը կարելի դարձած է իրականացնել բարերարներու եւ ազգայիններու նիւթական եւ բարոյական աջակցութեամբ:

***

ՔԱԼԻԹԷԱՅԻ (Յունաստան) քաղաքապետութեան եւ իր մշակոյթի կեդրոնի կազմակերպութեամբ, Ապրիլ 3ին համերգ մը տեղի ունեցած է Նուիրուած Արամ Խաչատրեանի 100ամեակին: Յայտագրին մասնակցած են քաղաքապետութեան երաժշտութեան դասատուներ՝ Այտա Փաչինեանի, Աճելա Փափատոփուլուի եւ Մարիա Ղրամաթիքոփուլուի աշակերտները: Շնորհիւ տիկին Փաչինեանի համերգին մասնակցած են նաեւ հայ նըւագողներ:

***

ՊՈԼՍՈՅ Գարակէօզեան Սանուց Միութեան սրահը, Ապրիլ 13ին, Պերճուհի Պէրպէրեանի Թատերախումբը ներկայացուցած է «Վա՛խ Գնալը» նոր թատերախաղը, որ շարունակութիւնն էր յաջողութիւն արձանագրած «Գնալը, Գնալը» թատերախաղին:

ՊՈԼԻՍ

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՕՐՈՎ ՓԱԿ ՄՆԱՑԱԾ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ

Պատրիարքարանը իր «Լրաբեր» տեղեկատուին մէջ յայտարարած է թէ հոգեւորականներու անհրաժեշտ թիւին անբաւարարութեան հետեւանքով Պոլսոյ 38 եկեղեցիներէն միայն քանիին կարելի եղած է կրօնաւոր տրամադրել, մնացեալը փակ մնացած են Զատիկի օրը, անոնց մէջ արարողութիւն տեղի չէ ունեցած: Ինչ կը վերաբերի գաւառին, միայն Վագըֆ գիւղի եկեղեցիին կարելի եղած է քահանայ մը տրամադրել, մնացեալը անմասն մընացած է Զատիկ նշելու կարելիութենէն:

Փակ մնացած եկեղեցիներու թաղերուն Հայերը հեռաձայնով, հեռապատճէնով, ելեկտրոնիկ թղթատարով դժգոհութիւն ու ցաւ յայտնած են ստեղծուած կացութեան նկատմամբ:

«Ակօս» շաբաթաթերթը լուրը տալով կը յիշեցնէ թէ ոչ իսլամ փոքրամասնութիւններու հոգեւոր պետերը քանիցս դիմած են պետութեան եւ պահանջած որ հարկաւոր արտօնութիւնը տրուի կրօնաւոր կարենալ պատրաստելու: Հայոց Պատրիարքը առաջարկած էր Պոլսոյ մէջ յատուկ ամպիոն մը հաստատել, հայ եկեղեցիներուն ամէն օր աւելցող կարիքը դիմագրաւելու համար, բայց մինչեւ հիմա դրական որեւէ քայլ չէ առնուած:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐ ԺԻՐԱՅՐ ԱՆԱՆԵԱՆԻ

Ապրիլ 22ին Երեւանի մէջ 70 տարեկանին մահացած է թատերագիր Ժ. Անանեան: Ծնած էր Տաւուշի Բերդ գիւղը, 1958ին աւարտած Երեւանի մանկավարժական հիմնարկին պատմաբանասիրական ճիւղը: Երկար ատեն աշխատած է հեռատեսիլի եւ ձայնասփիւռի պետ. կոմիտէին մէջ: Բեմադրութեան սկսած է 1959ին, անկէ ի վեր իր գործերը ներկայացուած են Երեւանի, Թիֆլիսի, Ստեփանակերտի, Արտաշատի, Կապանի, Գիւմրիի թատրոններուն մէջ: Մեծ ժողովրդականութիւն գտած գործերէն են «Թաքսի, Թաքսի»ն, «Իմ տունը քո տունը չէ»ն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

6

Անտոն փսփսուքի նման ձայներ լսեց: Դէպի պատուհանին կողմը ուղղուեցաւ, սակայն ոեւէ մէկը չտեսաւ: Փողոցին մէջ կեցաւ ու տունը վերէն վար քննեց: Մութին մէջ կը քնանար տունը: Ուրեմն Թագուհին տունը չէ: Մայրն ալ տունը չէ: Ո՞ւր գացած են: Ազգականն չունին: Հատ մը ունին, բայց ան Սկիւտար կը բնակի: Եթէ հոն մեկնած ըլլային՝ անպայման լուր մը կու տային իրեն: Արդեօք տեղ մը գացած եւ ո՞ւշ մնացած են: Թերեւս:

Անտոն դեռ չէր ճաշած: Ախորժակը փախաւ, բոլորովին փախաւ: Սիկարէթ մը վառեց ու ուժով ուժով ներս քաշեց: Ժամացոյցը նայեցաւ: Քանի մը վայրկեան սրտատրոփ սպասեց: Արժանապատուութիւնը ցցուեցաւ իր դէմ ու զինքը ետ հրեց: Սիրտը դիմադրեց արժանապատուութեան: Քաղաքավար կռիւ մը սկըսաւ:

Արժանապատուութիւնը կ'ըսէր:

- Ամօթ է... հոս մի' կենար... Թագուհին ու մայրը կրնան վրայ հասնիլ եւ տեսնել քեզ որ կը սպասես գերիի նման... Ե՛տ դարձիր, սրճարան մը կամ օղետուն մը գնա,, կէս ժամ վերջ նորէն կու գաս... Թերեւս այն ժամանակ եկած կ'ըլլան... Թերեւս...

Զգացումը կ'ըսէր.

- Ո՛չ, ո՛չ... այստեղ բան մը կայ... Տեսնել կ'ուզեմ: Հետաքրքիր եմ, նախանձոտ եմ, պէտք է կենամ ու թերեւս կը գտնամ ամէն բան... Կը սիրեմ... Մանաւանդ հիմակ կը սիրեմ... Ամօթ բան չկայ... Սուտ կը խօսիմ ու զիս գերիի տեղ չի կրնար դնել... Կ'ըսեմ թէ կեցայ դրան առջեւ... Կեցայ, որովհետեւ... որովհետեւ բան... որովհետեւ կասկածեցայ որ արդեօք վտա՞նգ մը պատահած է...

- Հպա՛րտ եղիր, հպա՛րտ... Ե՛տ դարձիր, քիչ մը ժամանակ անցուր, վերջը եթէ դարձեալ եկած չըլլան, կ'երթաս կը քնանաս, ու հետեւեալ օրուան կը սպասես...

Անտոն ետ դարձաւ: Քայլերը ուղղեց դէպի շուկայ: Բայց իր աչքերը իր զգացումին կը հպատակէին: Կը դառնար ու կը նայէր: Փողոցին ծայրը բաւական կեցաւ:

Ցանկարծ երրորդ ձայն մը լսեց իր մէջ:

- Անտո՛ն, ինչո՞ւ կենալ, ինչո՞ւ ետ դառնալ: Անգամ մը տունին ետեւի կողմը անցիր: Պարտէզին կողմը ու նայէ թէ լոյս կա՞յ...

Անտոն գրեթէ վազելով պզտիկ փողոց մը անցաւ ու տան ետեւի մասը քիչ վերջ երեւցաւ:

Ի՞նչ, ի՞նչ... Իրա՞ւ է... Իրա՞ւ...

Սիրտը սկսաւ զարնել, զարնել, զարնել...

Լոյս կար տան ետեւի սենեակը: Առատ լոյս: Լոյսին մէջ մէկը կը շարժէր, ուրիշ մէկն ալ: Երիկ մարդու գլուխ մը:

Ի՞նչ, ի՞նչ, ի՞նչ...

Սիրտը կը զարնէր, կը զարնէր...

Ձայնը, երրորդը, շարունակեց խօսիլ.

- Անտոն, կրնաս պարտէզին դուռը բանալ կամ պարտէզին պատին վրայէն ցատքել ու... ու... ու... ո՛ւ...

Յետո՞յ, այո՛, յետո՞յ...

- Յետո՞յ... Բայց, քաջութիւն, յետոյ կրնաս ծառին վրայ ելլել ու տեսնել թէ ո՞վ կայ սենեակին մէջ... Անոնք քեզ չեն տեսներ, դուն մութին մէջ ես... Դուն զիրենք կը տեսնես, անոնք լոյսի մէջ են...

Անտոն կը դողար իր յուզումէն: Երբեք չէր կարծած թէ այսքան կը սիրէ Թագուհին:

Անտոն շուրջը նայեցաւ: Ո՛չ ոք, ո՛չ ոք: Մարդ անցնելու կասկած ալ չկար: Լայն ու լքուած հրապարակ մըն էր իր գտնուած վայրը: Այդտեղ միայն տօնական օրերու ժամանակ կը շէնար: Կը զետեղէին օրօրոցներ, կախօրաններ, զանազան խաղեր: Ճամբան անդին կողմն էր: Ճամբուն վրայէն անցնողներ կ'ըլլային, բայց շատ քիչ: Ժամանակը ուշ էր: Մութ: Նոյնիսկ անցորդ մը զինքը չէր կրնար տեսնել: Ու պարտէզին պատին վրայ ցատքեց:

Զգուշութեամբ իջաւ: Պզտիկ պարտէզին մէջն էր: Շունչ առաւ: Տխուր մտածում մը եկաւ: Քանի մը օր առաջ պէյի պէս այս տունը մտած էր. հիմակ գողի պէս պարտէզն էր, սիրտը դողի մէջ:

Չորրորդ ձայն մը խնդաց ու ըսաւ թրքերէն.

- Տիւշմէզ գալըրմազ՝ պիր Ալլահ:

Անտոն ծառին մօտեցաւ: Աչքը երկրորդ յարկի պատուհանէն չէր հեռացներ: Լոյսը կը վառէր: Այդ լոյսը թակարդ մըն էր, որուն մէջ պիտի բռնուէր Թագուհին իր սիրականին հետ: Անտոն ուժ առաւ: Ու յամրաբար սկսաւ բարձրանալ ծառը: Բարձրացաւ: Քիչ մըն ալ, քիչ մըն ալ: Իւրաքանչիւր շարժումի վերջ պահ մը կը կենար ու շունչ կ'առնէր: Սիրտը... Սիրտը... Կը զարնէր, կը զարնէր, կը զարնէր: Նոյնիսկ վախցաւ որ կրնան լսել իր սրտին զարկերուն ձայնը և բո՛ւֆ՝ լոյսը մարել:

Ծառին մէջտեղն էր: Իր դիմացը առաջին ու երկրորդ յարկին մէջ գտնուող պատը: Պէտք էր քիչ մը եւս բարձրանալ: Երկու անգամ եւս շուլլուիլ: Ու ելաւ, ելաւ...

Բացաւ աչքերը...

Հակառակ լոյսին, առատ լոյսին, աչքերը յուզուած, արցունքոտած էին ու մըշուշ...

Նայեցաւ...

Կին մը - մշո՛ւշ, մշո՛ւշ -

Մարդ մը - մշո՛ւշ, մշո՛ւշ -

Կին մը, մարդ մը...

Թագուհին, անպայման Թագուհին...

Մարդը, մարդը ո՞վ է սակայն, ո՞վ...

Իր առջեւ ճիւղ մը կար, լեցուն տերեւներով: Բռնեց ու աչքերուն առջեւ բերաւ: Դէմքը պաշտպանուած էր: Աչքերուն տեղ բացաւ: Յարմարեցաւ:

Ու կրկին նայեցաւ... կին... մարդ... Մարդ... կին... Այո՛, երկու հոգի... Կին մը... կինը. կին...կի...ն... հէ՞ ի՞նչ ի՞նչ...

Նայեցաւ, նայեցաւ... Բայց երա՞զ է, երա՞զ... աչքին կ'երեւի... Ի՞նչ... Ի՞նչպէս... Ի՞րաւ... Ի՞նչպէս կ'ըլլայ... այո՛, ան է, ան է, ան... Բայց ահաւասիկ անոր դէմքը, խօսուածքը, այո՛ խօսուածքը - Ահա ձայնը... ո՞ւրկէ ուր... Ի՞նչ խաղ է ասս... Կինը... կինը՝

Թագուհին չէ: Ո՛չ: Թագուհին չէ: Թագուհին չէ: Բայց կինը... այդ կինը... Ի՞նչպէս... երա՞զ, խա՞ղ...

Նայեցաւ ու նայեցաւ: Նորէն առաւ ձայնը, ծանօթ ձայնը՝ Ֆրանչէսքային: Ֆրանչէսքան էր:

(Շար. 32)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մատլէն Փափազեան եւ զաւակը՝ Ժոըլին Փափազեան 152,45ական Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին Արփինէ Աւետիսեանի մահուան Գ. տարելիցին ի յիշատակ:

(Շար. Ա. էջէն)

վեց, պատմական իր այս այցելութեան առթիւ: Օդակայանը զինք ողջունած է Ռ. Փրոտի, ինչ որ նախընթաց չէր ունեցած: Քատաֆիի առաջին այցելութիւնն է Եւրոպա: Փրոտի կ'ուզէ որ, ժամ առաջ, Լիբիա օգտուի Պարչելոնայի գործընթացէն, այսինքն քաղաքական եւ առեւտրական կապեր հաստատուին Միութեան եւ միջերկրականեան 13 երկիրներու միջեւ:

ԻՐԱՔԻ մէջ կացութիւնը միշտ ծանր է եւ Ապրիլ 26-27ին, 64 Իրաքցիներ սպանուած էին, մինչ Ամերիկացիք կը ջանան Նաճաֆ մտնել, բուռն բախումներու միջոցաւ: Կռիւներ կան նաեւ Ֆալուճայի շուրջ: Ընդհանուր կարծիքն այն է որ Ամերիկացիք կոպիտ սխալներ գործած են: Եթէ, ըստ իրենց, Մոքթատա օրէնքէ դուրս է, իրենք ալ ապօրինի են: Երկրին ապագայ նոր դրօշակն ալ խնդրոյ առարկայ է: Լաւ չի ներկայացներ իրաքեան տարաքանկրթութիւնը եւ իր մեծամասնութիւնը, քրտամէտ է կամ շատ կապոյտ խարայէլեան դրօշակին պէս եւ մանաւանդ ընտրուած է իշխանութեան մը կողմէ, որ շատերու համար օրինաւոր չէ: Գրեթէ միաձայնութիւն կայ իրեն դէմ: Դրօշակը երկու երիզ ունի, որոնք կը խորհրդանշեն Եփրատն ու Տիգրիսը, բաժնուած՝ դեղին երիզով մը (Քիւրտերու գոյնը), սպիտակ ուղղանկիւնի մը վրայ, մէջտեղն ալ մահիկ մը, Իսլամի խորհրդանիշ:

ՆԱԽԱԳԱՀ Ժ. ՇԻՐԱՔ մամուլի ասուլիս մը պիտի տայ Ապրիլ 29ին, Եւրոպայի մասին, ընդլայնման նախօրեակին: Պիտի բացատրէ այդ ընդլայնումին դրաւարկները եւ արտայայտուի Թուրքիոյ անդամակցութեան եւ Սահմանադրութեան մասին:

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ, HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

կը ներկայացնէ՝

«LES MEMOIRES DU DERNIER GOUVERNEUR OTTOMAN DU LIBAN»

OHANNES PACHA KOUYOUMDJIAN

Կը դասախօսեն և գիրքը կը ներկայացնեն՝ Հեղինակներ

ՎԱՀԷ ԹԱՇՃԵԱՆ եւ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

Ուրբաթ, Մայիս 7, ժամը 20.30ին

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 PARIS

***

Conférences

L'Association Hamaskaine et l'école de la Croix Bleue de Paris invitent les jeunes de plus de 7 ans à une série de deux conférences,

Les samedis 15 et 22 mai

à 14h30 à la Maison de la Culture Arménienne, 17, rue Bleue, Paris 9e

Thème :

«L'HISTOIRE DE L'ARMENIE ILLUSTREE POUR LES ENFANTS»

préparé et présenté par
CLAUDE MUTAFIAN

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչական Խորհուրդը Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.–

Տէր եւ Տիկին Հայկ Քիրազեան 25 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Բարսեղեան 150, Տիկին Ժողէթ Կոտֆրուա 20, Պ. Ռոժէ Թօփալեան 180, Տիկին Մոնիք Փանոսեան 40, Օր. Ժանին Փրիկեան 40, Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Յակոբեան 1000, Տէր եւ Տիկին Էրիք Րանս 150, Տէր եւ Տիկին Ժան-Փիէր Խաչիկեան 700, Տիկին Մարի Տէտէեան 30, Տէր եւ Տիկին Հրաչ Սիտեռեան 1000, Տիկին Այտա Գաբրիէլեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Աւագեանց 750, Տիկին Անիկ Լըհէրխէ 80, Պ. Կարապետ Տէվրէնեան 15, Տիկին Իտա Գասարճեան 1000, Տիկին Գազազեան 80, Տէր եւ Տիկին Նազարէթ Պէնիլեան 100, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Գույումճեան 80, Տիկին Մաքրուհի Մելքոնեան 80, Պ. Ալեքսանդր Կարապետեան 200. Տէր եւ Տիկին Լեւոն Յովնանեան 200:

(Շար.)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը 2004 Մարտին ի նպաստ հայ դպրոցներու կազմակերպած ձեռնարկին հասոյթը կը բաժնէ հետեւեալ ձեւով՝

-- 1000-ական Եւրօ ամէնօրեայ դպրոցներուն՝ Մարսէյլի Համազգայինին, Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանին եւ Ռենսիի Դպրոցասէրին, որոնցմէ իւրաքանչիւրը ունի աւելի քան 200 աշակերտ:

-- 550-ական Եւրօ ամէնօրեայ դպրոցներուն՝ Նիսի Պարսամեանին, Լիոնի Մարգարեան - Փափազեանին, Իսի-լէ-Մուլինոյի Թարգմանչացին:

-- Մնացեալ 5000 Եւրօն կը տրամադրուի Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի շաբաթօրեայ տասը դպրոցներուն, որոնց աշակերտներուն թիւն է 450:

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
Փարիզ, Ապրիլ 21

***

La Section «SEVAN» de Vienne organise un

Voyage en Arménie et au Karabagh

Du 19 août au 30 août

Visite des merveilleux sites de 'Arménie et du Karabagh

Inscription dans la limite des places disponibles **avant le 15 MAI.**

Renseignements :

☎ 04 74 53 25 91

***

ՄԻՕՐԵԱՅ ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԷՎԻԱՆ ԵՒ ԻՎՈՒԱՐ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի Ա. Զամալեան մասնաճիւղը կը կազմակերպէ պտոյտ մը դէպի Էվիան ծանօթ քաղաքը եւ Իվուար ծաղկաւէտ աւանը, Կիրակի, Յունիս 13-ին:

Մասնակցութեան սակն է 35 Եւրօ:

Հետաքրքրուողներ կրնան հեռաձայնել՝
-- Լիզային՝ 04. 78. 31. 92. 98 թիւին կամ
-- Սիրվարդին՝ 04. 78. 49. 28. 87 թիւին:

Արձանագրութեան վերջին օրն է Յունիս 2:

***

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son Centre de vacances de Bellefontaine

Du 30 juillet au 16 août
1 ANIMATEUR (garçon)

Ecrire à :
C. B. A. F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 Paris
ou
e-mail : cbaf@wanadoo.fr

TELEVISION

FRANCE 2

Dimanche 2 mai à 9 heures 30

Dans l'émission «Foi et Traditions des Chrétiens Orientaux» :

«En Cilicie : la subtile diplomatie de l'Eglise arménienne du XIIe au XIVe siècle».

ԼԵԶՈՒՆ ԱԶԳԻՆ ՀՈԳԻՆ Է,
ԴՊՐՈՑԸ ԱԶԳԻՆ ՏՈՒՆՆ Է:
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
2004/2005 Թ.ի
արձանագրութիւնները
տեղի կ'ունենան
Ապրիլ 15էն մինչեւ Մայիս 31

RENTREE DES CLASSES 2004/2005
Inscriptions ouvertes du 15 avril au 31 mai

TEBROTZASSERE

Ecole mixte bilingue Franco-Arménienne (Académie de Créteil)
1, Bd. du Nord, Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY

Chef d'Etablissement :
Monsieur HAIG SARKISSIAN

- Maternelle : 3 sections
- Primaire : Sous Contrat Simple
- Collège : Sous Contrat d'Association avec l'Etat

Equipe pédagogique compétente et motivée.

- Programmes officiels de l'Education Nationale
- Enseignement de la langue et de la culture arméniennes
- Cours de chant : «Chorale Tebrotzassère»
- Cours d'informatique dès le primaire
- Langue vivante 1 : anglais
- Langue vivante 2 : allemand au espagnol.

Equipements pédagogiques évolutifs :
Laboratoire de langues — Centre de Documentation et d'Information — Salle d'ordinateurs — Laboratoire de physique - chimie.

Ramassage scolaire par autocars suivant possibilités.
Cantine assurée

Pour tout renseignement tél./fax :
01. 43. 81. 01. 72
direction@tebrotzassere.com

100% DE REUSSITE AU BREVET DES COLLEGES FIN ANNEE SCOLAIRE 2003

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE - Bellefontaine (Jura)

Les inscriptions du mois d'août sont ouvertes et nous vous invitons à inscrire vos enfants en téléphonant au **01. 53. 34. 18. 18** ou auprès de la section CBAF la plus proche de votre domicile.

— Dates : du 30 juillet au 16 août

— Ages : enfants nés entre le 1er janvier 1990 et le 31 décembre 1997.

DEUX VOYAGES EN ARMÉNIE

(OECUMENIQUES, CULTURELS, HUMANITAIRES)

12 AU 26 AOUT : VOYAGE POUR JEUNES (18 à 30 ans)
prix : 840 euros

25 OCTOBRE AU 1er NOVEMBRE : (Tous âges)
prix : 1100 euros

Accompagnateur : Pasteur SAMUEL SAHAGIAN

organisées par **Solidarité Protestante France-Arménie**

Pour s'inscrire, envoyer acompte de 200 euros à :
SPFA : 1, rue Cabanis, 75014 Paris (Tél. : 01 47 35 30 23)
(Extension possible au Karabagh du 1er au 3 novembre)
(Programme détaillé sur demande)

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 30
VENDREDI
30 AVRIL
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 20.936

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.936

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ԼՈՒՐՋ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Ապրիլ 27ին եւ Ապրիլ 28ին, յաջորդական երկու օրերու նիստերուն, լուրջ միջադէպեր պատահեցան Ելմտական նախարար Ն. Սարքոզիի եւ ընկերվարականներու միջեւ :

Երեքշաբթի օր, միջադէպը աւելի անձնական բնոյթ ունէր, քանի պատահած էր Սարքոզիի եւ Էմմանուէլլիի միջեւ եւ հրապարակային չէր : Նիւթը բաւական աղմկալից էր արդէն, կառավարութեան ուղղուած հարցումներու պատճառաւ, երբ Անրի Էմմանուէլլի բարկութեամբ կը դիմէր Սարքոզիի, որ նոր նստած էր իր տեղը, բացագանչելով՝ «ետ առ խօսքդ» :Ի՞նչ ըսած էր Սարքոզի : Սպառնական ոճով, ըստ ընկերվարական երեսփոխանին, նըստած պահուն ըսած էր՝ «Ուշադիր եղիր, լա՛ւ ուշադիր եղիր» (Ֆէ կաֆ ա թուա, ֆէ պիէն կաֆ), ուրեմն Էմմանուէլլի հարց կու տայ՝ «ի՞նչ բանի պէտք է ուշադիր ըլլամ»: Իրեն համար նման վերաբերում անընդունելի է Ժողովին մէջ, Էմմանուէլլի հեգնանքով դիտել կու տայ՝ «Պ. Սարքոզի ինքզինք ոստիկանատան մը մէջ կը կարծէ»: Այս առընչութեամբ, Սարքոզի կ'ըսէ թէ չուզեր հակադրել դրդութիւններու, բայց իր մէկ բարեկամը կը ճշդէ որ Էմմանուէլլի «հոպիտ» որակած էր Սարքոզին, երբ մթնոլորտը լարուած էր իպատասխան վարկերու սառեցման ընկերային մարզին մէջ եւ Սարքոզի պատասխանած էր «որպէս պատմական ճըշմարտութիւն, պարտիմ յիշեցնել որ դուք էք (ընկերվարականները) որ խոչընդոտներ դրիք աշխատանքի մարզին մէջ, ինչ որ ոչ մէկ տեղ կայ : Պատասխանատուն էք Ֆրանսայի կացութեան» :

Յաջորդ օրը, Ապրիլ 28ին, միջադէպը հրապարակային էր եւ շատ աւելի մեծ տարողութիւն կը ստանար : Կը թուի որ Ելմտական նախարարը շատ դիւրագրգռած դարձած է, շուտ կը բորբոքի եւ անխոհեմ կերպով կը հակադդէ, կաֆերը դիզելով : Այսպէս, Չորեքշաբթի օրուան նիստին, ընկերվարականի մը այն հարցումին որ կը վերաբերէր ԱՄՆ կատարած վերջին ճամբորդութեան, Սարքոզի բարկացած ոճով կը պատասխանէ.- «Հիւրն եղայ հրեայ ամերիկեան միութիւններու ամբողջութեան : Անոնք փափաքած էին շնորհակալութիւն յայտնել Ֆրանսայի, այն վճռական պայքարին համար զոր տարինք հակահրէութեան դէմ : Ատով ալ չգոհացան, ուզեցին պարգեւ մը տալ ինծի : Վստահ չկար որ նման բան մը պատահէր Պ. Վայանի (Ժոսփէնի կառավարութեան Ներքին նախարարը), որովհետեւ Ժոսփէնի հինգ տարիներու կառավարութենէն ետք, այնպէս կարծել տրուած էինք ԱՄՆ-ու որ Ֆրանսա հակահրէական երկիր մըն է» : Պարզ է, որ աղմուկ կը ծագի, ընկերվարականները կը հեռանան, բողոքի որպէս նշան, մինչ նիստը կը շարունակուի դադարէ մը ետք, բայց, Սարքոզի մեկնած է : Տանիէլ Վայան յանուն իր խումբին կը պահանջէ որ Սարքոզի ներողութիւն խնդրէ, կառավարութեան բանբերն է, Ժ.-Ֆ. Գոփէ որ կը ջանայ կացութիւնը փրկել, ըսելով՝ կառավարութիւնը ոչ ոք ուզած էր վիրաւորել :

Ամէն պարագայի մէջ, մթնոլորտը լարուած կը մնար եւ աջի հակա-Սարքոզիները (Ժիւփէ, Շիրաք, եւլն.) բնաւ դըժգոհ չեն ստեղծուած այդ մթնոլորտէն, որ կրնայ սուղի նստիլ Սարքոզիի : Երբ ջղագրգիռ է, չի կրնար ինքզինք զսպել, կ'ուզէ այն տպաւորութիւնը թողուլ որ տէրն ու տիրականը ինք է : Ֆր. Հոլանտի համար՝ երկու վարչապետ կայ : Ցաւալի կը գտնէ նաեւ որ նախարար մը, այդպէս իր պաղարիւնը կը կորսնցնէ :

Ֆրանսայի հակահրէութեան մասին արտայայտուած էր Ճ. Պուշ, 2002 Ապրիլ 30ին, երբ երեսփոխանական ընտրութեան ատեն ըսած էր.- «Կ'այպանենք անոնք որոնք սինակոկներ կրակի կու տան Ֆրանսայի մէջ» :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Արդարութեան նախարարը՝ Ճեմիլ Չիչէք, որ նաեւ կառավարութեան բանբերն է, Եւրոպայի կը յիշեցնէ իր յանձնառութիւնները : Ըստ իրեն, Թուրքիա շատ բան տուած է (Կիպրոս եւ Թուրքիա) եւ երախտագիտութեան կը սպասէ : Ֆիկառօյի յօդուածը (Ապրիլ 29) այս մասին կը յիշեցնէ որ Թուրքիա 70 միլիոն բնակիչ ունի, որոնց մէջ 45 հազար Հայ, 35 հազար Հրեայ եւ 12 միլիոն Քիւրտ, աւելցնելով «Եթէ Քիւրտերն ու Հայերը երկու փոքրամասնութիւն կը կազմեն, որոնց ճակատագիրը յարատեւ շուք մը ձգած է Մարդկային իրաւանց վրայ, պէտք է սակայն յիշեցնել թէ 500 տարիէ ի վեր, Հրեաները ապաստան գըտած են Թուրքիա, փախուստ տալէ ետք Կաթողիկէ Իզապէլի հալածանքներէն» : Կիպրոսի Յոյներու «ո՛չ»ը պատճառ եղած է որ Եւրոպայի 15-երը ջանք չխնայեն սիրաշահելու համար Թուրքիան... : Կը թուի որ Կիպրոսի 30ամեայ յանցաւորը Թուրքը չէր... :

ԱՆԳԱՐԱ կոչ մը ուղղած է Իսլամական համագումարի երկիրներուն որպէսզի Կիպրացի Թուրքերուն կիրարկուած շըրջափակումը վերցնելու ուղղութեամբ առաջին քայլերը առնեն : 28 երկիր հրաւիրուած են Կիպրոսի Թրքական բաժնին հետ առեւտրական յարաբերութիւններ հաստատելու, անոր նաւահանգիստներն ու օդային տարածքը գործածելու, մարզական գործունէութիւն ունենալու, զբօսաշրջական այցերու զարկ տալու :

ԻՐԱՔԻ համար, ՄԱԿ-ի յատուկ բանագնացը կը խորհի որ առժամեայ կառավարութիւն մը պէտք է կազմուի մինչեւ Մայիսի վերջ, ապաքաղաքական բընոյթով :

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ոճրափորձին մասին զանազան վարկածներ կան : Ուաշինկթընի համար եղած նկարագրութիւնները չեն համապատասխաներ սուրիական պաշտօնական լրատուութեան եւ Ամերիկացիք թերահաւատ կը մնան, խորհելով թէ չինծու բան մըն է :

ԹԱՅԼԱՆՏԻ հարաւային շրջանի մահմետական գաւառները բուռն բախումներ տեղի ունեցած են եւ կը շարունակուին ունենալ : Ապրիլ 28ին, շուրջ 100 մահմետական «անջատողականներ» սպաննուած են Թայլանտական ապահովութեան ուժերուն կողմէ :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԵՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 28/29)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ – Ի. ԱԼԻԵՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան որ կը գլխաւորէ Եւրոպական տնտեսական համաժողովին մասնակից Հայաստանի պատուիրակութիւնը, Վարշաւայի մէջ հանդիպում ունեցած Մինսկի խումբին նախագահներուն հետ. Ներկայ եղած է Ատրպէջանի նախագահն ալ : Յետոյ երկու նախագահները առանձին հանդիպում ունեցած են : Ի. Ալիեւի համաձայն, յայտնըւած է բանակցութիւնները վերսկսելու եւ շինիչ ընթացքով տանելու փոխադարձ ցանկութիւն : Ռ. Քոչարեան ալ ըսած է թէ համաձայնութիւն գոյացած է որ Արտաքին գործերու նախարարներուն հանդիպումները կանոնաւորաբար շարունակուին եւ արդէն Մայիսին նախատեսուած է առաջին հանդիպում մը :

Եւրոպայի տնտեսական համաժողովը սկսած է Ապրիլ 28ին : Կը մասնակցին 16 երկրի նախագահներ, չորս երկրի վարչապետներ : Ընդհանուր մասնակիցներու թիւը վեց հարիւր է : Հայաստանի համար յատկապէս հետաքրքրական եղած է «Կովկաս» խորագրուած նիւթը որուն մասնակցած է Ռ. Քոչարեան, Վրաստանի ու Ատրպէջանի նախագահներուն հետ : Նիստին ընթացքին երեք նախագահներն ալ առանձին խումբերու մէջ ներկայացուցած են իրենց երկիրներուն մօտեցումները շրջանային գործակցութեան մասին, տնտեսական հեռանկարներն ու կարելիութիւնները : Ռ. Քոչարեան ներկայացուցած է Հայաստանի մէջ տարուող ազատական տնտեսութեան քաղաքականութիւնը, աճող ցուցանիշները, ներդրումներու համար հեռանկարային ոլորտները : Հայաստանի Առեւտուրի եւ տնտեսական զարգացման նախարարը Կ. Ճշմարիտեան լրագրողներու ըսած է թէ բարեացակամութեան պարագային տնտեսական գործակցութեան բոլոր նախադրեալները կան եւ ատով կարելի կ'ըլլայ հարցերուն աւելի գործնական լուծումներ բերել : Ապրիլ 28-ի երեկոյեան նախագահ Ռ. Քոչարեան հանդիպում ունեցած է Լեհաստանի նախագահին հետ :

⁂

ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐՋ ՏՈՒԱԾ Է ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ընդդիմութիւն - իշխանութիւն Ապրիլ 27ի երկրորդ հանդիպումէն ետք «Արդարութիւն» խմբակցութեան քարտուղար Վ. Դալլաքեան յայտարարած է թէ վերջ կու տան երկխօսութեան. պատճառը այն է որ իրենց տասը կէտերէ բաղկացած ցանկէն երկու կէտի գոհացում չէ տրուած : Մերժուած կէտերը կը վերաբերէին բոլոր քաղաքացիներուն երկրին մէջ ազատ տեղափոխուելու իրաւունքին ու հանրահաւաքներն ու ցոյցերը կանոնագրող օրինագիծին քննարկումին յետաձգումին :

⁂

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԱԾՔԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ

Կիպրոսի Հանրապետութեան Պաշտօնական Թերթին Ապրիլ 2ի թիւին մէջ հրատարակուած որոշումով (192/2004) Մելգոնեան կրթական հաստատութեան տարածքը պետական պահպանութեան ենթակայ հողամաս յայտարարուած է : Ներքին գործերու նախարարութեան այդ որոշումը հիմնուած է վայրին ճարտարապետական - պատմական եւ ընկերային կարեւորութեան վրայ ու կ'արգիլուի հոն որեւէ փոփոխութեան, կամ շինութեան ձեռնարկել : Որոշումը չյարգելու պարագային Ներքին գործերու Նախարարութիւնը պիտի կարենայ պահանջել որ նախկին վիճակը վերահաստատուի :

Դիտողութիւններ ու այլ դիմումներ կարելի է ներկայացնել Ներքին գործերու նախարարութեան, հրամանագրին հրատարակութենէն ետք 60 օրուան ընթացքին :

Ինչպէս ցոյց կու տայ խնդրոյ առարկայ տարածքին հրամանագրին ընկերացած քարտէսը, Մելգոնեանի կալուածէն մաս մը միայն դուրս մնացած է պետական պահպանութեան ենթակայ տարածքի բընութագրումէն : Այլ խօսքով՝ հոն միայն կարելի է շինարարական աշխատանք տանիլ, եւլն. :

Հետաքրքրական է դիտել որ հրամանագրին հրապարակումի թուականէն ի վեր գրեթէ ամիս մը անցած ըլլալով հանդերձ, ՀԲԸՄ-էն ոչ մէկ հակազդեցութիւն տրուած է, կամ հասած հայկական լրասփիւռներուն... :

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի ներքաղաքական կացութիւնը Ապրիլ 28ին օրակարգի նիւթ եղած է Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական վեհաժողովին : Քննարկըւած փաստաթուղթով ըսուած է որ թէ՛ իշխանութիւնը, թէ ընդդիմութիւնը բռնութեան պէտք չէ դիմեն եւ բոլոր ջանքերը կիրարկեն յետագայ միջադէպեր կանխելու համար : Ատոր համար ալ յարմարագոյնը նկատուած է երկխօսութիւնը : Վեհաժողովը պատրաստակամութիւն յայտնած է այդ ուղղութեամբ միջնորդելու :

⁂

ՔՐԷԱԿԱՆ ՏԱՐՐԵՐՈՒ ԾԱԼԿԱ ԲՆԱԿԵՑՈՒՄԸ ՄԵՐԺՈՒԱԾ

Վերջին օրերուն Ախալքալաքի Ծալկայի շրջանին մէջ փորձ կատարուած է քանի մը տասնեակ Աճարներ եւ Սուաններ բնակեցնելու : Ատոր նախաձեռնած են Ցոլեանք գիւղէն քանի մը Յոյներ : Կարգադրութիւնը մեծ դժգոհութիւն պատճառած է շրջանի Օձնի եւ Ղուշչի հայկական գիւղերուն, որովհետեւ վերաբընակները բոլորն ալ քրէական տարրեր եղած են : Օձնեցիները եւ Ղուշչեցիները չըկարենալով խաղաղ ճամբով կասեցնել այդ տարրերուն հոն բնակելու փորձը, ծեծած են նախաձեռնարկ Յոյներէն մէկը, որմէ ետք եկուորները անմիջապէս մեկնած են :

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՑԱՒԵՐ

"ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՀԱՅ", ՀԵԹԱՆՈՍ ՀԱՅ...

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Կարծես թէ հայութիւնը քիչ գլխացաւեր ունէր այս շրջանին, եւ կամ այլազան տագնապներու սովէն կը տառապէր: Կարծես թէ չէին բաւեր Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան փակուելուն ողբերգութիւնը, Հայաստանի տնտեսական եւ քաղաքական տագնապը, ժողովրդական ցոյցերը եւ իշխանութիւններուն կեսթափօյական զսպումները՝ ահա՛ նաեւ նորատեսակ ալեկոծում մը Ատլանտեանի մեր ափերուն:

Ընենք արագ. Միացեալ-Նահանգներու Արեւելեան Ափին մէջ գործող քանի մը երիտասարդ եկեղեցականներ իրենց համախոհներով լծուած են հայութիւնը հոգեպէս եւ մարմնապէս փրկելու աստուածահաճոյ գործին -անոնք ոչ Մորմոններ են, ոչ Եհովայի վկաներ, ոչ Հարի քրիշնաներ, այլ հարազատ Հայց. Եկեղեցւոյ մէջ ծնած, ուսած տղաք, որոնք կրօնաւոր պատրաստուած են ամերիկահայ Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ, ի Նիւ Եորք նահանգ:

Նպատակը պարզ է, թէեւ ոչ նոր, քանի առաջին սերմերը ցանուած էին 60-ական թուականներուն: Եւ հիմա անոնք ժամանակը հասունցած կը նկատեն քաղելու պտուղները, եւ համացանցով, թուցիկներով, մամուլով եւ ծանուցումներով կը փորձեն իրականացնել իրենց նպատակը, մասնաւորաբար այս շաբաթ, երբ կը գումարուի Տարեկան Թեմական Երեսփոխանական Ժողովը: Եւ նիւթերը լարուած են մտահոգիչ սաստկութեամբ:

Իրենց տրամաբանութիւնը պարզ է --Եկեղեցւոյ նպատակն է պատրաստել ճշմարիտ քրիստոնեաներ, ջերմեռանդ հաւատացեալներ որոնց համար հաւատքը գերիվեր է ամէն կարգի նկատումէ, ազգային թէ ոչ: Եւ կարելի չէ ճշմարիտ հաւատացեալ ըլլալ, խորզգալ ժամերգութեան խորհուրդը, առանց հասկնալու պատարագը: Արդ, գրաբարը արգելք է այդ վեհագոյն նպատակին: Աշխարհաբա՛րն ալ: Ուրեմն՝ պատարագը պէտք է մատուցուի անգլերէն լեզուով, խօսակցակա՛ն անգլերէնով: Դո՛ւրս՝ հայերէնը, Քրիստոսի սիրոյն: Այդէն այս երիտասարդ եկեղեցականներ եւ իրենց հետեւորդներուն մեծամասնութիւնը ինքզինքնին կը կոչեն «Քրիստոնեայ հայ», զանազանուելու համար զանդուածէն:

Անշուշտ կը տրուին նաեւ արդարացուցիչ բացատրութիւններ ի նպաստ իրենց դատին --Եկեղեցի գացողները, ամէն տարիքէ, կը նօսրանան: Կայ մանաւանդ օտարներուն հետ բազմացող ամուսնութիւններ: Օտար կիները կամ այրերը սիտի մտենային Հայոց Առաքելական Եկեղեցիին եթէ հասկնային պատարագի լեզուն: Այդ պարագային փոխանակ անոնցմէ մէկը --Հա՛յը-- կորսնցնելու, կարելի պիտի ըլլար ներգրաւել նաեւ մի՛ւսը --Սկովտիացին, Իտալացին, Զինացին, Հրեան, Մեքսիքացին, Լեհը կամ ուրիշ որեւէ ազգութենէ սերող Ամերիկացին: Այս ձեւով ապահովուած կ'ըլլար նաեւ ազգապահպանումը: Մէկ քարով երկու փըրկուածներ, առաւել՝ անոնց ծնած կամ անոնցմէ ծնելիք զաւակները...: Դեռ խօսքը չեն ըներ օտար խնամիներուն --հայաման թեկնածուներուն...:

Այդ ծնած երախային փրկութեան համար արդէն վճարովի ծանուցում մըն ալ լոյս տեսած է այս շաբթուան անգլիատառ հայ շաբաթաթերթերուն մէջ, կէս էջ գրաւող մեծութեամբ, երկար յօդուածի մը արժէքը: Կը տեսնուի երախայի մը լուսանկարը որ «լեզու ելած» կը բարբառէ: Ահա ամփոփումը -- «23 ամսու եմ. անունս է Լուքա (նոյնիսկ չեն մտածած դնել հայկական անուն մը...: Գ.Ք.): Հայրս եւ մայրս զիս եկեղեցի կը տանին երեք շաբթուան ըլլալէս ի վեր: Կը տեսնեմ քոյրս եւ եղբայրս որոնք ամէն շաբաթ կ'երթան Տէր Հօրը քարոզը մտիկ ընելու: Անհամբեր եմ որ իմ կարգս ալ գայ: Սակայն մօրս աչքերուն մէջ կը տեսնեմ մտահոգութիւն մը թէ մեծնալով եկեղեցիէն պիտի հեռանամ: Իսկ ես, այս պզտիկ տարիքէս իսկ գիտեմ թէ հայերէն - անգլերէն բաղադրեալ պատարագ մըն է միայն որ ինծի պիտի օգնէ հասկընալու գեղեցկութիւնը այս հաւատքին: Ես նոր սերունդն եմ: Օգնեցէք ինծի որ փարեմ Հայկական քրիստոնէական երկիւղածութեան եւ բարեպաշտութեան: Սորվեցուցէք այն լեզուով որ կը հասկընամ: Աստուծոյ կ'աղօթենք ամէն օր անգլերէնով: Գիտեմ թէ Ան կը հասկընայ»:

Որպէսզի թէ աղօթողը եւ թէ Բարձրեալը հասկնան, արդէն շատոնց ի վեր ամերիկահայ եկեղեցւոյ մէջ ընդունուած է, եւ ժամերգութեան ընթացքին անգլերէնով կը կիրարկուին աստուածաշնչական ընթերցումները, քարոզը, հաւատամքը, խոստովանութիւնը: Հիմա իրենց պահանջածը, ինչպէս մամուլին մէջ գրած են, «քիչ մը աւելի առաձգականութիւն» է եւ «թոյլտուութիւն» եկեղեցական վերին իշխանութիւններէն, պատարագը մատուցանելու անգլերէն թարգմանութեամբ, խոստանալով որ բոլոր շարականները «պիտի շարունակուին երգուիլ գրաբար»: Ամէն ոք գիտէ, սակայն, թէ շատ մօտիկ ապագային կարգը պիտի գայ նաեւ երգեցողութեան լեզուին: Ինչպէ՞ս կարելի է, առանց շարականներուն իմաստին թափանցելու, դառնալ հաւատացեալ քրիստոնեայ...:

Սակայն հարցը պատարագին հասկացողութեան մէջ չի կայանար: Այդ նպատակով արդէն իւրաքանչիւր հաւատացեալի համար վերապահուած է, եկեղեցւոյ նըստարանին կռնակի «գրպանիկ»ներուն մէջ, ձայնագրեալ Պատարագամատոյցներ՝ ժամերգութեան բնագրով եւ թարգմանութեամբ --աշխարհաբար, անգլերէն, անգլերէն տառադարձութիւն: Սակայն այս ալ անբաւարար կը թուի ըլլալ նոր շարժման յառաջապահներուն համար -- Պատարագին անգլերէն ընթերցանութեամբ հետեւելու աշխատանքը կը խանգարէ (եղեր) հոգեկան ուղղակի հաղորդակցութիւնը քրիստոնէական խորհուրդին հետ...:

Կարճ ատեն մը առաջ պատարագը անգլերէնով մատուցանելու նախափորձ մը կատարուած էր Մեծագոյն Պոսթընի շրջանին մէջ, նոյնպէս՝ շարականի մը երգեցողութիւնը, բայց շուտով առաջքը առնուած էր: Իսկ հիմա շատեր տեղեակ են թէ ո՛չ միայն շարականներուն թարգմանութիւնները արդէն կատարուած են, այլ աշխատանք կը տարուի անոնց երաժշտութիւնը յարմարցնելու անգլերէն նախադասութիւններուն:

Այս արշաւին բուն առաջադրանքը կարելի է հասկնալ կարդալով այդ յառաջապահ եկեղեցականներէն մէկուն գրութիւնը, հրատարակուած 2002ին, «Ցուխի մը ծնունդը» խորագիրով: Իր նպատակը եղած է «Քրիստոնեայ համայնք»ի ստեղծումը, զոր իրագործած է: Ըստ իրեն՝ առանց նորարարութեան մեր մէջ պիտի չստեղծուի «կենդանի հաւատք»: Կոմիտաս նորարար մըն էր, նոյնպէս Եկմալեան, սակայն անոնցմէ ասդին աշխարհ փոխուած է, եւ այսօր ոեւէ մէկը պիտի չուզէր անոնց երկարապատում ժամերգութեան ներկայ ըլլալ: Եզրակացութեան մէջ կ'ըսուի. «Մեզմէ շատեր հոս (իրենց «ծուխ»ին մէջ)կը զգան թէ իրենց քրիստոնէութիւնը աւելի կարեւոր է քան իրենց հայկականութիւնը: Գրիգոր Լուսաւորիչ հայ չէր»: Ի վերջոյ «Հայկականութիւնը միջոց մըն է (միայն) յայտնելու մեր քրիստոնէութիւնը»:

Հայկական լեզուին եւ պատարագին միասնական անքակտելի ինքնութեան անհաղորդ, հայկականութիւնը «ուհճի»ութեամբ արդարացնող այս կարգի եկեղեցականներուն եւ եկեղեցապաշտներուն մտածողութեան հետեւողութեամբ, պէտք պիտի ըլլայ Ս.Պատարագը թարգմանել նաեւ ֆրանսերէնի, արաբերէնի, սպաներէնի, ռուսերէնի, գերմաներէնի, հապչերէնի, արմատապէս խզելով Հայը Հայուն կապող գլխաւոր առանցքը: Միակ կարեւորը «քրիստոնէական զգացումն է»:

Պատարագի լեզուին դէմ վերջնագոյն գրոհը --խմբական ղիմում-յօդուած, մանուկի դիմանկարով ծանուցում-- լոյս տեսաւ անգլիատառ երկու թերթերուն մէջ Ապրիլ 17 թիւով:

Շաբաթ մը ետք Ապրիլ 24 է...

Պոսթըն

«ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՄԻԱՅՆ ՊԱՏՄԱԲԱՆՆԵՐՈՒՆ ՁԳՁԵՆՔ» Կ'ԸՍԷ ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂԸ

«Մարմարա» (Ապրիլ 26) բաւական ընդարձակ անդրադարձ մը կատարած է ցեղասպանութեան հարցը պատմաբաններուն դատին ձգելու թրքական քաղաքականութեան հակազդող գրութեան մը: Հեղինակը կը կոչուի Այշէ Հիւր. «Ռատիքալ» թերթին Ապրիլ 25ի յաւելուածին մէջ հրատարակուած անոր յօդուածը առողջ տրամաբանութեան մը արձագանգն է. բայց խնդիրը հոն է որ նման արձագանգներ կը լսուի՞ն թրքական իրականութեան մէջ:

Ա. Հիւր թերահաւատութիւն յայտնելէ ետք պատմաբաններու վճիռին, կ'ըսէ թէ ամէնէն պահպանողականներն ալ կասկած չունին թէ տեղահանութիւնը արժած է 300.800 հազար Հայու կեանք: Իսկ ամէնէն լուրջ տարակարծութիւնը արարքին ետին ցեղային ոչնչացման նպատակ ըլլալ -- չըլլալուն մասին է: Եթէ նկատի առնենք որ նացիներն անգամ ցեղասպանութեան որեւէ փաստ չեն ձգած, այլեւս չենք հասկընար թէ ի՞նչ կարելի է սպասել պատմաբաններէն» կը գրէ լրագրողուհին. ապա կը մէջբերէ Հայեւթուրք հաշտութեան յանձնախումբի անդամ նախկին թուրք դեսպան Կ. Աքթանի հակազդեցութիւնը. ան ցեղասպանութեան նուիրուած ժողովէ մը ետք 2002 Փետրուարին գրած է թէ 1915-16ին Հայերը մեծ տեղահանութեան պարտադրուեցան, դէպքերը ողբերգութիւններու ճամբայ բացին ու բընական է որ «նման դժբախտութիւն մը կրած մարդիկ մեզի հանդէպ ատելութիւն պիտի սնուցանեն»: Նախկին դեսպանը գրած է նաեւ թէ նոյն ժողովին Շիրինեան ըսած է որ Հայերու վէրքը չի սպիանար, որովհետեւ Թուրքը կը շարունակէ չընդունիլ ցեղասպանութիւնը: Ա. Հիւր կը յուսայ որ այդ նշումէն ետք դեսպանը Հայերուն վիշտը մեղմացնելու կոչուած քայլերու մասին պիտի խօսէր, բայց ան ժողովին լսածներուն ազդեցութեան տակ հաւանական կը գտնէ որ Հայերը ամբողջ մարդկութեան ողբերգութիւնները իրենց պատահած նկատեն. ապա կ'եզրակացնէ. «Եթէ այսպէս է, անկարելի նկատուելու չափ դժուար է որ Թուրքերը այսքան չափազանցուած անցեալի մը պատասխանատուութիւնը ստանձնեն»: Այս մերժեցումն ալ թուրք լրագրողուհիին համար փաստ է թէ պատմութեան ուսումնասիրութիւնը բաւարար պիտի չըլլայ. հարկ է ունենալ բարեացակամութիւն եւ վճռականութիւն:

Պատմութիւնը ուսումնասիրելուն ոչ բաւարար հանգամանքը կը բացատրուի նաեւ Թուրքիոյ ներկայի ընթացքով. Անգարա Հայաստանի սահմանը փակ կը պահէ, աւելի կարեւորը՝ պէտք է յիշել թէ՝ «Թուրքիոյ մէջ մնացած 50-60 հազար Հայերու համայնքային կալուածներուն դէմ ինչպիսի միջոցներ կը գործադրուին, թէ "Ակօս" թերթի վրայ ինչպիսի յարձակումներ կը գործուին եւ թէ Կրթական Տնօրէնութիւնը դպրոցներու մէջ ալ "ցեղասպանութիւնը ուրանալու շարադրութիւններ" կը պարտադրէ, այն ատեն կըրնանք հասկնալ թէ, կարգ մը Հայեր ինչո՛ւ Թուրքերը չեն սիրեր» կը գրէ Ա. Հիւր:

Ենթադրելով որ Եւրոպայի անդամակցութեան հեռանկարը Հայաստանի հետ յարաբերութիւնները բարելաւելու ճընշումներու առիթ պիտի տայ, ան կը մաղթէ որ այդ առիթով թուրք պետութիւնը, ակադեմական շրջանակները, կազմակերպութիւններ ցոյց տան բարեացակամութիւն որպէսզի կարելի ըլլայ ոչ միայն անցեալը, այլեւ ներկան ու ապագան ալ անկեղծութեամբ ձեռք առնել:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՉԵՐՆՈԲԻԼ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՂՆԵՐԸ

Նովոզիբկովը Չերնոբիլի աղէտէն ամէնէն աւելի ծանր հետեւանքները կրած քաղաքն է: 45 հազար բնակիչ ունի: Ամէն Ապրիլի Մոսկուայէն, նաեւ արտասահմանէն լրագրողներ կ'երթան հոն, լուսանկարելու արդիւներու լքուած բոյները, 1927էն ի վեր նորոգութիւն չտեսած հիւանդանոցը եւ անկէ քիչ մը անդին լիճին մէջ լողացող կարապները: Հիւանդանոցին վիճակը հարց տալու կը մղէ թէ ո՛ւր գացած են Չերնոբիլի զոհերուն խոստացուած գումարները:

Պաւէլ մնասուած երախաներուն համար հիմնուած կազմակերպութեան մը նախագահն է: Աղէտէն իրարանցումին մէջ չէ մտածած անմիջապէս ուրիշ տեղ երթալ: Արդէն երթալիք տեղ ալ չունէր: Քիչ ատեն ետք մեկնողները սկսած են վերադառնալ, դժգոհութիւն յայտնելով իրենց փոխադրուած շրջաններէն: Անոնք պատմած են թէ իրենց զաւակները կը նստեցնէին դասարանին յետին կարգերուն վըրայ, միւսներուն ալ կ'արգիլէին անոնց մօտենալ: Կամաւոր ուսանողներու հետ Պաւէլ արձակուրդի ճամբար մը հիմնած է, շնորհիւ գերմանական օժանդակութեան: Այդ ճամբարին մէջ ամէն տարի 500 երախայ իրենց արձակուրդը կ'անցընեն: Ան օժանդակութեան գրասենեակ մըն ալ բացած է հիւանդներուն եւ երախաներուն համար, նաեւ համակարգիչներով ակումբ մը որ շրջանի թէքնիք համալսարանին մասնաճիւղը եղած է:

Հակառակ այս կարգի երեւոյթներու, մասնագէտներու եզրակացութիւնը յոռետեսական է: Կ'ըսեն թէ շողավարակ շըրջանները բնականոն վիճակի վերադարձընելու 18 տարուան փորձերը ոչ մէկ արդիւնք տուած են: Անոնց կարծիքով հիւլէակայանին պայթումէն ետք բնակչութեան զանգուածային տեղափոխութիւն ալ իր կարգին լուրջ հարցեր ստեղծած է: Վարակուած ու լքուած շրջանները մեռեալ գօտիներու վերածուած են ուր ոչ ոք աշխատանք կը գտնէ: Պետութիւնն ալ ոչ մէկ խնամք կը տանի հոն, մարդիկը ձգած է որ խեղճ ու կրակ օժանդակութիւններով կեանք քաշկռտեն: Մինչդեռ միջազգային մասնագէտները առաջարկած են վերջ տալ կաթիլ - կաթիլ օժանդակութեան ու Չերնոբիլի համար հաւաքուած գումարներով զարկ տալ փոքր ձեռնարկութիւններու, փոքր վարկեր յատկացնելով: Գաղափարը լաւ ըլլալով հանդերձ, գրեթէ ոչ մէկ ընդունելութիւն գըտած է տեղացիներէն:

Անգամ մը մանկապարտէզի տղոց քննութեան ընթացքին տեսնուած է որ հինգ տարեկան աղջկան մը մարմնին մէջ արտօնելիին հնգապատիկը շողավարակում կայ. յետոյ պարզուած է որ հայրը որսի, ձկնորսութեան սիրահար մըն է ու ականջ չի կախեր զգոյշ ըլլալու թելադրութիւններուն: Այլ խօսքով, մարդիկ տեսակ մը ճակատագրապաշտութեան մէջ են ու իրենց ապագային մասին չեն մտահոգուիր:

Անոնցմէ մէկը կ'ըսէ թէ աղէտին յաջորդած առաջին երկու ժամուան ընթացքին արդէն առաւելագոյն չափով շողավարակումի ենթակայ եղած է, ի՞նչ բան կրնայ աւելի վախ պատճառել իրեն. մանաւանդ որ գիւղէն մեկնողները մնացողներէն առաջ մահացած են արդէն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏԱՂՆԱՊՆԵՐ

ԼԵՒՈՆ ԱՆԱՆԵԱՆ

Երեւան, 2004

Միլանոյի հայ կեանքէն

ՀԱՅՐԵՆԻ ԵՐԳՉՈՒՀԻ ԼԻԼԻԹ ՍՈՂՈՄՈՆԵԱՆԻ ՀԱՄԵՐԳԸ

Հիւրաբար մեր մէջ կը գտնուի հայրենաբնակ երիտասարդ երգչուհի սոփրանօ Լիլիթ Սողոմոնեան: Ան Իտալիա եկած է մասնակցելու «Վէրտեան ձայները մրցոյթ»ին, որ ամէն տարի տեղի կ'ունենայ Ճուզեփփէ Վէրտիի ծննդավայր Պուսէթոյի մէջ:

Լիլիթ փոքր հասակէն սիրած է երաժշտութիւնը: Աւարտելով երաժշտական դպրոցը ընդունուեր է Երեւանի Կոմիտաս պետական երաժշտանոցը, ընտրելով ձայնային «վոքալ» բաժինը:

1999էն ի վեր մաս կը կազմէ Հայաստանի Ալ. Սպենդիարեան օփերայի եւ պալէի պետական Թատրոնի երգիչներու ընտանիքին: Հանդէս եկած է կարգ մը գլխաւոր դերերով ինչպէս Վէրտիի «Թրուպատուր» օփերայի հերոսուհի՝ Լէօնորայի դերով:

Օգտուելով Լիլիթի եւ իրեն ընկերացող դաշնակահարուհի Մարկարիթ Սարգսեանի Միլանօ գտնուելու առիթէն, Ապրիլ 19ին Հայ Տան մէջ կազմակերպուեցաւ համերգ մը բաւական ճոխ յայտագրով, որ կ'ընդգրկէր զանազան օտար եւ հայ հեղինակներու գործերը. Գաչչինի, Ջիլէա, Վէրտի, Փուչչինի, Բաբաջանեան, Կոմիտաս, Պալեան եւ Սայաթ Նովա:

Լիլիթ իր գեղեցիկ ձայնով եւ բարձր կատարողութեամբ հմայեց ներկաները եւ նամանաւանդ հայ հեղինակներու գործերը երգելով ստեղծեց խանդավառ մթնոլորտ մը:

Համերգէն վերջ խօսելով երգչուհիին հետ իմացանք անոր ապագայ ծրագիրները, որոնք բաւական ճոխ են: Ան կը պատրաստէ Փուչչինիի «Թոսքա» օփերային մէջ Թոսքայի դերերգը, Զայքովսքիի «Փիքովայա տամա»յի եւ Եսէնի Օնէկի Լիզայի եւ Թաթիանայի դերերգերը, ինչպէս նաեւ Պիզէի «Գարմէն»ի Միքայէլայի դերը:

Յաջողութիւն քեզ Լիլիթ եւ մաղթենք, որ քու ծրագիրները իրագործուին թէ Հայրենիքի եւ թէ ալ արտասահմանի մէջ:

Կ. Խ.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄ

Քեսապի Ուսումնասիրաց Միութեան հրաւէրով Ապրիլ 3ին Լոս Անճըլըս գտնուած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական ընդհ. փոխանորդ Արտաւազդ Արք. Թրթռեան: Ապրիլ 4ին, Արտաւազդ Արք. ներկայ եղած է Միութեան Ռիխիտայի կեդրոնի երկրորդ յարկին վրայ գտնուող՝ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի յիշատակին նուիրուած գրադարանի բացման: Հոգեւորականներու մասնակցութեամբ կատարուած է եկեղեցական արարողութիւն մը, որմէ ետք սրահին մէջ գործադրուած է պատոնական յայտագիր մը, որուն ընթացքին խօսք առած են Միութեան վարչութեան ատենապետ Խաչիկ Թիթիզեան, Զուարթ Արէլեան, առաջնորդ Մուշեղ Արք. Մարտիրոսեան եւ Արտաւազդ Արք. Թրթռեան:

***

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ Ի ՊԱՏԻՒ ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԱՐՔ. ԹՐԹՌԵԱՆԻՆ

Լոս Անճըլըսի Քեսապի Ուսումնասիրաց Միութեան կեդրոնի «Կարպեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 7ին, տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը, ի պատիւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական ընդհ. փոխանորդ Արտաւազդ Արք. Թրթռեանին: Ներկայ եղած են շուրջ 150 քեսապցիներ եւ հիւրեր: Բացումը կատարելով վարչութեան ատենապետը՝ Խաչիկ Թիթիզեան շեշտած է Արտաւազդ Արք.ի աւելի քան 50 տարիներու ծառայութիւնը Հայց. Առաքելական Եկեղեցիին: Զուարթ Արէլեան ներկայացուցած է վարչութեան գործունէութեան տեղեկագիրը, որմէ պարզուած է որ վարչութիւնը Քեսապի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ զետեղած է Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կիսանդրին, զոր քանդակած է Արա Շիրազ. պատուանդանը գործն է ճարտարապետ Սարգիս Պալմանուկեանի: Օրուան բանախօսը՝ Հայկազ Թրթռեան, ներկայացուցած է Արտաւազդ Արք.ի կենսագրականը, նշելով որ «Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ ամբողջ հոյլին մէջ ան ամէնէն լաւ գրաբարագէտներէն մէկն է եւ քաջածանօթ է մեր լեզուի արմատներուն եւ կատարեալ հայագէտ մը ըլլալով, ունի յատուկ բծախնդրութիւն մեր լեզուին նկատմամբ»: Հայաստանի աւագ հիւպատոս Գագիկ Կիրակոսեան ըսած է թէ «ինքզինք շատ մօտ կը զգայ ազգասիրական նման կեդրոններու եւ կրթական հաստատութիւններու»: Առաջնորդ Մուշեղ Արք. Մարտիրոսեան երախտագիտական խօսք արտասանած է իր ուսուցչին՝ Արտաւազդ Արք.ի: Խօսք առնելով Արտաւազդ Արք. ըսած է. «Անկեղծօրէն յայտնեմ, որ ինծի համար նման պատիւ, պարծանք շատ խորթ են: Ես կը ծառայեմ իմ ազգիս եւ եկեղեցիիս ու Յիսուսի "անպիտան ծառաներէն մէկն եմ" խօսքը իմ կեանքին նշանաբանը դարձուցած եմ», աւելցնելով՝ «Քեսապը շատ կը սիրեմ. ամէն տարի կ'այցելեմ, որովհետեւ Քեսապը ինծի համար մեծ ընտանիք մըն է. ամէնը ամէնուն կապուած, ամէնը զիրար կը ճանչնան: Կը մաղթեմ որ այս երկրին մէջ ալ ըլլաք մեծ ընտանիք, զիրար լաւ ճանչնաք»: Գործադրուած է նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը:

***

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Լոս Անճըլըսի Սանթա Մոնիքա պողոտային վրայ գտնուող ցուցադրասրահի մը մէջ, Ապրիլ 3ին տեղի ունեցած է հայ արուեստագէտներու հաւաքական ցուցահանդէսի բացումը: Մասնակցող արուեստագէտներն են՝ Վահէ Պէրպէրեան, Գալուստ Կէօտէլ, Լիսա Յակոբեան, Ալինա Մնացականեան, Նարինէ Իսաճանեան, Սամուէլ Սաղաթէլեան, Վաչիկ եւ Զարեհ: Ցուցահանդէսը շարունակուած է մինչեւ Ապրիլ 30:

***

«ԶԱՆԲԱԶԵԱՆ» ՊԱՐԱՐՈՒԵՍՏԻ ԴՊՐՈՑԻ ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Կլէնտէյլի «Արարատ» կազմակերպութեան սրահին մէջ տեղի ունեցած է «Զանբազեան» պարարուեստի դպրոցի ճաշ-պարահանդէսը, կազմակերպութեամբ դպրոցի ծնողական խորհուրդին: Բացումը կատարուած է դպրոցի պարախումբին շուրջպարերով, մեծ խանդավառութիւն ստեղծելով 400 ներկաներուն մէջ: Երախտագիտական խօսքերով հանդէս եկած են ծնողական խորհուրդի ատենապետ Արամ Անանեան եւ պարուսոյց Աննա Զանբազեան:

***

Հ.Օ.Մ.Ի «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ 40ԱՄԵԱԿԸ

Թորընթոյի «Արտաշէս Լափճեան» սրահին մէջ նշուած է Հ.Օ.Մ.ի «Արաքս» մասնաճիւղին 40ամեակը: Մասնաճիւղը հիմնուած է 1964ին, գաղութին պահանջներուն ընդառաջելով, 1967ին հիմնուած են Շաբաթօրեայ, ապա՝ 1980էն ետք, Ուրբաթօրեայ դասընթացքներ, կարեւոր դեր ունենալով շրջանի հայ մանուկներուն հայեցի դաստիարակութեան եւ մայրենի լեզուի ուսուցման մէջ: Շնորհաւորական խօսքեր արտասանած են Աշոտ Քհնյ. Գամպուրեան, Շրջ. Վարչութեան ատենապետուհի Նովա Հինտոյեան, Հ.Յ.Դ. «Արամ Մանուկեան» կոմիտէի ներկայացուցիչ Արմէն Ղարաբէկեան:

***

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՉԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Կլէնտէյլի «Հարվէսթ» ցուցադրասրահին մէջ, Ապրիլ 21ին, տեղի ունեցած է լուսանկարչական հաւաքական ցուցահանդէսի մը բացումը՝ «Հայաստան. վերապրումի երկիրը» թեմայով: Ցուցադրուած են Լեւոն Փարեանի, Արա Օշականի, Փարիզ Նազարեանի, Արա Մէշքամպարեանի, Կարինէ Արմէնի եւ Արիս Աժանտի գործերը, որոնք պատկերացուցած են Հայաստանի կեանքը, դաշտանկարներ, ճարտարապետական կոթողներ եւ այլն: Ցուցադրուած է նաեւ Օշականի եւ Փարեանի պատրաստած Ցեղասպանութեան ծրագիրը, որ կը ներկայացնէ վերապրողներուն դիմանկարներն ու բերանացի պատմութիւնները: Ցուցահանդէսը տեւած է մինչեւ Ապրիլ 30:

ԼՐԱՏՈՒ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԸ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

6

Տղան միջահասակ, նուրբ ու վեր դարձած պեխերով անծանօթ մը...

Եւ Թագուհիի տունին մէջ: Առեղծուած, հանելուկ:

Անտոն իջաւ ծառէն:

Հիմակ նոր «տակնուվրայութիւն» մը կար իր մէջ: Բան մը կար: Սէր, վիշտ, նախանձ: Կը սիրէր, կը սիրէր դեռ Ֆրանչէսքան: Կը տառապէր: Ցուցուեցաւ, կատղեցաւ, դողաց ու նախանձեցաւ: Կը սիրէր Ֆրանչէսքան, դեռ կը սիրէր... Երբեք չէր կարծեր որ դեռ այսքան կը սիրէր Ֆրանչէսքան...

Թագուհին չէր, հապա Ֆրանչէսքան...

Տարօրինակ զգութեան մը մէջ էր: Ֆրանչէսքան էր՝ Թագուհին չէր: Անզգայացած էր ու միեւնոյն ժամանակ ամբողջ զգացում: Ֆրանչէսքան էր: Պատին վրայ ելաւ: Թագուհին չէր: Զորս կողմը նայեցաւ: Ֆրանչէսքան էր: Ո՛չ ոք, ոչ ոք: Ֆրանչէսքան: Յաւերժ պատէն: Թագուհին: Կեցաւ: Թագուհին ո՞ւր է: Խորհեցաւ: Ֆրանչէսքան հոս է: Կը տառապէր:

Վայրկեան մը քննեց իր «ներսը»: Ա՛յո՛, ճիշդ է, կը տառապէր: Նախանձը օձի նման կը կրծէր իր սիրտը: Այդ օձը երկու գլուխ ունէր: Իր սրտին աջն ու ձախը կը թունաւորէր... Կը տառապէր: Կը տառապէ՞ր: Եթէ այո՛, որո՞ւ համար... Թագուհիի՞: Ո՛չ: Ֆրանչէսքայի՞: Ո՛չ: Ինչպէ՞ս թէ ոչ: Կը տառապէր: Կը սիրէր Ֆանչէսքան: Նախանձը... Կը սիրէր Թագուհին ալ... Թագուհի, Ֆրանչէսքա... իրար խառնուեցան:

Կի՜ն, կի՜ն, կինը...

Անտոն վազեց ու դրան առջեւ հասաւ: Նորէն զարկաւ դուռը: Նորէն նայեցաւ: Այս կողմը լոյս չկայ... Ո՞ւր են սակայն Թագուհին եւ իր մայրը... Ո՞ւրկէ ուր Ֆրանչէսքան հոս: Զարկաւ դուռը: Ականջը դրան մօտեցուց: Սպասեց քանի մը վայրկեան: Փողոցին մէջ ձայն չկար: Անցորդ չկար: Բաւական սպասեց: Տունին մէջ ալ ձայն չկար: Սիկարէթը միտքը ինկաւ: Վառեց, քաշեց, սպասեց: Ցօղնութիւն առաւ քիչ մը: Անգամ մըն ալ զարկաւ: «Տունը տեղէն երերաց»: Ոչ մէկ ձայն, ոչ մէկ ոտնաձայն, ոչ մէկ շշուկ, պատասխան: Վազեց նորէն:

Տան միւս կողմը, ետեւի կողմը անցաւ: Ֆրանչէսքան հիմակ կը համբուրուի: Կը համբուրուի: Կրքոտ, կատաղի, հեշտալի համբոյրներով: Գիտէ թէ ինչպէս կը համբուրուի Ֆրանչէսքան: Օ՜, անտանելի է, սոսկալի է, սոսկալի: Օ՜, ինչո՞ւ այս երեկոյ չիտակ տուն չգնաց: Ինչո՞ւ... Բայց լաւ ըրաւ չիտակ տուն չերթալով... Հիմակ ամէն բան գիտէ... Սիրտը կը զարնէր դեռ: Թագուհին ալ գուցէ ուրիշի մը հետ կը համբուրուի: Սոսկալի գիշեր է, տասն անգամ սոսկալի:

Հասաւ տան ետեւի կողմը: Լոյսը... լոյսը... մարած էր:

Ի՞նչ, լոյսը մարա՞ծ... Այո՛, այո՛, լոյսը մարեր են... Սպասեց, հատցուց սիկարէթը: Նոր մը վառեց:

Ֆրանչէսքա... Թագուհի...

Սիրտը անգամ մը կը բաբախէր Ֆրանչէսքայի համար, անգամ մը Թագուհիի համար...

Լոյսը... վառեցին:

Անտոն սիկարէթ մըն ալ վառեց: Ապուշի նման կեցաւ, զամուեցաւ: Ծխեց ու ծխեց: Հատ մըն ալ... Պատռած էր սիկարէթը, երկրորդ մը, ան ալ պատռած էր... Ծառէն վեր ելած ատենը պատռած...

Գաղափար մը: Շուկայ իջնել ու սիկարէթ գնել: Ինք ծախող էր՝ պիտի գնէր: Շուկայ իջաւ: Ֆրանչէսքա այնտեղ էր: Թագուհին ո՞ւր էր: Դուռը չէին բանար, չբացին, պիտի երբեք չբանան: Թագուհին, Ֆրանչէսքան:

Ամէնէն մօտի խանութին ուղղուեցաւ: Խանութը զոց էր: Մտաւ դիմացը գտնուող օդետունը: Դեռ բաւական բազմութիւն կար: Նոյնիսկ ոտքի վրայ խմողներ: Ամէն ոք ալլքի մէջ էր: Խորասուզուած: Ոտքի վրայ օղի մը ապսպրեց: Ցանկարծ ձայն մը.

- Անտոնի, Անտոնի...

Թօնին էր, խումբ մը գինովներու հետ նստած:

- Անտոնի, հոս եկուր...

Անտոն շատ ուրախացաւ Թօնին գտնելով: Նշան ըրաւ: Օղին խմեց ու Թօնիին քով գնաց ու ըսաւ.

- Աստուծմէ է, Թօնի: Լաւ եղաւ որ հանդիպեցայ քեզ: Եթէ զիս կը սիրես, ինծի հետ դուրս ելիր:

- Ուրի՞շ տեղ պիտի երթանք խմենք...

- Ո՛չ: Քեզի բան մը պիտի ըսեմ: Վերջը կ'երթանք կը խմենք...

Թօնիին գործին եկաւ: Իր շուրջիններուն ըսաւ.

- Ես նորէն կու գամ. - Ու Անտոնին դառնալով. - Վերջը հոս կու գանք, Անտոնի:

- Դիւրին է, քալէ հիմակ:

- Դաշոյն մաշոյն, բան մը պէ՞տք է: Երեւոյթ շատ լուրջ է:

- Քալէ, Թօնի, գործը գիտցածիդ պէս չէ:

- Խէր ըլլայ: Ու ոտքի ելաւ Թօնի, իր շուրջիններուն կրկնելով.

- Ես հիմա կու գամ:

Հաշիւը իր շուրջիններուն վրայ նետեց ու դուրս ելաւ: Անտոնին Աստուած ղրկեց: Դաշոյնի ալ գործ չկայ: Աղէկ է:

Դուրս ելան:

Անտոն ամէն բան պատմեց Թօնիին:

Թօնի կ'ընդմիջէր պատմութիւնը բացագանչութիւնով մը.

- Եա՜... եա՜... եա՜...

Ամէնէն վերջը ըսաւ.

- Βορδο λα Ματόννα... Βορδο ντιο... Βορδο σαντε...

Դէպի Թագուհիի տան ետեւի կողմը ուղղուեցան: Լոյսը դեռ կը վառէր: Կեցան: Սկսան փսփսալով խօսիլ: Թօնի ըսաւ.

- Βορδι... βορδι...

Ու ծռեցաւ: Ըսաւ.

- Եղ դառնանք:

Անտոնի երեսը գոյն չէր մնացած: Ետ դարձան: Հազիւ քանի մը քայլ առած էին, յանկարծ Թօնի գլխարկը հանեց ու Անտոնի ձեռքը տուաւ: Դարձաւ ու կէս կոր շարժում մը ընելով բան նետեց Հերքիլի նման: Ու չա՜խ...

Անհագին խրախանցում: Լոյսը մարեցաւ: Ապակին փշուր փշուր էր եղած ու մեծաշառաչ վար թափած: Կանացի սուր ճիչ մը: Շուներ հաչեցին:

Թօնի Անտոնի թեւը մտաւ ու հեռացան:

(Շար. 33)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑՈՒԱԾ

ԼԸ ԹՈԼՈՆԷ.– Տիկին Սիմա Հացպան-եան 70 Եւրօ։

HAMAZKAINE FORUM 2004

10e ANNIVERSAIRE

12-18 juillet Beyrouth, Liban (facultatif)

19-31 juillet Erevan, Arménie

A l'occasion de son 10e anniversaire, le Forum culturel des étudiants Hamazkaine offre aux participants l'occasion de découvrir la culture arménienne dans le cœur de la Diaspora (Liban) et dans la mère patrie en Arménie.

Une opportunité exceptionnelle pour vous de profiter de ce programme pour planifier dès maintenant vos vacances d'été et de vivre deux ou trois semaines inoubliables d'activités culturelles et d'amitiés nouvelles.

Le Forum Hamazkaine offre aux participants :

— Une immersion totale dans la culture et l'histoire arméniennes;

— Une opportunité exceptionnelle pour faire la connaissance d'universitaires arméniens d'Arménie et de la Diaspora;

— L'occasion d'assister à une série remarquable de conférences données par d'éminents spécialistes et professeurs;

— Des ateliers de réflexion autour des problèmes actuels de la jeunesse;

— La visite d'institutions arméniennes, de musées, d'églises et d'autres sites historiques;

— Des concerts et des représentations théâtrales;

— L'organisation d'un gala amateur et d'une soirée d'adieux qui se prolonge jusqu'à l'aube pour clôturer un séjour unique.

Frais de participation (hors billet d'avion)

Liban :
350 US$ en pension complète
200 US$ en demi-pension

Arménie :
650 US$ en pension complète
400 US$ en demi-pension

Contacts en Europe :

— Sella Tenjoukian (Londres)
Tél.: (44-20) 7603-8452
Fax : (44-20) 7603-9518
E-mail: stenjouk@aol.com

— Hourig Baghdassarian (Paris)
Tél./Fax : (33-1) 42 29 10 24
E-mail : navasti@wanadoo.fr

Visitez notre site:
www.hamazkayin.com

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12/14, rue St Bazile, 13001 Marseille
tél. 04 91 50 15 09

Dîner du 28e anniversaire

Samedi 8 mai
à partir de 20 heures
Salle «Daron» et Salle «Vasbouragan»
—— Orchestre arménien ——
—— Animation artistique ——

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչական Խորհուրդը Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.–

Օր. Սիլվէթ Յակոբեան 100 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Մ. Քիւչիւքեան 100, Տիկին Լուսարփի Գազանճեան 100, Տիկին Արաքսի Թէրճանեան 100, Տէր եւ Տիկին Մարտիկ Պալըողեան 400, Տիկին Քրիստին Գէորգեան 200, Տիկին Հելէն Ռէցէփուլու 200, Պ. Ալեքսանդր Տէր Աւանէսով 1000, Պ. Կապրիէլ Խաչիկեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժան Քիզիրեան 200, Պ. Վահէ Տամլա 100, Տիկին Ալիս Աւլանեան 100, Օր. Մաքրուհի Գրիգորեան 50, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Սարգիսեան 200, Պ. Ժորժ Ասատուրեան 50, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Թէքնէյեան 150, Պ. Ժագ Արեւեան 200, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թորոսեան 400, Տէր եւ Տիկին Նուպար Գիսիքլեան 150, Պ. Վահէ Տամլա 100, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Մոստիչեան 100, Տէր եւ Տիկին Տորք եւ Նորա Տէր Յակօբեան 150։

Վարդուհի Շիրինեանի *եւ* Ներսէս Տականեանի *մահերուն քառասունքին առթիւ՝ Օր. Ասթրիտ Տէր Պարսամեան 100,* Սոնա Պալեանի *մահուան առթիւ՝ Տիկին Ալիս Մոմճեան փոխան ծաղկի 200, Պ. Վազգէն Մելտոնեան, հօր՝* Արարատ Մելտոնեանի *յիշատակին՝ 60։*

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

TELEVISION

FRANCE 2
Dimanche 2 mai à 9 heures 30
Dans l'émission «Foi et Traditions des Chrétiens Orientaux» :
«En Cilicie : la subtile diplomatie de l'Eglise arménienne du XIIe au XIVe siècle».

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

կը ներկայացնէ՝
«LES MEMOIRES DU DERNIER GOUVERNEUR OTTOMAN DU LIBAN»
OHANNES PACHA KOUYOUMDJIAN

Կը դասախօսեն և գիրքը կը ներկայացնեն՝
Հեղինակներ
ՎԱՀԷ ԹԱՇՃԵԱՆ
եւ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

Ուրբաթ, Մայիս 7, ժամը 20.30ին

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 PARIS

⁂

Conférences

L'Association Hamaskaine et l'école de la Croix Bleue de Paris invitent les jeunes de plus de 7 ans à une série de deux conférences,

Les samedis 15 et 22 mai

à 14h30 à la Maison de la Culture Arménienne, 17, rue Bleue, Paris 9e

Thème :

«L'HISTOIRE DE L'ARMENIE ILLUSTREE POUR LES ENFANTS»

préparé et présenté par
CLAUDE MUTAFIAN

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

La Croix Bleue des Arméniens de France est heureuse d'annoncer qu'à l'issue de la soirée organisée au profit des écoles arméniennes, elle attribue :

— 1000 Euros à chacune des écoles quotidiennes : Hamazkaïne de Marseille, Sourp Mesrob d'Alfortville, Tebrotzassère de Raincy, dont les effectifs sont supérieurs à 200 élèves.

— 500 Euros à chacune des écoles : Barsamian de Nice, Markarian-Papazian de Lyon, Tarkmantchatz d'Issy-les-Moulineaux.

Les 5000 Euros restant seront utilisés pour les 10 écoles hebdomadaires de la Croix Bleue, réunissant 450 élèves.

LE CONSEIL D'ADMINISTRATION

Paris, le 21 avril

⁂

La Section «SEVAN» de Vienne organise un

Voyage en Arménie et au Karabagh

Du 19 août au 30 août

Visite des merveilleux sites de 'Arménie et du Karabagh

Inscription dans la limite des places disponibles **avant le 15 MAI.**

Renseignements :

☎ **04 74 53 25 91**

⁂

ՄԻՕՐԵԱՅ ՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ ԷՎԻԱՆ ԵՒ ԻՎՈՒԱՐ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի Ս. Ջամալեան մասնաճիւղը կը կազմակերպէ պտոյտ մը դէպի Էվիան ծանօթ քաղաքը եւ Իվուար ծաղկաւէտ աւանը, Կիրակի, Յունիս 13-ին։

Մասնակցութեան սակն է 35 Եւրօ։

Հետաքրքրուողներ կրնան հեռաձայնել՝

-- Լիզային՝ 04. 78. 31. 92. 98 թիւին կամ

-- Սիրվարդին՝ 04. 78. 49. 28. 87 թիւին։

Արձանագրութեան վերջին օրն է Յունիս 2։

⁂

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son Centre de vacances de Bellefontaine

Du 30 juillet au 16 août
1 ANIMATEUR (garçon)

Ecrire à :
C. B. A. F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 Paris
ou
e-mail : cbaf@wanadoo.fr

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE - Bellefontaine (Jura)

Les inscriptions du mois d'août sont ouvertes et nous vous invitons à inscrire vos enfants en téléphonant au **01. 53. 34. 18. 18** ou auprès de la section CBAF la plus proche de votre domicile.

— Dates : du 30 juillet au 16 août

— Ages : enfants nés entre le 1er janvier 1990 et le 31 décembre 1997.

ՀՄԸՄ-ՖՐԱՆՍ-ի կազմակերպութեամբ՝

«ՍՈՒՐԷՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ» ՄՐՑԱՇԱՐՔ

(ՖՈՒԹՊՈԼ - ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ)

Շաբաթ եւ Կիրակի, Մայիս 29 եւ 30
Իսի-լէ-Մուլինոյի Alain Mimoun մարզադաշտին վրայ,
մասնակցութեամբ Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի զանազան մարզական միութիւններու։

Կիրակի, Մայիս 30ի երեկոյեան

ԽՐԱԽՃԱՆՔ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ի պատիւ մրցաշարքին մասնակցող խումբերուն։

ARMÉNIE

3 Vols Directs Hebdomadaires*
Paris → Erevan → Paris

• SÉJOUR À LA CARTE
• VOYAGES ORGANISÉS

Sabera@wanadoo.fr
www.saberatours.fr

CARGO 3 VOLS HEBDOS

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS

SABERATOURS
11, RUE DES PYRAMIDES 75001 PARIS • TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON • TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26

WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE • TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61

EREVAN
32-38, RUE HANRABEDOUTIAN 375010 EREVAN • TEL 52 55 55 • FAX 56 40 30

* Aux mois de Juillet - Août - Septembre

04 Studio VICKEN